कोंकणी शब्दकोश

चवथो भाग – वर्चिल उतरावळ

* * *

कोंकणी भाशेची कुळकथा

श्रीपाद रघुनाथ देसाय

सौन्दर्यलहरी प्रकाशन, कोथरूड, पुणे

करीत सांगात
कोण ब्रह्मांडांत
जिचे कुशी आयले,
आमी सरस्पतीं-पूत ।

— बयाभाव

✠ ✠ ✠

प्राचीन अपभ्रंश वाङ्मय

जे अपभ्रंश भाशेंतल्यान कोंकणी भास उप्रासली, ते अपभ्रंश प्राकृत भाशेचें प्राचीनतम साहित्य म्हणून कविकुलगुरू कालिदासाच्या **विक्रमोर्वशीयम्** ह्या संस्कृत नाटकाच्या चवथ्या अंकांतल्या सत्तावीस श्लोकांकडे जाणकार लोक बोट दाखयतात !

कालिदासान हें नाटक इसवी सनाच्या चवथ्या शतकांत रचलां अशें मानतात. ताचे आदल्या आनी समकालीन संस्कृत नाटकांत गौण पात्रां शौरसेनी आनी माहाराष्ट्री ह्या प्राकृत भासांत उलयतना मेळटात. राजा, ऋषी, ब्राह्मण हीं पात्रां संस्कृत उलयतात.

विक्रमोर्वशीयाचो नायक सम्राट पुरूरवो हो चवथ्या अंकांत ताची प्रिय पत्नी उर्वशी ताका सोडून गेली, म्हणून तिच्या विरहान मदींमदीं पिशांतर जावन संस्कृत उल्लेवंच्या जाग्यार अपभ्रंश भाशेंत श्लोक गायता.

मइं जाणिअ मिअलोअणिं,
णिसिअरु कोइ हरेइ ।
जाव णु णवतलिसामल,
धाराधरु वरिसेइ ॥८॥

अर्थ : मियां जाणलें, मृगलोचनीक कोणतरी निशाचर व्हरता ! जांव ! (पळे) जाल्यार, नवेले विजेन सांवळो (असो) चकचकीत धाराधर (मेघ) वरसता !

(... ान तीन चेर चालू)

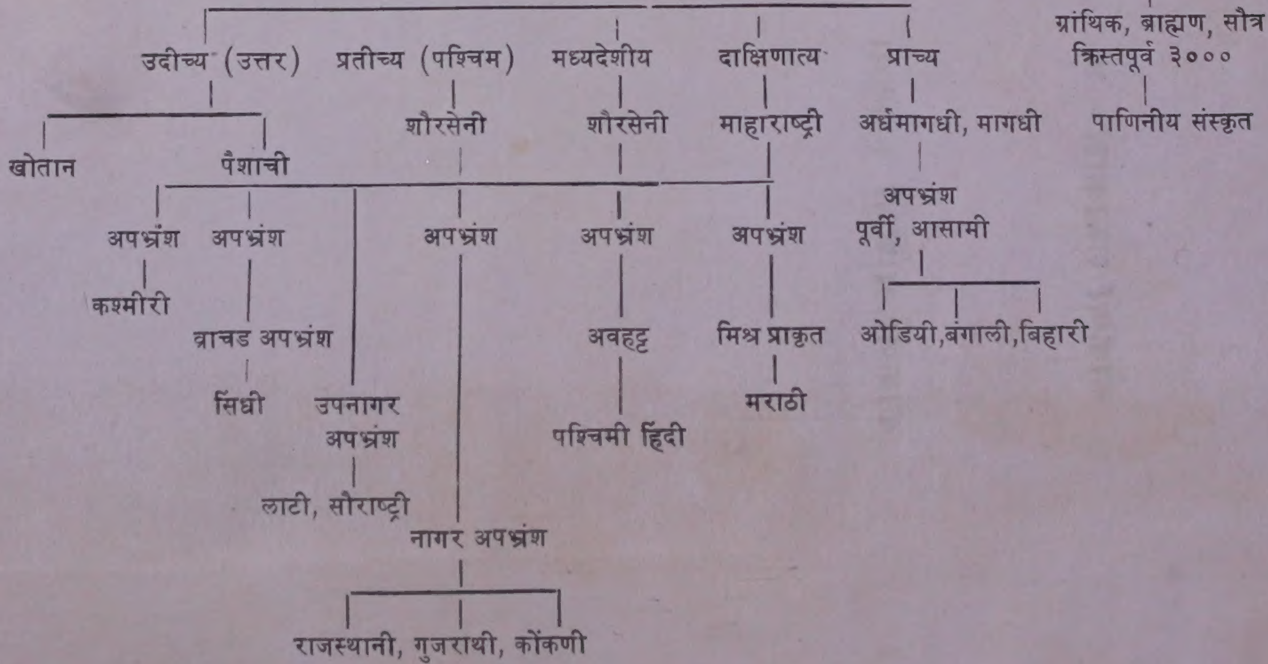

कोंकणी शब्दकोश – ४

कोंकणी भाशेची कुळकथा

आर्यभारतीय भासांचो रूख

कोंकणी शब्दकोशकार

श्रीपाद रघुनाथ देसाय

जल्म : फाल्गुन शुद्ध एकादस, शके १८३८

कोंकणी शब्दकोश

(Konkani Shabdakosha-IV-Supplement)

चवथो भाग – वर्चिल उतरावळ

आनी

कोंकणी भाशेची कुळकथा

(Origin of Konkani Language)

श्रीपाद रघुनाथ देसाय

१९९०

सौन्दर्यलहरी प्रकाशन, कोथरूड, पुणे

त्वदीयाभिर्वाग्भिस्तव जननि वाचां स्तुतिरियम् ॥
–सौन्दर्यलहरी

बा, तुगेल्या उतरांनीं केल्ली ही तुजी तुस्त !

मोल : रु. ५०/-

प्रकाशिका :
सौ. सरस्वती श्री. देसाय
सौन्दर्यलहरी,
३० गणंजय सोसायटी,
कोथरूड, पुणे–411029

श्री. र. देसाय हाणी
राजीव प्रिंटर्स,
४८४/१ शनिवार पेठ,
पुणे–४११०३०.
ह्या छापखान्यांत
छापून घेतलें.

गेहे गेहे कलौ काव्यं, श्रोता तस्य पुरे पुरे ।
देशे देशे रसज्ञाता, दाता जगति दुर्लभः ।।

जाणी म्हाका कोंकणी भाशेची सेवा करूंक
उदार हातांनीं उत्तेजन दिलें,
आनी म्हजी जीण सार्थकीं लायली,
त्या
श्रीमान राजेंद्र वासुदेव देशप्रभु हांकां
हें पुस्तक मायेमोगान ओंपतां.

– श्री. र. देसाय

ह्या पुस्तकाची छपाई, कागद आनी बांदणीचो खर्च
गोंवा कोंकणी अकादेमी, पणजी, गोंवा हे संस्थेन केला.

प्रस्तावना

१. कोंकणी भाशेचो पयलोवयलो शब्दकोश रचपाचो वावर १९७९ सालांत गोंयांतल्या पेडणें कसब्यांत श्रीमान राजेंद्र देशप्रभु हांच्या राजवाडयांत तांच्याच अर्थीक आधारान चालू जालो. १९८६ सालामेरेन ह्या शब्दकोशाचे तीन भाग उजवाडाक आयले. शब्दकोशाची पुरवणी म्हणून चवथो भाग त्याच वर्सा उजवाडाक येवपाचो. पूण १९८७ सालांत कोशकार आनी ताची घरकान्न हांची भलायकी इबाडली. १९८८ सालांत ताणी आपली बिटकी गुठलावन पुण्यांत, कोथरूड गांवांत, सौंदर्यलहरी घरांत वचून विसवलीं.

२. आतां शब्दकोशाच्या चवथ्या भागाची खर्चाची जापसालदारकी गोवा कोंकणी अकादेमीन घेतली. आनी कोंकणी वाचप्यांच्या हातांत १९८० ते १९९० मेरेन चार भागांत सुमार पन्नास हजार उतरांचो कोंकणी शब्दकोश पावता. आमचे कुटुंबी जिणेंत जायतीं अद्भुतां घडल्यांत. तांतलें हें एक म्हालगडें !

३. एक मनीस धा वर्सां कोंकणी शब्दकोशाचे रचणुकेचो वावर करता, आनी तो कोश पूर्ण जावपाक कोंकणी भास इतली सोपी न्हय. ' जाय जाल्लीं संदर्भ-पुस्तकां विकतीं घेयात, आनी कोश बरे भाशेन पूर्ण करात,' म्हणपाची राजेंद्र सायबांनी मेकळीक दिल्ली. पूण धा-बारा वर्सांच्या काळान हांव पावुणशीं वर्सांचे तडीर पावलों. कोंकणी भाशेचो अभ्यास पूर्ण करचे खातीर म्हाका काणकोणां, कारवारा, मंगळुराक, कासारगोड, कोचीना बी वचून रावून थंयथंयची उतरावळ पुंजावक जाय आसली. जड्डे पिरायेक लागून हो वावर जावंक जाय तसो जालो ना !

४. इतलें सगळें बरोवपाचें कारण हेंच कीं हो शब्दकोशाचो वावर चालू रावूंक जाय. तो बंद पडूंक फावना. वयर दिल्ल्या गांवांनी शब्दकोशाचो वावर करपी वावराडे नेमून गोंयांत एक शब्दकोशाचें मुखेल केंद्र सरकारी व्यवस्थेन गोवा कोंकणी अकादेमीन उगडुंचें. ह्या धा ठांयच्या वावराडयांनी हो वावर चालू दवरून धा वर्सांनीं कोंकणी भाशेचो दुसरो शब्दकोश लाखभर उतरांचो उजवाडांवचो पडटलो. तशें केलें तर श्रीसीताराम प्रकाशन आनी सौन्दर्यलहरी प्रकाशन हाणी उजवाडायल्ल्या कोशाच्या वावराचें सार्थक जातलें. संवसारांतल्या साबार भासांच्या शब्दकोश रचणुकेचो वावर सतत खंय ना खंय, कोण ना कोण करीत रावतात. तशेंच कोंकणी भाशेचें जावंक जाय.

५. शब्दकोश रचतासतना उतरांची व्युत्पत्ती शक्य तितली बिनचूक दिवंचो प्रयत्न कोशकारान करूंक जाय. १९८३ सालांत ह्या शब्दकोशाच्या दुसऱ्या भागाचे प्रस्तावनेंत ' कोंकणी भास ही अपभ्रंश हे प्राकृत भाशेंतल्यान उप्रासली,' म्हणून पयलेंच विधान करून तें सिद्ध करचेखातीर कांय उतरांचीं उदाहरणां दिल्लीं. १९८६ सालांत उजवाडाक आइल्ल्या ह्याच शब्दकोशाच्या तिसऱ्या भागाचे प्रस्तावनेंत अपभ्रंश भाशेंतल्यान कोंकणींत आइल्ल्या जायत्या उतरांची यादी दिवंक मेळली. त्या भायर अपभ्रंश भाशेंतल्या कांय वाक्यां आनी वाक्यांशांचीं कोंकणींत केल्लीं रुपांतरां दाखोवन दिलीं. अपभ्रंश आनी

कोंकणी भासांचे मोडींत कितली सारकाय आसा तें दाखयलें. दोन भासांच्या वाक्य-रचणुकेंत इतली सारकाय क्वचितच पळोवंक मेळटा.

६. भारत सरकारान कोंकणी भास राज्यघटनेचे आठवे वळेरेंत घालची म्हणून कोंकणी भाशी वावराडे खूब धडपड करतात. भारतशास्त्री (Indologists) भारतांतल्या प्राचीन-अर्वाचीन काळांतल्या भासांचो एक वंशवृक्ष दाखयतात. प्राचीन काळासावन भारतांतल्यो वेगळचो वेगळचो भासो खंच्या पूर्व-भासांतल्यान उप्रासल्यो म्हणपाचें ह्या वंशवृक्षाच्या तक्त्यांत ते दाखोवन दितात. त्या तक्त्यांत कांय अल्पजिवी भासोय ते दाखयतात. देखीक : खोतान, टक्क, ल्हाण्डी त्री. पूण हे भासशास्त्री ह्या वंश-रुखाच्या तक्त्यांत कोंकणी भाशेचें स्थान आजून दाखोवन दिनात. भासां-रुखाच्या तक्त्यांत कोंकणी भाशेचें स्थान दाखोवन दिवप हें आमचें कर्तव्य. हो आमचो संस्कृतीधर्म. ह्या धर्माक पाळो दिवंचो म्हणून ह्या पुस्तकाच्या दर्शनी पानार (Frontispiece) आर्य-भारतीय भासां-रूख छापला आनी तांतूंत कोंकणी भाशेचें स्थान दाखोवन दिलां. राज्यघटनेचे आठवे वळेरेंत कोंकणी भाशेचो आस्पाव जावप ही गजाल खूब म्हत्वाची आसा. तेच कोंकणी भाशेचें दर्शन आमच्या आर्य-भारतीय भासां-रुखाच्या खांदयां भितर करून घेवप, हें त्याहून उण्या म्हत्वाचें न्हय. कोंकणी भाशेचे घडणीची आनी उदरगतीची जाण कोंकणी लोकांक जावप ही अत्यंत गरजेची गजाल, हातूंत दुबाव ना.

कोंकणी भाशेची कुळकथा

७. साक्षर आनी सुशिक्षीत मनशांनीं आपल्या देशाचो इतिहास शिकूंक जाय. आपले संस्कृतायेची वळख करून घेवंक जाय. आपली भास बरे भाशेन अभ्यासूंक जाय. आपल्या देशाच्या आनी संस्कृतायेच्या इतिहासांत आपली भास खंच्या काळांत घडली; आपली चालू भास लोकांनी उलोवंचे आदी आपले पुर्वज खंची भास उलयताले, ह्या विशयाचो परिचय करून घेवंचो. इतिहासाच्या अभ्यासान आपले उदरगतीचो पावंडो आपणाक वळखूंक येता. आनी खंय कितें उणेपणां आपले भितर आसलीं तर तीं सुदारूं येतात.

८. आमचे भाशेचें कुळार वेदीक संस्कृत भाशेंत आसा, म्हणून शणै गोंयबाबांनी सांगलें. कोंकणी भाशेचें मूळ शौरसेनी प्राकृत भाशेंत आसा, म्हणून श्री. नागेशबाब सौंदे हाणी सांगलें. कोंकणी भास ही माहाराष्ट्री भाशेंतल्यान उप्रासली म्हणून डॉ. जुजे पेरेर हाणी सांगलें. अशीं निखटी विधानां करून सावार जनांक कोंकणी भाशेचें मूळ वळखूंक येवचें ना. ह्या विषयाचेर खोलायेन अभ्यास करूंक जाय. वर्सांचीं वर्सां अभ्यास करून संशोधन करूंक जाय. कोंकणी आनी संस्कृत भासांचो अभ्यास केल्ल्या जाणकारान प्राकृत भासांचो अभ्यास करूंक जाय. कारण संस्कृत भास क्रिस्तपूर्व तिसऱ्या-चवथ्या शेंकडयांत सुशिक्षितांच्या उलोवपाच्या वेव्हारांतल्यान बंद जाली. तेन्ना भारतांतल्यो आधुनीक भासो लोकांच्या वेव्हारांत येवंक नासल्यो. अर्थात संस्कृत भाशेंतल्यान एकय आधुनीक भारतीय भास उप्रासूंक ना.

९. आधुनीक आर्य-भारतीय भासो क्रिस्ती शकाच्या अकराव्या-बाराव्या शतकांच्या सुमाराक घडल्यात. क्रिस्तपूर्व चारपांच हजार वर्सांच्या काळासावन भारतांत सावार जन

उलयताले तांकां प्राकृत बोली म्हणटाले. मर्यादीत संख्येचे आर्य ऋषी आनी राजदरबारी क्षत्रीय लोक संस्कृत भास उलयताले. तांच्यो बायलो आनी आस्रीत लोक प्राकृत भासोच उलयताले. ऋषी, मुनी आनी कवी संस्कृत भाशेंत काव्या, नाटकां रचताले. नव्या नव्या येवजण्यानीं आनी काणयांनी संस्कृत भास सजयताले. ते संस्कृत भाशेंतलीं उतरां साबार जन सोपीं करून आपल्या प्राकृत भासांत वापरताले.

१०. त्या काळांत प्राकृत (दाक्षिणात्य), शौरसेनी, मागधी आनी पैशाची ह्यो चार प्राकृत भासो क्रिस्तपूर्व सुमार हजारभर वर्सांसावन क्रिस्तोत्तर चार-पाचशीं वर्सांमिरेन लोक उलयताले, बरयताले. संस्कृत भाशेचीं उतरां प्रत्येक प्राकृत भाशेंत बदलून सोपीं करून वापरुची खाशेली पद्धत आसली. ते ते भाशेचो विभक्तिक्रिया आनी क्रियापदांची रुपां घडची रीत खाशेली उरताली. उतरांच्या बदलाचे रितीक जाणकार लोक व्याकरण म्हणटाले. वररुची ह्या प्राकृत भासांच्या पयल्या व्याकरणकारान वयर दिल्ल्या चार भासांचें व्याकरण संस्कृतांत रचलें.

११. हें वररुचीचें व्याकरण रचलें त्या आदीं पाणिनी, कात्यायन ह्यांची संस्कृत भाशेचीं व्याकरणां वेव्हारांत आसलीं. वररुचीन सुमार अठराशीं वर्सां आदीं हें व्याकरण रचलें आसुये अशें जाणकार म्हणटात. नक्की काळ कोण नकळ.

१२. भारताच्या उत्तरेच्या अर्दांत आर्यांप्रमाण अनार्य लोक रावताले. त्या अनार्यांत नागवंशी लोक ल्हान ल्हान राज्यां करून आसले. रामायणांतल्या रामाचो पुत्र कूश हाची कुमुद्वती राणी नागकन्या आसली. अर्जुनाची उलुपी, भीमाची पद्मावती अशा नाग-कन्यांक क्षत्रियांनी वरून आर्यांचीं नागांलागीं नातीं जोडिल्लीं. ते नाग राजे पश्चिम हिंदुस्तानांतल्यान कोंकणांत-अपरांतांत बी पाविल्ले. वचत थंय, नागांव, नागपाडो, नागपूर नागवें बी नांवांची गांवां वसयताले. ते धर्मान हिंदू आसले; वैदिक धर्म पाळटाले. पराक्रमी आसले. आभीर, शक, पल्हव, शबर बी राजांमदीं ते भरसले. तांच्यो भासो अपभ्रंश भाशेंत भरसल्यो आनी चार-स प्राकृत भासांची क्रिस्तोत्तर पांचव्या-सव्या शतकांत जी अपभ्रंश भास घडली, ते भाशेच्या दोन मुखेल मोडींक नागर आनी उपनागर म्हणटाले, अशें प्राकृत भासांचे जाणकार सांगतात.

१३. क्रिस्तोत्तर सव्या शेंकड्यासावन सुर्वेच्यो चार-स प्राकृत भासो उलोवपांतल्यो गेल्यो. बरपांत, काव्यात, नाटकांत उल्ल्यो. साबार लोकांची वेव्हाराची भास राज्यकर्त्या आभीर, शबर आनी आर्य लोकांनी घडिल्ली अपभ्रंश भास, पयल्या चार-स भासांचें आनी संस्कृत उतरांचें दायज घेवन लसलसून राजभास आनी देसभास जाली.

१४. आधुनीक भारतीय आर्यभासो ह्यो दाक्षिणात्य (माहाराष्ट्री), मागधी, अर्ध-मागधी, शौरसेनी, पैशाची बी भासांतल्यान प्रत्यक्ष उप्रासल्यो नात. मुळाव्यो प्राकृत भासो आनी आधुनीक भासो हांचे मदलो सात आठशीं वर्सांचो काळ उत्तर, मध्य, पूर्व, पश्चिम आनी दक्षिणेक कोंकणांत आनी महाराष्ट्रांत, विदर्भामिरेन अपभ्रंश भास गडगडटाली. ते अपभ्रंश भाशेक थळाव्या बोलयांच्या पोन्न्या संसर्गान आधुनीक आर्यभारतीय भासो उप्रासल्यो.

१५. ह्या शब्दकोशाच्या चवथ्या भागाच्या मांगाताक ‘ कोंकणी भाशेची कुळकथा ’ हो निबंध जोडला. पंडीत हरगोविंददास टी. सेठ ह्या विद्वान भासशास्त्र्यान (Indologist) भारतांतल्यो आधुनीक आर्य भासो खंच्या प्राकृत भासांतल्यान आयल्यो तांची यादी मुखार दिल्ल्याप्रमाण दिल्या :

(१) माहाराष्ट्री अपभ्रंश – मराठी, कोंकणी.

(२) अर्धमागधी अपभ्रंश – पूर्वी हिंदी, अवधी, बघेली, छत्तीसगढी.

(३) मागधी अपभ्रंश (बिहारी) – मैथिली, मगही, भोजपुरिया.

(४) शौरसेनी अपभ्रंश – बुन्देली, कनौजी, व्रजभाषा बांगरू, हिंदी-उर्दू.

(५) नागर अपभ्रंश – राजस्थानी, मालवी, मेवाडी, जयपुरी, मारवाडी, गुजराती.

(६) टाक्की अपभ्रंश – पूर्वीय पंजाबी.

(७) व्राचड अपभ्रंश – सिन्धी.

(८) पैशाची अपभ्रंश – कश्मीरी.

१६. गुजराथी का विकास गुर्जर अपभ्रंश से हुआ। मराठी की शब्दावली संस्कृत, प्राकृत और अपभ्रंश के माध्यम से हुअी। अशीं विधानां पंडीत हरगोविंददास करतात. ग्रियर्सन हो भारतशास्त्री (Indologist) शौरसेनी अपभ्रंश, राजस्थानी अपभ्रंश, गुर्जर अपभ्रंश, अर्धमागधी अपभ्रंश, मागधी अपभ्रंश, महाराष्ट्री अपभ्रंश ह्या भासांतल्यान आधुनीक भारतीय भासो उप्रासल्यो अशें सांगता. अपभ्रंश हो दर एके प्राकृत भाशेचो थळावो विकार आसलो अशें ग्रियर्सन सांगता. **ह्या विद्वानांचेर अवलंबून भागना. आमचो अभ्यास आमीच करूंक जाय.**

१७. प्रत्यक्षांत पळोवंक गेल्यार महाराष्ट्री अपभ्रंश, मागधी अपभ्रंश, शौरसेनी अपभ्रंश अशा नांवाच्यो वेगवेगळच्यो भासो घडिल्ल्यो मेळनात. माहाराष्ट्री, शौरसेनी, मागधी आनी पैशाची ह्यो समकालीन प्राकृत भासो क्रिस्ती शकाच्या पांचव्या-सव्या शतकांमेरेन उलोवपांतल्यो बंद जाल्यो, तांच्या जाग्यार एक सामायीक अशी अपभ्रंश भास साकार जाली. तिच्यो नागर, उपनागर, व्राचड, शाबरी, औड्री, आभिरी अशो थळाव्यो बोली प्रांतोप्रातांनी लोक उलयताले. नागर म्हळ्यार आभीर, शक, कुशाण वंशांतल्या नाग लोकांची भास. हांच्या राज्यांक वायव्य भारतांत सुरवात जाली आनी भारतभर तें पातळ्ळें, तांचेबरोबर अपभ्रंश भास पातळ्ळी. **तरीय माहाराष्ट्री अपभ्रंश, शौरसेनी अपभ्रंश, मागधी अपभ्रंश असल्या नांवांच्यो भासो मेळनात !**

१८. क्रिस्ती शक ४०० सावन १००० मेरेन अपभ्रंश ही भारताचो राष्ट्रभाषा आसली. म्हळ्यार राजदरबारी लोकांची, वेव्हाराची भास आसली. क्रिस्ती शकाच्या सातव्या शतकासावन सोळाव्या शतकामेरेन ती भारतांतली एक साहित्यीक भास म्हणून नंदली. जैन कवी, मुनी, आचार्यांनी हे भाशेंत साहित्य रचलें. अकराव्या क्रिस्ती शतकासावन भारतांत अपभ्रंश भाशेंतल्यान आधुनीक भासो उप्रासल्यो. तरीय अपभ्रंश भाशेंत साहित्य रचताले.

१९. डॉ. वीरेन्द्र श्रीवास्तव, डॉ. वासुदेवशरण अग्रवाल, डॉ. सुकुमार सेन, डॉ. हरिवंश कोछड, डॉ. उदय नारायण तिवारी, डॉ. भोलानाथ तिवारी, डॉ. जगन्नाथराय शर्मा बी विद्वान प्रोफेसरांनी अपभ्रंश भाशेच्या साहित्याचो अभ्यास करून ते भाशेच्या उगम आनी विकासाचो काळ असो निश्चीत केलो.

२०. अपभ्रंश भाशेंतलें जायतें पद्य साहित्य आठव्या शतकासावन कवींनी रचलें. ते भाशेंतले चडावत साहित्य बाराव्या शतकासावन सोळाव्या शतकामेरेन रचून जालें. डॉ. हजारी प्रसाद द्विवेदी सांगतात : अपभ्रंश केवल आभीरों या अहिरोंकी ही भाषा नही थी। स्वयंभूने अपनी भाषा को देशी भाषा कहा है। श्री. जगन्नाथ राय शर्मा सांगतात की, 'अपभ्रंश भाषा अनेक भाषाओं का एक समुदाय है।' प्राकृत आनी अपभ्रंश भासांच्या अभ्यासांत दक्षिणेंतल्या विद्वानांपरस उत्तरेंतले भारतशास्त्री हाणी चड प्रगती केल्या. दक्षिणेंतल्या विद्वानांनी अपभ्रंश भाशेचें साहित्य संशोधन करपांत आघाडी मारली.

शक, कुशाण सम्राट आनी आभीर राजे

२१. शक क्षत्रपांचें राज्य मथुरेंत क्रिस्तपूर्व ५० वर्सांसावन क्रिस्तोत्तर ५० वर्सां-मेरेन चालू आसलें. ताचे पयलीं ते सिंध प्रांतांत (शक राजा मॉएस) राज्य करताले. जैन परंपरेनुसार शकांनी क्रिस्तपूर्व पयल्या शतकांत माळव्याचेर स्वारी केली. मागीर ते दक्षिणेंत गुजराथ आनी महाराष्ट्रांत पातळ्ळे.

२२. इसवी सन ७८ सालांत कनिष्क ह्या शक सम्राटान माळवो जिखून आपलो शक चालू केलो. ताणे भूमक हो क्षत्रप गुजराथ, काठेवाड आनी माळव्याचेर नेमलो. भूमकाच्या नाण्यांचेर एके वशीन खरोष्ठींत आनी दुसरे वशीन ब्राह्मी लिपींत लेख आसले. भूमका उपरान्त कुषाण सम्राटान नहपानाक क्षत्रप म्हणून गुजराथ, काठेवाड, मध्यभारत, उत्तर महाराष्ट्र आनी कोंकण ह्या प्रांतांचेर नेमलो. म्हळचार क्रिस्ती सनाच्या पयल्या-दुसऱ्या शतकांत शक, पल्हव, आभीर वंशी राज्यकर्ते कोंकणामेरेन पावले. ह्या काळांत महाराष्ट्रांत सातवाहन राज्य करताले.

२३. नहपानाचो जांवय ऋषभदत्त हो नहपाना उपरान्त क्षत्रप जालो. ताणे कोंकणांतल्या दमणगंगा, डहाणूची खाडी, ठाण्यांतल्या न्हंयाचेर बी धर्मतरी चालू केल्यो. हे क्षत्रप वेदधर्मी आसले तांकां वेदधर्मी ब्राह्मणांनी क्षत्रीय म्हणून जानवीं घातलीं. ऋषभदत्तान वेदधर्मी राजाक सोबसारके धर्मादाय केले.

२४. नहपान क्षत्रपान गौतमीपुत्र सातकर्णी ह्या सातवाहन राजाचो नाशका-लागसार निर्णायक पराभव केल्लो. नहपान, चष्टन, चष्टनाचो पुत्र जयदामन आनी नातू रुद्रदामन (सन १३०–१३१) जाले. सातवाहन सम्राट गौतमीपुत्र सातकर्णीन क्षत्रपांचो पराभव केलो. रुद्रदामनान आपली कन्या वासिष्ठीपुत्र सातकर्णीक लग्नांत दिली. गौतमी-पुत्राउपरान्त शकांनी सातवाहनां कडच्यान परतून राज्याचे कुडके तोडले. इसवी सन १४० मेरेन चष्टन आनी रुद्रदामन हाणी विजय मेळोवन उज्जनीक राजधानी केली. रुद्र-दामनच्या राज्यांत अपरान्त आशिल्लो.

२५. सन ३१० मेरेन क्षत्रप आनी आभीर राजांची नाणीं मेळटात अशें महामहोपाध्याय मिराशी सांगतात. पश्चिमेचे क्षत्रप शकवंशी आसले. ते स्वतंत्र आसले. कुषाणांचे मांडलीक नासले. महाक्षत्रप ईश्वरदत्तान सन २२९ सालांत पश्चिम महाराष्ट्रांत सातवाहनांचो पराभव करून सत्ता हातांत घेतली. इ. स. २५० च्या सुमाराक आभीरवंशी शिवदत्ताचो पुत्र ईश्वरसेन हाणे क्षत्रपांचो पराभव करून पश्चिम महाराष्ट्रांत राज्य स्थापलें. मुखार ईश्वरसेनान वा ताच्या वंशजांनी कोंकण, खानदेशा सयत पश्चिम महाराष्ट्र, दक्षीण गुजराथ आनी मध्यप्रदेशाचो अनूप जिल्हो इतल्या प्रदेशार राज्य केलें. ईश्वरसेनान चालू केल्लो आभीर संवत खूब काळमेरेन चालू उल्लो. विदर्भांत इ. स. २५१ सालासावन आभीर संवत चालू जाल्लो. इसवी सनाच्या बाराव्या शतकांत हेमचंद्राचो शिष्य खंबायतचो कुमारपाळ राजा हाणे उत्तर कोंकणच्या मल्लिकार्जुन ह्या शिलाहार राजाक युद्धांत मारून अपरान्त जिखून घेतिल्लो. ह्या गुजराथी जैन राजांक आनी जैन मुनींक लागून कोंकणातले भाशेचेर अपभ्रंश भाशेचो प्रभाव हजारभर वर्सां चालू उल्लो. हिन्दी, राजस्थानी, गुजराती, माळवी आनी कोंकणी ह्या भासांचेर नागर आनी उपनागर अपभ्रंशाचो प्रभाव चड पडलो. हेर आधुनीक भासांचेर अपभ्रंशाच्या ह्या मोडींचो इतलो प्रभाव पडूंक ना.

अपभ्रंश भाशेचें दायज

२६. 'कोंकणी भाशेचो कुळकथा' ह्या निबंधाक **अपभ्रंश–कोंकणी उतरावळ**, हें सुमार ३६०० उतरांचें परिशिष्ट जोडलां. क्रिस्ती शकाच्या धाव्या ते बाराव्या शतकांच्या तीन एकशीं वर्सांच्या काळांत अर्वाचीन भासांमदीं अपभ्रंशांतल्यान कोंकणी भास घडली. त्या तीनशीं वर्सांत उत्तर हिंदुस्थानांत वापरताले ते अपभ्रंश भाशेचीं सुमार ३६००० उतरां घेवन डॉ. नरेशकुमार हाणी अपभ्रंश-हिंदी हो शब्दकोश १९८७ सालांत रचलो. त्या शब्दकोशांत ३६०० म्हळ्यार धा टक्के उतरां विसाव्या शतकांत कोंकणींत वापरतात अशीं मेळ्ळीं. अर्थात धाव्या-बाराव्या शतकांत उत्तर हिंदुस्थान, राजस्थान, माळवो, गुजराथ आनी कोंकण ह्या सुमार देड हजार मैल लांब आनी शंबर-दोनशीं मैल रुंदीच्या भूंयपट्ट्यांत अपभ्रंश भास कशी सुप्रतिष्ठीत आसली तें सांगचें लागना.

२७. बाराव्या शतकासावन कानडी, फारशी, पुर्तुगेज, मराठी बी उतरांच्या संसर्गान कोंकणी भाशेन हजारांनी अपभ्रंश तद्भव आनी तत्सम उतरां वापरुंचीं सोडलीं आसतलीं. बाराव्या-तेराव्या शतकांतले कोंकणी भाशेचेर अपभ्रंश भाशेचो केदो प्रभाव आसतलो हें सहज कळटा.

२८. कोंकणीचो आनी मराठी भाशेचो संबंध गेल्ल्या शंबर वर्सांतच आयला. आनी तोय भटा-बामणां-वेपाऱ्यांपुरतो. कोंकणांत मराठी साळो ह्याच शतकांत उदेल्यो. घांटावेल्यान पुराणीक, हरदास येताले तांचे कडच्यान मराठी आयकूंक मेळटाली तितलीच. मराठी भाशेचो कोंकणांतलो इतिहास एदोच.

२९. प्राकृत भासांतलीं उतरां आधुनीक भासांनी उसपून घेतलीं तीं सुर्वेक चार-पांचशीं वर्सां. मागीर संस्कृत भाशेंतलीं उतरां थेट आधुनीक भासांत सतराव्या ते विसाव्या इसवी शतकांत आधुनीक भासांचे बरपी आनी वक्ते वापरीत आसात. आधुनीक भासांत हालींसराक भरशिल्ल्या संस्कृत उतरांच्या हुंवारान प्राकृत भासांतलीं वापरताले तीं मूळचीं उतरां कुशीक पडलीं. आधुनीक भासो संस्कृतमय, विद्वज्जड जाल्यो. आपापल्यो आधुनीक भासो संस्कृत भाशेंतल्यानच देंवल्यो अशें आधुनीक भासांचे बरपी मानूंक लागले. अस्तमतेंतल्यान भारतशास्त्र्यांनी प्राकृत भासांचो अभ्यास करून खऱ्या गिन्यानाचो उजवाड घालो.

३०. कोंकणी शब्दकोशाच्या दुसऱ्या आनी तिसऱ्या भागांच्या प्रस्तावनांत दिल्ली प्राकृत भासांची माहिती हांगा भोवनभोवन दिल्या. विषय नवीन आशिल्ल्यान वाचप्यांक भोवन भोवन सांगचो पडटा. अपभ्रंशाचे नागर, उपनागर मोडींतल्यान राजस्थानी, गुजराती, कोंकणी भासो घडल्यो. मराठी भास अपभ्रंशाच्या ह्या मोडींतल्यान उप्रासूंक ना, हें डॉ. कृ. पां. कुळकर्णी मान्य करतात. मराठी भाशेचो उद्‌भव दाखोवंक अपभ्रंश आनी मिश्र प्राकृत भासो हांचो भरस कारणीभूत जालो अशें डॉ. कुळकर्णी मानतात. (मराठी भाषा–उद्‌भव आणि विकास–पान १३४). कोंकणी आनी मराठी ह्या दोन भासांचीं मुळांच वेगळीं आसात. तांची व्याकरणी बांदावळ वेगवेगळी आसा. जाणी ह्या विषयाचो अभ्यास केलोच ना, ते उच्च रवान सांगतात, की 'कोंकणी ही मराठी भाषेची बोली आहे !' ते अज्ञानी आसात !

३१. कोंकणी भाशेच्या अभ्यासकांनी अपभ्रंश भाशेचो खोलायेन अभ्यास करूंक जाय म्हणून हो इतिहासीक फाटभुंयेचो तपशील विस्तारान दिला. कोंकणी लोकांचो आनी मराठी भाशेचो संबंध भोव थोडचा प्रमाणांत अठराव्या आनी एकुणिसाव्या शतकांत आनी तोय अल्पसंख्य हिंदू भटां-बामणांपुरतोच मर्यादीत आसलो. कै. अ. का. प्रियोळकार सांगतात, तो सतराव्या शतकांतलो गोंयांतलो मराठी साहित्याचो कारखानो (ग्रांथिक मराठी भाषा आणि कोंकणी बोली– प्रा. अ. का. प्रियोळकर, पा. १८५) ही ताणी आपले निव्वळ कल्पनेंतल्यान हाडिल्ली गजाल आसा. असले मराठी साहित्याचे कारखाने गोंयांत आशिल्ले अशें सांगून प्रियोळकारांनी कितें मेळयलें ? भंगू तें !

३२. रोमी लिपींत धा-पंद्रा हजार उतरांचे कोंकणी-पुर्तुगेज शब्दकोश पुर्तुगेज मिशनऱ्यांनी सोळाव्या क्रिस्ती शतकासावन रचले. पूण ते हातबरपांचे अवस्थेंतच तांचे तांकांच वापरूंक मेळटाले. पाद्रि माफेय ह्या इतालियन मिशनऱ्यान दक्षीण कोंकणांत एकुणिसाव्या शतकांत कोंकणी-इंग्लिश आनी इंग्लिश-कोंकणी भासांचे शब्दकोश ल्हान प्रमाणांत रचून, छापून उजवाडायले. एकुणिसाव्या शतकाच्या निमाण्या दशकांत मोसिंज्योर रुदोल्फशणै दाल्गाद ह्या आसगांवकार पाद्र्यान कोंकणी-पुर्तुगेज आनी पुर्तुगेज-कोंकणी अशे दोन शब्दकोश रचून, छापून उजवाडाक हाडले. दाल्गादान लातीं, पुर्तुगेज बी युरोपेव भासांच्या अभ्यासावांगडा संस्कृत, मराठी, कोंकणी ह्या भासांचोय बरो अभ्यास केल्लो अशें ताज्या शब्दकोशांवेल्यान दिसून येता. शब्दकोशांतलीं कोंकणी उतरां

शुद्ध आसचीं म्हणून दालगादान तीं देवनगरी लिपींत बरयलीं आनी छापलीं. तांच्या काळांत कोंकणी भाशेचें लेखी साहित्य मर्यादीत आसलें. म्हणून तांच्या शब्दकोशांच्या उतरांची संख्या पंद्रा-वीस हजार उतरांवयर पावली ना.

३३. विसाव्या शतकांत कोंकणी भाशेंत हजारांनी पुस्तकांचें साहित्य बरप्यांनी रचलें. शणै गोंयबाब, प्रो. रामचंद्र शंकर नायक, कवी बाकिबाब बोरकार, डॉ. र. वि. पंडीत, पांडुरंगबाब भांगी, चंद्रकांतबाब केणी, रवीन्द्रबाब केळेकार, पाद्रि आंतोन पेरेर प्रताप नायक, देवराय बैंदूर, चां. फ्रां. द कोस्ता बी शेंकड्यांनी बरप्यांनी ललित आनी विविध विषयांचेर कोंकणी साहित्य रचलें. आनी साबार प्रकाशकांनीं तें उजवाडायलें. ह्या साहित्याक लागून म्हजेसारक्या एका वावराड्याच्या वावरान धा वर्सांत पन्नास हजार उतरांचो कोंकणी शब्दकोश रचून उजवाडाक येवंक पावलो. कोंकणी भाशेचें मूळ खंचे प्राकृत भाशेंतल्यान आंकरेवन आयलें, ताचोय सोद लागलो. ह्या विशयांत जितलो वावर आजमेरेन जालो, ताचेपरस कितलो तरी चड वावर करपाचो आसा, हेंय कोंकणी वावराड्यांक आतां कळून येतलें.

३४. ह्या कोंकणी शब्दकोशाच्या वावरांत जायत्या बरें-मागत्यांनी म्हाका उत्तेजन दिलें आनी मोलादीक सुचोवण्यो केल्यो. गोमन्तक छापखानो, श्री. सीताराम प्रकाशन, भांडारकर प्राच्य विद्या परिषद, पुणे ह्या संस्थांची मोलादीक मजत जाली. गोंवा कोंकणी अकादेमीचे अध्यक्ष आनी वांगडी हांचे मोलादीक आदार मेळून हो शब्दकोशाचो चवथो भाग उजवाडाक येवंक पावलो. हांच्या सगळ्यांच्या रिणांत हांव सुखान रावन. निखटे उपकार मानून तांचें रीण फिटना. हें पुस्तक जुळोवन छापपांत मे. राजीव प्रिंटर्सचे मालक आनी कर्मचारी हाणी जायते कष्ट काडले. देव तांचें बरें करूं.

३५. आज मेरेन कोंकणी लोकांनी श्रीसीताराम प्रकाशनाच्या पुस्तकांक सदांच येवकार दिलो. ते भाशेचो येवकार सौन्दर्यलहरी प्रकाशनाच्या ह्या पुस्तकाक कोंकणी आनी हेर भाशी जनता दितली म्हणून आंवडेतां.

सौन्दर्यलहरी,
३० गणंजय सोसायटी,
कोथरूड, पुणे–411029.

श्रीपाद र. देसाय
पोंवत्याची पुनव,
शालिवाहन शक १९१२.

अनुक्रमणिका

कोंकणी शब्दकोश

वॅचल उतरावळ

अ—कोंकणी भाशेचे देवनागरी वर्णमाळेचो पयलो स्वर.

अंक (पु) संख्येचें चिन्ह; आंकडो; वस्तू मेजपाचें साधन (सं).

अंकगणनयंत्र (न) संख्यांचीं गणितां करपी यंत्र; Calculator (सं).

अंकन (न) गायनाचे स्वर खुणांनीं बरोवपाची लिपी; नोटेशन (सं).

अंकप (क्रिक) आंकडो काडप; खूण मारप; छाप मारप; मेजप (सं).

अकरमाशी, अक्करमाशी, अकरमासो, अक्करमासो (वि) अकरा माशांच्या वजनाचो (वजनान उणो तोळो); (ल) कमजात; उणाक जातीचो.

अकलवंत (वि) अक्कल आशिल्लो; बुदवंत.

अकलेक येवप – (ल) गळवज्रां येवप; हातापायां पडप; शरण येवप; पडून मरूंक येवप.

अंकपाश (पु) दिल्ल्यो संख्या एकामेकांकडेन वेगळे वेगळेपणान गुणून आयल्ल्या वेगळ्या गुणाकारांची बेरीज; पर्म्युटेशन; दिल्ल्या वस्तूंची चडांत चड पद्धतीनीं केल्ली अदलाबदलीची रचणूक.

अकर्तो (पु) न करपी; हातान कांय घडना, तोंडाची बडबड करपी असो (सं).

अकस्मीक, अकस्मीत (क्रिवि) अकल्पीत; एकाएक; येवजूंक नाशिल्लो; अनपेक्षीत; धाडदिशीं; सटकरून; घडांयच करून.

अकळीत (वि) अघटीत; कळूंक कठीन असो; (क्रिवि) कळनासतना (सं).

अकारविल्हो (पु) अ ह्या अक्षरासावन क्रमान करपाची रीत. अ, आ, इ, ई, उ, ऊ, असो अनुक्रम.

अकालपरिणत (वि) योग्य काळापयलींच पोक्त जाल्लो; बाळपणांत असामान्य विद्वान जाल्लो; अकालीं प्रौढपण आइल्लो.

अंकीत (वि) मेजचे-मापचे खातीर प्रमाणान खुणो करून आंकडे घातिल्लो; स्वाधीन (सं).

अंकीत मोल (न) विक्रीक दवरिल्ले वस्तूचेर बरयल्लो दराचो आंकडो (सं).

अकीर्त (स्त्री) निंदा; दुष्कीर्त; अपकीर्त; वायट उलोवप (सं)

अक्कलकारो (पु) जीब लाळावपाक आनी न्हीद येवपाक उपकरता अशी वखदी वनस्पत. जीव लाळावप हो गरमीच्या विकाराचेर आयुर्वेदीक गांवठी उपाय करताले.

अक्रम (पु) अन्याय; गुन्यांव; अपराध; बेशिस्त वर्तणूक; अपमान; गैरवर्तन (का).

अक्रिस्तो (वि) क्रिस्तांव न्हय असले लोक; क्रिस्तेतर.

अक्लेद्य (वि) भिजोवंक येना असो (सं).

अक्शीचीं बियां (न) अळशेचीं बियां; सणमियां (का).

अखंडीतपणा (न) थांबनासतना घडत रावपाची अवस्ता (सं).

अखणो (वि) अखंड; सगळो; संसलो.
अखयो (वि) सासणाचो; अक्षय; अजरामर; अज्रंवर (सं).
अखान्तप (क्रिअ) आकांतप (के).
अखान्तु (पु) आकांत (के).
अखी तय (स्त्री) अक्षय तृतिया; वशाख शुद्ध तृतिया.
अखेर शेवट, अखेर शेवटाक (क्रिवि) निमाणे; अखेरेक; शेवटाक.
अगम (व) अगम्य; कळूंक कठीन (सं).
अगशे बी (न) आकशेची बीय; सणमियां; अळशीचें बीं.
अगांतुक (क्रिवि) अकस्मात; अनपेक्षीत; अकल्पीत; आफोवंक नाशिल्लो (सं).
अंगिकार (पु) घेवप; स्विकार; मान्यताय (सं).
अंगिकारप (क्रिक) घेवप; आपणावप; आपलो म्हणप; स्विकारप.
अंगिरस (पु) अथर्व वेदांतले अभिचारमंत्र; एका ऋषीचें नांव (अंगिरा); अथर्ववेदांत अथर्व आनी अंगिरस हे दोन तरांचे मंत्र आसात.
अंगिरा (न) सवें संवत्सर; (पु) एका ऋषीचें नांव (स).
अंगूर (न) ताजें द्राक्ष (फा).
अगोचर (वि) समजूंक कठीन; अगम्य; चमत्कारांचो (सं).
अग्नी (पु) एका ताऱ्याचें नांव.
अग्नीकाष्ठां भक्षण करप – उज्यांत घालून घेवप.
अग्नी दिवप (क्रिक) प्रेताची अग्नीक्रिया करप. पोटांत अग्नी पडप – चड भूक लागप.
अग्नीपंख (पु) रोहीत पक्षी (सं).
अग्नीपरीक्षा (स्त्री) उजांत उडी मारून जळनासतना भायर सरची घडणूक; अग्नीदिव्य (सं).
अग्नीबाण (पु) उजो पेटोवन स्फोट जातकच अंतराळांत धांवपी यंत्रीक यान; रॉकेट (सं).
अग्नीमापक (पु) उज्याची खरसाण मापपाचें यंत्र (सं).
अग्नीरोधक (वि) उजो पेटूंक दिना अशी वस्तू; उजो पालोवपी (सं).
अग्नीवर्ण (वि) उज्याभाशेन चकचकीत रंगाचो (सं).
अग्नीशाळा (स्त्री) यज्ञशाळा; यज्ञघर; होमहवन करची कूड (सं).
अग्नीहोत्री (पु) अग्नीहोत्राचे व्रत घेणारो ब्राह्मण; चुकनासतना सदां नेमान अग्नीक मंत्रयुक्त आहुती दिवपी आनी जल्मभर अग्नी प्रदीप्त सांबाळपी व्रती ब्राह्मण; एक आडनांव (सं).
अग्रक्रम (पु) पयलो नंबर; पयलो पाट; प्राथम्य; पयलो पांवडो; पयलीं हातांत घेवप–अग्रक्रम दिवप (सं).
अग्रगामी (पु) फुडें वचपी; मुखार चलपी (सं).
अग्रणी (फ) फुडारी; नेतो (सं).
अग्रधान्य (न) खरीप पीक; पावसाळी पीक; कड्डण (सं).
अग्रहक्क (पु) पयलो अधिकार; प्राथम्य; पयलो मान (संअ).
अग्रहायन, अग्रहायण (पु) मार्गशीर्ष म्हयनो (सं).
अग्रहार (फ) ब्राह्मणांक दान दिल्ली जमीन; बामणवाडो (सं).
अग्रासन (न) पयलो पाट; मुख्य जागो.
अग्रेसर (वि) मुखावेलो; फुडारी; उंच अधिकारावेलो (सं).

अघडीत (वि) अघटीत; घडूंक फावना असो; अद्‌भूत (सं).
अघोरमार्गी (पु) मसुडेंत वमती करून अक्रितां करता तो गोसांय; अघोर पंथी नरमासभक्षक, मळभक्षक बी अमंगळ कर्तुपां करपी संप्रदायाचे लोक.
अघोरी पंथ (पु) भूत पिशाच वश करून घेवपी लोक; घाडी, जल्मी, देवी कुदोवन भुतचाळो थारावपी देवस्पण.
अचकट, विचकट (वि) रितीभायरो; विपर्यस्त; सुवाडदुवाड; कशाकशेंय.
अचकूल (वि) अधू; पंगू; दुबळो; अपंगूल.
अचल, अचळ (वि) थीर; दृढ; हालना असो (सं).
अचिंत (क्रिवि) अनपेक्षीत; अकस्मात; अकल्पीत (सं).
अज (पु) बोकड; जल्माक येना असो; देव; सूर्यवंशांतल्या एका राजाचें पुराणांतलें नांव (सं).
अज-एकपद (पु) उत्तर धूव ह्या तान्यांचें वेदीक नांव (सं).
अजमोदो (पु) एके जातीच्या ओंव्यान्चें झाड; वखदी ओवों.
अजाणपण (न) अज्ञान; नकळ जावप.
अजाणयां (क्रिवि) नकळटां.
अजिजी (स्त्री) लाचारी; दीनपण (अ).
अजरांवरकी, अजरांवरकाय (स्त्री) म्हानारपण आनी मरण हीं दोनय येंवचीं नात अशी अवस्था; अजरामरत्व; अजरपण (जरा नाशिल्लो) आनी अमरपण (मरण नाशिल्लो) अशी शक्ती; अजरामरपण.
अटलिगा (स्त्री) माळो; गच्ची (सं).
अटळ (व) टाळूं नज असो; घडूंचो रावना असो (सं).
अटापप, आटापप (क्रिक) आळाबंदा येवप. हो चलो मायबापाक, मेस्त्रीक कोणाकच अटापना. जोऱ्यान, व्यादीन माका आटापिलो (१५६६).
अटीतटी (स्त्री) हुमरी तुमरी; तेर्म.
अटुक (वि) अटंग्य. अटुक रानांत कां करिती कायळी नां, सिर्री करतली सिरली नां (१५६६).
अँटेना (न) रेडिओ-तरंग घेवंचे आनी सोडचे म्हणून केल्लो विद्युद्वाहकाचो संच वा व्यूह. दूरदर्शनाच्या यंत्राक तारेन जोडून उंच जाग्यार अँटेना बसयतात.
अठड (वि) साडे आठ (के)
अठरा पगड जाती (स्त्री) वेगवेगळ्या तरांचीं पागोटीं वापरपी वेगवेगळ्या साबार जातींचे लोक.
अडगय (न) लोणचें (के).
अडणाडी (वि) अडाणी; मुर्ख (का).
अडणी (स्त्री) लांकडाचें वा धातूचें निवणें.
अडव (पु) घाण दवरिल्ली वस्तू (का).
अडसर (पु) आडवो दांडो; आडांबो.
अडा (स्त्री) कांठ; कठडो; गराद.
अडिगळ (न) ऐरण; हरणी; धाडांवचो फातर (का).
अडिनडिल्लो (व) अडचणींत पडिल्लो.
अंडिपुनर् (पु) मदेराचें झाड (का).
अडी (स्त्री) अडचण.
अडेसरी (स्त्री) मानायाक वा वावराडेक दिमवडयाचो मुशारो म्हणून दिवपाचें अडेच शेर धान्य.
अड्डी (वि) अडेची; (स्त्री) अडचण; आडखळ (का).
अड्डो (पु) धंदो; कारखानो; क्लब; वांगड; संस्था (का).

अणखो (पु) थोमणो.

अणजाण (वि) अज्ञानी; नकळटो.

अणवेपण (न) उणाकपण; क्षुद्रताय (का).

अणवो (वि) उणाक; नीच (का).

अणूकेंद्र (न), अणूगर्भ (पु) अणूंतलो केंद्रबिंदू; Nucleus (सं).

अणूबॉम्ब (पु) युरेनियम २३५ वा प्लुटो-नियम ह्या जड मूळ पदार्थांच्या अणूंच्या विदारणाक लागून किरणोत्सर्गी स्फोट घडोवपी गर्नाल (स्फोटक).

अणूभट्टी (स्त्री) युरेनियम वा प्लुटो-नियम धातू वापरून उष्णताय, कार्यकारक शक्ती निर्मिपी (रिॲक्टर) भट्टी.

अणूवाद (पु) सगळो संवसार गुरुत्वा-कर्षण आनी गती आशिल्ल्या अणूंचोच घडिल्लो आसा अशें मानपी शास्त्र.

अणूविज्ञान (न) वस्तूंतलो अणू फोडून ताचो उपयोग करपाच्या शास्त्राची विद्या.

अण्वस्त्र (न) अणूबाँब; अणू फोडून संहारक शक्ती उप्रासपी बाँबगुळो (सं).

अंतःप्रतिभा (स्त्री) अंतस्कर्णांतल्यान उम-ळून येवपी कलागूण वा वाङ्मयीन तेज.

अंतर (न) फरक; भेद; वेगळेपण; पैसाव; दुरी; लांबाय (सं).

अंतरण (न) दोन वस्तूंमदल्या अंतराची मापणी (सं).

अंतर दिवप (क्रिक) पैसावप; वचन मोडप; खोटेपण करप; संकटाच्या वेळार मजत करिना जावप.

अंतरप (क्रिअ) सोडून वचप; मरप (सं).

अंतरपाट (पु) हिंदू समाजांतल्या लग्नांत माळ घालचे पयलीं घोवबायलांच्या मदीं धरतात तो पड्डो (सं).

अंतरसाक्षी (पु) योगी; परमेश्वर; आपलो आत्मो (सं).

अंतराय (पु) वेगळेपण; दुराय (सं).

अंतरो (पु) कवितेंत वा पदांत ध्रुपदा-उप्रांतचो भाग; संगितांत ध्रुपद, ख्याल बी भाग आमतात. तांतलो चिजेचो दुसरो भाग. अंतऱ्यांत गवय तारसप्तकांत चडूंक शकता (सं).

अंतर्गोल भिंग (न) भितर्यां वांटकुळें जाल्लें भिंग; कॉन्केव्ह लेन्स.

अंतर्ग्रह (पु) पृथ्वीचे कक्षेभितर जो ग्रह फिरता तो ग्रह. बुध आनी शुक्र हे दोन ग्रह पृथ्वीहून सुर्याक चड लागीं आशि-ल्ल्यान तांच्यो भोंवडेच्यो कक्षा पृथ्वीहून ल्हान आसात. म्हणून हे दोन अंतर्ग्रह. बाकीचे, मंगळ, गुरू, शनी, युरेनस, नेप्-चून आनी प्लुटो हे बहिर्ग्रह. कारण, ते सुर्यासाकून पृथ्वीपरस खूब पटींनीं दूर आसात. तांच्यो कक्षा पृथ्वीहून खूब व्हड आसात.

अंतर्दर्शक (पु) कुडींत जाल्लो रोग तपा-सचेखातीर तारेच्या आकाराचें हारशाचें यंत्र मूतशिरेचे वाटेन, परसाकडचे वाटेन वा गळ्यांतल्यान कुडींत रिगोवन कुडींतलो रोग तपासतात. घडये यंत्रांतले कात्रीन ऑपरेशन करतात अशें यंत्र (सं).

अंतर्धान जावप, अंतर्धान पावप (क्रिअ) दिष्टीभायर वचप; दिसना जावप (सं).

अंतर्निष्ठ (वि) समाधी लागता असो (मुमुक्षू); समाधीयोगाचेर निष्ठा आशिल्लो (सं).

अंतर्बाह्य (क्रिवि) भितर आनी भायर.

अंतर्माळ उडप (क्रिअ) आवरो उडप; प्राण वचप.

अंतर्याम (न) अंतरंग; अंतस्कर्ण; गर्भ-कूड; भितल्लो खण (सं).

अंतर्लिखीत प्रस्तर (पु) फातरांत कोरांतिल्लें बरप (सं).
अंतर्लेख (पु) कोरिल्लें बरप (सं).
अंतर्लेखन (न) भितल्ल्यान बरवप; आकृती कोरांतप (सं).
अंतर्वक्र (वि) वर्तुळाच्या भितल्ल्या भागासारको (खोलगट) कोरिल्ल्या पृष्ठभागाचो (भिंग, कांच) (सं).
अंतर्वर्ती (वि) भितर आसपी; अंतरंगांत वावुरपी (सं).
अंतर्वर्ती ज्वलनयंत्र (न) भितल्लें इंधन जळून ते शक्तीन चलता अशें इंजीन; Internal Combustion Engine. देख: मोटारगाडी, विमान, पाणबुडी.
अंतर्वेदी (स्त्री) गंगा आनी यमुना ह्या न्हंयांमदलो प्रदेश (सं).
अंतर्वेध (पु) भितर्यां फोडप वा छेदप.
अंतर्वेधन (न) एक वस्तू दुसरे वस्तूंत शोषून वचप (सं).
अंतवंत (वि) नाशवंत; मर्त्य; मरणाधीन (सं).
अतवो (वि) अनोळखी.
अंतःप्रज्ञा (स्त्री) शिकनासतना जल्मासावन आपशींच सुचता अशी ज्ञानशक्ती; अंतःप्रतिभा; आपशींच असामान्य कला, वाङ्मय, तत्वज्ञान, विज्ञानसंशोधन घडपाची शक्ती (सं).
अंतःप्रज्ञा (स्त्री), **अंतःप्रत्यय** (पु) जल्मासावन आपशींच लाभता तें गिन्यान; शिकनासतना कळटा अशें गिन्यान; चिंतनान लाभता असो ज्ञानाचो दिष्टावो.
अंतःसामर्थ्य (न) भितल्ली शक्ती; अंतस्कर्णांची इच्छाशक्ती; कांय काळान अणभवाक येवपी शक्ती (सं).
अंतःसागर (वि) समुद्रांतलो; सबमरीन.
अंतःस्फुर्ती (स्त्री) अंतस्कर्णांतल्यान सुचिल्ली कलाकृतीची कल्पना; मनांतली प्रेरणा (स).
अंतःस्राव (पु) भितल्ले भितर व्हांवप.
अंतःक्षेपण (न) भितर तोपून घालप; इंजेक्शन (सं).
अंतर्ज्ञान (न) ज्ञानेंद्रियांनीं, भायल्या साधनांनीं समजून घेवंक नाशिल्लें, पूण अंतर्मनांतल्यान आपशींच सुचिल्लें गिन्यान.
अंतरपाखें (न) वणटीभायलो छप्पराचो भाग; पांवळी (का).
अंतिका (स्त्री) जाणटी भयण (सं).
अतिताय (स्त्री) अतीतायेची वर्तणूक; फाजीलपण; बेमर्याद वागणूक; मर्यादेभायलें वर्तन (सं).
अति धाडसी (वि) जिवाची पर्वा करिनासतना धोको आशिल्लें काम करपी; अती साहसी.
अतिनील लोहीत (वि) किरणपट्टाच्या (सात रंगांत विभागिल्ल्या प्रकाशकिरणाच्या) जांभळ्या रंगाचे पेलेवशीनचो (किरण रंग); अल्ट्राव्हायलेट (सं).
अतिपुष्टी (स्त्री) सुमाराभायर वाढ वा पोषण (सं).
अतिभौतीक (वि) भौतीक शास्त्राचे नेम लागू जायनात असो; भौतीक शास्त्राच्या नेमांपेल्यानचो (सं).
अतिरंजीत (वि) चड भडक रंगात रंगयल्लो; सुमाराभायर वाखाणिल्लो; अतीशयोक्ती केल्लो (सं).
अतिरेक (पु) अतीताय; रितीभायर वागणूक; सुमाराभायली वर्तणूक.
अतिरेकी (पु) अतीतायेन वर्तुपी; विवेक सोडून वागपी; बेमर्याद; बेताल वर्तणुकेचो; अमर्याद (सं).

अतिशयीत (वि) चडांत चड; जास्तींत जास्त; खुब्ब (सं).
अतिस्फोटक (वि) चड मोठो स्फोट करपी (सं).
अतिमानव (पु) मनशांहून श्रेष्ठ योनींतलो (सं). यक्ष, किन्नर, विद्याधर, देवगण, देवदूत, हांकां अतीमानव म्हणटाले.
अतिश्राव्य (वि) आवाजाच्या वेगाहून चड वेगान वचपी (सं).
अतींद्रिय (वि) इंद्रियांक कळना अशें। सामान्याभायलें (सं).
अतींद्रिय ज्ञान (न) इंद्रियाहून श्रेष्ठ साधनेन जाणून घेवपाचें ज्ञान.
अंतुरी (स्त्री) पत्नी.
अतूट (वि) तुटना असो; अखंड (सं).
अंतेवास (पु) लागीं रावप; सहवास; शिष्यत्व (सं).
अंतेवासी (पु) शिष्य; गुरुलागीं रावून शिकपी (सं).
अंतेस्तु (वि) गुमानीत; अंतस्थ; गुपीत; मनांतलो (सं). हांव घरिचि धनिन, माका अंतेस्तु विश्वासु सांगनाति (१५६६).
अंत्यक्रिया (स्त्री) मर्णानंतरचो धर्मीक विधी; मर्तीक (सं).
अंत्यज (स्त्री) म्हार, मांग, चांबार बी जातींतल्या लोकांचें पोन्न्या काळांतलें जातीवाचक नांव, निमाणे जातींत जल्मल्लो (सं).
अत्यंतीक (वि) अतीशयीत; निमाणेकडचो; निमाणे श्रेणीचो (सं).
अंत्य-यात्रा (स्त्री) निमाणो प्रवास; प्रेतयात्रा; स्मशानयात्रा (सं).
अंत्यावस्था (स्त्री) निमाणी अवस्था; मरण (सं).
अंत्याश्रम (पु) संन्यासाश्रम; संन्याशाची जीण जगप; चवथो आश्रम. ब्रह्मचर्याश्रम, गृहस्थाश्रम, वानप्रस्थाश्रम आनी संन्यासाश्रम हे चार आश्रम हिंदू धर्मशास्त्रान घालून दिल्यात (सं).
अंत्याक्षर (न) (उतरांतलें) निमाणें अक्षर (सं).
अत्युच्च (वि) सगळयांवयलो; सर्वश्रेष्ठ.
अंत्येष्टी (स्त्री) मर्णाउप्रांतचो धर्मविधी.
अत्रक (न) सुतक.
अंत्रूज (स्त्री) गोंयांतलो फोंडें तालुको.
अथ (अ) सुरवातीचें उतर; आतां; (पु) आरंभ (सं). अथ पासून इतीमेरेन – सुरवातीसावन अखेरमेरेन.
अथंय (क्रि वि) त्या जाग्यार; हयतंय; लागशिल्या जाग्यार.
अथर्वणां (न) जाणवायो; गिन्यानां (सं).
अथर्वन् (पु) अग्निपूजक; प्राचीन काळांत घाडपण करपी अग्निपूजक पुरयत आनी गुरू; अथर्व वेदांतले कल्याणकारी मंत्र. (इराणी अथ्रवन्).
अथर्वांगिरस (पु) अथर्ववेदाचे पोन्नें नांव.
अथ्रेकणी (स्त्री) उमळशीक आशिल्लें विरहगीत.
अंदप (क्रिक) वांदप; आंवळप (सं).
अदब, अदबी (स्त्री) नम्रताय; विनय; शिष्टाचार; नमस्कार (अ).
अदलाबदल (पु) एक वस्तू दिवन तिचेबदला दुसरी घेवप; साटेंलोटें (अ).
अंदाजपत्रक (न) फुडारांत घडपी व्हडा वावराच्या जमाखर्चाचो विचारपूर्वक तपशिलान केल्ल्या अंदाजाचो हिशोब; बजेट एस्टिमेट्स्.
अदालत (न) न्यायालय (अ). लोकअदालत–लोकन्यायालय.

अदिश, अशर (वि) आस्पाव आशिल्ली पूण दिशा नाशिल्ली (संख्या); Scalar; गती नाशिल्ली (संख्या) (सं).

अदीक करप (क्रिक) मेळवप; वाढवप.

अदीक चिन्ह (न) बेरजेचें चिन्ह; +.

अदीक जावप (क्रिअ) चड जावप; वाडप; (ल) उणें जावप; सोंपप. कपलाचें कुकूम अदीक जालां–कुकूम पुसलां. घरांत तांदूळ अदीक जाल्यात–तांदूळ सोंपल्यात.

अदुखो (वि) कन्नॉट्टॉ; निर्दुखो; दुस्वाशी.

अदूर दिश्टी (स्त्री) वाचूंक दिसना जावपाची दोळयांची व्याधी.

अदृढ (वि) चंचल; अथीर; अस्थीर; धड न्हय असो (सं).

अद्‌भूतप्रज्ञ (वि) म्हा ज्ञानी; असामान्य गिन्यानाचो; कल्पना करूं नज इतलो गिन्यानी (सं).

अद्‌भूतरम्य (वि) अजापांचो आनी मन भुलोवपी; रोमँटीक; चमत्कारपूर्ण आनी मोहक (सं).

अद्रूण (क्रिवि) मुद्दाम; बळयां.

अधःस्वस्तीक (न) पळोवप्याच्या पांयां-पोंदचो धर्तरेंतलो बिंदू (सं).

अधांतरीं (क्रिवि) अंत्राळांत (सं).

अधिकर्ज (न) सुमाराभायर काडिल्लें रीण.

अधिकारिणी (स्त्री) अधिकार आशिल्ली संस्था वा सरकारी खातें; देख: प्रादेशिक परिवहन अधिकारिणी–रिजनल ट्रान्स्पोर्ट ऑथॉरिटी; R.T.O.

अधिक लाभांश (पु) बोनस (सं).

अधिशासक (पु) गव्हर्नर (सं).

अधिशेष (वि) गरजेपरस चड; सुमारा-भायर चड उरिल्ली शिल्लक (सं).

अधिव्याख्यातो (पु) महाविद्यालयांत वा विद्यापिठांत विद्यार्थ्यांक व्याख्यानरूपान शिकोवपी अध्यापक; लेक्चरर (सं).

अधिष्ठीत (वि) वशिल्लो; स्थापिल्लो.

अधीक्षक अभियंतो (पु) राज्यांतल्या मुख्य सरकारी अभियंत्याच्या खालोखाल वात्रपी आनी कार्यकारी अभियंत्यांवेल्या हुद्याचो अभियंतो; सुपरिंटेंडींग एंजिनीयर.

अधिसुचोवणी (स्त्री) अधिकारान दिल्ली चत्राय.

अंधूक (वि) धड दिसना असो; साण्टो-सो; मंद (सं).

अध्यात्मवाद (पु) आत्मो आनी ताचे विषयींचें वेदांतशास्त्र खरें मानपाचें तत्व-ज्ञान (सं).

अध्यादेश (पु) वटहुकूम; कायदेमंडळांत मंजूर जांवक नाशिल्ली आनी चड गर-जेची म्हणून ताकतिकीन काडिल्ली तात्पु-रत्या अवधीची कायद्याइतलीच अधिकार आशिल्ली राष्ट्रपतीची जाहीर आज्ञा.

अध्यास (पु) सतत चिंतन; ध्यास; धसको (सं).

अध्यापिका (स्त्री) शिक्षिका; शिकोव-पीण; मास्तरीण (सं).

अध्वर्यू (पु) स्वतःच तोडान गद्यमंत्र म्हणत यज्ञांतलीं सगळीं कामां करपी ऋत्विक (सं).

अनंतपार (वि) अंतपार नाशिल्लो; अनंत.

अनंतर (क्रिवि) उपरांत (सं).

अनंती (स्त्री) अनंतचतुर्दशीच्या व्रताचो दोरो (सं).

अनन्य भक्ती (स्त्री) एकाचीच (देवाची) केल्ली उपासना (सं).

अनन्यसाधारण (वि) जाचे सारको दुसरो ना असो; असामान्य; अद्वितीय.

अनपत (स्त्री) हलाखीची अवस्था; पत नाशिल्ली अवस्था.

अनमनप, अनमानप (क्रिक) अनुमान करप; अंदाजप (सं).

अनखंण (स्त्री) भरनाशिल्लें पोट; आदवड.

अनर्जीत रजा (स्त्री) नोकरींत उपस्थिती नाशिल्ल्यान खात्यार जमा जांवक ना, पूण गरजेक लागून घेवंची पडटा अशी रजा. ही रजा बिनपगारी जावंक शकता किंवा फुडें मेळपाचे अर्जीत रजेंतल्यान वाशील घालूं येता.

अनवत्र्य (स्त्री) तीन तारांची विणा (सं).

अनवळखी (वि) वळख नाशिल्लो.

अनवाणी, अनवाणयां (वि) पायांत कांय घालिनासतना; रिकाम्या पांयांनीं.

अनामीक (वि) नांव नाशिल्लो (सं).

अनारी, आनारी, अंधारी (स्त्री) घुंवळ; (दोळयांमुखार) काळोख.

अनावरण (न) उक्तावण; उजवाडावप.

अनासक्ती (स्त्री) आसक्ती नासप; वान्सा नासप; विरक्ती; निरिच्छताय.

अनाहत नाद (पु) वाजयनामतना स्पंदनांत आथिल्लो आवाज. तो संवयेक लागून आपशींच येवंक लागता.

अनिरुद्ध (पु) मृगमंडळांतल्या एका ताऱ्याचें नांव; पुराणांत वर्णिल्लो कृष्ण भगवंताचो नातू.

अनिवार (वि) निवारूं नज, दांबूंक येना असो; अनिर्बंध; सत्तेभायलो; ताब्यांत नाशिल्लो (सं).

अनुकृती (स्त्री) एके वस्तूच्या प्रमाणांची आनी धाटणेची केल्ली दुसरी वस्तू. वस्तूचे प्रतिकृतीचो सांचो करून त्या सांच्यांत कडयल्ली धातू ओतून वा प्लास्टरची केल्ली दुसरी वस्तू.

अनुक्रम (पु) एका फाटल्यान एक अशी व्यवस्था (सं).

अनुक्रमांक (पु) अनुक्रमाचो आंकडो; रांगेंतलो वा व्यवस्थेंतलो कोणाफाटलो आनी कोणाफुडलो हें दाखोवपी आंकडो; घडिचारांच्या क्रमांत कोणाउप्रांत आनी कोणाआदीं घडलो हें दाखोवपी आंकडो; गुणांचे सर्तींत कोणापरस वरचड आनी कोणाहून गुणांनीं उणो हें दाखोवपी आंकडो (सं).

अनुग्रह गूण (पु) उत्तेजनार्थ दिल्ले गूण; ग्रेस मार्क (सं).

अनुत्तरीय (वि) ज्याची जाप वा खुलासो मेळूंक ना असो (सं).

अनुपकार (पु) दुसऱ्याचो उपकार स्मरना जांवचो गूण; कृतघ्नताय; बेयमानपण.

अनुपकारी (वि) दुसऱ्याचे उपकार मानिना असो; बेयमान; कृतघ्न (सं).

अनुपद पातळी (स्त्री) आडवी सपाटी.

अनुभोग (पु) सुखदुःखाची प्रचिती; अनुभव (का).

अनुयान (न) यांत्रीक गाडयेक फाटल्यान जोडिल्ली, ओडून व्हरपाची गाडी; ट्रेलर.

अनुयोजन (न) जुळणी; क्रम लावप; संबंध नक्की करप (सं).

अनुरादें (न) अनुराधा नक्षत्र (के).

अनुरोध (पु) धोरण; दिशा; अनुसंधान; मार्गदर्शन; अवलंब; मागणी; इच्छा-पुर्ती; वृत्ती (सं).

अनुरोध करप (क्रिक) मागप; आश्रय घेवप; आचरणांत हाडप.

अनुलेखन (न) सांगिल्ल्याप्रमाण बरोवप.

अनुशेष (पु) थारायल्ल्या वावरांतलो करपाचो उरिल्लो वावर; बॅकलॉग; वेळच्या

वेळार जायना जावन फाटीं उरिल्लें काम.

अनुस्फुरीत प्रकाश (पु) प्रकाश पट्टांतल्या जांभळ्या आनी अतीत-जांभळ्या (Ultraviolet) किरणांची एकामेकांचेर प्रतिक्रिया जावन प्रकाशाक मेळिल्लो दुदाळ रंग; Fluorescent light (सं).

अनेकलो (वि) आनीक एकलो.

अन्न-उदक (न) खाण आनी पिवन; अन्न-पाणी (सं).

अन्न करप, अन करप (क्रिक) अन्न खावप; जेवप-खावप.

अन्न तुटप–(ल) जेवणावेली वान्सा वचप.

अन्ननलिका (स्त्री) गळ्यांतल्यान पोटांत अन्न व्हरपी नळी (सं).

अन्नाक म्हारग–(ल) अन्न मेळना अशे अवस्तेंतलो; दळिद्री.

अन्नाक लागप (क्रिअ) नोकरी धंदो मेळप; अन्न मेळची व्यवस्था जावप.

अन्नाक लावप (क्रिक) नोकरी धंदो मेळवन दिवप.

अन्नान्न करप (क्रिक) खांवक कांय नाशिल्ल्यान अन्न अन्न म्हणून विखळापप.

अन्नान्न जावप (क्रिअ) खांवक कांयच ना अशी दशा जावप.

अन्यत्र (क्रिवि) दुसरीकडे; हेर जाग्यांनीं.

अन्यसाधारण (वि) दुसऱ्यासारको; सामान्य (सं).

अन्यमनस्क (वि) दुसरीकडे लक्ष गेल्लो.

अन्यावर्शी (क्रिवि) अन्यायान; अधर्मान; अनितीन (सं).

अन्वय (पु) संबंध; नातें; जुळणी (सं).

अन्वस्त (न) आलेखांत यू ह्या इंग्लिश अक्षरासारकी दिसपी वांकडी वळ; पॅराबोला (सं).

अन्वेषण (न) सोद (सं).

अपंगत्व (न) दुबळिकाय; कुडीच्या एका वा चड आंगांची निरुपयोगी वा दुबळी अवस्ता (सं).

अपगमन (न) दिशा चुकप; वाट चुकप; गतीरोध (सं).

अपगमन कोण (पु) दिशा चुकपाच्या कोणाच्या अंशांची संख्या (सं).

अपत्या साली (स्त्री) आपटयाच्या झाडाची साल.

अपघातकक्ष (पु) अपघातान आजारी पडिल्ल्यांची हॉस्पिटलांतली कूड; कॅज्युवल्टी वॉर्ड (सं).

अपद्रव्य (न) हीण. चांदी वा तांबें हें भांगरांतलें अपद्रव्य; उणाक असो मिसळिल्लो जिन्नस; दुदांत उदक हें अपद्रव्य.

अपभ्रष्ट (वि) इबाडिल्लो; अधःपात जाल्लो (सं).

अपमृत्यू निर्णेतो (पु) अपमृत्यूची कायदेशीर चवकशी करून निवाडो दिवपी न्यायाधीश; कोरोनर (सं).

अपरसूर्य (पु) तेजस्वी पुरूष (सं).

अपरा विद्या (स्त्री) संवसारीक गिन्यान; ब्रह्मविद्या वा ब्रह्मज्ञान सोडून बाकी सगळयो वेव्हारीक विद्या (सं).

अपराह्ण (न) दनपार; मध्यान्हा उप्रांतचो दीस (सं).

अपरिमीत, अपरमीत (वि) अगणीत; खूब; असंख्य; सुमाराभायर; अतिशय.

अपरिमेय संख्या (स्त्री) जी संख्या दशांशांत बरयल्यार अनंत अनावर्ती दशांश अपूर्णांकाचें रूप घेता ती संख्या; गणूंक येना अशी संख्या; बिनचूक सांगूंक येना अशी संख्या. देख: ·४३२९ (सं).

अपरी यत्ता (स्त्री) ल्हान भुरग्यांची पयले यत्तेआदीं शिकताले ती यत्ता, प्रायमर.

अपरूब (वि) दुर्लभ; दुर्मीळ (के).
अपलाप करप (क्रिक) नाश करप; फारावप. सत्याचो अपलाप करप–फट उलवप; खोटेपणां करप.
अपसमन (पु) चुकीचो समज; गैरसमज.
अपसरण (न) अरिष्ट; बिरमत (सं).
अपसामान्य (वि) चाग्चौगांहून निराळो.
अपसूर्य (पु) सुर्याकडल्यान चडांत चड अंतराचेर आसून सुर्याभोंवतणी भोंवपी सुर्यमाळेंतलो ग्रह; प्लुटो (सं).
अपसोयेग (पु) अपघात.
अपहरण (न) अन्यायान घुरी घालून फारावप (सं).
अपक्षय (पु) हवामानाची वा वातावरणाची झीज.
अपार्थीव (वि) धर्तरेचें न्हय तें; अध्यात्मीक; अधीदैवीक (सं).
अपार्य (वि) उजवाडाचे किरण जातूंत वचूंक पावनात अशें; अपारदर्शक; किरणप्रतिरोधक; जे वस्तू पेल्यानचें दिसून येना अशें (सं).
अपास्त (वि) आलेखांत एकामेकांसावन पैस वचपी दोन सामक्या रेगांची आकृती; हायपरबोला (सं).
अपीन (स्त्री) अफीम (के).
अपुत्रुकी (वि) निपुत्रीक. तागेरि पुत्रु ना (१५६६).
अपुर्बुद्द (वि) अज्ञानी; अजाण; निर्बुद्द; मंद बुद्दीचो (सं).
अपूर्ण वर्तमानकाळ – ह्या शब्दकोशाच्या पयल्या भागांत पान १७ चेर दुसऱ्या खांब्यांत १६–१७ वळींत दिल्ली देख : राम काम करीत आसा, अशी वाचची.
अप्पंत (वि) सभ्य; शिष्ट (का).
अप्पु, अप्पो (स्त्री) मिठी; आलिंगन; चुनाचे, गोडाचे, हुड्डांच्या वा उकडया तांदळांच्या पिठांत कालोवन वांटिल्ल्या पिठाचे हालउंडे (का).
अप्रमितु (वि) अगणीत; मेजूंक येनात असले; अपरमीत; असंख्य; अप्रमेय; अमीत; अमाप; खूब (सं).
अप्री, अपुरी (यत्ता) (स्त्री) शाळेंत भुरग्याक नवीनच घालताले तेन्ना पयले यत्तेआदीं एक वर्स प्रायमर ही इयत्ता शिकयताले. हे यत्तेंत बाराखडी बरोंवक-वाचूंक आनी पाडे शिकयताले, ती यत्ता.
अप्सरप (क्रिअ) पर्जळप; उक्तावप (सं).
अफलातून (वि) अवास्तव; नवलांचो; प्लेटो ह्या ग्रीक तत्ववेत्त्याचे कल्पनेंतलो; प्लेटोनीक; कल्पनारम्य पूण प्रत्यक्षांत घडूंक कठीन असो (अ).
अफीम (स्त्री) अफीण; अफू (अ).
अफेनद उदक (न) शाबू लायल्यार फेंस येना असलें उदक; चुनखडी, कॅल्शम कार्बोनेट वा धातूंचे खार मिसळिल्लें उदक. असल्या उदकान शाबूच इबाडटा आनी तें उदक कितेंच स्वच्छ करूंक उपकरना (सं).
अबकारी (वि) कैफ हाडपी वस्तूं संबंदाचो (फा).
अबकारी खातें (न) कैफ येवपी वस्तूंचे विक्रेचेर नियंत्रण दवरपी आनी पटी वसूल करपी सरकारी खातें (फा).
अबनूस (पु) काळचा रंगाच्या घट्ट लांकडाचो रूख; एबनी लांकूड (का).
अबलख (वि) बहुरंगी; एकाहून चड रंगांचो (घोडो); चमत्कारांचो; गूढ (अ).
अबादान (वि) पुराय; शेकानशेक; आदीपासून अंतामेरेन; अनंत काळामेरेन (अ).
अबोरशीं पडप (क्रिअ) अनाथ जावप; दुखांत पिचप (पु).

अभयवन (न) सावदांची-सवण्यांची शिकार करुंची परवानगी नाशिल्लें रान; सावदांक-सवण्यांक अभयदान आशिल्लें रान (सं).
अभयारण्य (न) मोनजातीक मनशांनीं त्रास दिल्यार सरकार ख्यास्त भोगयता अशें रान (सं).
अभिक्रिया (स्त्री) प्रतिक्रिया; एक घडि-चार घडलो म्हणटकच ताका लागून दुसरो जावपी असो घडिचार. देख: हवेंत चड उष्णताय जावन हवा कुंद जाली कीं वादळ जावन पावस पडप.
अभिजातवाद (पु) अभिजाताचो आदर्श मुखार दवरून वागपाची वृत्ती; समाजांत नांवाजल्या लोकांप्रमाण वर्तुंची पद्धत; बऱ्या मनशांचें अनुकरण करची चाल (सं).
अभिनव कला (स्त्री) मनोरंजक आनी मनशाची भावना उदात्त करता अशी कला. चित्रकला, शिल्पकला, संगीत, अभिनय, नृत्यकला (सं).
अभिनयगीत (न) हावभाव करून म्हण-पाचें गीत (सं).
अभिमानास्पद (वि) अभिमान दिसचो अशे तरेचो (सं).
अभिमूख (वि) अनुकूल; लोकाभिमूख— लोकांकडे वचपी, लोकांक अनुकूल असो; समाजाभिमूख.
अभियोजक (पु) फिर्यादी वकील (सं).
अभिलेख (पु) आवाजाची कोरणी; ध्वनीनोंद; ध्वनीलेख (सं).
अभिषिक्त (वि) माखलेलो; अभिषेक केल्लो; मंत्र म्हणत पवित्र न्हाण घातिल्लो.
अभिषेक (पु) पवित्र न्हाण; वेदमंत्रांसयत विधीपूर्वक घाल्लें न्हाण. हें न्हाण देवाक, राजाक, युवराजाक, संन्याशाक बी घाल-तात (सं).
अभिसरण (न) घोळणूक; हालचाल; घोळप (सं).
अभिस्फोटक (पु) चड वेगान फुटपी दारू-सामान; डायनामायट (सं).
अमंतरपण (न) मुद्दो सोडून उलोवप; अप्रत्यक्ष रितीने थोमणे मारप.
अमरवेल (स्त्री) आकाशवेल; एक वखदी वनस्पत (सं).
अमलदार (पु) अधिकारी; सत्ताधारी; ऑफिसर (अ).
अमलदारी (स्त्री) अधिकाऱ्याची पदवी आनी सत्ता; ऑफिसरकी (अ).
अमन्त, अमान्त (वि) अमानत (के).
अमाल (वि) अमली; कैफ हाडपी; (पु) अमल; कैफ (अ).
अमीन (पु) कारभारी; एजंट; काम-दार; विश्वस्त; बेलीफ (अ).
अमूर्त (वि) आकार नाशिल्लो; दोळ्यांक दिसनाशिल्लो; इंद्रियांक जाची जाणकारी जायना पूण मनान वळखूंक येता असो; भाववाचक (सं).
अमृतत्व (न) अमरकाय; मरण नाशिल्ली अवस्ता; अंवरपण (सं).
अमृतवल्ली, अमृतवेल (स्त्री) एक वखदी वाल; गुळवेल (सं).
अमृताय (स्त्री) अंवरपण; अमरकाय; मरण नाशिल्ली अवस्ता (सं).
अम्मलबजावणी (स्त्री) घडवप; करप; (हुकुमाची) तामिली; आज्ञेप्रमाण करप (अफा).
अम्ल (पु) आम्ल; जांतलो हायड्रोजन वायू काडून खार करूं येता अशा रसाय-णीक द्रव्याची जात; ॲसिड (सं).
अयथार्थ (वि) यथार्थ न्हय असो; अयोग्य;

निरर्थक (सं).

अयाळ (पु) विधवा बायलेच्या घोवाचें नांव बरोवंचे पयलीं बरोवपाचें उतर. साळुबाय अयाळ विठोबा, अशें बरयल्यार साळुबाय ही विठोबाची विधवा बायल, असो अर्थ जाता.

अय्यगळ (पु) आचार्य; शणै; अध्यापक (का).

अय्यापण (न) आयावपण; सवाशीणपण.

अय्यापणाची (वि) आयाव; सवाशीण.

अय्यो (अ) अरेरे; कटाकटा; अजापाचो वा करुणेचो उद्‌गार (का).

अरगोळ (पु) दुवो.

अरण्यरुदन (न) रानांत जाल्ली रडारड; आयकुपी लोक नाशिल्ल्यान फुकट गेल्लें रडप (सं).

अरळ (वि) रोसान थपथपिल्लो; (क्रिवि) अलगद; दुखय नासतना; ल्हव; जतनायेन.

अरा (स्त्री) मध्यासावन वृत्ताकड वचपी सरळ रेघ (सं).

अरुंदमापी (वि) नेंरो गेज (रुळांचो रस्तो); दोन रुळांमदीं दोन फुटांचे अंतर आशिल्लो (रेल्वेमार्ग) (सं).

अरेरे (अ) दुःख प्रगटांवचो उद्‌गार; करुणेचो उद्‌गार.

अर्गळा (स्त्री) सांखळी; बेडी; दाराची खिळी (सं).

अर्चन (न) पुजा-पनस्कार; प्राण-प्रतिष्ठा; माखणी (सं).

अर्तलो-पर्तलो (स्त्री) येरादारी (१२५०)

अर्थ-अपुर्बाय (स्त्री) कोडकौतूक; लाड; इच्छा पुरवप.

अर्थउकल (स्त्री) अर्थाची फोडणिशी.

अर्थकारण (न) अर्थशास्त्राचो वेव्हार; धनसंपत्तीचो वेव्हार (सं).

अर्थप (क्रिक) फोडणिशी करप; अर्थ सांगप (सं).

अर्थप्राप्ती (स्त्री) दुडवांची जोड; धन-दौलतीचो लाभ; येणावळ; मिळकत.

अर्थभेद (पु) वेगळो अर्थ (सं).

अर्थांतरन्यास (पु) एकेच शब्दरचनेंत दोन वेगळचा अर्थांचे आस्पावणेचो अर्था-ळंकार (सं).

अर्थालंकार (पु) काव्यांत एकाच मज-कुरांत वेगवेगळे अर्थ आस्पांवची रचणूक; काव्याच्या अर्थांत रचिल्लो अलंकार. शब्दालंकाराहून अर्थालंकार चड श्रेष्ठ.

अर्दकुटो (वि) हातांतले काम अर्दकुटें सोडपाची संवय आशिल्लो.

अर्दगुळो (पु) गुळयाचो अर्दो वांटो; हेमीस्फीअर; गोलार्ध (सं).

अर्दमेलो (वि) मरणालागीं पाविल्लो; मरणोन्मूख; मरणासामखार पावला अशे अवस्तेंत (सं).

अर्दविराम (पु) विरामाहून उणो पूण स्वल्प-विरामाहून चड वेळ (वाचतामतना) थांबपाची खूण (सं).

अर्दूक (न) अर्दो कुडको; अर्दो वांटो.

अर्नप (क्रिक) आंवळप; अंदप; घट्ट बांदप.

अर्न्ड लीव्ह (स्त्री) नोकरी करून जोडिल्ली हक्काची रजा; जोडिल्ली रजा; अर्जीत रजा (इं).

अर्बूद (न) कुडींत आंग सुजून जाल्ली गांठ; ट्युमर (सं).

अलग (वि) वेगळो; निराळो (सं).

अलगट (वि) चमकुपी; उठून दिसपी.

अलगज्जी (वि) अपंगूल; दुबळो; क्षुद्र.

अलगूज (न) पांवो; मुरली (फा).

अलक्ष्य (वि) लक्षांत धरूंक येना असो; कळूंक कठीन असो (देव) (सं).

अलोट (वि) खूप; अगणीत; अपार (सं). अलोट प्रेम, अलोट संपत्ती, अलोट दु:ख, अलोट साहस, अलोट पैसो.

अलोट गर्दी (स्त्री) असंख्य लोकांची गचडी.

ॲलोपथी (स्त्री) व्याधीच्या परिणामाच्या विरुद्ध परिणाम घडोवपी उपचारशास्त्र; युरोपांतल्यान संवसारभर पातळून लोकप्रीय जाल्ली, शवविच्छेदनाच्या आधारान अभ्यासपाची आधुनीक वैजकी (इं).

अल्पसंख्यताय (स्त्री) मावार लोकसमाजांतलो वेगळो ल्हान वांटो आसची विशेषताय.

अल्पायू (वि) थोडो काळ जियेवपी; म्हातारो जावचे पयलीं मरपी (सं).

अलबम (पु) चित्रांचो संग्रह; चित्रांची पेट वा कोठी (फा).

अवकहडा चक्र (न) जल्मनक्षत्रावेल्यान जल्मल्ल्या भुरग्याच्या नांवांचें आद्याक्षर सुचोवचें फळज्योतिषशास्त्रीय चक्र. ह्याभायर ह्या चक्रांत नाडी, योनी, गण, नक्षत्र, वर्ण, राशीस्वामी आनी जल्मरास दिल्लीं आसतात.

अवकाश (पु) पृथ्वीच्या वातावरणाभायलो अंतराळांतलो जागो (सं).

अवकाश भुमिती (स्त्री) रेषा, पृष्ठभाग आनी घण वस्तू हांच्या मापमेजपाचें शास्त्र.

अवकाशयान (न) धर्तरेच्या वातावरणाभायर भोंवून येवपी यंत्रीक वाहन; स्पेसक्राफ्ट (सं).

अवकाश विज्ञान (न) अंतराळ विद्या; धर्तरेच्या वातावरणाभायल्या आसावाची आनी खगोलांची (अंतराळांतल्या गुळयांची) शास्त्रीय माहिती (सं).

अवकाळ (पु) दुष्काळ; पावस वेळार पडना जावन उदकाचें आनी धान्याचें जाल्लें दुर्भिक्ष (सं).

अवखळ (वि) द्वाड; आडांगी (सं).

अवघड (पु) अपघात; (वि) कठीण; दुस्तर (सं).

अवघडप (क्रिअ) भेरेवप; मुयेवप; जड जावप; कठीण जावप; अपघात जावप.

अवघो (वि) सगळो; निखटो; फक्कत.

अवचितवाडो (पु) शिंदळींची वसती; वेश्यांचो वाडो.

अवच्छेद (पु) चक्राच्या वा वर्तुळाच्या दोन अरांमदलो भाग (सं).

अवंतर (वि) हेर; इतर; अवांतर (सं).

अवतरण छत्र (न) हवेंतल्यान खोल उडी मारपाची सुरक्षा-सत्री; पॅराशूट (सं).

अवतरण (क्रिअ) देंवप; देवान मनीसजल्म घेवप (सं).

अवतार पूर्ण जावप, अवतार सोंपप (ल) मरण; काबार जावप.

अवतारू (वि) व्यापाऱ्यांचे सांकेतीक बोलींत १० हो आंकडो.

अवंदा (क्रिवि) अवनूं; ह्या दिसांत; हालीं (१२५०) (प्रा).

अवनास (न) अननस (पु).

अवमूल्य (न) उणें जाल्लें मोल (सं).

अवमूल्यन (न) मोल उणें जावप; मोल उणें करप (सं).

अवयवीकरण (न) अवयव वेगळे दाखवप; बिजगणितांत पदावलीचे अवयव विसकटावप; Factorisation.

अवर (वि) सकयलो; उणे प्रतीचो (सं).

अवरक्त किरण (पु) किरणपट्टांतलो तांबड्या किरणाखालचो निखटे दुनमा-

णीचो किरण. हो दोळयांक दिसना. पूण हुनसाणीन खर आसता; इन्फ्रारेड किरण.
अवरक्त प्रकाशचित्रण (न) अवरक्त (इन्फ्रारेड) किरणांनीं केल्लें धूसर वातावरणांतलें प्रकाशचित्रण (फोटोग्राफी).
अवरोध (पु) बंदी; थांबवप; रोधपाची क्रिया; आडमेळें (सं). मलावरोध—ने मान परसाकडे जायना जावपाची पिडा.
अवल (वि) कंबळो; नाजूक (१५६६).
अवस्थांतर (न) अवस्था बदलप; एके अवस्थेंतल्यान दुसरे अवस्थेंत वचप; स्थिती बदलप. उदकाचें बर्फ वा वाफ जावप. गंदकाचो गंदकाम्ल वा गंदकखार जावप (सं).
अवरोही (वि) उतरपी; देंवपी; संगितांत वेल्या सुरावेल्यान सकयल्या सुरार येवपी (तान) (सं).
अंवसर (पु) गती; वेग (का).
अंवसरी (वि) गडबडीचो; घाईन; जलद (का).
अवसामान्य (वि) चारचौगांत खालत्या पांवड्याचो (सं).
अवस्वर (पु) पुजेचो सुवाळो (१२५०).
अवाक् (क्रिवि) उलोवंक येना इतलो अजापीत; थक्क जाल्लो; स्तब्ध (सं).
अवाहक (वि) वीज जातूंतल्यान घोळना असो (सं).
अवाक्षर (न) वायट उतर; कांयच उतर (नासप) (सं).
अविभाज्य (वि) विभागूंक नज असो; वांटे घालूंक जायना असो; वेगळो काडूंक येना असो (सं).
अविश्वास (पु) बेभरंवसो; अश्रद्धा; विश्वास नासप (सं).
अविश्वासी (वि) जाका कोणाचो विश्वास ना असो; लोकांचेर विश्वास दवरूंक कठीण असो (मनीस); दुबावी (सं).
अविश्वासू (वि) जाचो विश्वास धरूं नये असो; फटींग (सं).
अवील (न) शाकांचें खतखतें.
अवेल (स्त्री) रात्तीचो वायल.
अवेतनीक रजा (स्त्री) विनपगारी रजा.
अव्यय (न) व्याकरणांतली एक शब्दजात. ज्या उतराचें रूप लिंग, विभक्ती, वचन ह्या कारणांक लागून बदलना पूण जें उतर वाक्यांत अर्थ उणो-अदीक करूंक उपकरता अशा उतराची व्याकरणी जात; (वि)जाका विकार जायना, जो बदलना (ईश्वर) असो; विसाव्या संवत्सराचें नांव (सं).
अव्यक्त मन (न) सुप्त मन; आपणाक कळनासतना वावुरपी मन; Subconscious (सं).
अव्ययीभाव (पु) अव्यय उतरान सुरू जावपी व्याकरणी समास. देख : गैरमर्जी; बेमर्याद; आमरण; निर्धास्त.
अव्यवच्छेदक लक्षण (न) वस्तूच्या अस्तित्वांतल्यान वेगळें काडूंक येना अशें लक्षण वा गूण (सं).
अव्याप्ती (स्त्री) अर्दकुटो वा अपूर्ण आस्पाव; अर्दकुटी व्याप्ती (सं).
अव्वल कारकून (पु) पयलो वा मुखेल लिपीक; हेड क्लार्क (अफा).
अंश (पु) भाग; वेव्हारी अपुर्णांकांत छेदाचे संख्येच्या उतराक जोडटात अशें भाग ह्या अर्थाचें जोड उतर. देख : चार अकरांश $= \frac{4}{11}$. पांच षष्ठांश $= \frac{5}{6}$.
अंशदान (न) वर्गणी (सं).
अंशराशीकरण (न) वांटे एकठांय करप; वाटचांची रास घालप; (पेन्शनचें) कॉम्यु-

टेशन; पेन्शनीच्या तिसऱ्या वांट्याचे पंद्रा वर्सांचे पैशे एकदम आदींच घेतात ती अंशराशी.
अशा असो (वि) आसा ते अवस्तेंत; आस तसो; अशाक असो.
अशिराय (स्त्री) अरुंदाय.
अश्मयुगीन (वि) मनीस प्राणी फातरांचीच आवतां वापरताले त्या काळांतलो.
अश्विनीकुमार (पु) स्वर्गलोकांत वैजकी करपी जुंवळे देव. हे मनशांकय पावतात, आनी तांचे असाध्य रोग बरे करतात.
अश्शी, अशीं (वि) ऐशीं (के).
अष्टगंध (पु) आठ तरांच्या परमळांचे मिश्रण; चंदन, अगरू, देवदार, कोष्ठ-कोळिंजन, कुसूम, शैलज, जटामांसी, मुरगोरोचन (सं).
अष्टचाळीस (वि) अठ्ठेचाळीस (के).
अष्टपत्री (वि) आठ पानांचो; कागदाची आठव्या वांट्याइतली बाजू. देख : डेमी अष्टपत्री–डेमी (१८"×२३") आकाराच्या कागदाचो आठवो वांटो (९"×५$\frac{3}{4}$") (सं).
अष्टपदी (स्त्री) आठ पायांचो प्राणी. कोळी, विंचू बी; संगीत पदांत एका रागांत गावंचेल्या आठ चरणांची कविता.
अष्टलिपी (स्त्री) शिल्पकला; मुर्तीकला (सं).
अष्टशुंडी (पु) आठ सोंडी आशिल्लें समुद्रांतलें नुसतें; हेर जीव सोकून आठय सोंडांनीं गिळपी काळूं. हाची तकली आंग-भर आसून आठय वशींनीं तोंडां गिळचो वावर करतात; ऑक्टोपस (सं).
अष्टावधानी (वि) एकाच वेळार जायत्या विषयांचेर लक्ष दिवन हुशारेन वावुरपी; आठ वेगवेगळ्या विषयांकडे एकाच वेळार लक्ष दिवपी; एकाच वेळार जायत्या मुद्द्यांकडे लक्ष दिवपी; संगीतांतले वेग-वेगळे आठ ताल कुडीच्या वेगवेगळ्या आठ आंगांनीं खुणावन दाखोवपी (कलाकार).
अष्टोत्तर (वि) आनीक आठ, अष्टोत्तर शत–एकशें आठ (सं).
अष्टोत्तरी (स्त्री) एकशें आठ फावटी केल्लो जप वा पारायण (सं).
असको, असखो (वि) सगळो.
असंख्यात (वि) अगणीत; पुस्कळ; असंख्य; मेजूंक येनात इतले; संख्येंत सांगूंक येनात इतले (सं).
असत् प्रतिमा (स्त्री) दोळ्यांक दिसता पूण पड्डचार दाखोवंक येना अशी प्रतिमा.
असभ्य (वि) अडाणी; संस्कारहीन; अशिष्ट; अरवळ (सं).
असमा (स्त्री) सारकेपण नासपाची अवस्ता; असमानताय.
असमाचिन्ह (न) $\neq$; एक पद दुसऱ्या पदामारकें न्हय म्हणून दाखोवपाची खूण; गणितांतल्या दोन पदावल्यांमदीं समानताय ना म्हणून दाखोवपी खूण.
असमा > (न) चिन्हाचे दावेकडची संख्या मोठी. ४ > ३.
असमा < (न) चिन्हाचे दावेकडची संख्या ल्हान. ३ < ४.
असमान (वि) आकारांनीं वा हेर गुणांनीं सारकेपण नासपी (सं).
असमाधान (न) असंतोष; सूख नासप.
असमाधानी (वि) असंतुष्ट; समाधान नाशिल्लो; (स्त्री) दुःख; निराशा (सं).
असली, अस्सल (वि) मुळचो; शुद्ध; खरे जातीचो; मूळ (अ).
असामान्य (वि) सामान्याचो न्हय असो; चारचौगांहून श्रेष्ठ; असाधारण (सं).

असामी (पु) गिरायक; कूळ (अ).
असिधारा व्रत (न) तरवारीचे धारेर चलपाइतलें कठीन एकवत (सं).
असीम (वि) सिमा नाशिल्लो; मेर नाशिल्लो; अत्यंत; अंतपार नाशिल्लो; खूब; अतीशय; निःसीम (सं).
असीम रेग (स्त्री) सोंपना अशी रेग; अनंताकडेन वचपी रेग (सं).
असुगंधी (पु) अश्वगंध ही वखदी वनस्पत. हिच्या मुळांक घोडयाच्या आंगाचो वास येता. ही खूब रोगांचेर उपकरा पडटा.
असूक (न) हागवणीचें वायट; कॉलरा (१५६६).
अस्कर (न) आवांको.
अस्तम (स्त्री) पश्चीम दिशा; अस्तमती.
अस्तंत (स्त्री) अस्तमत दीक; सूर्य मावळटा ती दिशा (सं).
अस्तित्ववाद (पु) जीण सुखदुःखाचें कारण आसा हें त ा (सं).
अस्तिभावदर्शक (वि) होकारात्मक; हय म्हणून सांगपी; पॉझिटिव (सं).
अस्पतौ (स्त्री) हॉस्पिटल; रुग्णालय (का).
अस्मादीक (सना) आमी (सं). बडायेन वा विनोदान केल्लो प्रयोग.
अस्वस्थकाय, अस्वस्थताय (स्त्री) अस्वास्थ्य (न) समाधान नासपाची अवस्था.
अस्थीविसर्जन (न) मेल्ल्या मनशाच्या हाडांचो गोबर तीर्थक्षेत्रांत विधीपूर्वक उदकांत सोडप. (सं).
अस्थीव्यंगोपचार (पु) कुडीचें हाड मोडलें वा निखळळे तर डॉक्टरांनीं शल्यक्रियेसारके वा सांपळी बांदपाचे बी करचेले उपाय; ओर्थोपेडिक्स (सं).
अहमहमिका (स्त्री) खर स्पर्धा; हांव हांव म्हणून जणएकल्यान मुखार सरून हेरांक फाटीं काडपाची सर्त (सं).
अळ्ळीं (वि) अळणी; अयणी (के).
अळवो (पु) सागर; म्हासागर; म्हालसागर.
अळशीक (वि) घाणयारो; पोजडो; अस्वच्छ; मळीण; (स्त्री) घाण; घाणयारी वस्तू; मळ.
अक्षरवृत्त (न) तीन तीन अक्षरांचे गण घेवन रचिल्लें कवितावृत (सं).
अक्षरसाहित्य (न) अभिजात वाङ्मय; सैमाचें लोकांच्या मनार प्रभाव करतलें अशें वाङ्मय; अमर साहित्य (सं).
अज्ञानवय (न) सरकार दरबारीं तक्रार करपाक पूर्ण अधिकार नाशिल्ली पिराय; कायदो सज्ञान धरिना अशा ल्हान भुरग्याची पिराय.
अज्ञेयवाद (पु) अध्यात्मशास्त्राविशीं नेण्टेपण दाखोवपी तत्वज्ञान (सं).
अज्ञेयवादी (पु) अध्यात्मशास्त्राविशीं अज्ञान हेंच अपरिहार्य मानपी; देवासंबंदीं ज्ञान मेळवप शक्य ना अशें मानपी.

आ—कोंकणी भाशेचे देवनागरी वर्णमाळेचो दुसरो स्वर.
आंकडेमोड (स्त्री) हिशेब; गणीत.
आकवारली (स्त्री) लग्न जांवक नाशिल्ली बायलमनीस.
आकस (पु) दुस्वास; द्वेष (सं).
आकांत (वि) खूब व्हड; भयांकृत; सुमाराभायर; (पु) व्हड बोवाळ; अरिष्ट.
आकांतवादी (पु) आतंकवादी; विरुद्धपक्षाच्या लोकांक निष्ठूरपणान मारपी.

आकांताचो (वि) चडांत चड; व्हडांत व्हड असो; खूब; भयांकृत.

आकार (वि) आकाराचो ह्या अर्थाचो जोडशब्द. देख: चक्राकार–चक्राच्या आकाराचो. शुन्याकार–शुन्याच्या आकाराचो धनुष्याकृती – धनुष्याच्या आकाराचो. मनुष्याकृती – मनशाची आकृती.

आकारप (क्रिअ) आकार घेवप; आकाराक येवप; साकार जावप; घडप; दिसप; मूर्त जावप; रुपाक येवप; रूप घेवप; रुपान दिसप. (सं).

आकार्य (वि) जाय तसो आकार दिंव येता असो; प्लास्टीक (सं).

आकाशग (पु) अंतराळांतल्यान भोंवपी; हवेंतल्यान घोळपी नाद धरपी तार; हवेंतल्यान घेतिल्लो नाद हवेंत सोडपी तार; एअरियल (सं). आकाशग नाद, आकाशग युद्ध – हवाई लडाय. आकाशवाणीच्या वितरणांत नाद घेवपी आनी वितरावपी (तार). आकाशग वाहन–विमान. खगोल, ग्रहगोल, तारे, नक्षत्रां बी.

आकाशगंगा (स्त्री) अंतराळांत खूब पैस कोटयावधी तारे आनी चकचकीत वाय मेळून रातच्या काळखांत दिसपी मंद प्रकाशाचो आर्काच्या आकाराचो झोत; Mlky way.

आकाशदर्शक (पु) अंतराळाच्या लागसारच्या भागाची ल्हान प्रतिकृती; Planetarium; अभिनव तारामंडळ (सं).

आकाशभाषीत (न) आकाशवाणीचेर प्रसिद्ध केल्लो मजकूर (सं).

आकाशमोगरी (स्त्री) गुलबाशीचें फुल.

आकाशवेल (स्त्री) अमरवेल; एक वखदी वनस्पत (सं).

आकोंपांज्याव (वि) सांगाताचो; सांगाती; वरातींतले वाजंत्री; मुज्गी (पु).

आक्त (पु) घडिचार; चर्चासत्र; सभा (पु).

आक्ताक पावप, **आक्तार पावप** – ऐन वेळार पोंचप.

आक्ताक, आक्तार (क्रिवि) तक्षणीं; तत्काळ; ताबडतोब (पु).

आक्रसप (क्रिअ) संकोचप; शिर्कुटप; ल्हान जावप (सं).

आक्रस्ताळेपण (न) सुमाराभायर कारणाविरयत केल्लो बोवाळ; त्रासीकपण.

आक्रस्ताळो (वि) हट्टी; आततायी; कारणाबगर आकांत करपी; त्रास दिवपी.

आक्रीत (न) अत्याचार; अनर्थ; (वि) अनयीत; जुलमाचो.

आक्सांव (न) धंद्याची वा कंपनीची भागीदारी; शेअर (पु).

आखांडो (पु) आंगठो; हाताचें वा पांवलाचें पयलें मोठें बोट.

आखीर (अ) अखेरेक (के).

आख्यात (न) क्रियापद; क्रिया दाखोवपी उतर (सं).

आग ओंकप (क्रिक) बंदुकीच्या वा तोफांच्या गुळयांचो वर्षाव करप.

आंगचुकार, आंगचोर (वि) वावराक फाटीं रावपी; जबाबदारी टाळपी; सुस्त; आळशी; कामचोर.

आंगचें (न) देवीचें वायट; सायबिणीचें दुखणें.

आगड (पु) खेळ; विनोद; चेष्टा; मस्करी.

आंगड (स्त्री) बाजार (का).

आंगडगार (पु) पसरकार; दुकानदार; व्यापारी (का).

आंगडी (पु) दुकान (के).
आंगणवाडी (स्त्री) पूर्व प्राथमीक शिक्षण-वर्ग; बालवाडी वर्ग.
आगबेंत (न) पवित्र उदक.
आगमाती (स्त्री) भट्टी बांदूंक वापरतात ती चिकणमाती.
आगमेंत (न) पवित्र उदक.
आंगम्हेनत (स्त्री) कष्टांचो वावर; खूब वावर.
आंगलट येवप (क्रिअ) आंगार पडप; वायटाक पडप; आंगाक भिडप.
आगलाच्या फागला (क्रिवि) आयचें फाल्यां.
आगलाच्या फागला (क्रिवि) आयचें काम फाल्यार घालपाखातीर केल्लें तड्डक.
आंगवस्त्र (न) (ल) नायकीण.
आंगवळणीं पडप (क्रिक) सवंय जावप.
आंगवालें (न) आंगी; आंगलें; कपडो; आंगवस्त्र (के).
आंगसंग (पु) शरीरसंबंध; संभोग (सं).
आंगसो (पु) आंग पुसपाचें वस्त्र; वस्त्राचो कुडको (१२५०); आंगवसो.
आगळो (वि) अदीक.
आंगाक घालप – शिविल्लो कपडो आंगार चडवप वा न्हेसप.
आंगाचें (न) आंगांत घालूंक शिविल्लें वस्त्र; पैरण; आंगलें; गंजिफ्राक; बान-यान; खोमीस; कुतांव; पोल्क; चोळी बी.
आगात (न) गुंतवणूक; वापरिल्ली शक्ती आनी द्रव्य.
आगार (न) वाहनांचो सांठो आनी दुरुस्ती, साफसफाय करपाचें ठाणें; मालाचें आगार, यंत्रागार, गाडयांचें आगार; डेपो; विमानांचें हँगार (सं).
आंगी (स्त्री) आंगलें; पैरण; सदरो; आंगाचें (१२५०).
आगीचो वर्षाव (पु) बंदुकीच्या वा तोफेच्या गुळयांचो शिवर (सं).
आगुल्लें (वि) कर्कशा (वायल); त्राटिका.
आगूरां (न) आगरूं (के).
आंगीटी (स्त्री) जखम बांदची फाळी (का).
आंगोडमांगोड (पु) आखोमाखो तेलमाखो हो भुरग्यांचो खेळ.
आंगोस्तर (न) आंगवस्त्र; दादल्यांनीं घरांत न्हेसपाचें अशीर पुडवें; (ल) नाय-कीण.
आग्रहायण (पु) मार्गशीर्ष म्हयनो (के).
आंग्लो इंडियन (पु) इंग्लेज आनी भार-तीय हांच्या मिश्र संबंदांतली प्रजा (इं).
आघाडो (पु) एक फुलझाड.
आघ्रो (पु) हट (१२५०); (स्त्री) धग; झळ; (ल) आस्था.
आंच (स्त्री) धग; (ल) तळमळ; काळजी; संकोच.
आंचप (क्रिक) दांबून बसवप; घट्ट लावप. तांदूळ-तीळ तकलेर आंचतात. नाचणी, तीळ हांकां आंचलेनांति बरं (१५६६). कपलाक लाइल्ल्या गंदांत वा कुकमांत तांदूळ आंचतात. न्हवरो-व्हंकल लग्नांत एकामेकांचेर तांदूळ आंचतात.
आचारवाणो (वि) बादिकारी; अप-शकुनी, आचारांचो बादिकार घडोवन हाडपी.
आचारी (पु) सुतार, सोनार (का).
आंचुवप (क्रिअ) जेवण-खाण जातकच हाततोंड धुवप.
आंचल (पु) पालव; पदर (सं).
आच्छर्य (न) अजाप; अचर्य (सं).
आच्छादप (क्रिक) धांकप (सं).

आजमावप (क्रिक) अदमास काडप; सुमार पळवप; मोलावप.
आजि (क्रिवि) आयच्या दिसा; आयज; आज (१२९०).
आजी (वि) सद्याचो; चालू; वर्तमान काळांतलो; हयात; जितो आशिल्लो; सत्तेर आशिल्लो.
आजेमावळण (स्त्री) आज्याची भयण.
आंजेल (न) देवदुती (पु).
आजेसासुरो (पु) आजेमांव; सासऱ्याचो बापूय (सं).
आजेसासू (स्त्री) सासूची आवय; आजी मांय; सासूची सासू (सं).
आट (वि) आठ (के).
आटावन (वि) अठ्ठावन (के).
आटासतर (वि) अट्ठ्यास्तर (के).
आंटितु वचप (क्रिअ) उस्तरें वचप.
आटोपाटो (पु) दबाजो.
आठाठ (वि) आठ आठ (के).
आठो (पु) आठवो; निठवो; पायलेच्या आठव्या भागाचें माप; अच्छेर, सोलगें.
आठोळें (न) सप्तक; सात दिसाचो संच; आठवडो.
आडकथा (स्त्री) मूळ कथेंतल्यान वा चालू मोठ्या आख्यानांतल्यान उप्रासपी दुसरी ल्हान कथा; उपाख्यान. नलोपाख्यान, कचोपाख्यान.
आडको (पु) सुपारी; सुपारी नाणें म्हणून वापरताले. तिचें मोल अर्दी पै अशें हिशेबांत धरताले. पैसो आडको (का).
आडगांव (न) खेडेगांव.
आडगेरो (वि) आडवो; आडवे पातळें-तलो (का).
आडदांड (वि) दांडगो; मस्तो; द्वाड.
आडदीड (वि) अव्यवस्थीत; बेशिस्त; अनियमीत.
आडनदर !(स्त्री) दुर्लक्ष; (क्रिवि) दोळ्यांआड.
आडनाड, आडनाडी (वि) अडाणी; मूर्ख; चक्रम्; समजण नाशिल्लो.
आडनाडपण (न) अडाणीपण; मूर्खपण; रितीरविशेचें अजाणपण (का).
आड पडप, आडवो रावप, आडवो पडप (क्रिअ) न्हिदप; पातळून विस्रांती घेवप; आड सरप.
आडपाखो (पु) शत्रुपक्ष; दुस्मानांचो पंगड.
आडमर्ण (न) म्हातारो जांवचे पयलीं आइल्लें मर्ण; अपमृत्यू; अपघाती मरण.
आडमल (पु) उपास (१५६६).
आडबिजाचो (वि) उणाक कुळांतलो.
आड येवप (क्रिक) विरोध करप; थांबवप; आडमेळें हाडप; वाट बंद करप; वचूंक दिना जावप; करूंक दिना जावप.
आडरान (न) अरण्य; अटंगें रान; (ल) चुकीची वाट; घुस्पागदळ.
आडव (पु) घाणवट दवरिल्ली वस्त.
आडवण (न) दोंगराची देंवती.
आडवोतिडवो (वि) नेम वा शिस्त नाशिल्लो; वेडोवांकडो; तिरकस.
आडव्या सुडक्याची (वि) न्हेसण आडवें न्हेसपी; (ल) बुद्द नाशिल्ली बायल.
आड सरप (क्रिक) आड पडप; न्हिदप; थोडो वेळ न्हिदप.
आडसवगो (पु) अडुळश्याची वनस्पत; अडुळसो (का).
आडसोगो (पु) अडुळसो.
आडळि (स्त्री) आदोळी, आदाळो (के).
आडाय (स्त्री) रुंदी.
आडावण (न) आडमेळें; बंधन; आडो (के).

आडावप (क्रिक) करूंक घेवप; आडखळ घालप; वेढप; पसरो आडायला -- पसरो घाला, पसरो चलयला. रान आडावप -- रानाक चारी बाजूंनीं वेढो घालप. उदक आडावप -- उदक व्हांवचें बंद करप. वाट आडावप -- वाटेर आडमेळें घालप. शेत आडावप -- शेत रोवपाक वा लुंवपाक बंदी घालप.

आडिगळ (स्त्री) ऐरण; हरणी; वस्तू घडपाखातीर धाडावपाक पोंदा घेतात ती धातूची वसका (का).

आडें (न) लांकडाची पाटी; मोठो वांसो.

आडोव (पु) घाण वा जामीन म्हणून दवरिल्ली वस्त.

आढावो (पु) सारांश; अहवाल.

आण (स्त्री) सपूत (अप).

आणप (क्रिक) हाडप (अप).

आणपंचो (पु) जेमतेम शरिराची लज राखता इतलो ल्हान दादल्यांनीं न्हेमपाचो मोटवो वालो.

आणव भार (पु) एका अणूचें वजन.

आतं (न) आंतकडचो (के).

आतंक (पु) भय; त्रास; धोको (सं).

आतंकवाद (पु) हाणामारी करून वा भयानक साधनांनींय आपलें ध्येय जोडपाक हरकत नासची हें तत्वज्ञान (सं).

आतंकवादी (वि) अघोरी वर्तणुकीन वावरपी; शस्त्रांनीं चळवळ करपी; खूनमारो (सं).

आंतकिटी (स्त्री) आंतकटी; आंतडें.

आंतरकोण (पु) भितल्लो कोण.

आंतरो पयरो (पु) नेमान एक सोडून दुसरो दीस; एक, तीन, पांच, सात अशा दिसांच्या अंतराच्या नेमान येवपी (जोर).

आंतळ (पु) **अंत्रवळी, आंतुल्ली**; (स्त्री) मध्यम उंचाटेची बागायतीची जमीन.

आताक (पु) हल्लो; घुरी; काळजाचें जीव घेणें दुखणें; झटको (पु).

आतुराय (स्त्री) हुतावळेपण; धुडबुडेपण.

आते, आत्या (स्त्री) बापायची भयण (ब्रा).

आंतेपार (पु) तात्पुरती विभागणी; व्हड सालांत तात्पुरतो आडोस; फळ्यांचें पार्टीशन (पु).

आतेभावंड (न) मावळणीचो पूत वा धूव.

आत्मनिंदा (स्त्री) आपलीच नालस्ती; आपणाकच आपणें दिल्लें दुषण (सं).

आत्मजागृत (वि) स्वताविशीं सावध; आपली लायकी जाण आशिल्लो (सं).

आत्मनिष्ठ दृष्टिकोन (पु) पळोवप्याच्या वा येवजितल्याच्या पूर्वग्रहांचो वा स्वताच्या व्यक्तिमत्वाचो प्रभाव पडला असलो दृष्टिकोन; व्यक्तिविशिष्ट मत; वस्तुनिष्ठ दृष्टिकोन नामून व्यक्तिनिष्ठ असो दृष्टिकोन (सं).

आत्मरक्षण (न) आपलो जीव सांबाळप.

आत्मसमीक्षा (स्त्री) आपलीच आपणें केल्ली तपामणी वा नियाळ (सं).

आत्मसहाय्य (न) आपणे आपणाक केल्ली मजत (सं).

आत्महीणपण (न) स्वताक उणाक लेखूंची वृत्ती (सं).

आंत्रपुच्छदाह (पु) आंतड्याची शेपटी भगभगप आनी कापून उडोवंचे अवस्तेंत पावप. त्या वेळार ती कातरून उडयली ना जाल्यार पू पोटभर घोळून मनीस मरता: आपेंडिसायटीस (सं).

आंत्रीक (वि) आंतड्याविशींचो; आंतड्यांचो; आंतड्यांतलो (सं).

आथोर (पु) हातर (के).

आदमिस्त्रादोर, आलमिस्त्रादोर (पु)

पुर्तुगेज वसाहतींतलो तालुक्याचो मामलेदार; आदमिनिश्त्रादोर (पु).

आदवड (स्त्री) दुकराचें वा कोलसुण्याचें कितलेंय खालें तरी भरना अशें पोट.

आदवसाण (न) फायदो.

आदान, आदन (न) वापरिल्ली शक्ती; गुंतवणूक; रान्नीर रांदचेखातीर खतखतायल्लें उदक (सं).

आदाय (न) उत्पन्न; लाभ; फायदो; आदाव; मिळकत (का).

आदिजीव (पु) अती प्राचीन काळासावन आपले भितल्ल्यान आपलेसारकेच आनीक जीव जल्माक घालपी एकपेशी जीव; अमीबा (सं).

आदिपद (न) पयली सुवात; पयली रास (त्रैराशीक गणितांतली); पयलें उतर; आदलो शब्द (सं).

आदिपुरूष (पु) (ज्यू आनी क्रिस्तांव धर्ममतान) आदांव, ॲडम (सं).

आदियांताव (वि) फारीक करपाचो पयलो हप्तो; करारानुसार कामाचे आदीं दिल्लो पैशांचो हप्तो; इसारो; ॲड्वान्स (पु).

आदिबिंदू (पु) सुरवात; आरंभ (सं).

आदिसांव (न) भाग; वांटो (पु).

आदी (अ) आनीक दुसरे; इत्यादी; वगैरे; बी; सुरवातीचो (के).

आदेश जावप (क्रिअ) एकाच्या जाग्यार दुसरो जावप; शब्दाचें रूप बदलतना एका अक्षराच्या जाग्यार दुसरें अक्षर जावपाचो व्याकरणांत नेम आसता (सं).

आदेशन (न) दुसऱ्याक काडून ताच्या जाग्यार रावप (सं).

आदेस (पु) गोसावी लोकांची नमस्कार करची प्राचीन पद्धत (१२५०).

आदोगासी करप (क्रिक) वकिली करप; (ल) हुशारेन दुसऱ्याक फसवप (पु).

आदोगासीय (स्त्री) वकिलीचो धंदो; समर्थन; मखलाशी (पु).

आद्यंत (पु) आदी आनी अंत; आदीसावन अंतामेरेन; सुरवातीसावन अखेरेमेरेन (सं).

आद्यवर्ण (पु) प्राथमीक रंग; मुळावो रंग, तांबडो, निळो आनी हळडुवो हे मुळावे रंग. हे आद्य वर्ण एकमेकांत मिसळून तांबडो+निळो=जांभळो; निळो+हळडुवो = पाचवो; हळडुवो + तांबडो = गुलाबी; अशे मिश्र वर्ण करतात.

आर्द्रें (न) आर्द्रा नक्षत्र; आदो (के).

आधारभूत (वि) आधार जावन आशिल्लो; पायो; बुनयादीसारको (सं).

आधारसामुग्री (स्त्री) संदर्भाखातीर घेतिल्ली माहिती; डाटा (सं).

आंधळेपण (न) कुड्डेपण; दोळ्यांनीं दिसना जावपाचो दोष.

आधारावळ (स्त्री) बरपांत वा उलोवपांत ज्या पुस्तकांतले माहितीचो आधार घेतला अशा पुस्तकांची यादी (सं).

आधिभौतिकोपचार (पु) वखद वा इंजेक्शन वा ऑपरेशन करिनासतना व्यायाम आनी विजेचे उपचार करून मनशाची व्याधी बरी करपाची पद्धत; फिजियोथरॅपी.

आनकोडेन (क्रिवि) आनीक एकेकडेन; आनीक एक फावट.

आनंत्य (न) अनंतताय; अंत नासप; अखंडीतपण (सं).

आनंदप (क्रिअ) आनंद जावप; खोशी जावप; सुखी जावप (सं).

आनाळचो गुनाळचो करप – (ल) हात-

चलाखी करप; फसवप.
आनी (अ) आनीक; आनीक एक (के).
आनेक (वि) आनीक एक (सं).
आनेकळो (वि) दुसरो; हेर; इतर; आनीक एकटो (सं).
आप (न) नीज; आपलें सगळें तें (अप).
आप-उलोवप (न) आपल्या मनांतल्यो येवजण्यो व्हडान लोकांमुखार उलोवप.
आपणापी, आप्याप (मना) स्वता (के).
आपद्ग्रस्त (वि) संकटांनीं गांजिल्लो; अरिष्टांनी पिडिल्लो (सं).
आपपर्गटणी (स्त्री) क्रिस्ताची जल्मल्या-बराबर जुदेवांभायल्यांक वळख (माजी राजांक वळख); आपली वळख दिवप.
आपपा (पु) सावत्र बापूय; धाकलो बापोलयो (के).
आपप्पा (पु) बापोलयो (के).
आपरोजगार (पु) स्वतंत्र वावरधंदो.
आपल, आफळ (न) मफरचंदाचें फळ (इं).
आपलो (सना) स्वताचो (अप).
आपल्या वाद्याचो (वि) हट्टी; आपलें म्हणणें सोडिना असो.
आपसूक (क्रिवि) आपशींच; आपोआप; प्रयत्न करिनासतना.
आपसूक यंत्र (न) एक फावट चालू कर-तकीर थारायल्लो वावर आपशींच करीत रावपी यंत्र; कितेंय चुकलें जाल्यार मोड-तोड जायनासतना आपशींच बंद पडपी यंत्र.
आपा (पु) बापूय (के).
आपादमस्तक (क्रिवि) पांयांसावन तकले-मेरेन (सं).
आपापणाक (सना) प्रत्येकान स्वताक; आपणे आपणाक; आपणाआपणाक.
आपापलो (सना) आपलो स्वताचो; प्रत्ये-काचो आपलो; आपआपलो.
आपापीं (क्रिवि) आपोआप; आपशींच; आपलेच इच्छेन आनी शक्तीन.
आपेंडिक्स (स्त्री) आंत्रपुच्छ; आंतड्याचे उजवे कुशींत पोटांत आशिल्लें तोंक; अजिर्णाक बी लागून हचा तोंकाक त्रास जालो तर मर्णांतीक दुखणें उप्रासता; परिशिष्ट; पुरवणी (इं).
आपो (पु) गोड भाकरी वा पाव (के).
आपोणी (न) आपशींच उमळिल्लें उदक; झरीचें उदक; पाटाचें उदक; शिंपूंक नासतना झाडाक आपशींच पावता अशें उदक (सं).
आपोष्णी (स्त्री) आपोशन; (न) संध्येंत वा जेवंचे पयलीं आनी निमाणें हिंदू समा-जांत घेतात तें आचिमन (सं).
आपोस्त (न) पैज; (वि) निश्चीत (पु).
आप्तकाळ (पु) प्रमाण वेळ; स्टँडर्ड टायम.
आप्पप (क्रिक) आफडप; स्पर्शप.
आप्याप (अ) आपोआप; आपशींच (के).
आफळ (पु) पापड (का).
आफेत्यु (स्त्री) संकट; आपत्ती (के).
आफरेवप (क्रिअ) बाफारप; (पोटांत) गुबारो धरप.
आफोर्साद (क्रिवि) जबरदस्तेन (पु).
आफोवणें (न) आमंत्रण.
आंब (न) आंबट सांबारें; आमटी; वडयांचें सांबारें; कडी (सोलांची) (१२५०).
आंबटशोक (पु) सामान्य वस्तूची सुमा-राभायर आवड आसप.
आंबटशोकी (वि) सामान्य वस्तूची सुमा-राभायर ओड आसपी.
आंबटें (न) सुवाद नाशिल्लें खाण;

खमीर; मळिल्लें पीठ वा उकडटना धोणस वा तवसळी फुगोवपी आंबोण वा विरजण.

आंबवाय, आमवाय (स्त्री) पोटांत अजिर्णान जाल्लो वात; अम्ल वायू; ॲसिड गॅस (सं).

आंबसप, आंबशेवप (क्रिअ) आंबट जावप (के).

आबाद (न) वसयल्लें शार; (वि) सुखी; बसयल्लो; भरभराटीक हाडिल्लो (फा). अहमदाबाद – अहमदशहान वसयल्लें शार.

आबादी आबाद (स्त्री) सुखी लोकवस्ती; संपन्न समाज; पुराय समाधानी (फा).

आंबील (स्त्री) नासण्यांची आंबयल्ली पेज (१२५०) (अप).

आंबुरको (वि) अमुरपिको; पिकूंक आयिल्लो (का).

आंबुरको हांसो (पु) सौम्य हांशें; स्मित हाशें.

आबूज जावप (क्रिअ) खुबप; कोपप; संतापप; भुजप (पु).

आंबूलि (स्त्री) आंब्याचें तोर (के).

आंबेकार (पु) होडेकार (द्रा).

आबेर्त (वि) उक्तो (पु).

आबेर्तूर (न) उक्तावण (पु).

आंबोडो (पु) वाटाण्याची दाळ वांटून, तिखशें, मीठ, कोथमीर घालून केल्ली करम.

आबोल (पु) बोवाळ; भोवस्ताळो (पु).

आब्रोणी (स्त्री) खरत्रांडेचें सावें नुसतें (का). सुपारेएदी तळिल्ली गुळी.

आभ्यंतर (वि) मनांतलो; मनाचो.

आमत्य (वि) अमीत (के).

आमा (स्त्री) आवय (के).

आमान्य (न) पितरांचें थोडचाभितर वर्सुकें श्राद्द (सं).

आमोटीक (न) आंब्रटतिखट सांबारें वा हुमण.

आम्लराज (पु) भांगर वा प्लाटिनम धातू वितळावपी ॲसिड मिश्रण; आक्वा रेजिया (सं).

आय (स्त्री) आजी (के).

आय (अ) ता, ताय, पण, साण, त्व, काय ह्या अर्थाचीं भाववाचक उतरां करपी कूस. म्हारग–म्हारगाय, म्हाग–म्हागाय, स्वस्त–स्वस्ताय, सवंग–सवंगाय, मित्रता–मित्रताय, ल्हानपण, लीणत्व–लिणवाय, इष्ट–इष्टकाय. हें फारशी भाशेंतलें विशेषणाचें भाववाचक नांव रचपाचे कूस. देख : बारीक–बारकाय, छानदारकाय, बारीकसाण.

आयकवप (क्रिक) आयकूंक येता अशें करप; सांगप; उलोवन वा म्हणून दाखवप.

आयट (स्त्री) वस्तूक जाय जाल्लो आकार दिवंचे खातीर केल्ली सांदणेची पोकळ चौकट; मोल्ड.

आयडीन (न) रोगजंतू मारपी एक रसायणीक तांबशी-पाचवी, घण, दर्प आशिल्ली वस्त. वखदउपचाराक, रसायणीक पृथक्करणांत आणी प्रकाशचित्रणांत आयडीनचो उपयोग जाता (इं).

आयंडो (पु) आवंडो; हावेस.

आयत (पु) काटकोन चौकोनी आकृती.

आयत, आयती (स्त्री) तयारी; सिद्धताय; सामुग्री (१२५०).

आयतेंकार (पु) मजती चाखर; बारीक सारीक वावर करपी चाखर; जोडवावर करपी वावराडो.

आयतो (वि) तयार; प्रयत्नाबगर;

आपशीं (१२५०); उत्सूक; उमेदी.

आयतो-दीस, आयतवार, रविवार (पु) सप्तकाचो पयलो दीस; सूर्यदेवाचो दीस.

आयनीक वृत्त (न) क्रांतिवृत्त; पृथ्वी सुर्याभोंवती घुंवता तेन्ना मातशी वर्तुळा-भायर सरकता तो वेगळो मार्ग (सं).

आयलाडी (क्रिवि) आयलेतडी; आल-तडी; अलदिकाने.

आयलेवर (क्रिवि) हालीं.

आयाचीत (क्रिवि) अकस्मात; कळना-सतना; आगांतूक; अनपेक्षीत (सं).

आयात (वि) परदेशांतल्यान हाडिल्लो; (स्त्री) परदेशांतल्यान हाडिल्लो माल.

आयाम (पु) जिनसाची बाजू वा कडा.

आयार, आयेर (न) गर्भकूड; गर्भघर; गर्भागार; देवळांत देवाची पुजा करतात ती कूड.

आयाराम-गयाराम (पु) कोणेय येवंचे, कोणेय वचचें अशी अव्यवस्था; गोंदळ (हिं).

आयुष्य (न) जीण (सं).

आयुष्य भरप – (ल) जीण सोंपप; मरण येवप; मरप.

आयोजीत करप (क्रिक) वावराची येव-जण आंखप.

आरतांतु (क्रिवि) हालीं.

आरतो (क्रिवि) आयलेवशीन.

आरंभक (पु) आरंभ करपी मनीस; (यंत्र) सुरू करपी भाग; स्टार्टर; वाहन चालू करपी चावी; गाडो चालू करचो हुकूम दिवपी सर्वेक्षक (सं).

आरंभप (क्रिक) सुरवात करप; चालू करप (सं).

आरमारी तळ (पु) सरकारी झुजपी तारवांचें ठाणें.

आरा, आरो, आरवो (क्रिवि) आयले-कडेन; हे वशीन.

आराट (न) आरथ; आरती; कोणाकय ओंवाळपाक पेटयल्लो दिवो; देवळाकडचो उत्सव (के).

आराधन (न), **आराधना** (स्त्री) भक्ती; उपासना; पुजा; पारायण; प्रार्थन; प्रार्थना; जप; सेवा; यज्ञ; होम बी उपासना वा भक्तीचे प्रकार (सं).

आरायंत्र (न) वर्तुळाकार यंत्रीक करवत.

आरकार (पु) आर जाल्लो मनीस, लकवो जाल्लो रोगी.

आरोपक (पु) आरोप दवरपी; तक्रार करपी.

आरोही (वि) चडटो; संगितांत चडटचा सुराचो (आलाप) (सं).

आर्कदीप, आर्चदीप (पु) वीज घोळटा अशो दोन कार्बन कांडयो एकमेकांक तेंकल्यो कीं विजेच्या स्रोतान पेटिल्ली चकचकीत जोत.

आर्कांज (पु) मुख्य देवदूत (पु).

आर्कंजल (पु) वरिष्ठ देवदूत (इं).

आर्तांतु (क्रिवि) हाली, आधुनीक काळांत.

आर्तांतुलो (वि) आविल्लो; हालींचो; अर्वाचीन; आधुनीक.

आर्तो (क्रिवि) आयलेकडेन; लागसार.

आर्द्र (वि) ओलो; भिजिल्लो (सं).

आर्द्रता (स्त्री) ओलाय; वलसाण; शेळ.

आर्यभट्ट (पु) पांचव्या शतकांतलो गणीत आनी नक्षत्रशास्त्राचो भारतीय संशोधक.

आर्रोक (न) तांदळांचो सोरो (पु).

आर्रोझ (पु) तांदूळ; शीत (पु).

आर्रोस (पु) मसाल्याची फोडणी, सुंगटां वा कड्डण घाल्लें शीत; पुलाव (पु).

आर्ष (वि) पुरातन काळचो; ऋषींच्या

विशींचो; ऋषींचो; ऋषींनीं वापरिल्लो (शब्द, भास वा प्रयोग) (सं).

आर्सेनीक (न) मोरचुदाचें विखारी द्रावण (इं).

आलख निरंजन (पु) नाथ संप्रदायी गोसां॰ याचें घोषवाक्य : जय आलख निरंजन – अलक्ष्य, अनाकलनीय देवाचो जयजयकार.

आलटून पालटून (क्रिवि) एक सोडून दुसरो घेवप, तिसरो सोडून चवथो घेवप ह्या क्रमान; आडवो-उबो; उमथो-उदारो करून.

आलतडी (क्रि वि) न्हंयेचे जे तडीर आपूण आसा ते तडीर.

आलदिकाने (अ) आयलेकडेन; आपले दिशेन.

आलंबक (पु) कपडो टागूंची तिकोनी दांडी; हॅंगर.

आलां किलां (न) कर्मांवर्मां; गुणदोष.

आलाव (स्त्री) दुर्दशा; दुर्दैव. आलाव बालाव पिडी घेवनु वच (१५६६).

आलवांतप (क्रिक) आलवांतिणीच्या भुतान झपाटप; ताळप.

आलिमेंत (पु) खाण; अन्न (पु).

आलेट (स्त्री) घोषणा; बोबाट; उलो.

आलेपाक (पु) आलें घातिल्लो गोड तिखसो हालवो (का).

आल्पीन (स्त्री) टांचणी; आल्फिनेत (के).

आल्मी खुशाल (वि) आत्मसंतुष्ट; सदां सुखी (पु फा).

आवक (स्त्री) येवप; येवपी; येवपाचो घडिचार वा वेव्हार; प्राप्ती; मिळकत.

आवख, आयुष्य (न) जीण (सं).

आवंगालें (न) आंगावलें (के).

आवड (स्त्री) गोडी; हौस; इच्छा (सं).

आवण, आयण (न) भाताचो रुजवणा घातिल्लो तरवो.

आवतोर (पु) कर्तो; ग्रंथकर्तो; पुस्तक बरवपी (पु).

आवतोरिदाद (स्त्री) सत्ता; अधिकार; ग्रंथकर्तृत्व (पु).

आवय गे (अ) वेदनेचो उद्गार; आवयक मारिल्लो उलो.

आवयस् (अ) अजाप, दुःख, आनंद बी भावनांचो धपको बसतकच तोंडांतल्यान येवपी उद्गार.

आवरणें (न) मोठचा सणाचे आदल्या दिसाचें पोळयेचें शिवराक जेवण; सणाखातीर भुमीदेवता प्रसन्न आसच्यो म्हणून केल्ली ही आवरणपुजा अशें म्हणटात, वाडणें अशेंय म्हणतात. भाद्रपद शुद्ध पक्षाचे त्रिये दिसा आवरणे वाडटात. म्हळचार पोळे वा वडे आनी मसाल्याचें सांबारें रांदतात.

आवर्त (पु) हवेंतलें भोंवऱ्याचें वादळ; व्हांवत्या उदकांतलो भोंवरो; खूप लोकांची वसती; देश (सं). आर्यावर्त– आर्यांचें वसतीस्थान. ब्रह्मावर्त–ब्राह्मणांचो प्रदेश; बामणांचो वाडो.

आवर्तसारणी, आवर्तो कोष्टक (न) रसायणीक मूल-द्रव्यांची कोष्टक रुपान केल्ली मांडावळ; रसायणीक मूलद्रव्यांची अणुक्रमांकाचेर आदारून रचिल्ली रसायणशास्त्रांतली व्यवस्था (सं).

आंववप, आंचववप (क्रिक) जेवतकच-खातकच दुसऱ्याचे हात-तोंड धुवप. दुदान जेववनु मुतान आंवयलो (१५६६).

आवल (न) शाळा-कॉलेजांतलो वर्ग; शाळा-कॉलेजांत दर दिसा एक विषय विद्यार्थ्यांक शिकोवपाची वेळ; पिरिअड (पु).

आवशील (पु) मजत; आधार (पु).
आवसे (स्त्री) आवय; देवी (१२५०).
आंवळप(क्रिक)बारीक करप; चिड्डवप; (क्रिअ) ल्हान जावप; सांकडप.
आंवळो (पु) आंवळेच्या झाडाचें पौष्टीक, आंबट रुचीक फळ. हें मिठाक घालून वा लोणच्याक घालून खातात. हांचो गोड बखदी पाक शक्तीवर्धक आसता. घांटींच्या आंवळ्याक आणी कोंकणाच्या मिठाक भेट जाली (१५६६).
आवान, अवान (न) रुजवणाक घाल्लें धान्य वा कडुण (सं).
आवार (न) वंय वा गडगो घाल्ली घरा-भोंवतणची जमीन(सं); सोरो गाळपाचेर नियंत्रण दवरपी पुर्तुगेज सरकाराचें खातें.
आवारो (वि) अनाथ; पारपोळ (फा).
आवाशिवा करप (क्रिक) खूप प्रयत्न करप; धडपडप.
आविर्भाव (पु) दर्शन; घडणूक; आग-मन; प्रत्यक्षीकरण (सं).
आवोंताद (क्रिवि) खोसयेन; भरपूर; जाय तितलो; मानत तितलो (पु).
आव्हान दिवप (क्रिक) पैज मारप; झग-डूंक आफवप (सं).
आशय (पु)सांठो; सांठो दवरपाचो जागो वा आयदन (सं). जलाशय – उदकाची कोंड, तळें, सरोवर. मुत्राशय–कुडींतलें मूत सांठवता ती पिशवी. अन्नाशय, पित्ताशय.
आशाडपांटें (न) नव्यान लग्न करून दिल्ले चलयेगेर कुळारच्यान आशाड म्हयन्यांत धाडपाची खांवकाची आनी फळांची भेट.
आशाडपांवळी (स्त्री) नवीन लग्न जाल्ले व्हंकलेन पयल्या वर्सा आशाडांतले पयले पांच दीस घोवागेर राबल्यार मांय मांवाक वायट पडटा म्हणपाची पोन्नी भोळी समजूत.
आशाडफुलां (न) नवे व्हंकलेक आशाड म्हयन्यांत फुलां माळपाचो बायलांचो सुवाळो.
आशी (स्त्री) तांदळाची वा हेर धान्याची कणी; काडी वा (तणाची) पाती.
आंशीक संप (पु) सगळ्या कामागारां-पैकीं कांय जाणांनीं केल्लो संप.
आशुपत्री (न) हॉस्पिटल (के).
आश्रम (पु) वयानसार धर्मान नेमिल्ली कर्तव्याची अवस्था वा नेमून दिल्लो वावर-उद्योग वा आचरण. ब्रह्मचर्याश्रम, गृहस्था-श्रम, वानप्रस्थाश्रम आनी संन्यासाश्रम. भुरगेपणांत जुवान जाय म्हणसर ब्रह्म-चर्याश्रम म्हळयार विद्यार्थी-जीवन. जुवान-पणांत गृहस्थाश्रम म्हळयार घर-संवसार. देंवते पिरायेंत वानप्रस्थाश्रम म्हळयार लोककल्याणाचें समाजकार्य. म्हातारपणांत संवसार आनी समाज सोडून फक्त देव-धर्म जोडप. हिंदू धर्मान घालून दिल्ले हे चार आश्रम.
आश्रमधर्म (पु) धर्मान घालून दिल्ल्या शास्त्रानसार ब्रह्मचर्य, गृहस्थ, वानप्रस्थ आनी संन्यास हे चार आश्रम वा वृत्ती पाळपाचें कर्तव्य; आयुष्याचे प्रत्येक चौथा-येंत कशे तरेन वर्तुंचें तें शिकोवपी धर्म-शास्त्र (सं).
आश्रयदातो (पु) आधार दिवपी; कैवारी; राखणार; प्रसंगाक पावपी (सं).
आश्रयस्थान (न) अपंगूल आनी अनाथ मनशांक पोसपी संस्था; निवाऱ्याचो जागो (सं).
आश्लेषें (न) आश्लेषा नक्षत्र (के).
आश्वास (पु) धीर; भरवंसो; अभि-

वचन (सं).

आश्वासप (क्रिक) धीर दिवप; प्रसंगाक पावतां म्हणून वचन दिवप (सं).

आश्वीन (न) अश्विनी नक्षत्र (के).

आषा (वि) अठरा (के).

आषाढपांटें (न) नवीनच लग्न करून दिल्ले धुवेगेर आवय-बापूय फळार आनी नाल्ल बी वस्तूंचें आषाढ म्हयन्यांत धाडटात तें वजें.

आसडी (स्त्री) दोळ्याची पापणी.

आसय (क्रिवि) लागीं; लागसार (१५६६).

आसरप, आसरेवप (क्रिअ) वखळप; थांबप; खळप; ओसरप.

आसवन (न) वनस्पतींतलें अर्क काडपी रसायणीक यंत्रशाळा (सं).

आसाद (न) भाजिल्ल्या मासाचें तोंडाक (पु).

आसु (पु) एक प्राचीन नाणें (१२५०).

आसेर्ताद (वि) निश्चीत (पु).

आसोस (न) आश्लेषा हें णववें नक्षत्र. ह्या नक्षत्राक जायतो पावस पडटा.

आस्त (स्त्री) धन; संपत्ती; आशा; आस्था (सं).

आस्ती (न) धनदौलत; घरसंवसार (के).

आस्तो (पु) आसपी; धनीक; गिरेस्त.

आस्थापना अधिकारी (पु) संस्थेच्या वा कचेरेच्या वा खात्याच्या नोकरवर्गाची प्रत्येकाची सेवेबद्दलची, कार्यक्षमतेची, बऱ्यावायट वर्तणुकीची, बढतीची, पगाराची, पेन्शनीची बी लेखी माहिती राखपी विभागाचो अधिकारी (सं).

आस्पती (वि) आस्पत आशिल्लो; पैशेकार; गिरेस्त; श्रीमंत; दुडवांकार.

आस्पत्री (स्त्री) हॉस्पिटल; रुग्णालय.

आस्फाल्ट (न) डांबर (अ).

आहत नाद (पु) वाजोवन काडिल्लो नाद (सं).

आळ (पु) गडी; मानाय; वजेली; भाडेली (का).

आळप (क्रिअ) आळाबंदा येवप; मर्यादा पडप; दुर्बळ जावप (सं).

आळवें (न) कट्टो; धडा; पार; तड (का).

आळांगण ( ) आलिंगन; खेम (के).

आळाबंदा येवप (क्रिअ) शिस्त वा बंदन वा नेम पाळूंक तयार जावप.

आळाबंदा हाडप (क्रिक) बंदन घालप; शिस्त घालून दिवप.

आळावप (क्रिक) आळबंदा हाडप; शिस्त लावप; नियंत्रित करप.

आळेण (न) सांबाऱ्याचें वा हुमणाचें वांटिल्लें आयतें. कुकडालागीं विचारून आळेण काडटातगी ?

आक्षा, आक्षो (पु) अगस्तो; अगस्त्याचें झाड.

आक्षेप (पु) विरोध; आडखळ; प्रतिषेध.

इ कोंकणी भाशेचे देवनगरी वर्णमाळेचो तिसरो स्वर.

इकडी (स्त्री) युक्ती; तजवीज (का).

इखरा साडद (वि) साडे इकरा (के).

इच्छामरणी (वि) आपणाक जाय तेन्ना मरण येवचें अशी दैवी शक्ती आसपी (१६१६).

इंजीन (न) एंजीन; जळव जाळून ताचे उष्णतायेचे शक्तीन तरेतरेचे वावर करपी

यंत्र; ज्वलनयंत्र; आगगाडयेचें इंजीन; आगबोटीचें इंजीन, बॉयलर इंजीन, अन्न शिजवपी इंजीन, सोरो उबाळपी इंजीन.

इटकाल (स्त्री) भुंयेचेर बसयल्ल्या तिजुल्यांची रचणूक (के).

इट्टीड (वि) ओतप्रोत; परिपूर्ण; पुराय; तुडुंब (का).

इट्ठिगा (स्त्री) वीट (सं).

इंट्रामस्क्युलर (क्रिवि) स्नायूंमदीं (दिवचेलें इंजेक्शन) (इं).

इंट्राव्हिनस (क्रिवि) शुद्ध रक्ताचे शिरेंत (दिवचेलें इंजेक्शन) (इं).

इडरी (स्त्री) इडली; ल्हान सांदन (१२५०).

इडलिंबू (न) जाड सालीचें, लांबट व्हडसार आकाराचें आंबट लिंबू.

इडली (स्त्री) ल्हान सांदन. हें दक्षीणभारतांत लोकप्रीय आसलें. आतां संवसारभर भारतीय आनी भारतीयेतर लोकांमदीं तें प्रीय जालां. उदकाचे वाफेर हुडीद आनी तांदूळ हांच्या आंबयल्ल्या पिठाचें हें सांदन करतात. इट्टलि ह्या द्राविडी उतराचें हें रूप.

इडी (स्त्री) विडी; तंबाकू ओडपाची सुरळी (कु).

इडो (पु) विडो (कु).

इणंग (न) विणंग; बोटभर लांबायेचें पातळ सादें नुसतें.

इत, इत्ति (सना) कितें (के).

इतर (वि) वेगळो; दुसरो; भारतीयेतर–भारतीयां वेगळे – भारतीय न्हंयत ते. गौरेतर – गोऱ्यांहून वेगळे – गोरे न्हंयत ते. मानवेतर – मनशांहून वेगळे.

इतरत्र (क्रिवि) हेर जाग्यांनीं (सं).

इतीक (वि) जायतीं; खूब; इतलो मोठो; एदो; एद्या आकाराचो.

इतेतकूट (वि) एकंदर (के).

इत्थंभूत (वि) जशें घडलें तशें सगळें (सं). इत्थंभूत वर्तमान–घडिचाराची पूर्ण बातमी.

इंत्रूज, इंत्रूद (न) पुर्तुगेज लोकांचो तीन दिसांचो शिमग्यासारको उत्सव; कार्नावाल (पु). रोमन कॅथलीक देशांनीं करेज्माच्या आदल्या तीन दिसांत हो संवंगांचो खेळ रस्त्यारस्त्यांनीं करतात.

इथप्पर, इतःपर (क्रिवि) हाचे उप्रांत; हचा खिणामुखार (सं).

इथॅनॉल (न) एथील आल्कोहोलचें मोटारगाडी चलोवंक उपकरपी अशें मिश्रण (इं).

इदगो (पु) मुसलमानाचें प्रार्थनास्थळ (अ).

इदुसलो, इदुसेलो (वि) एदोसो; इतलो ल्हान; न्हानगो; न्हानलो; ल्हानुलो; ल्हानगो (१५६६).

इंदुळो (पु) हिंदोळो; झोंपाळो; झोळणें.

इद्दूर (अ) समक्ष; सामखार (का).

इंदें, इन्नें (न) विंदें; लांकूड छिनपाचें आवत.

इंद्रजव (पु) कुडयाचें वखदी बीं.

इंद्रियविज्ञान (न) निरोगी मनशाच्या आंगापांगांची माहिती आशिल्लें शास्त्र.

इंधन (न) जळव; उजो पेटोंवचेखातीर वापरुंच्यो वस्तू; उज्याचो वायू उपजंवचे खातीर वापरुंचें तेल वा जळव. देख: लांकडां, सुकीं पानां, कोळशे, पेत्रोलाचो द्रावक वायू, गाजोलीन, घासलेट, डिझेल, वनस्पतींचीं तेलां (खोबरेल, तिळेल, भुयमुगाचें तेल, उडगेल, करंजेल बी), प्राणीज चरबी (तूप बी) (सं).

इंधनवायू (पु) जळपी कार्बन मोनोक्सायड गॅस.

इनाम (न) सरकारी जागीर; सरदारांक वा राजाचे कृपेक पात्र जाल्यांक, राजा वंशपरंपरा दिताले अशी जमीन (अ).

इंकिजिसांव (न) रोमन कॅथोलीक धर्मगुरूंनीं लोकांच्या धर्मीक वर्तनाची चवकशी करून धर्माविरुद्ध वर्ततल्यांक ख्यास्त लावपाखातीर स्थापिल्ली एक पोन्नी मंस्था. हिका त्रिबुनाल दे इंकिजिसांव म्हणटाले. त्या न्यायालयाचे अतितायेक लागून ती संस्था बंद करची पडली (पु).

इन्फ्रारेड किरण (पु) किरणपट्टचांतलो तांबडचा किरणासकयलो, उजवाड दिनासतना निखटी उष्णताय दिवपी किरण; अवरक्त किरण (इं).

इपली (स्त्री) पिंपळी.

इपॉलेट (स्त्री) सैन्य, पोलीस, गृहरक्षक बी दलांतल्या अधिकाऱ्यांच्या गणवेशांतलें खांद्यावेलें मानचिन्ह (इं).

इंफॅर्न (पु) नरक लोक (पु).

इंफेसांव (न) रोगाचो संसर्ग (पु).

इब्लीस (पु) सैतान (अ).

इयत्तीकरण (न) पांवडो थारावप; प्रमाणीकरण (सं).

इरड (न) ल्हान पेडव्याचें नुसतें.

इरमार (स्त्री) मस्ती (द्रा). हातपांय फोडटत, कपाल उसळटा. मी काय सासुबाय गरवार हो ?—पडीचां खाशी इरमार करशी, मी काय चुतडचा जाणंय गो ?

इलामत (स्त्री) देवाची पालखी, रोमटाचो मेळ वा सरंजामदाराचो सुंवारेचो सरंजाम.

इलायची (स्त्री) वेलदोडो; येळ (द्रा).

इलाही (पु) ईश्वर (फा). अकबर बादशहान स्थापिल्ल्या धर्माचें नांव; दिने इलाही.

इलेक्ट्रोप्लेटींग (न) विजेचे मजतीन धातूच्या पत्र्याचेर वा आयदनाचेर क्रोमियम, चांदी वा निकेल असल्या धातूंचो गुळगुळीत गिलावो दिवपाची क्रिया (इं).

इव्हेंतार (पु) अज्ञान भुरग्यांचो भाटकार आवय वा बापूय भायर पडलीं तर पुर्तुगेज कायद्यानुमार ती भुरगीं जाणटीं जायसर तांच्या संपत्तीची सरकारवरवीं केल्ली कायदेशीर व्यवस्था (पु).

इशाणाक घालप – न्हिवचे खातीर वतप (उदक).

इशारत (स्त्री) खूण; सुचना; सुनशेची घांट; लोकांनीं देवळांत जमचें म्हणून वाजयल्ली घांट वा नवत (अ).

इशीम (स्त्री) अस्मिताय; स्वाभिमान.

इशीशी करप (क्रिक) उणाक लेखप.

इश्पाद (स्त्री) तरसाद (पु).

इष्टम (न) आवड (के).

इसपीट (न) इस्पीक (के).

इसोळें (न) रान.

इस्पुलेत (स्त्री) तुवकाची गुळी मारचेखातीर नाळीच्या तोंकाच्या बारीक बुराखाचेर बसोवपाची धातूची बारीक तोपी.

इस्वाट (न) आवार; कंपावंड (कु).

ई—कोंकणी भाशेचे देवनागरी वर्णमाळेचो चवथो स्वर.

ईक (अ) व्याकरणांत नाम जातीच्या उतराचें विशेषण करपाचें कूस. हाचो अर्थ संबंदीं, चो, विशीं असो जाता. वेद –

वैदीक. काल – कालीक. समाज – समाजीक. बीज – बैंजीक. वारस – वारशीक. मास – मासीक. धर्म – धर्मीक. कायीक, वाचीक, मानसीक, समंदीक (सं).

ईड (न) घाणवट दवरिल्ली वस्तू (का).

ईदगो (पु) ईदच्या सणा दिसा सावार मुसलमान लोक एकठांय जमून देवाची प्रार्थना करतात तें मैदान (अफा).

उ—कोंकणी भाशेचे देवनागरी वर्णमाळेचो पांचवो स्वर.

उकडप (क्रिअ) उजो जावप; उकाडो जावप; गदगदप; कालोर जावप. (क्रिक) उदकांत घालून वा वाफेंत शिजवप.

उकतड, उकताड (पु) उजवाडांतलो जागो. घराभायलो जागो.

उकताडाक हाडप (क्रिक) उजवाडांत हाडप; प्रकाशीत करप. चारचोवगांक कळवप.

उकताडावप (क्रिक) उकतो करप.

उकतें जावप, उकतें उकतें जावप (क्रिअ) घरांत आशिल्ल्या मनशांतलीं कांय जाणां उणीं जालीं म्हणून थंय उरिल्ल्या मनशांक वायट दिसप; रिकामें जाल्लेभाशेन दिसप; एकलेपणाचो कंटाळो येवप.

उकरड (पु) कोयर उडोवपाचो जागो; सांठयल्लो कोयर; खूब कोयर (अप).

उकल (पु) उलगडो; सोडवण; सुटका.

उकशमा (स्त्री) दृष्टांत (सं).

उकाडो जावप (क्रिअ) उकडप; गदगदप; कालोर जावप.

उकाशी (वि) उबंत; अनाथ.

उंकीर, उकर (पु) घाण.

उकोर्स (पु) लोभ (के).

उक्ताडप (क्रिअ) उगडप; उकतो जावप.

उक्ताडावण (न) प्रकाशन; उजवाडा हाडपाची क्रिया.

उक्ताडावप (क्रिक) उजवाडावप.

उक्ताडा हाडप (क्रिक) उजवाडावप.

उक्तावणी, उगतावणी (स्त्री) उगडप; सुरवात; आरंभ.

उक्तावप (क्रिक) उगडप; उजवाडा हाडप.

उखलापो (वि) उखलूंक सोपो; हलको; सामान्य; विशेषताय नाशिल्लो; विशेष म्हत्व नाशिल्लो; अडेचो; भायलो; तात्पुरतो; मूळ नाशिल्लो; वयलेवयर आसा असो.

उखळ (स्त्री) (शेताची) पयली नांगरट (कु).

उखळी तोफ (स्त्री) उंच गुळे उडोवपी मोटवी नाळ; मॉर्टर.

उगडप (क्रिक) (ल) समजावन पटवप. (कान उगडप, दोळे उगडप).

उगडापो (वि) उकतो; धांकण्यामेकळो; धांकण नाशिल्लो.

उगडास-गोडी (स्त्री) जिणेंतल्या कांय घडिचारांच्या उगडासांनीं मनशाक जाता तें सूख.

उगवत, उगवती (स्त्री) उदेंत; उदेती दिशा.

उगळप (क्रिअ) उक्तो जावप; उगडप.

उग्राण (न) कोठी (का).

उचांबळ (क्रिवि) खुब्रिल्लो; खुब्रळिल्लो; संतप्त; दुःखाचो वा रागाचो आवेग आइल्लो.

उचीतकाय (स्त्री) योग्य आसपाचो गूण;

फाव जावपाचो गूण (सं).
उच्चता (स्त्री) समुद्रसपाटीसावन उंची.
उच्च रक्तदाब (पु) रक्तदाब वाडपाचो विकार.
उच्चय (पु) भर; चार्ज; सांठवण (सं).
उच्चयन (न) भरणी; चार्जींग; भरपाची क्रिया.
उच्च विद्युत्-दाब (पु) विजेच्या सुमाराभायर अशा स्रोताचो परिणाम (सं).
उच्च स्वर (पु) तार सप्तकांतलो स्वर.
उच्चारणी (स्त्री) तोंडान आवाज काडप; म्हणप; उलोवप (सं).
उच्चाऊ (पु) उच्छाव (के).
उछायु (पु) उत्साह (के).
उजप (क्रिअ) शुद्ध जावप; उजळप (के).
उजवप (धुवेक) (क्रिक) लग्न करूंक कठीण अशें धुवेचें लग्न करून दिवप.
उजवप (क्रिक) उजळावप; उजळ करप; चकचकीत अशें करप.
उजार करप (क्रिक) वापरप; संवय दवरप (पु).
उजो घालप (क्रिक) उजो पेटवप; आग घालप; जाळप; उजो लावप.
उजो लायणो (पु) (ल) झगडें लावन दिवपी; चाडयाळो.
उजो लावप (क्रिक) जाळप; लासवप; (ल) विचार सोडून दिवप; भायर उडवप; वांकडेंपण जायत अशें करप.
उज्जा पेट (स्त्री) आगपेटी; फस्क (के).
उज्जा भाण्डि (स्त्री) आगगाडी; रेल्वेगाडी (के).
उज्जो (वि) उजवो (के).
उज्वळ (वि) चकचकीत; पर्जळीत; शुद्ध; उत्कृष्ट; उत्तम (सं).
उंट (पु) करें (सं).
उटा (क्रिअ) उठप (के).
उटी (स्त्री) गंद; वटणें; गोपचंदनाचो नाम (का).
उठकरावप (क्रिक) उबो करप; उठवप (के).
उठाळी (स्त्री) तरफ; लिव्हर (का).
उडकाण (न) खेळांत मारतात ती उडी; उडकी.
उडगास (पु) उगडास; याद (के).
उंडयो (स्त्री) लांबट दिवशीं; शिताचे आंवळिल्ले गुळे.
उडुगेरें (न) भेट; आहेर; देणगी (का).
उडून शेवाळें (न) फुकटांत जाल्लो लाभ; थोडया प्रयत्नांनीं जाल्लो मोठो लाभ.
उड्डाण फळी (स्त्री) पोंवपाच्या तलावाचे देगेर उडी मारूंक मजत करपी स्प्रिंग मारिल्ली फळी; स्प्रिंगबोर्ड.
उढाळ (वि) उबारिल्लो; वयर सारिल्लो.
उणो रक्तदाब (पु) रक्तदाब देंवपाचो विकार.
उतर खावप – वचन मोडप (उलोवपाची इंग्लिश मोड.)
उतरप (क्रिक) (झाडावेलीं फळां कोबल्यान) देंववप; काडप (वीख, जोर) (सं). आंबो उतरप – आंब्यांच्या झाडाचीं फळां देंववप.
उतरावप (क्रिक) उतरूंक मजत करप; देंववप; नक्कल करप; बरोवन काडप; अनुकरण करप.
उतरांवरतो (वि) उतरांनी सांगूंक कठीन असो; उतरांफुडलो; चमत्कारांचो; अद्भुतांचो; कळूंक आनी वर्णूंक कठीन असो.
उतार वय (न) म्हातारी पिराय; म्हातारपण.
उतावळ (स्त्री) घाई, जलदी (के).

उतारो (पु) एकंदर उत्पन्न; सगळी प्राप्ती; वट्ट वजन.

उतावळेपण (न) धांदल; धुडबुडेपण; नाका जाल्ली घाई.

उतावळो (वि) धांदली; कारण नासतना बेगींबेगीं वावरून चुको करपी; सोशीकपण नाशिल्लो; धुडबुडो; थंडपण नाशिल्लो; चंचल; अस्थीर.

उत्कर्षबिंदू (पु) शिखर; तेंगशी; सर्वादीक यश (सं).

उत्तर (न) उतर; वचन (के).

उत्तरकर्म, उत्तरकार्य (न) मेल्ल्या मनशाक बरी गती मेळची म्हणून केल्लो धर्मीक विधी; उत्तरक्रिया; प्रेतसंस्कार; श्राद्ध बी देवस्पण (सं).

उत्तरजीब (स्त्री) पडजीब.

उत्तरदायी (पु) जाप दिवपी; जाप दिवची जवाबदारी आशिल्लो (सं).

उत्तरदायित्व (न) जापसालदारकी; लागणूक (सं). फुडें जबाबदारी घेवपी.

उत्तरपुजा (स्त्री) निमाणी पुजा; मुर्तीतली देवकळा काडून घेवपाची पुजा.

उत्तर मिमांसा (स्त्री) बादरायण ऋषीन रचिल्लीं वेदांत विषयाचीं ब्रह्मसुत्रां हो ग्रंथ. हया ग्रंथांत उपनिषदांचें तत्वज्ञान आसा.

उत्तराधिकार (पु) चालू अधिकाऱ्याउप्रांत दुसऱ्या मनशान ताचो अधिकार घेवंचो हक्क (सं).

उत्तरापोषण (न) जेवन उठटासतना 'अमृतोपिधानमसि स्वाहा' म्हणून केल्लें आचिमन (सं).

उत्तरार्ध (पु) मागीरचें अर्द; निमाणें अर्द (सं).

उत्तरावस्था (स्त्री) उप्रांतची अवस्था.

उत्तरी (स्त्री) मेल्ल्याची उत्तरक्रिया करपी गळयांत जानव्यासारको आंगसो वा चिंदी बांदतात ती (सं).

उत्तरीत (वि) ज्याची जाप वा खुलासो मेळ्ळा असो (सं).

उत्तरीय (न) उपरणी; शेलो; उपवस्त्र; ओढणी; बुरखो (सं).

उत्तरें (न) उत्तरा नक्षत्र (के).

उत्तूले (वि) कितले (के).

उत्तळ (व) उथळ (के).

उत्थान (न) वैर सरप; उदरगत; विकास (सं).

उत्प्रेरक (पु) शक्ती दिवपी; विशेष प्रेरणा दिवपी (सं).

उत्फरको (पु) उमळशीक; हावेस; ओड.

उत्राबादपते (न) उत्तराभाद्रपदा नक्षत्र (के).

उत्राषाढें (न) उत्तराषाढा नक्षत्र (के).

उत्साही (वि) उमेद आशिल्लो; आशावादी (सं).

उत्स्फूर्त (वि) आयत्या वेळार सुचिल्लो.

उदकवाय (पु) हायड्रोजन; प्राणवायांत मेळून उदक घडवपी वाय; उज्जन वायू.

उदकाडे (क्रिवि) उदक आशिल्ल्या जाग्यार; परसाकडे; परसाकडच्या जाग्यार; मैदाना जाग्यार.

उदकाडे वचप (क्रिअ) हागूंक वचप; मैदाना वचप.

उदग्र (वि) उबो वाडपी; उभट (सं).

उदंचन (न) पंपिंग करपाची (उदक) प्रक्रिया (सं).

उदणा (वि) उबंत.

उदर (पु) जलोदराची व्याधी; कुडींतल्या स्नायूंभितर उदकाळ रगत वाडपाची व्याधी (सं).

उदात्तीकरण (न) थोरपणाक व्हरपाचो वावर; विकास; प्रगती; सुधारणा (सं). देख : देव, धर्म, सूख, दुःख, राज्य-शासन असल्या विषयांच्या कल्पनांभितर शेंकडयांनीं, हजारांनीं वर्सांच्या काळांत उदात्तीकरण जायत आयलां.

उदारार (क्रिवि) आधारान; जिवार; खुस्तार.

उदासीन (वि) आस्था नाशिल्लो; ओड नाशिल्लो; निष्क्रीय; हेतू नाशिल्लो; जें द्रव्य अल्कधर्मी न्हय वा आम्लधर्मीय न्हय ताका रसायनशास्त्रांत उदासीन म्हळचार तटस्थ म्हणटात. म्हळचार तें द्रव्य ॲसीड नासता आनी खार जातीचेंय नासता. मोटारगाडयेचें गिअर बदलतना इंजीन आनी फाटलो आंस हांचो संबंध मुटिल्ली अवस्था (न्युट्रल). युद्धमान राष्ट्रांचो कोणाचोय पक्ष धरिनासतना रावपी तटस्थ राष्ट्राक उदासीन म्हणटात. रंगांमदीं करडया वा पिंगट रंगांक उदासीन म्हणटात. विजेंत पॉझिटीव आनी नेगेटीव अशा दोनय जातींचो प्रवाह नासता तो उदासीन प्रवाह. निरासक्त मनशाक उदासीन म्हणतात. ताका कसली ओड वा हावेस नासता.

उंदुरू (पु) हुंदीर.

उदेंत, उदेती (स्त्री) सूर्य उदेता ती दिशा; पूर्व दिशा (सं).

उदेल (न) उदाचें तेल.

उदो (पु) प्रकाश; उदय; उदरगत; वयर सरप (सं).

उद्गमन (न) उप्रामणी (सं).

उद्गातो (पु) गावपी; यज्ञांत सोमाच्यो आहुती दितासतना सामगायन करपी ऋत्विक.

उद्गारवाचक (वि) उमाळो दाखोवपी (अव्ययाची जात) (सं).

उद्दक (न) उदक, पाणी (सं).

उद्धरण (न) वयर सरप; वयर काडप; उद्धार; मेकळीक, मुक्ती (सं).

उद्धान, उधाण (न) भरती; खतखतो; उमाळो (सं).

उद्बोधन (न) समजावणी; उपदेश (सं).

उद्भासन (न) प्रकाशांत येवप (सं).

उद्येक, उद्येग (पु) वावर; धंदो; उद्योग.

उद्योगीकरण (न) वावर धंदे चालू करप आनी आशिल्ले वाडवप (सं).

उद्योत (पु) उत्तर ध्रूव आनी दक्षीण ध्रूव हांचेकडल्यान पर्जळीत वीजकिरण येतात ते (सं).

उद्वाहन (न) चड माळयांच्या इमारतींनी लोकांक एका मजल्यावेल्यान दुसऱ्या मजल्यार चडोवपी आनी उतरावपी विजेन चलपी वाहन; लिफ्ट (सं).

उधळप (क्रिअ) नेटान चौंशींय धांवप; भुजप आनी मार्गदर्शन नासतना आनी येवजिनामतना कसोतरी धांवप.

उन्नतांश (पु) समुद्राचे वेळेसावन मेजिल्ली उंची (सं).

उन्नयन (न) वयल्या पांवडयार व्हरप; सुधारप; विकास करप; उदरगत करप; व्हड पदवेक पाववप; उदात्तीकरण (सं).

उन्मार्ग (पु) वायट मार्ग; दुराचरण (सं).

उन्मूख (वि) सामखार; मुखार; तोंडामुखार; तोंडार (सं).

उन्हाळी कारंजें (न) हून उदकाची उमळ; हून उदकाचो उफाळो.

उपउत्पादन (न) एक मुखेल वस्तू घडवंच्या कारखान्यांत दुसऱ्यो बारीक सारीक वस्तू आपशीच घडून येतात त्यो. देख

छापखान्यांत रद्दी कागद जाता. साकरेच्या कारखान्यांत उंसाचीं चिपाडां. काजूच्या कारखान्यांत काजूच्या सल्लांचें तेल. हीं उपउत्पादनां.

उपकर्ण (पु) बारीक आवाज व्हडान आयकूंक येवपाचें कानयंत्र. हें टेलिफोन ऑपरेटर वापरतात.

उपकरी (स्त्री) दाळ, फोडणी, सोय घालून केल्ली शेंगांची भाजी.

उपकारी (वि) ज्याचेर उपकार जाल्यात तो; आभारी; उपकृत (सं).

उपकारीक (वि) उपकार करपी.

उपजत (वि) जल्मल्लो; आपशींच जल्मल्ल्यासावन आसा असो (सं).

उपजत कवी (पु) चड प्रयत्न करिनासतना सहजतायेन सुंदर कविता रचता असो कवी.

उपजत बुद्द (स्त्री) शिकनासतना जल्मासावन येता अशें ज्ञान (सं).

उपजात (स्त्री) पोटजात; पोटभेद (सं). शिंपी, सोनार, कांसार, पाठारे प्रभू, देवरुखे ब्राह्मण बी जाती हयो पोटजाती.

उपजिवन (वि) उदरपोषण; उपजिविका.

उपदान (न) नोकरींतल्यान निवृत्त जातासतना नोकराक नोकरीच्या काळाच्या प्रमाणानसार मालकाकडच्यान मेळटा ती रक्कम; ग्रॅच्युइटी.

उपद्रव्य (न) मुख्य द्रव्यांत मिसळिल्लो थोडचा प्रमाणांतलो हेर जिन्नस (सं). देख : दुदांत मिसळिल्लें उदक; भांगरांत मिसळिल्लें तांबें; तोंडाक लांवचे भाजयेंत घाल्ली दाळ वा नाल्लाचें चून.

उपनदी (स्त्री) समुद्राक मेळनासतना दुसरे न्हंयेक मेळपी न्हंय; समुद्राक मेळपी न्हंयेचो फांटो (सं).

उपनेत्र (पु) चाळीसपत्र; चष्मो; वॉक्ल.

उपभोगप (क्रिक) अनुभव घेवप; सूख वा दुःख हीं अणभवप; वापरप (वस्तू, स्त्री) (सं).

उपभोक्तो (पु) उपभोग घेवपी; जिन्नस वापरपी; उपयोग करपी (सं).

उपयोजीत (वि) वापरिल्लो; वापरचे खातीर उपकरता असो. उपयोजीत रसायणशास्त्र – Applied Chemistry. उपयोजीत अभियांत्रिकी – अप्लायड मेकॅनिक्स.

उपराळी (वि) द्वाड; खोडयाळो (का).

उपरिर्निर्दिष्ट (वि) वयर निर्देश केल्लो.

उपविधी (पु) संस्थेची घटनासंहिता; बाय-लॉ (सं).

उपळसरी (स्त्री) अनंतमुळाची वखदी वनस्पत.

उपाख्य (वि) ऊर्फ; उपनांवांचो; दुसऱ्या नांवान (वळखतात असो) (सं).

उपारूण (वि) किरणपटचांत दिसून न येवपी पूण तांवडचा किरणाखालचो परिणामकारक (किरण); अवरक्त, इन्फ्रा रेड (किरण).

उपार्जन (न) उदरभरण; पोट भरप; प्रपंच (सं).

उपाव (पु) उपाय.

उपून काडप (क्रिक) हुमटावप); (के).

उपेक्षणीय (वि) दुर्लक्ष करचे लायकेचो; लक्षात घेवंची गरज ना अशे योग्यतेचो.

उफाट्टचा काळजाचो (वि) व्हडा धिराचो; धाडसी; निर्भय; क्रूर; दुष्ट; दयामाया नाशिल्लो.

उफाडो (पु) एखाद्या वस्तूचेर चिकणमाती वा प्लास्टर थापून घडयल्ली ते वस्तूची प्रतिकृती.

उफेण (वि) वयर उफेल्लो.
उबकरावप (क्रिक) उबो करप (के).
उबगप (क्रिअ) वाजेवप; त्रासप; कंटाळप.
उबतें (न) हुरहुरें.
उंबर (न) रुमडाचें फळ; उंबराचें फळ; औदुंबराचें फळ; (पु) औदुंबराचो रूख; रुमड (रूख) (सं).
उबरप (क्रिअ) उबो रावप.
उबस (स्त्री) उसरमट; धाप; खरस (का).
उबांतर (वि) उबंत; अनाथ; अबोरशीं.
उबारप (क्रिक) उखलून धरप; वैर धरप.
उबाळो (पु) सांथ; धाम.
उबेवप (क्रिक) ऊब दिवप; तापवप.
उब्बें (न) पुर्वा नक्षत्र (के).
उभेस (पु) खरस; दमो (का).
उमकळावप (क्रिक) लोंबवप; सकयल आधार नासतना वेल्यान बांदून लोंबवप; उमकळटा अशें करप.
उमटरेखन (न) कागदाचेर वयर उखल्लली दिसता अशी छपाई; समुद्भरण; एंबॉसींग (सं).
उमती मानना (क्रिक) उमथे मानेन; सकयले मानेन (के).
उमथप (क्रिअ) उरफाटो पडप; हुपळून पडप; उमथो पडप. उमथलो – उमथून पडलो. उमथता, उमथतलो हीं रुपां उमथप ह्या अकर्मी धातूचीं.
उमथवप (क्रिक) उरफाटो घालप; हुमटून उडवप; उमथो घालप. उमथिलो – उमथून घालो. उमथिता – उमथून उडयता. उमथितलो, उमथिलो, उमथिता हीं रुपां उमथवप ह्या कर्मी धातूचीं.
उमाळो (पु) उत्फरको; उचंबळून आइल्ली भावना; उद्रेक; हुडको; खतखतो; वतो.
उमेदवारी (स्त्री) साधना; काम शिकप; नोकरेची संवय वा येसाय (फा).
उम्माण (न) हुमण; हुम्माण (के).
उरप (क्रिअ) बाकी रावप; जावपाचें रावप; आसप; घडना जावप. लग्न उरलें – लग्न जालें ना.
उरलो (पु) उरल्या खांक (स्त्री) कोलेखांक; सांथीची खोंकली.
उरूट (वि) वांटकुळो (का).
उर्जा (स्त्री) शक्ती; उष्णतायेची शक्ती; विजेची शक्ती; एनर्जी (सं).
उर्जितावस्था (स्त्री) उदरगत; प्रगती; विकास; भरभराट (सं).
उलविवप (क्रिक) उलो मारप (के).
उलयवप (क्रिस) उलोवंक लावप (के).
उलवणें, उलोवणें (न) उलवप; उलोवप (द्रा).
उल्लप (क्रिअ) हुलपप; लासप (के).
उल्ला खांखि (स्त्री) कोले खांक (के).
उल्लास (पु) प्रकरण; अध्याय; उस्वास; फुलप; उक्तावण (सं).
उवेख (पु) उपेक्षा; बेपर्वाय; दखल न घेवपाची वृत्ती (सं).
उवेरप (क्रिक) उपेक्षप; उपेक्षा करप; दुर्लक्ष करप; किकोंत करप; नगण्य असो लेखप (सं).
उव्वार (पु) हुंवार (के).
उल्लें (न) पुर्वा नक्षत्र (के).
उष्णतामापक (पु) थर्मोमिटर; आंगांतलो जोर मेजपाची पाऱ्याची नळी (सं).
उष्णय (स्त्री) हुडको (सं).
उष्णस्थितीक (पु) तपमान नियंत्रक;

थर्मोस्टाट (सं).

उष्णाचो रोग (पु) परम्याची व्याधी.

उष्मगतीक (न) उष्णतेची शक्ती आनी यांत्रीक वा विद्युत्शक्ती हांचे भितल्ले तुलनेचें शास्त्र; थर्मोडायनॅमिक्स (सं).

उष्मांक (पु) कॅलरी; एक लिटर उदकाचें तपमान एका शतमान (सेंटिग्रेड) अंशान वाडवंक लागता तितली शक्ती; उष्णता मेजपाचो एकक; खाणाजेवणान कुडीची उष्णताय आनी शक्ती वाडटा ती मेजपाचो एकक (सं).

उसंखळ, उच्छृंखल (वि) धुडबुडो; हुनहुतो; अस्थीर (सं).

उसमोड (स्त्री) खरस; उमर्मट; खांकीचो उमाळो.

उसव (पु) अवकाश; जागो; देग; समास (मार्जीन); सवड; सवलत.

उसह्चारि (स्त्री) मांडयेर; उत्संगार; उशार (के).

उसुरमोड (स्त्री) उसर्मट.

उस्कय (स्त्री) एक जंगली झुडूप. ह्याचो पालो झाडांच्या मुळांत सारें म्हणून उपकरता.

उस्कार (क्रिवि) बेगीन.

उस्तऱ्यां व्हरप, उस्तरें व्हरप (क्रिक) (ल) रागार जावप; मनाक वायट लावन घेवप.

उस्तवारी (स्त्री) व्यवस्था; चवकशी; कारभार (का).

उळगी (पु) कारभारी; अधिकारी (का).

ऊ—कोंकणी भाशेचे देवनगरी वर्णमाळेचो सवो स्वर.

ऊंच (वि) उंची आशिल्लो; दिग्ग; (क्रिवि) वेल्या जाग्यावयलो; उंचाटेवेलो.

ऊज (पु) वापर; संवय (पु).

ऊणावु (पु) चूक; उणाय (के).

ऊन (वि) उणे.

ऊर्ध्वपातन (न) रसायणशाळेंत रासायणीक मिश्रणाची गरगरून उप्रासपी क्रिया; रसायणीक द्रावांत दुसरो रोस घाल्न मूळच्यीं द्रावणातलीं द्रव्यां वेगळीं करपाची क्रिया. दुदांत मीठ घालें की दूद फुटून चायबोय जाता ती क्रिया; रसायणीक मिश्रण फुटपाची क्रिया (सं).

ऊर्फ (पु) दुसरें नांव; टोपण नांव; उपनांव (अ).

ऋ—कोंकणी भाशेचे देवनगरी वर्णमाळेंत संस्कृत भाशेंतल्यान कोंकणींत आयिल्ल्या उतरांत उपयोगी असो स्वर.

ऋग्वेद (पु) यज्ञदेवतांच्या गुणवर्णनाच्या आनी यज्ञांत येवन हविर्भाग घेवंचे म्हणून आपोवपाच्या पद्य मंत्रांचो ग्रंथ. हो ग्रंथ धा मंडलांत वांटिल्लो आसा. सगळ्या मंडलांनीं मेळून १०२८ सुक्तां (स्तोत्रां) आसात. ह्या सुक्तांत १०५५२ ऋचो (मंत्रांचे चरण) आसात. सुमार पांच हजार वर्सांपयलीं हे मंत्र रचल्यात.

ऋचा (स्त्री) चरण आशिल्लो वेदमंत्र.

ऋणचिन्ह (न) **वजा** खूण; एके संख्येंतल्यान दुसरी संख्या उणी करपाची खूण.

ऋणप्रस्थ, ऋणाग्र (न) नकारी विद्युत-

प्रवाह सुरू जाता तें स्थान (सं).

ऋणबिंब (न) मूळ देखाव्याची नकारात्मक प्रतिमा; नेगेटीव (सं).

ऋणवास्तव संख्या (स्त्री) संख्या रेषेचेर शून्य बिंदूचे दावेकडल्यो संख्या.

ऋतुमान (न) हवामान (स).

ऋषभ (पु) संगितांतलो रे नांवाचो स्वर-सप्तकांतलो दुसरो स्वर; वंशांतलो श्रेष्ठ पुरुष(नरर्षभ, पांडवर्षभ); जातीवंत बैल (स).

ऋषभनाथ (पु) जैनांचो पयलो तीर्थकर.

ए—कोंकणी भाशेंचे देवनगरी वर्णमाळेंतलो णववो स्वर.

एकक (पु) कसलेय वस्तूचें वेव्हारांत चड वापरांत आशिल्लें प्रमाण वा माप; संख्येंतलो ल्हानांत ल्हान पुर्णांक म्हळचार १ ही संख्या (सं).

एकजिनसी (वि) समान वा सारक्या गुणधर्मांचे; सगळयांमदीं एक सामान्य घटक आसा अशे.

एककडे, एकोकडे (क्रिवि) एकेवशीन; एके वटयां.

एकदाम (क्रिवि) एकदम (के).

एकदिल (वि) एका मताचे; एका विचाराचे.

एकपण (न) एकी; एकत्व.

एकपक्षी (वि) एकतर्फी; एकेच बाजून वावुरपी; एका पक्षाखातीर वावुरपी; एके बाजून.

एकबगत (वि) दिसातल्यान एकच फावट जेवपी; एकभुक्त (के).

एकमध्य (वि) एकच केंद्र बिंदू आशिल्लीं (एकाहून चड वर्तुळां वा वस्तू) (सं).

एकमुद्राक्षर यंत्र (न) छापखान्यांत एक एक नवीन टायप ओतून मजकूर जुळोवपी यंत्र; मोनोटायप मशीन.

एकमेक (सना) एक दुसऱ्याक.

एकमेकान, एकमेकाक (सना) दर एकान दुसऱ्या प्रत्येकाक.

एकलोशीं (क्रिवि) एकलोच आसतना; एकांतांत.

एकवती (वि) एकवत करपी; नेमान वागपी; उपासतापास करपी;

एकवार (क्रिवि) एक फावट; एकदां.

एकवीध (वि) एके तरेचो (सं).

एकसानि (अ) एकंदर (के).

एकसामयीक समीकरण (न) एकाहून चड समीकरणाचो एकाच गणितांत उकल करपाचें बैजीक गणित; Simultaneous equation (सं).

एका अर्थी (क्रिवि) एके बाजून येवजिल्यार; एका अर्थान (सं).

एकायक, एकाएकीं (क्रिवि) अकस्मात; कोणाक कळनासतना; सटकरून.

एकांक (पु) एकक; युनीट.

एकाकी (वि) एकसुरो; (पु) एका ताऱ्याचें नांव (स).

एकाणवि (वि) एक्याण्णव्द (के).

एकांतरीत (वि) आलटून पालटून उप्रासपी; एक सोडून दुसरो, तिसरो सोडून चवथो ह्या क्रमान (सं).

एकांतायेचें घर (न) क्रिस्तांवांत पाद्री, माद्री आनी धर्मीक वृत्तीचे लोक वसींतल्यान कांय दीस प्रार्थना करीत एकांतांत रावपाखातीर धर्मीक संस्थांनीं बांदिल्लो मठ.

एकाद्रो, एकादलो (अ) कदाचित; घडये.
एकादवेळ (क्रिवि) एकाद्‌्या वेळार.
एकार्थी (वि) एकाच अर्थाचे; सारक्या अर्थाचे (सं).
एकाशीं (वि) एक्यायशीं (के).
एकाक्षर ब्रह्म (न) ब्रह्म हया अर्थाचें एकच अक्षर; ॐ (सं).
एकी (स्त्री) ल्हान वयाच्या विद्यार्थ्यांक वर्गातल्यान मुतूंक वचूंक परवानगी मेळचे-खातीर शिक्षकाक किरोंगळी दाखयतात ती खूण.
एकीबेकी (स्त्री) १९१० सालांत गौड-सारस्वत बामणांभितर जाल्ली एक चळ-वळ.
एकूणाणवि (व) एकुण्णवद (के).
एकेक (वि) एक एक; एकलो एकलो (के).
एक्कलेक (सना) प्रत्येकाक.
एक्को (पु) एका घोडयान ओडचेल्ली दोन चाकांची प्रवासी गाडी.
एक्स रे (पु) क्ष किरण; वीज-चुंबकी किरण; विशेष शक्ती आशिल्लो किरण; मनशाचे कुडींतल्यान आरपार वचून फोटोचे फिल्मीचेर मनशाचे कुडीची प्रतिमा दाखोवपी अशा विजेच्या कणांनीं सोडिल्ले किरण (सं).
अॅटॅक (पु) हल्लो; घुरी; धपको; काळजाचें खर दुखणें (इं).
एडको (पु) मेंढो (द्रा).
एड्स (पु) पत्तो (के).
अॅडव्हान्स (पु) इसारो; कामाखातीर फारीक करपाच्या दुडवांचो काम करचे आदीं दिवपाचो पयलो हप्तो; आद्यांताद (इं).
एदाळा, एदना (क्रिवि) हया वेळामेरेन; एन्नादर.
एदोळच्याक (क्रिवि) एदोळसावन आतां-मेरेन.
एदोळपर्यान (क्रिवि) इतलो वेळमेरेन.
एफैत (पु) परिणाम (पु).
एबनी (न) काळया रंगाचें घट्ट टिकाऊ लांकूड. हें झाड भारतांत पूर्व किनाऱ्यार जाता (इं).
एंबार्ग (पु) सरकारी हुकुमाचेर न्याया-लयीन स्थगिती (पु).
एरियप्प (पु) ताज्या पिठाचो तुपांत तळिल्लो सुरनळो.
एर्दैर (पु) वारस; मालमत्तेचो हक्कदार (पु).
एली (अ) कार, करपी, मालक हया अर्थांचें जोडउतर. देख: वांटो – वांटेली – वांटयाचो मालक. भागेली, खंडेली (खंड घालपी), भाडेली (भाडयान वावुरपी), अर्देली – अर्दाचो धनी.
एली (स्त्री), **एलो** (पु), **एलें** (न) हीं कुसां विशेषणाक लायतात. तांकां लागून त्या उतराच्या अर्थांत बदल जायना. देख : काळेलो (काळो), गोरेली (गोरी), धवेलें (धवें).
एलेफांत (न) धव्या चिटाचें लुगट (पु).
एलेयसांव (न) निवडणूक; इलेक्शन (पु)
एवीं (अ) हे तरेन (अप).
एवांळें (न) हेवाळें (के).

ऐ—कोंकणी भाशेचे देवनगरी वर्णमाळेचो धावो स्वर.
ऐतार (पु) आयतार (के).
ऐन (न) मुद्दल; मूळ रक्कम; व्याजाक

लायिल्ली रक्कम (अ).

ऐन्द्रीय (वि) इंद्रियां आशिल्लो; जिवो वा जितो आशिल्ल्या जिवाचे कुडीचो; ओर्गेनीक (सं).

ऐंवेरां, ऐंवेरि (क्रिवि) अवेरां; परां-उप्रांतच्या दिसा (के).

ओ—कोंकणी भाशेंचे देवनगरी वर्णमाळेचो अकरावो स्वर.

ओंकार (पु) दोळयांतल्यान व्हांवपी दूख; आंसू (के).

ओखद (न) वायटाचेर उपचार वा उपाय (१२५०); वैज आनी रसायणशास्त्री तरेकतरांच्या वस्तूंचीं ओखदां करून रोगांचेर उपाय करतात.

ओखेवप (क्रिक) कौतूक करप; शाबा-सकी दिवप; अपुर्बाय करप.

ओगळो (वि) चड; आगळो.

ओघ (पु) लोट; प्रवाह; झोत (सं).

ओजिष्ट (वि) बळिष्ट; तेजिस्ट; सशक्त; प्रभावी (सं).

ओंटो (पु) उंट (अप).

ओट्टु (वि) एकंदर; सगळें (का).

ओडणी (स्त्री) वान्सा; इच्छा; ओड; ध्यास; बुरखो; पालव.

ओढगस्त (स्त्री) ओढाताण; त्रास; हलाखी; कष्ट.

ओण (स्त्री) गल्ली; वाडो (का).

ओतप, वतप (क्रिअ) राशींतल्यो वस्तू वा रास वा द्राव सकला पडप वा गळप; (क्रिक) राशींतल्यो वस्तू वा रास वा द्राव सकला पडूंक दिवप वा गळवप.

ओतशाळा (स्त्री) धातू कडोवन वेग-वेगळ्या आकारांनीं (आयटींनीं) तो रोस ओतून सुकतकीर ताचीं आवतां करपाचो कारखानो; फाउंड्री.

ओप (न) हस्ताक्षर; हातबरप (के).

ओपप (क्रिक) दिवप; अर्पण करप (१२५०).

ओपवावप (क्रिक) मान्यताय दिवप; मान्य करप; कबूल जावप; मंजूर करप; पसंत करप.

ओपार (स्त्री) उपमा; दृष्टांत; थोमणो (द्रा).

ओपोजिसांव (न) विरोध (पु).

ओप्पिगी (स्त्री) संमती; मान्यताय; कबुली; परवानगी (का).

ऑब्जेक्टीव्ह (वि) तिरायताचे नदरेन; वस्तुनिष्ठ (इं).

ओब्रिगाद (वि) आभारी; उपकारी (पु).

ओब्रिगासांव (न) कर्तव्य; लागणूक; (ल) बायलमनशेची म्हयन्याची आफड (पु).

ओमथप (क्रिक) उमथो करप; उमथप; उरफाटो करप; वतून उडवप.

ओमथो (वि) उमथो; उरफाटो; तोंड सकल केल्लो; उपडी पडिल्लो.

ओमसोर (स्त्री) उतावळ (के).

ओरपप (क्रिक) उरबडप (१२९०).

ओराव (पु) तांदूळ (के).

ओर्देनार जावप (क्रिअ) पाद्रीपणाची दिक्षा घेवप (पु).

ओर्देनासांव (न) पाद्रीपणाची दिक्षा (पु).

ओर्सामेंत (पु) सरकाराचें, नगरपालिकेचें वा मोठे संस्थेचें फुडल्या वर्सांचें जमा-खर्चाचें अंदाजपत्रक (पु).

ओलणी (स्त्री) वालको; पंचो (१२५०).

ओल धरप (क्रिक) जामीन धरप; घाण-वटाक घेवप (का).
ओवट (वि) औट; साडेतीन (के).
ओवसुन्न (वि) अशक्य (के).
ओंवाळणी (स्त्री) देवचाराची, भुताची बाधा जांवची न्हय म्हणून नाल्ल, कोंबो, तांतयां बी रातचीं ओंवाळून भायर उडय-तात ती.
ओंवाळप (क्रिक) मुखा भोंवतणी फिर-वप; दिवो ओंवाळप; आरत ओंवाळप; दिष्ट काडचेखातीर मुठल्यांनीं ओंवाळून तीं भायर उडवप; दिष्ट काडचेखातीर ल्हान भुरग्यांक मीठ म्होवरेन ओंवाळणी करप.
ओंवाळून उडवप (क्रिक) एक फावट वा तीन फावटी मुखाभोंवतणी फिरावन भायर उडवप.
ओव्हर (क्रिक) क्रिकेट खेळांत गोलंदाज फलंदाजाचेर एका उप्रांत दुसरो अशे स वा आठ फावटी बॉल मोखून मारता. ह्या स वा आठ बोलांच्या षटकाक आनी त्या बॉलांचेर फलंदाजान फटके मारून धांवो काडटकीर जाल्ल्या खेळाक ओव्हर म्हणटात; विकेटच्या एका तोंकाकड-च्यान दुसऱ्या तोंकार उबो राविल्ल्या फलंदाजाचे विकेटीचेर बोलांचें षट्क वा अष्टक मोखप (इं).
ओशाळप (क्रिअ) लजप; तोंड उतरप; चेरो पडप.
ओशाळो (वि) लजिल्लो; तोंड उत-रिल्लो; चेरो पडिल्लो.
ओष (न) जियेवंक गरजेचें हुनसाणीचें आनी शक्तीचें एकक वा परिमाण; कॅलरी (सं).
ओहम(Ohm) (न) विद्युत रोधाचें माप; विजेच्या प्रवाहाचे गतीचें माप (इं).
ओळकंबें (न) जखमी हात उखल्लले अव-स्तेंत रावपाखातीर गळयांत बांदपाची लुगटाची पट्टी; स्लींग.

औ—कोंकणी भाशेचे देवनगरी वर्णमाळेचो बारावो स्वर.
औषध-निर्माण विद्या (स्त्री) वखदां तयार करपाचें शास्त्र; फार्माकोलॉजी.
औषध-निर्माण शाळा (स्त्री) फार्मसी; डॉक्टरांच्या यादीनसार वखदां मिसळून दिवपाचें दुकान (सं).

क—कोंकणी भाशेचे देवनगरी वर्णमाळेंचें पयलें व्यंजन.
क (अ) दुसरे आनी चवथे विभक्तेचें नामांक दोनय वचनांत लागपी कूस. देवाक, बायलेक, न्हंयेक, देवतांक, भुर-ग्यांक. बी. पुरूषवाचक, दर्शक आनी संबंधी सर्वनामांक क च्या जाग्यार एकवचनांत का आनी भोववचनांत कां हीं कुसां लागतात-म्हाका, तुका, ताका, तिका, आमकां, तुमकां तांकां. सामान्य सर्वनाम आनी आत्मवाचक सर्वनामांक क हेंच कूस लागता. कोणाक, आपणाक, कित्याक (कितें + क).
कंकणग्रहण (न) सूर्य आनी धर्तरी हांचे मदीं अमाशे दिसा चंद्र येवन तो सुर्याचे आड मधोमध असो दिसलो, तर सूर्य कांकणा भाशेन दिसता अशें सूर्यगिराण.

कंकणवारु (पु) दिवाणाचो नायक; न्यायाधिशाची आज्ञा फिर्यादी, आरोपी, साक्षीदार बी लोकांक कळोवपी सरकारी न्यायालयाचो नोकर.

कंकासप (क्रिअ) ताळो सरांट म्हणसर आड्डप; व्हडान आड्डप.

कचकच (पु) कोयर.

कचकचीत (वि) भरगच्च; भरपूर; खूब.

कचकडो (पु) सेल्युलोज नायट्रेट आनी कापूर हांच्या मिश्रणाचो रांधो; फिल्मीचो रांधो; सेल्युलॉयड; व्यस्तचित्राचो (नेगेटीव) रांधो.

कचमळप (क्रिअ) पोटांत धवळप; (ल) मनांत वायट दिसप.

कंचेफळ (न) तोरांज्य; तोरिंगण; आंबट नारिंग.

कटक (न) सैन्य (सं).

कटकटा (अ) अरेरे; हाय हाय (१२५०)

कटकरोयण (स्त्री) कुटकी; ल्हान भुरग्यांच्या परसाकडच्या वखदांचें एक आंग.

कटलैं (न) धर्मीक रुढी (का).

कटलेट (न) मासाचो तळिल्लो कुडको.

कटा (अ) कर्मा अद्रुष्टा; हाय देवा! (१२९०).

कटावणी (स्त्री) आंकडो; लिव्हर (तरफ); तेंक्याचे मजतीन कमी शक्तीनय वावर सोपो करपी दांडो.

कंटाळवाणो (वि) कंटाळो हाडपी; वाज हाडपी.

कटिसूचिवेध (पु) कण्यांत सूय तोपून रोग परिक्षेखातीर कण्यांतलो द्राव काडटात ती वैजकी क्रिया (सं).

कट्ट (न) निर्बंध; कारस्थान (का).

कट्टर (न) पिंजकी दाळी; पोन्नो हातरपटो; पोन्नी वस्तू; (ल) चड म्हातारो मनीस वा प्राणी.

कट्टी, कपळाची कट्टी (स्त्री), **कट्टूल** (न) (ल) नशीब; फुट्टूल.

कट्टीखायरो (वि) (ल) दळिद्री; नष्टो.

कट्टें (न) सुकिल्लें कंवच; तकलेची सुकिल्ली हाडावळ; (ल) नशीब; कपाळ.

कट्टो (पु) तकलेची हाडावळ; फुटकें आयदन; (ल) (वि) फुटिल्लो.

कठीण वा जड उदक (न) उदकाच्या पांच हजार वांटयांत एक वांटो खार आशिल्लें उदक; मध्यम हार्ड वॉटर. असल्या उदकांत शाबुवाक फेंस येवप कठीण. म्हणून लुगट बरे भाशेन धुयना. असल्या उदकान न्हातकीर आंग खरखरीत जाता.

कंठूल (न) ल्हान कंठ.

कठोरपण (न) कठोराय (स्त्री) निष्ठूरपण; निर्दयपण; उग्रताय (सं).

कडकडप (क्रिअ) थरथरप (१५६६).

कडी (स्त्री) हांड; कटी. बाळकाक कडिये धर्लो (१५६६).

कडचिल (न) कोरांतणें; चरक; छिनपाचें आवत; लेथ यंत्र (का).

कंडणाधारे (वि) मुसळधार; कांडणा एदे धारेचो (पावस).

कडव (वि) दोंगर तुटिल्ल्या कडयासारक्या खोल उताराचो; खर; उग्र; तीक्ष्ण; दाट; गडद; निबिड; शक्तिमान; तेजस्वी (का).

कंडम (वि) उणाक; निषिद्ध; क्षुद्र; पाष्ट (इं).

कडव (पु) न्हंयेची आलतडी पलतडी वचची तार (का).

कडसाण (स्त्री) कोडसाण; कोडू रूच; कोडवाय.

कडसून, कडच्यान, कडल्यान (अ) हातान; हातसून; पासून; सरसून; लागच्यान.

कडसो (पु) दोंगराचो तुटिल्लो कडो; तुटिल्ली धडा; घळी (का).

कंडी (स्त्री) पोंवल्यांची गांवठी सत्री.

कडुफळ, काकमारी (न) सेर्वेजींत कैफ येवपाक घालतात, नुस्तें मारपाक वापरतात अशें एके वनस्पतीचें फळ.

कडबेऊ (पु) कोडूनिंब.

कडेरी (अ) मागीर; उप्रांत; बगलेक; लागसार.

कंडो (पु) पावसांत भिजूं नये म्हणून शेतांतलीं कामेरीं तकलेर घेतालीं तो पानांचो आनी बेळांचो विणिल्लो खोटलो.

कंडो हालवप (क्रिक) (ल) काम उणें केलें तरी कंडो हालयत रावून चड काम केल्याचें सवंग करप.

कड्डी (स्त्री) बडी; काठी.

कणकणे येवप (क्रिअ) कंटाळप; वाजेवप.

कणगर (पु) बटाट्याची कोंकणांत कलम म्हणून वाढयल्ली नवीन जात.

कणगली (न) कणेराचें फूल.

कणपीर (स्त्री) कोथपीर; धनो; कोथबीर (का).

कणपो (पु) गोरवांक खांवक घालपाची दोणी (का).

कणवाळाय, कणवाळकाय (स्त्री) कणव; करुणा; दया.

कणसो (वि) तिरशा दोळयांचो; काणो (के).

कण्ण, कड्‌ण (न) दाळीची खीर; मुगांचे भाजिल्ले दाळीचें कड्‌ण.

कण्ण (पु) कोंडो (द्रा).

कथकली (पु) नृत्यनाट्याचो एक प्रकार.

कथलें (न) कथलाचें कुंडलें.

कदयात (न) कलयाद (के).

कदळी (स्त्री) कापराचें झाड (Cinnamomum Camphora.

कदां, कदींच (क्रिवि) केन्नाच (१५६६).

कंदामुळां (न) रानांत रावपी लोकांनीं खांवचेलीं वनस्पतीचीं मुळां आनी कांदे (कारांदे) (१२५०).

कंदाय (न) कर; पटी; महसूल (का).

कनिनिका (स्त्री) दोळयांचो पड्‌डो; छाती आनी पोट हांचेमदलो पड्‌डो (डायाफ्राम) (सं).

कनीक (न) भांगर (१५६६). ताणि म्हळें कन्यादान कन्या, तेंचि उतर आयकुनु पंचेविस कोटी सोवर्ण दिलें.

कन्सल्ट करप (किक) तज्ञांचो सल्लो घेवप (इं).

कन्सल्टेशन (न) तज्ञावरोवर केल्ली चर्चा; तज्ञाचो सल्लो (इं).

कंपनगती (स्त्री) दोन विरुद्ध दिशांनीं समान प्रमाणांत चालू रावपी गती (सं).

कपरसूत (न) जस्त धातू.

कप्पो (पु) खंड; खंडणी; पटी; कर; (का).

कपिलस्नान (न) वल्या वस्त्रान आंग पुसप (सं).

कबजो (पु) तावो (अ).

कबंध (न) कुडीचें तकली नाशिल्लें धड.

कबुलार्थ (पु) संमती; मान्यताय.

कंबळ गोरूं (न) मेंढरूं.

कमजोरी (स्त्री) अशक्ताय; दुबळेपण (फा).

कमंडलू (पु) जोगी, बैराग्यांचो वा संन्याशाचो उदकाचो पोन्ने तरेचो तांबयो (सं).

कमलासन (पु) कमळांत बसला असो ब्रह्मदेव (सं).

कमाकमा धांवप (किअ) वेगान वा बेगी-बेगीन धांवप.

कमान (स्त्री) चाप; स्प्रिंग (फा).

कमानदार (पु) तिरंदाज; धोणुवान बाण मारपी; (वि) आर्क आशिल्लो; बांक-दार (फा).

कमाल (स्त्री) हुशारी; चपळाय; विक्रम; सर्वश्रेष्ठताय (अ).

कमावप, कमवप (क्रिक) (धन) जोडप; मेळवप; वावर करप; कमाविशी; (चामडें) ताणून, रगडून मोव करप (सं).

कमाशी (स्त्री) मशागत; जमीन चड पिकाळ करचेखातीर केल्लो वावर.

कम्मार (पु) भरेकार (के); रंगारी; लोहार (का).

कयली (स्त्री) नळो (१६००); भाकरी भाजूंक उपकरता अशें मडकेचें वा हेर आयदनाचें पोंद.

कयेस्पार (पु) बदनामी; नाचक्की; बकच्छायो; छळणूक; हालउपाद्रे (का).

करक (स्त्री) खूब वर्सांचें उंच वाडिल्लें माडाचें झाड.

करंगूट (स्त्री) अर्दकुटें कांडिल्ले तांदूळ.

करंजप, करंजेवप (क्रिअ) करमप; करमे-वप; आंबसाण आनी खारसाण आंगांत जिरप; एकरूप जावप; एकजीव जावप.

करटी (स्त्री) कट्टी; नाल्ली; नाल्लाचें अर्दें कंवच. हातांत कट्टी येवप – भिकेची पाळी येवप; दिवाळें वाजप.

करटें काडप (क्रिक) भीक मागप (के).

करंडक (पु) सर्त जिखतल्या गडयाक वा पंगडाक बी दितात तो सोबीत चांदीचो चषक वा करंड (सं).

करडि (न) अस्वल (का).

करणी चिन्ह (न) समान अवयवी मूळ काडपाचें चिन्ह; √; देख : वर्गमूळ $\sqrt[2]{}$ घनमूळ $\sqrt[3]{}$ बी.

करणें (न) करणी; कर्तूप; वावर; घडीत (अप).

करतनों (क्रिक) करतलों (के).

करदातो (पु) कर फारीक करपी; पटी भरपी (सं).

करनकरो स्वभाव (पु) कोणेय जाणटयान सांगिल्ल्याचे उरफाटें वागपाचो स्वभाव.

करनकरो (वि) करतां, करना म्हणून धोंगां सवंगां करपी.

करप (क्रिक) वावरप; लग्न करून हाडप (चली करप); (न) काम; कर्तूप; घडप (एके वस्तूची दुसरी वस्त); बन-वप (माल, वस्तू); म्हणप (संध्या, पुजा करप) आनी उपचार करप; चिंतप (जप करप; ध्यान करप); म्हणप (उच्चार); दंडप (दंड करप).

करब, कराब (न) बायलां कानांत घाल-तात तांतलो एक दागिनो.

करबाड (न) उशिकांडयाची शिवडी.

करबेव (पु) करबील (के).

करान (अ) कडल्यान ह्या अर्थांचें कूस (के).

कराळ (वि) भयानक; घोरेंकार (सं).

करिलो (क्रिक) केलो (के).

करो (पु) मातयेची घागर (१२५०).

कर्कटक (पु) कंपास (सं).

कर्कोटो (वि) खडबडीत; ओबडधोबड (का).

कर्गप (किअ) वितळप (का).

कर्णरेषा (स्त्री) चौकोनाच्या विरुद्ध कोनांक जोडपी सरळ रेघ (सं).

कर्णिका (स्त्री) मनशाच्या हृदयाच्या चार खणां मदल्या वयल्या दोन खणांचें नांव.

कर्णिका (स्त्री) काटकोन त्रिकोणाची काटकोनाचे •विरुद्ध आसता ती बाजू; कमळाचो गर्भकोश; उपकर्ण; हेडफोन्स.

कर्णीक (पु) राजदरबारांतलो मंत्री; शानभोग (का).

कर्तन (अ) लागून हया अर्थाचें कूस (का); (न) कातरण; कातरिल्ले भाग; कागदाचें कर्तन – कागदाचे कुडके कापतासतना उरिल्ले तिरांटे; कापणावळ (सं).

कर्तबगार (वि) पराकमी; हुशार; व्हड कर्तुपां करपी.

कर्तबगारी (स्त्री) पराकम; हुशारी; हिकमत.

कर्तुपकाय (स्त्रीं) कर्तवगारी; पराक्रम; फिशालकाय.

कर्तुत्वदशा, कर्तूपदशा (स्त्री) पराकम; व्हड वावर (सं).

कर्नाटक (न) कानडी लोकांचें राज्य.

कर्नाटकी संगीत (न) कर्नाटक, आंध्र, तामीळनाड आनी केरळ हया राज्यांतले लोक गायतात तें रागदारी संगीत.

कर्पुरीकरण (न) वस्तू जाळून तिची वाफ करून, ती परतून थंड करून गोठवपाची क्रिया; शुद्धीकरण (सं).

कर्पो (वि) काळो (का).

कर्ब (पु) कार्बन; वेगवेगळया तीन वस्तूंच्या रुपांत निजांत मेळपी मूलभूत वस्त. (१) निश्चीत आकार नाशिल्लो कोळसो, (२) भुसभुशीत (**मोव**) कोळसो (शिसपेन्सिल), (३) हिरो. हया तीन अवस्थांत कर्ब मेळटा (सं).

कर्बद्विप्राणील (पु) कार्बन जळटकच जाल्लो वायू; कार्बन आनी प्राणवायू हांचो CO_2 हया प्रमाणांत रसायणीक एकवट; कार्बन डायोक्सायड; प्रत्येक जिव्या प्राण्याच्या श्वासांतल्यान भायर येवपी वायू.

कर्बेकप्राणील (पु) कार्बन ही जळवाची वस्त पूर्ण जळनासतना अर्दकुटी जळून प्राणवायूशीं रसायणीक एकवटांत CO_1 प्रमाणांत जुळळी कीं एक विखारी घाणयारो आनी उज्यालागीं पावल्यार रोखडोच पेटपी असो जाता तो वायू; कार्बन मोनोक्सायड (सं); जळव म्हणून द्रावक अवस्तेंत तो सिलिंडरांनीं भरून रांदपाक आनी जाळपाच्या वावराक वापरतात.

कर्मकट्टो (वि) दळिद्री; दुर्दैवी; फुटक्या नशिबाचो; उणाक.

कर्मकांड (न) वेदमंत्र आनी ब्राह्मणां हया ग्रंथांतल्या विषयाक कर्मकांड म्हणटात. उपनिषदांक ज्ञानकांड म्हणटात. भगवद्गीता हें उपनिषदांचें सार आशिल्ल्यान ज्ञानकांडांत उरता.

कर्मळो (पु) उग्र वासाची सुर्याचे पुजेक वापरूंची वनस्पत; वायलो माथ्यांत माळटात अशी वासादीक वनस्पतीची पत्री; एके वनस्पतीचीं वासादीक मुळां (का).

कर्माधीन (वि) नशिबान थारायल्लें; नशिबाक लागून घडटा अशें (सं).

कर्षकीय (वि) चुंबकाचो; ओडपाची शक्ती आसपी (सं).

कर्षूक (पु) लोहचुंबक; चुंबक; ओडून धरपी; मॅग्नेट (सं).

कऱ्हें (न) उंट; करें (१२५०).

कलंडप (किअ) तोल वचप; कलप; वांकडो जावप; उमथप.

कलत्रवृत्ती (स्त्री) पत्नीच्या सेवाधर्माची वर्तणूक; घोवाची सेवा करपाची बायलेची कर्तव्याची जाणीव आनी आचरण (सं).

कलंदर (वि) भणंग; कळिद्री; भिकाड्डो (फा).

कलमेवप (क्रिअ) गजप; कलम येवप; विखारी रांप चडप.
कलाकृती (स्त्री) कलापूर्ण आकृताय; कलात्मक वस्तू; सुंदर वस्त (सं).
कलाकौशल्य (न) कलेची कुशळ कारागिरी; कलावस्तू करपांतली कुशळकाय.
कलात्मक, कलापूर्ण (वि) कलेच्चे कुशळकायेन घडयल्लो; अणभवूंक सुंदर; सौंदर्याचो परिणाम घडवपी; कलायुक्त (सं).
कलात्मकता (स्त्री) कलायुक्त आसपाचो गूण (सं).
कलेश (पु) कळसो (के).
कल्मो (पु) मुसलमानांचे मूळ धर्ममंत्र (अ).
कल्पन (न) रेखाचित्र; प्रत्यक्ष वस्तूचो कागदार काडिल्लो नमुनो वा नमुन्याची प्रतिमा; युक्ती; मांडणी; अनुमान (का).
कल्पनी (स्त्री) कैंची; कातर (का).
कल्लो (पु) मासळेचें गालफूड; माशांनीं श्वास घेवपासोडपाचें झांप (फा).
कल्सप (क्रिक) मळप (पीठ) (का).
कवड दिल्लें – दार बंद केल्लें (के).
कवतोक (न) कपट; जादूची करणी.
कवयिता (पु) कविता रचपी; गाणीं रचपी; कवी (सं).
कवयित्री (स्त्री) कविता रचपी बायलमनीस; गाणीं रचपी बायल.
कवायत (स्त्री) शिस्तींतली एसाय; परेड (अ).
कवीकल्पना (स्त्री) कवीक सुचतात आनी कवी कवितेंत रचता ते सामान्यांभायले विचार आनी चिंतनां (सं).
कवितारती (स्त्री) कविता रचपाचें आनी वाचून भोगपाचें सूख (स्त्री).
कविव्र (न) एका चरणाची कविता.
कवी संकेत (पु) प्रत्यक्ष संवसारांत घडिल्ले दिसनात पूण पोन्न्या काळासावन कवींनीं कवितांतल्यान प्रगटावन वाचप्यांनीं खरे मानिल्ले आसतात अशे घडिचार. देखः दुदांत उदक मिसळून हंस पक्ष्यामुखार दवल्ल्यार तो दूद तितलें पिता, आनी उदक वेगळें सोडून दिता (हंसक्षीर न्याय). चक्रवाक पक्षी आनी ताची मादी रातचीं एका पानाच्या दोन कुशींनीं बसतात. सगली रात तीं एकामेकांक सोदीत आरडटात, आनी तरीय एकामेकांक मेळूंक पावनात (चक्रवाक संकेत). स्वाती नक्षत्राचो पावसाचो थेंबो जिते शिपयेच्या तोंडांत पडटा आनी ताचें मोतीं जाता. हे निखटे कवीसंकेत आसतात. हे खरे घडिचार अशे घडनात.
कवीत (न) काव्य; कर्तूप (सं).
कवेस्परु (पु) कवीश्वर; प्रसिद्ध कवी; लोकप्रीय कवी; श्रेष्ठ कवी (१५६६).
कशा (स्त्री) फाटीच्या कण्यांतलो स्नायूंचो दोर (सं).
कशाचो कसो, कशा कसोय (क्रिवि) अनियमीत; नेम नाशिल्लो; वांकडोतिकडो.
कशापि (पु) खाडगी; कसाब (के).
कशिदो (पु) कस्तो; बेलबुट्टी; नकशी; लुगटाचेर वेगवेगळ्या रंगात सुतान शिविल्ली नकशीची कलाकुसर. (फा).
कशेरू (पु) फाटीच्या कण्याच्या हाडांची मांकळ (सं). फाटीचो कणो (का).
कशेरूक (पु) फाटीच्या कण्याचो मणको.
कश्ती (स्त्री) पारशी लोकांचें यज्ञोपवीत. प्रार्थना करतना हातांत धरपाची आनी मागीर कमरेक बांदपाची लुगटाची पट्टी.
कश्शी (वि) कशे रितीन, कशे अवस्थेंत (के).

कष्ट (पु) त्रास; वावर; शेतकामाचो वावर; उपिल्लें शेत; भाजीपाल्याचें पोरसूं (सं).

कष्टकार (पु) शेतकामती.

कष्टपलो (किअ) कष्टलो; कष्ट भोगले (के).

कष्टवप (किक) कष्ट दिवप; त्रास दिवप.

कंस-कर्षूक (पु) घोडयाच्या आकाराचो लोहचुंबक (सं).

कंस काडप (किक) कंसाची आकृती बरवप; गणिताचे पदावलींत कांय संख्या वा राशी वा पदां कंसांत आसतात आनी कांय पदां कंसाभायर आसतात. पदावलींतलो कंस काडचे खातीर पदावलीचें मोल बदलूं नये म्हणून गणीत करचें पडटा. तें गणीत करून कंस काडून उडोंव येता. कंस काडटकच पदावली सोपे अवस्तेंत येता.

कसलेंकि (वि) कांय तरी.

कसलोय (वि) कोणाय तरेचो; कोणाय प्रकारचो; कोणेय जातीचो.

कसवटी (स्त्री) ओरकल; भांगर वा चांदी कसाक लावन परिक्षा करतात तो फातर. भांगर कसाक उतरता तरी पळोवंचें.

कसाब (वि) निर्दय; क्रूर; (पु) कसायाचो धंदो करपी (फा); (पु) मुसलमानांतली एक जात. गाय-कसाब; बकर-कसाब.

कसाबकरणी (स्त्री) निर्दय काम; निष्ठूर वर्तणूक; क्रूर कर्तूप.

कसो (पु) कमरेक बांदिल्ली लांबट (पैशांची) चिरी.

कसोच (किवि) कितेंय करुन; मुळींच; कितलेंय केलें तरी.

कसोबसो (किवि) मोठचा कष्टांनीं; जेमतेम.

कस्ती (स्त्री) पारशी लोक कमराक बांदतात आनी प्रार्थना करतना हातांत धरतात ती धव्या लुगटाची पट्टी; ही कस्ती वापरप हो एक पारशांचो धर्मसंस्कार आसा.

कस्तुर मोगरें (न) मोगऱ्याच्या बारीक फुलांची जात.

कस्तुरी मोगरो (पु) एक घाणयारो रातकिडो.

कस्तुरी मेरू (पु) वोंत्रलेंतल्यान सुवामीक मेण तेंवपी हरणाची जात (सं).

कस्सी (सना) कितें (के).

कळना (किक) खबर ना; समजना; जाणना. ह्या कियापदाचो कर्तो चतुर्थी विभक्तींत उरता. ह्या कियापदाचें वचन कर्माच्या वचनानुसार घडटा. म्हाका गाणें कळना, म्हाका गाणीं कळनात.

कळ (स्त्री) खर वेदना; मर्णांतीक दूख; वड; तिडक; सणक.

कळप (किअ) समजप; ध्यानांत येवप; अर्थ समजप; ज्ञान जावप; गमप (सं). ग्रेस्त पाड जाललो कळना, तीळ शिपडललो कळना, कुंवाळो कुसललो कळना.

कळलावो (पु) तीड काडपी; चाडयाळो; झगडें लावन दिवपी.

कळसी (स्त्री) तांदूळ मापूंचें एक आयदन (का).

कळसुलो (पु) ल्हान कळसो (सं).

कळाकुळ (स्त्री) चतुराय; सबावीक ओड; कळाकोळी; सुखदुक्ख; कणव; करुणा; कळवळो.

कळीचो नारद (पु) पुराणांतल्या नारद ऋषीसारको झगडें नाशिल्ल्या जाग्यार झगडें लावन दिवपी (मनीस).

कळूक (वि) खदोळ.

कळेंवप (किअ) झाडाक कळे फुटप.

कळेची वेळ (स्त्री) आकांताची वेळ; आणीबाणीचो वेळ; अतीदुःखाची वेळ.

कळेंवप (किअ) कळे फुटप; कळयो लागप.

कळ्ळी (पु) कांटेनिवडूंग; निवलकणें.

का (अ) दुसरे आनी चवथे विभक्तेंत पुरुषवाचक, दर्शक आनी संबंधी सर्व-नामांक एकवचनांत लागपी कूस. देख: म्हाका, तुका, ताका, हाका, हेका, हिका, तेका, जाका, जेका, जिका.

कां (अ) दुसरे आनी चवथे विभक्तेंत पुरुषवाचक, दर्शक आनी संबंधी सर्व-नामांक भौवचनांत लागपी कूस. देख: आमकां, तुमकां, तांकां, तेकां, जांकां.

काक (न) मावळण (गावडी).

कांकण गिराण (न) गिराण काळांत सूर्य वांटकुळचा कडयासारको दिसता तो देखावो.

काकपद (न) मजकूर बरोवपांत चूक जाली तर थंय ^ अशी खूण करून बिन-चूक मजकूर वळीवयर बरयतात अशी ही कावळयाच्या दोंक्यासारकी खूण आसता. कॅरेट (ह्या इंग्लीश उतराचो अर्थ 'गळिल्लो मजकूर' असो जाता).

काकळूतचार (वि) काकुळटेस्त; काक-ळूत करपी; मोगाळ; दयाळ; काक-ळुतीची वर्तणूक.

काकळुतेणो (वि) काकळूत येंवची अशे अवस्तेंतलो.

कांगचेवप, कांक्षेवक (क्रिअ) दबाव मारप; धीर नासप; फुडेफाटीं सरप.

कागद (पु) कागदाचो ताव वा पान; (न) पत्र; चीट (अ).

कागदी कोळसो (पु) पातळ थराचे अव-स्तेंत खणींत मेळपी कोळसो.

कांगावो (पु) खोटो प्रचार; कारण नास-तना बोवाळ; कांगा, कां गा असो बोवाळ; कित्याक गा असो बोबाट.

कागाळ (स्त्री) तक्रार; घडिल्ल्या घडि-चारा संबंदान 'कित्याक गा' म्हणपाची तक्रार.

काचरी (स्त्री) वस्तू किसावन आइल्ली किसूळ.

कांचलेप (पु) इनॅमल; गुळगुळीत चक-चकीत थर.

काचींबुचीं (न) ल्हान भुरगीं बाळां. भौव-चनांतच वापरतात.

काचेरी (स्त्री) कार्यालय; कचेरी (के).

काजळमाऊ (पु) माको; तेल काडून ओखदाभाशेन माखूंक वापरतात अशी वनस्पत.

(चे) **काजीक जीव लावप** – (चे) खातीर जीणभर कष्ट काडप वा मरप.

काजुरू पणसु (पु) रसाळ पणस; बर-कय (के).

काजू घोंगू (स्त्री) काजू बी (के).

काजूल (न) मिसा वेळार इगर्जेंत वा कसल्याय धर्मीक कार्यावेळार पाद्री घालता तो पोशाख (पु).

काट (पु) रांप (१२९०); बांद; धरण; बांदावळ; (वि) अडाणी; जंगली; संस्कारहीण (का).

काटकाय (स्त्री) बंड; दंगो; घुरी (का).

काटकोन चौकोन (पु) चारय कोन काट-कोन आशिल्ल्या चौकोनाची आकृती (सं).

काटकोन त्रिकोण (पु) एक काटकोन आशिल्लो त्रिकोण (सं).

काटटेव (स्त्री) कुकुडसो; कोंबयांच्या आंगावेल्यो पुशयो.

काटलीस (न) मांसाचो तळिल्लो कुडको; कटलेट (इं).

काटू (वि) चिक्कू; पैशाचो लोभी; कंजूस (का).

काटकोन्यो (पु) काटकोन जुळवपाचें आवत; गुणयो.

काटापणी (स्त्री) तळयाचो बांद.

काटें (न) रुखाच्या मुळाभोंवनणचो बांदून काडिल्लो पार.

कांटेखायरो (वि) दळिद्री; तिडकी; दुसऱ्यांक कारणाबगर दुखोवपी; तुटको.

कांटो (पु) घडयाळीचे तबकडेर तास, मिनिटां, सेकंद दाखवपी फिरत्यो काडयो. इंग्लिशींत हांकां हात म्हणटात. अवर हँड, मिनीट हँड, सेकंद हँड.

कांटयानिवळी (स्त्री) निवलकणें.

कांडण – दुदी (पु) कोंकणदुदी; म्हारो दुदी (१५६६). आपुल्या दोळयांतुलें कांडण देखनां, पेल्याच्या दोळयांतले कुस-कुट देखता.

कांटो काडप (क्रिक) (ल) जिनो मारून उडवप.

काडप (क्रिक) आशिल्लो थंयसावन हालोवन दुसरीकडे दवरप; माखप (आंगाक तेल); चोळप; लेपप (मिर्ग्यां काडप, चुनो काडप, रंग काडप); देंवप, उतरप (क्रिअ) (जोर काडप); वखळप (पावस काडप); प्रसिद्ध जावप (क्रिक) (नांव काडप); व्हगडावप (अन्न काडप); निंदा करप; (इज्जत काडप); विकती घेवप (सॉर्त काडप, तिकीट काडप); गाळी संवप (आवय-बापूय काडप); बेशुद्ध पडिल्ल्याक सावध करप (जीव काडप); खूब त्रास दिवप (जीव काडप); आंगांत आशिल्लो भायर घालवप (जोर काडप, भूत काडप, जुदेव काडप); नाग-वप (घर काडप); उकतें करप (दार काडप); सांगिल्लें मान्य करप (ल) (दार काडप); उष्टें अन्न काडून जागो धुवप वा शेण काडून साफ करप (उष्टें काडप); संबंध तोडप (आंग काडून घेवप वा आंग काडप); कच्च जावन भियेवप (आंग काडप); न्हिदप (न्हीद काडप); हातपांय आनी आंग ताणप (आळस काडप); उदक बांयतल्यान वयर हाडप (उदक काडप); बांदप (घर वा हेर बांदावळ बांदून काडप); तोडप (फळां, फुलां काडप); सगळें व्हगडावप (दिवाळें काडप); वचूंक दिवप, वचप (दीस काडप, गत काडप); कष्टान काळ घालवप (दिस काडप); आळसाक लागून तोंडान लांब स्वास घेवन सोडप (जांबय काडप); संभोग घेवप (ल) (कांदे काडप); स्यास्त लावप (वडीर काडप); उदर-गतीक येवप (नशीब काडप); दूद पिळप (दूद काडप); चिड्डून रोस काडप (नाल्लाचो वांटून); घाण्याचेर वा गिरणीचेर तीळ वा खोबरें घालून तेल काडप; धंय चाळून लोणी काडप; वेंचप (तांदळांतलो आसो वा फातर); आसो काडप – कांय तादूळ पाटार घोळो-वन तांतलो एक काडून कोणाच्याय कुवाडयाची जाप दिवप.

काडाओड (स्त्री) धडपड; तळमळो.

काडायें करप (क्रिक) कायमचें सोडून वचप; काडोन वचप.

काडीखार (पु) मडवळखार; कॉस्टीक सोडो.

काडीभर काम (न) हांगाची काडी उखलून थंय दवरपाचें सामकें सोपें काम

(१२९०).

काड्या-पेटी (स्त्री) आगपेटी; फस्क; माचीस.

काणगो (पु) तन्नो कळो; तंबर; चंवर.

काणघेवप (क्रिक) काडून घेवप; ताब्यांत घेवप.

काणल (न) ल्हान काणी; चुटको.

काणसळ (न) कानसूल (के).

काणसो (वि) काण्या दोळ्याचो; तिरसो (के).

काणाका, काण्णाका – काडूं नाकात.

काणीक, काणूक (स्त्री) अर्घ्य; देवपुजा; देवाक दिल्ली भेटवस्त (का).

काणें (न) खण; खाण; लांबायेचें माप; जोडवाट; सांधो; जोडणी.

काणेकाण (न) केळीची कांडी.

काणेवप (क्रिक) करप; समजप; थारावप; राखप; घडवप; (क्रिअ) घडप (का).

काणो दोळो करप – एकाद्री वस्त पळेली तरी पळेली ना अशें दाखवप; दुर्लक्ष करप.

काण्णोजी (पु) (ल) हिकमती मनीस.

कांतप (क्रिक) कोत्रावप; कोरप (फातर वा लांकूड); कापूस वा लोंकर पिंवळून (सुताचो) धागो करप (सं).

कांतर (पु) बांद घालून पिकाळ केल्ली न्हंयेलागची जमीन (१६००); भोंवतणीं उदक खेळोवन पिकाळ केल्ली जमीन.

कातरो (पु) भेतो; फूट; जखम; फोपळीची पेंड.

कातली भाजी करप – (ल) उलोवन उलोवन तासंपट्टी करप.

काताल्ग (पु) खरेदेविक्रेच्या मालाच्या नमुन्यांच्या चित्रांचें आनी दरांच्या माहितीचें पुस्तक; कॅटलॉग (पु).

काती (स्त्री) धारदार सुरी (१२५०).

कांतीग (न) स्तोत्र; देवाचें प्रार्थनागीत; गीत (पु).

कातो (पु) काथो (के).

काथो कांडप (क्रिक) (ल) अर्थ नाशिल्ली चर्चा करप; काथो कुटप; बेठी बडबड करप.

कांदरप, कानरप (क्रिक) खरपप; खाजवप; नाखटांनी किमचप वा ल्हवू उरबडप (प्रा).

कादी (पु) मोयरांचो धर्मगुरू; काझी (१५६६).

कांदे जोखप (क्रिक) (ल) झेमप; न्हिदेन लकप.

कानकवडां पडप (क्रिअ) भयरो जावप; कान फुटप.

कान फुकप (क्रिक) (ल) चाडी सांगप. कान फूक म्हळ्यार वान फुकता.

कानफोड (स्त्री) एक वखदी वनस्पत; कान दुखपाची व्याधी.

कान भरप (क्रिक) (ल) चाडी सांगप.

कानमंत्र दिवप (क्रिक) सल्लो दिवप; आदींच सुचना करप.

कानवाद (पु) परंपरा (१५६६). मागिले कानवादप्रमाणीं – पोन्ने रितीनसार.

कानशिरप (आवाज) (क्रिअ) उलोंवचें उतर तोंडांतल्यान न येतां गळ्याचे खोलायेंतल्यान येता अशें आयकुप्याक दिसप; अशक्तायेक लागून उतराचो आवाज बारीक जावप.

कानसळ (न) कानसूल (के).

कानसावप (क्रिक) कानशीन घांसप.

कानाक खडो लावप – केल्ली चूक परत करचो ना म्हणून निश्चय करप.

कानाचो खिळो (पु) कानाचो खिळ्या-

भशेन दिसता असो भाग.
कानार घालप – (ल) सांगप.
कानी (स्त्री) गोरवाक आळाबंदा ह्राड-पाक शिंगांचेर घालतात तें दांवें.
कानोकोनसो (पु) आडखळींतलो जागो; (ल) सगळ्या घरांतलो जागो.
कानोटी (स्त्री) जळू.
कान्नी (स्त्री) गरयेची घट्ट दोरी.
काप (पु) कान तोपून बायलांनीं घाल-पाचो एक भांगराचो सरपळी अडकंवचो दागिनो. काप गेले, भोंकां उल्लीं – ऐश्वर्य गेलें, ऐश्वर्याच्यो खुणो उल्ल्यो.
काप (पु) चौकोनी आकाराची कानांत घालताले ती मुदी. काप गेले, भोंकां उल्लीं– कानांत वस्ती घालूंक म्हणून केल्ले बुराख उल्ले. वस्ती उल्ल्यो नात. गरिबी आयली.
कापड न्हेसप (क्रिअ) (ल) विधवा बाय-लेन दुसऱ्या पुरुषालागीं लग्नाची बायल म्हणून वागपाचो समाजीक विधी करप; घोवान सोडिल्ले बायलेन जाती-पद्धतीन दुसरो घोव करप.
कापड न्हेसवप (क्रिक) (ल) विधवा वा घोवान सोडिल्ले बायलेक जातीचे पद्ध-तीन बायल म्हणून पत्करप.
कापडयो (पु) कोळी (किडो).
कापडाची बायल (स्त्री) घोव मरतकच वा एका घोवाक सोडून जाती-पद्धतीन कापड न्हेसून दुसऱ्या घोवाची जाल्ली बायल.
कापडाचो (वि) (ल) कापडाच्या घोव-बायलांक जाल्लो (पूत).
कापडाचो घोव (पु) कापडाची बायल करपी पुरूष.
कापडी (पु) यात्रेकार.
कापप (क्रिक) हणप (केळ); कापून कुडके करप (पणस, आंबो, सफरचंद); (ल) फसोवन लुसकान करप.
कापरी (वि) कापराच्या झाडाच्या लांक-डाचो; कापराचो.
कांपवप (क्रिक) थरथरावप; भयान वा रागान थरथरत अशें करप.
कापात करप (क्रिक) आंड भ्रेजरून मातिल्ल्या प्राण्याक (बैल, रेडो) शांत करप.
कांपीन, कांपाईंज्य (स्त्री) चापाची किणकिणी घांट; मेजार दवरून कोणा-कय आफोवंक वाजोवपाची घांट; साय-कलीची घांट (पु).
कापूरबाळें (न) केळयाची एक जात.
कापो (वि) मुको आनी मडमडीत; चिक-चिकीत आनी मोव न्हंय असो (पणस).
कापया-कोर (पु) पिंगसो रंग; काफ-येच्या पिठयाचो रंग (पु).
कांबळ-कीड (स्त्री) सुकुंडो.
काबीज करप (क्रिक) झुजून ताब्यांत घेवप; जिखून घेवप (अ) तुजें राजे काबीज केलें. शार काबीज केलें (१५६६)
काबो (पु) मक्केंतलें देवाचें घर (अ).
काम (न) हातरूण; बिछानो (पु); (पु) पुराणांतल्या कृष्णभगवंताच्या पुताचें, प्रद्युम्नाचें एक नांव; दादल्या बायलांच्या मनांत संभोगाची इच्छा उपजवपी देव; कामदेव; संभोगाची वासना (सं).
कामचार (पु) शिदळकी; व्यभिचार.
कामचोर (पु) वावरांत आंग चोरपी; आंगचोर; वावर करूंक फाटीं सरपी; कामाची टाळाटाळ करपी (सं).
कामट, कांबट (न) कांबीट; कोंडयाची पातळ आनी लांब कपची; बेळ.
कामत (न) शेत; शेती; (शेतीचो)

वावर (१२५०); शेतकार.

कामती (पु) शेतकार (१५६६).

कामदेव (पु) पुराणांत आनी संस्कृत काव्यांत वर्णिल्लो मदनदेव; संवसारसूख भोगुंची वान्सा मनशाच्या मनांत उप्रासपी कामविकार होच एक जणू देव; कंदर्प; अनंग (कूड नाशिल्लो).

कामपोज (न) न्हीद येवंची म्हणून घेतात अशी गुंगेची गुळी (इं).

कामभोग (पु) शरीरसंभोग (सं).

कामलि (स्त्री) पंडुरोग.

कामशमन (न) संभोगाचें समाधान; नर आनी मादी हाणी एकामेकांची कूड भोगून केल्ली वान्सेची समाधानी (सं).

कामसू (वि) आवडीन वावर करपी (सं).

कामाचार (पु) शरीरसंभोगाचो नाद; संभोगाची अतीशय आवड (सं).

कामातूर (वि) संभोगाचे इच्छेन तळमळटा असो (सं).

कामार, **कामारु** (पु) कामगार; कारागीर; सुतार; लोखंडाचीं आवतां घडवपी (१५६६).

काय (अ) ता, ताय, त्व हया अर्थाचें विशेषणाक जोडून भाववाचक नाम करपाचें कूस. सुंदरकाय – सुंदरपण, सौंदर्य. सोबीतकाय – सोबा, गोमटेपण. धर्मिष्टकाय – धर्मीकपण. निष्ठूरकाय – निष्ठूरत्व, निष्ठूरता, निष्ठूरपण.

कांयचें कांय (वि) कित्याचें कितेंय; कांयबांय; सुसंगत नाशिल्लें; अर्थ नाशिल्लें.

कायदेभंग (पु) सरकारी कायदो मोडप; महात्मा गांधीन केल्ली कायदेभंगाची चळवळ.

कायदेमंडळ (न) मतदारांनीं निवडून दिल्ल्या म्हाजनांची कायदे करपी सरकारी विधानसभा, विधान परिषद, लोकसभा.

कायदे-म्हुर्ती (पु) न्यायमुर्ती; उच्च न्यायालयांतलो न्यायाधीश; नांवाजतो कायदेपंडीत.

कायमपद-वेतन (न) कायम नेमणूक जाल्ले नोकरेचो थाराइल्लो पगार (सं).

कांयमांय (अ) कितेंयतरी.

कायरस (पु) फोडणी घालून, आंबशें, तिखशें, गोडशें, नाल्लारोस घालून केल्लें, दुदी, तवशें बी शाकांचें सार.

कायरें (न) कर्तव्य (के).

कायवडो (पु) तांदळांच्या पिठाचो नाल्लाच्या रोसांत मळून थापून तळिल्लो वडो.

कायश (स्त्री) पेट; **बॉक्स** (पु).

कायशांव (पु) प्रेत पुरूंक व्हरतात ती पेट (पु).

कायाकल्प (पु) म्हाताऱ्या मनशाक शक्ती दिवन जुवानासारको करपाचो आयुर्वेदीक उपचार (सं).

कार (पु) हो प्रत्यय हाच्या आदल्या उतराकडचो संबंध आशिल्लो असो जाता. पणजेकार – पणजेंत रावपी. फोंडेंकार – फोंडेंचो नागरीक. बाजारकार – बाजारांत वावुरपी वा रावपी. कलाकार – कलापूर्ण असो वावर करपी. नाटककार – नाटक बरोवपी. किर्तनकार – किर्तन करपी.

कार (पु) करपी; मालक; वावुरपी; वेपार करपी; वेव्हार करपी, दूदकार, नालकार, तेलकार (दूद, नाल, तेल विकपी); चित्रकार – चित्रां काडपी. मुर्तीकार – मुर्ती कोरांतपी; गुन्यांवकार – अपराध करपी; फिर्यादकार – फिर्यादी. पैशेकार – श्रीमंत. कांकणकार – कांकणां घडवपी, कांकणां विकपी, बायलांच्या

हातांत कांकणां चडवपी. मशालकार – मशाल धरपी. पानकार – झाडावेलीं पानवेलीचीं पानां काडून, विकतीं घेवन, बाजारांत दुकानदाराक विकपी. सुभाषीत-कार – सुभाषितां रचपी; घरकार – घराचो मालक, घरांत रावपी. भुरगीं-बाळकार – भुरग्याबाळांचो बापूय वा पालनकर्तो; बायलकार – लग्नाची बायल आशिल्लो; काष्टीकार – काष्टी न्हेसपी, काष्टेकार, गरीब मनीस.

कार (पु) अक्षर वा नाद ह्या अर्थाचें कूस. ॐकार – ॐ हें अक्षर; ॐ हो उच्चार (आवाज). रकार – र हें अक्षर. मकार – म हें अक्षर. उकार – उ चें चिन्ह, कोमरो. इकार – ऱ्हस्व वेलांटी. गांवाच्या वा वाडयाच्या नांवाक कार हें उतर जोडून कांय लोकांचीं आडनांवां घडटात. घोडे-कार हें घोडयांच्या व्यापाऱ्याचें आडनांव जावन, मागीर त्या व्यापाऱ्याचे वंशज दुसरे धंदे करूनय, घोडेकार हें पुर्वजांचें आडनांव लायतात.

कार (वि) खारट; तोरट; जिबेक झोंबता असलो; झणझणीत (का).

कारक (पु) करपी; अवयव; योजक; साधन. आनंदकारक, दुःखकारक, समा-धानकारक, क्लेशकारक, मोक्षकारक. व्याकरणांत नाम वा सर्वनाम आनी क्रिया-पद हांचो संबंध आसता ताका कारक म्हणटात. कर्तो, कर्म, करण (साधन), संप्रदान, अपादान आनी अधिकरण हे कारकाचे स प्रकार आसतात. ह्या प्रका-रांक त्या विभक्तीचो अर्थ म्हणटात. देख : प्रथमा विभक्तीचो अर्थ कर्तो. म्हळचार पयली विभक्ती कर्तृकारक आसता. तिसरी विभक्ती कर्तृकारक आनी करणकारक आसता. सटवे विभक्तेचो अर्थ संबंध असो जाता. पूण ते विभक्तेचो क्रियापदालागीं संबंध येना. म्हणून संबंध ह्या अर्थाक उपपदकारक समजतात.

कारंज्याची बांय (स्त्री) उदकाचे पातळे-हून खोल खणून उदक वयर उसळपाची व्यवस्था आशिल्ली बांय.

कारंट (न) गिमांत रानवट झाडांक लागपी आंबट गोट फळ; कांट.

कारण (न) ∵ (गणितांतलें कारण दाखोवपी संक्षिप्त चिन्ह) (सं).

कारफाळें (न) दोन घरां सांवरून धरपी वणत.

कारबो (पु) वखदां वा सोरो भरून दवरपाची बारीक तोंडाची आनी मोठया पोटाची बाटली; बुधलो; कार्बोय (पु).

कारागिरी (स्त्री) हातकाम; हातान घड-काम करची विद्या; घडकाम (फा).

कारांदां (न) रानवट झाडाचीं खांवचीं बारीक गोड-आंबट फळां; करवंदां.

कारांदी (स्त्री) कारांद्यांचो वेल.

कारिनो (पु) ब्राह्मी तेल करपाची वन-स्पती; चटणी, भाजी हातूंत वांटून खांवची ब्राह्मी वनस्पती.

कारी (पु) करपी; करणारो ह्या अर्थाचें कूस. कार्यकारी – काम करपी. गुणकारी – गूण हाडपी, गुणाक घालपी. परिणाम-कारी; सुखकारी – सुखदायक (सं).

कारु (पु) उपकार. तुका केलल्याचो कारु ना (१५६६).

कार्ग (न) ताबो; कबजो; सत्ता; जबाबदारी; वजें; चार्ज; पोटांतलें अजीर्ण (पु).

कार्तिगल (पु) कार्तीक म्हयनो.

कार्बन कांडी (स्त्री) विजेचो पर्जळीत

उजवाड घालचेखातीर केल्ली घनदाट कोळशाची कांडी. असल्या दोन कांडयांतल्यान वीज घोळयत तांची तोंकां एकामेकांक जळटां जळटां जुळयलीं कीं चकचकीत प्रकाश पर्जळटा. हो पर्जळ प्रकाशचित्र (फोटो) काडपाची वस्तू पर्जळांवक उपकरता.

कार्बन पोलाद (न) ज्या पोलादाची प्रतवारी (पांवडो) तांतल्या कार्बनच्या प्रमाणाचेर अवलंबून आसता अशें पोलाद.

कार्बन मोनोक्सायड (पु) अर्दकुटो जळ्ळा असो वायुरुपांतलो कार्बन; कर्बकप्राणील (CO.). इंधन म्हणून हाचो उपयोग जाता. द्रावक (लिक्वीड) अवस्थेंत तो सिलिंडरांनीं भरून रांदपाखातीर आनी उद्योगांच्या कारखान्यांत वापरतात. ताका लिक्वीड पेट्रोलियम गॅस म्हणटात (इं).

कार्यकर्तो (पु) वावुरपी; वावराडो; (लोककल्याणाचो) वावर करपी; समाजीक कार्यकर्तो, राजकी कार्यकर्तो (सं).

कार्यकक्षा (स्त्री) वावराचे सत्तेची मेर.

कार्यकारणभाव (पु) अमूक एका कारणाक लागून अमूक एक कार्य घडटा असो कार्यकारणाचो घनिष्ट संबंध.

कार्यकुशल (वि) वावर करपांत हुशार.

कार्यदर्शी (पु) कार्यवाह; सेक्रेटरी; चिटणीस.

कार्यभाग (पु) कार्याचें साध्य; कार्याचो उद्देश; कार्यसिद्धी. जो दुसऱ्याचेर विस्वासलो, ताचो कार्यभाग बुडलो.

कार्यकारी समिती (स्त्री) कारभारी मंडळ; कार्यकारिणी.

कार्यवाह (पु) चिटणीस; सेक्रेटरी; कारभारी (सं).

कार्यसमिती (स्त्री) कारखान्याच्या कामगारांचे प्रतिनिधी आनी व्यवस्थापनाचे प्रतिनिधी हांची व्यवस्थापनाक कामगारविषयक सल्लो दिवपी समिती; **वर्क्स** कमिटी.

कार्यालयप्रमुख (पु) कचेरेचो मुखेल अधिकारी; व्यवस्थापक (सं).

कार्यान्वीत करप (क्रिक) वापरांत हाडप; प्रत्यक्षांत उतरावप; करून दाखवप; साकार करप; मूर्त रूप दिवप (सं).

कार्योन्मूख (वि) कार्याविशीन तोंड आशिल्लो; वावराक उपेगी असो (सं).

कारेंगाद (वि) चड प्रमाणांत मिसळिल्लें; गडद रंगाचो (पु).

कार्वो, कोर्वो (पु) वखदां वा ॲसिड घालून दवरंची मोठ्या पोटाची आनी बारीक तोंडाची भायल्यान बारीक बेतान विणिल्ली बाटली वा कुपी, मोलादीक सोरो सांठोवपाकय असले बुधले वापरतात (पु).

कार्षापण (पु) प्राचीन काळांतलीं क्षत्रप राजांचीं सोन्याचांदीचीं नाणीं.

कालकुलार करप (क्रिक) मेजप; अनुमान करप; गणीत करप (पु).

कालकूल (न) गणीत; हिशेब (पु).

कालखंड (न) उपकल्प; यूग; कांय हजार वा शेंकडयांनीं वर्सांचो काळ. धा-वीस वर्सांचोय ल्हान कालखंड म्हणूं येता (सं).

कालगणना (स्त्री) काळाचो हिशोब; दीस, म्हयनो, वर्स बी परिमाणांत वेळाचें गणीत (सं).

कालयुक्त (न) बावन्नावें संवत्सर (सं).

कालवड (स्त्रीन) पाडी; धवें पापलेट नुसतें.

काला (वि) स. कोयंडेबालांच्या खेळांत खणीसावन बालामेरेन कोयंड्यान अंतर

मेजपाचे आंकडे : पांव, चेटमेट, बुरमूट, घोडा, दुत्शी, काला, झील.

कालानुक्रम (पु) पयलीं घडिल्ल्याची पयली नोंद, मागीर घडिल्ल्याची मागीर नोंद (सं).

कालो (पु) मिस्रण; मेळचांत करपाचो खेळ; जायत्या अन्न पदार्थांचो रांच वा भरीत; खतखतें; जात्रेंतलें दशावतारी नाटक; गोपाळकालो — कृष्ण आनी गवळी-गौळणी हांचीं संवगां घेवन केल्लो रास-नाच; धंयकालो.

काल्दीन (न) हुमण (पु)

कांवकूंव करप (क्रिक) नकार दिवप.

कांवचेवप (क्रिअ) भिवप, भिडेवप.

कावडीगार (पु) कावडकार; कावडींत विक्रेचो माल (दूद, भाजी बी) घालून बाजारांत विकपी; तीर्थयात्रेक कावडींत-ल्यान काशीचे गंगेचें उदक हाडून दक्षि-णेच्या रामेश्वराक न्हाणोवपी यात्रेकार.

कावल (पु) आंगरक्षण; पारो (का).

कावलकार (पु) आंगरक्षक; पारेकार; बॉडीगार्ड (का).

कावळ (न) तांबें; पोन्या टिनाची मोड (१५६६).

कावळेरी (स्त्री) कावळी; कावळ्याची मादी.

कावळेरूं (न) कावळेरी.

कांवारकेंसार (वि) काचाबूल; सैरभैर; गोंदळिल्लो.

कावी (वि) कावेच्या रंगाचो; भगव्या रंगांचो.

कावो (पु) कारस्थान; कपट (फा).

काव्यात्म, काव्यात्मक (वि) काव्यान भरिल्लो; काव्यमय; काव्यपूर्ण; अळं-कारीक भाशेंत रचिल्लें; काव्यगूण आसात असो (सं).

काशी-कुंवाळो (पु) कुंवाळयाची एक जात.

काशीयात्रा (स्त्री) उत्तर हिंदुस्थानांत गंगा न्हंयेचे कांठावेले काशी नगरींत विश्वेश्वराच्या दर्शनाक वचून गंगेंत न्हाव-पाची भोंवडी. काशीयात्रेन पुण्य घडटा अशें हिंदू मानतात. (सं).

काश्मीर (पु) काश्मिरी पाषाण; स्फटि-काचो फातर; संगमरवरी फातर.

काष्टी-कुसको (वि) एकूच काष्टी आशि-ल्यान ती घाणीन कुसली तरी तीच न्हेसून रावपाइतलो दळिद्री; कळिद्री.

काष्टी सुकी आसप — (ल) काष्टेक घाण लागिल्ली नासप; निरपराधी आसप; सज्जन आसप.

कास (स्त्री) दमडी; अर्दो पानदुडू (का). ४ दमडचो — पैसो, तीन पयो (पानदुडू)-पैसो. पोन्या वर्सांनीं नाण्यांचें मोल निश्चीत नासतालें.

कांसप (क्रिक) द्वेष करप; दुस्वास करप.

कासव, कांसव (स्त्री) कांसव.

कासांवदी (न) तोरांच्या लोणच्याचो एक प्रकार.

कांसूड (पु) कांसव (गा).

कांसेद (स्त्री) थकावट; स्रम जावप; पुरो जावप (पु).

कास्क (न) साल; आवरण; पॅकींग (पु).

कास्ताचो (वि) (ल) बरे जातीचो; अस्सल जातीचो; शुद्ध जातीचो; शुद्ध रक्ताचो; अस्सल बिजाचो (पु).

कास्ताद (वि) अस्सल; जातीवंत (पु).

कास्तिस्ल (न) मेणवातीची खुंटी; दिव-टोणी; मेणवात पेटोवन लांवची खोवणी.

काहूर (न) कावरें; खुबळ; संभ्रम; भोंवरो; बावटळ (का).

काळकय, काळकोय (स्त्री) कामिणीचें वायट (का).
काळगत (स्त्री) काळाचें वचप; काळ जावन वचप (सं).
काळगी (पु) खाटीक; काडगी.
काळजाचो (वि) धीट; धाडसी; खांपो; मायेचो (प्रा).
काळजिरें (न) कोडसार जिरें.
काळजोर (पु) दिसांचो जोर; तिफॉयद; टायफॉयड (का).
काळ-न्हीद (स्त्री) मरणाची न्हीद; मरण (सं).
काळमुखो (वि) काळया तोंडाचो; काळ-तोंडो.
काळमृत्यू (फ) आकस्मीक मरण; अप-घाती मरण (सं).
काळसरप (क्रिअ) काळसार जावप.
काळांचो (पु) गोरखमुंडी; मुंडण केल्लो.
काळानुक्रम (पु) आदल्या आनी मागी-रच्या काळांतल्या घडिचाराची लागण वा संगती; फाटल्या फुडल्या काळाचो व्यवस्थीत क्रम (सं).
कालिंगण (न) काळींग (का).
काळी चंद्रकळा (स्त्री) बायलांचें काळया रंगाचें न्हेसपाचें कापड. ह्याची देग वेगळया रंगाची उरता.
काळीज उडवप (क्रिक) मनाक धक्को बसप; खूब भियेवप.
काळीण (स्त्री) (ल) दुष्ट बायल; सत्यानाशी स्त्री.
काळीं पानां (न) खांवच्या पानांची गडद ह्रिरव्या रंगाची जात.
काळूकु (पु) काळोख (के).
काळो दुडू (पु) सरकारान थारायल्ल्या दराहून चड दरान माल विकून मेळयल्लो अनधिकृत पैसो; प्राप्तीकर कमी भरचो म्हणून प्राप्ती कमी दाखोवन उरिल्लो आनी हिशोबांत दाखयनात असो पैसो.
काळोबा (पु) एका दैवताचें नांव; यम-देव.
काळो-सांवळो (वि) काळसार; चड काळो न्हय असो (का सं).
कांक्षप (क्रिक) इच्छप; जाय जावप; इच्छा करप; हावेस धरप (सं).
किकिल्यारी (स्त्री) कटलरी सामानाचें दुकान; चाकू, सुरयो, कपबशयो, ग्लास, बारकीं आयदनांचें बी दुकान (पु).
किक्रांट (स्त्री) किळांच.
किंचुक (क्रिअ) किळंचप (के).
किच्चोंदोरि (स्त्री) घूस (के).
किटक (पु) किडो (सं).
किटकनाशक (पु) किडे मारपी (सं).
किटकी (स्त्री) जनेल, खिडकी, बारी (का).
किटप (क्रिअ) काळो जावप; किडेवप.
किटाळ (न) उज्याची कीट; बारीक कीट.
किट्ट (वि) गडद (काळो); दाट (काळो); चड काळखाचो (द्रा).
किडावप (क्रिक) तिडावप; त्रास दिवप.
किडनी स्टोन (पु) मुतखडयाचें दुखणें (इं).
किडिविडी, किडबीड (स्त्री) प्रेताची तिरडी (के).
किडेरो (वि) किडीन कोरांतिल्लो.
किड्डप (क्रिक) (दांत) करकरावप;
किणकिणे येवप (क्रिअ) कंटाळो येवप; वाजेवप; उबगप.
कितकी (अ) काय कितें; वा दुसरें कितें; कितेंकी; कितली.
कितो (सना) कितें. मेलल्याचो पांव

कोल्यानीं खेलो कितो, भालुवांनीं खेलो कितो (कितें) ? (१५६६).

किदें (सना) कितें (सं).

किनतान (न) तागाचें लुगट; साकाटें (फा).

किनरो आवाज (पु) बारीक आनी उंच आवाज; दादल्याचो बायलमनशेच्या आवाजासारको आवाज; टिपेचो सूर.

किन्नरी विणा (स्त्री) वेळूच्या दांडयाक चौदा पड्डे बसोवन आनी दोन तोंकांक दोन दुदी बसोवन वाजयतात तें तारांचें स्वरवाद्य (सं).

किंबहुना – चड उतरांनीं कित्याक सांगूंक जाय ?; चड विस्तारान सांगचें लागना.

किमच (न) मुसक; बारीक जीव.

किंमत काडप (क्रिक) गणीत करून वस्तूचें मोल सांगप.

किरकावळें (न) वायट सया; काळवाण.

किरकोळपण (न) सामान्यपण; क्षुद्रताय.

किरटो (वि) बारकेलो; खिन्नट; किडकिडीत; किडिल्लो.

किरणन (न) प्रकाशन; उजवाड घालप.

किरणविज्ञान (न) किरणोत्सार, क्ष किरण, वैश्वकिरण बी किरणांचो अभ्यास; वैजकेंत आनी उद्योगधंद्यांत किरणांचो उपयोग करपाचें गिन्यान; रेडियोलोजी (सं).

किरणी (स्त्री) खोती; खंड (१६००).

किरणोत्सार (पु) अणूच्या गाभ्यांतल्यान तीन तरांचे किरण भायर सोडप.

किरपणें, किरमणें (वि) वाज हाडपी; खूब वेळ आनी त्रास काडपाचें.

किरमाणी ओंवो (पु) दंतांचे व्याधीचेर उपकरता तो चोरओंवो.

किरमप (क्रिक) खोरज किमचप; उरबडप; (ल) इल्लो इल्लो त्रास दियत रावप.

किरमिजी रंग (पु) तांबडया रंगाची किंचित निळी छटा.

किरमीज (स्त्री) किरमिजी रंग (फा).

किरलू (पु) किल्ल; कोंडयाचो आंकूर (के).

किरले (पु) मूळव्याधीचें वायट (के).

किरलो (पु) मूळव्याधीचें वायट (के).

किरांटी (स्त्री) किरोंगळी (गा).

किरवप (क्रिक) (ल) कुडीची इच्छा भागवप; संभोगाची वान्सा पुरी करप.

किराणें (न) गुलांटी; लाग उडी.

किरांव (वि) गार. थंड किरांव – थंडगार.

किरीट (पु) ग्रह वा तान्याभोंवतणचें उजवाडाचें वळें; मुकुटा फाटली प्रभावळ; मुकूट (सं).

किर्गी (स्त्री) फाटले पिळगेंतल्या आंकवारींचो घागरो; स्कर्ट.

किर्णफूल (न) भांगराचो बायलांच्या माथ्यांतलो एक दागिनो.

किर्तीके (न) कृत्तिका नक्षत्र (के); कातयो.

किर्मोळी बोट (न) किरोंगळी.

किर्र (वि) रातकिडयांचो वा रानकिडयांचो किर्र असो भेष्टावपी आवाज जायत रावता अशें. किर्र रान – घणदाट जंगल; अरण्य.

किर्ल (पु) मानीचो कोंवळो आंकूर; कणकीचो कोंवळो आंकूर. हाची शाक करून खातात.

किर्लकांतनें (न) तोंकाक कोयती बांदिल्लो मानगो. झाडाचीं फळां वा पालो काडूंक उपकरता.

किलक (न) बेचाळिसावें संवत्सर.

किल करप (क्रिक) दबप; मर्यादेन

वागप; मानप. हें क्रियापद चड करून नकारार्थी वापरतात.

किलकिली (वि) अर्दी उगडी. किलकिली नदर. किलकिलें दार – अर्दकुटें उकतें दार. किलकिले दोळे – मात्शे उकते दोळे.

किलवण्यो (स्त्री) खेळण्यो; बाळकी; उचकी.

किवप (क्रिक) बोंचप; तोंचप.

किवाटप (क्रिअ) किंवाटो येवप; तिडक मारप.

किसर (न) तोंक आशिल्ली बारीक काडी; घट आनी ताठ तंतू.

किसवणी (स्त्री) कीस काडप; बारीक शिनप; (ल) सखोल चर्चा, पिंजारणी.

किळचां (न) बारीक जीव; गालमो वा सुंगटांची चिरप; सामान्यतायेन ज्या आकाराची वस्तू वा जीव आसता तेच जातीचे वस्तूची वा जिवाची साप ल्हान जात.

किळसवाणो (वि) वीट हाडपी.

कीं (अ) दुबाव दाखोवपी उतर. हो कीं तो ? – हो काय तो ? (सं).

कीं (अ) म्हणटकच, मागीर, तेन्ना, फुडें सांगितल्याप्रमाण, ह्या अर्थांचें उभयान्वयी अव्यय (फा). ताणें म्हाका सांगलें कीं फाल्यां यो. हें वाक्य बदलून कीं च्या जाग्यार म्हण वा म्हणून हें उतर घालूं येता. फाल्यां यो म्हणून ताणे म्हाका सांगलें. तो आयलो कीं म्हाका सांग – तो आयल्याबराबर (तेन्ना) म्हाका सांग. अशें घडलें कीं ताका राग येता – अशें घडलें म्हणटकच (कार्याकारण संबंध) ताका राग येता.

की (अ) ता, ताय, काय, त्व, पण ह्या अर्थाचें भाववाचक नाम घडोवपाचें कूस. घोवकी – घोवण. सुतारकी, सोनारकी – सुतारपण, सोनारपण (धंदो). भावकी – भावपण (नातें). गांवकी – गांवपण – गांवांतल्या लोकांच्यो चवकशो.

की (स्त्री) लेखाची उजळणी; गणीत (तोंडी वा लेखी); पाडो (लेख). पावकी – पाव (।) वा चौथो वांटो हे संख्येचो शंबरमेरेन पाडो. निमकी – एक निम्मे निम्मे, सावन शंबर निम्मे पन्नास, मेरेनचे धा पाडे. पाउणकी, सवायकी, दिडकी, अडेचकी, औटकी, चवडकी (४।। चे पाडे).

की (अ) अथवा; किंवा; वा (के).

कीट (स्त्री) जल्मून चड दीस जांवक नाशिल्लें ल्हान भुरगें.

कीण, खीण (न) घट्टो; आंगाक घष्टून घष्टून पडिल्ली माव.

कीर्ण (न) किरण; उजवाडाचो झोत.

कील (न) कळ; वर्म; प्लग.

कीस (पु) खिसो; बॉल्स (के).

कुंकडि (स्त्री) कोंबडी; कुकड (के).

कुकडूक (न) पारवो; कबुतर.

कुकमार्चन (न) देवीचें आंगभर कुकुमाची अर्चा करपाची पुजा (सं).

कुक्कूट पाळण (न) कुकडां पोसपाचो धंदो.

कुक्कूड कुंभो (पु) भारद्वाज पक्षी.

कुचिद्वीपण (न) कुसकेपण; कपट.

कुचीत (वि) वायट (१२५०).

कुचेकुमड (पु) मारून शाकोती करून खातात असो लांब शेंप्याचो नाचुंची संवय आशिल्लो पक्षी; भारद्वाज पक्षी; कुक्कूड-कुंभो.

कुचो (पु) कोनसो (फा).

कुच्छितकाय (स्त्री) निंदा वा उपहास करची वृत्ती; थोमण्यांनी उलोवप (सं).

कुजलो (स्त्री) आयदन.

कुटगार (पु) कारस्थानी मनीस (का).

कुटलो (पु), **कुटी** (स्त्री) खुटलो। आंवळिल्ल्या बोटांच्या पेरांनी तकलेर केल्लो आघात (द्रा).

कुटाळ (वि) तवनास; मवाली.

कुटील (वि) वांकडो; कपटी; कुसक्या मनाचो (सं).

कुटें (वि) कितेंय तरी (के).

कुट्टरी (स्त्री) कुकडांचो घूड.

कुट्टरें (न) बारीक सवणें; बारीक सवण्यांच्या आकृतायेचो बायलांनी माथ्यांत खोवपाचो दागिनो; आंबाडचा वेल्यान सरपळच्यांक बारीक सवणीं लोंबतात असो बायलांचो भांगराचो दागिनो.

कुट्टीक (न) कुडको (के).

कुंठप (क्रिअ) लंगडप (के).

कुठ्ठाळ (स्त्री) न्हंयेच्या वळणावेलो गांव; खेडेगांव (द्रा). आगशी (जुवारी) न्हंयेच्या वळणावेलें साष्टींतलें प्रसिद्ध गांव.

कुठ्ठाळकार (पु) शैवपंथी (स्मार्त) कोंकणी ब्राह्मण.

कुडको (पु) वार दोन वार लांबायेचो कपडो वा चीट.

कुडगी (स्त्री) गर्दी; गचडी (का).

कुडतर माजर (न) जवादी माजर (के).

कुंडल (न) वेंटाळें; कोंडाळें; कानांतली मुदी; कानांतलो बेडो; कॉयल; (तारांचें वा दोरांचें) वेंटाळें (सं).

कुडले (क्रिवि) तक्षणी; त्याच खिणांत; रोखडेंच (का).

कुडवाळपण (न) शेती, बागायत आनी गोरवांचो धंदो; कुडवाळ्याची समजूत; कुडवाळ्याचो आचार विचार आनी रीत भात.

कुडाप (न) धोलार मारतात ती वडी (कु).

कुडाल (न) कुडीएदें साल.

कुडावप (क्रिक) जमवप; एकठावप.

कुडाळ (पु) सिंधुदुर्ग जिल्ह्यांतलो एक तालुको.

कुडुंबी (पु) कुणबी (के).

कुंडेकुस्कूर (न) कुंडो चाळून विकून पोट भरपी गरीब बायल; यकश्चीत बायल.

कुडो (वि) खोटो (का).

कुंड्यापाष्ट (वि) कुंड्याहून उण्या मोलाचो; क्षुद्र.

कुण्णो-दिगणो (पु) कोणूय सामान्य मनीस; मण्णो-फोणो.

कुतकूत (स्त्री) खाज; लुवलुवप; कातीचो हुळहुळो.

कुदरो (पु) बेट; जुंवो (का).

कुदांटी (स्त्री) हातोडी; तुनयो (का).

कुबित्क (न) रावपाची ल्हान कूड; उठपा-वसपाची कूड; ऑफिसांत काम करपाची ल्हान कूड (पु); केबीन.

कुंबोर (पु) कुंबार (के).

कुंभ (पु) वीस खांडयांचें माप (सं).

कुंभमेळो (पु) कुंभ राशीक गुरू ग्रह येता तेन्ना हरिद्वाराक वर्सभर भरता ती हिंदू भाविकांची तीर्थन्हाणाची जात्रा (सं).

कुंभीपाक (पु) पुराणांत वर्णिल्ल्या एका नरकलोकाचें नांव (सं).

कुमक (स्त्री) मजत (तु).

कुमकावप (क्रिक) मारप; धपटप; पेटप; कुमकप; धाडावप.

कुमटपिको (वि) अमुरपिको; अर्दकुटो पिकिल्लो; पूर्ण पिकूंक नाशिल्लो.

कुमाद्रि (स्त्री) क्रिस्तांवाची धर्ममाता (पु).

कुमेर (स्त्री) शाकभाजी लांवचें पोरसूं (का).
कुंयक (वि) लबाड (का).
कुयंको (वि) खोडयाळो.
कुरट् (पु) पेंगट; भेंड; कमर (के).
कुरबूर (स्त्री) किरकीर; बारीक त्रास.
कुरवप (क्रिक) हुंगप; वास घेवप.
कुरवंप (क्रिअ) न्हिदप (के).
कुरवें (न) पांटें.
कुराडूळ (न) ल्हान कुराड (के).
कुरू (स्त्री) खूण; पुर्तुगेज राजाच्या मुकुटाचो नाण्यावेलो छाप; Coroa (पु).
कुरूबावलो (पु) पुर्तुगेज नाण्याचे एके वशीन राजाचो मुकूट आनी दुसरे वशीन राजाच्या बावल्याचो छाप आसतालो. तें नाणें वयर उडोवन जिखतात ती सर्त.
कुरेशी (पु) मुसलमानांतलें एक श्रेष्ठ कूळ; एक आडनांव (अ).
कुरोट (वि) कोटी; करोड; शंबर लक्ष.
कुर्ट (स्त्री) कमर.
कुर्मो (पु) भाजिल्लें मास (तु).
कुर्र जावप (क्रिअ) वांकडेपण येवप; राग येवप.
कुर्वें (न) कुरपंडो; करंडो; दालें (तुळू).
कुलकुलाट (स्त्री) व्हडली आरड; (भुरग्यांचो) कळकळ.
कुलपी गुळो (पु) तोफेचो स्फोटक गुळो.
कुलस्वामी (पु) कुळदेवता.
कुलाल (पु) कुंबार (सं).
कुलें (न) भूत (का).
कुल्प (न) अपराध; चूक (पु).
कुल्याळ (पु) कळकळ (के).
कुल्लाळ (पु) कलकलाट; कोलाहल; बोबाट; बोब; बोवाळ.
कुवत (स्त्री) शक्ती; कुएत (अ).

कुंवळावप (क्रिक) (जगम) दामून मोव करप.
कुवाक कोंबडी (स्त्री) समुद्राचे वेळेर राबून नुसतें खावन जगपी कोंबी.
कुंवाळें (न) कुंवाळो (के).
कुव्याचें पीठ (न) आरारूट वनस्पतीच्या कणंगाचें पीठ.
कुशस्थळी (स्त्री) कनोज देश; कृष्णाची द्वारका; उज्जनी शहर; त्रेतायुगांतली अवंती नगरी; 'सह्याद्रीखंडां' तली गोंयची कुठ्ठाळ (सं).
कुशेंस (न) अंतस्कर्ण; कोंसियेंस; कॉन्शन्स (पु).
कुसक (न) कुशिल्लें फळ; कुसको नाल्ल.
कुसकुरां (न) बायलांच्या कापडांचेर शिवणीन कस्त्यान काडटात तीं बारीक फुलां.
कुसडेपण (न) कपटीपण; दुटप्पी वृत्ती; दुस्वास.
कुसडो (पु) सोरपाची एक जात. हो चाबतकीर मनीस आंगाक खोरोज जावन कुसून मरता (के).
कुसडो रोग (पु) आंगाचीं तोंका भेरेवन, झरून, कुसून पडटात असो रोग; कुष्टरोग.
कुसंबीर (स्त्री) कुसपीर; कुसपर (१२५०).
कुळक (न) सुणें (गा).
कुळणें, कुळेण (न) कुयणें; कुंडलें; रुंद तोंडाचें थपकटचा आकाराचें सांबारें वा हुमण रांदपाचें मातयेचें आयदन.
कुळदिपक (पु) कुळाचो दिवो; कुळाचें नांव वयर काडपी मनीस; (ल) कुळाचें नांव इबाडपी मनीस (सं).
कुळधर्म (पु) कुळाची परंपरा; कुटुंबांतली धर्मीक रीत (सं).

कुळाचार (पु) गांवकारी संस्थेचो वांगड.
कुळवार (पु) कुटुंब.
कुळाचारी (पु) गांवकारीचो गांवकार नोकर (१६००).
कुळी (स्त्री) उदकाची कोंड; तळें(का).
कुळ्ळा (पु) मोटवो मनीस (का).
कुळ्ळें (न) कुयणें; कुंडलें (के).
कुळ्ळो (वि) ठेंगणो; मोटवो (का).
कूट (न) पर्वताचें शिखर वा तेमूक; त्रिकूट पर्वत – तीन शिखरांचो पर्वत; कुवाडें; हुमाणें; कठीण प्रस्न; गूढ प्रस्न; (वि) कठीण; गूढ (सं).
कूडो (वि) खोटो; वांकडो; वायट (के).
कूडि (स्त्री) कूड; होवरी (के).
कूपनलिका (स्त्री) नळाच्याच आकाराची वांय; जमनींत उदकाचे झरीमेरेन पावयल्लो उदक वयर उसळून येता असो नळ.
कूय (स्त्री) उमळशीक; हुकी.
कूरटु, कूरट (न) कमर (के).
कूर्स कॉम्प्लेमेंतार (पु) मुळाव्या शिक्षणा उप्रांतचो लिसेवाचो पुर्तुगेज अमदानींतलो शिक्षणक्रम; उच्च माध्यमीक शिक्षणक्रम; लिसेवाचो सात वर्सांचो शिक्षणक्रम (पु).
कूस (न) वारीक कांटो वा किसर (भाताचें कूस); लोणच्यांत वा खाणा-जेवणांत पडिल्ली बारीक कीड; कुसरो; किडयाची बारीक तोंच; विंचवाचें कूस, जळारीचें कूस.
कूस मारप (क्रिक) कूस तोपप. कूस तोपून किडे रगत सोकतात.
कूस मोडप (क्रिक) (ल) चाडी सांगप; केस्तांव लावन दिवप; कळ लायप.
कृतक (वि) खोटो; कृत्रीम; सवंगी (सं).
कृतनिश्चय, कृतनिश्चयी (वि) दृढ निश्चय केल्लो; निग्रही (सं).
कृतीप्रधान (वि) वावर करप हो ज्याचो मुखेल गुण आसा असो; वावर हो ज्याचो मुखेल भाग आसा असो (विषय) (सं).
कृतीसत्र (न) वावर उद्योगाचो उपक्रम; वर्कशॉप; शिबीर; शिक्षण आनी सर्त हाणी आडायल्लो कसल्याय विषयाचो बोध मेळपी वावर; चर्चासत्र; शिक्षणसत्र; कविता रचपाचें प्रात्यक्षीक बी.
कृते (अ) खातीर; साठीं ह्या अर्थाचो प्रत्यय (सं).
कृत्य (न) भुमितींतली रचना; काम; कर्तूप (वायट अर्थान) (सं).
कृत्रीम मानव (पु) रोबोट; चडांत चड बुद्दीचो वावर करपी स्वयंचलीत यंत्र (सं).
कृत्रीम रेतन (न) पसरांची जात सुदरची म्हणून श्रेष्ठ जातीच्या पसरांची धातू मादयांच्या गर्भाशयांत घालप (सं).
कृदन्त (न) केल्लो ह्या अर्थान सोंपपी क्रियापदाचें रूप; व्याकरणांत धातुसाधीत नाम, धातुसाधीन विशेषण वा धातुसाधीन अव्यय. देख : करप, करपाचें, करपाक, करताकरतना, करून, करतासतना, केल्लें, केल्लयान, केल्ल्याक, केल्ल्याचें, बी (सं). सुवन्त, ल्यबन्त, कृदन्त बी व्याकरणी संज्ञा ह्यो फक्कत संस्कृत भाशेच्या व्याकरणांत वापरपाच्यो. त्यो आधुनीक भासांत वापरप योग्य न्हय.
कृपणार्थ (पु) संकुचित अर्थ (सं).
कृपाछत्र (न) मोठ्या मनशाची, राजाची, देवाची कृपा लाभप हें एक उदरगतीचें मोठें साधन (सं).
कृपादृष्टी, दयादृष्टी (स्त्री) दयेची नदर; बरें करची इच्छा दर्शवपी नदर (सं).
कृषी (स्त्री) शेती; शेतकामत (सं).
कृषी अभियांत्रिकी (स्त्री) शेतकीविशींची

बांधकाम विद्या; शेती ब्रागायतीच्या आवतांची घडकाम विद्या (सं).

कृषी रसायणशास्त्र (न) शेतकीक उपयोगी रसायणांचे माहितीचो विषय (सं).

कृषी वनस्पतीशास्त्र (न) तरेकतरांच्या वनस्पतींचे लागवडीचे माहितीचो विषय.

कृषी विज्ञान (न) शेतकीशास्त्र (सं).

कृष्णकांत (न) कोंकणांत रुजता अशें सुंदर निळें-जांबळें वालीचें मुवासीक फूल.

कृष्ण कारस्थान (न) कपटी कट; दुष्टपणान केल्ली फसवणूक; मारेकार डाव.

कृष्णकृत्य (न) दुष्कर्म; दुष्ट वर्तणूक; उणाक कर्तूप; नीच कर्म (सं).

कृष्ण-गुजरी (स्त्री) काळया आंगाचें कुसरांचो कम्तो केल्लें बायलांचें न्हेसपाचें कापड; साधी सुती काळी साडी (सं).

कृष्ण-धवल (वि) काळो आनी धवो; धव्यार काळो वा काळचार धवो. धवो आनी काळो ह्या दोनच रंगाच्या माधनांनीं रचिल्लो देखावो, चित्र, चित्रपट वा बोलपट. कृष्णधवल दूरदर्शन (टी. व्ही.) धवो आनी काळो ह्या रंगांभायर तिसरो रंग वापरूंक नाशिल्लो (सं).

केगदी (स्त्री) केगदांच्या हात्याचें झाड.

केट (स्त्री) फटाम (बोलीभाशेंतलें उतर).

कॅंटोनमेंट (न) लष्करी वसाहत (इं).

केड (स्त्री) दुर्दशा; लुस्कान (का).

केंड (न) उजो.

केणी (स्त्री) बाजारांत विकपाच्या जिनसांचेर भरपाची पटी; (पु) केणी – पटी वसूल करपी जकातदार वा अधिकारी; एक आडनांव.

केतू (पु) सूर्यग्रहणावेळार चंद्र आनी पृथ्वीच्या वृत्तांचो छेदबिंदू; फलज्योतिषशास्त्रानुसार सुर्याक ग्रहण लावपी ग्रह·

कॅथीड्रल (न) बिशप वा आर्चबिशप जे इगर्जेंत मीस सांगतात ती इगर्ज.

कॅथोड किरण (पु) ऋणाग्र (नेगेटीव) तारेंतल्याम उप्रासपी विजेचो किरण.

केदप (अ) कदापि; केन्ना; केन्नाच (के).

केदाणा, **केदनायि** (अ) केन्नाय; जाय तेन्ना; सदांकाळ.

केदाळा, केदोळा (क्रिवि) केन्ना; खंयच्या वेळार; कितल्या वगतार वा वरांचेर.

केदींक (क्रिवि) केन्ना.

केंद्र (न) प्रकाशाचें माध्यम बदलून वेगळे दिशेन व्हेल्ले किरण एकठावपाचो बिंदू; फोकस; केण (सं).

केंद्राभिमूख (वि) केंद्राकडे वचपी (सं).

केंद्रीत करप (क्रिक) एकठांय करप.

केंद्रीत जावप (क्रिअ) एकठावप.

केंद्रीकरण (न) एके मदेवर्ती जागेंत एकठावप; (सत्ता) एके समितींत वा मनशाच्या हातांत एकठावप (सं).

कॅन (पु) लाताचो वा रांध्याचो दबो (इं).

केपें (न) (फळाची) ताशिल्ली साल्; गराचें पातळ सोल (का).

केप्पार्स (वि) सुमाराकसो भयरो (का).

केप्पटी (स्त्री) पातळ सल्लां (का).

कॅप्टन (पु) संघनायक (इं).

केप (स्त्री) बंदुकांतल्या घोड्यार घालपाची दारवेची तोपी (का).

केप्पट रायु (पु) गालगुंडाची व्याधी; केप्पाटें (का).

केप्पाटें (न) गाल्गुंडां सुजून जोर येवपाची व्याधी (का).

केर (स्त्री) कोनसो.

केरसुणी (स्त्री) फुलझाडू; गवताची बारकी सान्न; शिंदीच्या पातींची ल्हान सान्न.

केर, केरी (स्त्री) गल्ली; वाड्याची वसती; वाडो; हाळी (का).

केरान (अ) कडच्यान; वरवीं; पांचवे विभक्तीचो प्रत्यय.

केरुबीं (पु) देवदुताची एक जात. आंज्य (एंजल), झेराफीं (सेराफ), अशो देव-दुतांच्यो णव जाती बायबलांत वर्णिल्यात (हिब्रू).

कॅरेट (न) बरयल्ल्या मजकुरांत आनीक उतरां मदीं घालचीं आसल्यार त्या जाग्यार दोन उतरांमदीं करतात ती ^ अशी खूण. हे खुणेवयर तो मजकूर बरयतात वा समासांत (मार्जीन) तशीच खूण करून तो मजकूर बरयतात. हे खुणेक काकपद म्हळ्यार कावळ्या दोंको अशेंय म्हणटात.

केलदावणी (स्त्री) समज नामतना केल्लें अनुकरण; अंधानुकरण; केलद्याची (खेल्याची) दुसऱ्याक चाळोवपाची वृत्ती; उपहास; हेडावणी; विडंबन; विटंबणा;

केलशी (पु) म्हालो; न्हावी (का).

कॅलिको (न) कापसाच्या लुगटाची एक वरी जात (इं).

केली (स्त्री) खेळ; (क्रियापद) घड-यली (सं).

केवलमूल्य (न) मंचांतल्या महत्तम घट-काचें मूल्य (सं).

केष्टाय (स्त्री) मस्करी; चेष्टाय; फकांड.

केसतोड (पु) केंसाच्या मुळांत आइल्लो म्हणून चड दुखपी असो फोड (१२५०).

केसफोड (पु) केंसाच्या मुळांत आइल्लो फोड. असलो फोड जडावता.

केंस-शुष्कक (पु) विजेचे शक्तीन ओल्या केंसांर गरम हवेचो फवारो मारपी यंत्र; हेअर ड्रायर.

केंसान गळो कापप – (ल) कपटान फसवप; गोड गोड उलोवन नाडप.

केसीन (न) आम्लाक लागून गोठिल्लें दुदांतलें प्रथीन (इं).

कॅसेट (स्त्री) ध्वनीफीत; ध्वनी नोंदून घेवपी आनी विनरणाक उपकरपी संवेदन-शील फीत; ध्वनीफीत दवरपाची बॉक्स (इं).

केसो, केसलो, केहो, केहलो (अ) कसो; कसलो; कसले तरेचो.

केळशांचो, केळसंचो (पु) म्हालो; न्हावी (के).

केळ्याची वात (स्त्री) बारीक केळें.

कैं, कहीं (अ) केन्ना; केदवळा (१२५०).

कैक (वि) कितलेशेच; कांयजाण; जायते जाण; कित्येक (सं).

कैकुराड (स्त्री) ल्हान कुराड; परशू; पाळाचें आवत (का).

कैद करप (क्रिक) बंदखणींत घालप; कादयेंत घालप; पोलिसांनीं कायद्यानसार ताब्यांत घेवप (फा).

कैफी (वि) मादांद चडिल्लो; नशेंत गुल्ल जाल्लो; मस्त (फा).

कैर, कोयर (पु) घाण वस्तू; नाका जाल्ली वस्तू; कचरो; धुल्ल, घैरांव, कम्पटां बी कोयर.

कैराळो (वि) मळीण; घाणयारो; कोयरांतलो; कोयर लागिल्लो.

कोक (पु) दगडी कोळशाच्या भुग्याच्यो जळव म्हणून वापरच्यो गुळयो (इं).

कॉकटेल बाँब (पु) बाटलेंत मिसळिल्लें स्फोटक मिस्रण (इं).

कोंकणपण (न) मुर्तीपुजा; नास्तीकपण; हिंदू धर्म (१८८०).

कोंकणीवादी (पु) कोंकणी ही एक स्वतंत्र भास असून तिची उदरगत जांवक जाय

अशा मताचो कोंकणी मनीस; कोंकणा-भायरय कोंकणीवादी लोक आसतात.

कोंकणो (पु) हिंदू; मुर्तीपुजक; धर्मा-भायरो मनीस (१८८०). कोंकणांत रावपी हिंदू (१५६६).

कोंकवप (क्रिक) कोंकून कोंकून काडप; खूब कोंकप.

कोकाती (स्त्री) कार्नाव्हालांत मजेन एकामेकांचेर क्रिस्तांव मारताले, तो पोवाचो कागदी पुडो.

कोंकि (स्त्री) कोंक (के).

कोकें (न) वांकडो आंकडो आशिल्ली वडी.

कोंक्लुजांव (न) निर्णय (पु).

कोचकय (स्त्री) कोंवळचा पणसाची कोंचावन केल्ली शाक; करम (का).

कोंचप (क्रिक) निखळावप; हुमटावप.

कोचय (स्त्री) झेजरिल्ली कुंवल्याची शाक; खिमो (का).

कोंचावप (क्रिक) कीस करप; बारीक कुडके करप; कोचय करप.

कोचोर (पु) कोचकय; कोंचिल्ली भाजी (का).

कोच्चोळी (स्त्री) शाकेच्यो फोडी कोंचून केल्लें रायतें वा मसाल्याचें तोंडाक; विंदालू.

कोजांटी (स्त्री) खांवची वस्त चावतकीर थुकून उडोवपाचो चोंथो.

कोंजोळी (स्त्री) पोसो; दोन हातांची अंजुळी (के).

कोज्या (स्त्री) त्रिमितींतली Cosine; त्रिकोणमितींतलें एक प्रमाण वा फल; त्रिकोणाच्या काटकोनावेगळचा दुसऱ्या कोनाची लागची बाजू आनी काटकोनाचो कर्ण हांचें गुणोत्तर; ते लागचे बाजूक कर्णान भागलें कीं येता तें उत्तर. ह्या गुणोत्तराक सहज्या अशेंय म्हणटात.

कॉंज्याक (स्त्रीं) फ्रांसांत कॉंज्याक गांवांत गाळिल्लो ब्रँडी सोरो (फ्रेंच).

कोंञाक (न) नाल्लांचे पेंडीचें शेलें (के).

कॉट (स्त्री) न्हिदपाची हलकी, ल्हान खाट (इं).

कॉटगे (न) गोठो (का).

कोटर (पु) कॅमेरो (सं).

कोटले, कोटलो (पु) कांगच्यो; फुगां-वांचें वायट.

कोटी (स्त्री) तोंक; अग्र; जात; प्रकार; नमुनो; क्षेत्र; प्रांत; वर्ग; योनी; (वि) शंबर लक्ष (सं). धनुष्कोटी – धोणवाचें तोंक, मनुष्यकोटी – मनीस योनी, मनीस प्राण्याची जात, देवकोटी – देवयोनी. राक्षसकोटी – राक्षसांची जात. देव-कोटी – कोटचावधी देव. अपराधकोटी – कोटयांनीं अपराध.

कोटीकोन (पु) दोन कोनांच्या मापांची बेरीज ९०° आसली तर ते एकामेकांचे कोटीकोन.

कोटीक्रम (पु) युक्तीवाद; शक्कल (सं).

कोटीस्पर्शज्या (स्त्री) कोटीज्या आनी भुजज्या हांचें गुणोत्तर; कोस्पर्शज्या; Cotangent (सं).

कोटें (न) ल्हान कोट वा किल्लो (के); गढी (सं).

कॉट्टा (अ) अरेरे; हायहाय; दुर्दैव. हे उद्गार.

कोटचानुकोटी (वि) असंख्य; खूप कोटी.

कोठा (क्रिवि) खंय; खंयमेरेन (१५६६).

कोठार (स्त्री) कुराड (के).

कोठेवप (क्रिअ) घुसघुसून वा हवा न लागिल्ल्यान ड्बाडप; कुबट वास येवप.

कोंड (न) खोल जागेंत एकटावल्लो द्राव. उदकाचें कोंड, रक्ताचें कोंड (सं).

कोंडक (स्त्री) कणक; कांटयारो घट्ट आनी मोठो कोंडो.

कोडू-काजरो (वि) खूब कोडू; काजऱ्या इतलो कोडू.

कोडें (न) कुवाडें; हुमाणें; कूट प्रस्न.

कोडो (वि) कोडयाळो; कोडू; (पु) कवडो.

कोडवेल, कोडएल (न) कोडू तेल (अप).

कोण (सना) एकलो (मनीस). कोण हाजो त्रास ! – कितलो हाजो त्रास !

कोण कोण (सना) एकाद्रो (मनीस); एकलो एकलो; कांय जाण. कोणकोण आपणाक शाणे समजतात. कोणकोण दुसऱ्यांक पिशें लायतात.

कोणमापक, कोनमापक (पु) कोणाचे अंश मेजपाची आंकडे छापिल्ली अर्दचक्री पट्टी; प्रोट्रॅक्टर (सं).

कोणीय (वि) कोनाचो; कोणासंबंदीं (सं).

कोण्णाचो (सना) कोणाचोच, कोणायचो (नकारार्थी उतर). कोण्णाचो न्हय – कोणाचोच न्हय, कोणायचो न्हय.

कोंत (न) जपमाळेचो मणी (पु).

कोंतादोर (पु) अकावंटंट; हिशेबनीस; हिशेब करपी कारकून (पु).

कोतारो (वि) म्हाताऱ्यासारको ह्या अर्थाचें म्हातारो ह्या उतराक जोडून येवपी अळंकारीक उतर म्हातारोकोतारो.

कॉंत्रदांस (पु) एवरोवपेव लोकांच्या पोल्न्या नाचपद्धतींत जोडप्यांनीं नाचतना दादल्याच्या बरोबरीन नाचपी बायल मारता ती फिरकी (पु).

कॉंत्रपार्त (स्त्री) विरुद्ध पक्ष; दुसरी बाजू (पु).

कॉंत्रफोर्त (पु) तेंक्याक दिल्लो तेंको; धिगयेक दिल्ली धिगी (पु).

कॉंत्रसाण (स्त्री) विरोध; दुस्मानकी; वांकडेपण (पु).

कोंदप (क्रिअ) कोंडून उरप; मेकळेपण नासप; गच्च भरप (१२९०).

कोंदूस (वि) कोनशेल्लो; कुबट वामाचो.

कोनबाहू, कोणबाहू (पु) कोनाच्यो दोन रेगो (सं).

कॉंवेंत (पु) क्रिस्ती मठ (पु).

कॉन्व्हेंट (पु) क्रिस्ती मठ (इं).

कॉपर ऑक्सायड (न) तांबें आनी प्राणवायू हांचें मिस्रण (इं).

कॉपर सल्फेट (न) मोरचूद; गंधक आनी तांबें हांचो खार (इं).

कॉंपाद्र (पु) क्रिस्तांवाचो धर्मबाप (पु).

कोपारूढ (वि) कोपिष्ट (सं).

कोपेल (न) फुलांचो मुकूट; कपेल.

कोंफेती (स्त्री) माकरेचो कांटो काडिल्लो गुपीन हाल्वो; जिरेंकोथफिरीचो हाल्वो; मिठाय (पु).

कोफ्तो (पु) खिम्याचो एक प्रकार (फा); चुरणाचो खिमो.

कोंफ्रारीय (स्त्री) धर्मसंस्था; देवस्थान (पु).

कोंब (न) ल्हान खेडें; वाडो (का).

कोंबट (न) खोंपट; खोंप (का).

कोंबरी (स्त्री) आंकरी (का).

कोंबरो (पु) आंकूर.

कोबलें (न) माथ्यावेल्या केंसांचो बांदिल्लो वा वळिल्लो उबो आंबाडो; फळां तोडपाचें कोंयडेचें जाळें.

कोबलेबार्क, कोब्रे-ब्रांक (न) धवें तांबें; टीन; लाताचो पत्रो (पु).

कोंबु (पु) शींग; तुतारी (का).

कोबू (पु) उशिकांडो (का). कोबू गोड म्हण पाळां खणलीं.

कॉमीक (वि) विनोदी; फकांडी; थट्टेखोर (इं).

कॉमीक्स (न) ल्हान भुरग्यांचें चित्रांसयत आशिल्ले गोष्टींचें पुस्तक (इं).

कॉमेंट्री (स्त्री) टिका; घडितांचें निवेदन; समालोचन (इं).

कोम्द (पु) गवेतांचें कपाट; खणांचें कपाट; चेस्ट ऑफ ड्रॉअर्स (पु).

कोयतूल (न) ल्हान कोयती.

कोयर, कर (पु) कचरो; घाण वस्त; नाका आशिल्ली वस्तू (का).

कोरगार (पु) वेळांच्यो पांटल्यो, कंडे बी वस्तू करपी लोकांची जात; बुरूड.

कोरडो (पु) चाबकाचो फटको वा मार (पु).

कोरण (न) चित्राची आनी मजकुराची प्रतिमा छापिल्लो जस्ताचो पत्रो नत्राम्ल (नायट्रीक ॲसीड) आनी तांब्याचो पत्रो गंधकाम्ल (सल्फ्युरीक ॲसीड) रसायणान, उणोअदीक जाय जाल्ल्या प्रमाणांत क्षरवप वा खरवडप. हाका इंग्लिशींत **एचींग** म्हणटात. कोरिल्लो पत्रो लांकडी फळयेचेर खिळावन ताचो ब्लॉक करतात आनी टायपाच्या मजकुरासयत तो कागदार छापतात.

कोरलंचो (पु) लोखंडाच्यो वस्तू घडवपी कारागीर; लोहार; हेमाडकार; घडकामी (के).

कोरी (वि) कोराचो; रंगाचो; रंगीत (पु).

कोर्तासांब (न) कंगरखीस; नकशीकाम (पु).

कोल (न) सुणें (का).

कोलकांदो (पु) एक वखदी कांद्याची वनस्पत.

कॉलनी (स्त्री) वसाहत; गांवांतलो वाडो; वसती; साम्राज्यवादी लोकांनीं जिखून सत्तेखाला दवरिल्लो देश (इं).

कोलम (पु) बारीक तांदळाची एक जात.

कोलसुणें (न) सुण्याचे आंगलटीचो कोलो. हे कळपांनीं भोंवतात आनी मनीस मेळ्ळयार वेढून मारतात; उदकांत पेंवतात. हांकां कोले म्हणचेपरस लांडगे म्हणप सत्याक धरून जातलें.

कोलावप (क्रिक) कोलो दुसऱ्या जनावराक लबाडी करून फसयता तो प्रकार; भेमटावप; आश्वासनां दिवन फसवप; घोळकावप.

कोली (स्त्री) कुत्री.

कोलीत (न) मोठी कोलती.

कोलूक (न) सुण्याचो पेटो.

कोलेस्टेरॉल (न) रक्तांत तयार जावपी कांय द्रव्यांचे आम्ल. हे आम्ल एक फावट रक्तांत जमले कीं सहज विरघळनात आनी रक्त घोळपांत अडचण करतात. हे आम्ल आरोग्याक घातमारे आसतात. (इं)

कोल्लावप (क्रिक) राग हाडप; काथलावप; राग येवंचो म्हणून कुतलावप.

कोल्ली (वि) कसल्याय तत्वाच्या आचरणाखातीर अतिताय करपी. धर्मकोल्ली – धर्माच्या नांवान मनीसपणाभायरो वेव्हार करपी; धर्मछळ करपी. वंशकोल्ली – दुसऱ्या वंशांच्या लोकांक उणाक आनी शत्रू अशे लेखून तांकां छळपी.

कोल्हाळ (पु) बोवाळ; आरड; बोबाट; कोलाहल (सं).

कोवळीक (स्त्री) पिंवचें आयदन; फुलपात्र.

कोवाळणें (न) वेंटाळें; निवणें (का).
कोवो (पु) धातू वितळांवचें आयदन (का).
कोंशिबीर (स्त्री) कुसपर; कुसपीर; करम (म).
कोंसुलात (स्त्री) राजदुताची परदेशांतली कचेरी; वकिलात (पु).
कोंसूल (पु) आपल्या देशाचें परदेशा-लागचें काम परदेशांत रावून करपी राज-दूत (पु).
कोंसुल्त (पु) तज्ञाचो सल्लो; तज्ञाकडे केल्ली चर्चा (पु).
कोंसूल्त करप (क्रिक) चर्चा करप; तज्ञाचो सल्लो घेवप; एकमेकांमदीं थारा-वप (पु).
कोंसेर्व (न) लोणचें (पु).
कॉस्ट (स्त्री) किमत; वस्तू विकती घेवंक पडटा तें मोल; वस्तू घडोवंक करचो पडटा तो खर्च (इं).
कॉस्ट अकावंटंट (पु) उत्पादीत वस्तू खातीर कितलो खर्च जाता ताचें बिनचूक गणीत करपी प्रशिक्षीत हिशेबनीम (इं).
कोस्पर्श (पु) त्रिमितींतल्या काटकोन त्रिकोणांतल्या पुरक कोणाचें कर्ण रेगे-बरोबरचें गुणोत्तर (सं); Cotangent.
कॉळ (न) लठ्ठ आंगाची जाड शिरकुटी; मांसाची घडी; (ल) धंद्यांत सुमाराभायर लाभ वा फायदो.
कोळ, कोण (पु) तळें (का).
कोळकें (न) वर्साकांठीं भाताच्या दोन पिकांमदीं काडटात तें तिसरें पीक (का).
कोळप (क्रिअ) कडप; वितळप (के).
कोळमो (पु) फोडणी घालून केल्लो दाळचो सादो रोस.
कोळयो (पु) वणटींतलें ल्हान उकतें कत्रेल; कुरकूट; पेटी (का).
कोळवाळ, कोळवाड, कोलवाळ (स्त्री) कोळी लोकांची वसती; कोळी लोकांचो गांव (का).
कोळशा आंबवाय (पु) कोळसो जळून जाता तो अम्ल वाय; कार्बोनीक ॲसिड गॅस.
कोळसुंदो (पु) लांडगो (का).
कोळसुलो (पु) दुदी (के).
कोळसो (पु) पालवल्लो इंगळो; अर्दकुटें जळून पालवल्लें लांकूड; सोन्याचो कोळसो – पोन्न्या २४ शेरांचें (तेलाचें) माप.
कोळिंदर (पु) कोळहुंदीर; घुशीची एक जात.
कोळी (पु) आपल्या आंगांतल्यान पाझ-रिल्ल्या मेणाचे दोर ताणून तांचें जाळें विणून तांतूंन घुस्पल्ल्या किड्यांक खावपी किडो; पाकळयो; मावली; वाणी; माळयो; नुसतें मारपी गावती वा खारवी.
कोळें (न) कांटो (के).
कोळोंब (न) ओखदाचें तेल (के).
कौटिल्य (न) कवटाळ; कपटकारस्थान; विष्णुगुप्त कौटिल्य हो चंद्रगुप्त मौर्य सम्रा-टाचो गुरू आनी नंदांचें मगधांतलें राज्य बुडोवपी अर्थशास्त्रज्ञ आनी राजकारणी पुरूष (सं).
कौन्सील (न) कायदेमंडळ; अधिकाऱ्यांची समिती (इं). मंत्रीमंडळ – मिनिस्टरांचें कौन्सील. लेजिस्लेटीव कौन्सील – राज्य-सभा; राज्यांतलें वरिष्ठ कायदेमंडळ. बार कौन्सील – वकील सभासदांचें मंडळ. मेडिकल कौन्सील – डॉक्टरांनीं निवडिल्लें आरोग्यतज्ञांचें मंडळ.
कौलप्रसाद (पु) देवाचे मुर्तीक फुलांच्यो पाकळयो वा तांदूळ दोन रांगांनी लावन

नारायणें घालून देवाकडल्यान प्रस्नांची
जाप आनी संरक्षण मागप; कौलाचो
प्रसाद (अ सं).
कौलाक येवप (क्रिअ) शरण येवप; अंकीत येवप; आपले सगळे उपाय सोंपून
त्रासांनी हैराण जावन कोणाच्याय आदाराक येवप.
कौशांबीश (पु) कौशांबी नगराचो राजा
वा धनी (सं).
क्यारी (स्त्री) भातजमीन; शेताचो
कुणगो; बागेचो खण; फुलझाडांची रांग;
रोंपटयांचो वाफो (सं. केदार).
क्रतू (पु) बेत; योजना; यज्ञ; होमहवन (सं).
क्रंदन (न) कारांदाय; रुदन (सं).
क्रम (पु) घडिचार; सुवाळो; वावर;
घटना; लागण; गती (सं).
क्रमदर्शक (वि) पांवडो दाखोवपी. देख :
पयलो, दुसरो, पांचवो बी (सं); क्रमदर्शक
विशेषण हें संख्येन क्रम दाखोवपी उतर.
क्रमप्राप्त (वि) क्रमाक लागून मेळिल्लो;
नंबराप्रमाण मेळिल्लो.
क्रमवाचक अंक (पु) वस्तूचो क्रम दाखोवपी संख्याशब्द. देख : पयलो, दुसरो,
तिसरो बी.
क्रमविकास (पु) पांवडया पांवडयान
जाल्ली प्रगती (सं).
क्रमविशेषण (न) संख्या विशेषणाचो
पांवडो दाखोवपो भेद. देख : पयलो, धावो,
शंबरावो बी.
क्रमागत (वि) अनुक्रमान आइल्लो. देख:
१, २, ३, ४, बी.
क्रमीत अंक (पु) एका फाटल्यान एक
येवपी आंकडे (सं).
क्रयशक्ती (स्त्री) विकतें घेवंची तांक.

क्रांतदर्शी (पु) क्रांतीची जाण आसपी.
क्रांतीवृत्त (न) पृथ्वी सुर्याभोंवतणी
फिरता आनी सूर्य तिचेभोंवतणी फिरता,
अशें भासता ते कल्पनीक गतीची वांटकुळी
रेघ (सं). ती वैषुवीक वृत्ताक समांतर
कल्पिल्ली वृत्त-रेग (सं). ह्या वृत्ताचे
बारा वांटे करून प्रत्येक वाटयांक राशीचें
नांव दिल्लें आसता. मेष, वृषभ, मिथून,
कर्क, सिंह, कन्या, तूळ, वृश्चिक, धन,
मकर, कुंभ आनी मीन. ह्याच वृत्ताचे
सत्तावीस वांटे कल्पून प्रत्येक वांटयाक
नक्षत्राचें नांव दिलां. अश्विनी, भरणी,
कृत्तिका, रोहिणी, मृग, आर्द्रा, पुनर्वसू,
पुष्य, आश्लेषा, मघा, पुर्वा, उत्तरा, हस्त,
चित्रा, स्वाती, विशाखा, अनुराधा, जेष्ठा,
मूळ, पुर्वाषाढा, उत्तराषाढा, श्रवण,
धनिष्ठा, शततारका, पुर्वाभाद्रपदा, उत्तराभाद्रपदा, रेवती आनी अठ्ठाविसावें नक्षत्र
अभिजीत.
क्रिज्मार करप (क्रिक) क्रिस्तांवांचो
पवित्र तेल माखपाचो धर्मीक विधी (पु).
क्रिडोपवन (न) खेळपाचें आनी करमणुकीचें सोबीत मैदान (सं).
क्रियानष्ट (वि) दुराचारी; दुष्ट; बरे
संस्कार नाशिल्लो (सं).
क्रियापरंपरा (स्त्री) एका घडिचारान
दुसरो घडिचार घडटा, दुसऱ्यान तिसरो
घडटा अशी घडिचारांची माळ.
क्रिया-भुमिती (स्त्री) प्रत्यक्ष वेव्हारांत
लागपी भुमिती शास्त्राचें ज्ञान (सं).
क्रियाभ्रष्ट (वि) वायटमार्गी; खोटारडो; धर्मीक संस्कार पाळिनाशिल्लो;
माणसुकेभायरो (सं).
क्रियावान, क्रियावंत (वि) उद्योगी;
नेमनिष्ठेन वागपी (सं).

क्रियाविशेषण (न) वाक्यांत क्रिया कशी घडली तें सांगपी उतराची व्याकरणांतली जात; वाक्यांतली क्रिया घडपाचो वेळ, जागो, प्रकार सांगपी उतराची व्याकरणांतली जात (सं).

क्रिस्तजयंती (स्त्री) नाताळ; क्रिस्मस; क्रिस्त जल्माचो उत्सव.

क्रिस्तप्रसाद (पु) कोमुंज्यांव, सायब घेवपाचो संस्कार.

क्रिस्तांवपण (न) क्रिस्तांव धर्म; क्रिस्ती आचरण; क्रिस्ती वृत्ती.

क्रुटांनीं (क्रिवि) कोटयांनीं.

क्रुद्ध जावप (क्रिड) रागार जावप; मंतापप; क्रोध येवप.

क्रूट (वि) कोटी; करोड; शंबर लाख.

क्रोकरी (स्त्री) चिनी मातयेची घर-कामाचीं (जेवणाखाणाक) वापरुंचीं आयदनां (इं). देख: कप, बशी, किटली, उदकाचो खुजो, प्लेट बी.

क्रोधन (न) एकुणसाठावें संवत्सर.

क्रोधी (न) आठ्ठिसावें संवत्सर.

क्लायमॅक्स (पु) उच्चतम अणभव; उच्च बिंदू (इं).

क्लोरीन (न) हळडुवसार, पांचवो, जड, रसायणीक प्रक्रियेक मोंगो असो निर्धातूक वायू. हाचो खार सोडियमांत मिमळून निजी मीठ घडटा (इं). उदक निवळावंक हया वायूचो उपयोग करतात.

क्वथन (न) खतखतो (सं).

ख—कोंकणी भाशेचे देवनगरी वर्णमाळेचें दुसरें व्यंजन.

खंखाळ (वि) खिकाळपी; घोड्याभाशेन आवाज काडपी; बोबाटो.

खगोल (पु) वांटकुळया आकाराची दिसता अशी अंतराळाची पोकळी; निरिक्षकाक अंतराळाचो दिसता तो भाग (सं). आकाश सदांच घुमटासारकें दिसता म्हणून तो आकाशाचो गोल म्हळयार गुळो म्हणटात.

खगोल-दर्शनागार (न) अंतराळांतल्या गुळयांचे देखावे दाखोवपी घर; प्लॅनेटेरियम.

खगोलशास्त्रज्ञ (पु) अंतराळांतल्या गुळयांची माहिती आशिल्लो तज्ञ; ज्योतिर्विद् (सं).

खग्रास ग्रहण (न) ग्रहणांत सूर्य वा चंद्र कांय वेळ आडोमाक लागून अजिबात दिष्टी पडनात अशें ग्रहण.

खच्चीकरण (न) पोन्या काळांत बेफाम जवानांनीं बायलांचेर आगळीक करूं नये म्हणून तांचो आण धाडायताले ती क्रिया. प्राण्याक संतत जांवची न्हय म्हणून करचेली क्रिया; (बैलाचो) आंड झेजरपाची पद्धत; कवीन वा बरप्यान साइत्यीक रचना करची न्हय म्हणून ताका निरुत्माही करचो वावर; आत्मविश्वास नासो करप; निराशावादी करपाचो वावर.

खटक्याचें घड्याळ (न) बटण दांबून जाय तेन्ना बंद करपाचें घड्याळ; स्टॉप वॉच. कामगाराच्या कसल्या कामाक कितलो वेळ लागता हें नोंदचे खातीर हया घड्याळाचो उपयोग करतात; धांवपाचे सर्तींत प्रत्येक गड्याक थारायल्लें अंतर धांवूंक कितलो वेळ लागलो तें नोंदपाक हें घड्याळ वापरतात.

खटखटो (वि) भांडखोर; किजिली;

तिडो; तिडपी.

खटलो (पु) न्यायालयांतलो तंटो (का).

खटलो भरप (क्रिक) न्यायालयांत फिर्याद दाखल करप.

खटू, खट्टू (वि) खजील; ओशाळल्लो; खिन्न; लजेल्लो.

खट्‌वांग (न) शंकरदेवाच्या हातांतलें मेल्ल्या मनशाच्या तकलेच्या कट्‌ट्याक हाताचें हाड जोडून घडयल्लें भीक माग-पाचें आयदन. भैरव वा नाथपंथी संन्याशी असल्या आयदनांत भीक घेवन जेवणाचें आयदन म्हणून ताचो वापर करताले (सं).

खंड (पु) संगितांतल्या ताळाचो पांच मात्रांचो वांटो; खांवटें; कुडको; अंतर; भेद; आडमेळें; अंत (सं).

खडकविज्ञान (न) जमनींतल्या तरां-तरांच्या फातरांच्या थरांची उपजण आनी रचणूक हांचो भूविज्ञान शास्त्रांतलो अभ्यास.

खडकावप (क्रिक) (ल) रागान सांगप; खरडपट्‌टी काडप; तासंपट्‌टी काडप; रागार जावप.

खंड-ग्रहण (न) गिराण लागतकच चंद्राचो वा सुर्याचो अर्दकुटो भाग दिसना अशें गिराण; कुडक्यापुरतें गिराण (सं). खंड-ग्रास ग्रहण.

खंडग्रास (वि) अर्दकुटो गिळिल्लो घांस.

खंड घालप (क्रिक) मुणकारान जमनीच्या माल्काक जमनीच्या उत्पन्नाचो थारायल्लो वांटो दिवप; बंद करप; थांबवप.

खंडप्राय (वि) खंडासारको; खंडाएदो; सुमाराकसो खंडाच्या आकाराचो (सं). भारत हो खंडप्राय देश आस. Subcontinent.

खंडण-मंडण (न) विरोध आनी समर्थन; दोष दाखवप आनी गूण दाखवप (सं).

खडबडाट (पु) खडबड खडबड असो आवाज.

खडाखड (क्रिवि) घडाघड; अडखळ-नासतना.

खडू (पु) करार; कबलात (१६००); चिकट भुसभुशीत माती.

खडे, खडेन (क्रिवि) खंय; खंयशें (कु) (प्रस्नार्थी अव्यय).

खंडें (न) तरवार (के).

खडेगांठ, खडेघांट (वि) घट काळजाचो; धिराचो; ताठ; घट्ट; निबर; खर; भयंकर (झूज).

खंडेराव (पु) शंकराचो कलियुगांतलो अवतार; जेजुरीचो खंडोबा.

खंडेली (पु) भागेली; कूळ; मुणकार.

खडेसाकर (स्त्री) ल्हान गुंडयांच्या आकाराची, शेंकेल्ली वखदी उपयोगाची साकर; बारीक साकर करचेखातीर उंसाचो रोस खतखतायतात, ताचेहून चड खतखतावन, बारीक साकर करचेखातीर रोस थंडायतात, त्याहून चड सवकासायेन खतखतायल्लो रोस, थंडायलो कीं खडे-साकर जाता.

खडें सैन्य (न) युद्धाचे तयारेन आशिल्लें सैन्य; जय्यत फौज.

खडो (वि) उबो (हिं).

खडो घांट (पु) चडूंक खूब कठीण असो तुटिल्ल्या कडयासारको उंच दोंगर.

खडो मसालो (पु) वांटीनासतना मसा-ल्याच्या जिनसांचे आंगशांत बांदून शिजो-वंक उडयल्ले कुडके.

खड्डी (स्त्री) खटारे गाडयेच्या चक्राक सवकास धुंवचें म्हणून घष्टायतात ती बांदिल्ली कांब; ब्रेक.

खट्टो (पु) बोडकी तकली; (वि) केंस नाशिल्लो; बोडको.
खणखणाट (पु) खणखण असो आवाज.
खणीक (पु) खणींत खणपी वावराडो.
खण्णी (स्त्री) खणपाचो वावर.
खत (न) पत्र; कर्जखत; घाणखत बी; करार (अ).
खंत (वि) खोल.
खतखतीत (वि) जड हुनसाणीन खतखतता असो; उबळटा असो; खतखतपी.
खतेवप (क्रिअ) दाग लागप.
खत्नो (पु) मुसलमान भुरग्याचे चोंटलेच्या तोंकावेलें चामडें कापपाचो शास्त्रीय विधी; सुंतो (अ).
खदूड (वि) कट्टर; कंजूस; निग्रही; दुष्ट; त्रासदायक.
खंथंय (क्रिवि) खंय; खंयशें; खंयसार; खंयसो (के).
खंदल (न) धान्याच्या रोंपाचें लुंविल्लें मूळ.
खदिरांगार (पु) खैराच्या लांकडाचो निखारो (सं). रागीट मनशाच्या तांबड्या दोळयांचें काव्यमय वर्णन. खदिरांगारासारके दोळे.
खंदूल (न) ताळी; खांदयेचो देळो.
खंदो (वि) भक्कम; समर्थ; घटमूट; वळकट (फा).
खनीज उदक (न) जमनींतल्यो वखदी वस्तू मिसळिल्लें उदक (सं).
खनीज वर्णक (पु) खणींतलें रंगसत्व (सं).
खनीजविज्ञान (न) खाणींतल्यान काडिल्ल्या वस्तूंच्या गुणधर्मांचे माहितीचें शास्त्र (सं).
खनीजशास्त्र (न) खणींतल्या वस्तूंच्या माहितीचो पद्धतशीर अभ्यास; खणवस्तूविद्या (सं).
खप (पु) विक्री; खरेदेची मागणी.
खपखप (पु) काळजाचो कलकल; धडधडो.
खपखपप (क्रिअ) धडधडप; कलकलप (काळीज).
खबरदारी (स्त्री) सावधगिरी; हुशारी; जागरूकताय (अफा).
खबरे-पत्र (न) वर्तमानपत्र; दिसाळें; बातमीपत्र; नेमाळें (फा) (सं).
खंयीं (क्रिवि) खंयच.
खर (न) पंचविसावें संवत्सर.
खरकटो (वि) कडक; उग्र; उष्टो. खरकट वोत – कडक वोत.
खरकस (वि) खरखरीत; ओबडधोबड.
खर खावप (क्रिक) त्रास दिवप.
खरंगटप (क्रिक) भरडप; भड्डो काडप; रवो जाडो येवंचो अशें दळप.
खरंगटो (पु) जाडो रवो; भरडो; भड्डो.
खरज (स्त्री) खोरोज (के).
खरपप (क्रिअ) खाजप; खाज येवप; (क्रिक) खाजवप.
खरपवप (क्रिक) खाजवंक लावप; कानरूंक लावप.
खरपूस समाचार घेवप – मणसणीत मार दिवप; खूब पेटप.
खरमस्तेर घालप (क्रिक) खरें कारण वेगळेंच आसून कसलेंय दुसरें निमित्त घेवन रडप आनी हट करप.
खरवड (स्त्री) अगदीं बारीक नुस्तें (कु).
खरवंतगार (पु) खरवंतीन मोठीं लांकडां चिरपी मानाय.
खराड (पु) धारेच्या तोंकान घुंवडावन जाय जाल्ली वस्तू घांसून आकार दिवपाचें यंत्र; लेथ यंत्र (अ).

खराडी (पु) कांतवपी कामगार.
खरें खावप (क्रिक) खरें मानप.
खरेदी-शक्ती (स्त्री) माल विकतो घेंवची तांक.
खरेपण (न) खात्री; निश्चिती.
खरेपण करप (क्रिक) चवकशी करून एकाद्री गोष्ट खरी म्हणून सिद्ध करून घेवप; प्रमाण करून घेवप; सिद्ध करप; प्रमाणीत करप.
खरेपण धरप (क्रिक) सत्य मानप.
खर्गस (स्त्री) खरवंत.
खर्चवेंच (पु) खर्चूंक लागता तो दुडू (फास).
खर्चाक घालप, खर्चाक मारप (क्रिक) (पैशे) खर्च करूंक लावप.
खर्चाळ (वि) खर्चीक; सुमाराभायर दुडू खर्च करपी.
खलगड (स्त्री) उचकी; खेळणी (के).
खलप (पु) मळणेचें खळें झाडपी वावराडो (प्रा).
खलितो (पु) पत्र घालून धाडपाची ल्हान पोती (फा).
खवखव (स्त्री) ताळचाची खाज; ताळो कुतकुतप.
खवखवप (क्रिअ) कुतकुतप; सरांटप.
खवणें (न) कांतनें.
खवदळ (पु) नाका आशिल्लो बोवाळ.
खवदळ घालप (क्रिक) बोवाळ करप; उरफाटें सुरफाटें करप.
खवलो (पु) मोठें कांतनें.
खवळ (स्त्री) खोबऱ्याची वाटी.
ख-स्वस्तीक (न) निरिक्षकाचे तकलेवेलो खगोलांतलो शेखर बिंदू (सं).
खळ (वि) नीच; दुष्ट (सं).
खळखळाट (पु) खळखळपाचो आवाज.
खळगी (स्त्री) खांच; फोंडकूल.
खळबळाट (पु) खळबळीचो मोठो आवाज.
खळें (न) घराच्या दारांतलें आंगण; सपाट केल्ली जमीन.
खाँ (पु) खान; प्रतिष्ठीत मुसलमान; गिरेस्त (फा). इराणी आनी पठाण वंशांतल्या लोकांक ही पदवी लायतात.
खाऊ (पु) (भुरग्याचे भाशेंत) खांवक; खांवची गोड वस्तू (म).
खांकडप, खांकुडप (क्रिक) फुडें फाटीं सरप; हयन्हय म्हणप.
खांकूंक (क्रिअ) खांकरूंक; खोंकूंक (के).
खाकेक मारप (क्रिक) खाकेंत धरप; (ल) व्हरप; हातासप.
खाकोटी (स्त्री) खाकेंतलो जागो (प्रा).
खाजगत, खासगत (क्रिवि) व्यक्तिगत; खाजगी; आपसांत दवरपाचें; चारचौगांक कळूंक फावना अशें (फा).
खाजूरकुली (स्त्री) खातकुलेची वनस्पत; खातकुली; आंग खाता असो खातकुलेच्या पानाचो पिठयाचो थर.
खाड (न) खाडकेचे वाडिल्ले केंस; दाढी (१२५०).
खांडवी (स्त्री) चण्याचें पीठ ताकांत कालवन, आलें, मिरसांग बी घालून, शिजोवन फोडणां घालून केल्या पाकाचीं कापां.
खाडयाळो (वि) खाडाचे केंस वाडयल्लो.
खांडवो (पु) न्हंयेंमदलो सुको जागो.
खाडु (न) खाडूं (के).
खांडोती (स्त्री) केळीच्या दांडाऱ्याचे एकेवशीनचो पानाचो जेवंक-खांवक घेतात तो कुडको (सं).
खाणपद (न) घुमटांच्या मेळांत निमाणें म्हणपाचें पद.

खाणें, खाणयें (न) नुसतें पागचेखातीर न्हंयचें उदक सांठांवक केल्लें खांवटें; व्हड्ण.

खाणेरो (वि) अधाशी; भकारो.

खातड (स्त्री) चिरँगट; गर्दी; खूप आइल्लें पीक; चिखल; घाण; खूब चिखल.

खातून (स्त्री) खानाची पत्नी; बेगम; पठाण वंशांतली बायल मनीस (फा).

खातेदार (पु) जाच्या नांवान देण्या-घेण्याचें खातें उगडिल्लें आसता तो; व्यापाऱ्याकडे खातें आशिल्लो; बँकेंत खातें आशिल्लो.

खातेर (अ) लागून; पासत ह्या अर्थाचें चवथे विभक्तेचें कूस (फा).

खाद्य (न) खांवक; खाजें; खांवची वस्त; (वि) खांवक योग्य (सं).

खानदान (न) शुद्ध कूळ; प्रतिष्ठीत घराणें; शुद्धाचरणी वंश (फा).

खानदेश (पु) महाराष्ट्रांतल्या धुळें (पश्चीम खानदेश) आनी जळगांव (पूर्व खानदेश) ह्या दोन जिल्ह्यांचो सुपीक प्रदेश.

खानो (पु) घर; स्थान; जागो; हॉल; साल; गुदांव; मांगर; कामघर; यंत्राचो संच (फा). देख : किताबखानो – पुस्त-कांचें दुकान; दारूखानो – दारूकाम, दारूसामान करपाचो कारखानो; दिवाण-खानो – माजघर, पावण्यांक उठपाबस-पाचें आनी पावण्यांकडेन उलोवपाचें साल; तोफखानो – तोफांचो संच; छापखानो – मुद्रणालय; पागलखानो – पिशांचें मानि-कॉम; दवाखानो; पायखानो, शेतखानो – संडास; कारखानो – घडकामाचें घर, यंत्रांचो कारखानो, मालाचो कारखानो, पोलादाचो कारखानो, खतांचो कारखानो, हॉटेल, खानावळ बी.

खांपप (क्रिक) हातासप; फारावप.

खापर (न) मातयेचो तवो; मातयेचें कौल; मडकेचें पोंद. हें भाकरी भाजूंक उपकरता.

खापर फोडप (तकलेर) (क्रिक) दोषी म्हणून थारावप; गुन्यांवी म्हणून पोन्या काळांत न्यायनिर्णय जातकच गुन्यांवी मनशाचे तकलेर खापर फोडपाची पद्धत आसली.

खापरोळें (न) मोठ्या केळ्यांची एक जात.

खांबलो (पु) खामलो; ल्हान खांबो.

खांबसुत्र (न) खामसूत्र; कळसूत्री बावलें.

खांब्या-खुन्यांचो (वि) घट हाडांपेंगांचो; घटघुमट.

खायलो (वि) सकयलो; पोंदचो.

खारवट (वि) खार उदकाचे रुचीचें (उदक).

खारवाय (पु) नत्रवायू; नायट्रोजन वायू.

खारसाण (स्त्री) मिठाची रूच; मिठाचो वास.

खारीक (स्त्री) खारीक; सुकिल्लो खाजूर.

खारेपाट (पु) समुद्रकांठाची खारवट जमीन; खाजन. ही कसाक बरी.

खारें मीठ (न) खणींतल्यान खणून काडिल्लें वखदी मीठ. हें दर्यातल्या उद-काच्या मिठाहून चड वखदी आसता.

खारें सरोवर (न) खाऱ्या उदकाचें सरो-वर; खारी कोंड (सं).

खालट (न) सकल जागो (के).

खालतों, खालों (क्रिवि) सकयल; पोंदा (कु).

खालती मान (स्त्री) (ल) नमळाय; सकयली मान; लीन वर्तणूक.
खालते नदरेचो (वि) (ल) बेरकी; कारस्थानी; कपटी.
खालते मानेचो (वि) नम्र सभावाचो; विनयशील सभावाचो.
खालपण (न) नमळाय; लिणवाय.
खाली (वि) रिकामो; रितो (फा).
खालाट, खालाटी (स्त्री) सकयल्या थराची जमीन; न्हंयेचे खाडयेलागचो गांव; सकलाट; सखल प्रदेश.
खावणी (स्त्री) गोरवांक खांवक घालचेली दोणी.
खावप (क्रिक) चावून गिळप; जेवप. हवा खावप – मेकळे हवेंत रावप. मेकळे हवेन आरोग्य सुधारता. मळखाव (लुगट) – चिखल वा दाग दाखवन दिना असो. केंस खावप – केंसांत खाज येवप, पैशे खावप – अनितीन दुसऱ्याले पैशे हातासप. उष्णे घेतिल्ले पैशे फेडिनासतना रावप. दम खावप – थांबप. आयदनां खावप, घरदार खावप, दागिने खावप; भाटबेंस – (दुसऱ्यालें) हातासप, (आपलें आसल्यार) विकून पैशे व्हगडावप. फॉल्गाक खावप – पैशे खर्चून चैन करप. जिवाक खावप – खावन जिवाक समाधान जावप. जीव खावप – त्रास दिवन, दुसऱ्याची तकली खावप, मनाक त्रास दिवप. जुगाराक खावप, सोऱ्याक खावंप – जुगार खेळून, सोरो पिवन व्हगडावप. कोण खायना – (ल) कोण किंमत दिना. कोण खाता ? – कोण जुमानता ? कोण विचारता ? – कोण गणिना.
खासगी (वि) आपलो स्वताचो स्वतापुरतो; लोकांचो संबंद ना असो (फा).
खास महाल (पु) राजाच्या राणयांचो महाल वा राजवाडो (फा).
खासियत (स्त्री) विशेषताय (अ).
खास्त (स्त्री) ख्यास्त (के).
खिच्चयी (स्त्री) बडी.
खिजवप (क्रिक) तिडावप; उपहास करप.
खिंड (स्त्री) दोन दोंगरांमदली पावलवाट (का).
खिणयाळो (वि) खीणभर जगपी वा तिगपी; क्षणजिवी.
खिबड (न) दोळ्यावेली पुळी; बुल्लूक; खुपरी.
खिबो (पु) माफी; क्षमा (के).
खिलाडी (वि) खेळपांत पटायत; मेळून मिसळून वागपी वृत्तीचो (सं).
खिलाडू (वि) खेळांक योग्य असो; खेळीमेळीचो; हांसतो-खेळटो.
खिशांत घालप (क्रिक) (ल) फारावप; लुटप; वश करप.
खिळप (क्रिअ) खिळे मारिल्ल्याभाशेन एकाच जाग्यार रावप. हालना जावप.
खिळावप (क्रिक) खिळे मारप.
खीळ (स्त्री) कडी; दार बंद करपाचो वारांव वा कांब. दांतखीळ बसप – तोंड बंद जावप; तोंड उगडना जावप.
खुजो तारो (पु) खिन्नटिल्लो दिसता असो तारो.
खुटकार (पु) खोतीकार; मुणकार (१६००).
खुंटप (क्रिअ) उणो जावप; बंद जावप; सोंपप.
खुंटा-कणंग (न) तापियोगाचें कणंग (के)
खुंटो (वि) लंगडो.
खुट्टेवप (क्रिअ) वाडनासतना उरफाटो बारीक जावप; वाढ खुंटप.

खुडप (क्रिक) तोडप; कोंचप.
खुडूक बसप (क्रिक) तांतयां उबयत (कोंवयेन) दिसरात बसून खुडूखुडू आवाज तोंडान करप.
खुडें (न) कुकडांचो घूड.
खुडो (वि) खोटो; फटींचो.
खुती, खोती (स्त्री) चवकशी; बारीक-साण.
खुदप (क्रिअ) (ल) उचांबळप; अवसर आंगांत येवप; कुदप.
खुदा (पु) देव; ईश्वर; अल्ला (अ).
खुद्द (वि) स्वताचो; आपलो; आपूण-हून; आपूण स्वता (फा).
खुनाखुनी (स्त्री) कत्तल; व्हड प्रमाणार जाल्ली हत्या.
खुपरी (स्त्री) सुकी जखम; दोळ्याक जाल्ली सुकी जखम.
खुरखुरप (क्रिअ) शिवशिवप; स्फुरण येवप.
खुरटप (क्रिअ) वाढ थांबून खिन्नटप; बारीक जावप; सुकप; बावप.
खुरपप (क्रिक) मुळांतली माती विस-कप; खुरपणी करप; नडप.
खुरपें (न) खुरपणी करपाचें कोयतूल.
खुराक (पु) खाद्य; आहार; खाण; पौष्टीक खाण (फा).
खुरीशा (पु) खुरीस (के).
खुर्द महाल (पु) राजाच्या नायकिणींनीं रावपाची इमारत (फा).
खुर्सा-झूज (न) मुसलमानांच्या ताब्यांतलें जेरुसालें शार क्रिस्तांवांनीं जिखचें म्हणून युरोपांतल्या राजांनीं अकराव्या शेंकडया-सावन तेराव्या शेंकडयामेरेन एका फाट-ल्यान दुसरी अशो घाल्ल्यो लष्करी घुरयो आनी मुसलमानांलागीं जाल्लीं झुजां.
खुलगो, खुळगो (पु) रेडो (कु).
खुलप (क्रिअ) उगडप; उक्तो जावप; फुलप; विस्तारप; रंगांत येवप; आनंद जावप (प्रा).
खुलवप (क्रिक) उक्तो करप; रंगांत हाडप; आनंदीत करप; स्पष्ट करप; मधूर करप; हांसवप.
खुशालचंद, खुशालचेंडू (वि) चैनी; विलासी; रंगेल (फा).
खुशाली (स्त्री) तमाशो; लोकांचो गांवठी करमणुकीचो नाटकी खेळ (के).
खुशीव्रत (न) गांवकारांनीं पोन्न्या काळांत सरकाराक आपखोशयेन भरचेली पटी.
खूट (स्त्री) खोती (१६००).
खूप जड उदक (न) उदकाच्या तीन हजार भागांत एक भाग खार असलें उदक; सावणाक फेंस येना असलें उदक.
खूल (स्त्री) खोंट (के).
खूश (वि) आनंदी; समाधानी (फा).
खेका, ख्याका (सना) कोणाक; कित्याक; खंयचे वस्तूक; कोणाखातीर; कित्या-खातीर (कु).
खेट (स्त्री) फावट; फेरो.
खेणी (सना) कित्यान; कसल्या साध-नान (कु).
खेतबागडें (न) खेत्याचो नाच; खेत्रडाय; बकच्छाय; थट्टा; फकाण; उपहास; विटंबणा; माकडचेष्टा.
खेतलो (पु) प्रेतात्म्याची एक जात.
खेत्र (न) पोन्ने काळचें बळी दिवपाचें देवस्पण; कोंवडें कापप वा कुंवाळो कापप वा बकरो मारपाचें देवस्पण; क्षत्रियकर्म; क्षेत्र; विषय; वाठार; मळ; शेत (प्रा).
खेदप (क्रिअ) दुःख मानप; खेद भोगप; खंत धरप (सॅ).

खेदीत, खेदिष्ट (वि) दुःखी; खेद जाल्लो (सं).
खेबडाय (स्त्री) हेडावणी; चाळवणी; बकच्छाय; उपहास; फटफजिती.
खेरीज, खेरीत (वि) विशेष.
खेवड (स्त्री) फोपसांचो खेयरोग.
खेवमारो (वि) मस्तो; खूनमारो; आड-दांड.
खेळकूळ (न) थट्टा; चेष्टा; खेबडाय.
खेळीमेळीचो (वि) खेळांत योग्य अशे हांसते खेळटे वृत्तीचो.
खैं (अ) कोणा जाग्यार (१२५० के).
खैरात (स्त्री) दानधर्म (फा).
खैरी उजो (पु) खैराच्या झाडाच्या लांक-डांचो खर उजो; कट्टे-उजोय खर आसता.
खोंचक (वि) तोपपी; मर्मभेदी; खोंचपी; दुखपी.
खोंचप (क्रिक) खोवप; तोपप; भोस-कप; (क्रिअ) खोल रिगप; देवस्थानांत दसऱ्याच्या उत्सवांत रगत काडप. (१२९०).
खोंचावणी (स्त्री) दसऱ्याच्या उत्सवांत देवस्थानांत मनशाचें रगत काडपाचो विधी.
खोटूळ (न) ल्हान खोटलो (के).
खोटोनाटो (वि) फट आनी वायट असो; असत् आनी खत (नाट) लागिल्लो.
खोट्टो (पु) पणसाच्या पानांच्या मोठ्या दोण्यांत सांदनांचें पीठ घालून सांदन धांक-ण्यांत वा मोदकपात्रांत उकडिल्लो हीट.
खोड, खोडी (स्त्री) दोष; वायट संवय.
खोड (न) झाडाचें सुकिल्लें कांड; (ल) म्हाताऱ्या मनशाची दुबळी कूड.
खोवनो (पु) खोजनो; नाळ (के).
खोंपो (पु) ताळू; ताळो; बायलमनशेचो केंसांच्या आंबाडयाभोंवतणचो भाग.
खोमट (न) खोंपूट; खोंप (के).
खोर (पु) खावपी ह्या अर्थाचें फारशी भाशेतलें जोडउतर. देख : हरामखोर – नागवणेचो पैसो खावपी. पडमूर; दरोडेखोर – दरोडो घालून लुटपी. युद्ध-खोर – युद्ध करूंक आवडटा असो झगड्-डार.
खोरजाण (स्त्री) खोरूज; खाजपाचें वायट.
खॉरण, खॉर्न (न) निखाऱ्यांची रास; उज्याची भट्टी.
खोरांटी (स्त्री) ल्हान खोरें; गुलांटी; उडी.
खोरी (स्त्री) खावपाचो धंदो; खावप; खावपाची संवय. दिवाळखोरी, हराम-खोरी, लांचखोरी बी.
खोरूज (स्त्री) कात खाजोवंचें वायट. सुकी खोरूज – खाजोवन रगत येना अशी खाज आनी कात फुटपाचें वायट. ओली खोरूज – खाजयतकच कातींतल्यान रगत येता अशी खोरज.
खोलो (पु) झाडाचें ताजें पान.
खोशाय (स्त्री) खोस; आनंद (फा).
खोळशांनी रडप (क्रिअ) हुडक्याहुड-क्यांनी व्हडान रडप.
खोळीची पुजा (स्त्री) नवदुर्गेच्या देवळांत देवीमुखार धोलाऱ्याचेर उत्सवमुर्तीची पुजा करतात ती पुजा आनी उत्सव.

ग—कोंकणी भाशेचे देवनगरी वर्णमाळेचें तिसरें व्यंजन.

गगनमंडळ (न) आकाशाचो गोल; मळबाचो घुमट (सं).

गगनमणी (पु) सूर्य (सं).

गगनां (न) (ल) व्हडव्हड कामां.

गंगाधर (पु) हिंदू पुराणकथांप्रमाण गंगेक माथ्यार धरपी शंकरदेव.

गंगोळें (न) गंगाळ; दोशींवशींनीं दोन कडीं आशिल्लें उदकाचें व्हड आयदन.

गचडी (स्त्री) गर्दी (फा).

गजगती (स्त्री) हत्तीची चाल; (ल) वायलमनशेची रुबाबदार चाल (सं).

गजडी (स्त्री) गोड्डी; कपयाळें; लुगटांचें शिविल्लें दाट पांगरूण; रजय.

गजन (न) शेत (के).

गजनी (स्त्री) शेती (के).

गजपती (पु) हत्तीचो धनी; धनाढ्य गिरेस्त (सं).

गजपर्ण (पु) पखवाजार वाजोवपाचो एक ताल (सं).

गजब (पु) आकांत (अ).

गजमूख (पु) हत्तीच्या तोंडाचो; गणपती देव (सं).

गजरो, गजडो (पु) पांगाऱ्याची बीय; ल्हान भुरगीं जिखून खेळटात त्यो बियो.

गजवदन (न) गणपती देव (सं).

गजांतलक्ष्मी (स्त्री) हत्ती दारांत झुलता इतली श्रीमंती; सांगें तालुक्यांत सांकोर्डें गांवांतलें देवस्थान गजांतलक्ष्मी. हे देवीची पोन्नी मुर्ती पणजेच्या पुराणवस्तुघरांत आसा.

गजानन (पु) गणपती देव (सं).

गंजी (स्त्री) (तणाचें) कुडें; रास; कागद चिकटावपाची खळ; भगुणें.

गंजीफ्राक (न) दादले आंगांत खोमसाभितर घालतात तें मोटवें,हानकापें विणिल्लें वानयान (फाइं).

गजेंद्र (पु) मोठो हत्ती; हत्तींचो राजा.

गजेंद्रमोक्ष (पु) उदकांतल्या हत्तीक शिमर वडून व्हरूंक लागली तेन्ना देवाचो धांवो केल्यान देवान ताका सोडयलो, ही पुराणांतली काणी (सं).

गज्जगो (पु) सागरगोटो.

गटखळ, गडखळ (स्त्री) अडचणींतलो जागो; गुंतागुंत; आस्कड.

गटप (क्रिक) गिळप.

गट्टापर्चा (पु) मलायांतल्या एका झाडाच्या दिखाचो रांधो. हो शिजोवन मोव जाता आनी थंड करतकच घट जाता. छापखान्यांत वायडींग खात्यांत, विजेच्या यंत्रांत आनी गोल्फबॉल करपाक हाचो उपयोग जाता.

गंठण (न) मंगळसूत्र.

गटार्ली (स्त्री) कोठाल्ल; सहस्रपाद; अगणीत पांयांचें पावसाळी जिवाणें.

गंड (पु) वृत्ती; मनोवृत्ती; मनाचो कल; हीनगंड, न्यूनगंड – उणाकपणाची वृत्ती; आपूण उण्या पांवडयाचो असो समज. उच्चगंड – आपूण श्रेष्ठ असो समज.

गड (पु) दुर्ग; किल्लो; मेर; सिमा; दोंगरावेली वस्ती (सं).

गडकरी (पु) गडाचो सर्वाधिकारी; किल्लेदार; एक आडनांव.

गडंग (न) सोन्याचें दुकान (का).

गडणीस (पु) गडाचो सरकारी हिशोब दवरपी कारकून; एक आडनांव.

गडखळ (वि) घुस्पागदळाचो; समजूंक कठीण.

गडगडप (क्रिअ) गडगड असो आवाज

करप वा जावप; उरफाटो सुरफाटो घस-रत वा गुलांट्यो घेत सकयल वचप वा पडप. कांडी-करमल एक जालीं, आंवळो गडगडत गेलो. – झगडून सोंपतकच घोव-बायलां एक जालीं. झगड्यांत मध्यस्ती करपी तोंड घेवन गेलो. (ल) भरभराट जावप.

गंडभैरव (पु) एक शैवपंथी दैवत; पोन्या काळांत बायलो केंसांत माळटालीं असो गंडभैरवाचे सारकायेचो भांगराचो दागिनो; एक कल्पनीक सवणें (सं).

गंडमेरू, गणमीर्ग (पु) एकाच शिंगाचो रानगवो; गेंडो (सं).

गडु (वि) गोड (के).

गडेकार (पु) कामगार; वावराडो; राखणदार; सैनीक; नोकर; पेदो; हत्तीक माणसाळावपी, हत्तीकडच्यान वावर करून घेवपी आनी हत्ती भुजलो जाल्यार ताका शितितार हाडपी मानाय. हत्तीच्या नियं-त्रणाचें शिक्षण परंपरेन घेवपी जात; एक आडनांव.

गडो (पु) शिमग्यांत देवाच्या मांडार धांवून धांवून बेशुद्ध पडपी मानाय. गडे पडप, ही एक देवाची सेवा अशें मानताले.

गड्डा (पु) मुखेली.

गण (पु) एकेच पद्धतीन क्रियापदांचीं रुपां घडटात असो धातूंचो वर्ग; क्रियापदांचीं रुपां घडोवंचेखातीर धातूंक वेगवेगळे प्रत्यय लावपाची वर्गवारी. संस्कृत भाशेंत अशे धा गण आसात. कांय गण आत्मने-पदी आनी कांय परस्मैपदी अशे घडटात. प्रत्येक गणाचे आनी पदांचे प्रत्यय वेगळे. इंग्लीश भाशेंतलीं क्रियापदां दोन गणांत विभागल्यांत तर पुर्तुगेज भाशेंत चार गणांचीं क्रियापदां आसात. फलज्योतिषांत देवगण, मनुष्यगण आनी राक्षसगण अशें मनीसजातीचें वर्गीकरण केलां. कवितेंत तीन अक्षरांचो गण मानतात. अशे आठ प्रकारचे गण आसात. कवितांत मात्रावृत्त आनी गणवृत्त अशीं दोन तरेचीं वृत्तां म्हळचार कविता गावपाच्यो चाली आस-तात.

गणनाथ (पु) गणपती देव; मुखेल गण; गणांचो अधिपती.

गणकयंत्र (न) यंत्रीक पद्धतीन गुंतागुंतीचीं गणितां भराभर सोडवपी यंत्र (सं).

गणनयंत्र (न) यंत्रीक रितीन सटासट गणितां करपी यंत्र; कॉम्प्युटर.

गणसाबैल (पु) पांगाऱ्याचो बैल; धोलकें वाजयत भीक मागूंक भोंवडायतात तो बैल; (ल) दुसऱ्याचे बुद्दीन चलपी मनीस; हयबा.

गणावप (क्रिअ) गडावप; रेंगाळप; कळाव करप.

गणिका (स्त्री) वेश्या; शिंदळ वायल (सं).

गणेशचतुर्थी (स्त्री) भाद्रपद शुद्ध चवथ हो गणपतीचो जल्मदीस; गणपतीजल्माचो सुवाळो. भारतांत कोंकण, महाराष्ट्र, गुज-रात, आंध्र, दक्षीण भारतांत बी हो उत्सव दर घरांत देड दीस वा पांच दीस, असो करतात. समाजीक गणेशोत्सव धा दीस करतात.

गणेसपुजा (स्त्री) देवाची पुजा करता-सतना सुरवातीक गणपतीची पुजा करतात ती; (ल) नाल्ल हो गणेश अशें मानून ताची करतात ती पुजा; तबकडेंत तांद-ळांत नाल्ल दवरतात आनी तो नाल्ल पुजतात. ते तबकडेंतल्या तांदूळ आनी नाल्लाक गणेशपुजा म्हणटात. गणेसपुजेक फुटको नाल्ल – बऱ्या कामाक गेल्यार

सुरवातीक जाल्लो अपशकून. गणेसपुजा (नाल्ल तांदूळ) भटाक दितात.

गणेशोत्सव (पु) गांवचे, वसतींतले वा पेठेंतले चारचौग नागरीक वर्गणी काडून धा दीस रासवळ गणपती पुजून मनोरंजक आनी सांस्कृतीक कार्यक्रम करतात तो सुवाळो (सं). अशे तरेचो सुवाळो सार्वजनीक संस्थांच्या नांवानय करतात. हो उत्सव चडकरून धा दिसांचो करतात.

गतसाल (न) पोरूंचें वर्स (सं फा).

गतसालीं, गतसालाक (क्रिवि) पोरूं; पोरूं वर्सा.

गतायुष्य (न) जावन गेल्ली पिराय; पुर्वजल्म (सं).

गतीशास्त्र (न) चलनवलनशास्त्र; हालचालीचो अभ्यास; डायनेमिक्स (सं).

गतीक (वि) क्रियाशील; गतीशील; उद्योगशील; वावरान भरिल्लो (सं).

गतीक व्यक्तिमत्व (न) क्रियाशील स्वभाव; आक्रमक स्वभाव (सं).

गतीकशास्त्र (न) वस्तुमान आनी प्रेरक हांच्या परस्पर संबंधांच्या अभ्यासाचें शास्त्र; प्रेरकान वस्तूक गती मेळटा. प्रेरकाच्या बदलान वस्तूचे गतींत बदल जाता.

गतीचक्र (न) यंत्राची गती नियमीत उरची म्हणून यंत्राच्या घुंवपी आंसाच्या एका तोंकाक बसयल्लें घुंवपी चक्र; फ्लाय-व्हील.

गतीरोधक (पु) रस्त्यावेल्या वाहनांनीं सवकास चलचें म्हणून रस्त्यार बांदिल्ल्यो मेरो.

गंदफूल घालप (क्रिक) पुजा करप.

गदळावप (क्रिक) गोंदळांत उडवप; चुकवप; फसवप.

गदी, गादी (अ) भाशेन; तरेन; वरी; बरी हीं कुसां; सारको (के), ताजेगादी – ताजेवरी.

गद्यपद्यात्मक (वि) वाचपाचें आनी गावपाचें अशें (साहित्य); उलयतात तशें वाचपाचें आनी गावपाचें अशें मिस्रीत (बरोवप) (सं).

गद्याण (पु) यादव सम्राटांचें बाराव्या-तेराव्या शेंकडयांतलें नाणें; विजयनगरच्या सम्राटांचें नाणें (१२००–१६००).

गंध (पु) वास; (ल) इल्लोसो (पदार्थ).

गंधकाष्ट (न) चंदनाची कांडी (सं).

गंधकी तेल (न) व्हिट्रिऑल तेल.

गंधकी वायू (पु) गंधकाचो रंग नाशिल्लो घाणयारो असो वायू (H_2S).

गंधपुजा (स्त्री) देवमुर्तीची आंगभर गंध लावन केल्ली पुजा.

गंधमेणसु (पु) कंकोळ; एक वखदी बीं.

गंधरस (पु) चंदन आनी हेर सुवासीक वनस्पतींचो बोळ (१५६६) (सं).

गंधेल (न) चंदनाच्या वासाचें तेल (सं).

गप्पाष्टक (न) आठ गजाली; खूब गजाली; चड बडबड.

गप्पागोष्टी (स्त्री) संभाषण; खबरी.

गमक (न) दाखलो; पुरावो; प्रमाण; संगितांतलो अस्सल स्वर (सं).

गमवप (क्रिक) कळवप; निरोप दिवप.

गमावप (क्रिक) हरप; शणप.

गयावया करप (क्रिक) बाबा पुता करप; नमळायेन विनवप.

गरगरप (क्रिअ) गजगजप; तकलेंत गाजपाचो आवाज जावप; तकलेंक त्रास जावप.

गरगडप, गरमडप (क्रिअ) गडगडप; गडगडून पडप (के).

गरज (स्त्री) गाज; गर्जणें (सं).
गरड (स्त्री) गर्जना; गाज; गुरकावणी.
गरती बायल (स्त्री) कुळीण स्त्री.
गरदुद्दी (पु) तांबडो दुदी.
गराय (स्त्री) बिब्याची वखदी बीय; (भुरग्यांचो) खिळखिळो.
गरांव (पु) ग्राम (पु).
गराशेर (पु) गावडयांच्या जागरांतलें एक मुखेल सवंग.
गरीबकाय (स्त्री) दळिद्र; गरिबी; गरीब परिस्थिती; सभावाची नमळाय.
गर्द, गर्दा (पु) अफिणीच्या बोंडांचो केल्लो मादक पदार्थ (फा).
गर्नाल (पु) मणाचे दोरयेंत ताणून घट्ट बांदिल्लो दारवेचो पिठो, हाच्या पोटां-तली वात पेटयली कीं गर्नाल फुटून व्हड आवाज जाता. उत्सवाच्या दारूकामांत हाचो खूप वापर जातालो.
गर्भ (वि) भितर आशिल्लो ह्या अर्थाचें जोड उतर. देख : अर्थगर्भ – अर्थपूर्ण. ज्ञानगर्भ – ज्ञानमय. हिरण्यगर्भ – ब्रह्मदेव; भितर भांगर आशिल्लो, सुवर्णगर्भ. गर्भ-श्रीमंत – श्रीमंत आवय बापायक जल्मल्लो.
गर्भकणी (स्त्री) अणूंतली विजेची कणी; न्युट्रोन.
गर्भकोश (पु) गर्भाशय (सं).
गर्भगळीत अवस्था (स्त्री) आकांताच्या भयान गुरवारणी अवेळीं बाळंत जातात ती अवस्था.
गर्भगिरेस्त (वि) श्रीमंत आवयबापायक जल्मल्लो; गर्भश्रीमंत (सं).
गर्भघर (न) गर्भकूड; देवळांत देव पुज-तात ती कूड (सं).
गर्भदास (पु) जल्माक आयलो तेन्नासावन बंदो; कुळंबीणीचो वा दासीचो पूत (सं).
गर्भपात, गर्भस्राव (पु) गुरबारीण दुवां-तप; घळघळणी.
गर्भसुती (वि) आडवें सूत रसमी आनी उबें सूत कापसाचें अशें विणिल्लें (वस्त्र).
गर्भसंभव (पु) गर्भ धरप; गुरवाचार; गाबेवप (सं).
गर्भवास (पु), **गर्भावस्था** (स्त्री) आव-यच्या पोटांत गर्भ म्हणून रांवची अवस्था.
गर्भागार (न) गर्भकूड; गाभारो; देव-ळांत देव पुजतात ती कूड (सं).
गर्भाळ (वि) गुरवार.
गर्भीत (वि) गूढ; गुप्त (सं).
गर्भीत (वि) गुप्त (सं).
गर्भीत अर्थ (पु) गुप्त फोडणिशी; भाय-ल्यान वेगळो अर्थ आसून भितर आशिल्लो वेगळो अर्थ (सं).
गर्व्हार (वि) गुरवार (१२५०).
गलती (स्त्री) चूक (हिं).
गलेरी (स्त्री) गॅलरी; शेजो; गच्ची (इं).
गलेलठ्ठ (वि) खूब जाडो; चड लठ्ठ.
गलोली (स्त्री) गोफण (फा).
गल्ल (न) झाँप; झुडूप; झांप.
गवताळ (वि) तण रुजिल्लो (जागो).
गवर धरप (क्रिक) आपल्या पुताकडेन लग्न करूंक म्हणून भयणीन आपल्या भावाची धूव मागपाची पोन्नी रीत. भावाले थंय गौरीची पुजा करताले तेन्ना भयण ते पुजेभितर आपली मागणी मान्य करून घेताली, ही जुनी पद्धत.
गवली (स्त्री) सोनाराची ल्हान गावी.
गवसण (न) उशाची पोती (के).
गवसणी (स्त्री) बरी वस्तू सांबाळचे खातीर गुठलांवची पोती.
गवळणकालो (पु) देवस्थानांचे जात्रेंत

दशावतारी नाटकांच्या निमाणें गोकुळांतल्या कृष्णाचो आनी गवळी-गवळणींचो करताले असो नाचाचो खेळ.

गवाक्षर (पु) गोक्षूर; मसाल्याचें एक आंग.

गव्हर (न) भुयार; गुहा (सं).

गसकसो (पु) धबधबो.

गहजब (पु) बोवाळ (फा).

गहन गती (स्त्री) कळूंक कठीन असो मार्ग. कर्मणो गहना गतिः, मुयेन गिळळो हती – कर्माची गती कळूंक भोव कठीन.

गहीन (वि) सात्वीक; क्षमाशील; विनयशील (सं).

गहिनीनाथ (पु) नवनाथांमदलो एक सिद्ध पुरुष; निवृत्तिनाथांचो गुरू.

गळचेपी (स्त्री) गळो आंवळप; कोंडी; अडचण; दडपण.

गळपटी (पु) गळयाभोंवतणी थंडींत गुठलांवचो लोंकरी लांबट कुडको; मफलर; स्कार्फ.

गळपट्टी (स्त्री) खोमसाक, कोटाक, सदऱ्याक गळयाकडे शिवतात ती दाट सोबीत पट्टी; कॉलर; गॉल. उकती गळपट्टी – ओपन कॉलर.

गळपास (पु) गळफांस (के).

गळफांस घेवप (क्रिक) आपल्याच गळयाभोंवतणी फांस घालून आत्महत्या करप.

गळसरी (क्रिवि) भांगराच्या पोवनांची, मुयेदांची वा पुतळयांची बी गांथावन बायलो गळयांत माळ घालताल्यो ती माळ.

गळसरेचो तांबयो (पु) तांबयाचो एक घाट आसलो, तो. असोच गळयाचो घाट तांबया भाशेन कळशाचोय आसतालो.

गळितप (क्रिक) घेवप (के).

गळो दाटप, गळो भरून येवप – दुःखान गळयाकडे ओलसाण भरप; गहिंवर येवप; हुडको येवप.

गाजप (नांव) (क्रिअ) प्रसिद्ध जावप; किर्ती जावप; व्हडान आयकूंक येवप.

गाजारो (पु) चिचारो (के).

गा जावप (क्रिअ) (ल) मरप (के).

गांठ (स्त्री) ग्रंथी; जित्रुवाच्या कुडीच्या आंगांपांगांनीं द्राव स्रवपी स्नायूची गुठली; ग्लँड (प्रा).

गांठबल (न) न्हवऱ्याच्या शेल्याच्या आनी व्हंकलेच्चे पामरेच्या तोंकांची लग्नकार्यांत मारिल्ली गांठ; गोंयच्या कांय देवस्थानांच्या तळयांत म्हाजन आनी ताची वायल जोडयांनी न्हातात तें दंपत्य.

गांठोडें (न) पोटली; वजें; (ल) मुदगो.

गांठ्यो (स्त्रीं) तळिल्ल्यो तिखट शेवयो (गु).

गांडगुदगी (पु) इन्कलुएंझा जोर; डेंगू जोर.

गांडींत गू नासप (ल) आंगांत शक्ती नासप; त्राण नासप.

गांडीव (न) महाभारतांतल्या अर्जून पांडवाच्या धनुष्याचें नांव.

गाडो (पु) लांकडी वांदावळीचें ल्हान दुकान.

गाद (न) म्हण (के).

गांद (न) चंदन (के).

गादयेकार (पु) सोन्याचो दुकानदार.

गादी (अ) सारको, वरी हया अर्थीचें कूस (के).

गादी (स्त्री) शेत; भुसभुशीत जमीन; सोन्याचें दुकान (का); राज-सिंहासन (फा).

गादें (न) जमीन; प्रदेश (का).

गादेवप (क्रिक) सुस्तावप; आळसावप (१२९०).

ादो, गाद्दो (वि) गलिच्छ; मुस्तेल्लो; पु) शेत; म्हण (के).
ांधारली मूस (पु) चाबतकीर गांज येता सो विखारी मूस; गांजील मूस.
ांधी (पु) किराण्या मालाचो आनी देशी खदांचो वेपारी; एक आडनांव (गु).
ान (न) गाणें; कवन (सं).
ानकाव्य (न) गावन म्हणचेलें काव्य (के).
ाबणो (वि) (ल) पैशेकार; श्रीमंत.
ाबळ (न) सुटिल्ल्या पोटाची कुशीची वडी; कॉळ.
ाबळो (पु) काबळो; नाल्लाचो किशिल्लो काथो.
गाबेवप, गाबा वचप (क्रिक) गाव धरप; फळप; आनी गर्भ धरप.
गाबो (पु) गाभो; गर (के).
गाभो (पु) भितल्लो भाग; गर; (सं). केळीचो गाभो – केळीची भितल्ली कांडी.
गामा किरण (पु) मोटको क्ष किरण (इं).
गाय (अ) काय; येत गाय; आयलो गाय; वतलो गाय? संभव दाखवपाचें उतर.
गायकी (स्त्री) प्रसिद्ध गवयांचो संप्रदाय; गवयाची गायनाची हातोटी (सं).
गायतोंडो (वि) भिडेस्त; मर्जीमाफीक; (पु) एक आडनांव.
गायन्त्र (न) ग्रामोफोन (सं).
गार (पु) करपी ह्या अर्थाचें फारशी भाशेचें जोडउतर. मजतगार, कामगार, यादगार, (फा). हास्यगार (हंसोवपी कलाकार); वाडेगार – वाडेकार, वाडचार रावपी.
गारठप (क्रिअ) थंडेन शेंकेवप.
गारठो (पु) आकांताची थंडी; खूब शीं.
गाराई (स्त्री) खांदयेवेल्यान देंवपी पाळ,

गार्फ (पु) अस्तमतेंत खावपाक्रो जिन्नस तोंडाकडे व्हरपाखातीर वापरतात तो कांटयांचो चमचो; फॉर्क (पु).
गालमिशी (स्त्री) गलो.
गालव (पु) एका तान्याचें नांव; पुराणांतलो एक ऋषी.
गांवकारी (स्त्री) गांवकारांच्या रासवळ शेतांभाटांची सरकारी कायद्यान व्यवस्था राखपी सरकारी ग्रामसंस्था; कोमुनिदाद.
गांवखातें (न) गांवाची व्यवस्था दवरपी सरकारी नोकरवर्ग; गांवठी धंदो.
गांवगुंड (पु) गांवांत तवनासपणांत प्रसिद्ध असो मनीस.
गांवजेवण (न) गांवांतल्या लोकांक घाल्लें जेवण.
गांवठण, गांवठाण (न) गांवांतल्या लोकांची वसती.
गांवरान (न) गांवाच्या भोंवतणची जमीन.
गांवस (पु) गांवाचें संरक्षण करपी (क्षत्रीय); एक आडनांव.
गांव-सवाशीण (स्त्री) गांवांत शिंदळकेक प्रसिद्ध अशी बायल.
गांवुनगो (पु) गांवकार (का).
गाशो (पु) हातरूण; रजय; खोगिरावेली पातळ गादी (अ).
गाळ (स्त्री) दोंगराची पिकाळ देंवती जमीन; दोण; गाळी; अपशब्द; वायट उतर.
गाळावप (क्रिक) गाळी संवप (का).
गाळी (स्त्री) गाळ; देंवतेवेली वसती वा वाडो; अपशब्द; वायट उतर; निंदा.
गाळीव (वि) गाळिल्लो; वेंचिल्लो.
गाळेकंपास (पु) पोकळ वस्तूचें भितल्ल्यान आनी भायल्यान माप घेवपाचें कंपास; कॅलिपर.

गिन्ना (पु) गाय वा म्हशी वियेतकच नवेंच दिखाळ दूद कडोवन केल्लो पाक; खरवंस; पोस (का).
गिमाळो (पु) गिमाचो मोसम; उन्हाळो.
गिरकुलो (पु) ल्हान गिरो.
गिरगिरी (स्त्री) घुंवळ; घेरी; बेशुद्धी (का).
गिरप, गिराब (पु) मगज; गर.
गिरबर्जो (स्त्री), **गिरबुजें** (न) चिमणी हें सवणें.
गिरभी (स्त्री) फोपळीचो तुरो; माडयेची शिवडी.
गिराणयो तारो (पु) दुसऱ्या ताऱ्याच्या आडोसाक आइल्लो असो दिशिल्ल्यान ताका गिराण लायलां अशें दिसवपी तारो.
गिरी (अ) की, काय, पण, ताय अशा अर्थाचें विशेषणाक जोडटकीर भाववाचक नाम करपी कूस. देख : वस्तादगिरी, भोंदूगिरी, दादागिरी. हें कूम नामाकय जोडटात. देख : कामगिरी, कारागिरी, मध्यस्तगिरी, शिपायगिरी, रखवालगिरी. नामाक जोडटकीच गिरी हचा उतराचो अर्थ काम असो जाता (फा).
गिरी (पु) गोसावी, सिद्ध हांचो एक संप्रदाय. हे आपल्या नांवामुखार गिरी हें उतर जोडटात. मुक्तगिरी, युक्तागिरी, दद्गिरी बी.
गिरीकंदर, गिरीगव्हर (न) दोंगरांतली गुहा (सं).
गिरेस्तावप (किक) श्रीमंत करप; सधन करप; विकास करप; उत्पन्न वाढवप; धन जोडप (सं).
गिर्यारोहण (न) दोंगर चडपाचो वावर.
गिलाफ (पु) पिराचे कबरीवेलें वस्त्र (अ).
गिलायू (पु) टॉन्सील; ताळयांतल्यो गांठी (सं).
गिल्डिग (न) भांगराच्या अतिशय पानळ थराचो मुलामो; भांगराशिवाय दुसऱ्या धातूंचो पातळ गिलावो; रंगाचो मुलामो; पुस्तकाच्या कवराचेर भांगराच्या पानळ थराचीं अक्षरां छापप वा चित्र छापप; हें गिल्डिग लांकडी वस्तूंचेर, मखरांचेर, पालख्यांचेर, खुर्च्यांचेर बी करतात.
गिवसण (स्त्री) गंवसण; खोळ; पांगरूण.
गिळंकृत करप (क्रिक) गिळप (सं).
गी, गीय (स्त्री) गाडयेचें येरें; वाहनाची दिशा थारावपी चक्र वा आवताचो दांडो; मार्गदर्शक माहितीचें पुस्तक (पु).
गीच (अ) कीर, कच, कूच हचा अर्थाचें कूम; उप्रांत.
गीण वा खरवंसाचें सांदन (न) इडलीचे वाटलेंत शिजयल्लो दुदाचो खरवंस.
गुंफा (स्त्री) गुंफा; भुंयेर (के).
गुच्छ (पु) पुंजुलो; जमो (सं).
गुंजक (पु) गूं असो आवाज करपी; बझर (सं).
गुजरी (स्त्री) बायलो पांयांत घाल्तात ती चांदीची घागऱ्यांची सरपळी. गुजराथी बायलो भांगराच्यो गुजऱ्यो हातांत घालताल्यो (फा).
गुजरी तोडी (पु) संगितांतलो एक प्रसिद्ध राग.
गुंड (वि) खोल; (न) वर्तूळ; गुळो (का).
गुडकी (स्त्री) सोन्याचें दुकान; कुमारी; ताबेर्न (का).
गुडसूल (पु) खोंप (का).
गुंडाय (स्त्री) खोलाय; वांटकुळसाण (का).

गुंडाळप (क्रिक) गुंडी करप; गुठलावप; कवळप; गुठलावन व्हरप; बंद करप.

गुडाकेश (पु) आळसाक वा न्हिदेक जिखपी अर्जून पांडव (स).

गुडी (स्त्री) खोंप; ल्हान घर; झेंडो; वंदेर; पताका.

गुंडो (पु) वांटकुळसार फातोर.

गुडो (पु) दोंगर (का).

गुड्डेगिरी (स्त्री) वशिलेबाजी.

गुड्डो (वि) मोटवो; गिड्डो (का); (पु) (ल) वशिल्लो; फावोर.

गुण (पु) अलंकार; वस्त (के).

गुणधर्म (पु) निजाचो गूण आनी दोष; स्वभावविशेष (सं).

गुणनखंड (पु) अवयव; घटक; फॅक्टर (बिजगणीत) (सं).

गुणप (क्रिक) दोन संख्यांचो गुणाकार करप; एके संख्येची दुसरे संख्येइतली पट काडप; एक संख्या दुसरे संख्येचे पटीन वाढवप (सं).

गुणयो (पु) गवंड्याचो काटकोन्यो; काटकोन जुळवपाचें आवत (फा).

गुणलावण्य (न) गुणाचें सौंदर्य; गुणांची सुंदरकाय (सं).

गुणवत्ता (स्त्री) सद्‌गुणांचें भांडवल; गुणांची श्रीमंती; गूण आसप; गुणवंत-काय (सं).

गुणश्रेढी (स्त्री) भूमितीच्या नेमान सद्‌-गुणांची जावपी वाढ; गुणांच्या वाढीचो क्रम, वाढीचें प्रमाण (सं).

गुणसंख्या (स्त्री) परिक्षेंत वा सर्तींत वा खेळांत मेळयल्ल्या मार्कांची बेरीज; स्कोअर (सं).

गुणाक पडप – (वखदाचो) गूण येवप; (वखदान) दुखण्याक उतार पडप.

गुणाक येवप – गूण पडप; बऱ्याक पडप.

गुणाकार (पु) गुणाकाराचें उत्तर (सं).

गुणांचो (वि) गुणी; सद्‌गुणी; गुणवान.

गुणात्मक (वि) गुणांसंबंदीं; गुणांच्या प्रमाणान; गुणांच्या मापान; गुणांचे तुलनेन; गुणांचेर आदारिल्लो (सं).

गुणी (अ) खातीर; गुणाक लागून.

गुणिले चिन्ह–गणितांतलें गुणपाचें × चिन्ह.

गुणिलो, गुणुलो (वि) गुणांचो; गुणी; सद्‌गुणी. शाणुलो-गुणुलो अशें ल्हान भुर-ग्याक म्हणटात.

गुण्या गोविंदान (क्रिवि) बरे भाशेन; आनंदान; खोशयेन; आपखोशयेन. गुण्या-गोविंदान कुटुंबांत नंदचें, मागीर देव पावतलो.

गुण्यो (पु) काटकोन काडपाचें आवत; टी स्क्वेअर; इंग्लीश T हचा अक्षराच्या आकाराची वळी मारपाची पट्टी.

(वायटकाराक) **गूण नासप** (क्रिअ) वायटाक उतार पडना जावप.

गुंतणूक (स्त्री) अडणूक; घुस्पण; (पैशांचो) वापर; गुंतो; गदळ.

गुंतवणूक (स्त्री) आडावणूक; वापरणूक; धंद्यांतलें भांडवल.

गुन्यांव मागप–अपराधाखातीर क्षमा मागप.

गुप्त धन (न) दिष्टीक पडना अशें धन; ज्ञान, गुण, तप, चातुर्य, शाणपण बी गुणांचें धन (सं).

गुप्तहेर (पु) वळखूंक येना असो जासूद वा पोलीस; गुप्ताचारी.

गुप्ताचार (पु) हेरगिरी (का).

गुप्ताचारी (पु) गुप्त पोलीस; हेर; डिटेक्टीव; सी. आय. डी. पुलीस.

गुप्ती (स्त्री) काठयेंत लिपयल्ली तरवार;

भितर तरवार आशिल्ली काठी (सं).

गुप्तीं (क्रिवि) चोरयाणीं; दुसऱ्यांक कळनासतना; गुप्तपणान.

गुंफप (क्रिक) गुथप; गांथप; माळ करप (प्रा. इ. स. ८९०); फांती गुथप.

गुमान करप (क्रिक) विश्वास धरप; पर्वा करप.

गुरगुंजी (स्त्री) गुंज.

गुरबजि, गिरबुजें (न) चिमणी (के).

गुरबा उदक (न) गुलाबपाणी (के).

गुरबीण (स्त्री) गुरवार बायल.

गुराम (न) साकाची आनी ताडपत्रांची गांवठी पावसाळी कंडी (का).

गुरीब (वि) धाकटो; गरीब ह्या उत्तराक प्रासाखातीर जोडून येवपी उतर गरीबगुरीब (अ).

गुरुकिल्ली (स्त्री) कठीण काम करपाचें गुरूकडसून घेवपाचें ज्ञान; कठीण प्रसंगाचेर रामबाण उपाय.

गुरुकुल (न) वसतीगृह आशिल्ली शाळा; गुरूचें कुटुंब (सं).

गुरुजी (पु) गुरूक, शिक्षकाक मानान मारचेलो उलो (सं).

गुरुत्व (न) मोठेपण; गुरुत्वाकर्षण; मोठे वस्तून ल्हान वस्तूक आपलेकडेन ओडून घेवपाची वृत्ती आनी ते ओडीचें प्रमाण वा माप (सं).

गुरुत्वमध्य (पु) गुरुत्वाकर्षणाचो मध्यबिंदू; ज्या बिंदूच्या ठांय पदार्थाच्या सगळ्या भागांचें समतोलन जाता तो बिंदू (सं).

गुरुदक्षिणा (स्त्री) शिक्षण पूर्ण जातकच गुरूची इच्छा शिष्यान पूर्ण करपाची प्राचीन पद्धत (सं).

गुरुपरंपरा (स्त्री) गुरुशिष्यांची परंपरा.

गुरुपौर्णिमा (स्त्री) आषाढ म्हयन्याची पुनव; व्यासपौर्णिमा (सं).

गुरुभक्ती (स्त्री) गुरूचें प्रेम; गुरूचो आदर; गुरुसेवा; गुरुदेवाची उपासना.

गुरुमुखी (स्त्री) पंजाबी भाशेची आनी शिखांच्या धर्मग्रंथाची लिपी.

गुरूपदेश (पु) गुरून दिल्ली म्हत्वाची शिकवण; गुरुमंत्र; गुरूची गुपीत शिकवण.

गुरुवार (पु) ब्रेस्तार; सप्तकाचो पांचवो दीस (सं).

गुरू घेवप (क्रिक) अध्यात्मीक गुरूकडल्यान जपमंत्र, पुजापाठ, एकवनाची दिक्षा घेवप.

गुर्तावप (क्रिक) वळखप (का).

गुर्तु (पु) वळख; परिचय (का).

गुर्बिणी (स्त्री) गुरवार बायल.

गुलगुलीत (वि) झुबकेदार; गोंडस.

गुलगुलो (पु) उदक थंडगार रावचेखातीर घडयल्ली मातयेची सुरई (अ).

गुलगूल (वि) गोडगोड; कानाक गोड लागपी (खबरी).

गुलछडी (स्त्री) फुलझाडाच्यो खांदयो व्रडयेसारक्यो ताठ आसून तांकां आंगभर येवपी फुलांची जात (फा).

गुलछबू (पु) निशिगंधाचें फूल; लांबट सफेद रंगाचें सांजवेळा फुलपी फूल (फा).

गुलबक्षी (स्त्री) धवीं, तांबडीं, जांवळीं सांजवेळचीं फुलां फुलपी एक फुलझाड; गुलबक्षीचें फूल (फा).

गुलमोहोर (पु) तांबडया रंगाचीं आंगभर फुलां येवपी सोबीत झाड (फा).

गुलाबकळी (स्त्री) सुकयल्लो गुलाबाचो कळो रेचक (भायरी) वखद म्हण उपकरता.

गुलाबजाम (पु) मैदो, तूप आनी खवो

मेळून तळिल्ल्यो गुळयो साकरेच्या पंकांत मुरयतात ती मिठाय.

गुलाबशेंवतें (न) बायलांनीं माथ्यांत माळपाचो गुलाबाच्या आकाराचो भांगराचो दागिनो.

गुलामगिरी (स्त्री) बंधन; बंदेपण; दास्यत्व (फा).

गुळफो (वि) चिकचिकीत गुळो.

गुळरी (स्त्री) गॉड घालून भाजिल्ली पिठाची पोळी.

गुळपापडी (स्त्री) पातळ गॉडांत पाकयल्ल्यो रव्याचो वडयो वा गुळयो (कु).

गुळपोळी (स्त्री) गॉड घालून केल्ली पोळी.

गुळवेल (स्त्री) एक वखदी वनस्पत; अमृतवेल.

गुळाचो गणपती (पु) (ल) आळशी आनी फोपसो मनीस.

गट (पु) गुपीत; गूढ; रहस्य; जमो; एकवट.

गूण (वि) पट वा पेट ह्या अर्थाचें जोडउतर. दुगूण, त्रिगूण, चतुर्गूण, पंचगूण बी. बरी बाजू; सत्प्रवृत्ती; सदाचरण; बऱ्याची ओड; सत्यप्रियता; धैर्य; पराक्रम; सचोटी; लोकप्रियता; सदभिरुची; चारचौगांच्या हिताची ओड; सेवेची भावना; कर्तव्यप्रियता; कर्तव्यकठोरताय; विनयशील वृती; यश मेळोंवची धडपड; सद्‌गुणांची चिकाटी; परोपकारी वृत्ती; सत्व, रज आनी तम हे तीन गूण म्हळयार मनोवृत्ती मनशांभितर उण्याअदीक प्रमाणांत निजांतल्यान येतात.

गूणि (अ) खातीर ह्या अर्थाचें कूस (के).

गृहखातें (न) राज्यांत शांतता नांदची म्हणून पोलीस, गुप्तहेर, वृत्तव्यवसाय, वहातूक, समाजीक स्नेहसंबंध, तुरुंग बी खात्यांचें नियंत्रण करपी सरकारी खातें.

गृहपती (पु) घरधनी; गिरेस्त.

गृहमंत्री (पु) गृहखात्याचो लोकप्रतिनिधी प्रधान.

गृहस्थाश्रम (पु) लग्न जावन घरसंवसार करपाची अवस्था (सं).

गृहस्थी (वि) गृहस्थाक सोबता अशी; (स्त्री) गिरेस्तकाय; सभ्यपणा; सभ्य आचरण (सं).

गृहीत धरप (क्रिक) खरें धरप; प्रत्यक्ष नासलें तरी धरून चलप.

गृहीतक (न) प्रत्यक्षांत नासतनाय, आसा अशें समजल्ली वस्त वा कल्पना; पॉस्च्युलेट; मानीव गुणधर्म (सं). अनुमान प्रक्रियेखातीर उदाहरण म्हणून मान्य केल्लें विधान.

गृहिणी (स्त्री) पत्नी; घरकान्न (सं).

गृहीतागमा (स्त्री) श्रीमती नाथीबाई दामोदर ठाकरसीं महिला विद्यापिठाची स्नातिका पदवी; विदुषी (ज्ञानसंपादन केल्ली); बी. ए. च्या पांवड्याची महिला विद्यापिठाची पदवी (सं). जी. ए. अशें ह्या उतराचें संक्षिप्त रूप करताले. हिचे मुखारची पदवी घेतालीं ती 'प्रदेयागमा.' हिचें पी. ए. अशें सँक्षिप्त रूप जातालें.

गेंडी (स्त्री) हॉकीचो खेळ खेळचेली विशिष्ट पद्धतीची वांकड्या तोंकाची काठी; हॉकी स्टिक (गु).

गेण (न) वेंथाचें माप (का).

गेर, घेर, हेर (अ) घरांत ह्या अर्थाचें कूस. रामागेर, रामाघेर.

गेलो, घेलो, गेल्लो, घेल्लो, हेलो, हेल्लो (अ) घरचो, घरांतलो ह्या अर्थाचीं कुसां.

गेस्ट (पु) पावणो; सोयरो (इं).

गेळ हातोडो (पु) खिळे निखळांवचो एक

तोंक वांकडें भेतून घडयल्लो तुतयो.

गेळें (वि) गेडें (का).

गैदी (वि) आळशी आनी गलिच्छ; अव्यवस्थीत (हिं).

गैबी (वि) गुप्त; गूढ (अ).

गैबीनाथ (पु) नवनाथांपैकीं सांहिरांवा-नाथ आंबियेचो गुरू.

गैरकायदो (वि) बेकायदेशीर; कायद्याचे भायर (अ).

गैरमाहिती (स्त्री) चुकीची खबर (अ).

गैरमाहीतगार (पु) अज्ञानी; चुकीची समजूत आशिल्लो (अ).

गैरवाजवी (वि) अयोग्य; गैरशिष्ट (फा)

गैरसावध (वि) बेसावध; सावध नाशिल्लो; लक्ष नाशिल्लो (असं).

गैरहिशेबी (वि) हिसपाभायलो; हिशेब नकळ आशिल्लो; पोंच नाशिल्लो; गैर-अंदाज; तारतीम नाशिल्लो (फा).

गोंकनळी (स्त्री) मकनळी; गळो; नाळो.

गोकर्ण (पु) गायचो कान; (न) गायच्या कानाचे सारकायेचें भुरग्यांक दूद बी पाज-पाचें बोंडलें.

गोकर्ण क्षेत्र (न) कारवार जिल्ह्यांतलें गोकर्ण म्हावळेश्वर हें शिवलिंगाचें प्रसिद्ध देवस्थान; रामायणांतल्या रावणान शिवलिंग हुमटायतना तें गायच्या कानाच्या आकाराचें जालें. हाका लागून लोक ताका गोकर्ण लिंग आनी थंच्या गांवाक गोकर्ण क्षेत्र म्हणूंक लागले (सं).

गोकर्णी (स्त्री) धव्या वा निळ्या गायच्या कानासारक्या फुलांची एक वेल; गोकर्णीचें फूल.

गोंगाट (पु) बोवाळ; गडबड; कलकल.

गोग्रास (पु) गायेक दान म्हणून जेवण वा तणाचो दितात तो घांस (सं).

गोचर (वि) प्रत्यक्ष दोळ्यांक दिसपी (तारे); कळून येबपी (सं).

गोज्जु (स्त्री) उकडिल्ल्या तोराची चटणी.

गोटारलि (स्त्री) कोठाल्ल (के).

गोठवप (क्रिक) शेंकेना अशें करप; घट्ट करप; (क्रिअ) शेंकेवप.

गोंड (पु) फुलांच्या केंसरांचो तुरो.

गॉड खांवक वचप – (ल) उपकारा पडना जावप (तकली).

गोडबाळें (न) गोड्स चकली; कोडबाळें.

गोडो (वि) गोड सभावाचो.

गोडाचो बांदो (पु) गोडाची ढेंप.

गोंडि (स्त्री) नाल्लांची पेंड (के).

गोड्डु (पु) गडे (के).

गोत्र (न) प्राचीन ऋषींलागीं मानिल्लो कुळाचो संबंध (सं).

गोत्रज (पु) एकाच गोत्राच्या कुळांभितर जल्मल्ले (सं).

गोत्रताटो, गोतरचाटो (पु) वंशाचो दांडारो (वृक्ष); वंशाचो तपशील; लग्नांत नवे व्हंकलेक घोवाच्या कुळांत घेवपाचो सुवाळो (सं).

गोणटें (न) गोणपाट; बारदन (१२५०).

गोदान (न) गाय दान दिवप (सं).

गोधन (न) गोरवां हीच संपत्ती; माल-कीची गोरवां (सं).

गोपाळकालो (पु) गोकुळाष्टमी दुसऱ्या दिसा धंयहंडी फोडपाचो खेळ; जात्रांनी करतात तो कृष्णाचो खेळ (सं).

गोप्रदान (न) शास्त्रोक्त पद्धतीन ब्राह्म-णाक केल्लें गायचें दान (सं).

गोफ (पु) तोणयांनीं नाचत खेळन मेळांत माथ्यार विणटात अशी दोरयांच्या गोफाची वीण; ही वीण उलगडून नाच सोंपता.

गोबर (पु) कांयच न्हय अशी वस्तू; क्षुद्र वस्तू.
गोबराची परिक्षा नासप – कसलीच पारख नासप.
गोबर जाण जावप – कांयच नकळ जावप.
गोबर नकळ जावप – कांयच नकळ जावप.
गोबराळो (वि) गोबऱ्या रंगाचो.
गोमटाय, गोमटायि (स्त्री) सुदरकाय; गोबीतकाय (सं).
गोयंडो (पु) कुलो; भेंडाचो भाग (के).
गोरजी (पु) जैनांचो ग्रामगुरू.
गोरटी (स्त्री) कोरांटी; एक फुलझाड.
गोरक्ष (पु) जोगी; नाथपंथी; एक सिद्ध-मार्ग; मच्छिंद्रनाथाचो शिष्य (१२५०); गोरखो; गोरवां राखणो (सं).
गोरेडो (पु) गवो बैल (गा).
गोरोमोरो (वि) फिकट जाल्लो; तोंड उतरिल्लो; पडिल्ल्या चेऱ्याचो.
गोलक (पु) वांटकुळो गुळो (सं).
गोलंदाजी (स्त्री) शत्रुसैन्याचेर केल्लो तोफेचो मारो; क्रिकेटच्या खेळांत गोलंदाजान फलंदाजाची विकेट उडोवंचखातीर चेंडू मोखपाची क्रिया; बोलींग (फा).
गोलांतर (वि) भितल्ल्यान गोल; कॉन्केव्ह (कांच). असले कांचेचो उपयोग दुर्बिणींत आनी कॅमेऱ्यांत जाता.
गोलें (न) पांच शेर तेलाचें माप.
गोवक्रिया (स्त्री) गोपालन; गायेक पोसप (क).
गोंवप (क्रिक) गुतवप; घुस्पावप.
गोवळ (पु) गोरवांचो गोठो.
गोंवळी (पु) राखणदार; पाद्री; गोरवां राखून दूददुबत्याचो धंदो करपी गवळी; गवळ्यांची जात.
गोंवळीक (स्त्री) राखण; राखणदारी; मार्गदर्शनाची जबाबदारी; गोरवां राखचो धंदो.
गोंवळी बाप (पु) रोमन कॅथलीक क्रिस्तांवांचो पापसायब.
गोवाय (न) गोह; गोधा; घोरपड; Iguana (के).
गोष्ट (पु) गोठो (के).
गोळ (पु) फांस; लोंबण; सकयल आदार नासतना वयल्यान बांदून लोंबवप.
गोळची भाजी, घोळची भाजी, घोळीची भाजी (स्त्री) रुचीक कोंवळी पालेभाजी; गोळचे वालीच्या पानांची भाजी.
गोळ जावप (क्रिअ) कंठमणी सुजप; थायरॉयड रोग जावप.
गोळा करप (क्रिक) वेंचप; एकठावप (म).
गोळा लावप (क्रिक) दोनय हात बांदून तें दोरयेन मनशाक आडवे पाटयेक टांगप आनी सकयलो आधार काडप; लोंबवप.
गोळाबेरीज करप (क्रिक) सगळ्या बेरजांची एक बेरीज करप; सारांश काडप; तात्पर्य सांगप.
गोळार मारप (क्रिक) फांसार चडवप; फांशी दिवप; फांस गळ्याभोंवतणी आंवळून मरसर टांगप; उमकळावन मारप.
गोळी (स्त्री) गुळी; पिपिरमिटाची वडी; वखदाची गुळी; तुबकाची गुळी (सं).
गौड (पु) म्हाजन (का) (बारावो शेंकडो); गांवसभेचो अधिकारी; ग्रामसंस्थेचो मुखेल.
गौडपादाचार्य (पु) कवळें मठाचो स्वामी; गौडपादान स्थापिल्ल्या संप्रदायाचो मठाधिपती स्वामी (सं).
गौडप्रभु (पु) देशप्रभु; नाडप्रभु; प्रति-

ष्ठीत अधिकारी; गांवाचो प्रमूख; पाटील (१३००).
गौडबंगाल (न) जादू; मंत्रतंत्र; बंगाल प्रांतांतली जादूविद्या; (पु) बंगाल देशाचें एक नांव.
गौडसारस्वत (पु) पंचगौड ब्राह्मणांनली एक जात.
गौडा (पु) पाटील; गांवचो मुखेल सरकारी अधिकारी (का).
गौरी (स्त्री) पार्वती देवी; एक संगीत राग; कुमारी (देवी).
ग्यालन (न) पेत्रोल, घासलेट मापपाचें सुमार स बाटल्यो तेल मावता एदें ब्रिटीश माप (इं).
ग्रॅच्युइटी (स्त्री) नोकरी सोंपतकच मालक (सरकार, कंपनी) नोकराक खोसयेन देता ती भेट वा दुडू; पेन्शनराक सरकारी कायद्यान मेळटा ती निमाण्या कांय म्हयन्यांच्या पगारांचे रकमेइतली देणगी (इं).
ग्रंथराज (पु) महान ग्रंथ; व्हड पुस्तक; म्हत्वाचें पुस्तक (सं).
ग्रंथी (स्त्री) जित्रुवाच्या कुडीच्या आंगांपांगांत गरजेचो द्राव स्रवपी स्नायूची गांठ; मानीचें पेर; दोन हाडांमदलो सांधो; लग्नगांठ (सं).
ग्रथीत (वि) ग्रंथांत बरयल्लें; गुथिल्लें; गांथिल्लें (सं).
ग्रस्त करप (क्रिक) घांस मारप; गिळप; ग्रासप; त्रास दिवप; छळप (सं).
ग्रहचार (पु) ज्योतिषशास्त्रानसार ग्रहांकडल्यान पिडा वा सूख भोगप (सं). रांडे बायलेक सातकडचे ग्रहचार.
ग्रहदशा (स्त्री) फलज्योतिषशास्त्रानसार ग्रहांचे भोंवडेंत ते मनशांचेर आनी हेर वस्तूंचेर करतात तो बरोवायट परिणाम
ग्रहशांती (स्त्री) वायटार आशिल्ल्या ग्रहांक संतुष्ट करचेखातीर केल्लो होम
ग्राभ (पु) क्लच; पकडो (सं).
ग्रामराज्य (न) गांवांचे रासवळ मन्तेची राटावळ; ग्रामसंस्थेचो कारभार आनी अंमल (सं).
ग्रामसंस्था (स्त्री) कोमुनिदाद; गांवां तल्या मूळ गांवकारांची रासवळ हक्काच्या शेताभाटांचो सर्वजनीक कायदेशीर कारभार करपी संस्था (सं).
ग्राम्य (वि) गांवढळ; असभ्य; अडाणी
ग्राश मारप (क्रिक) (ल) बूट पॉलीश करप; मालीस करप; लाचारीन तुस्त करप; तोंडपुजेपण करप (पु).
ग्रासप (क्रिक) खावप; गिळप; गिरासप; गिराण लावप (सं).
ग्राहक पुस्तिका (स्त्री) प्रत्येक गिरायकाच्या वा खातेदाराच्या जमाखर्चाच्या हिशोबाचें ल्हान पुस्तक; पास बूक. हो हिशोब दुकानदार वा बँक अधिकारी बरयतात आनी तें पुस्तक गिरायकाकडेन उरता (सं).
ग्राहीक (पु) गिरायक (१२५०).
ग्राह्य पुरावो (पु) कायद्यान मान्य करू येता असो पुरावो.
ग्रेग (वि) ग्रीक; ग्रीस देशाचो; ग्रीक लोकांचो; (स्त्री) ग्रीक भास (पु).
ग्रॅनायट फातर (पु) कोंकणांत सगळीकडे मेळटा तो जांबो फातर. घरां बांदपाक हो फातर शिमिटाहून चड उपयोगी आसता (इं).
ग्रेनेड (पु) हातान मोखून मारूं येता असो स्फोटक बाँब (इं).
ग्रेनेडियर (पु) सैन्याचे आघाडीर हात-

बॉम्ब मोखून मारीत हल्ल्याची वाट मेकळी करपी सैनीक (इं).

ग्लुकोज सलायन (न) गंभीर अवस्थेंतल्या वायटकाराक ०.९% मीठ आनी ०.५% ग्लुकोज ९८.६% शुद्ध उदकांत मिसळून शिरेंतल्यान दितात तो द्राव (इं).

ग्वाही (स्त्री) खात्री (फा).

घ—कोंकणी भाशेचे देवनगरी वर्णमाळेचें चौथें यंव्जन.

घट (पु) विजेरेचें सेल; विजेच्या मसाल्याची कांडी (सं).

घटका, घडी (स्त्री) चोवीस मिनिटांचो वेळ (सं).

घटकाभर (क्रिवि) थोडो वेळ; कांय वगत; एके घटकेचो वेळ; २४ मिनिटांचो वेळ.

घटनात्मक (वि) राज्यघटने संबंदाचो; रचणुकेविशीं; घटनेच्या नियमासंबंधीं.

घटना-समास (पु) रसायण शास्त्राप्रमाण एका रेणूंत आशिल्ल्यो अणूंच्यो जाती आनी तांचें प्रमाण दाखोवपी सूत्र; केमिकल फॉर्म्युला (सं).

घटसाण (स्त्री) घटवाय; शक्ती.

घटस्थापना (स्त्री) आश्वीन शुद्ध पाडव्यासावन नमीमेरेन देवीच्या देवळांत तांबयांत (कलश) देवीची स्थापना करून णव दीस पुजा पाठ (सप्तशती) करतात, तें देवकार्य. दसमी दिसा घटविसर्जन करतात. पाडव्याक घट बसता आनी दसमी दिसा उठटा अशें म्हणटात.

घटस्फोटीत (वि) काडीमोड जाल्लो (सं).

घटा (स्त्री) घटका.

घटाकाश (न) घटांतलें अंतराळ; कळशांतली वा आयदनांत आशिल्ली पोकळी वा पोकळ जागो. घटाकाश, मठाकाश (घरांतली पोकळी) हीं उतरां तत्वज्ञानाचे चर्चेंत येतात.

घटाघटा (क्रिवि) घटाघटा असो आवाज करीत (पिवप).

घटां-फोपळां (न) (ल) बारिकसाणी; सगळो बारीक सारीक तपशील; मुळावी माहिती; कसल्याय देवकार्याक सगळयांपयलीं लागपी वस्तू म्हळ्यार पुजेचो तांबयो (घट) आनी सुपारी म्हळ्यार फोपळां.

घटाय (स्त्री) घटसाण; शक्ती; बळ; दृढताय; निग्रह; निर्धार; उणाय; कमताय.

घंटिका (स्त्री) घागरी (सं); ल्हान खुळखुळो.

घटितार्थ (पु) भविष्यांत कितें घडटलें ताजो ज्योतिषी अंदाज; घटिचाराचो अर्थ; घडलां ताचेवेल्यान शिकपाचें शाणपण.

घटोत्कची (वि) महाभारतांतल्या घटोत्कचासारको अवाढव्य; घटोत्कचान राक्षसी जादुगिरीन शत्रूंक (कौरवांक) फसयले, तसली (जादूविद्या). घटोत्कचाचो बाजार-फसवो बाजार. घटोत्कचाची माया – फसोवपाचो वेव्हार.

घट्ट (क्रिवि) व्हडान; मोठचान; (वि) बळकट; मजबूत (के).

घडकार (पु) लोहकार; लोखणाच्यो वस्तू घडोवपी; हेमाडकार; घडकामी.

घडगडप (क्रिअ) घडगड असो आवाज जावप; उलथोपालथो जायत घसरत सकल पडप.

घडगडो (पु) काल्यांत, जात्रेंत बाजारांत खेळटात तो गांवठी जुगार.

घडघड (पु) कुपांचो घडघडाट; घडघड असो आवाज.

घडघडाट (पु) घडघड घडांयच असो आवाज.

घडघडीत (वि) टणटणीत; धडधाकट; निरोगी. घडघडीत वाचप–सडसडीत, चुकनासतना आनी अडखळनासतना वाचप.

घडणार, घडणारो (पु) घडपी; घडचो आसा असो.

घडणी (स्त्री) घडिचार.

घडयेचो (वि) घडी करून वा जोडून थोडे जागेंत दवरूं येता असो. घडयेचो दरवाजो – बिजागऱ्यांनीं जोडिल्ल्या फळ-यांचो दरवाजो;

घडवाट्टे (न) घटकापात्र; म्हुर्ताचे घटकेचें आयदन.

घडसप (क्रिक) एकठांय जोडप; सांदप; सांदावप.

घडीघडी, घडोघडी (क्रिवि) भौनभौन; परतपरत; वारंवार.

घडीत (न) घडिचार; घडप; जावप; घटिचार; घटितार (सं).

घडी मोडूंक नाशिल्लो – नवो ताल्ल; उसवंक नाशिल्लो; वापरूंक नाशिल्लो; कोरो करकरीत (धोतरजोडो, शालू, कपडो).

घडीव (वि)ठोकून ठोकून आकार दिल्लो.

घणघणाट (पु) घणघण असो आवाज.

घणसा बैल (पु) गणेसा देवाचो बैल; नंदी बैल; कितेय सांगलें तरी हय म्हणून वा ना म्हणून मान हलोवंक शिकयल्लो बैल; (ल) दुसऱ्याचे बुद्दीन वागपी मनीस.

घणाघाती (वि) जड तुनयाच्या आघाता-सारको; जबरदस्त.

घन (वि) तीन ममान मंख्यांच्या गुणाका-राचें उत्तर; लांबी, रुंदी आनी उंची हांच्या गुणाकाराचें परिमाण "घन" अशें म्हणटात. देख : घन इंच, घनफूट, घन-मिटर बी.

घनगर्जना (स्त्री) कुपांचो गडगडाट; घडघडो.

घनघोर (वि) महाभयंकर (स).

घनचक्कर (वि) गडबडीचो; अव्यव-स्थीत; गोंदळिल्लो; हातघाईचो; हाणा-मारीचो.

घनदाट (वि) गच्च भरिल्लो; गर्दीचो; चिगींट आशिल्लो (स).

घनपाठो (पु) घनपाठ, क्रमपाठ. जटापाठ बी वेगवेगळ्या पद्धतींपैकी घनपाठ पद्धतीन वेद पाठ म्हणपी (सं).

घनभुमिती (स्त्री) भरीव वस्तूची भुमिती. पोकळ नाशिल्ल्या वस्तूंचें मापन; तीन बाजू (लांबी, रुंदी, उंची) आशिल्ल्या वस्तूंचें मेजमाप (सं).

घनमाप (न) एखाद्या वस्तूची लांबी, रुंदी आनी उंची हांचो गुणाकार करून आइल्लें माप. देख : घनफूट, घनमिटर बी.

घबांयच (अ) घब्ब करून अचकीत पड-पाचो आवाज.

घमघमप (क्रिअ) परमळप; वासान भरप.

घमघमाट (पु) खूप परमळ.

घमघमीत (वि) बऱ्या वासाचो; पर्म-ळीक.

घर (स्त्री) मरतासतना वायटकाराच्या गळ्याकडे जावपी घरघर असो आवाज; लाळ गळ्याकडे एकठावन स्वास घेता-सतना जाता तो आवाज.

घर (न) वसतेची बांदावळ; रांवचे-खातीर पोखरिल्लें बीळ; भोंको; बुराख; खेळाच्या नाटीची चौकट वा खण; फल-ज्योतिष कुंडलेच्या चौकोनाची जागा; स्थान; आगर; कोष्टकाचो रकानो वा कॉलम (सं).
घरखर्च (पु) घर-कुटुंब पोसपाक लागता तो खर्च.
घरटें (न) ल्हान घर; सवण्याचो घोंटेर.
घरबुदी (पु) तांबडो दुदी.
घरधनी (पु) घराचो मालक; कुटुंबां-तलो कर्तो पुरूष.
घरपोंच (क्रिवि) घराकडे पावतो केल्लो.
घर फोडप (क्रिक) (ल) कुटुंबांत वांकडे-पण करून वेगळेचार करप; घराचें दार वा छप्पर फोडून घर नागवप.
घरफोडो (पु) घर फोडपी.
घरबसल्या (क्रिवि) वावर करिनासतना.
घर बुडप (क्रिअ) घराची दुर्दशा जावप.
घरबैठो पगार (पु) घराकडे रावून काम करिनासतना मेळटा तें वेतन; पेन्शन; निवृत्तीवेतन; बसपागार.
घरभर (क्रिवि) घरांत सगळेकडेन; घराच्या सगळ्या भागांनीं.
घरभाडें (न) दुसऱ्याच्या घरांत रांवचे-खातीर दिवची पडटा ती म्हयनेम्हालची रक्कम.
घरभाडें भत्तो (पु) नोकरेच्या पगाराच्या प्रमाणानसार गांवांत वा शारांत घरांच्या भाडयाचे दर वाढले म्हणून नोकरांक पगारावरोबर दितात तो भत्तो.
घरमोडो (वि) घरकुटुंबांत वांकडेपणां करपी; कुटुंबांत धोंस घालपी.
घर रिगप (क्रिक) दुसऱ्याचें घर फोडून नागवप; **घरठाव करप; घर ताब्यांत** घेवप; घरकारीण जावप.
घर लागप (क्रिअ) मरतासतना वायट-काराच्या गळ्याकडे लाळ सांचून स्वास घेतासतना घरघर असो आवाज जावप; मर्णकाळचो घुस्मटमार.
घरवत (न) घरसंवसाराचें सामान.
घरवती (वि) कुळीण.
घरवाली (स्त्री) घराची मालकीण; घर-धनयाची बायल.
घरवालो (पु) घराचो मालक.
घर शिवप (क्रिक) दर वर्सा छपराचे नळे साफ करून परते दाळप.
घराचो (वि) घरा-कुटुंबांतलो.
घराणें (न)वंश; कूळ; एकाच कुटुंबाच्यो कांय पिळग्यो.
घरोघर, घरोनघर (क्रिवि) साबार घरांनीं; दर एका घरांत.
घरोबो (पु) घराबो; दोस्ती; कुटुंबाची मित्रताय; सोयरीक; लग्न.
घर्षक (पु) घांसपी; रबर; कागदावेलो मजकूर घांसून उडोवपी रबराच्या झाडाच्या दिखाचो कुडको (सं).
घर्षण (न) घांसपाची क्रिया (सं).
घर्षणी (स्त्री) गती रोधक; घांसून गती थांबवपी; ब्रेक (सं).
घष्टी (पु)कुटुंबांतल्या बायलांचो कष्टाचो वावर.
घस (स्त्री) तूट; कसर; मापतासतना आइल्ली तूट.
घसघस (पु) वैभव; दबाजो; व्हडपण.
घसट (स्त्री) सलगी; सवकळ; दाट परिचय; घसळ.
घसरकांच (स्त्री) घसरायत दाखवपाचे कांचीर छापिल्लें चित्र वा प्रतिमा; स्लायड. ही मॅजीक लॅटर्नचेर दवरून उज-

वाडाच्या झोतान कांचींतलें चित्र पडुयार दाखयतात.

घसरउड्डाण (न) पांवलांक पोंदा पत्र्याच्यो पट्टयो बांदून हातांनीं सळयो धरून बर्फाळ दोंगरावेल्यान घसरपाचो खेळ; स्कीइंग. हो खेळ स्वीडन, नॉर्वे, फिनलंड बी बर्फाळ देशांत लोकप्रीय आसा.

घसरण (स्त्री) घसरपी जागो.

घसरत्राण (न) सपाट जमनीवेल्या बर्फाच्या थरार घसरत फिरपाच्या खेळांत सुरक्षीत घसरपाचें पांयांच्या तळव्यांक बांदपाचें विशिष्ट पत्र्यांचें पांयतण; स्केट. स्केटींग म्हळचार सपाट बर्फाळ जमनीर घसरपाचो खेळ.

घसरपट्टी (स्त्री) घसरउड्डाण करतासतना पांयांच्या तळव्यांक बांदपाची, घसरपाची विशिष्ट पट्टी; स्की.

घळघळावप (क्रिक) घळघळत अशें करप; दुवांतत अशें करप; गुरवारणीचो गर्भ पुरे म्हयने जांवचेपयलीं काडून उडवप.

घळयेपण (न) निष्काळजीपण; दुर्लक्ष; बेपर्वाय; घाळपण.

घळयो (वि) निष्काळजी; घाळ रावपी.

घळ्ळ जावप (क्रिअ) सर्गदन जावप; अजापीत जावप; प्रभाव पडप.

घाई, घाय (स्त्री) ताकतीक; बेगीन करपाची गरज; त्वरा; जलदी.

घागरपाट (पु) बायलांच्या कमरांत घालपाचें घागराळें.

घागराळें (न) बायलांच्या कमरांत घालची घागऱ्यांची सरपळी; घागऱ्यांचो पट्टो; घागरपाट.

घांट (पु) दोंगर चडपा-उतरपाची वाट वा रस्तो.

घाटणो (पु) रगडयाचो गुंडो; घुडसांद्याचो गुंडो.

घाटदार (वि) नमुनेदार; सोबीत; प्रमाणशीर आंगांपांगांचो (स).

घांट-धुपारत (स्त्री) दत्ताच्या देवळान घांट धुपारत वाजतना भुतां संचरल्ली मनशां थरथर कांपतात. ते तरेचो थरथरो (सं). खूब भयाची अवस्था.

घांटप (क्रिक) चाळप; चर्चा करप; खल करप; धवळप (ताक) (के).

घाटप (क्रिअ) उलोवणें वा चर्चा जावप, घांसप; (ताक) चाळप.

घांट लागप (क्रिअ) पिसावप (के).

घाटो (पु) लुस्कान; उणाय; तूट.

घाण पिनॅर (वि) कर्ज काडटना जामीन म्हणून दवरिल्ली मोलादीक वस्त वा घाणवट दवरिल्ली जमीन (पु).

घाणेवप (क्रिअ) घाण मारप.

घात करप, घात मारप (क्रिक) विश्वासघात करप; जाणे आपलेचेर विश्वास दवल्लो ताचेकडे कपट करून ताचें खूब लुसकान करप.

घातवार (पु) अशूभ दीस; जल्म कुंडलेनसार वायट दीस, वायट नक्षत्र, वायट म्हयनो बी थारायतात. तांकां घातवार, घातनक्षत्र बी म्हणटात.

घातांक (पु) समान संख्यांच्या गुणाकाराची फावट दाखवपी आंकडो. हो आंकडो मूळ समान संख्येच्या मुखार बारीक आकारान वरसो बरयतात. देख : $४^२$ म्हळचार चार ही संख्या ४×४ अशी गुणली. $४^३$ म्हळयार चार ही संख्या ४×४×४ अशी गुणली. पयले संख्येंत २ आनी दुसरे संख्येंत ३ हे घातांक.

घातांकगणन, घातगणन (न) लघुगणन, लोगॅरिथम.

घातूक, घातक (वि) घातमारो; त्रास दिवपी; नष्टो; लुस्कान करपी (सं).

घाबरट (वि) भित्रो; भिजूड.

घाबरोघुबरो (वि) भयान आकांतार आयिल्लो.

घालघसर (स्त्री) दुर्लक्ष; निष्काळजीपण; हलगर्जी; चुकभूल.

घालप (क्रिक) गणीत घालप – गणीत करूंक सांगप. हुमाणें घालप – सोडोवंक सांगप. हार घालप – पराभव करप (खेळांत). कपडे घालप – कपड्यांत आंग घालप; न्हेसप.

घालप (क्रिक) पेटवप (आग घालप); जागो भरूंक आपणेंच घालून घेवप–बांदाक घालप; खांवटचा घालप – (ल) सामकोच निरुपयोगी आसप; (लक्ष) दिवप; ध्यान दिवप; आमडप (भायर घालप); (उडी) मारप (उडी घालप); नमस्कार घालप – साष्टांग नमस्कार करप. देणगी घालप – देणगी दिवपाच्या आश्वासनाची लेखी नोंद करप. पावणेक लांस घालप – पावणेर घाल्ले वस्तूचें मोल चडवप. बायलेक दागिनो घालप – दागिनो विकतो हाडून बायलेच्या आंगार सदांकाळ वापरूंक म्हणून दिवप

घालामेल, घालाघाल (स्त्री) वयरमकयल येवप; उलथापालथ; तळमळ; ताकतीक; धांवसारो.

घाव (पु) खांप; फार; धपको; जखम; घाय; कोंक. एक घाव, दोन कुडके.

घावटो (पु) लुस्कान; तोटो; बुड.

घांस दिवप (क्रिक) जेवण भरवप (भुरग्याक वा आजारी मनशाक); लग्नांतल्या जेवणांत व्हंकलेन घोवाचें नांव घेवन घोवाक आनी घोवान बायलेक घांस दिवपाचो सुवाळो.

घांशिल्लो कांच (स्त्री) धव्या रंगाची कांच.

घांस काडप (क्रिक) चावून कुडको काडप.

घाळणें (न) कालवणाचें वांटून धवळिल्लें साहित्य; हुमणाचा रोम आनी वांटिल्लें आयतें.

घाळप (क्रिअ) हलगर्जीपणां करप; चुकप; घाळ रावप.

घिट्ट, घिट्टी (स्त्री) भोंवाडो; फेरो; घेराव.

घिरगुंटी (स्त्री) भोंवरो (खेळणें) (के).

घिवर (पु) तांदळांच्या पिठाचो भरपूर तुपांत तळून पिठीसाकर घालून खावपाचो वडो (सं).

घिसाडी (पु) घडकार; लोहार.

घुंगट (पु) माथ्यावेल्यान घेतिल्लो तोंड लिपोवंचो पालव; बुरखो; बोखरणी (प्रा).

घुंगूर (पु) ल्हान चलयांक कमराक बांदताले तें खुळखूळ वाजपी पोकळ तगड.

घुटकार (पु) घुरी घाल्पी.

घुटकार (पु) घोंट घेवपी; घोंटपी; मारेकार; छळपी.

घुटमळप (क्रिअ) रेंगाळप; कळाव लावप.

घुटुघुटू (क्रिवि) घोंट घेवपाचो आवाज; ल्हान भुरग्याच्या पिवपाचें वर्णन.

घुडगुडप (क्रिअ) घुडगूड आवाज जावप.

घुडसांदो (पु) रगडो.

घुडसूल (न) खोंपटी (का).

घुपशी (स्त्री) घुसपण (के).

घुमट (पु) चिरेबंदी बांदकामाचो वांटकुळो घूड; देवळाचो घूड.

घुमटभट्टी (स्त्री) लोखंडाचो रोस वितळांवचें खॉर्ण.

घुमटी (स्त्री) माथ्यावेल्यान घुमट बांदिल्ली ल्हान देवळी.
घुरगडी (स्त्री) तंबाकूचो धुंवर फोपमांनीं ओढ्न धुंदी ह्याडपाचें एक साधन; नाल्लाच्या बेलक्याक एके वाटेन नळी (तोंडात घालपाक) आनी दुसरे वाटेन उबी पोकळ नक्षीदार नळी आनी ताचेर तंवाकू भाजपाचें चिलीम दवरून बेलक्यां-तल्यान तंबाकूचो धुंवर ओडपाचें साधन; गुडगुडी; घुडगुडी; गांवठी हुक्को.
घुरींब (पु) पावसांत भिजूं नये म्हणून माथ्यार घेवचेलो कंडो.
घुरूत (पु) पिठाची चिकट पातळ खळ.
घुंवडी (स्त्री) घुंवपाची फेरी; आपले भोंवतणची फेरी.
घुंवप (क्रिअ) घुमप; भौन भौन तोच आवाज काडप; गाजप. आपलें भोंवतणी फिरप.
घुडू (पु) घोंटेर (के).
घूम (पु) कानांत बायलो घालताल्यो असो बारीक मोतयांचो गुळचासारको दागिनो.
घूंवळि (स्त्री) घुंवळ; चक्कर (के).
घेणेकार (पु) कर्जदार; सावकार.
घेर, हेर (अ) घरांत, घराकडे ह्या अर्थाचीं कुसां. रामाघेर, रामाहेर.
घेरी (स्त्री) घुंवळ; बेशुद्धी; चक्कर (अप).
घेरोसो (पु) घैरांव.
घेलो, हेलो (अ) घरचो, घरांतलो, घरा-कडलो ह्या अर्थाचीं कुसां. रामाघेलो, रामाहेलो, रामाहेरलो – रामाच्या घरां-तलो, रामाहेरचो.
घेव (स्त्री) घेवपाचो वेव्हार. देवघेव – देणेंघेणें; दिवपघेवप.
घेवडें (न) घबाड; मुगदो; ठेवो.
घेवप (क्रिक) पैशे (दान वा कर्ज म्हणून) घेवप. मनार घेवप – मन लावन करप.
घेवप (क्रिक) शिकप (ज्ञान, धडो); अभ्यासप (तालीम, संथा घेवप); पिवप (तानेक घेवप); एकवत म्हणून चलवप (व्रत घेवप); भोगप (सूख घेवप); सोसप (उलोवणें, खरडपट्टी), धारण करप (पगडी, उपरणी, शाल); आंगार घालप (पांगरूण घेवप); रागान वा दुःखान आपुणहून कपल आपटप (कपलां घेवप). नड्डेचो घोंट घेवप – नड्डेक घांस मारप. प्राण वा जीव घेवप – जिवानशीं मारप. देख घेवप – अनुकरण करप, शिकप. माथ्यार घेवप – (ल) सुमाराभायर कौतूक करप; लाड करप; नाका जाल्ली अपुर्बाय करप. नांव घेवप (देवाचें) – नामस्मरण करप, जप करप; (घोवाचें) प्रसंगविशेषार उखाणो घेवन भितर घोवाचें नांव गुथप. दिक्षा घेवप – कसल्याय संप्र-दायाची शिस्त लावन घेवप. उपकार घेवप – उपकार मानप. धन्यवाद घेवप – धन्यवाद मान्य करप. पेटप (पेट घेवप).
घेवप (क्रिक) उच्चारप (नांव – देवाचें वा घोवाचें); प्रमाण करप वा सपूत घेवप. आवयचो, देवाचो, जिवाचो बी सपूत घेवप. हत्या करप; (जीव घेवप) खून करप; जीव घेवन पळप – जीव सांबाळून सुटप वा मेकळीक जावप; संकटांतल्यान सुटप. पेज घेवप – पेज जेवप. दूद घेवप – दूद पिवप. वखद घेवप – वखद पिवप वा चाटप. ल्हान भुरग्याक घेवप – आंगार धरप. जामीन घेवप – फसवणूक जांवची न्हय म्हणून तारण घेवप वा लेखी आश्वासन घेवप.

घेवप (क्रिक) आंगांत घुसवप (एनिमाचें उदक, वखद, इंजेक्शन). उपचार करप (शेक घेवप); मार खावप(पेट घेवप); थापट वा धपको खावप (धपको घेवप, थापट घेवप); निरोप घेवप – पैस वचप. सपूत घेवप – देवाच्या वा प्रिय मनशाचे साक्षीन अमूक काम करतलों वा करचों ना म्हणून गंभीरपणान सांगप. सपूत मोडल्यार पाप लागता ही मूळ भावना.

घोगेलो (वि) घोग्यांनीं व्हांवपी; घोग्यांचो; मोठ्या धारांचो.

घोंटप (क्रिक) घांसून गुळगुळीत करप.

घोटशेल (न) गुप्त धन; ठेवो.

घोडा (वि) चार. कोयंडेवाल्यांच्या खेळांत खणीसावन बाल्लामेरेनचें अंतर मेजपाचे कोयंडयाचे आंकडे. पांव, चेटमेट, बुरमूट, घोडा, दुत्शी, काला, झील.

घोंटुरो (पु) गरिबांचे वसतेची ल्हान खोंप.

घोडी (स्त्री) चौपाय; घडवंची.

घोटो (पु) पांयांचो खुबो.

घोडूक (न) कोंबेल्ली काजू बीय; एक रानवटी रूख.

घोडें मारप (क्रिक) (ल) लुस्कानाक घालप.

घोडेमोडणी (स्त्री) घोडयाचो मुखवटो कमराक बांदून केल्लो सैनिकी थाटाचो लोकनाच. सत्तरी आनी सांखळी तालुक्यांत हो लोकप्रीय आसा.

घोडेव्रत (न) गांवकार पोन्न्या काळांत सरकाराक भरताले तांतली एक पटी.

घोडयार बसून येवप – ताकतिकेन येवन बेगीन वचूंक सोदप.

घोण (स्त्री) धार; जळवणी.

घोपाण (न) होपाण; मर्दपणा; घोवपण.

घोयरेव (पु) पैरांव (के).

घोरप, घोरेवप (क्रिअ) न्हिदांत घुर्र घुर्र असो श्वासाचो आवाज जावप.

घोषक (पु) वाद्याचो आवाज घुमवपी आंग. देख: सतार वा विणा हांचो दुदी वा दबो; चामडयाच्या वाद्याचें बूड; वेणू, शेनायेची नळी बी.

घोषक (पु) ल्हान आवाजाचो व्हड घोष करपी यंत्र; मेगॅफोन.

घोस्ताक वचप (क्रिअ) आवडप; रुचीक लागप (पु).

घोळंकार (पु) मोठो घोळ; घुस्पागदळ; गुंतागुंत.

घोळकावणो (वि) घोळकावपी; भौनभौन उतरां दिवन तीं मोडून लोकांक फावटी घालूंक लावपी.

घोळकावप (क्रिक) फसवप.

घोळटोक (स्त्री) वापर; उपेग; येवपवचप.

घोळणी (स्त्री) धुपणी; बायलमनशेक जाता तें आंगार (रक्तस्राव).

घोळणूक (स्त्री) हालचाल; गती; वापर.

घोळप (क्रिक) वावरप; कष्ट काडप; संवय जावप; फिरप. म्हाराबरी घोळा जाय, रायाबरी खाय जाय (१५६६).

घोळवप (क्रिक) (मनांत) भौन भौन याद करप.

घोळशी (स्त्री) रांवशीसारकें नुसतें.

घोळाक घालप (क्रिक) गोंदळावप; घुस्पवप; त्रासांत घालप.

घोळाक पडप (क्रिअ) गोंदळप; त्रासांत पडप.

च–कोंकणी भाशेचें देवनगरी वर्णमाळेचें सवें व्यंजन.
चकचकप (क्रिअ) चकचकीत दिसप; चकाकप; लकाकप; झळझळीत दिसप; उजळ दिसप; प्रकाशप; पर्जळप.
चकचकाट (पु) चकचकीत दिसपाचो गूण; उजवाड; पर्जळ; प्रकाश.
चकपक (वि) लिकलिकीत; मोहक; भुलवपी; झकास; झ्यानोत.
चकाचूर (पु) बारीक मोडतोड; चक्काचूर; बारीक बारीक कुडकेजाल्ली वस्त; नाश.
चकुलीं (न) चकल्यो; चकऱ्यो (का).
चक्कर (स्त्री) घुंवळ; वांटकुळी फेरी; भोंवडी; व्हॉल्त.
चक्कर मारप (क्रिक) फेरी मारप; भोंवडी मारप.
चक्की (स्त्री) घुंवत रावपी चक्र; पिठाची गिरण; चक्रां भोंवडावपाचें यंत्र. पाणचक्की – उदकाच्या प्रवाहान फिरपी चक्रांचें यंत्र. पवनचक्की – वाऱ्याच्या झोतान पंखो फिरून चक्रां फिरवपी यंत्र.
चक्रदांतो (पु) चकली गाळपाचें आवत.
चक्रपाणी (पु) सुदर्शन चक्र हातांत धरपी विष्णू वा कृष्ण भगवान (सं).
चक्रमुद्रांकीत (वि) सायक्लोस्टायल केल्लो.
चक्रमुद्रीत करप (क्रिक) एका विशिष्ट (स्टेन्सील) कागदाचेर पेनान वा टंकलिखीत मजकूर टायप करून चक्राकार रिळाचेर विशिष्ट शाईन कांय कागदांचेर छापप; सायक्लोस्टायल करप.
चक्रवप, चक्रावप (क्रिक) गोंदळावप; फसवप.
चक्रवाल (पु) दिशा दाखोवपी कंपास; होकायंत्र; क्षितीज; आकाश आनी पृथ्वी मेळटात ती धार (सं).
चक्री कार्यक्रम (पु) थारायल्ल्याप्रमाण एका फाटल्यान दुसरो असो वेगळच्या वेगळच्या प्रकारांचो कार्यक्रम. प्रार्थना, पुराण, कीर्तन, भजन, आरती, मंत्रपुष्प बी. ईशस्तवन, प्रास्तावीक भाषण, उद्‌घाटन, अध्यक्षीय भाषण, आभारप्रदर्शन, राष्ट्रगीत बी.
चक्री गिरी (पु) ज्वालामुखीचें तोंड.
चक्री परिषद (स्त्री) जायत्या उलोवप्यांच्या भाषणांचो कार्यक्रम; राउंड टेबल कॉन्फरन्स.
चक्री पुराण (न) एकाच दिसा आळीपाळीन जायत्या पुराणिकांचें पुराण. चक्री व्याख्यान बी.
चक्रु (न) पावली; चार आण्यांचें नाणें.
चंचलन (न) वयग्मकयल वा उणी अदीक घोळणूक; सतत जावपी हालचाल (सं).
चंचूप्रवेश (पु) मात्सो शिरकाव; चोंच घालपाइतली सवलत (सं).
चटको (पु) ध्यास; नाद; हुनसाणीचो चुरचुरो; आंग भाजपाचो धक्को.
चटय क्षेत्र (न) घरांत रावूंक आनी वापरूंक मेळटा तो जागो.
चटोर (वि) चावट; छाकटो; हलकट.
चड-जांबळो (वि) किरणाच्या सात रंगांच्या पट्ट्यांत जांबळया रंगा पेलो (रंग); अल्ट्रा-व्हायलेट (रंग).
चडणी (स्त्री) चडटी; चडण; चडपाचो जागो.
चडप (क्रिअ) दुखप; वळप; धरप. फाटींत चडप – फाटींत दुखप; फाटींतले स्नायू ताठ जावप; पांयांत चडप – पांयांत अशक्तायेन दोरयो येवप.
चडावत (क्रिवि) चडशो; चड करून;

हूसंख्य; गरजेपरस चड; संख्येन अर्धी-न चड; (स्त्री) मायोरी; मेजॉरिटी.

डुणें (वि) चड+उणें; कमीजास्त.

णकूल (न) न्हंयतलें वांटकुळसार मामाळ ुरबूस नुसतें.

णचणप (क्रिक) रागान उलवप; व्हडान उलवप.

णचण (क्रिअ) चडून चडून (के).

णाक (स्त्री) खाडयेचें एक सुरबूस ुसतें; व्हड चणकूल.

णी (स्त्री) चिंचारो (१६१७).

तकोर (स्त्री) चौथाय; चवथो वांटो.

चतुर्गडी (स्त्री) चतुस्सिमा; चार बाजूंची हद्द (का).

चतुर्थक (पु) चौथाय; चवथो वांटो.

चतुर्थाश्रम (पु) चौथो आश्रम; संन्या-माश्रम; आयुष्याची चौथी अवस्था (सं).

चतुर्थी विभक्ती (स्त्री) चवथी विभक्ती; संप्रदान कारकाची विभक्ती.

चतुर्भूज (वि) चार बावळयांचो; चार हातांचो (सं).

चतुश्र (पु) संगितांतल्या तालाचो चार मात्रांचो विभाग (सं).

चतुष्कोण कंस (पु) गणिताचे पदावलीं-तलो चार कोनांचो कंस; [ ].

चंदन (न) (ल) नाश. धा हजार रुपया जुगाराक लावन चंदन केलें.

चंदायी (स्त्री) सफाई.

चंदी (स्त्री) घोडयाक खांवक घालतात तें खाण. पेंड, हरभरो, तण बी (हिं).

चंद्रक (स्त्री) चंद्रकोरीची आकृती.

चंद्रकळा (स्त्री) चंद्राच्यो सोळा आकृत्यो. चांदने पंद्रशींत दर दिसा एक एक कळा वाडत पुनवेचे रातीं सोळा कळांचो पूर्ण चंद्र दिसता. अमाशे दिसाचे रातीची चंद्राची कळा आमकां दिसना. तीच कळा पयली. सतरावे कळेन चंद्र अमृताचो वर्षाव करता अशी कवीकल्पना आसा.

चंद्रकांत (पु) गायनशास्त्रांतलो एक राग.

चंद्रकांत मणी (पु) चान्यांत पाझरता असो कविसंकेत आशिल्लो बहिर्गोल कांचेचो कुडको (१२९०).

चंद्रकोर (स्त्री) शुद्ध पक्षांत पाडव्यासावन पंचमीमेरेन आनी वद्य पक्षांत एकादशी सावन चतुर्दशीमेरेन दिसता तें चंद्राचें रूप. चंद्रकोरीच्या आकाराचें कपलार लायल्लें कुकूम.

चंद्रकौंस (पु) संगीत रागदारींतलो एक राग.

चंद्रनक्षत्र (न) चंद्र पृथ्वीभोंवतणी फिरता त्या क्रांतीवृत्ताचे सत्तावीस वांटे करून प्रत्येक वांटयाक नक्षत्र म्हणटात. तांचीं नांवां सूर्यनक्षत्रांभाशेन अश्विनी, भरणी, कृत्तिका बी आसात. प्रत्येक नक्ष-त्रांत चंद्र दर भोंवडेंत उण्यो अदीक घटका उरता. उत्तराषाढा आनी श्रवण ह्या दोन नक्षत्रांमदीं अभिजित हें अठ्ठाविसावें नक्षत्र धरतात. ह्या क्रांतिवृत्ताच्या भागांत चंद्र पावतकच तो ज्या तारकापुंजालागीं पावलो अशें दिसता ताकाय नक्षत्र हें नांव दितात. प्रत्येक नक्षत्रांतल्या ताऱ्यांचीं नांवां प्रसिद्ध आसात. नक्षत्रांवेल्यान म्हयन्यांचीं नांवां घडलीं. देख: चित्रा – चैत्र; विशाखा – वैशाख; ज्येष्ठा – ज्येष्ठ; पुर्वाषाढा – आषाढ, श्रवण – श्रावण; पुर्वाभाद्रपदा – भाद्रपद; अश्विनी – आश्वीन; कृत्तिका – कार्तीक; मृगशीर्ष – मार्गशीर्ष; पुष्य – पौष; मघा – माघ; उत्तराफल्गुनी – फाल्गून.

चंद्रमाहीर (पु) चंद्रिमाचो कुडको (के).
चंद्रानना (वि) चंद्रिमासारक्या सुंदर मुखाची; सुंदर मुखाची (सं).
चंद्रार्क (पु) चंद्र आनी सूर्य (सं).
चंद्रावळ (स्त्री) चंद्रांचो (उपग्रहांचो) वांगड वा चोमो (सं); एकाच ग्रहा-भोंवती भोंवपी उपग्रहांचो चोंबो (सं); चंद्रमाच्या कुडक्यांची (उपगिऱ्यांची) माळ वा कडें (कड्यासारको दिसपी उपग्रहांचो पुंज).
चंद्रावो, चांदवो (पु) अस्मानगिरी.
चंद्रास्त (पु) चंद्र मावळप. हो घडिचार दर तिथीक वेगवेगळ्या वेळार जाता.
चंद्रम, चंद्रीम (पु) धर्तरे भोंवतणी घुंवपी उपग्रह; चंद्र (सं).
चंद्रोदय (पु) चंद्राचें उदेवप. हो दर तिथीक वेगळ्या वेळार घडटा (सं).
चपणी (स्त्री) व्हलयेची वांटकुळी फळी.
चपरास (स्त्री) ऑफिसांतल्या शिपायाच्या पट्ट्यांतलो बिल्लो; बक्कल; बुकल (फा).
चंपाकळी (स्त्री) बारीक तांदळाची एक जात.
चपापप (क्रिअ) दचकप; वचकप.
चप्पो (वि) अळणी; बेचव (का).
चबकधवळो (वि) चाडयाळो.
चमक मारप (क्रिअ) कळ मारप; वेदना जावप; चड दुखप.
चमगीदड (पु) पाखो; वटवाघूळ.
चयन (न) वेंचणूक; पंजावणी (सं).
चयापचयन (न) पचूंक योग्य अशी वस्तू पोटांत पावतकच थंयच्या रोसांत मिसळून तिची जिवी पेशी जावपाची प्रक्रिया. ही जिती पेशी (Living cell) कुडीचो भाग जाता. हयो पेशी कुडीच्या वेगवेगळ्या भागांत घोळटना वेगवेगळीं रुपां घेत आनी वदलत बदलत कांय काळान सडून तांच्या जाग्यार नव्यो पेशी येतात. हे प्रक्रियेक चयापचयन म्हणटात. Metabolism.
चर (वि) हालपी; चलपी (सं).
चरंड (स्त्री) गायर (के).
चरतल्लें (न) जिवाणें (के).
चरतें (न) चरत पातळपी खोरज.
चरळ (स्त्री) देवळांत मोठ्या चौकार खांब्यामदीं चार आंगळां खोल दवरिल्ली वसकेची जमीन. प्रदक्षिणेकडचे वायलमन-शांचे बसचे जागेक सरवळयो म्हणटात.
चराय (स्त्री) गोरवां चरोवंचो मुशारो.
चर्चप (क्रिक) लेप लावप; उटी लावप; आंग रंगवप (सं).
चर्चापीठ (न) चर्चा करपी मंडळ वा संस्था; अभ्यासकेंद्र (सं).
चल (न) मूल्य कळूंक ना अशें संख्या-चिन्ह. देख : अ, ब, क, एक्स वी; (वि) बदलपी (सं).
चलच्चित्रण विद्या (स्त्री) सिनेमाचो वोल-पट वा चित्रपट करपाची विद्या (सं).
चलतना (क्रिवि) कांय अपराध करिनासतना; आपल्या वावरांत आसतना; कारण नासतना; सहज. देख : चलतना शंबर रुपये फुकट गेले; चलतना मार खांवचो पडलो; चलतना नांवाक कलंक लागलो.
चलन (न) चाल; घोळणूक; गती; वदल; ह्ालचाल (सं).
चलनी (वि) चलनांत आशिल्लो; वापरांत आशिल्ली (नोट).
चलप (क्रिअ) उपकारा पडप, लागू आसप (कायदो, वखद, सांगणी-म्हणणी)

चलप (क्रिअ) चमकप; सुस्थितींत आसप (बरें चलप); घोळप (यंत्र चलप); वावरप, काम करप; (गाडी, वाहन,यंत्र); प्रगती करप (शिक्षण चलप, चालू आसप); पसरो चलता, धंदो बरो चलता; दवाखानो बरो चलना – सुस्थितींत ना. पोट चलता (भरता); तकली चलता – तकलेक कल्पना वा उपाय सुचतात.

चलबिचल (स्त्री) अस्वस्थकाय.

चलयंत्र (न) गतिमान यंत्र; चालू आशिल्लें यंत्र; गरज लागत थंय चलपी यंत्र (सं). चक्र चलता –घुंवता. गाडी चलता – मार्ग आक्रमण करता. नाणें चलता – वापरांत आसा, उपेगी पडटा. तिकीट, पास चलता – उपकरा पडटा. वखद चलता – उपेगी पडटा, लागू जाता. सत्ता चलता – अधिकार अमलांत आसा.

चलवप (क्रिक) चलता अशें करप; मार्गदर्शन करप (धंदो, वेव्हार, संस्था, राजकारण, समाजकार्य); काम करून घेवप (कारखानो, दुकान, शाळा, संस्था बी); चलोवन घेवप (धंदो बी)

चलाऊ (वि) चलपासारको; उपयोगी. कामचलाऊ – कामाक उपेगी.

चलाखी (स्त्री) चपळाय; धूर्तपण; हुशारी; बुदवंतकाय (फा).

चलित्र (न) गती दिवपी यंत्र; मोटर.

चवडो (पु) पांवलांच्या बोटांलागचो तळपायाचो पुठ्ठो.

चवर्थे तण (न) हिंदू समाजांत लग्नांत करतात तो ल्हायांचो होम (लाजाहोम) हो विधी.

चंवरभार (वि) चंवरान भरून वणवल्लो (रुखाचो खांदो).

चवऱ्याण्णोय (व) चवऱ्याण्णव्वद; ९४.

चंवशीं, चौंशीं (क्रिवि) चारीय बाजूंनीं; चारीय कडांनीं; सगळेकडे.

चंवसून, चौंसून (क्रिवि) चारय बाजूंकडच्यान; सगळीकडच्यान.

चंवळे (पु) एकाच गुरवाचारान जल्माक आइल्ले चार भुरगे. ह्या उतराक एकवचन ना. चंवळचो चलयो हें स्त्रीलिंगी रूप. चंवळीं चेडवां, भुरगीं हे नपुसकलिंगी रूप.

चवो (पु) एके वस्तूंत दुसरी वस्तु घट्ट बसची म्हणून तांतले पयले (भायले) वस्तूक आटयांचें तोंड वा बुराख करतात. दुसरे वस्तूक (भितर घालपाचे) आटयाचें तोंक घट्ट जुळत अशें कांततात. ह्या दोनीय वस्तूंच्या आटयांक चवे म्हणटात. तांबयाच्या तोंडाक आनी धांकणाक अशेच चवे वा विळखे कांतून घडयतात.

चषक (पु) सर्तीतलें विजयचिन्ह म्हणून बक्षीस दितात असो देंठ आनी कान आशिल्लो चांदीचो सुंदर पेलो; कांचेचें देंठ आशिल्लें मद्यपात्र (सं).

चळकांप (पु) थरकांप; धडकी; थर्त भंय (सं).

चळकांप सुटप (क्रिअ) थरथरो चालू जावप; कांपरो लागप.

चळचळ कांपप (क्रिअ) भयान थरथरप.

चळचळप (क्रिअ) थरथरप; पाझरप.

चळवळो (पु) चळवळ करपी; लफडेबाज.

चाखरमानी (पु) चाखरी करपी कामदार.

चाखरीचुखरी (स्त्री) नोकरीबिकरी; कामधंदो (फा).

चांचाळ (स्त्री) नाका जाल्ली बडबड; वोवाळ.

चाटवप (क्रिक) चाटूंक लावप.
चाटो (पु) खणकेर विणपाचें सूत गुंडाळचेखातीर खणकी बसयतात ती चरक्याची बारीक दांडी.
चाडयाळो (वि) चाडयो सांगपी (का).
चाडयेरो (वि) चाडीखोर.
चाडी, चाती (स्त्री) पोकळ रीळ. ह्या रिळाचेर विणपाचें सूत गुंडाळटात.
चांद (पु) चंद्राच्या आकाराचो विजयचिन्ह असो बिल्लो.
चांदमारी (स्त्री) नेमबाजीची कवायत (हिं).
चांदय (वि) कपलाचेर धवो थिबो आशिल्ली गाय वा बैल.
चांदरात (स्त्री) शुद्ध पाडव्याची रात (हिं).
चांदलो (पु) लग्नाकार्यांत यजमान्याक करतात तो आहेर (गु); चंद्राच्या आकाराचो थिबो.
चांदवो (पु) सोबीत छत; अस्मानगिरी (हिं).
चांदी आटवप (क्रिक) (ल) रग जिरवप; जशाक तशें दिवप.
चांदीमामा (पु) ल्हान भुरगीं चंद्राक मारतात तो उलो.
चांदोडको (पु) भिखारी वोडजानें नमतें.
चांदोबा (पु) चंद्र; चंद्रीम (भुरग्यांचे भाशेंत).
चांद्रमान (न) चंद्राचे भोंवडेर आदारिल्ली कालगणना; चांद्र वर्साचे दीस ३५४ जातात.
चांद्र म्हयनो (पु) शुद्ध पाडव्यासावन अमाशेमेरेन २९ दीस १४ तास आनी १४ मिनटांचो म्हयनो.
चांद्रायण (न) प्रायश्चित्त म्हणून आडायल्लें एकवत. पुनवे दिसा पंदरा उंडयो जेवप मागीर वद्य पंद्रशींत दररोज एक एक उंडी उणी करीत अमाशे आनी शुद्ध पाडव्या दिसा एकेच उंडयेर दीस काडप. चान्ने पंद्रशींत दररोज एक एक उंडी वाडयत पुनवे दिसा पंद्रा उंडयो जेवन रावप हें एकवत.
चाप्पो (वि) आडूक; सुवाद नाशिल्लो (का).
चांफें फुलवप (क्रिअ) (ल) हांसप.
चाबप (पोटांत) (क्रिअ) (पोटांत) मुरडप; घांस मारप; वळाठे येवप; दुखप.
चामकोळ (पु) चामखीळ (के).
चामटो (वि) कंजूस; वातड; चिवट.
चाय (स्त्री) च्या (के).
चार (पु) वेव्हार; रीतभात; कर्तूप; कृत्य; करणी. लोकिचार – लोकांचें म्हणणें; लोकापवाद. लोकाचार – लोकांची रीतभात. वेडेचार – पिशेपणां.
चारी (पु) मेस्त; सुतार (का).
चारोळी (स्त्री) चारा-झाडाच्या फळांची बीय; चारबीय; हयो बियो कुस्करून खाजक्यांत, हालव्यांत बी घालतात.
चालक (पु) चलोवपी; कारभारी; व्यवस्थापक; वाहन चलवपी; ड्रायव्हर (सं).
चालचमकण (न) वळण; रीतरवीस; संस्कार; शिक्षण.
चालचर्या (स्त्री) वागणूक; कांती; नुरा; डौल.
चालिंचिले (क्रिअ) चालीक लागले (के).
चावडयो करप (क्रिक) खबरी मारप; चकाटां पिटप.
चावयाळें (न) चावयांचो घोंस.
चाळणावळ (स्त्री) चाळपाखातीर दिल्ली मजुरी.

चाळणींत पडप (क्रिअ) गोंदळांत पडप; संकष्टांत पडप.
चाळवाचाळव (स्त्री) उलथापालथ; हालवाहालव.
चाळि (स्त्री) चाळण (के).
चाळिदाय (स्त्री) कायल (के).
चाळिशी (स्त्री) चाळीस वर्सांची पिराय; दोळयांक चष्मो लांवचो अशी दोळयांची अवस्ता; दोळयांची दुबळिकाय.
चाळीस मोगरो (पु) सुमाराकशा वासाच्या झबकेदार मोगऱ्या फुलांची जात; रान-मोगरो; सहस्र मोगरो; हजारी मोगरो.
चिकटाय (स्त्री) चिकटपण; चिकटाण.
चिकटो (पु) कडुणाच्या वा धान्याच्या रोपांर पडपी एक जंतूरोग.
चिकणमाती (स्त्री) ॲल्युमिना आनी सिलिका हांच्या मिश्रणाची माती.
चिकणाय (स्त्री) चिकटसाण; चिवट-साण.
चिकणी सुपारी (स्त्री) आगळांत शिज-यल्ली तांबडी सुपारी.
चिकनळी (स्त्री) चिपनळी; पिचकारी.
चिकाचो पड्डो (पु) कोंडयाच्या बारीक ताशिल्ल्या काडयांचो पड्डो. मुसलमानी घरांनी बायलो भायल्या दादल्यांक दिसच्यो न्हय म्हणून अंतःपुराभायर हो पड्डो बांदताले.
चिकित्सालय (न) आजारी मनशाच्या प्रकृतीची डॉक्टरान बारीक तपासणी करून उपचार करपाचें घर; दवाखानो; क्लिनीक; हॉस्पिटल (सं).
चिकॉत (त) पानवळ; ख्यास्त; जशाक तशें (पु).
चिकॉत दिवप (क्रिक) (ल) धडो शिक-वप; ख्यास्त दिवप (पु).
चिकोळी (स्त्री) फुलांनी सजगयल्लें चक्र; पुष्पचक्र; फुलांचें कडें.
चिक्की (स्त्री) पटणी, गोडांत कुटिल्लीं मोममी भिकणां वा चिरमुल्यां वा नाल्लाचें चून तुपांत धवळून पाक थापटून केल्लीं कापां.
चिखंड (स्त्री) सुकी सुपारी (१६१६).
चिंगरप (क्रिअ) चिड्डून वचप; (क्रिक) चिड्डप; चिड्डावप.
चिघळपी (पु) आजूबाजूची ओल्साण ओडून घेवपी.
चिचन्दोर (स्त्री) चिचोंदरी (के).
चिंचांब (स्त्री) आमटाण; चिंच (के).
चिंचोळो (वि) निमुळटो; एके वटेन जाडो आनी दुसऱ्या तोंकाक बारीक असो.
चिच्छक्ती (स्त्री) चित् + शक्ती; ज्ञान-रुपी शक्ती; दैवी शक्ती (सं).
चिटकुलो (वि) चिकुलो; कुकुलो; धाकलो; ल्हानगो (का).
चिटकोबा (पु) शिवशंकर; शिवाचें मातयेचें लिंग.
चिटमिटकी (स्त्री) चिटकीमिटकी; बारीक गवारीचे भाजयेची एक जात.
चिटमिटो (पु) चुरचुरो; चुकल्यासारकें दिसप; चुटपूट.
चिटवाळो (वि) दुसऱ्याक हांसोवन किट-किटे हाडपी; विनोदी; चंचल करपी; अस्थीर करपी; किटकिटावपी; थिबक्या थिबक्यांचो.
चिट्को (पु) चोंट (१६१६).
चिट्टो (पु) चिमटेवेलो तीळ.
चिडखोर (वि) तिडपी.
चित दिवप; चित्त दिवप (क्रिक) ध्यान दिवप; लक्ष दिवप; सारकें आयकप; चिंतन करप; चिंतप (सं).

चितपट (पु) कुस्तींनलो एक पेंच वा डाव.
चिती (स्त्री) वांटकुळी पोकळ सळाक; समांतर बाजूंची घनाकृती वस्तू; नळ-कांडी (सं).
चित्तीरें (न) चित्रा नक्षत्र (के).
चितोणी (स्त्री) पडबिंब.
चित् (न) ज्ञान; ज्ञानब्रह्म; चेतना; जाणकारी; जाण; जाणीव; चैतन्य; हालचाल (सं).
चित्तत्व (न) चैतन्य; ज्ञानतत्व; ज्ञान-ब्रह्म (सं).
चित्तवृत्ती (स्त्री) मनाची ओड (सं).
चित्तवेधक (वि) लक्ष ओडून घेवपी; मनाचेर परिणाम करपी (सं).
चित्तशुद्धी (स्त्री) मंवमार्गांतल्यो वऱ्यां-वायट कल्पना मनांतल्यान काडून उडो-वप; मन निर्मळ करपाची विद्या (सं).
चित्ताकर्षक (वि) मन ओडून घेवपी; भुलवपी; मनमोहक (सं).
चित्रकला (स्त्री) चित्रां काडची विद्या; बावलीं काडची विद्या (सं).
चित्रठसो (पु) चित्र छापचेखातीर केल्लो पत्र्याचो कोरीव छाप; ब्लॉक; पोन्न्या काळांत लांकडी छाप करताले.
चित्रफीत (स्त्री) चित्रपट; फिलम; बोलपट; सिनेमांत दाखयतात ती प्रकाश-चित्रांची माळ.
चित्रभानू (न) सोळावें संवत्सर.
चित्ररथ (पु) चित्रां, सवंगी लोक, देखावे बी प्रदर्शन आशिल्लें मिरवणुकीचें वाहन; फ्लोट; एका गंधर्वाचें नांव (सं).
चित्रलिपी (स्त्री), **चित्रलेख** (पु) चित्रां-तल्यान विचार प्रगट करपी प्राचीन बरप.
चित्रलेखा (स्त्री) मीर्ग नक्षत्राच्या पुंजां-तलो एक तारो (सं).
चित्रव्यक्तक (पु) चित्राचें ऋणबिंब (नेगेटीव) वा धनबिंब (पॉझिटीव) स्पष्ट करपी रसायण; डेवलपर (सं).
चित्रव्यक्ती करप (क्रिक) आकृतीचें ऋण-बिंब वा धनबिंब स्पष्ट करप; डेवलपिंग.
चित्रा, चित्रो (स्त्री) चौदावें नक्षत्र.
चित्रान्न (न) फोडणां घाल्लो भात; ममालेभात; पुलाव; खिचडी; साकर-भात; बिर्याणी (सं).
चित्रीक (पु) चित्रां काडपी; चित्रां वा बावल्यो रंगोवपी; चित्रकार; बावलेकार; बावलीं आनी चित्रां काडपी आनी रंग-वपी; चितारपी (सं).
चिदानंद (पु) ज्ञानरुपी आनंद; परमे-श्वर (सं).
चिद्रूप, चित्स्वरूप (वि) ज्ञान होच परमे-श्वर; ज्ञानरुपी देव (सं).
चिनारप (क्रिअ) चिनारी येवप; धुवळ येवप.
चिनेंकणंग (न) चिनें (के).
चिन्न (वि) सुंदर (के).
चिन्ना (वि) रम्य; बरो (के).
चिन्मय, चिन्मात्र (वि) चित्+मय. चित्+मात्र; ज्ञानमय; ज्ञानरूप; पर-ब्रह्म; परमेश्वर (सं).
चिन्मयानंद (पु) ज्ञानरूप आनंद; परमेश्वर.
चिन्ह (न) गणितांतलीं चिन्हां; अदीक + ; उणे – ; गुणिले × . भागिले ÷ ; कंस ( ) ; [ ] ; { } ; दशांश 0.2 वी खुणो √ ; < ; > ; L; △ ∵ ; ∴ ; = बरो-बर चिन्ह (सं).
चिम्वार (पु) सोनार; रत्नपारखी; जवाहिराचो वेपारी; पैशे वाटावन दिवपी दलाल; सराफ (का).

चपट (न) चिबूड; मोधें.
चपाड (न) रोस पिळून उरिल्लें उशि॰ ांडयाचें सोप.
वबट (न) तवशें (के).
वबडोण (स्त्री) चिबडां जातात तो बेल.
चवली (स्त्री) ल्हान चिंबू वा चंबू.
चरकांब (स्त्री) चिरिल्ली बारीक कांब; चरिल्ली ल्हान रुंदेची कांब.
चरकाम (न) (लांकडां) चिरपाचो गावर; खरवतीन चिरपाचें काम.
चिरकुटो (वि) तवनास; कुटाळ.
चिरंगट (स्त्री) गर्दी.
चिरडप (क्रिक) नेटान चेपप; चेंचप.
चिरडी (स्त्री) ल्हान् साडी.
चिरणिके (स्त्री) कस्तो; भरतकाम (का).
चिरणी (स्त्री) वळ; रेग; रिस्क (१६१६).
चिरतरूण (वि) सदांकाळ जुवान उरपी.
चिरनिद्रा (स्त्री) सासणाची न्हीद; मरण (सं).
चिरप (क्रिअ) चीर वचप; कापप; हत्यारान जखम जावप.
चिरवाळो (वि) आंगाक चिरवो पडिल्लो (१६१६).
चिरवो (स्त्री) धव्यो उवो (भौवचन). (एकवचन – चिरू).
चिरू (स्त्री) गलिच्छ मनशाच्या आनी मानजातीच्या आंगार चरपी रंवथो; धवी ऊव.
चिरेखांबो (वि) चिऱ्यांचे खांबे आशिल्लो (मांगर, घर, नाळिएट).
चिरेबंद (वि) चिऱ्यानी बांदून काडिल्लो; चिरेबंदी.
चिरोटी (स्त्री) मैद्याची पातळ पदरांनीं दोडून लाटिल्ली आनी तळिल्ली गोडशी चपाती.
चिरोटो (पु) णव पदरी चिरोटी; हो दुडून दुडून लाटिल्ल्यान चौकोनी जाता; मैद्याची लाटून घडयो घालून तिकोनी तळिल्ली साकरेची चपाती साकर घालिनासतना मीठ घालून खारी बिस्किट करूं येता.
चिरो पडप (क्रिक) फातर पडप; बंद जावप (१२९०).
चिलवण (न) लीख; बारीक ऊव (का).
चिलवाण (स्त्री) चिल्लर; खुर्दो; सुटीं नाणीं (के).
चिलींपिलीं (न) काचींबुचीं; ल्हान पोरां.
चिल्लं (न) मोजे. हातचिल्लं; पांयचिल्लं.
चिंवचिंवाट (पु) खुबशा सवण्यांची आरड.
चिवटांग (न) शेराच्या सोळाव्या वांटयाचें माप; साडेचार टांकांचें माप; निन्नाठी. ७२ टांकांचो शेर जाता. नवटांग – शेराचो आठवो वांटो जाता अशें माप.
चिंवटो (पु) चिमटो (१६१६).
चिंवप (क्रिक) ल्हान भुरग्याक दुदाची चींव चोखूंक लावप (के).
चिंवाड (न) रोस पिळून काडिल्ल्या उशिकांडयाचें सोप; चिपाड.
चीड (पु) देवदार रूख. हिमालयाच्या मुळसांत वाडटा.
चीरि (स्त्री) पोती (के).
चीप (न) कांसूल; कुलेर (का).
चुकप (क्रिअ) इबाडप; सारकें जायना जावप; करूंक समजना जावप; गाडी चुकप – सुटपाच्या वेळार आपूण पावना जावप; गणीत चुकप – गणीत सोडवंक येना जावप, गणिताचें उत्तर चुकप; वाट चुकप – प्रवाशान चुकीचे वाटेन वचप; चूक करप. (क्रिक) अपराध करप. म्हजेर

चुकलो – म्हजेर अन्याय केलो; म्हजो अपराध केलो.

चुकप (क्रिअ) चुकामूक जावप; गांठ-भेट जायना जावप.

चुकारू (वि) नेमान घडना असो; चुकून घडटा असो.

चुकावळ (स्त्री) चुकांची यादी.

चुकू (न) दुकराचें पील.

चुडटी लागप (क्रिअ) (ल) जळप; उजो लागप.

चुडटी लागिल्लो (वि) (ल) पाडा पडिल्लो; नाका जाल्लो; वायटाळो.

चुडटी लावप (क्रिक) (ल) पेटयल्ले चुडटेन दुसरी वस्त पेटवप वा जाळप.

चुडटे-सोरोप (पु) मोग्गामार्की दिमता अशी चुडटी वळप; हावको; फटींचें भंय; खोटी भेष्टावणी.

चुणी (स्त्री) मिरी; शिरकुटी; घडी (फा).

चुणीदार (वि) मिरयो पडिल्लो; घडी-दार (फा).

चुतड भयण (स्त्री) सख्खी भयण.

चुतड भाव (पु) सख्खो भाव.

चुंबकत्व (न) ओड; चुंबकाक लागून जाल्लें आकर्षण (सं).

चुबकप, **चुमळप** (क्रिक) (लुगट) उमळ-टासतना कुचकुचावप.

चुंबी (पु) चुंबन घेवपी; गगनचुंबी – गगनाचें चुंबन घेवपी; (ल) गगनाक (आकाशाक) तेंकपी; खूब उंच (सं).

चुंबीत (वि) चुंबन घेतिल्लें; चुंबिल्लो.

चुमडी (स्त्री) गुड्डी; तुंबाक मारपाची गुड्डी; कोळंबेंतलें उदक व्हांवून वचचें न्हय म्हणून मारिल्ली चुमळी.

चुरकें (न) चुतडें; एक सौम्य गाळ.

चुरगाळप (क्रिक) चुर्यो घालप.

चुरप (क्रिक) चुरी घालप; शिरकुटी घालप; दोडप; चुरगाळप.

चुरंबुटेवप (क्रिक) शिरकटप; शिरकुटचो पडप; संकोचप (के).

चुरी (स्त्री) शिरकुटी; दोड; दुमड; दोडयाची शिरकुटी. दोडिल्ल्यान पडिल्ली शिरकुटी.

चुलत भाची (स्त्री) चुलत भयणीची धूव.

चुलत भाचो (पु) चुलत भयणीचो पूत.

चुलत भावंड (न) चुलत भावभयण; चुलत्याचो पूत वा धूव.

चुलत मेवणी (स्त्री) बायलेची चुलत भयण.

चुलत मेवणो (पु) बायलेचो चुलत भाव वा चुलत भयणीचो घोव.

चुलाण (न) भट्टी; फुगांव.

चुळ करून (क्रिवि) चुळ असो आवाज करीन (मुतप वा तेलाचे कायलींत तळचे-खातीर कितेंय घालपाचो आवाज).

चूक मागप (क्रिक) चूक जाली म्हणून क्षमा मागप.

चूर्ण (न) चुरो; बुकी; पिठो; चिड्डून केल्लो पिठो (सं).

चूळो (पु) भोंगो; पिल्लूक; शिटी (के).

चेंचप (क्रिक) धाडावप; चिड्डप; आण चिड्डप; (बैल वा रेडो हांचो आण) माड्डवप; झेजरप.

चेटमेट (वि) दोन. कोंयडे बालांच्या खेळांत खणीसावन अंतर मेजपाचे आंकडे : पांव, चेटमेट, बुरमूट, घोडा, दुत्शी, काला, झील.

चेट्टो (वि) सपाट (का).

चेडूं (न) धूव; हिंदू समाजांतली एक जात.

चेडूल (न) चेडवाक ल्हानपणांत अपुर्बायेन मारिल्लो उलो; चेडयेची ल्हान धूव (१६१७).

चेण्डें (न) धोलकें (मल्याळी).

चेतन (न) जागेपण; सावधपण; शाबुद्दी आसप; जीव आसप; शुद्धी (सं).

चेतना (स्त्री) प्राणशक्ती; हालचाल; जीव; जिवंतपण (सं).

चेतनी (स्त्री) संज्ञा तंतू; नर्व्ह (सं).

चेता (स्त्री) संज्ञा तंतू. कुडीच्या सगळचा आंगापांगांतली जाणीव फाटीच्या कण्याच्या स्नायूंच्या दोरखंडात आनी मेंदूंत पावोवपी तंतू; मेंदूंत उप्राशिल्ली इच्छा पुरी करचेखातीर कर्मेंद्रियांकडे (हात, पांय, तोंड, मुतपाचे आनी हागपाचें आंग) आनी ज्ञानेंद्रियांकडे (दोळे, कान, नाक, कातडी. जीब) संदेश दिवपी, कूडभर पावतात अशे ज्ञानतंतू (सं).

चेता संस्था (स्त्री) कूडभरचे ज्ञानतंतू आनी मेंदू आनी मेरूरज्जू (कण्यांतले स्नायू) हांचे मदली सुखदुःख समजून घेवपी, वेगवेगळचो भावना जाणपी अशी व्यवस्था; मेंदूक जाल्ली इच्छा कुडीच्या आंगांपांगांकडच्यान अंमलांत हाडपाची ज्ञानतंतूंची व्यवस्था (सं).

चेंदो (पु) सेवा; खूश करचेखातीर केल्ली सेवा.

चेपाचेपी (स्त्री) गर्दी.

चेप्पो (वि) कोरो; निखटो (का).

चेर (अ) वयर हचा अर्थाचें सातवे विभक्तेचें कूस. देख : आमचेर, तुमचेर, देवाचेर, धर्माचेर, बायलेचेर, घोवाचेर, मनशाचेर, गांवांचेर बी.

चेल्लाण (न) कल्सांव (के).

चेल्लो (पु) चलो (के).

चेवप (क्रिअ) राग येवप.

चेष्टेखोर (वि) चेष्टा करपी; चाळवपी; एनरावपी.

चेः (अ) ना हचा अर्थाचो उद्गार; उबगणेचो उद्गार.

चैतन व्यूह (पु) कशेरूंतल्या (फाटीचो कणो) स्नायूंची आनी मेंदूच्या स्नायूंची व्यवस्था वा लागेबांधे (सं).

चो (अ) सर्वनामांपैकीं पयल्या आनी दुसऱ्या पुरुषाचीं एकवचनी रुपां सोडून बाकी सगळचा सर्वनामांक आनी नामांक लागपी सटवे विभक्तेचें कूस. हें पुलिंगी रूप आसून दुसऱ्या लिंगांत ची आनी चें अशी एकवचनी आनी चे, च्यो, चीं, हीं भौवचनी रुपां अनुक्रमान पुल्लिंगी, स्त्रीलिंगी आनी नपुसकलिंगी जातात.

चॉकोलेट (न) कोको, गंवांचें पीठ हांच्यो दूद, साकर, तूप वा लोणी घालून शिजयल्ल्या पाकाच्यो गुळयो वा कापां (इं).

चोखो (पु) चुंबक; चोखपी; ओडून घेवपी.

चोंदो (पु) सुमाराभायर घणवटाय वा गर्दी.

चोपड (न) चौघडी; चार घडयांचें लुगट. कापडचोपड – तरेतरेचीं लुगटां.

चॉपस्टिक्स् (स्त्री) चिनी लोक जेवंचेखातीर बापरतात त्यो काडयो.

चोंबडो (वि) आगांतूक; आमंत्रणाबगर आइल्लो; बायलां फाटल्यान लाळ घोंटपी.

चोबराब (वि) चार पेट; चौपेट.

चोबाळणी (स्त्री) सुमाराभायली तुस्त; लाडीगोडी; भुलवणी.

चोमडी (स्त्री) चुमडी; गुड्डी; उदक व्हांवून वचचें न्हय म्हणून मारिल्लो गुड्डो.

चोंयखांबी (पु) चार भोई; पालखी वा माचूल उबारपी.
चोरओवों (पु) ओव्यांची एक जात; वखदी बियां.
चोरटो व्यापार (पु) बेकायदेशीर धंदो; चोरून माल देशांत हाडप वा देशाभायर व्हरप; तस्करी; स्मग्लींग.
चोरदार (न), **चोरदरवाजो** (पु) लोकांच्या सहज लक्षांत येना अशें गुप्त-दार.
चोररान (न) वाटमान्यांचो राबितो आशिल्लें रान.
चोरलिंबू (न) सादें लिंबू.
चोरवेळ (स्त्री) चोर येवंक पावतात अशी वेळ.
चोरशिवण (स्त्री) भायल्यान दिसना अशी शिवण.
चोरूव (पु) चरू (के).
चोरो (पु) दुखीच्या जाग्यार बिबो तापो-वन दितात तो दाग.
चोवचाळीस (वि) चव्वेचाळीस (के).
चोळपट (स्त्री) घरांतली चौकी.
चौ (वि) चार ह्या अर्थाचें मुळवें कूस. देख : चौरस; चौपट; चौखणो (प्रा).
चौक(पु)देवळाचो सभामंटप (१२५०); चवाठो; रस्त्यांचो नाको.
चौकण्ड (वि) चौकोनी (के).
चौंकप (क्रिअ) चमकंप (के).
चौक भरप (क्रिक) रांगोळेंत रंग वा रंगांरंगांचे दाणे भरप; कस्त्याचो एक प्रकार.
चौकीदारी (स्त्री) रखवालदारी.
चौकुडो (पु) कानांत दादले घालताले असो भांगराच्या वा चांदीच्या चार कांडयांचो कुडूक.
चौघडी (स्त्री) दोन फावटी दोडिल्लें चार दुट्टी लुगट; चार पदरांचें वा थरांचें लुगट; चार दुट्टी लुगट.
चौचौ (पु) आगामी बोलपटाचो परिचय करचेखातीर तांतले कांय म्हत्वाचे कुडके दाखोवपी जाहिरातपट; पुस्तकाचो परि-चय करून दिवपी लेख.
चौथाय (स्त्री) चौथो वांटो; सतराव्या-अठराव्या शेंकडयांत मराठी सैन्यान आपल्या मुलखाक त्रास दिवंचो न्हय म्हणून हिंदुस्थानांतले मुसलमानी राज्यकर्ते मरा-ठयांक आपल्या सरकारी वसुलाचो चौथो वांटो खंडणी म्हणून दिताले ती.
चौथी पेंड (स्त्री) पाडयाच्या वेळार माडार आसता ती आडसरांची पेंड. पयली पेंड ही सगळयांत जून नाल्लांची पेंड ती सगळयांत पयलीं पाडपाची. चौथी पेंड दोन म्हयन्यांनीं पाडूंक तयार जाता.
चौपालवी (स्त्री) चौपदरी; झोळी.
चौरंग (पु) चार खुरांची बसका; चोफाळो; चवाय (सं).
चौरंगी सामनो (पु) चार पक्षांमदली खेळाची (क्रिकेट) सर्त.
चौरस (वि) क्षेत्रमापक; लांबयेक रुंदयेन गुणून आयिल्लें क्षेत्रफळाचें (माप) (सं). देख : चौरस फूट; चौरस मिटर; हेक्टार.
चौवीस अवतार (पु) भक्तांचें रक्षण करूक श्रीविष्णून घेतिल्ले दशावतार : मत्स्य, कूर्म, वराह, नरसिंह, वामन, परशुराम, राम, कृष्ण, बौद्ध आनी कलंकी आनी चौदा प्रासंगीक आनी सिद्धावतार आसात. नारद, शौनक, नारायण, स्वायंभू, कपिल-मुनी, दत्तात्रय, ऋषभदेव, हंस, हयग्रीव, पृथुराज, ध्रुव, धन्वंतरी, मोहिनी आनी व्यास.

च्यावन (न) चिक्र; गुळम; कांचेचो वा चिनी मानयेंचो वांटकुळो वाडगो (पु).

छ—कोंकणी भाशेचे देवनगरी वर्णमाळेचें सातवें व्यंजन.

छत्तिशी (स्त्री) ३६ हे संख्येंत आंकड्याचीं तोंडां विरुद्ध बाजूंनीं आसात ती अवस्था; वैर; शत्रुत्व; बाकड.

छत्रचामर (न) राजाच्या माथ्यार धरतात ती सोबीत सत्री आनी फाटल्यान वावुडटात त्यो चवऱ्यो (सं).

छत्रसिंहासन (न) राजाचें दरबारांतलें सिंहासन आनी ताचेवेलें सोबीत छत्र.

छंद (पु) गांवक येता अशी उतरांची रचणूक; गायनाची चाल; गायनाचे चालीचें नाव (सं).

छंद-सुलभ (वि) गांवक सोपो (सं).

छंदीष्ट (वि) वायट नाद आशिल्लो; लहरी; नादीष्ट (सं).

छंदोबद्ध (स्त्री) गायनाचे चालीन रचिल्लो; छंदांत बांदिल्लो (सं).

छपाई (स्त्री) छापपाची मजुरी; छापणावळ.

छप्पन (वि) (ल) खूब; जायते.

छांदिष्टपण (न) विसंगत हालचाल वा वावर परत परत करपाचो मानसीक रोग.

छादी (स्त्री) कपट, फटवण.

छाप मारप (क्रिक) रंगाची आकृती उठावप; प्रभाव घालप; छापप (फा).

छाया (स्त्री) एके भाशेंतल्या श्लोकाचें दुसरे भाशेंत शब्दशः रुपांतर; पडबिंब; सावळी; राखण; चर्या; प्राकृत भाशेंतले कवितेचें संस्कृत भाशेंत शब्दशः रुपांतर.

छायाचित्रण (न) फोटोग्राफी; फोटो काडचो विद्या. फोटोग्राफ ह्या उतराचो अर्थ प्रकाशचित्र. छायाचित्र हें उतर चुकीन वापरतात.

छायानट (पु) संगीत शास्त्रांतलो एक राग (सं).

छायाप्रत (स्त्री) दिसपांत सारकी अशी प्रत; डमी; नकली पूण हुबेहूब अशी वस्तू वा मनीस (सं).

छायायंत्र (न) खुणो केल्ल्या फळयाचेर वतांत खुटयेची सावळी पडटकच वेळ समजपाचें साधन (सं).

छिद्रमय (वि) आंगभर छिद्रां आशिल्लो.

छिद्रांक टंकक (पु) पंच ऑपरेटर; यंत्रांत कागद घालून त्या कागदाचेर विशिष्ट अर्थाचे बुराख मारपाची विद्या शिकिल्लो कारकून (सं).

छिन्नविच्छिन्न (वि) खूब कुडक्यांनीं मोडून वा कोसळून पडिल्लो; कुडके कुडके जावन पडिल्लो.

छीः (अ) वीट येवन येता तो उद्गार; कंटाळयाचो उद्गार.

छेदिका (स्त्री) छेदपी रेषा.

ज— कोंकणी भाशेचें देवनगरी वर्णमाळेचें आठवें व्यंजन.

जकातनाको (पु) जकात फारीक करून गांवांत वा देशांत भितर सरपाचो वा जिन्नस भितर हाडपाचें सरकारी ठाणें (अ).

जग (न) ब्रह्मांड; मनशांचें वसतीस्थान;

मनीस समाज; चारचौग लोक.

जगच्चालक (पु) जगत् + चालक; जग चलोवपी; जगाचें पालन-पोषण करपी; जग सांबाळपी; परमेश्वर (सं).

जगज्जनक (पु) जग निर्माण करपी; ब्रह्मदेव; जगाचो बापूय (सं).

जगत्कर्तो (पु) जग घडवपी; ब्रह्मदेव; परमेश्वर; विश्वकर्मो (सं).

जगद्वंद्य (वि) सगळ्या जगान नमस्कार करचो अशे योग्यतेचो (सं).

जगन्नायक (पु) जगाचो स्वामी (सं).

जगन्निवास (पु) सगळें जग जाचेभितर आसा असो देव (सं).

जगन्माता (स्त्री) जगाची आवय; देवी जगदंबा (सं).

जगन्मान्य (वि) सगळें जग जाका मान दिता असो (सं).

जग्गलि (न) वसरो; वारांद (के).

जगलोक (पु) साबार लोक; समाज; चारचौग लोक.

जटापाठी (पु) जटापाठाचे पद्धतीन वेद-मंत्र म्हणपी (सं).

जटायू (पु) रामायणांत वर्णिल्लो गिदांचो राय. सितेक सोडोवंक हाणे रावणालागीं युद्ध करतासतना युद्धांत तो मेलो.

जड-ओड (स्त्री) जड वस्तू हलके वस्तूक ओडटा हो सिद्धांत; गुरुत्वाकर्षणाचो नेम.

जड जावप (क्रिअ) (तकली) जड जाल्ले-भाशेन दिसप; आंग जड जालां अशें दिसप; सुस्ती येवप; (दोळे) न्हिदेक येवप; (ल) गर्वाक लागून दुसऱ्याकडे दुर्लक्ष करप. उलौंक जड – गर्विष्ठ. कामाक जड – आळशी. तकलेन जड – निर्बुद्ध. पैशाक जड – चिक्कू, कंजूस.

जडणघडण (स्त्री) जोडणावळ; सांध-काम.

जडणावळ (स्त्री) सांधपाची, जोडपाची मजुरी.

जडावप (क्रिअ) वाढप; जड जावप; चड वायट जावप; घाव जडावप – पुलवप. फोड जडावप – चड मोठो जावप आनी चड दुखप.

जडी (स्त्री) मूळ; वखदी पाळ.

जणलमातु (वि) कायम; मामणाचो (१६००).

जणीक (वि) जणाचो, व्यक्तीचो (सं).

जत, जति, जोत (स्त्री) एके चालीचें लोकगीत; लोकगिताची एक चाल (१२५०). जैन धर्मी स्तोत्र.

जंतूरोधक (वि) जंतूनाशक; अंटी सेप्टीक (सं).

जंत्र, जंतर (न) जादू; यंत्र; कठीण कसोटी; बारीक बुराखांची तार ओडपाची पट्टी (सं).

जथापथ (वि) योग्य तरेन; यथायोग्य; फाव तसो; जेमतेम; जमत ते भाशेन (सं).

जनस्वी (वि) लोकसेवेंत सदांच मग्न आशिल्लो; लोकाभिमूख; लोकांखातीर जीव ओंपपी (सं).

जनीत्र (न) निर्माण करपी साधन; (वीज) उप्रासपी यंत्र; डायनेमो; यंत्रीक शक्तीचें विजेंत (वीजशक्ती) रुपांतर करपी यंत्र (सं).

जनेरल (न) जनेल (के).

जन्म (पु) जलम (सं).

जन्मप (क्रिअ) जलमप (सं).

जपप (क्रिक) जतनाय करप; सांबाळप; जतनाय घेवप.

जबराय (स्त्री) जुलूम; जबरदस्ती (फा).

जंबार (न) काम; वावर (का).
जमात-प्रार्थन (न) वृंदगायन; सगळ्यांनीं मेळून म्हणची प्रार्थना.
जमीन अस्मान एक जावप – (ल) खूब पावस पडप.
जमीन अस्मानाचें अंतर – खूब अंतर; व्हड फरक वा भेद.
जय (न) अठ्ठाविसावें संवत्सर.
(० की) **जय** – (ल) (अमक्याचो) जय जांव; (अमक्याक) जैत मेळूं.
जयिथर (न) असुर्पेच्या णव्वदाव्या वांटचाच्या मोलाचें तांब्याचें नाणें (१६००).
जरिपटको (पु) मराठ्यांच्या स्वारींत सेनापतीक दिल्लें जरीचें निशाण; सेनापतीक दिल्लो जरी कमरपट्टो.
जरीकांठी (वि) जरीची देग आशिल्लो.
जरूर (क्रिवि) नक्की; अवश्य; गरजेचें (अ).
जर्कीन (पु) दादल्यांचें लोंकरी वा चामड्याचें जाकीट (इं).
जलक्रिया (स्त्री) मेल्ल्या पितरांच्या नांवान सोडटात तें मंत्रोदक (सं).
जलचर (पु) उदकांत जियेवपी प्राणी (सं).
जलतरण (न) उदकांत पोंवप; उदकांतले तरकतरा खेळ (म).
जलदी (स्त्री) घाई; त्वरा; बेगसाण (फा).
जलद्वेष (पु) पिसावल्ल्या प्राण्यान (कुत्र्यान) चावतकच उदक नाका जावपाची जाता ती व्याधी; हायड्रोफोबिया; पाणीपिशें (सं).
जलप्रळय (पु) संवसार-बुडटी (सं).
जलप्रांगण (न) समुद्राचे वेळेसावन तीन मैलमेरेन समुद्रांतलें अंतर. ह्या अंतरामेरेन किनाऱ्यावेल्या राज्याचो अधिकार चलता.
जलमंदीर (न) सयभोंवतणी तळें बांदून मदीं बांदिल्लें घर वा देऊळ (सं).
जलमापन लेखक (पु) नळांतल्यान उदक व्हांवन वता ताचो हिशोब दवरपी यंत्र; पाणयाचो मिटर.
जलमार्ग (पु) समुद्रावेल्यान आनी न्हंयांतल्यान सुरक्षीतपणान होडयांनी, तारवांनीं आनी बोटींनीं प्रवास करचेले मार्ग. उदकावेल्यान प्रवास करपाचे सुरक्षीत मार्ग शिकून घेवपाक कांय वर्सां उमेदवारी करची पडटा.
जलराज (पु) जातूंत भांगर विरघळटा अशें आम्ल (ॲसीड); खर नत्राम्ल (१०० टक्के नायट्रीक ॲसीड) आनी खर हायड्रोक्लोरीक ॲसीड हांचें मिश्रण. असल्या खर आम्लांच्या मिस्रणाबगर भांगर विरघळूंक शकना. ह्या मिश्रणाक ॲक्वा रेजिया म्हणटात. हातूंत भांगर आनी प्लॅटिनम हे धातू विरघळटात. ॲक्वा रेजिया म्हळ्यार जलराज वा सगळ्यांत खर असो द्राव (सं).
जलोत्सारण (न) वापरिल्लें उदक निचरावप (सं); ड्रेनेज.
जल्म घेवप, जल्मा येवप (क्रिअ) जितो जीव म्हणून आवयच्या गर्भाशयांतल्यान भायर सरप.
जल्मजूग (न) जायते जल्म; जल्मजल्मांतर; जायत्या जल्मांचो काळ (सं).
जल्म दिवप, जल्माक घालप (क्रिक) गुर्वार जावन बाळक बियेवप; बायलमनशेकडेन संभोग करून तिका भुरगें जायत अशें करप; (पसरांनीं) गाबणीं जावन पोर वियेवप; (सवण्यांनीं) तांतयां

घालून रावणेक बसून जितीं पिलां काडप.

जल्लूटाण (वि) जळवेभाशेन त्रासीक (भुरगें).

जवनिका (स्त्री) मनशाच्या हृदयाच्या चार खणांमदल्या सकयल्या दोन खणांचें नांव (सं).

जवळां (न) एकाच गुरवाचारान जल्मल्लीं एकाहून चड भुरगीं; जुंवळीं.

जशाचो तसो (वि) पयलीं आशिल्लो तसो.

जस्तावलेपन (न) जस्ताचो [illegible]वो दिवप.

जळकाय (स्त्री) मत्सर (के).

जळको (वि) अर्दकुटो जळिल्लो; जळटासतना.

जळजळ (पु/स्त्री) दाह; भगभग.

जळधुनी (स्त्री) धुंवराळ उजो.

जळप (क्रिअ) जडप; जडावप (के).

जळा-मळा (क्रिवि) सगळचा जाग्यांनीं; अव्यवस्थीतपणान शिंपडिल्लो; खंयतरी; वचत थंय.

जळामळाक, जळामळार (क्रिवि) जागोजाग; जळींमळीं; वेगळचा वेगळचा जाग्यांर.

जळी-स्थळीं (क्रिवि) उदकांत आनी जमनीचेर; सगळीकडेन; संवसारभर (सं).

जाकोबसर (पु) धक्को तोलून धरपी यंत्राचो भाग; शॉक-ॲब्सॉर्बर (इं).

जाग (स्त्री) लागसार आशिल्ल्या लोकांचो वा प्राण्यांचो आवाज; कानोसो; मागमूस.

जागती न्हीद (स्त्री) शिटूक न्हीद; गाढ न्हय अशी न्हीद.

जागतो (वि) जागो आशिल्लो; जागपी; सावध. जागतो (पारो).

जागप (क्रिअ) जागो रावप; जागृत रावप; (ल) (उतराक) पाळो दिवप; कृतज्ञ उरप; उपकार आठवप (सं).

जाग येवप (क्रिअ) न्हिदांतल्यान जागो जावप; सावध जावप; (ल) दुर्लक्ष जाल्ली वस्त लक्षांत येवप; आळस सोडप.

जागरयो (पु) जागराच्या खेळाची देवता; जागराच्या खेळांतलें एक सवंग.

जागृत ज्वालामुखी (पु) मातयेचो खतखतीत रोस उमळून मोखपी अवस्थेंतलो दोंगर (सं).

जागृत देवस्थान (न) दैवी शक्तीचो लोकांक प्रत्यय येता अशें देवस्थान (सं).

जागोजाग (क्रिवि) साबार जाग्यांनीं; खूब जाग्यांचेर; सगळेकडेन (फा).

जाग्यार नासप (क्रिअ) (ल) लक्ष नासप.

जाग्यार हाडप (क्रिक) (ल) योग्य जाणीव करून दिवप.

जाचेंद, जाचंद (पु) त्रास दिवपी; शिकारी; प्रवासी (के).

जाण (स्त्री) गिन्यान; समजण; समज (अप).

जाणणार (पु) ज्ञानी (अप).

जाणवीक (स्त्री) ज्ञान.

जाणार (पु) जाण जावपी.

जातकर्म (न) बाळ जल्मल्याचो उत्सव (के) (सं).

जातगंगा (स्त्री) जातींतल्या लोकांचो समाज वा भौस; जातींतल्या लोकांक शिस्त लावपी समाजसंस्था.

जात घालप, जात दवरप (क्रिक) जातीभायर घालप; बहिष्कार घालप.

जाती (स्त्री) वृत्त; संगितांत रागाचे स्वररचनेची विशेषताय (सं).

जातीण (स्त्री) घिरड; लांकडी दांतें. हें

भात कांडूंक उपकरतालें.
जातीय (वि) जातीवर्गाचो (सं).
जातीयताय (स्त्री) जातींमदल्या भेदांक सुमाराभायर म्हत्व दिवपाची वृत्ती; जातीचो सुमाराभायर अभिमान (सं).
जातीव्यवस्था (स्त्री) जातीची थारा-वणी; जातीची विशेषताय; एके जातीचो दुसऱ्या जातींकडचो वेव्हार (सं).
जातीसंस्था (स्त्री) जातीची घडवण; जातीची रचणूक (सं). समाजाची जाती-जातींमदीं विभागणी आनी व्यवस्था.
जातें (न) दातें (गा).
जात्य गुणाकार (पु) गमीकरणाच्या एका पदाच्या अंशांचो दुसऱ्या पदाच्या छेदा-बरोबर गुणाकार; क्रॉस गुणाकार.
जात्यंध (वि) जातीच्या फाजील अभि-मानाक लागून सत्याची जाणविकाय नासपी (सं).
जात्यंधताय (स्त्री) जातीच्या अभिमानाक लागून समजिकाय व्हगडांवचो दोष (सं).
जादूचो कंदील (पु) कांचेर वा सेल्यु-लॉयडचे पट्टेर वस्तूंचें वा देखाव्याचें ऋणबिंब वा धनबिंब घेवन उजवाडाच्या झोतांतल्यान त्या बिंबाचें काळोखांतल्या पडद्यार चित्र दाखवपी दिव्याचें यंत्र; मॅजीक लँटर्न.
जानपद गीत (न) लोकगीत; कोणें रचलां तें खबर नामतना लोकांच्या तोंडांत घोळटा अशें गीत; परंपरेन लोकांच्या तोंडांत घोळत आयिल्लें गीत (सं).
जापसाल (पु) प्रस्नाची जाप; प्रस्न आनी जाप (फा)
जापसालकी (स्त्री) जबाबदार वागणूक; कर्तव्य; प्रस्नाक जाप दिवंची कामगिरी; बांधिलकी; उत्तरदायित्व (फा).
जांब (पु) (ल) तांबशे पोलें; गुलगुलीत गाल; जांबाच्या फळासारके पोलें.
जांबली (स्त्री) सामान घालून व्हरपाचो करंडो.
जाबळी (स्त्री) पागिल्लें नुसतें कमराक बांदून व्हरपाची सुंबाची पोती.
जाबळो (पु) नाल्ल घालून व्हरपाक विणिल्लो सुंबाचो जाळयेचो साक (१५६६); नाल्ल व्हरपाखातीर विणिल्लो बेताचो भोंक्यांचो खोटलो.
जामीनदार (पु) जामीन रावपी; प्रतिभू; फियादोर; खात्री दिवपी (फा).
जामीनदारकी, जामीनदारी (स्त्री) जामीनकी; खात्री दिवप; घाणवटपण (फा).
जाय आसप, जाय जावप (क्रिअ) मेळची इच्छा जावप; मेळची गरज आसप.
जायण (स्त्री) जाणकारी; जाणीव.
जायणी, जाळणी (स्त्री) फाजील चौकशी; जाळवणदारकी; नसतो कारभार; नाका जाल्ली चवकशी.
जायदीस (पु) वाढदीस (के).
जायसर (क्रिवि) घडसर; घडमेरेन; घडून वचमेरेन.
जायां घेवप (क्रिक) उष्णो घेवप.
जार (न) वीख; (वि) विखाळो (फा).
जार (क्रिवि) हैराण.
जारकर्म (न) शिंदळकी (सं).
जारज (पु) आवयच्या गर्भाशयांत आकार घेवन वाडून जल्माक येवपी; अंडज हो तांतयांत वाडपी प्राणी; उद्भीज हो वन-स्पतींतल्यान वा बियेंतल्यान वाडून जल्माक येवपी; स्वेदज हो दुसऱ्या प्राण्याच्या घामांतल्यान जल्माक येवपी. देख : रुवां, रंवथो, उवो, किट्टी बी.

जारीण (स्त्री) शिदळ बायल; व्यभिचारीण (सं).
जालंधर (पु) नवनाथांपैकीं एक सिद्ध; योगाभ्यासांतली एक अवस्था (सं).
जावण (न) जेवण.
जावप (क्रिअ) घडप; करूंक जमप; करूंक येवप; (आंगाक) बरोबर बसप; आंगांत वचप; बेताचो आसप. हो कोट म्हाका जाता – फिट बसता. जोतें वा बूट पांयांक जाता – जुस्त बसता; मापाचें आसप. विकार जावप – आनंद वा दुःख जावप, आर जावप, उदर जावप. खोरज जावप; उकाडो जावप, हून जावप, थंड जावप, पास जावप, डॉक्टर जावप, सर्गदन जावप.
जावप (क्रिअ) सोंपप. करून जावप – करून सोंपप. चलून जावप – चलून सोंपप. उलोवन जावप, हांसून जावप, रडून जावप, न्हिदून जावप, बरोवन जावप, भोगून जावप, जेवन जावप.
जावप (क्रिअ) वचप (कु).
जावळ (न) ल्हान भुरग्याच्या माथ्याचे केंस.
जावळो (वि) जुंवळो.
जाहीरनामो (पु) सरकारचें प्रसिद्धीपत्रक (अ).
जाळगो (वि) हट्टी; छळवादी; नष्टो.
जाळप (क्रिक) भाजप (जमीन); (ल) पान जाळप – पत्त्यांनी खेळटना हलकें पान उतरून विरुद्ध बाजूक हात करूंक दिवप.
जाळप करप (क्रिक) पावसाचे आदीं शेतजमीन जाळ करून भाजप.
जाळां (न) दर्यांत नुसतें पागपाची बारीक घरांचीं जाळी. जाळांनीं बारीक नुसतें पागतात. जाळांचें नुमतें हेर नुमत्यापरस सवाय मेळटा, कारण तें रांपणीच्या वा शेवकाऱ्यांच्या नुमत्याइतलें रुचीक नासता.
जाळीदार पांटली (स्त्री) नकशीदार बुराख आशिल्ली पांटली (दागिनो).
जाळयांत पकडप (क्रिक) (ल) फसवप; कपट करून ताब्यांत घेवप.
जिज्वार, जेजूं (पु) उपास; मास खांवचो प्रतिबंध; पुराय उपास (पु).
जिगजिगावप (क्रिक) त्रास दिवप.
जिगजिगो (वि) त्रास दिवपी; दगदगावपी.
जिगजीग (स्त्री) दगदग; त्रास.
जिजी (स्त्री) जाणटे भयणीक उलो मारपाचें उतर; ताई; माई; आका (हिं).
जितेपण (न) जिवंतपण; हो जल्म; चालू जीण.
जितेपणीं (क्रिवि) जितो आसतना.
जिन (पु) भगवान बुद्धाचें एक नांव; बौद्ध धर्मी महापुरूष; जैन समाजांतलो अवतारी पुरूष (सं).
जिनसी (वि) जिनसांचो; वस्तूंचो (अ).
जिनसां-जिनसांचो, जिनसी-जिनिसी – तरेकतरांचो; वेगळ्या वेगळ्या प्रकारांचो (अ). एकजिनसी – एकेच जातीचो; भेसळ नाशिल्लो. ऐनजिनसी – मुखेल वस्तू आशिल्लो; अस्सल जातीचो (अ).
जिप्सम (न) शंखजिरें; संगजिरें (इं).
जिबट (वि) बडबडो; खादाड.
जिबेक कांटो लावप – चूप बसप; आयकल्लें, पळयल्लें कोणाक सांगना जावप; जेवणाखाणाचें कडक पथ्य करप.
जिबेर आसप – जिबेच्या तोंकार आसप; तोंडपाठ आसप.

जब्बो (पु) झब्बो; शर्ट; सदरो.
जबोळी (स्त्री) उज्याची ज्वाळा; उज्याच्या जाळाचें बारीक तोंक.
जरगो (पु) जमात; वंश (फा); तांदळांची एक जात; जिरेसाळ.
जरात काडि (न) कोडू किरायतें.
जर्णोद्धार (पु) मोडूंक आइल्ले वस्तूची परती बांदावळ (सं).
जवट (वि) काटक; दमदार; चिवट; तणग्वर; बळकट.
जवटसाण (स्त्री) चिकाटेन जियेवपाची शक्त.
जवदाळ (न) जिवाणें.
जवन (न) जीण; अस्तित्व (सं).
जवनकलह (पु) जगचे खातीर प्रत्येक प्राण्याक हेरांलागीं दिवंचें पडटा तें झूज.
जिवनळ (पु) बोरूच्या झाडांची एक जात; कोंडयांची एक जात.
जिवन्मुक्त (वि) जितेपणी सुखदुखाच्या भोवजाळांतल्यान मेकळो जाल्लो (साधू, परमहंस, साक्षात्कारी पुरूष); सिद्ध पुरूष (सं).
जिववप (क्रिक) जियेत वा जगत अशें करप.
जिवश्च-कंठश्च (वि) जिवाइतलो प्रीय; जिवाभावाचो (सं).
जिवा-चवन (न) दुर्दैवाक लागून काळ-जाक जाल्ली जीवघेणी खंत.
जिवाच्यान (क्रिवि) जिवाचो सपूत.
जिवाणें (न) सोरपाचे जातीचो जिवूप.
जिवाभावाचो (वि) आपल्या जिवाइतलो प्रीय.
जिवार घाल्प (क्रिक) आपल्या जिवाहून चड माया करप.
जिवार जीव वचप -- भोवन भोवन वेगुद्ध पडप.
जिवाश्म (न) मेल्ल्या जिवाच्ची वा प्राण्याच्ची फातरांत चेपिल्ली आकृती; फॉस्सील.
जिवाळप (क्रिअ) जीव भरप; जितो जावप; जियेवप; जगप.
जिवोपजिवी (वि) दुसऱ्या प्राण्याच्या आंगार जगपी (जीव); स्वेदज (सं).
जिव्हाळो (पु) स्वताच्या जिवाइतलें आप-लेपण वा मोग (सं).
जिव्हाळयाचो (वि) जिवलग; प्राणप्रिय.
जीण (स्त्री) जिवांचें वा प्राण्यांचें जिवन; पिराय; आयुष्य.
जीव (पु) प्राणी; जिवूब; जंतू; रंवथो; किडो; तेज; वीर्य; (ल) उत्साह; धमक; शक्ती; सत्व; सार; स्थैर्य; मजबुती; बळ; मन; प्रवृत्ती.
जीव अर्दो करप – हैराण करप.
एकजीव करप – वेगळे काडूंक येनात इतले दोग जाण एकरूप जावप; एकठावप; संघटन करप.
जीव लावप – माया करप; जीव घेवन पळप – जिवाच्या भयान पळून जीव वांचवप; जीव धरप – आरोग्य सुदरप; जिवार उदार जावप – मरूंक तयार जावप; जिवानशीं वचप – मरप. जिवानशीं वांचप – मरणांतल्यान वांचप; जिवार उठप – जिवानशीं मारूंक येवप; जिवार उडयो मारप – दुसऱ्याचे मजतीन बडेजाव दाखवप; जिवावेलो (प्रसंग) – जीव वचूंक पुरो पडत असलें अरिष्ट; जिवार येवप – नाइलाज जावप, करची इच्छा नासप; जिवाक जीव दिवप – जिवा-प्रमाण करप. जीव की प्राण करप – प्राणाइतलो प्रिय मानप; जीव सकल पडप – अरिष्टांतल्यान सुटका जावप;

जीव मारप – जिवाक वळवळावप; जीव सोडप – प्राण सोडप; जीव जाग्यार नासप – अस्वस्थ जावप; जीव राखप – प्राणरक्षण करप, जीव सांबाळप; जीव सुकप – संकष्टांत पडप; भिरांकूळ जावप; जिवाक कितेंय करून घेवप – आत्महत्येचो उपाय करप; जिवार उदार जावप – जिवाचो पर्वा करिना जावप, मरूंक तयार जावप.

जीवकूट (न) कीडमूय; किटक (सं).

जीव-चक्र (न) वेगवेगळया जिवप्राण्यांचो विकास वा उदरगत; प्राण्यांचें सुदरप वा हुशार जावप. मनशाळून जीव (जनावरां) हुशार जांवक पावतात.

जीव-चिन्ह (न) फातरांत चेपून मुकिल्लो प्राणी; जीवशेष; जिवाश्म (सं).

जीवरसायणशास्त्र (न) प्राण्यांच्या आनी वनस्पतींच्या जिव्या कुडींनीं आशिल्ल्या आंगांचें आनी द्रवांचें रसायणीक ज्ञान; Biochemistry.

जीवविज्ञान, **जीवशास्त्र** (न) प्राणीशास्त्र; साबार प्राण्यांचे जिणेचो अभ्यास Biology (सं).

जीवशेष (पु) भुयेंत फातरांत मेळिल्लो प्राण्याच्या सांगाडयाचो छाप; Fossil.

जीव सूड जावप – जीव हलको जावप; चिंता ना जावप.

जुंगो (वि) जुनाट; पोन्नां; जड्डो; थेरडो; जर्जर.

जुडटी (स्त्री) जोड.

जुम्मल पद्धत (स्त्री) संख्या वयल्या स्थानासावन सकयल्या स्थानामेरेन वाचपाची भारतीय पद्धत (अ). दोन कोटी अठ्ठेचाळीस लक्ष पंचवीस हजार चारशें बावीस २,४८,२५,४२२.

जुंवळणी (स्त्री) जोडणी; एकठावणी.

जुंवळप (क्रिक) जुंवळ लागप; नर आनी मादी हाणी एकमेकांची कूड भोगप; झंवप; संभोग करप.

जुंवळिल्लीं (वि) जोडिल्लीं.

जुंवळीं (वि) एकेच आवयच्या एकाच गुरवाचारान जल्मल्लीं एकाहून चड भुरगीं.

जुवानी (स्त्री) तरूणपण (सं).

जुंवारी (पु) जुगारी; जुगाड्डो; जुगार खेळपी (सं).

जुंवावळ (स्त्री) जुंव्यांचो पुंजुलो; द्विपसमूह.

जूं (पु) झोप (के).

जॅक (पु) जड वस्तू कमी त्रासान वयर उखलपाचें आवत; स्क्रूजॅक – वजन उखलपाचे वेढे आशिल्लें आवत (इं).

जेडू (पु) कोळी; कोळचो.

जेनी (स्त्री) बायलांचें संभोगाचें आंग; योनी (अपभ्रंश जोणी).

जेमतेम (क्रिवि) जितल्याक तितलो; कसोवसो; कष्टान; किचीत मुमाराकसो.

जेर (अ) चे वयर ह्या अर्थाचें सातवे विभक्तेचें कूस. म्हजेर, तुजेर, ताजेर, हिजेर, तिजेर, ह्याजेर इतल्याच सर्वनामांचीं अशीं रुपां जानात. हांतल्या कांय सर्वनामी रुपांक विकल्प आसात. ते अशे : ताचेर, हिचेर, तिचेर, हाचेर. बाकी सर्वनामां चेर हें कूस घेवन सातवी विभक्ती घडटात.

जेर (वि) हैराण; त्रस्त; पराजीत (फा).

जेर करप (क्रिक) हैराण करप; बांदून घालप; पराभव करप (फा).

जेरवप (क्रिक) त्रास दिवप; हैराण करप.

जेरासांव (न) पिळगी (पु).

ेवणखाण (न) जेवण हें शीत, रोस वा मण, तोंडाक, कडी, पोळी, भाजी वा वडे, ोडशें अशा पदार्थांचें पानार वाडून घेवन दसांतल्यान दोन फावट जेवतात तें. त्या भायर कांय लोक पेज आनी तोंडाक हेंय ेवण म्हणून दिसांतल्यान एक फावट ेवतात. ह्या जेवणाभायर जें कितें इल्लें इल्लें खातात ताका खाण म्हणटात. देख : फोव, पोळी, भाजी, लाडू, ह्यालव्याचें ़ाप, नेवरी, चकली, आंबो, पणसाचे घरे, ्ोणस, तवशें, पाव, बिस्किटां, खाजें, शंकरपाळयो बी वस्तू मनाक मानत त्या ेळार खांवचें खाण. च्या, काफी, दूद हेंय खाणांत धरूं येता. जेवण चड करून थारायल्ल्या वेळार जेवतात. खाण; खावपाक वेळ थारायल्लो आसताच अशें ना.

जेवो (पु) जेवपाचें सामान; शिदो.

जैतवंत, जैतिवंत (वि) जैत मेळयल्लो; यशवंत, यशस्वी, विजयी (सं).

जैतून (न) आंबाडयाचे जातीचें चोंच नाशिल्लें ऑलिव्ह नांवांच्या येवरोपी नांवाचें वखदी तेलाचें फळ (अ). हाचीं खारांत करमेल्लीं फळां जेवतना तोंडाक बरीं लागतात.

जैतो (वि) जायतो; खूब (के).

जैमिनी (पु) वेदांची फोडणिशी करून मिमांसा म्हळयार कर्मकांडाचेर धर्मसुत्रां म्हणून ग्रंथ रचपी प्रसिद्ध ऋषी.

जैव (वि) जिवाचे कुडीचो, जिवाचे कुडीविशींचो (सं).

जो (अ) एकवचनी सर्वनामाक लागपी सटवे विभक्तेचें कूस. म्हजो, तुजो, ताजो, तिजो, तेजो, म्हाजो, हाजो, हिजो, हेजो. तिसऱ्या पुरुषवाचक सर्वनामाचीं ताचो, तिचो, तेचो, आनी दर्शक सर्वनामाचीं ह्याचो, ह्िचो, हेचो अशींय विकल्पी रुपां घडटात. जो ह्या कुसाचीं स्त्रिलिंगी जी आनी नपूसकलिंगी जें अशीं रुपां जातात. भोववचनांत जे, ज्यो, जीं अशीं तीन लिंगांत रुपां जातात.

जोखप (क्रिक) रोखप; नेम धरप; आर्म जोखप.

ज्योग (पु) भांगराच्या आनी रुप्याच्या दागिन्यांचो संच; सट्टो; जुगार (पु).

जोगयां (न) जैन समाजांतली भिक्षाव्रती लोकांची जात.

जोगलावप (क्रिअ) वीज अंत्राळांत चकचकप.

जोगवप (क्रिक) सांबाळून दवरप.

जोगी (पु) नाथपंथी म्हात्मो; जैन समाजांतली भिक्षेचें व्रत घेतिल्ल्या लोकांची जात (१२५०).

जोगूल घालप (क्रिक) विजेप्रमाण चमकप.

जोडगीर (न) जोडाक्षर; दोन वा तीन व्यंजनाचें स्वरासैत अक्षर.

जोडयो गिरो (पु) उपग्रह; ग्रहांभोंवतणी भोंवपी ल्हान ग्रह.

जोडये तारे (पु) एकमेकांच्या सांगातान रावतात अशें भासपी तारे.

जोडवीं (न) हाताच्या बोटांत घालपाची भांगराच्या सल्ल्यांची जोडी; चांदीचीं जोडवीं बायलो दोनय पांयांच्या मदल्या बोटांत घालतात.

जोतिसकी (स्त्री) अंतराळांतल्या गुळयांचे दिसपाचे, भोंवडेचे बी माहितीचें शास्त्र.

जोतीं झरवप (क्रिक) (ल) खूब येरादारी घालप; जायते कष्ट काडप.

जो-तोर (अ) जोर तोर; जर तर; जर (प्रा).

जोंपा घालप (क्रिक) झोंपय मारप (के).
जोबां (न) खुब्याची एक जात.
जोयशिकी (स्त्री) जल्मकुंडलेवेल्यान जल्मल्ल्या मनशाचें वा संस्थेचें आयुष्यांतलें भविष्य वर्तवपाचें शास्त्र; फल-ज्योतीष शास्त्र, णव ग्रह, सत्तावीस नक्षत्रां, बारा राशी हांची मनशाच्या जल्मकाळची स्थिती गृहीत धरून वेगवेगळया ग्रहांच्या, नक्षत्रांच्या भोंवडयांनुसार मनशाक भोगता तें फळ वर्तवपाचें शास्त्र (सं).
जोयशिकी (स्त्री) ज्योतीष शास्त्र; जोय-शाचो वावरधंदो.
जोयशी (पु) ज्योतिषी; फलज्योतिष-शास्त्रानुसार फुडार वर्तवपी शास्त्री; जोशी; एक आडनांव.
जोरावार (वि) जबरदस्त; जुलमी; बळिष्ट (फा).
जोरावारकी (स्त्री) जबरदस्ती.
जोरावारी (स्त्री) जबरदस्ती; जुलूम; दांडगाय (फा).
जोरू (वि) खाष्ट; कजाग; फाजील; (क्रिवि) नेटान; बेगीन; (स्त्री) पत्नी (फा).
जोरो (पु) जोर; दिसांचो जोर (के).
जोली(स्त्री) काम; नोकरी (मल्याळम्).
जोळप (क्रिअ) जळप (के).
जोळ् (पु) मको.
जोळ्व (स्त्री) जळू (के).
जोळॅर (स्त्री) जळार; जोवार (गा).
जौज (स्त्री) पत्नी (फा).
ज्या (स्त्री) त्रिमिती शास्त्रांत त्रिकोणांतल्या काटकोनाचे एके बाजूचें कर्णा-बरोबरचें प्रमाण (सं).
ज्युगादोर (पु) जुगार खेळपी (पु).
ज्युरामेंत (पु) देवाचो सपूत घेवन केल्लें प्रमाण (पु).
ज्युरार जावप (क्रिक) प्रमाण करप; सपूत घेवन सांगप; देवाचो सपूत घेवन सांगप (पु).
ज्योग (पु) काजारा वेळार व्हंकलेक घाल्लो दागिन्यांचो संच (पु).
ज्यॉग्रफी (स्त्री) भुगोल विषय; भुगोल-विद्या; भुगोलाचें ज्ञान (इं).
ज्योतिर्वास्तव (न) अंतराळांतल्या गुळयांची निजाची माहिती.
ज्योतिर्वेत्तो (पु) खगोल-शास्त्रज्ञ (सं).
ज्योतिःशास्त्र (न) नक्षत्रविद्या; अंतरा-ळांतल्या ताऱ्यांचें गिन्यान (सं).
ज्योतिशी, ज्योतिषी (पु) पृथ्वी, णव ग्रह, सत्तावीस नक्षत्रां हांचे भोंवडेर आदारून भृगुसंहिता, सूर्यसंहिता बी ग्रंथांचे शिकव-णेन लोकांचें भविष्य सांगपी जोयशी (सं).
ज्योतिषशास्त्र (न) मनशाचे जल्मकुंडले-नसार णव ग्रहांच्या प्रभावाक लागून भोगचें लागता त्या बऱ्यावायट दशांचें गिन्यान; फलज्योतिषशास्त्र (सं).
ज्योतिष्यक (न) खगोलशास्त्र (सं).
ज्योतिषीक (पु) खगोलशास्त्री (सं).
ज्योती (स्त्री) पर्जळ; प्रकाश; खगोल; तारो; ग्रह बी (सं).
ज्वरमापक (पु) जोराचें तपमान दाखो-वपी पाऱ्याची नळी; थर्मामिटर (सं).
ज्वलन (न) जळपाची क्रिया; जाळ; लासपाचो घडिचार (सं).
ज्वलनयंत्र (न) इंधन (जळव, तेल, जळपी वस्त) जळून उप्रासिल्ले शक्तीन चलपी (वावरपी, फिरपी) यंत्र; इंजीन.
ज्वालक (पु) जळपी; दिवटी (सं).
ज्वाला (स्त्री) जाळ; पर्जळीत वायू (गॅस) (सं).

वालाग्राही (वि) उजो लायल्यार भराभर ट्टा असो (सं).

वालामुखी खडक (पु) ज्वालामुखीं-ल्यान उसळून भायर पडिल्ल्या लाव्हा-ोमाचो थंड जावन घडिल्लो फातर वा ळप.

ज्वालारस (पु) ज्वालामुखी दोंगरांत-ल्यान व्हांवतो मातयेचो, फातरांचो खनि-जाचो खतखतीत रोस; लाव्हा (सं).

झ— कोंकणी भाशेचे देवनगरी वर्णमाळेचें णववें व्यंजन.

झंकार (पु) झणझण असो आवाज; ताणिल्ली तार छेडून जाता तो आवाज; झणत्कार (सं).

झगझगप (क्रिअ) चकचकप.

झगड्डार (वि) झगडूंक आवडटा असो.

झगणु (क्रिअ) झगडना (के).

झगमगीत (वि) चकचकीत; तेजस्वी.

झटकून उडवप (क्रिक) (ल) फापडून उडवप; पैस काडप.

झणझणीत (वि) झणझणटा असो; झोंबना असो; धडधडीत; प्रत्यक्ष दिसता असो; उगडो; स्पश्ट.

झणझणीत सत्य (न) उगडें नागडें सत्य.

झपापां (क्रिवि) बेगीन बेगीन; झपा-टयान; भराभर.

झब्बो (पु) लांब धवो सदरो; नेहरू शर्ट (अ).

झरप (क्रिअ) व्हांवप, पाझरप; गळप.

झरम (न) चाकळ; चकळ.

झरवण (स्त्री) झिरपण.

झांक (स्त्री) चमक.

झाडक (न) झोप; झुडूप.

झाडणी (स्त्री) गवताच्या लांब पात्यांचो ल्हान सात्र; झाडू; केरसुणी.

झाडी (स्त्री) झाडांनीं व्यापिल्लो प्रदेश; झाडांची रांग; रुखावळ.

झाडो घवप (क्रिक) तपासप; चवकशी करप; न्याय करप.

झाडयाक वचप (क्रिअ) परसाकडे वचप.

झाल (न) आंगण (का).

झारेकार (पु) झाऱ्यान रांदनीवेल्या आयदनांतले दाणे चाळपाचो वावर करपी.

झाला (पु) संगितांतलो सुरांतलो कंप; सतारीच्या सगळया तारांचेर द्रुत गतीन सारके काडिल्ले सूर.

झाळकी, झाळी (स्त्री) झुडपांची गुंता-गुंत; आसकड; झुडूप.

झिपरी (स्त्री) वाडिल्ल्या केंसांचीं झुलपां; कापणी करूंक नाशिल्ले केंस (फा).

झिरकमळ (न) कमळ फुलांची एक जात; कशिद्यान काडिल्लो कमळाचो नमुनो.

झिलकूट (न) गर्द झाडी; भरगच्च झिलो.

झिळमिळटयार (क्रिवि) उजवाडटयार.

झिळमीळ, झीलमील (स्त्री) लिकलिक; पसय.

झील (वि) सात; कोयंडेबालांच्या खेळांत खणीसावन बालामेरेन कोयंडयान अंतर मेजपाचे आंकडे : पांव, चेटमेट, बुरमूट, घोडा, दुत्शी, काला, झील; भरगच्च झुडूप.

झुडटेर (न) धीट आनी सैल वर्तणुकेची बायल; दुसऱ्याच्या आंगाक भिडपी बायलमनीस.

झुमरो (पु) १४ मात्रांचो चार भागांचो ताल.

झुलप (न) केंसांची बट; केंसांचो पोड; झिपरी (फा).
झुलो, झुलवो (पु) देवस्थानांत देवाचे पालखेच्या पेण्यांत म्हणटात तें स्तुतीपद.
झेल (स्त्री) कांटयारीं झुडपां.
झोंक (पु) तोल; कल.
झोको (पु) झोलो; हेलकावो; हालचाल.
झोखा (स्त्री) भुतानी लोकांची भास.
झोनल (वि) प्रादेशीक; विभागाचो (इं).
झोमप (क्रिक) झोंबप; झोपय मारप; झुजप.
झोळगें (वि) शिंदुळगें; झुडटेर; झोळपी; लोकांच्या दारांनीं हेडपी; लोकांचीं घरां झोळपी; घरां रिगपी.
झोळप (क्रिक) शिंदळपण करप; निन्त्रि-डप; किटकिटप; थिल्लरपणां करप.
गांव झोळप - गांवभरच्या लोकांक आपल्या नादाक लावप.
झ्यंगट (न) झटापट; झोंबो; झक्कड; लफडें; लचांड.
झ्यार्वीन (न) बाग (पु).
झ्येंतीय (पु) निधर्मी मुर्तीपुजक लोक; नास्तीक लोक (पु).

ट—कोंकणी भाशेचें देवनगरी वर्णमाळेचें अकरावें व्यंजन.
टंकाम्ल (पु) टाकणखाराचो आम्ल; बोरीक अँसीड (सं).
टंकार (पु) टण असो आवाज; (धनु-ष्याचो) टणत्कार.
टर्क्वाज (वि) पिरोजा खनोज; रंगीत निळसार फातर (इं).
टाकप (क्रिक) उडवप; घालप; मोखप; सोडप; वर्ज्य करप (कु).
टांकी (स्त्री) उदक वा हेर द्राव सांठा-वन दवरपाची आनी वापरपाची चिरेबंदी वा शिमिटाची बांदावळ वा धातूचो व्हड हौद (इ).
टांग मारप (क्रिक) पांयांत आडवो पांय घालून मकल उडवप.
टाटा करप (क्रिक) (ल्हान भुरग्याचे भाशेंत) हात हालोवन निरोप दिवप-घेवप (इं).
टायलॉन (पु) वाग आनी सिंहीण हांची संकरीत संतत (इ).
टाल्क (पु) संगजिरें फातर; चकचकीत मोव पिठो करपाचो फातर; मॅग्नेशियम सिलिकेट; तोंडार मारपाची पावडर आनी फ्रेंच चॉक करूंक हाचो उपयोग करतात.
टाल्कम पावडर (स्त्री) सुगंधी द्रव्य मिसळायल्लो टाल्क फातराची चकचकीत धवी पूड. ही मात्शी रंगीतय आसूं येता (इं).
टाळो (पु) लोक-नाचाचो एक प्रकार.
टिपप (क्रिक) बिनचूक नेमाचे बंदुकीचे गुळयेन ठार मारप.
टिपूस (पु) थेंब.
टिपूर चान्नें (न) त्रिपुरी पुनवेक पडटा तसलें स्वच्छ चान्नें.
टिका (स्त्री) घट्ट रसमी सुताचे देगेन पटयल्लो बारीक मणयांचो बायलांनी गळयांत घालपाचो दागिनो. देख : वज्र-टिका.
टिचप (क्रिक) आंगार, कपलार (गंदार वा कुकमार), माथ्यार अक्षता लावप वा चिकटावप. घोव बायलां लग्नांत तांदूळ

टेचतात.

टीक लांकूड (न) सायल्याचें लांकूड; सागवानी लांकूड (इं).

टीचर (पु) शिक्षक; मास्तर; विद्या शिकोवपी गुरू; मेस्त्री; (स्त्री) शिक्षिका; अध्यापिका; मास्तरीण; मेस्त्रीण; बाई (इं).

टीनपाट (न) जस्ताचें आयदन; लात; (वि) (ल) क्षुद्र; हलको; उणाक (इं).

टी नळी (स्त्री) इंग्लिश व्हडे लिपयेंतल्या टी (T) ह्या अक्षराच्या आकाराची नळी (इं).

टुमटुमीत(वि) (नगाऱ्याभशेन) ताणिल्लें (पोट).

टुरिझम (न) देश-परदेशांत भोंवडेर वचपाची वृत्ती; परदेशी प्रवाशांक आपलो प्रदेश दाखोवपाची व्यवस्था करपी सरकारी खातें; परदेशी प्रवाशांची आपल्या देशांत सुखसोय पळोवपी सरकारी खातें (इं). परदेशी भोंवडेकार आपल्या देशांतलो दुडू आमच्या देशांत खर्चितात. हे प्रक्रियेक लागून आमच्या देशाक परकी नाणें मेळून त्या वरवीं परदेशांतलो माल आमच्यान हाडूं येता.

टेन्शन (न) ताण; ओढगस्त; त्रास; दडपण (इं).

टॅफेटा (न) पिळदार सुताचें उंची रसमी लुगट; तापतो (फा).

टेंभो (पु) पोत; दिवो; (ल) दिमाख.

टेलेकॉपी (स्त्री) टेलिफोनच्या एका यंत्रावेल्यान संपर्क साधिल्ल्या दुसऱ्या टेलिफोन यंत्रावरवीं एका तोंकावेलो कागदी मजकूर दुसऱ्या तोंकार दिमता अशी कागदी प्रत (इं).

टेलेक्स (न) दूरमुद्रक यॅत्रां गिरायकांक भाड्यान दिवन तांचे वरवीं दूरदूरच्या देशांत संदेश धाडपाची व्यवस्था (इं).

टेलेमिटर (पु) इलेक्ट्रॉनचे मजतीन दूर अंतरावेल्यान मेजमाप करपी यंत्र; दूरमापक (इं).

टोप (केंसांचो) (पु) नाटकांत पुरुषाक स्त्रीपार्ट घेतकच तकलेक घालची पडटाली ती बायलमनशेच्या लांब केंसांची रचणूक.

टोपण (न) तकलेवेलें धांकण; तोंकावेलें धांकण; बोटावेलें धांकण.

टोपाझ (पु) पुष्कराज हें मोलादीक रत्न घडवपाचो फातर (इं).

टोमसूळ (वि) तवनास; मवाली; उडाणटप्पू.

ट्रान्स्पेरन्सी (स्त्री) सेल्युलॉयडचेर वा कांचेर घेतिल्लें पारदर्शक बहुरंगी प्रकाश चित्र (धर्नबिंब). बहुरंगी चित्र : मुद्रणाखातीर हाचो उपयोग करतात (इं).

ट्रेलीस (स्त्री) जाळीदार वणत वा लांकूडकाम (इं).

ठ— कोंकणी भाशेचे देवनगरी वर्णमाळेचें बारावें व्यंजन.

ठग (पु) उत्तर आनी मध्य हिंदुस्थानांतली देडशें वर्सांपयलीं प्रवाशांक लुटपी आनी मारून उडवपी लोकांची रानटी जात (हिं).

ठणकप (क्रिअ) फोडप; दुखप; उसळप (तकली, फोड, आंग, फाट बी).

ठणकवप (क्रिक) नेटान उलवप; आड्डप.

ठवय (पु) बांदावळीची मूळ येवजण

करपी जाणकार; आर्किटेक्ट (अप); सुतार.

ठणको (पु) फोडाफोड; दूख.

ठणठणमारी (पु) निर्बुद्ध मनीस; ठणठणपाळ; बोब-मारो मनीस.

ठरप (क्रिअ) विचार जावप; थारावणी जावप; नक्की जावप.

ठसठसप (क्रिअ) उठून दिसप.

ठसो (पु) रबरी स्टँप; प्रभाव; छाप; कागदार चित्रां आनी मजकूर छापपाचो कोरिल्लो पत्रो; ब्लॉक.

ठळकपण (न) चारचौगांत उठून दिसपाचो गूण.

ठाण मांडप (क्रिक) आसन मांडप; आसनार प्रतिष्ठेन बसप; अधिकार गाजवप.

ठाणें (न) जागो; घर; वसती; स्थान; स्टेशन; ठाणेदाराची कचेरी (प्रा).

ठाणेदारी (स्त्री) सरकारी पटी वसूल करून तिचो हिशोब राखपाचो वावर; सरकारी अंमलदारी; शासनाची तालुका-कचेरी वा जिल्हाकचेरी.

ठाय (पु) पान भरून जेवण; पोटभर जेवण (१२५०).

ठाव घेवप (क्रिक) अंत पळवप; खोली कितली आसा ताचो अदमास घेवप.

ठाव फेडप (क्रिक) मारून उडवप; नाश करप.

ठावें आसप (क्रिअ) खबर आसप; जाण जावप.

ठिकठिकाणीं (क्रिवि) खूब जाग्यांनी.

ठिकाणदार (पु) जमिनीचो मालक.

ठिकाणार येवप (क्रिअ) (ल) योग्य समज पडप; मूळ जाग्यार येवप.

ठिकाणार हाडप (क्रिक) जाग्यार हाडप; (ल) योग्य समज घालून दिवप.

ठिकरण (न) वसती; घर.

ठिगळी (स्त्री) थिगळ; कपी; कुडको.

ठिबको, ठिपको (पु) शीव; दाग; लाशें; रंगाचो तिबो.

ठुमरी (स्त्री) संगीत गायनाची एक सोपी पद्धत; ठुंबरी; रागदारींत शृंगारीक वा भावगिताची म्हणटात अशी चीज (हिं).

ठेको (पु) तबल्याचेर, मृदंगाचेर वा पखवाजाचेर विशिष्ट तालाच्या एका आवर्तनाचे वाजयल्ले सगळे बोल.

ठेको घेवप (क्रिक) मक्तो वा कंत्राट घेवप; थारायल्ल्या दरान कमलोय वावर करपाचो करार करप.

ठेको धरप (क्रिक) (कसलेंय काम) चालू दवरप. पावसान ठेको धल्ला; भुरग्यान ठेको धल्ला -- रडत रावला.

ठेपप (क्रिअ) पावप; पोंचप; येवप.

ठेलो (पु) ल्हान दुकानाचो लांकडी गाडो; स्टॉल (इं).

ठोकण (न) आयदनांचेर मारिल्लें तास; टांकी.

ड—कोंकणी भाशेचे देवनगरी वर्णमाळेचें तेरावें व्यंजन.

डकार (पु) डचो उच्चार वा बरप (आकृती).

डबडें (न) ल्हान डबो; फुटको दबो; फुटकें वाजंतर (धोलकें, तबलें).

डवल मार्च (पु) सेवादलाचे पलटणींची दुडकी (दुप्पट गतीची) चाल (इं).

डब्बू (स्त्री) फटास; फटींगपण (का).

डांग (पु) दोंगरी मुलूख; गुजराथेंतलो

एक दोंगरी जिल्हो.

डाग (पु) नकली जडकाम वंडावचे खातीर भिगातळा लायल्लो रंगीत पदार्थ (हि).

डांगरी पापड (पु) कुंवाळयाच्या किशिल्ल्या गरांत हुड्डाचें वा हेर दाळीचें म्होवन आनी मसालो घालून सुकोवन तळून खावपाचे पापड.

डांगी (पु) जकातदार अधिकारी.

डांग्रो (पु) दवंडी; पेर्गांव; जाहीर घोषणा.

डांचप (क्रिअ) (मनांत) सलप. बोंचप, त्रासप; खाल्लें गळयाकडे येवप.

डाब (स्त्री) कमरपटो; चांदीचो पटो (का).

डांबीस (वि) हरामखोर; लुच्चो; बदमाप (इं).

डायरो (पु) डफाचो एक प्रकार.

डायस्टोलीक रक्तदाब (पु) शिरो रक्तान फुगतात ते क्रियेंतलो रक्तदाब (इं).

डाव (पु) डंख; अरबी तारूं; धौ.

डिकामली, डिकेमाली (स्त्री) एक वखदी झाड. हाच्या दिखाक डिकेमाली म्हणटात. भुरग्यांक दंत जावं नये म्हणून डिकेमाली झरवन दितात.

डिंगी (स्त्री) ल्हान होडी (फा).

डिग्री (स्त्री) विद्यापिठाची पदवी. बी. ए., बी. एससी. बी; तपमानाचो एकक; काणमापाचा गव्वदावा भाग; देवनागरी टायपाच्या छापखान्यांत मजकूर जुळयतना अक्षराचे वयर मात्रा, वेलांटी नासली तर तो जागा भरून काडूंक टायपाचे खोलायेच्या प्रमाणान सुमार तिसऱ्या वांटयाचे जाडयेच्यो पट्टयो ओतिल्ल्यो आसतात, त्यो वापरतात. अशा ल्हान आनी मापाच्या पट्टयांक डिग्री म्हणटात. कांय प्रकारच्या टायपांक डिग्री घालची लागना. ताका अखंड म्हळयार डिग्रीसयत ओतिल्लो टायप म्हणटात. डिग्री घालची लागता ताका डिग्री टायप म्हणटात (इं).

डिव्हिडंड (पु) कंपनीच्या भागिदाराक वांटटात तो अधिलाभांश (इं).

डिस्को (पु) विलायती नाचपाच्या कार्यक्रमांत आधुनीक लोकप्रीय संगिताच्या जलद ताळार तरणाटे आनी तरणाटयो नाचतात तो जलद मुक्त नाच (इं).

डिस्ने लॅंड (न) वॉल्ट डिस्ने ह्या सिनेमा उत्पादकान कॅलिफोर्नियांत भुरग्यांच करमणुकीखातीर एक अलौकीक पार्क (उपवन) रचलें तें जगांतलें एक अजापाचें थळ (इं).

डुंगी (पु) खाडयेंतलीं तारवां वा बोटी समुद्रामेरेन योग्य वाटेन व्हरपी आनी समुद्रांतलीं तारवां बंदरांत बिनधोक हाडपी हतांडेल अधिकारी. ह्या कामाक विशेष शिक्षण आनी सराव लागता (१५६६).

डुवकप (क्रिअ) बुडी मारप (उदकांत).

डुबकवप (क्रिक) बुडवप; बुचकळावप.

डुबकी (स्त्री) बुडी (उदकांत); बुचकळी).

डुबकी मारप (क्रिक) बुडी मारप.

डुरक्या (न) डबकें; चिखलाचें फोणकूल (मालवणी).

डे-बूक (न) रोजकिर्दीचें पुस्तक; कचेरेंतलें दिसपट्टया हिशेबाचें बूक (इं).

डेका (वि) धा; दश.

डेका ग्राम (पु) धा ग्रामाचें वजन.

डेका मिटर – धा मिटर.

डेका लिटर – धा लिटरांचें द्रावणमाप

(लॅटीन).

डेझी (न) प्रसिद्ध विलायती फूल (इं).

डेरो (पु) नगारो; (ल) सुटिल्लें पोट; पोटाचें धोंद.

डेव्हलपर (पु) चित्रव्यक्तक; चित्राचें ऋण वा धनबिंब स्पष्ट करपी रसायण (इं).

डेव्हलपींग (न) प्रकाशचित्राचें ऋणबिंब वा धनबिंब स्पष्ट करपाची क्रिया (इं).

डेसिबेल (न) आवाजाची खरसाण मेजूंचो एकक (इं).

डेसी (वि) धावो वांटो.

डेसी ग्राम (पु) एका ग्रामाचो धावो वांटो.

डेसी मिटर (पु) १/१० मिटर.

डेसी लिटर (पु) एक दशाश लिटर (लॅ).

डोई, डोय(स्त्री)तकली; माथें; (अप); (ल) जण; व्यक्ती. दरडोई–दर-मनीस.

डोंगी (स्त्री) पनेळ; दोणी; ल्हान होडें (का).

डोंगो (पु) लांकडी तराफो; (वि) वांकडो.

डोचकें (न) बोडकें; बॉड; तकली; माथें.

डोंब (पु) (आगीचो) लोळ; वणवो; फोफाटो; काळो किट्ट अत्यंत खर विखारी नाग.

डोलारो (पु) वस्तूर वस्तू दवरून रचिल्लो उंच साज; मनोरो; पिरामीड.

डोल्हारो (पु) हिंदोळो; झोंपाळो.

डोळसपण (न) जाणविकाय; समजूतदारपण; समजिकाय.

डोळो मारप (क्रिक) (ल) डोळो मोडप; डोळयान खूण करप.

ढ—कोंकणी भाशेचें देवनगरी वर्णमाळेचें चौदावें व्यंजन.

ढळढळां रडप (क्रिअ) हुडक्या हुडक्यांनीं रडप; दोळयांतल्यान घसाघस दुखां व्हांवयत रडप.

ढळप (क्रिअ) निखळप; हालप; बदलप; कुशीन सरप.

ढांकणें, ढांपणें (क्रिक) धांकप; धांपण (के).

ढुंकप (क्रिक) तकली फुडें काड्न पळवप; मान वळवन पळवप.

ढेंडळप (क्रिअ) दों वशींनी हाल्प. ढेंडळ्या फातरारि बैसूं नाका (१५६६).

ढोंकी (स्त्री) फटास.

ण--कोंकणी भाशेचें देवनगरी वर्णमाळेचें पंद्रावें व्यंजन.

णवाड (वि) साडे णव (के).

णवाणवि (वि) णव्याण्णोय (के).

णवि (वि) णव्वद; णोय (के).

णव्याण्णोय, णव्याण्णव्वद (वि) णव्याण्णव; ९९.

णव्वदी (स्त्री) णव्वदसावन णव्याण्णवमेरेनचें दशक.

णव्वाड (वि) साडेणव (के).

णव्वावो (वि) णवो (के).

णी (अ) तिसरे विभक्तेचें भोववचनी तिसऱ्या पुरुषी, दर्शक आनी संबधी सर्वनामाचें कूस. ताणी, हाणी, जाणी. कुडाळी बोलींत तेणी, हेणी, जेणी अशीं एकवचनांय जातात.

णे (अ) तिसरे विभक्तेचें एकवचनी

तिसऱ्या पुरुषी, दर्शक आनी संबंधी सर्व-नामांचें कूस. ताणे, तिणे, तेणे, हाणे, हिणे, हेणे, जाणे, जिणे, जेणे.

त—कोंकणी भाशेंचे देवनगरी वर्णमाळेचें सोळावें व्यंजन.

तं (क्रिअ) आसा हया अर्थाचें उतर; (के). हांव तं – हांव आसां. तो, ती, तें तं – तो, ती, तें आसा. आमी-तुमी-ते तं – आमी-तुमी-ते आसात (के).

तकडबंद (न) आडवारें; कोंडमारो; अवडंबर; भोवस्ताळो.

तकतकीत (वि) चकचकीत; लख्ख; लकलकीत; तुकतुकीत.

तकलीफ (स्त्री) त्रास (फा).

तक्रारी (वि) तक्रार करपी, सदां उठून कोणाय विरुद्ध तक्रार करपी.

तगड (न) ताटली (के); तागडेचें दालें (का).

तगमगप (क्रिअ) तळमळप; त्रास काडप.

तगसप (क्रिक) सकल देंववप; खणून सपाट करप (का).

तग्गु (क्रिवि) सकल; (वि) सकयलो (का).

तंटलमारी (वि) तिताळमारो; पाडाखो; नष्टा.

तटवर्ती (पु) तडीर आसपी (सं).

तट्टी (स्त्री) पायखानो; संडास.

तट्टेक वचप (क्रिअ) परमाकडे वचप.

तडकबंद (न) आडमेळें.

तडाक (क्रिवि) तडाक्यान; नेटान.

तडीपारीची शिक्षा (स्त्री) लोकांक सदां उठून त्रास दिवपी गुंडाक पुलीस खातें दंडाधिकाऱ्याचे सयेन दिता ती गांवांभायर वा जिल्ह्याभायर रावपाची शिक्षा.

तण (स्त्री) तड; मरणाचे तणीर पावलो.

तत्कालीन (वि) त्या काळांतलो (सं).

तंत्र (न) ताबो; सत्ता; स्वाधीनताय.

स्वतंत्र – आपले स्वताचे सत्तेचो; मेकळो.

परतंत्र – परसत्तेंतलो; परस्वाधीन.

तत्रैव (क्रिवि) थंयच; त्याच (पुस्त-काच्या त्याच पानार) जाग्यार; Ibid; कित्तो.

तत्वज्ञ (पु) तत्वज्ञानी; ब्रह्मज्ञानी (सं).

तत्वार (पु) दुकळ (का).

तद्धीत (न) धातूखेरीज हेर जातीच्या उतरांक कूस जोडून घडिल्ल्या उतराची व्याकरणी (संस्कृत व्याकरणांतल्यान घेतिल्ली) जात (सं). देख : सदाचारी, कामगार, धनवान, दयाळू.

तनखी (स्त्री) चवकशी (अ).

तन-मन-धन (न) कूड, चित्त आनी दुडू हीं तिनय मेळून (सं).

तनरी, तनारी (स्त्री) तंद्री; ध्यान; एकाग्रताय, गाणें; गायनाचो एक प्रकार; गाण्यांतली तान.

तन्मात्रा (स्त्री) पृथ्वी, आप, तेज, वायू, आकाश हया पंचमहाभूतांचे गूण अनु-क्रमान वास, रस, दाह, प्राण आनी आस्पाव हया पांचांक तन्मात्रा म्हणटात.

तपशिलो (पु) उंची कापड (फा)

तपशीलवार (क्रिवि) तपशिलासयत; कलमवार; बारीकसाणीन (फा).

तपस्य (न) तपश्चर्या; तपाचरण; दीर्घ-काळ करचेली ध्यानधारणा (के).

तपोलोक (पु) भूलोक, भुवर्लोक, स्वर्लोक, महल्लोक, जनलोक, तपोलोक आनी सत्य-

लोक अशा सात लोकांचें (संवसारांचें) स्मरण हिंदू लोक संध्येंत करतात (सं).

तप्पू (पु) चूक, अपराध (का).

तमिस्र (पु) पुराणांत वर्णिल्लो भयांकृत काळखाचो नरकलोक (सं).

तयकीळ (स्त्री) तायकिळो (के).

तय्या पालो (पु) च्याचो पालो (के).

तरंगलांबी (स्त्री) एके लहरीचें सारके उत्कटतेचें अंतर; वेव्हलेंग्थ.

तरंगावणी (स्त्री) तरंगाचें न्हेमवप वा सजवप. रवळनाथ देवाचीं तरंगां दसऱ्यांत न्हेसयतात.

तरतमभाव (पु) तुलना वा स्पर्धा करची भावना (सं).

तरांट (न) चूड.

तरातरी (स्त्री) तांतडी; ताकतीक.

तराफो (पु) उदकांतल्यान तरून वचचे-खातीर फळयो जांडून केल्लो माच. होडी नासतकच न्हंयेपलतडी वचूंक हाचो उपेग करतात. वादळांतल्यान तारूं फुट्टकच तराफ्याचे मजतीन लोक उफेवन जगतात (अ).

तरीपूण (अ) तरीय; तरी लेगीत; अशें आसतनाय; तरी सुद्धां.

तरेकवार (वि) खूब तरांचो; जिनसां-वार; जिनसां जिनसांचो.

तरेवायक (वि) चमत्कारीक; तिरसुवाद.

तरो (पु) दुस्वास; हडवंग; स्पर्धेक लागून उप्रासता तो द्वेष; मत्सर; तरतम भाव (सं).

तर्कप्रज्ञा (स्त्री) तर्कान सिद्ध जाल्लें ज्ञान; अनुमानशास्त्रान खरें मानूं येता अशें ज्ञान (सं).

तर्कविद्या (स्त्री) तर्कशास्त्र; अनुमानाचें तंत्र (सं).

तर्नाटकाय (स्त्री) तरुणपण; जुवानपण.

तर्नाटो (पु) तरूण मनीस; (वि) जुवान.

तल्लूक, तोल्लूक (स्त्री) खोती.

तंवप (क्रिअ) वितळप; तेंवप.

तवळ, तवळी (क्रिवि) त्या वेळार; तेन्ना.

तसर (क्रिवि) तंवमेरेन; तंवसर.

तसो (क्रिवि) त्या वरावर; तक्षणीं (वि) त्यामारको.

तस्कर (पु) परदेशांकडे चोरयाणी वेपार करपी आनी आपल्या देशाचें लुसकान करपी; स्मग्लर (सं).

तस्करी (स्त्री) परदेशांकडे केल्लो चोर-यांणी वेपार; स्मग्लींग.

तळत (न) ताडपत्र (के).

तळपांयांची आग मस्तकाक वचप – (वा) तिडक मारप; चड राग येवप.

तळागाळ (पु) खरीचो चिखल; सग-ळयांत मकयलो पांवडो; (ल) निराधार गरीब लोक.

तळासणी (स्त्री) फोंडणी घालून शिज-यल्ल्यो गवारीच्या शेंगो.

तळि (स्त्री) तपलें (के).

तक्षीमदारी (स्त्री) भाटाच्या वांटयाची मालकी; तक्षिमेची मालकी (अ).

ताक दिवप (क्रिक) शिस्त लावप; वळण लावप.

तात्वीक (वि) तत्वासंबंधीं; मुद्द्या-विशीं (सं).

ताकदवान (वि) घटमुट; समर्थ; सशक्त (फा).

ताकली (स्त्री) तकली; माथें (के).

तांकिवंत (वि) समर्थ; कुशळ; निष्णात; फांकिवंत.

तांकोवप (क्रिस) ताकत अशें करप (के).

ताक्कातण (न) गंजन.

ताट (न) घराचें छत (गा).

ताडपत्र (न) ताड रुखाचें पान. पोन्या काळांत ताडपत्रांचेर ग्रंथ बरयताले.

ताडपें (न) सूप (का).

ताणप (क्रिक) सगल्यावशींनी ओडून धरप; उदकांतल्यान व्हडें मुखार वचचें म्हणून व्हलें मारप.

तांत (सना) तांतूंत (के).

ताता करप (क्रिअ) (ल्हान भुरग्याचे भाशेंन) न्हिदप.

तात्कालीक (वि) त्या वेळापुरतो; त्या वेळार उप्रासपी (सं).

तादात्म्य (न) एकजीवपण; एकात्मताय.

तांदूळ (पु) संवसारांत देशोदेशींचे लोक जेवनात अशें प्रसिद्ध धवसार गोटयाचें भाताचें धान्य; सुरय तांदूळ, उकडे तांदूळ, बारीक तांदूळ, घरावो (गोंयांत पिकिल्लो तांबडो) तांदूळ; मांडला तांदूळ, मदिया, मांडला, सुरती, कोलम तांदूळ, जिरेसाळ तांदूळ, दिल्ली रायस (तांदूळ), वरयां तांदूळ, (दोंगरी बारीक जात, पाकडां तांदूळ, गांवठी दोंगरी).

तानबाजी (स्त्री) गायनांत आलापापरस तानो मारपाचें चड प्रमाण; सुमाराभायर तानो मारपाचो सोस.

तानमान (न) अनुकूलताय; योग्य संधी.

तापमान (न) हुनसाणीचें प्रमाण. ह्या कोशाच्या २५४ पानाचेर तपमान ह्या उतराचो हुनसाण हो अर्थ दिला. तपमान हें उतर त्या अर्थान वापरप चकीचें म्हणून तपमान हे उतर वापरूंचें बंद जालां.

तापसी (पु) तपश्चर्या करपी; (वि) तपस्वी (सं).

ताफतो (पु) रेशमी आनी मळमळीत उंची वस्त्र (फा); टाफेटा.

ताफ्तो (पु) पिळदार सुताचें उंची रेशमी लुगट (फा).

तांबडी भाजी (स्त्री) माठयाची तांबडया रोंपाची आनी तांबडया पानांची, शिजय-तकीर सुद्दां तांबडो रंग उरपी पाले भाजी.

तांबडो गुंज (वि) तांबडो लाल्ल; गडद तांबडो; गुलाबामारको तांबडो; गुंजे भाशेन तांबडो; लाल भडक; चकचकीत तांबडो. **तांबडो भडंग** (वि) काळसर तांबडो; भडक तांबडो.

ताबेदार वि) ताब्यांतलो; आस्रीत; सत्तेंतलो (फा).

ताबेदारी (स्त्री) अंकीतपण; आदार; बंदेपण (फा).

ताबेल्यांव (पु) पुर्तुगेज राज्यांत लोकांचे देण्याघेण्याचे करार बरोवन सरकारांत नोंदवपी अधिकारी (पु).

ताब्बांव (पु) जाड फळी; जाड आनी घट्ट फळी (पु).

तांब्रेत (स्त्री) तीन वा चार खुरांचें स्टूल (पु).

तायत (पु) मंत्रून हातांत वा गळयांत राखणेखातीर बांदतात अशी वस्तू (अ). गळयांतलो तायत – (ल) घनिष्ट मित्र.

तारण (न) संरक्षण; बचाव; मुक्ती; मोक्ष (सं).

तारफेंवप (क्रिक) तोखेवप; तारीफ करप (अ).

तारामंडळ (न) आकाश; नक्षत्र-शास्त्राच्या शिक्षणाखातीर रचिल्लें कृत्रीम नक्षत्रमंडळ (सं).

तारु (न) दोन पयांच्या मोलाचें पोत्रें नाणें; फोपळांचें शिपटें (का).

तार्द (क्रिवि) उसरां; कळाव करून; (स्त्री) दनपार (पु).

तार्द करप (क्रिक) कळाव लावप; उशीर करप; वगत लावप (पु).

तार्द जावप (क्रिअ) उशीर लागप; उसरां जावप (पु).

तालपितेल (न) तिरपिटीन तेल; देवदार वी रुखाचें दिखाळ तेल. रंग आनी वार्नीस लावंक हें मिसळायतात.

तावजाळें (न) तावजांची माळ.

तावडी (स्त्री) अडचण.

तावॅर्न (न) तावेर्न; सोन्याचें (पिवचें) दुकान; सोन्याची गादी (पु).

तास (स्त्री) उथळ न्हंयेंतल्यान तरीचें होडें जाडचा कोंडयान धुकलीत व्हरनात तो कोंडो (कु).

तासिका (स्त्री) शाळेंत विद्यार्थ्यांक एके खेपेक एक विषय शिकोवपाक वांटून दिल्लो आसता तो वेळ; पिरिअड; हो सुमार चाळीस मिनिटांचो वेळ आसता.

ताळ (पु) मर्याद; तेंगशी; रुखाची तेंगशी.

ताळमेळ (पु) ताळ जुळप; एकाहून चड गायक, वादकाचें वी गायन, वादन एकाच ताळार जुळप वा गायन बी एका क्षणाक समेर येवप (सं).

ताळशुद्ध (वि) बिनचूक ताळार म्हणिल्लो वा वाजयल्लो (सं).

ताळवो (पु) तळथ; तळहात (के).

ताळूव (न) ताळू (के).

ताळ्यांचो आयतार (पु) क्रिस्तस्वामी दबाज्यान जेरुसाल्यांत प्रवेशलो तो रामाचो आयतार; पाम संडे.

तिके (वि) चिके; मात्सो.

तिखलां (न) तिखशें कालवण; तिखट तोंडाक (कु).

तिगप (क्रिअ) तग काडप; टिकप; टिकाव धरप.

तिट्‌टिटो (पु) किटकिटो; निन्निडणाचो हावेस.

तिडकावप (क्रिक) धेंकणो मारप, गगार जावप.

तिडणूक (स्त्री) तिडपाची क्रिया.

तिडातीड (स्त्री) एकमेकांचेर भौन भौन तिडप.

तिंत्रीण (स्त्री) चिंचेचें झाड (के).

तिथीवृद्धी (स्त्री) एका दिसाच्या सूर्यो-दयाक आशिल्ली तीथ दुसऱ्या दिसाच्या सूर्योदयामेरेन चालू उल्ली तर ती तीथ त्या दोनय दिसांची मानतात.

तिथीक्षय (पु) सूर्योदयाक एक तीथ आसून उप्रान दुसरी तीथ सुरू जावन दुसऱ्या दिसा सूर्योदयाचे पयलीं ती सोंपली तर पयल्या दिसा आदली तीथ धरतात. दुसऱ्या दिसा दुसरी तीथ धरतात आनी सूर्योदया उप्रांत सुरू जावन दुसऱ्या सूर्योदयापयलीं सोंपपी तिथीचो क्षय जाता.

तिन्नीशीं (वि) तिनशीं (के).

तिंबप (क्रिअ) भिजप (१७५०); (क्रिक) भिजवप.

तिमप्पा (पु) व्यंकटेश; विष्णू; तिरु-मल; त्रिमल (का).

तिय्यम (वि) तिसऱ्या पांवडयाचो; प्रथम, दुय्यम, तिय्यम.

तिरंगो (पु) तिरंगी झेंडो; भारतीय ध्वज.

तिरपप (क्रिअ) चिरपप.

तिरफळीण, तेफळीण (स्त्री) तेफळां (तिर-फळां) लागतात तें झाड.

तिरमाण (न) प्रतिज्ञा; निर्णय; निश्चय (का).

तिरसप (क्रिअ) सोंपप (का).

तिरी (स्त्री) तीन तिब्यांचें इस्पिकेचें पान.
तिर्थाटन (न) तीर्थक्षेत्रांचो प्रवास; तीर्थ-यात्रा; पवित्र देवस्थानांक वचप (सं).
तिर्प (न) खटल्याचो निकाल; चवकशेचो निर्णय (का).
तिर्शिल्लो (वि) निश्चित; खंडीत (का).
तिलक (पु) तिळो; तिबो; गंधाचो नाम (सं). कुलतिलक – कुळाचो सगळ्या पिळग्यांत चड प्रसिद्ध असो पुरूष. रघु-कुलतिलक – राम.
तिलंग (पु) संगितांतलो एक राग.
तिवासी (स्त्री) गादी; मोव हातरूण; जमखण (का).
तिसरी पेंड (स्त्री) पाडयाच्या वेळार तन्ने आशिल्ल्या नाल्लांची पेंड. पयली आनी दुसरी जून नाल्लांची पेंड आसता. चौथी आडसरांची.
तिसाली (वि) तीन वर्सांत एक फावट घडपी (घडिचार). देख : युखॅरिस्टिक काँग्रेस.
तिस्क (पु) तिटो; तीन रस्ते एकामेकांक मेळटात तो नाको; तीन वाटो मेळटात तो नाको; तिवाटो.
तिहाई (स्त्री) तिमरो वांटो (हिं).
तिळमात्र (क्रिवि) मात लेगीत; इल्लो-सुद्दा; अजिबात (सं).
तिळसिवप (क्रिक) कळवप (का).
तिळसोणी (स्त्री) कळवणी.
तील्ल (पु) मालकीचो दस्तैवज; नांव-निशी; पुरावो; पदवी, सत्ता (पु).
तींतीन (वि) तीन तीन (के).
तीथ (स्त्री) सूर्य आनी चंद्र हांचेमदीं बारा अंशांचें (वर्तुळाची डिग्री) अंतर पडूंक (वाडूंक वा उणें जांवक) लागता तो काळ. चंद्राच्या पृथ्वीभोंवतणीच्या क्रांतीवृत्ताचें ३६० अंश अंतर क्रमूंक चंद्राक तीस तिथी लागतात. अमाशेचे रातीं चंद्र आनी सूर्य पृथ्वीबरोबर एकेच वळींत आसतात. शुद्ध पक्षांत चंद्र दर तिथीक सुर्यासावन बारा अंश पैस वचत पुनवे रातीं तो १८० अंशांचेर म्हळयार चडांत चड पैस पावता. सूर्य, पृथ्वी आनी चंद्र एकेच वळींत येतात. कृष्ण पक्षांत चंद्र दर तिथीक बारा अंश सुर्यालागीं येत रावता. अमाशे रातीं एके रांगेंत आइल्ल्यान सुर्यांत आनी चंद्रांत एकाय अंशावें अंतर उरना. तीथ म्हळयार एक पूर्ण दीस न्हय.
तीन पानां (न) इस्पिकेचो एके तरेचो खेळ.
तींवर (न) धुकें.
तुजा (सना) तुका; तुज्या (के).
तुकलावप (क्रिक) तिडावप; तीड काडप.
तुकप (क्रिक) जोखप (के).
तुडिपण (न) हुलाखी (का).
तुतलो (वि) तितलो (के).
तुतुरी (स्त्री) तुतारी, शींग (का).
तुण्टोवुंक (क्रिस) तोडूंक (के).
तुदी (स्त्री) तेमूक; अग्र; वयलें तोंक (का).
तुरगारूढ (वि) घोडयार बशिल्लो (सं).
तुरट, तोरट (वि) आडूक; तुरटीचे रुचीचो.
तुरटी (स्त्री) एक खार; फटकी; पोटॅ-शियम सल्फेट आनी आल्युमिनम सल्फेट. चामडीं कमावंक उपकरता.
तुरन्त (क्रिवि) रोखडोच; ताबडतोब; बेगीन (सं) (के).
तुर्तातुर्त (क्रिवि) ताबडतोब.
तुला (स्त्री) तुळा; जोख; जोखपाची

क्रिया. सुवर्णतुला – भांगराचो तुळाभार राजाचो करताले आनी तें भांगर गरिबांक वांटटाले.

तुल्यबल (वि) समान बळाचें; सारक्या कर्तृपाचें; तुलनीय (सं).

तुळप (क्रिक) तुळणा करप; जोखप; गुणदोषांची माहिती घेवप; सर्त करप; कोण श्रेष्ठ, कोण कनिष्ठ तें थारावप.

तुळशी-लग्न (न) कार्तीक शुद्ध दुवादशी दिसा हिंदू लोक दारांतले तुळशीची पुजा करून श्रीकृष्णाकडेन तिचें लग्न लावपाचो सुवाळो करतात तो (सं).

तूळसंपात (पु) सूर्य तूळ राशींत प्रवेश करता (तारीख २२ सप्टेंबर) त्या दिसा पृथ्वीच्या उत्तर गोलार्धांत रात आनी दीस सारक्याच काळाचीं जातात. हे घट-नेक तूळसंपात म्हणटात.

ततिया तत्पुरूष (पु) तत्पुरूष समासाचो विग्रह करतकच पयलें उतर तिसरे विभक्तेंतलें आसलें तर त्या समासाक तृतिया तत्पुरूष अशें नांव दितात. देख : आत्मस्तुती : आपणे आपली केल्ली तुस्त. परनिंदा हें उतर षष्टी तत्पुरूष समासाची देख जाता (सं).

तृषा (स्त्री) तान (सं).

तेक (स्त्री) दक्षीण दिशा (के).

तेंकण (न) धिगी; तेंको; आदार.

तेज गती (स्त्री) जलद गती; चपळताय (फासं).

तेथा (क्रिवि) तेथंय; थंय (के).

तेन्ना (क्रिवि) तेदना; त्या वेळार.

तेपन (वि) त्रेप्पन (के).

तेंपराद (न) मसाल्याचें तोंडाक (पु).

तेप्पळ (न) तिरफळ; तेफळ; उग्र वासाची तेफळीची बीय. खतखत्यांत वा हुमणांत घालतात.

तेमेट (स्त्री) तोंक; अग्र.

तेरा साडद (वि) साडे तेरा (के).

तेर्स (पु) तिसरो वांटो; एक तृतियांश; रुजायचो तिसरो वांटो (पु).

तेलतो (पु) तेलाचो थेंबो; इल्लेंशें तेल.

तेलू (पु) (ल्हान भुरग्याचे भाशेंत) तेल. तेल माखया, गे, जीव राखया.

तेवां (क्रिवि) तेन्ना; त्या वेळार (कु).

तेवेचाळीस (वि) त्रेचाळीस (के).

तेव्हळीं (क्रिवि) तेन्ना (१२५०).

तेंसांव (न) हेतू; इरादो; इंतेंसांव (पु).

तैनात (केल्लो) (वि) (एका खात्यांतलो वा राज्यांतलो) अधिकारी कांय कामा-खातीर तात्पुरतो दुसऱ्या खात्यांत वा राज्यांत कामाक नेमिल्लो (अ).

तैनात करप (क्रिक) नेमप; नेमणूक करप; चाकरेक दवरप (अ).

तैनाती फौज (स्त्री) एका शासनान दुसऱ्या शासनाकडे विशेष काळापुरती नोकरेक दवरिल्ली फौज (फा).

तैरवडो (पु) हळीद आनी चण्याचे दाळीचो भिजवन, वांटून, दुदांत विरजून आलें कोथंबीर, हरव्यो मिरसांगो घालून तुपांत तळून हुनहुनीत उदकांतल्यान मसाल्याच्या धंयांत घालून केल्लो खावपाचो वडो.

तोंकयाळो (वि) तोंक आशिल्लो.

तोख (पु) आनंद; खोशी; संतोष (सं).

तोखप (क्रिअ) तोपप; संतोषप; आनं-दप; खोशी जावप (सं).

तोटगार (पु) बागायतकार; शेत-मळयाचो मालक.

तोट्टु (पु) चींव (स्तनाची).

तोंड (पु) व्हाळी; खळयो (का).

तोंड (न) खाडकेसावन माथ्यामेरेन

खाचो दर्शनी भाग; मुखडो; खावप, िवप, ओंकप, स्वास घवप, उलोवप, ाटप, चुंबन घेवप, थुकप आनी हांसप बी ामां करचेलें आंग; मूख; चेहरो; अभि-य करपाचें आनी पळोवपाचें, आयकुपाचें ांग; न्हंय समुद्राक मेळटा तें न्हंयेचें आंग; ायदनांत वस्तू घालपाची आनी काड-ाची वाट; जखमेंतल्यान पू वा रक्त ांवना ती वाट; फुडो; भितर रिगुंची ाट (घोल, बोगदो); सुरवात (सं).

ोंड उष्टें करप – इल्लेंशें कितेंय खावप आग्रहाक लागून).

ोंडगो (पु) उपाय; युक्ती.

तोंड गोड करप – गोड पदार्थ खांवक दिवप.

तोंड चुकवप (क्रिक) तोंडामुखार येवंचें ाळप.

तोंडचे हिशोब (पु) कागदार गणीत ारिनासतना कांय ठोकताळ्यांचे मजतीन नांतल्या मनांत करपाचो हिशोब.

तोंड-दुबळो (वि) धड उलोवंक येना असो. मारके स्पष्ट मागूक येना असो; ख-दुर्बळ.

तोडप (क्रिक) तुटत अशें करप; बंद करप (संबंध. नातं, वळख); मोडप; कापप; ाभो करप; (कुडका) काडप; वेगळो ारप, देंठ कापप; मुळासावन वेगळो ारप, नांगा करप; वाग मारप (सं).

तोंड पळोवप (क्रिक) (ल) मजतीची अपेक्षा करप; गोंदळप.

तोंडपाशीं, तोंडपाशें (क्रिवि) तोंडी; तोंडान उलोवन मागपाचो.

तोंड पेंचप (क्रिक) (ल) लाचारीन कितेंय मागप.

तोंड फिरवप (क्रिक) दिष्टी पडल्यार दुसरीकडे पळोवप; टाळप.

तोडमोड (स्त्री) नाश; बिघाड; इवाड.

तोंड लागप (क्रिअ) (लडायेक, वादाक) सुरवात जावप.

तोंड-वळख (स्त्री) एकामेकांचो तोंड पळोवन जाता तितलोच परिचय; नांव गांव खबर नासून फक्कत एकामेकांचीं तोंडां पळोवन जाता तितलीच वळख.

तोंड सोडप (क्रिक) रागान खूब उलोवप.

तोंडाक (न) जेवणांत पेज, शीत, भाकरी असल्या मुखेल खाणाच्या सांगाताक रूच येवंक चटणी, शाक, भाजी, कालवण, लोणचीं, पापड, रायतें, हुड्डमेथी, करम, सुकें, दबदबीत बी नुसत्याचे प्रकार कर-तात तें.

तोडातोड (स्त्री) कापाकाप; छाटाछाट.

तोंडार थुकप (क्रिक) (ल) निर्भर्त्सना करप; अब्रू काडप; छी थू करप.

तोडोव करप (क्रिक) कळाव लावप.

तोंद्रे (पु) त्रास (का).

तोणो (पु) केंसांतली मोठी ऊव; जड्डो.

तोनेलाद (न) एका टनाचें जोख (पु).

तोप (पु) माथ्याक घालपाची उंच तोंकाची तोपी; टोप. जिरेटोप – चिल-खती जाळी आशिल्लो तोप.

तोपी घालप (दुसऱ्याक) (क्रिक) (ल) फसवप; नागवप.

तोफगाडी (स्त्री) तोफ ओडचेखातीर वापरतात ती गाडी. असली गाडी राष्ट्र-पुरूष आनी राज्य शासनाच्यां वरिष्ठ राज्यपालासारक्या अधिकाऱ्यांचे प्रेतयात्रे-खातीर वापरतात; गनकॅरेज.

तोंमेरेन (क्रिवि) तंवसर; तंवमेरेन.

तोरट (वि) तुरटीचे रुचीचें; कोडसार; आडूक; बेचव.

तोलणावळ (स्त्री) माल तोलपाचें भाडें.

तोल्ल (न) खोती; भागेलपण; तल्लूक.
तोस (स्त्री) उंडयाची भाजिल्ली फांती; टोस्ट (पु).
तोळ (पु) प्रकाशझोत; उजवाडाचो किरण (का).
तोळंभट्ट (पु) पिट्टोळ.
तोळोमासो प्रकृती (स्त्री) सामकी नाजूक प्रकृती.
त्यंव (अ) तशें; तशे तरेन.
त्याणवि (वि) त्र्याण्णव (के).
त्यांशि (वि) त्र्यायशीं (के).
त्यासतरि (वि) त्र्याहत्तर; त्र्यास्तर (के).
त्रयोदस (स्त्री) तेरावी तीथ; तिरोदस.
त्रादुतोर (पु) भाशांतर करपी (पु).
त्रायसांव (न) विश्वासघात; स्वामीद्रोह (पु).
त्राहि (क्रिक) रक्षण कर; पाव (सं).
त्रिघात (पु) कोणाय संख्येक तेच संख्येन दोन फावटी गुणून आयिल्ली संख्या. हो पयले संख्येचो त्रिघात जालो. ६४ हो ४ हे संख्येचो त्रिघात. २७ हो ३ हे संख्येचो त्रिघात.
त्रिचरण (पु) उजो; उज्याक तीन पांय आसात अशें हिंदूंच्या धर्मग्रंथांत सांगलां.
त्रिपाद (पु) उजो; तीन पायांचो (देव).
त्रिपुरा (न) भारताचो पुर्व दिशेंतलो ल्हान संघप्रदेश.
त्रिप्पन (वि) त्रेप्पन; ५३ (अप).
त्रिवार (क्रिवि) तीन फावटी (सं).
त्रिशिरारि (पु) त्रिशिरा राक्षसाचो शत्रू राम (सं).
त्रिसष्ट (वि) त्रेसट; ६३ (अप).
त्रैलोक्य (न) तीन लोकांचो गट. स्वर्ग, पृथ्वी आनी पाताळ हचा तीन लोकांचो संच (सं).
त्र्याण्णोव (वि) त्र्याणव्वद; ९३ (अप).
त्वरा (स्त्री) जलदी; घाई (सं).
त्वेषी (वि) तापट; कोपी; रागीट (सं).

थ—कोंकणी भाशेचे देवनगरी वर्णमाळेचें सत्रावें व्यंजन.
थकडे, थगडे, थडे, तकडे, तगडे, तडे (क्रिवि) थंय; थिगा; तिणयां (कु).
थकवो (पु) वावर करून वा अशक्तायेन आइल्ली ग्लानी; थकावट.
थकूनु (अ) साकून, सावन ह्या अर्थाचें पांचवे विभक्तेचें कूस; थक्कून.
थटक (वि) थक्क; चकीत.
थंडावो (पु) थंडसाण; आराम; शितळ-काय.
थंडी-जोर (पु) थंडी जावन आइल्लो जोर; इन्फ्लुएंझा.
थडें, थडगें (न) मेल्ल्या मनशाची वांदिल्ली समाधी वा वृंदावन.
थड्डी (स्त्री) आयदनां धांकुंची धांकणी.
थतरवितर (वि) भ्रमिष्ट.
थपराको (पु) थापट.
थरवाड (न) कुटुंब (के).
थाणदिवो (पु) खुंट्यार खोयल्लो दिवो; एकाच जाग्यार सदां आसता तो दिवो.
थार धरप, थारो धरप (क्रिअ) थांबप; वाट पळवप.
थिएटर (न) नाटकघर; सिनेमाघर; समारंभ करपाचो महाल (इं).
थूक (स्त्री) निथू; थुकी.
थूंय (अ) यंय (के).
थेटर (न) सभाघर; नाटकाचे वा सिने-

चे प्रयोग दाखोवपाचें घर (इं).
मान घालप (क्रिक) धुमशेण कांडप; लूम करप; अत्याचार करप; आड्डप; वाळ करप; मस्ती करप; आडांगीपण रप.
ोकण (न) आयदनाचेर तुतयान रांगेन ारिल्ले घण, ह्या थोकणांनीं तांब्याचो ांडो, तोप बी सोबून दिसतात आनी कचकतात. हीं थोकणां वर्सांचीं वर्सां तगतात. देवीचें वायट येवन तोंडार खोल ावो उल्यो तर ताकाय विनोदान ोकणां म्हणटात.
थोकणाय (स्त्री) तोखणाय; लाड; अपुर्बाय.
थोंको (पु) लंगडीचो खेळ.
थोगडे (वि) थोडे, कांय (के).
थोटाकप (क्रिअ) थक्क जावप; चड जाप जावप.
थोडेंभितर, थोडक्यांत (क्रिवि) थोडया उतरांनीं.
थोबाड फोडप, थोबाड रंगवप (क्रिक) ुस्कटांत मारप.
थोराय (स्त्री) थोरपण; व्हडवीक; ोठेंपण (के).

द—कोंकणी भाशेचे देवनागरी वर्णमाळेचें अठरावें व्यंजन.
दखलगिरी (स्त्री) जाणीव; लक्षांत घेवप (फा).
दखन (स्त्री) भारतांत नर्मदेचे दक्षिणेचो प्रदेश (हिं).
दगल (स्त्री) कपट; फसवण; घात (फा).
दगदप, दगदगवप (क्रिक) त्रास दिवप; दगदग हाडप; कष्टावप.
दगलो (पु) झगो; काबाय; गावन (फा).
दगावप (क्रिअ) मरप; विश्वासघातान मरप (फा).
दंगो (पु) मारामारी; धुमशेण; झूज; हाणामारी (फा).
दचक (पु) भंय; वचक; भीड; मुर्वत.
दड (स्त्री) तड; धडा; पार; देग (का).
दंड (पु) बाहू; खांद्यासावन मनकटा-मेरेनचो हाताचो भाग; व्यायामांतलो एक प्रकार; जोर (व्यायाम) (सं).
दंडगोल (पु) लांबट, वांटकुळें, पोकळ नळकांडें; सिलिंडर (सं).
दंडणा (स्त्री) ख्यास्त; जुलूम (सं).
दंडनायक (पु) अपराध्यांची चवकशी करून ख्यास्त लावपी सरकारी अधिकारी.
दंडवणी (स्त्री) जुलूम; जबरदस्ती; दादागिरी.
दंडुकेशाही (स्त्री) जुलमी शासन; जुलूम जबरदस्ती करपी राज्य.
दंडुको (वि) दांडो; तोणको.
दड्डो (वि) मूर्ख; बुद्दू; मूढ; दाट; जाड (का).
दणसी (लागप) (क्रिअ) ख्यास्त मेळप (का).
दणो (पु) दोणो (के).
दंततालव्य (वि) जीब दांतांच्या मुळांत आनी ताळवेकडे उखलून केल्लो (उच्चार); दांतयो ताळवो (उच्चार). देख : चोंच, झूज, जोजो बी.
दंतां-ओंवों (पु) किरमाणी ओंवों. दंतांची व्याधी उणी करपी ओंवों.
दंद (पु) धंदो (के).
दंदेली (पु) मजूर; कष्टेली; धंदो करपी

(के).

दनपारची काळजी (स्त्री) दनपारां जेवण मेळत काय, ही चिंता.

दफ्तर (न) ऑफीस, कचेरी (फा).

दबकावप (क्रिक) भेष्टावप; भंय दाखवप.

दबडगो (पु) भेष्टावणी.

दबदबो (पु) दरारो; बडेजाव; मोठेपण; भंय (अ).

दंबें (न) उदक शिपं्चें कल्लें (का).

दबो (पु) यकृत; फिग्द; लिव्हर; पित्ताशय.

दंब्यार (वि) मुक्त; मेकळो (के).

दम (पु) स्वास; प्राणवायू; खीण; पळ; अस्तित्व; सामर्थ्य (फा).

दमट (वि) ओलसार.

दमबाजी (स्त्री) दबकावणी; भेष्टावणी (फा).

दमब्यारी (अ) फुकट; व्यर्थ (के).

दयाहीन (वि) निर्दय; बिलकूल दयामाया नाशिल्लो (सं).

दर (स्त्रीपु) एके वस्तूचें विकरेचें मोल; थारायल्ल्या वजनामापांत एका जिनसाचें विकरेचें मोल (फा).

दरकदार (पु) अधिकारी (फा).

दरबस्त, दरोबस्त (वि) सगळे; तमाम (फा).

दरवाल (पु) द्वारपाल (अ).

दरसाल (क्रिवि) प्रत्येक वर्स; प्रत्येक वर्साक; वर्साचे वर्सा (फा).

दरिद्री नारायण (पु) दळिद्री मनशाच्या रुपांत दिष्टी पडटा तो नारायण देव; दळिद्री मनीस.

दर्वेवप (क्रिअ) दया येवप; पाझरप; द्रवप.

दर्शनसंतोषी (वि) देखणो; जाच्या दर्शनान लोकांक सूख जाता असो (सं).

दलयत (पु) कचेरेंतलो मानाय वा शिपायक.

दवंडी (स्त्री) जनलोकांमदीं जाहीर घोपणा करच्या वेळार वाजयतात तो धोल; घोषणा (सं).

दवणो (पु) शंकर देवाक पुजेंत वाहतात अशी वामादीक पत्री.

दवरप (क्रिक) एका जाग्यार अखेरखप; बाळगप (नायकीण); दोरान बांदप (अप); जातीभायर घालप (जात दवरप); बारसो करप (नांव दवरप); नांव दवरप (दोष दिवप); नेम करप (देवाक मुपारी दवरप).

दष्ण (स्त्री) दसवंत; दसण.

दसाड (वि) साडे धा (के).

दसुण (स्त्री) दष्ण (के).

दस्तूर (पु) हस्ताक्षर; पारशी धर्मगुरु (फा).

दस्तैवजी चित्रपट (पु) सत्यपरिस्थितीची माहिती तोंडी सांगत दाखयतात तो परिचयपट; डॉक्युमेंटरी फिल्म.

दस्तो (पु) तुवकाचे नळयेफाटलें हातान धरपाचें पेड; संच (फा).

दस्साड (वि) साडे धा; १०॥ (के).

दळदार (वि) कमदार; सत्व आशिल्लो; रुचीक.

दळदीर (न) गरिबी; दळिद्र; दुर्दैव.

दळवट (पु) सर्वनास (अप).

दळवटप (क्रिक) गुड्डावप; माड्डप; तडफडप; दाळाक लावप; मारून उडवप.

दळवार (पु) सैनीक.

दक्षिणाचार (पु) शाक्त उपासकांचो

दोक्त पंथ; वेदधर्मानुसार शक्तिदेवीची पासना.

क्षिणाचारी (पु) वैदीक पंथी शाक्त पासक.

ाकवाल (स्त्री) द्राक्षांची वाल.

ाखय-लिपय करप (क्रिक) मात्शे दाखलेशें करून लिपवप.

ाटसाण (स्त्री) घटाय; जाडी.

ांड (पु) शेतांतलो बांद.

ांडगो (वि) तरूण; जुवान; मानाय.

ांडपट्टो (पु) एका हातांत दांड आनी दुसऱ्या हातान दुधारी तरसाद वावुडपाचो खेळ.

दांडो (स्त्री) दांडयांचेर खारें नुसतें सुकोवपी खारव्यांचो वाडो (मडकयची दांडी). अगल्या वाड्याक दांडो अशेंय म्हणटात. वगर्लेचो, मुंबै खारचो दांडो.

दाड्डि (स्त्री) दाड (के).

दाढी करप (क्रिक) खाडाची, पोल्यांची केसांची आनी / वा मिशयांची कापणी करप.

दाढी-दिक्षीत (वि) दाढीवालो (मस्करेन म्हणप).

दाणादाण उडवप (क्रिक) वाताहात करप; मारून, धपटून धांवडावप.

दांतांच्यो कणयो करप — भोवन भोवन विनत्रप.

दादरो (पु) पिकिल्ल्या शेतांतल्यान देवस्थानाच्या म्हाजनांनी धान्य वाजयत रातचें शेत्राण माड अश व्हडान म्हणत गेनाच्या कणगो बुड्डुपाची भोंवडी. ही भोंवडी करतकच वीक नड जाता अशी जनां समजुत आसा (कु).

दानविधी (पु) दान दिवपाचो शास्त्रीक सुवाळो (सं).

दानशील (वि) दान दिवंची ओड आशिल्लो (सं).

दांपत्य (न) घोवबायलेचें जोडें; दंपत्य.

दांबें (न) छपरावेल्यान उदक व्हांववपाचो व्हड नळो; वालेंत.

दामेली (पु) पैशेकार; दुडवांकार (के).

दायकी (स्त्री) जापसालदारकी.

दार (पु) धारण करपी, सांबाळपी, मालक ह्या अर्थाचें कूस. फौजदार, जमादार (फा).

दारवंट (न) हुंबरो.

दारवटो (पु) महाद्वार; वेस.

दारांबो, झारांबो (पु) रानवट आंब्याचो रूख.

दाली फापुडप (क्रिक) दाल्येंतलें मगलें धान्य (अन्न) वांटून सोंपवप; काम बंद करप; कार्यक्रम सोंपप.

दार्ष्टीक (वि) बुदवंत (के).

दाक्षायणी (स्त्री) दक्ष प्रजापतीची धूव सती ही महादेवाची पयली पत्नी. दक्ष प्रजापतीक जायत्यो धुवो आसल्यो. मारीच ऋषीची पत्नी ही दक्षाची दुसरी धूव.

दिक्पाल (पु) दिशेचो राखणदार देव. पुर्वेचो इंद्र; आग्नेय दिशेचो अग्नी; दक्षिणेचो यम; नैर्ऋत्य दिशेचो नैर्ऋत देव; पश्चिमेचो वरूण; वायव्य दिशेचो वायू; उत्तरेचो कुबेर; ईशान्य दिशेचो ईशान; ऊर्ध्व दिशेचो ब्रह्मो आनी अधर दिशेचो अनंत देव. हे धा दिक्पाल.

दिगाय, दिघाय (स्त्री) लांबाय; उंची; मोठेपण; थोरवी (सं).

दिग्गज (पु) आठ दिशांनीं मळब तोलून धरपी आठ हत्ती; (वि) महापराक्रमी.

दिग्गी (स्त्री) लांबाय (के).

दिडकी (स्त्री) देड दुगाणीचें तांब्याचें

पोन्नें नाणें; पैशाचें पोन्नें नाणें; तीन पानदुडवांच्या मोलाचें नाणें.

दिडी (स्त्री) भजनाचो ल्हान तंबुरो.

दिनदर्शिका (स्त्री) पंचांग; कॅलेंडर (सं).

दिनंदिन (क्रिवि) दिशींदिशीं.

दिपक (पु) संगितांतलो एक राग. श्रेष्ठ संगीतज्ञान. तिळसना हो राग आळयलो तर ताका लागून दिव्यांची आरास उप्रासताली अशी समजूत आसा (सं).

दिपावली (स्त्री) दिवाळेचो उत्सव (सं). दिव्यांची रांग. आश्वीन वद्य चतुर्दस.

दिप्तिवंत (वि) पर्जळीत (सं).

दिप्लॉम (पु) पदविका; प्रमाणपत्र; सर्टिफिकेट (पु).

दिबखुरियां (क्रिवि) दिमखुरयांनीं; हातांनीं आनी दिबयांनीं.

दिब्बण (न) लग्नाची वरात (व्हंकलपावणी) (का).

दिंभ (स्त्री) दिंबी (के).

दियोसीज, डायसीज (स्त्री) कॅथोलीक बिश्पाचे मार्गदर्शनाखालचो धर्मप्रांत (पु/इं).

दिरबांकुर (पु) दुर्वांची आंकरी; हळयारी (के).

दिरेतोर (पु) संचालक; दिग्दर्शक; डायरेक्टर (पु).

दिवकुलीं (क्रिवि) दिमखुरियां.

दिवंगत जावप (क्रिअ) मरप; स्वर्गार वचप (सं).

दिवज (न) कांय देवस्थानांत वर्सुकें जात्रेक भोवजन समाजांतल्यो बायलो कुंबारी पंचारती पेटोवन देवाक दाखयतात तीं दिवजां.

दिवजांची जात्रा (स्त्री) ज्या दिसा देवस्थानांत साबार बायलो देवाक दिवजां दाखयतात तो जात्रेचो सुवाळो.

दिवटोणी (स्त्री) मेणवात पेटोवन खोंवची खुटी.

दिवप (क्रिक) ओंपप; कौल दिवप – आश्वासन दिवप; ख्यास्त दिवप – ख्यास्त भोगूंक लावप; माथ्यार दिवप – जापसालदार धरप; भायरी दिवप – (ल) रागार जावप; फांशी दिवप – फांसार गोळाक लावन मारप; सुळार दिवप – सुळार चडोवन मारप; खंडान दिवप – कबलात करून खोती दिवप; दान दिवप – धर्मीक कर्तव्य म्हणून मोटें आम्थन दिवप; पिंड दिवप – मेल्ल्या पुर्वजांच्या नांवान अन्नाची उंडी मंत्र म्हणून ओंपप; स्राप दिवप – कितेंय वायट जांवचें म्हणून जाहीर इच्छा प्रगट करप.

दिववप (क्रिक) दिवंक लावप (अप).

दिवळो (पु) नांगरिल्ल्या शेतांत दिफळां फोडपाचो घोटचाचो दांडो.

दिव्यकथा (स्त्री) देवांसंबंदीची कथा.

दिशींनिशीं (क्रिवि) दिसाचें आनी रातचें.

दिश्पेंस (न) सवलत. ही अधिकारी मनशाकडच्यान (पाद्री) घेवंची आसता; धर्मकर्तव्यांत वा धर्माचरणांत सवलत (पु).

दिश्कुसांव (न) चर्चा; वाद; उलोवणें (पु).

दिसपट्टो (क्रिवि) दर दिसा.

दिसवडो (पु) रोजगार; वावरधंदो; मजुरी; एका दिसाचो मुशारो.

दिसावडेकार (पु) एका दिसाचें मानायपणाचें काम करून दिसावडो घेवन हाताच्या पोटार संवसार चलवपी गरीब कष्टेली.

दिसुजवाडे (क्रिवि) दिसा उजवाडे (के).

ाक्षीत (वि) दिक्षा घेतिल्लो; एकवतान ागुंचो सपूत घेतिल्लो; दिक्षा दिल्लो; ाक्षेच्या संप्रदायाप्रमाण वागपी; (न) ाक आडनांव (सं).

ोख (पु) काजी बियांच्या टरफलांचें ाल. हें तेल मदेराक लायलें तर लांक-ाक वाळटी लागना. बैलगाडयेच्या ाकांक हें तेल वंगण म्हणून उपकरता. ाका काजयेल अशेंय म्हणटात.

ीदलो (क्रिस) दिलो (के).

ीनवत्सल (वि) दिनांचो दयाळू (सं).

ीपगृह (न) समुद्रांतल्या खडपार तारवां आपटुचीं न्हय म्हणून खडपार उंच खांबो ानी ताच्या माथ्यार रातचो दिवो पेटोंव ेत अशी व्यवस्था आशिल्लें घर; दीप-स्तंभ (सं).

दीपचंदी (पु) चौदा मात्रांचो, चार वांटयांचो ताल (सं).

दीर्घदर्शी (वि) दूरदिष्टीचो; फाटलो फुडलो विचार करून वागपी (सं).

दीर्घदृष्टी (स्त्री) पैसमेरेन पळोवपाची नदरेची शक्त (सं).

दीर्घवर्तूळ (न) दोन विरुद्ध बाजूंनीं लांबिल्लें वलय (वळें) (सं).

दीर्घायू (वि) खूब वर्सां जगपी (सं).

दीर्घोद्योग (पु) खूब काळमेरेन करचो पडटा असो कष्टाचो वावर (सं).

दीर्घोद्योगी (वि) खूब काळमेरेन कष्टांचो वावर करपी (सं).

दीस लागीं पावप – (ल) सुतकाचे दीस (मरण) लागीं पावप.

दुखणें काडप (क्रिक) वायट भोगप; दुसऱ्या दुखणेकाराची शुश्रुषा करप.

दुखांबी (वि) दोन खांब्यांचेर आधा-रिल्लो मांगर वा तंबू.

दुखावप (क्रिअ) दूख जावप; मार बसप; जखम जावप.

दुक्ख (न) कष्ट; खंत; वेदना; तळ-मळ; शोक; दुक्ख; दूख (सं).

दुक्खद (वि) दुक्ख दिवपी (अप).

दुक्खी (वि) दुक्ख जाल्लो; खंती; व्यथीत; दुक्ख भोगपी; दुःखांत पडिल्लो.

दुक्खी (वि) दुख्ख भोगपी; खंत करपी; शोक करपी (सं).

दुगलावप (क्रिअ) जोगलेवप (के).

दुगाणी (स्त्री) दोन पयांचें पोन्नें नाणें; अर्दो रूब.

दुजोरो (पु) पाठबळ; आधार; अनु-मोदन; तेंको.

दुडवादीक (वि) श्रीमंत.

दुडू-आडको (पु) पैशे आनी धन; द्रव्य आनी मालमत्तो (का).

दुतर्फी (वि) दोन बाजूंनीं; दोन तरांनीं; दोन पंगडांचे वतीन परस्पर विरोधी (फा).

दुदवाल (स्त्री) रगत शुद्ध करपी सार्सा-परिला वनस्पत.

दुल्शी (वि) पांच. कोयंडे बालांच्या खेळांत खणीमावन बालामेरेन कोयंडयान अंतर मेजतात ताचे आंकडे.

दुदुलो, दुदू (पु) भुरग्यांचे भाशेन दूद.

दुदयाचे कडंब (पु) दुदयाच्या किशिल्ल्या गरांत खोवून, गोड बी घालून उकडिल्ले हालउंडे.

दुबती (वि) दूद दिवपी.

दुदवाली (स्त्री) उपळसरी, दुदशेरी, अनंतमूळ.

दुपाटो (पु) दोन पटे खांद्यावेल्यान घेतात ती उपरणी (शेलो-दुपाटो).

दुबळेवप (क्रिक) अशक्त जावप.

दुदी सांदन (न) तांदळांच्या रव्यांत दूद, फोव, गोड, ताक मुरोवन मागीर शिज-यल्लें सांदन.
दुभवप (क्रिक) दूद काडप (गोरवाचें).
दुभाव (पु) दुबाव; संशय; वेगळी येव-जण (सं).
दुमत (न) दुसरें मत; वेगळें मत; वेगळो विचार (मं).
दुमदुमप (क्रिअ) घुमप; पडसाद येवप; घुमघुमप.
दुरंगी (वि) दोन रंगांचो.
दुराणी (पु) अफगाण लोकांतली एक जात. अहमदशहा अबदल्ली हो दुराणी अफगाण आशिल्लो.
दुराय (स्त्री) (शेतांतली) दुसरी नांग-रट (कु).
दुरावप (क्रिक) दोष दिवप; (क्रिअ) पैस पावप.
दुरावो (पु) पैससाण.
दुर्घटना (स्त्री) वायट घडिचार; अप-घात (मं).
दुर्घटना विभाग (पु) हॉस्पिटलांतलें अप-घातांत जखमी जाल्ल्या वायटकारांचेर उपचार करपाचें वॉर्ड; कॅज्वल्टी वॉर्ड.
दुर्मुखप (क्रिअ) तोंड वायट करप; तोंड वांकडें करप. (सं).
दुर्लक्षणी (वि) वायट चिन्हांचो; अव-चिन्नांचो; अपशकुनी (सं).
दुर्वासना (स्त्री) वायट इच्छा; पापी वान्सा (सं).
दुल्जेंस (न) सवलत; अपराधाची माफी (पु).
दुल्लड (स्त्री) दोन पदरी माळ.
दुल्लडी (वि) दोन पदरी.
दुवाळयांची (वि) दुवाळो लागिल्ली; गुरवारीण. दुवाळयांक खेलें तेरें, फुडें किते जातलें वरें ?
दुवेत (न) दुसरें वियेत; (वि) दुसऱ्या वियेताचें (वासरूं).
दुव्वो (पु) दोन थिपक्यांचें इस्पिकेचें पान.
दुशण (न) दोष; वायट गूण; वायट आरोप (सं).
दुश्करणी (स्त्री) दुष्कर्म; वायट करणी.
दुष्ट (वि) दुषीत; इबाडिल्लो; चुकीचो; दोष आशिल्लो; रोगयाळो. तर्कदुष्ट – तर्कशास्त्राचे नदरेन चुकीचो. व्याकरण-दुष्ट – व्याकरण शास्त्राप्रमाण चुकीचो (मं).
दुष्टचक्र (न) एकाद्री वायट परिस्थिती सुदारचे खातीर केल्लो हर एक उपाय ती स्थिती चड इबाडीत वता अशी अवस्था (सं); व्हिशस सर्कल.
दूकि (पु) पुर्तुगाली राजदरबारचो पयल्या पांवड्याचो सरदार; पुर्तुगालच्या राज-घराण्यांतलो सरदार; येरोपांतल्या पान्न्या संस्थानांचो राजा (पु).
दूदकारीण (स्त्री) आवयचें दूद पावना वा मेळना म्हणून तान्या भुरग्याक पैशे दिवन दवरिल्ली दूद दिवपी बायल.
दूद-कोल्ड्रींक (न) दुदांत साकर आनी सरबत घालून केल्लें आधुनीक पिवन (इं).
दूदसाकर (स्त्री) दुदांतले गोडसाणीचें अर्क; लॅक्टोज.
दूर (क्रिवि) पैस; (सं); (स्त्री) वर्दी; तक्रार; दोष; चाडी; निंदा (का).
दूरदर्शक (पु) दुर्बीण; पैशिल्ली वस्त लागींसावन दिसता तशी दाखोवपी भिंगां (लेन्स) आशिल्लें आवत (सं).
दूरदर्शन (न) किरणांच्या लाटांवरवी

चलत्या देखाव्यांचे फोटो काडून ते पयशिल्या दूरदर्शन पड्ड्याचेर साथीच्या आवाजासयत दाखोवपा-आयकवपाची विज्ञानीक व्यवस्था; टेलेविजन (सं).

दूरप्रकाशचित्रण (न) पैससावन फोटो (प्रकाशचित्र) काडपाची विद्या; टेलेफोटोग्राफी (सं).

दूरमुद्रक (पु) पैस आशिल्ल्या यंत्रान कागदार मजकूर टायप करपाची यंत्रव्यवस्था; टेलेप्रिंटर (सं).

दूरसंवेदना (स्त्री) अफकी घडिल्ली गोष्ट कळपाची शक्ती (सं).

दूरेक्ष (पु) पैशिल्लें दिसपी कांचयंत्र; टेलेस्कोप; दुर्बीण (सं).

दृक्-श्राव्य (वि) दिसपी आनी आयकूंक येतपी (सं).

दृग्गोचर जावप (क्रिअ) दिसप; दिष्टीक पडप (सं).

दृढ अंक (पु) अविभाज्य अंक. दिल्ले संख्येक तेच संख्येन आनी १ हे संख्येबगर आनीक खंचेच दुसरे संख्येन भाग तुटना अशी संख्या. देख : ३, ५, ७, ११, १३, १७, १९, २३, २९, ३१, ३७, ४१, ४३, ४७, ५३, ५९, ६१, ६७, ७१, ७३, ७९, ८३, ८९, ९७, १०१, १०३ बी.

दृढिकरण (न) निश्चितीकरण; घटवाय दिवप; नक्की करप (सं).

दृष्टिगोचर (वि) सामान्य नदरेन दिसता असो (सं).

दृष्टिपटल (पु) उगडचा दोळ्यामुखार आशिल्ले वस्तूची प्रतिमा दिसपी दोळ्याचो पड्डो (सं).

देकप (क्रिक) पळोवप; मळप (के).

देंकळो (पु) साव्या उदकांतली खरू.

देकार (पु) दिवंची मान्यताय वा कबुली

देकून धरप (क्रिक) माहीत करून घेवप; जाण जावप (के).

देक्लारासांव (न) लेखी विधान; जाहीर सांगणी; न्यायालयांतलें आफिदावीत; प्रमाण केल्लें विधान (पु).

देग्रेद (स्त्री) हद्दपारीची शिक्षा (पु).

देग्रेद मारप (क्रिक) गुन्यांवाखातीर शासनान देशाभायर तुरुंगांत रांवची ख्यास्त दिवप (पु).

देट्टो, देठो (पु) महाद्वार; देवडी; गेट.

देडकी (स्त्री) पोन्नो एक पैसो; देड (१॥) हे संख्येचो पाडो वा लेख. एक देडें देड, बे देडें तीन, तीन देडें साडेचार, चार देंडे स, पांच देडें साडेसात, शंभर देडें देडशें.

देड्डेंशें (वि) देडशें (के).

देंपो (पु) टोळ.

देफेंझ (स्त्री) हल्ल्याक दिवपाचें तोंड वा प्रतिहल्लो; आरोपाक दिवपाचो प्रत्यारोप वा प्रत्युत्तर; तक्रारीक दिवपाची जाप (पु).

देरु (पु) देर (के).

देव (स्त्री) दिवप; देणें; विक्री; देकार.

देवकृत्य (न) देवकारें; पुजापाठ, होमहवन बी.

देवगुरू (पु) बृहस्पती देव.

देवघेव करप (क्रिक) दिवपाघेवपाचो, खरेदीविक्रीचो वेव्हार करप.

देव देव करप, देवधर्म करप – देवकार्य करप; दानधर्म करप.

देंवणी (स्त्री) देंवती; उतरण; उतरती.

देवताकांड (न) भगवद्गीतेच्या चौथ्या अध्यायासावन अकराव्या अध्यायामेरेनचो भाग (१२९०).

देंवती (स्त्री) उतरण; उतरती.

देवदार (पु) हिमालयासारक्या पर्वतां-दोणीनीं जावपी उंच धवो रूख. हो शंबर-दोनशीं वर्सां जगता. घट्ट मदेराचें लांकूड मेळटा. हो रूख सुंदर आनी उंच आसता.
देवधर्मिष्ट (वि) देव आनी धर्म हांकां पाळो दिवपी; धर्मान वागून देवभक्ती करपी.
देवधर्मिष्टकाय (स्त्री) देवभक्ती आनी धर्मीक आचरणाची वृत्ती (सं).
देव पावप (क्रिअ) (ल) (आपल्या) मनासारकें जावप.
देवपिसो (वि) देवभक्तीच्या नादांत पिशेपणां करपी.
देवणें (न) देंवती; उतरण (के).
देवबाप्पा करप (क्रिक) (भुरग्यान) देवाक नमस्कार करप.
देवयान (न) अंतराळाचें उत्तरदिशेचें अर्द (सं).
देवरीण (न) आमी देवाचें लागतात तें देणें; देवभक्ती आनी प्राणीमात्रालागीं दयेमायेची वर्तणूक (सं).
देवळ (न) देवूळ (के).
देवाची कूड (स्त्री) हिंदू घरांत देव पुजतात ती कूड; देवाचें वारें आंगांत येता असो गुरव वा हेर भगत.
देवाच्यान (क्रिवि) देवाची आण; देवाचो सपूत.
देवांगना (स्त्री) स्वर्गांतली अप्सरा.
देवाणघेवाण (न) देणेंघेणें; देवघेव; वेव्हार; व्यापारधंदो.
देवारी (पु) पुजारी.
देवासांव (न) देवस्पण; देवकार्य; देव-पण; देवकारें; देवाचो उत्साव; फेस्त (पु).
देशमुखी (स्त्री) देशमुखाचें वतन आनी सत्ता वा पदवी.
देसकारी (स्त्री) देशाचो कारभार करपी म्हाजनांची सभा.
देसाई, देसाय (पु) एक आडनांव; गांवाचो अधिकारी; (देह + शाही > फा). आदिलशाही काळासावन देसाय, सर-देसाय, देशपांडे, मरदेशपांडे, मरदेशमुख, बी किताब आनी आडनांवां प्रसिद्ध आसात.
देसेंत (वि) सभ्य; शिष्टाचारान वागपी; देखणो; योग्यतेचो; सोबीत (पु).
देसेंदेत (पु) पुर्तुगेज आनी भारतीय हांची मिश्र संतत; मिश्तीस (पु).
देहदंड (पु) मरणाची ख्यास्त (सं).
देहधर्म (पु) मनशाचे कुडीचो लागणूक; जल्मासावन मर्णामेरेन कुडीक भोगता तें सुखदुक्ख; कूड सांबाळचे खातीर आरोग्य-शास्त्राचे, नितीधर्माचे पाळचे लागतात ते नेम (सं).
दैव उबें रावप – नशिबांत त्रास भोगचो पडप.
दैव फिरप (क्रिअ) बऱ्यांतल्यान वायट वा वायटांतल्यान बरे दिस येवप.
दैवाची परिक्षा पळोवप – (ल) धोक्यांत घालून घेवप; धाडस करप.
दैवाक रडप – दैवाक दोष दिवप.
दैवाधीन (वि) नशिबाचेर अवलंबून आशिल्लो (सं).
दैवी संपत्ती (स्त्री) निर्भयता (धैर्य). सात्वीक कुलीन वृत्ती, ज्ञान आनी योग हांची आवड, उदारपण, निग्रह, आस्तीक-पण, ज्ञानार्जन, तप आनी खरेपण ह्या गुणांची जोड (लाभ) (सं). अहिंसा, सत्य, शांती, त्यागवृत्ती, निस्पृहता, दया, मोवाळ सबाव, वायट वर्तणुकीची लज आनी सुमरेपण नासप हे दैवी गूण (भग. १६ वो अ.).

दोड (स्त्री) घडी; दुमड; घडयेची शिरकुटी.

दोंड (स्त्री) घळण; दोंगराची देंवती.

दोडटी, दोडो (वि) दुपेट; दोन थरांचो; दोन घडयांचो; चार दोडटी – चार घडयांचो, चार पदरी, चार थरांचो, तीन दोडटी – तीन थरांचो (का).

दोड्डाचार्य (पु) परम गुरू; गुरूचो गुरू; व्हडलो आचार्य (का).

दोड्डे मोगरें (न) बटमोगरो; सहस्रमोगरें (का).

दोड्ड-सावकार (पु) धनशेटी; वैभवशाली श्रीमंत मनीस (का).

दोणकार (पु) पनेळकार; तारयो.

दोंदोन (वि) दोन दोन (के).

दोनीचो (वि) दुसरो (के).

दोसीशीं (वि) दोनशीं (के).

दोब्रावप (क्रिक) दोब्राद करप; दुसरे फावटी म्हणप (पु).

दोबु (पु) हीम (के); दव.

दोळे उगडप (क्रिक) दोळे उक्ते करप; (क्रिअ) (ल) शुद्धीर येवप; गैरसमज दूर जावप; खरी गोष्ट कळून येवप.

दोळे करप (क्रिक) (ल) दोळे वाटारप (रागान).

दोळे जळप (क्रिअ) (ल) दोळे चुरचुरप; दोळे भगभगप.

दोळे मिटप (क्रिक) दोळे धांपप; (ल) मरप.

दोळे मोठे करप (ल) दोळे वाटारून अजाप वा राग दाखवप.

दोळे वचप (क्रिअ) (ल) नदर वचप; आंधळो जावप; दिसपाची शक्ती ना जावप.

दोळो (पु) झाडाच्या कांडाक फुटिल्लो नवो कोंब वा आंकूर.

द्रम्म, द्राम (पु) प्राचीन नाणें. १६ पण–द्रम्म, १६ द्रम्म–निष्क (प्रा).

द्रवण (न) वितळप; स्थायू (सॉलीड, घन) वस्तू द्राव रुपांत वितळप (सं).

द्रव्यांतर (न) द्रव्यांत जाल्लो बदल. देख : पावाचें द्रव्यांतर क्रिस्त स्वाम्याच्या मासांत आनी द्राक्षासवाचें द्रव्यांतर क्रिस्त स्वाम्याच्या रक्तांत जाता तें. देवाक अर्पण केल्ली वस्तू (निवेद्य) देवाचो प्रसाद म्हणून परत आपणे घेवप.

द्राक्षसाकर (स्त्री) द्राक्षांचे वा म्हांवाचे गोडसाणींचें अर्क; ग्लुकोज; डेक्स्ट्रोज (म्हांवसाकर, फळसाकर).

द्राक्षाम्ल (पु) द्राक्षातलें अॅसीड; तार्तारीक आम्ल (सं.)

द्रूत (वि) हेरांपरस चड वेगान वावुरपी; चड गतीन धांवपी; चड वेगान वावुरपाक उपयोगी (सं).

द्रूतमार्ग (फ) फास्ट गाडयो चलोवंचो मार्ग; एक्सप्रेस हायवे.

द्वारमंडप, दारमंडप (पु) देवळाचो वा व्हडा घराचो सोंडयो (सं).

द्विघात (पु) एके संख्येक तेच संख्येन गुणून आइल्लो गुणाकार; संख्येचो वर्ग (सं). ४ हो २ चो द्विघात. पंचवीस हो पांचांचो द्विघात.

द्विदल (वि) दोन दाबींचो; दोन दाळींचो (दाणो) (सं).

द्विपत्नीक (वि) दोन पत्नी आशिल्लो (सं).

द्विपदवीधर (पु) विद्यापिठाच्यो दोन पदव्यो घेवपी (सं). डबल ग्रॅज्युएट.

द्वैत (न) दुजो भाव; दुजेपण; दोन ही भावना; वेगळेपणाची कल्पना; भेदभाव (सं).

द्वैत मत (न) जिवात्मो आनी परमात्मो हे वेगळे आसात अशें मध्वाचार्याचें मत.

ध—कोंकणी भाशेचे देवनगरी वर्णमाळेचें एकुणिसावें व्यंजन.

धकटेकार, धगटेकार (पु) खेयरोगी; बारीक जोर येवपी; कडकी लागिल्लो.

धगडी (स्त्री) शिदळ बायल.

धगमोडें (वि) चड हून न्हय आनी थंडय न्हय अशें.

धगळप (क्रिअ) (दूद) विटकळप; (रगत) दुषीत जावप; (आरोग्य) इबाडप.

धडंग (वि) घटघुमट.

धडपडो (वि) धडपड करपी; धुडबुडो.

धडबडावप (क्रिक) रागार जावप; आमडून घालप; दम दिवप; धुडकावप.

धडबडो (वि) धडपडो; धुडबुडो; धांदली; अस्थीर.

धडाडी (स्त्री) तडफ; साहसी वृत्ती; धाडसी वृत्ती; तडफदार गती.

धडेवांटप (न) एकत्र कुटुंबांतल्या सगळ्या वारसांमदीं इस्टेटीची केल्ली सरळ वांटणी; तात्पुरती वांटणी; आपसांतली वांटणी; हुंडेवाटप.

धडो (वि) घटघुमट; सारको; बरो; लांकूड चिरपाखातीर लागता ती बांदावळ. (पु) हिंमत. जिवाचो धडो करप—हिंमत धरप.

धड्डा (वि) बावळट.

धणकुटी (स्त्री) धोणकी; धनुर्वात.

धणू (न) धनुष्य; तिरकमठो (सं).

धतरमतर (वि) अनिश्चीत; डळमळीत; अस्पष्ट.

धनगती शास्त्र (न) शक्तीविज्ञान; शक्ती आनी गतीचें विज्ञान; Dynamics.

धनचिन्ह (न) + अशी बेरजेची खूण; ऋणचिन्ह — अशें न्हय करून वा उणें करून उरता तें.

धनबिंब (न) एकाद्या देखाव्याच्या ऋणबिंबाची प्रतिकृती (पॉजिटीव).

धनरेषा (स्त्री) हस्तसामुद्रीक शास्त्रानसार तळहातावेली आयुष्यांत धनाच्या सुखाचें प्रमाण दाखोवपी रेषा (सं).

धनसंचय (पु) द्रव्याचो गाठो; मुदगो (म).

धनसंपत्ती (स्त्री) पैसोआडको, भाटवेंस बी (म)

धनिष्टें (न) धनिष्ठा नक्षत्र (के).

धनी, धन्नी (वि) पैशेवालो; श्रीमंत (पु) मालक.

धनुरासन (न) पोटार न्हिदून पांय उखलून हातांनीं फाटसून धनुष्याभाशेन धरपाचें योगासन (सं).

धनुष्कोटी (स्त्री) धनुष्याचें तोंक; भारताच्या दक्षीण तोंकार रामेश्वरालागसारचें हिंदूचें एक पवित्र तीर्थ (सं); धनुष्कोडी.

धनेस्त (वि) श्रीमंत (सं).

धन्यताय (स्त्री) बऱ्या कर्तुपाखातीर जाल्लें समाधान (सं).

धमाली (वि) फटकिरो; भ्रमशेण घालपी.

धम्मक लाड (पु) धुमको; धुमक्याचो मार.

धमाली (स्त्रीं) ढोंग; सवंग; फटिंगपण; (वि) सवंगी; धोंगी; फटींग.

धरप (क्रिक) चालू रावप; चालू दवरप; आडावप. पावसान सामकें धल्लां. ताणें सकाळीं उठून रडप धल्लां.

धरयां (अ) धरून; पासून ह्या अर्थाचें कृम.

धर्म (पु) कर्तव्य. पुत्रधर्म – पुताचें आवय-बापायविशींचें कर्तव्य; पतिधर्म – पतीचो पत्नीविशींचो धर्म म्हळयार तिचो मोग करून जल्मवेर एकामेकांशीं एकनिष्ठ गवप आनी संवसारांत एकामेकांक मांवाळप; पत्नीधर्म – पतिव्रताधर्म, पतीविशींचें कर्तव्य म्हळयार एकनिष्ठा आनी सेवा. कुळधर्म – कुळाची परंपरा म्हळयार कुळांनल्या बऱ्या पुर्वजांनीं जोडिल्ली किर्ती मांवाळप. मित्रधर्म – मित्राक दगो दिवंचो न्हय हें कर्तव्य. राष्ट्रधर्म – राष्ट्राविशींचें कर्तव्य; राष्ट्रभक्ती.

धर्मकिर्तन (न) धर्मनिष्ठेन केल्लें धर्म ह्या विषयावेलें प्रवचन (१२९०).

धर्मगुरू (पु) धर्माचरणाचें लोकांक शिक्षण आनी मार्गदर्शन करपी; धर्मसंस्कार करपी आचार्य; क्रिस्तांवांचो पाद्री; मुसलमानांचो मौलबी; हिंदूंचो स्वामी (सं).

धर्मभोळो (वि) येवजिनागतना अंधश्रद्धेन वागपी; धर्म म्हणून फालतू चालीरितीक म्हत्व दिवपी.

धर्मग्राम (पु) एके इगर्जेंत वावुरपी पाद्रीविगार आनी ते इगर्जेचे भजक क्रिस्तांव हांची वसती वा गांव; फिर्गज (सं).

धर्मपिसांट, धर्मपिसो (वि) धर्माच्या नांवान लोकांक छळपी.

धर्मप्रसारक (पु) आपल्या धर्माचो प्रचार करपी; मिशनरी (सं).

धर्मप्रसारकार्य (न) आपल्या धर्माची शिकवण परधर्मियांक दिवपाचो वावर; मिशन (सं).

धर्मप्रसारसंस्था (स्त्री) धर्मप्रचारिणी संस्था; मिशन (सं).

धर्मलंड (वि) धर्म नाशिल्लो; अधर्मी.

धर्मवीर (पु) धर्माखातीर कूड झरवपी आनी त्याग करपी थोर मनीस (सं).

धर्मसमीक्षण सभा (स्त्री) पाखंडी क्रिस्तांवांची चवकशी करून तांकां ख्यास्त लांवची म्हणून रोमन कॅथलीक धर्मसंस्था आनी पोप देशोदेशांत पाद्री न्यायाधिशांची त्रिबुनाल दे इन्क्रिजिसांव ह्या नांवाची धर्मसमीक्षण सभा गुप्त चवकशी करून आरोपीक मध्ययुगांत (१६ वें ते १८ वें शतक) ख्यास्त फर्मायताले ती न्यायसंस्था. असली न्यायसभा गोंयांत दोन-अडेचशीं वर्सां आसली.

धर्मसिंधू (पु) हिंदू धर्मशास्त्राची फोडणिशी करचेखातीर आनी लोकांक धर्माचरणांत मार्गदर्शन करचेखातीर १७९१ सालांत रचिल्लो एक संस्कृत ग्रंथ.

धर्मस्थापना (स्त्री) नवीन धर्मपंथाची उभारणी; धर्मजागृती; चालू धर्मसमजुतींत केल्ली क्रांती; रूढ धर्माचें परिवर्तन (सं).

धर्माचो ओखतांसाळ (स्त्री) फुकट वखद उपचार करून मेळटा असो दवाखानो वा धर्मार्थ हॉस्पिटल.

धर्माचो (वि) धर्म करचो म्हणून करतात असो (वावर); फुकटचो (आदार). धर्माचो दवाखानो; धर्माचो रामराम – जबरदस्तीचो नमस्कार, जुलमाचो रामराम.

धर्मातीत (वि) धर्मनिरपेक्ष; धर्म ह्या विषयांत धवळाधवळ न करपी (सं).

धर्मांध (वि) धर्मपिसो; धर्मसमजुतीक लागून अक्कल व्हगडायल्लो; धर्मवेडो.

धर्मांधताय (स्त्री) धर्मांधपण; धर्माच्या खोटया अभिमानाक लागून बुद्द व्हग-

डांवची अवस्था (सं).

धर्मान (क्रिवि) कारणान; लागून. म्हज्या धर्मान – म्हाका लागून. पानवेलीच्या धर्मान मस्काक उदक.

धर्मिष्टाय (स्त्री) धर्मीकपण; धर्मनितीन वागची ओड (सं).

धर्शियालो (क्रिक) धारण केलो (के).

धवळ (पु) हालचाल; बदल.

धवळो (पु) बायल्लांचीं उत्सवांनल्लीं गाणीं; होवयो (१२५०).

धवुळणो (वि) धवळे करपी; मनश्यांच्यो नाका जाल्ल्यो खबरी करपी.

धवें भांगर (न) प्लॅटिनम ही भांगराहून मोलादीक धातू.

धवो कात (पु) आवळकाठी; आवळी कात.

धसाक लावप (क्रिक) खरेपण पळवप; पूर्ण चवकशी करप.

धा-जाण (पु) धा लोक; (ल) सावार लोक; चार चौग लोक.

धाट, धाटी (स्त्री) भरड जमीन; पावसांत रोयतात अशी दोंगरी जमीन.

धाटो (पु) गावडे व्हंकलेक न्हवरकार लग्नांत दितात ती तांबडी साडी.

धाड (न) झाड; ताडाचो रूख (के).

धाड (स्त्री) वायट रोग; रोगाची सांथ; दुष्ट लोकांची घुरी; रानवट सावदांची घुरी.

धाड भरप (क्रिअ) रोग जावप.

धाड मारप (क्रिअ) वायट दुखण्यांत पडप.

धाडभर (क्रिवि) पुरो जायसर; पोटभर; मनमुराद.

धाणयो (वि) काळचो धाणी (पटे) आशिल्लो (वाग).

धाणो (पु) रगडयाचो वा फातरीचो वांटपाचो घांटणो.

धात (स्त्री) पुरुषाचें वीर्य; धातू; शुक्र.

धातूकाम (न) धातूच्यो वस्तू घडोवपाचो धंदो (सं).

धातूगोलक (पु) धातूची घण गुळी; पेलेट.

धातूर (क्रिवि) शितितार; सावध.

धानी (स्त्री) नगर; शार (सं). राजधानी – राजा रावता ती नगरी.

धाम्न (पु) मध्यवर्ती खांबो; कुंवों; धारण.

धाबळी (स्त्री) धाबडी; जाड लोंकरीचें सवळें वस्त्र.

धाबें (न) खोंपूट; कोलवाचें छत; काळीज (कु).

धायदोस (पु) धोमको; प्रसंग पडल्यार पंगडांतल्या गैरहाजीर गडयाचो खेळ खेळपी अदीक गडो; रिझर्विस्ट.

धारण (पु) आधाराचो खांबो; तेंको; (स्त्री) (बाजारांतल्या) धान्याचो दर.

धारणखांबो (पु) घराच्या पायासावन पाष्टामेरेन बांदिल्लो मदेवर्ती खांबो.

धार धरप (क्रिक) व्हांवती धार चालू दवरप.

धार लागप (क्रिअ) द्राव व्हांवत रावप; रांग चालू रावप.

धाराळ (वि) खूप; भरपूर; चकचयाळ (का).

धारेर धरप (क्रिक) कडक शिस्त लावप.

धारावाहीक (स्त्री) खिम्ती खिस्तींनी सांगिल्ली काणी वा दाखयल्लो बोलपट.

धार्जण्यें (न) लाभाचो योग; ध्येय; मेळपाचें आसता तें. अनुकूलताय; सोयेग; सुयोग.

धार्जिणें (न) हातगूण; लाभाचो योग;

सुदैव; यशलाभ.

धार्जिणो (वि) अनुकूळ; यशालाभाचो.

धालपेंड (स्त्री) पाडद्या-वेळार पाडटात ते पेंडीहून म्हळयार म्हाल पेंडीहून तन्न्या नाल्लांची पेंड; दुसरी पेंड.

धाव (स्त्री) गाडयेचें चक्र धांवतना झरूं नये म्हणून ताचे भोंवतणी हवेन भरिल्लें रबरी टायराचें चक्र बसयतात तें. सादे बैलगाडयेच्या चक्राक लोखंडी पट्टी मारतात ती.

धांवपट्टी (स्त्री) विमानतळाचेर विमान उतरतकच कांय अंतर धांवता आनी मागीर थांबता. विमान उतरून धांवत आसता त्या अंतराच्या जाग्यार डांबरी रस्तो बांदिल्लो आसता. ताका धांवपट्टी म्हणटात.

धांवडी (स्त्री) धांवती; दगदगीचो वावर; क्रिकेटच्या खेळांत बॅट्समन चेंडू ठोकून बेगीबेगीन दोन विकेटींमदी धेतात ती धांव; रन (इंग्लिश).

धाळप (क्रिक) वावडप; हालवप; वारप (चवऱ्यो).

धिगळप (क्रिक) धुकलप (के).

धिगुवप (क्रिअ) धिगाणो घालप; धुमशेण कांडप.

धिगो (पु) तेंको; आधार.

धुंगटी (स्त्री) तंबाखू; धुमटी; तंबाकू ओडपाची क्रिया.

धुगधुगी (स्त्री) काळजाची मंद हालचाल; किंचीत हुनसाण.

धुगधुगीत (वि) कोमट; हून न्हय आनी थंड न्हय अशें.

धुडबुडो (वि) अस्थीर, धडपडो; गडबड करपी; धुमशेण करपी.

धुंदाट (वि) सोसाटयाचो (वारो).

धुंधुर्मास (पु) सूर्य धनू राशींत पावतकच (मार्गशीर्ष-पौष म्हयन्यांत) सकाळी फुडें शिवराक जेवपाचें व्रत (सं).

धुमकप (क्रिक) धुमक्यांनीं मारप.

धुमटी (स्त्री) तंबाकू; धुंगटी; धकटी.

धुमधूम (न) ल्हान भुरग्यांचे भाशेंत उत्सवाचें वाजप; उत्सव.

धुरंधर (वि) म्हापराक्रमी; सामान्यां-भायलो; श्रेष्ठ; म्हालगडो वीर (सं).

धुमश्चक्री (स्त्री) धांदल; गडबड; गर्दी; धुमशेण; हाणामारी; कल्लोळ (सं).

धुरापान, धुंवरापान (न) तंबाकू (के).

धुंवरावप (क्रिक) धुंवरान शेकप; धुंवरेवप.

धुंवाळ (न) देवस्थानांत बाजयतात ती जगांट आनी धोलकें आनी धुपाची भोंवडी.

धुंवाळी (पु) जगांट आनी धोलकें वाजो-वपी आनी देवाची तळी साफ दवरपी देवस्थानाचो नोकर.

धुळीक मेळप (क्रिअ) मातये भरवण जावप; सत्यानास जावप.

धुंवाड्डें (न) कारखान्याचे भट्टीचो धुंवर वचपाची नळी; चिमणी.

धूपदाणी (स्त्री) धुपाटणें; धूप जाळपाचें आयदन.

धूरा (क्रिवि) दूर; पैस (के).

धूळपेट, धुळवट (स्त्री) शिमग्यांत एका-मेकांचेर गुलाल वा हेर रंग मारपाचो सुवाळो.

धूळभेट (स्त्री) देवळाच्या महाद्वारांत भितर सरतना देवाक करतात तो नमस्कार; दूरसावन दर्शन (सं).

धृपद (न) ध्रुपद; पालुपद; अस्ताई, अंतरो आनी भोगी हे संगीत गायनाचे भाग (सं).

धेडकावळो (पु) म्हारकावळो; डोम-कावळो; सगळ्या आंगान काळो किट्ट व्हडा कावळ्याची जात. हाका अपशकुनी मानतात.

धैर्यशाली (वि) काळीजवंत; धीट; धैर्यवान (सं).

धोंडशीर (स्त्री) दवणशीर; पांयांचे फाटल्यान खोंट जोडपी जाडी शीर.

धोंडारी (पु) भिकारी. भिकारी-धोंडारी असो प्रास जोडटात.

धोड्डो (पु) मूय.

धोदेल (न) सुटिल्लें पोट; (ल) सुटिल्ल्या पोटाचो मनीस; लठ्ठ बायल.

धोरवाट (स्त्री) गोरवांची रानांत चरूंक वचची-येंवची सवयेची वाट.

धोरानु (अ) धरून; सावन; थावन; पासून ह्या अर्थाचें कूस.

धोलारो (पु) झोंपाळो.

धोसको (वि) आरक्षीत; हजर नाशिल्ल्या खेळाडूचें वा वावराड्याचें काम करपी गडो वा कामदार.

ध्यानीं मनीं नासप–केन्नाच सुचलें ना जावप.

ध्रुववृत्त (न) ध्रुवासावन २३॥ अंशांचेर विषुववृत्ताक समांतर अशें पृथ्वीभोंवतणचें कल्पीत वलय वा वर्तूळ (सं).

ध्वनीफीत (स्त्री) आवाजाचो अभिलेख आशिल्ली संवेदनशील टेप (सं).

न–कोंकणी भाशेचें देवनागरी वर्णमाळेचें विसावें व्यंजन.

नकर्तो (पु) नाश करपी; ना करपी; स्वस्थ रावपी; सुस्त (मनीस) (सं).

नकली (वि) नक्कल करपी; कृत्रीम; अस्सल न्हय पूण अस्सलाभाशेन दिसता असो; विनोदी; विनोद करपी (अ).

नकळप (क्रिक) खबर नासप; कळना जावप. ह्या धातूचें प्रथम पुरुषी एकवचनी रूप 'नकळं' अशें जाता. दुसऱ्या आनी तिसऱ्या पुरुषाचें एकवचनी रूप 'नकळ' अशें जाता. सगळ्या पुरुषांचें भाववचनी रूप 'नकळत' अशें जाता.

नकळ आसप, नकळ जावप (क्रिक) अज्ञानी आसप; खबर नासप.

नकाराधिकार (पु) संयुक्त राष्ट्र सुरक्षा समितीच्या सभांत अमेरिका, ब्रिटन, फ्रान्स, रशिया आनी चीन ह्या राष्ट्रांक वहुमतान पास जाल्लो ठराव रद्द करपाचो विशेष अधिकार; व्हेटो; राष्ट्रसभेंत पास जाल्लें विधेयक अमलांत हाडूंक वा न हाडूंक अमेरिकेच्या अध्यक्षाक दिल्लो विशेष अधिकार.

नक्कल (स्त्री) मूळ वस्तूवेल्यान घडयल्ली दुसरी तसलीच वस्तू; विनोद; अस्सल न्हय अशी वस्त; हिणकस वस्त (अ).

नगरांतर दूरध्वनी (पु) ट्रंक टेलिफोन; एका गांवांतसावन दुसऱ्या गांवांत दूर-ध्वनी विनिमय केंद्राचे मजतीन केल्लो टेलिफोन.

नग्नपण (न), **नग्नताय, नग्नकाय** (स्त्री) नागडेपण; नागड्याची अवस्था (सं).

नटप (क्रिअ) सजप; सोंग करप; अभि-नय करप; फॅशन करप; निन्निडप (सं).

नडप (क्रिअ) वायटार पडप; अडप; अडचण जावप; नड जावप; त्रास जावप.

नणंत (पु) अनंताचें फुलझाड.

नत्राम्ल (पु) नायट्रिक ॲसिड; तेजाब.

यरवन (वि) अजागळ.
द करुन (क्रिवि) दणण करून (के).
वभाषा (स्त्री) गिरायकाक कळूं नये म्हणून दुकानांतले मालक आनी विक्रेते व्यापारी मांकेतीक भास उलयतात ती; गंगळमंगळ भास.
पैंच (वि) फरारी; नाच जाल्लो; गायब; परागंदा; ना नपश्यात.
नभोवाणी (स्त्री) अंतराळांतल्या ल्हारां-वेल्यान बिनतारी संदेश यंत्राचेर वेग-वेगळे कार्यक्रम वितरीत करपाची यंत्र-व्यवस्था; (सं).
नमस्ते – तुका नमस्कार आसूं (सं).
नयन (पु) दोळो (सं).
नर (स्त्री) संज्ञातंतू; नर्व्ह.
नरतुरंग (पु) ग्रीक पुराणांतलो मनशाचें मूख आनी बावळे आशिल्लो आनी सक-यली कूड घोड्याची आशिल्लो अजस्र प्राणी; नराश्व; Centaur (सं).
नराधम (पु) उणाक मनीस; नीच मनीस.
नलिका लोहमार्ग (पु) भुयारी रेल्वे; टयूब रेल्वे (लंडन); मेट्रो (पारीस).
नल्यो (पु) नेर; नडणी करून भायर उडवपाचें तण (का).
नल्लाय (स्त्री) बाळंत करपी गांवठी वैजीण (के).
नव (स्त्री) नाव; होडी (के).
नवणि (पु) जोनळो.
नवधान (न) वेगवेगळ्या णव धान्यांचें एकठांय केल्लें पीठ.
नवनिर्मीत (वि) नव्यान निर्मिल्लो (सं).
नवम (न) नाव; होडी (के).
नवरुपी (वि) पयलेच फावट वयांत येवपी; पयल्या विताची; नवरुपी झाड – पयलेच फावट फळपी झाड. नवरुपी गाय, नवरुपी माडी.
नवलकाय (स्त्री) नवलाय; अद्‌भूतकाय; अचर्य.
नवलिका (स्त्री) लांबसार नवलकाणी; ल्हान कादंबरी; कादंबरिका.
नवविवाहीत (वि) लगीन जावन चड दीस जांवक नाशिल्लो (सं).
नवसारणी (स्त्री) नव्यान सुधारणा करप; परतून नवें करप (सं).
न वे (क्रिअ) न्हय वे; न्हय; न्होय (के).
नष्ट पाडवो (पु) संवसार पाडव्या उप-रांतचो दीस; चैत्र शुद्ध द्वितिया.
नसबंदी (स्त्री) संततीनियमनाखातीर दादल्याची शुक्र धातूचें उत्सर्जन करपी शीर कापची वा बंद करची वैजकी शल्य-क्रिया; वॅसेक्टोमी.
नसाय (स्त्री) मत्सराचो दोष; नाका जावपाची इच्छा; नावड; हेवो.
नळ (पु) पोकळ तणाची एक जात (सं).
नळकाम (न) नळ बसवप, नळ जोडप आनी नळ-दुरुस्तीचें बी काम; प्लंबिंग.
नळाचें वायट (न) आंतड्यांचें दुखणें.
नक्षत्रविद्या (स्त्री) ज्योतिःशास्त्र; नक्षत्रां आणि ताऱ्यांचे माहितीचें शास्त्र.
नक्षत्रां (न) अंतराळांतल्या कांय ताऱ्यांचो ठरावीक आकृती दाखयता असो पुंजुलो. आकृतीवेल्यान आनी स्थानावेल्यान वळ-खूंक येतात अशे अठ्ठावीस पुंजुले. (१) अश्विनी, (२) भरणी, (३) कृत्तिका, (४) रोहिणी, (५) मृगशीर्ष, (६) आर्द्रा, (७) पुनर्वसू, (८) पुष्य, (९) आश्लेषा, (१०) मघा, (११) पूर्वा, (१२) उत्तरा, (१३) हस्त, (१४) चित्रा, (१५) स्वाती, (१६) विशाखा, (१७) अनुराधा, (१८) ज्येष्ठा, (१९) मूळ, (२०) पुर्वा-

षाढा, (२१) उत्तराषाढा, (२२) श्रवण, (२३) धनिष्ठा, (२४) शततारका, (२५) पुर्वाभाद्रपदा, (२६) उत्तराभाद्रपदा, (२७) रेवती आनी (२८) अभिजित्. संस्कृत भार्शेन उच्चारतात तशीं हीं नांवां. कोंकणींत कांय नक्षत्रांच्या नांवांचे उच्चार वेगळे करतात. देख : कातयो – कृत्तिका, रोयणी – रोहिणी, मीर्ग – मृगशीर्ष, आदो – आर्द्रा, मघो – मघा, चित्रो – चित्रा बी. ह्या कोशांत कोंकणी उच्चारांत हीं नक्षत्रां आनी तांची फोडणिशी दिल्या. रोहिणीसावन स्वातीमेरेनचीं नक्षत्रां पावसाचीं मानतात. कारण ह्या नक्षत्रांचें दशेंत सूर्य दिमता, त्या दिसांत कोंकणांत उणो अदीक पावस पडटा. बारा नक्षत्रांच्या नांवांची साधीत उतरां शालिवाहन आनी विक्रम शकांच्या म्हयन्यांच्या नांवांक दिल्यांत. देख : चित्रा – चैत्र, विशाखा – वैशाख, ज्येष्ठा – ज्यैष्ठ, पूर्वाषाढा – आषाढ, श्रवण – श्रावण, पूर्वाभाद्रपदा – भाद्रपद, अश्विनी – आश्वीन, कृत्तिका – कार्तीक, मृगशीर्ष – मार्गशीर्ष, पुष्य – पौष, मघा – माघ, उत्तराफाल्गुनी – फाल्गून.

ना (क्रिअ) नकारार्थी सहायक क्रियापद. हें उतर क्रियापदाक जोडून येता आनी क्रियापदाक नकारी अर्थ दिता. म्हळयार मुख्य क्रियापदाच्या उतराचे विरुद्ध अर्थ दिता. देख : करता – करिना, धांवता – धांवना, गेलो – गेलो ना, वतलो – वचचो ना. नकारार्थी क्रियापदाचे आदीं ना हें उतर घालून नकारार्थी क्रियापदाच्या अर्थाक जोर दितात. देख : ना करिना; ना वचना; गेलो ना, ना; ना, वचचो ना. प्रस्नार्थी वाक्यांत क्रियापदाच्या उतराच्या विरुद्ध अर्थ करपाक, ना हें उतर वापर तात. देख : गेला काय ना ? वता काय ना ? करतलो काय ना ?

नाक, नाख (न) स्वासोस्वासाचें आनी वास घेवपाचें इंद्रीय (प्रा); (ल) अब्रू; मान; प्रतिष्ठा.

नाक-कातरो (वि) (ल) लज नाशिल्लो; निलाजरो.

नाकर्तेपण (न) कांय काम न करपाची वृत्ती; निष्क्रीयता (सं).

नाकर्तो (पु) काम करपाचें टाळपी; (वि) निष्क्रीय आनी निराशावादी (सं).

नाकशिबरो (वि) सदांकाळ नाकांत शेंबूड आसपी; गलिच्छ; अब्रू नाशिल्लो; योग्यताय आनी कारण नासताना लोक उलय तात तांतूंत तोंड घालपी; निलाजरो.

नाका जाल्लो (वि) गरज नाशिल्लो; करूंक सोबना असलो.

नाकार (पु) नकार; न्हयकार; न म्हणप; ना-कबुली (सं).

नाख खायरो (वि) निलाजरो; मान मर्याद नाशिल्लो;

नाखशिमरो (वि) नाखांतलो शेंबूड पुस पाची धंग नाशिल्लो; गलिच्छ.

नाखाक चिमटी लावप – नपकीर ओडप; पूड ओडप.

नागर (वि) नगरासंबंदीं; नगरांत रावपी; अपभ्रंश भाशेची एक मोडः नागर अपभ्रंश (सं).

नागर भास (स्त्री) सभ्य लोकांच्या उल्लोवपा-बरोवपाची शैली; नगरांत रावपी लोकांची भास.

नागर पंचमि (स्त्री) नागपंचम (के).

नाटीतुटी, नाटतूट (स्त्री) मुळांत नामप आनी आसलेय तर ते पावना जावपाची

वस्था.

ाणें (न) खरेदेविक्रेचें कायदेशीर ाध्यम म्हणून सरकारी शिक्क्याची ारायल्ल्या मोलाची वांटकुळी वा ठरा-ीक आकाराची आनी वजनाची धातूची कती (सं).

ातनो (पु) नासणो.

ातिल्लो (वि) नाशिल्लो (के).

ादान (वि) नालायक; मुर्दाड; अज्ञानी; डाणी (फा).

ादानी (स्त्री) नालायकी; मुर्दाडपण; अडाणीपण (फा).

नाना परिवाद्यां (न) तरांतरांचीं वाजंत्रां (के) (सं).

नामकरण (न) नांव दवरपाचो सुवाळो; बारसो (सं).

नायक (पु) मुखेली; अधिपती; म्हाल-गडो; सरकारी हुद्दो; सैन्यांतलो हुद्दो; एक आडनांव; कालो वा जात्रेंतले बाळ-क्रिडेंतलो सूत्रधार; नाटकांतलें, कादंबरें-तलें, कथेंतलें वा काव्यांतलें मुख्य पात्र; जाची कथा सांगतात तो (सं).

नायतुळशी (स्त्री) रानतुळस.

नार (पु) काथ्याचो तंतू (का).

नारनी (स्त्री) नारी; बायल मनीस (के).

नाराड (वि) काथ्याचो (का).

नारो (पु) घोषणा (हिं); नारायण ह्या नांवाचें संक्षिप्त रूप.

नार्कोटीक (न) न्हीद, मादांद आनी प्रसंगीं मनशाचेर मरण ओडून घेवपी अमली पदार्थ (इं).

नालकी (स्त्री) बारा भोयांची पालखी; राजाची वा राजपुरुषाची पालखी.

नावीक मैल (पु) समुद्रांत तारवां भोंव-तात तांचें मैलाचें माप; जमनीवेल्या १.१५१ मैलाचें अंतर वा १.८५३ किलो-मिटराचें अंतर; नॉटिकल मायल.

नाळू (पु) नाड; देश (का).

निकोटीन (न) तंबाकूंतलें कैफ हाडपी द्रव्य (इं).

निखणदार (पु) गावड्याच्या जागरांतलो पाटील.

निगळयो (वि) शुद्धाचरणी; खरेपणान वागपी; संयमी (मनीस); एक आडनांव (का).

निगळाय (स्त्री) शुद्ध आचरण; खरे-पणाची वर्तणूक; संयम (का).

निग्रहु (पु) नियंत्रण; शासन; ख्यास्त.

निजायकी (क्रिवि) सहज; सभावीक-पणान.

नितंबसंधी (पु) कमरेच्या हाडांचो सांधो.

नितांत (वि) अतिशय; अत्यंत; अत्यंतीक; सुमाराभायलो; चड (सं).

निदेशन (न) संचालन; नेतृत्व; दिग्दर्शन.

निपल (पु) भायल्यान आटे आशिल्लो, भितल्ल्यान आटे आशिल्ल्या दोन नळांक जोडूंक उपकरता असो नळाचो कुडको (इं).

निपांत (वि) निवांत (के).

निंवप (क्रिअ) आदारप; अवलंबप.

निंबुवो (पु) लिंबू; निंबू.

निबोवप (क्रिक) घट्ट करप (के).

निब्ब (न) निमीत (के).

निबेल (न) भूयमुगांचें तेल.

निभृत (वि) धांकतो; व्यंजनासारको (उच्चार) (सं).

निभ्रांत (वि) निर्भय; धीट; निर्धास्त.

निमसो (पु) रातचें उदकांतलें नुसतें उजवाडान दिपकावन ताचेर मारतात ती लांब सुरी.

निमाणो व्रेस्तार (पु) क्रिस्त· स्वाम्याच्या

निमाण्या जेवणाचो ब्रेस्तार; मॉंडी थर्स्डे.

निमाणो सुक्रार (पु) क्रिस्त स्वाम्यान कष्ट सोंसले तो सुक्रार; गुड फ्रायडे.

निमुष (न) खीण (के).

नियतकाळ स्फोटक गुळो (पु) थारायल्ल्या वेळार स्फोट जावपी बॉंब गुळो; टायम बॉंब.

निरखण (न) निरीक्षण; नियाळ; बारीकसाणीन पळवप (सं).

निरडप (क्रिअ) निष्णात जावप; फिशाल जावप; कुशळ जावप.

निरर्थकाय, **निरर्थताय** (स्त्री) अर्थ नाशिल्ली अवस्ता; उपयोग नाशिल्ली अवस्ता (सं).

निरस्तित्व (वि) अस्तित्व नाशिल्लो; निखटे कल्पनेंतलो; अमूर्त (सं).

निरासक्त (वि) भोगूंची इच्छा नासल्लो; विरक्त; वान्सा नाशिल्लो (सं).

निरासक्ती (स्त्री) भोगूंची नावड; निरिच्छा; विरक्ती; अनिच्छा (सं),

निरोध (पु) संततीनियमनाचें सरकारी वखद (सं).

निर्गमन (न) मोठचा लोकसमुदायाचें दूर देशाक कायमचें प्रयाण; सामुहीक देशत्याग; एक्सोडस; पोन्न्या करारांतलो एक देशत्यागाचो घडिचार (सं).

निर्द्रव (वि) पुरांय सुको (सं).

निर्धुळी करप (क्रिक) धूळधाण करप; मारून उडवप.

निर्नामक (वि) निनांवी; नांव नाशिल्लो; नांवाचो उल्लेख नाशिल्लो (सं).

निर्बल (वि) दुबळो; निःशक्त; निर्बळी; अशक्त (सं).

निर्भयकाय (स्त्री) शूरपण; धिटाय; धैर्य (सं).

निर्मत्सर, निर्मत्सरी (वि) मत्सर करिनाशिल्लो; (दुसऱ्याकडे) तरे धरिनाशिल्लो (सं).

निर्वाह भविष्य-निधी (पु) नोकरीच्या पगारांतली दर म्हयन्याक मालकान सांठावन दवरचेली रक्कम. नोकरान नोकरी सोडटकच वा बसपगारी जिणेंत निर्वाह करूंक मेळचो म्हणून दवरिल्लो दुडू (सं); प्रॉव्हिडंट फंड.

निर्विवाद्य (वि) वाद घालून सिद्ध करपाची गरज नाशिल्लो; सिद्ध जाल्लो; निर्विवाद (सं).

निर्व्याज (वि) निष्कपट; निर्दोष; निर्मळ (सं).

निर्हेतूक (वि) हेतू नाशिल्लो; सुवार्थ नाशिल्लो; मुद्दाम करूंक नाशिल्लो (सं).

निववप (क्रिक) निवत अशें करप; थंड जायत अशें करप.

निवासी (वि) वसतेक रांवची व्यवस्था आशिल्लें. निवासी विद्यालय, निवासी विद्यापीठ (सं).

निशाण (न) रणवाद्य; रणधोल (अप).

निशीथ (स्त्री) रात्र (१६१६).

निःशेष (वि) बाकी दवरिनासतना; फाटीं कांयएक उरनासतना (गेल्लो, ना जाल्लो) (सं).

निश्कुचार (पु) मत्सर; हेवो.

निश्चय-तांबूल (पु) वाङ्‌निश्चय; लग्नाची सोयरीक नक्की करप; साकरपुडो (सं).

निष्क्रमण (न) गमन; वचप; प्रयाण.

निष्पक्ष (वि) पक्षपात नाशिल्लो; दोन विरुद्ध पक्षांमदीं कोणाय एकाची बाजू धरून कारण नासतना समर्थन करिना असो (सं).

निष्पक्षपाती (वि) सगळयांकडेन समान

दरेन वागपी; पक्षपात न करपी (सं).
:संकोच, निःसंकोचपणान (क्रिवि) भीड र्याद धरिनासतना; मेकळेपणान; नःसंशय.
नःसंदिग्ध (क्रिवि) स्पष्ट; उकतो; कळो; घुस्पागदळ करिनासतना; मोघम हय असो (सं).
नेसर्गरम्य (वि) जंय नीज सुंदर आसा शे (स्थळ, प्रदेश, गांव, बी), सोबीत नजाचो (सं).
नेस्कळ (वि) निर्मळ; निरपराधी (सं).
निस्तावप (क्रिक) (शिजिल्ल्या शितां-नलो निवळ) वाळून काडप; द्रावाचें मिश्रण थारावन तांतलो वयर निस्तेल्लो पातळ द्राव वोतून काडप.
निस्यंदक कागद (पु) द्राव गाळपाचो कागद.
निहारिका (स्त्री) नक्षत्रांची पंगत (सं).
निहाळप (क्रिक) नियाळप; तपासप; सारसरांव घेवप.
निक्षेप (पु) प्रेत पुरपाचो धर्मीक विधी.
नीलमणी (पु) निळ्या केंपाचो खडो; इंद्रनील रत्न; हो खडो वज्राइतलो घट्ट नासलो तरी पारदर्शक आसता आनी महज झरपाइतलो मोव नासता (सं).
नीळ (पु) सगळें आंग काळें आसता अशे जातीचो वानर; रामायणांत रामाच्या वानर सैन्यांतलो एक शूर वीर (सं).
नुतो (क्रिवि) ओगो (के).
नुलोवपी (वि) थोडें उलोवपी; भिडेस्त सभावाचो.
नृपाळ (पु) राजा (सं).
नेगप (क्रिक) जळप.
नेगलमुळ्ळू (न) कांटेगोखरू.
नेज (स्त्री) भाताचो थांब (तुळू).
नेटप (क्रिक) सोबवप; सजवप; सुंदर करप (का).
नेटवप (क्रिक) सजगवप.
नेटोणी (स्त्री) वस्त; दागिनो; अळंकार (का).
नेणट्वाय (स्त्री) अजाणपण; न कळटे-पण; अज्ञान.
नेत्रदिपक (वि) दोळे दिपकावपी; चड पर्जळीत; चकचकीत (सं).
नेत्रिका (स्त्री) दोळ्यामुखार आशिल्ल्या देखाव्याची दोळ्याच्या पड्द्यावेली प्रतिमा स्पष्ट आनी ल्हान व्हड करून जुळवपी दोळ्यांतलो पारदर्शक भाग(सं).
नेमणूक (स्त्री) कामाक लावपाची क्रिया; नोकरेची जापसालदारकी दिवपाचो वावर.
नेम नासप — खात्री नासप; नक्की नासप; निश्चीतकाय नासप.
नेमप (क्रिक) कामाक लावप; नेमणूक करप; कामाची जापसालदारकी दिवप.
नेमिनाथ (पु) जैनांचो बाविसावो तिर्थंकर.
नेर (पु) शेतांतलें नाका जाल्लें तण; नडून उडोवपाचें तण; नल्यो.
नेरुले (पु) धव्यो बारीक बारदेशी चवळ्यो.
नेर्वां, नेर्वांचें (न) संज्ञातंतू भेरेवपाची व्याधी; हिस्टेरिया (पु).
नेलो (क्रिक) व्हेलो (के).
नेवन (न) निमीत.
नेवळा पोड (पु) घागराळ्याचो पोड (के).
नेहरू शर्ट (पु) जवाहरलाल नेहरू घाल-ताले तसले पद्धतीचो अर्यां जांगांमेरेन पावपी दोन हातांकडेन बॉल्सां आशिल्लो सैल सदरो. हो शर्ट नेहरू वापरताले म्हणून लोकप्रीय जालो.

नैमिषीक, निमिषीक (वि) खिणयाळो.
नोणचें (न) लोणचें; अचार (के).
नोबेल पारितोषीक (न) शरीरशास्त्र, पदार्थविज्ञान, रसायणशास्त्र, वैद्यकशास्त्र, वाङ्मय, अर्थशास्त्र आनी जागतीक शांतताय ह्या सात क्षेत्रांत आपल्या अभ्यासान आनी संशोधनान असामान्य कर्तुपकाय दाखवपी लोकांक नोबेल नांवाच्या एका श्रीमान स्विडीश गृहस्थान स्थापिल्ली नांवादीक संस्था दिता तें प्रसिद्ध वर्सुकें बक्षीस.
नोमियार करप (क्रिक) नेमप; नेमणूक करप (पु).
नोमियासांव (न) नेमणूक (पु).
नौकाघर (न) होडयेंत पर्यटकांखातीर बांदिल्लें ल्हान घर.
नौवाहन (न) तारवांनीं माल आनी प्रवासी हाडपा-व्हरपाचो धंदो (सं).
न्याय (पु) नितीक आनी कायद्याक धरून केल्लो निवाडो; दृष्टांत; प्रसिद्ध गजालीची ओपार; संकेताची ओपार; देख: काकतालीय न्याय, हंसक्षीरन्याय बी. न्यायाक नितीचें बळ; अन्यायाक धुमक्यांचें बळ.
न्युमॅटिक्स (न) हवेच्या दाबाच्या नेटान करचेल्या वावराचें शास्त्र (इं).
न्युमॅटीक टायर (पु) हवा भरून चाकाभोंवतणी बसयतात असो रबरी टायर (इं).
न्युरॉटीक (वि) मनाचेर सतत भंयाचें दडपण आशिल्लो (इं).
न्युरॉसीस (स्त्री) मनाक सतत कसलें तरी भंय दिसपाची व्याधी (इं).
न्यून अनुमान (न) उणे जाल्लें वा चुकिल्लें अनुमान; थारायल्ल्या वावराक उणी पडिल्ली रक्कम.
न्यूनत्व (न), **न्यूनताय,** उणाय (स्त्री) उणेपण (सं).
न्हपयत (अ) 'मागीर ना' ह्या अर्थाचें न पश्चात् ह्या संस्कृत उतरांचें भ्रष्टें रूप. मूळ 'ना न पश्चात्' ह्या वाक्प्रचारांतल्यान 'ना न्हपयत' वा 'ना न पश्यात्' असो कोंकणींत वाक्प्रचार जालो. अर्थ – 'ना, केन्नाच ना, मागीर ना.'
न्हय जाल्लो, नाका जाल्लो (वि) अयोग्य; अनुचीत; सोबना असो
न्हाल्ल्या दिसांची (वि) गुरवारीण.
न्हावण (न) तीर्थ (प्रा).
न्हिदवप (क्रिक) न्हिदूंक लावप.
न्हिदावप (क्रिक) न्हिदंवक लावप.
न्हेवाळें (न) घागरपाट; घागराळें.
न्हेसवण (न) न्हेसण (के).

प—कोंकणी भाशेचे देवनगरी वर्णमाळेचें एकविसावें व्यंजन.
पकासो (पु) तराफो; होडी नासतकच उदकांतल्यान पलतडी वचूंक फळयो जोडून केल्लो माच (का).
पगाण, पागांव (वि) धर्मलंड; विधर्मी; नास्तीक; खोटया देवांक भजपी (पु).
पगोडो (पु) चण्याचें पीठ, तांदळांचें पीठ हांचें कांद्याचें तिखशें तळिल्लें भजें.
पचकटो, पोसकटो (पु) फुगयल्लो रबरी फुगो.
पंचड (वि) साडेपांच (के).
पचडी (स्त्री) कुसपर; करम; कोंचणी (का).
पंचबाण (पु) कामदेवाचे पांच विकार:

...रण, शोषण, तापन, मोहन आनी ...न्मादन (अप).

...चांग (न) दिनदर्शिका. भारतांत ग्रेगो...रियन (रोमन), मुसलमानी, बौद्ध, विक्रम ...वत्, शालिवाहन शक आनी बंगाली बी ...चांगां चलतात. भारत सरकारान २२ ...ार्च १९५७ सावन सौर पंचांग चालू ...लें. बावीस मार्चसावन चैत्र म्हयन्याक ...रवात जाता, निमाण्या ५ म्हयन्यांचे ...त्येकी ३१ दीस धरतात. चैत्र ते आश्वीन ...च्या म्हयन्यांचे प्रत्येकी ३० दीस धरतात. ...ीप वरसांत चैत्र म्हयन्याचे ३१ दीस ...रतात. लीप वर्सांत २१ मार्चाक ३१ ...दसांचो चैत्र म्हयनो सुरू जाता. ह्या ...भारतीय शकांत चडीत म्हयन्याची गरज ...लागना.

पंचलवी (वि) पांच धातूंचो केल्लो; पंच...लोह (पांच धातूंचें मिश्रण) धातूचो (सं).

पंचाल (पु) पांचाळ; पंजाब देश (अप).

पंचिष्ट दैवत (न) मुखेल दैवताचें परिवार दैवत. श्रीलक्ष्मीनारायण, श्रीगणपती, श्रीभगवती, श्रीसोनाळ-भैरव आनी श्रीग्राम पुरूष हीं कवळेंचे शांतादुर्गेचीं पंचिष्ट दैवतां.

पंचीपितीन (न) बी १२ म्हणून वळखतात तें जिवनसत्व; सोडियम मेटाबायसल्फेट आनी फॉलीक अम्लाचें लोखंड.

पच्छत्तापप (क्रिक) पच्छताप जावप.

पंच्याण्णोव (वि) पंच्याण्णवद; ९५.

पंजीकरण (न) नोंदणी; रजीस्त करप.

पंजू, पोंजू (पु) मशाल (के).

पटवर्धन (पु) सार्वभौम राजा; एक आडनांव (सं).

पट (पु) इस्पिकांनीं खेळटात तो जुगार.

पटळि (स्त्री) पोटली (के).

पटेकार (पु) कमरेक पटो बांदून कार्यालयांत वावुरपी शिपाय; (ल) बातां मारपी; थापाडो.

पटे मारप (क्रिक) (ल) तालां सोडप; बातां मारप; फटी मारप.

पटो, पट्टो (पु) (ल) मोनो मनीस; वेगान वावुडपाची लांब सरळ दुधारी तरसाद. जिबेचो पटो चलवप – सुमाराभायर उलोवप.

पड (स्त्री) मंदी; उदासीनताय.

पडदणी (स्त्री) न्हेसुंचें वस्त्र (अप).

पडप (क्रिअ) जावप (आजारी पडप, शीक पडप, प्रभाव पडप, छाप पडप); गोंदळप (घोळाक पडप); त्रासांत पडप – घोळाक पडप; वरे भाशेन घडप (पार पडप – लग्न, सुवाळो, नाटक पार पडप); यशाक पावप (पार पडप); लागू जावप (रोगार वरें पडप); नादाक लागप, मोहांत पडप (नायकिणीक पडप); मेवणेक पडला – मेवणेक लागू जाला; मेवणेच्या नादाक लागला – मेवणेकडेन शिंदळकी करता; सपनेवप (सपन पडप, न्हिदांतल्यान वडबडत वा आड्डत जागो जावप); बऱ्याक पडप – हीत जावप; फायदो जावप, कल्याण जावप; बेयमान जावप (म्हजेर पडला – म्हजेलागीं पडमूर जाला); आसप (वोत पडलां, चान्नें पडलां, शीं पडलां, काळवाण पडल्या, तोंड पडलें – तोंड उतरलें, तोंड वांकडें जालें. पोट पडप – पोटाक भूक लागून पोट फाटीक लागप. थारायल्लें आसप (परिक्षा धा तारखेक पडटा, पयली तारीख सोमारा दिसा पडटा); अवस्थेंत वचप (न्हीद पडप; वायटांत पडप – आजारी जावप. वायटार पडप – लुसकान जावप.

शिर पडप – उपकारा पडप. वागरें पडप – वागाक पळोवन मनाक धक्को बसप. आजारी पडप, हातरुणार पडप – (ल) आजारी जावप. आंगार पडप – कारण नासतना दुसऱ्याक दोष दिवप. टिकण पडप – टिकण वांटचाक येवप. नाटक पडप – नाटक बरें जालें ना म्हणून लुस-कानाक पडप. नुसतें बरें पडलां – खूब नुसतें मेळ्ळें. वाटेर पडप – (ल) फुकट मेळप, पैशे खर्चिल्याबगर मेळप. पथ्यार पडप – बऱ्याक पडप, फायदो जावप. बेकार पडप – कामधंदो नासप, रिकामो आसप. गुणाक पडप – वखदान गूण येवप.

पडवळीण (स्त्री) पडवळयाचो बेल.

पडील (वि) पडींग; रोंवक नाशिल्ली (जमीन).

पड्डूळ (न) पडवळें.

पण (पु) कुशाण राजांचें तांब्याचें प्राचीन नाणें. हाचें वजन २६० ग्रेन.

पणजीर (स्त्री) पश्चीम दिशा (के).

पणटी (स्त्री) तोंकदार वाटयेच्या आकाराचो मातयेचो तेल आनी वात घालून पेटवपाचो ल्हान दिवो.

पणतूर (न) पणटूर (के).

पतंग (पु) उजवाडाच्या आकर्षणान दिव्यार वा उज्यांत पडून मरपी उडटो किडो.

पतरो (वि) पचपंचीत उलोवपी; अर्थ-हीन बडबड करपी.

पतन (न) पडपाची क्रिया; पडपाचो घडिचार; उणाक दशेक पांवची अवस्था; सद्गूण, संपत्ती, सत्ता बी व्हगडावपाची अवस्था; अधोगती; उंच जाग्यावेल्यान सकल पडप (सं).

पतीतपरावर्तन (न) पापी मनशाक आपल्या पापाचो पश्चात्ताप जालो तर ताका शुद्ध करून घेवपाचो धर्मसंस्कार.

पथरेल, फातरेल (न) घासलेट; पेत्रोल; मातये तेल.

पथिकाश्रम (पु) प्रवाशांखातीर गांवचें घर; प्रवाशांखातीर वसतीघर आनी खानावळ (सं).

पथीक (वि) जेवणाखाणाचेर संयम दवरपी; वायटकाराचें आरोग्य सुधारचे-खातीर जेवणाखाणाचेर निर्बंध घाल्लो असो; पथ्यकारक; पथाचें; (पु) प्रवासी (सं).

पथीक उदकावाऱ्याचें (वि) सौम्य हवा-मानाचें; आरोग्याक बरें पडटा अशा उदकाचें आनी समशितोष्ण हवेचें.

पथ्यकारी, पथ्यकारक (वि) जेवणा-खाणांत तेल, तूप, आमटाण, तिखमाण, मसाले बी वापरूंक नाशिल्ली (वस्त).

पद (न) पांवल; उतर; शब्द; स्थान; अधिकार. राजपद – राजाचो अधिकार वा राजसत्ता. मंत्रीपद – मंत्र्याचो अधि-कार वा नोकरी. ब्रह्मपद – ब्रह्मांत एक-रूप जावप, ब्रह्म जावप. मोक्षपद – मोक्षप्राप्ती; जिवनमरणाच्या त्रासांतल्यान सुटका. संवसाराच्या त्रासांतल्यान सुटका. आचार्यपद – गुरूचें स्थान. इंद्रपद – स्वर्गाच्या राज्याच्या राजपदाचो अधिकार. मातृपद – आवयचें स्थान वा नातें. राणी-पद – राणयेचो दबाजो. देवपद – देवत्व, देवरूप (सं).

पदपथ (पु) मनशांनी चलपाची रस्त्याचे देगेक बांदिल्ली वाट; फूटपाथ.

पदविका (स्त्री) डिप्लोमा.

पदे पदे (क्रिवि) भोवन भोवन; पावला गणखणी; पदोपदीं (सं).

पयटंक (पु) कदंब आनी यादव राजांचीं भागराचीं नाणीं.

पधारप (क्रिअ) पावप.

पनवत (स्त्री) अवदिसा; दुर्दशा; वायट ग्रहदशा.

पनवार (वि) पांच जिनसी; पांच तरांचो; (पु) देवाक फळांचे कुडके भरशिल्लो निवेद्य.

पनामा हॅट (स्त्री) दाट उंची लोंकरी लुगटाचें घडी करूं येता अशें चेपें; फेल्ट हॅट (इं).

पंपा करप (क्रिअ) पळप; पळून वचप; पपा काडप.

पयंजळ (न) पांयजण (के).

पयरेकार (पु) पयऱ्यान वा आळीपाळीन वावर करपी; थारायल्ले पाळयेक वावुरपी; पयऱ्यान जाका हिंवाचो जोर येवन वेता असो वायटकार.

पयरो (पु) पयऱ्यान येवपी जोर; पाळी; थारायल्ली फावट.

पर्याशिलो (वि) दूरचो; पैस आशिल्लो; लांबचो.

पर्याशिल्यान नियंत्रण (न) फिरते वस्तूचे, वाहनाचे, विमानाचे वा अस्त्राचें दूरसावन नियंत्रण करपाची क्रिया; रिमोट कंट्रोल अशें इंग्रजी उतर.

पयोधि (पु) दुदाचो सागर; क्षीरसागर.

पर (न) पीस; पांखांचो तंतू; पांखांचें तूस (फा).

परकाळो (पु) सवळचांनी न्हेसपाचें उंची वस्त्र; मुकटो; कद.

परकिष्टु (वि) अद्भूत; अनवळखी; परकी; चमत्कारांचो (के).

परणो (वि) पोरनो (के).

परंतूक (पु) वाक्याचो वा नियमाचो एकजिनसी कुडको; पोटनियम (सं).

परतवजें (न) नातेबर्गियांगेर धाडिल्लें भेटेचें आयदन वा वजें परतें धाडटासतना भितर कांय वस्तू घालतात तें वजें. भेटेचें आयदन रिकामें धाडिनात.

परतो (अ) दर एकाक; पट्टो; गणखणी ह्या अर्थाचें कूस (के).

परधार्जिणेपण (न) कारण नासतना दुसऱ्याचो फायदो करपाची वृत्ती.

परधार्जिणो (वि) सुमाराभायर लोकांच्या उपयोगी पडपी.

परनो (वि) पोरनो (के).

परप्रत्ययनेय बुद्धी (स्त्री) दुसऱ्याच्या अणभवाचेर आदारिल्ली बुद्द; दुसऱ्यान सांगिल्ल्याप्रमाण आयकून तशें वागपाची वृत्ती (सं).

परमान्न (न) पक्कान्न; परखन्न; गोडशें.

परमोळ (पु) परमळ; सुवास (के).

परराष्ट्र धोरण (न) परकीय राष्ट्रांलागी राजकीय वेव्हार करपाची वृत्ती; खंच्या राष्ट्रालागीं आपल्या शासनान कशे तरेन वागचें हें थारावप.

परराष्ट्रमंत्री (पु) आपल्या राष्ट्राचे वतीन परराष्ट्रांकडे वेव्हारांचें धोरण थारावपी आनी तें धोरण अमलांत हाडपी मंत्र्याच्या पांवड्याचो राजकारणी फुडारी.

परवल (पु), परवलीचें उतर (न) संकेत; खुणेचें उतर (फ्रें).

परवांचे दीस, परवांचे दीसा (क्रिवि) पैर; पैरच्या दिसा.

परवांचो दीस (पु) परांचो दीस; फाल्यांच्या उप्रांतचो दीस.

परशासीत (वि) परक्यांचे राजवटींतलो (नागरीक); परतंत्र (सं).

परसप (क्रिक) जाणप; कळप; लक्षांत

येवप (सं).

परसूख (न) दुसरो भोगता तें सूख (सं).

परस्परपूरक (वि) एकामेकांक मजत करपी (सं).

परस्पर स्थानबदल (पु) एकामेकांचो जागो घेवप; एकामेकांच्या जाग्यार रावप.

परळ (स्त्री) थाळी; ताट (अप).

परागती (स्त्री) फाटीं वचप; अधोगती; पुच्छप्रगती (सं).

परान (अ) मेरेन; पर्यान (के).

परान्न (न) दुसऱ्याचें अन्न; दुसऱ्यागेर रांदिल्लें अन्न; दुसऱ्याले थंय पावणेचाराचें जेवण (सं).

परारुं (क्रिवि) पेल्या वर्सा (के).

परावर्तक (पु) परतून धाडपी; उजवाडाचे किरण परतून धाडपी कांच; रिफ्लेक्टर; चलते गाडयेक फाटल्यान बसयल्ली रंगीत उजवाड दाखोवपी कांच.

परिघ, **परिष** (पु) लोखंडी आडांबो वा कांब (के).

परिमस्तिष्क जोर (पु) मेंदूक जोर येवन तो निरूपयोगी जाता वा रोगी मरता असो सांथीचो रोग; मेनिंजायटीस (सं).

परिचयपट (पु) बोलपटाची थोडयाभितर माहिती करून दिवपी म्हदल्या म्हदल्या आकर्षक देखाव्यांचो आनी प्रसंगांचो चित्रपट; चौचौ (सं).

परिवहन (न) वाहनां वा गाडयो चलोंवचो वावरधंदो; भाडयान माल आनी प्रवासी हाडपा व्हरपाचो धंदो करपी संस्था (सं).

परिशिष्ट (न) उरिल्लो वांटो; जोडिल्लो भाग; उपसंहार (सं).

परिशोधन (न) संशोधन; पुराय शुद्धीकरण (के).

परी (स्त्री) प्रकार; तरा.

नानापरी (स्त्री) तरेकतरा.

परूं (क्रिवि) पोरूं; गेल्या वर्सा (के).

परोपकारी (वि) दुसऱ्याचेर उपकार करपी; दुसऱ्याक उपकारा पडपी (सं).

पर्यावरणशास्त्र (न) निसर्गाच्या, वाठाराच्या वेगळच्या वेगळच्या जिनसांत म्हळचार दोंगर, रान, न्हंय, उदक, वनस्पती, रानांतले प्राणी, गांवांतली वसती हांची सुसंगती राखपाचें शास्त्र. रान मारल्यार पावस पडना, बेडकांक उदकांतले काडून उडयल्यार उदक निवळ उरना ह्यो बारिकसाणी शिकयता ती विद्या; निज, हवा, वनस्पत, उदक, प्राणी, मनीसवसती हांचेमदी समतोल राखपाचें शास्त्र (सं).

पर्वा (स्त्री) आस्था; कळकळ (फा).

पलंग (पु) न्हिदपाची सोबीन वाज (का).

पलंगण (न) ताठ; तवकडी; ट्रे (पु).

पलटप (क्रिअ) परतप; उरफाटें वशीन फुडें करप.

पलाण (पु) घोडो, हत्ती, उंट बी राजदळांतल्या वाहनांचो साज (अप).

पलायन (न) पळप; पळ; फुजी; पळपाची क्रिया (सं).

पलितो (पु) पेटिल्ली चूड वा दिवटी (अप).

पल्लो (पु) म्हातारपणाखातीर करून दवरिल्ली व्यवस्था; निग्रम; सोय; पावसा दिसांखातीर करून दवरिल्लो पुरुमेंत; काजूचे कारखानदार पावसादिसांनी सोलतले म्हणून गुदांवांत दवरतात ती काजूची रास.

पवमान (पु) ऋग्वेदांतलो सोमसुक्तांचो पाठ; वायुदेव; सोमरस (सं).

पशी (अ) परस; पसी; हून; कय;

कूय हृया अर्थाचें पांचवे विभक्तेचें कूस. ताचे पशी, ताजे परस, ताज्याकय, त्याहून.

पश्चिमी देस (पु) युरोप खंडांतले देस; अमेरिका खंड; पश्चिम युरोपांतले देश.

पसय (स्त्री) संधीप्रकाश; सूर्य मावळटकच कांय वेळ दिसता तो उजवाड; अनुक्रिया; झंकार; सया.

पसरां (न) गायो, बैल, म्हशी, रेडे हांकां दवरिल्लें भौशीक नांव.

पसवप (क्रिअ) पुष्ट जावप; भरून येवन; शक्ती येवप.

पसावत (अ) पासत; खातीर (के).

पहलवी (स्त्री) इराणी लोकांची एक प्राचीन भास; पारशी लोकांच्या धर्मशास्त्राची भास.

पहांटप (क्रिअ) पहांट जावप; फांतोड जावप; फालेवप.

पहाळप (क्रिअ) फालेवप; पहाटप; फांतोड जावप.

पळकुरो (पु) पळून वचपी; पळपुटो.

पळापळ (स्त्री) खूब लोकाची आकांताच्या वेळची दानाधिस्पट; धांवाधांव; धांवपळ.

पळेरवडी (स्त्री) चण्याचे दाळीचें, चून, तिखशें बी घालून तळिल्लें काप.

पळ्ळें (न) पाळणें (के).

पळेर (स्त्री) प्लेट; बशी (के).

पक्षाक (क्रिवि) अवस्तेंत, अर्थात; मानलें जाल्यार; मतान. हृया पक्षाक – अशें मानल्यार. त्या पक्षाक – ते बाजून पळेल्यार. ज्या पक्षाक– ज्या कारणाक लागून. त्या पक्षाक – त्या कारणाखातीर.

पक्षे (अ) पूण; परंत (मल्याळम्).

पाकी (पु) पतंग (के).

पाकूळि (स्त्री) पाकळी; दळ (के).

पांकूळि (स्त्री) पांखाटो (के).

पाको (पु) पाखो; वटवाघूळ (के).

पाक्की (स्त्री) पिसोळें (के).

पाखाडी (स्त्री) पिछाडी; फाटलो भाग.

पागण (न) नुसतें पागचेलें जाळें.

पागार (न) प्राकार; दुरीग; दुरगाभितल्लो जागो; कंपाउंडाची वणत (का).

पांगेरो (पु) पांगारो.

पांचजन्य (पु) कृष्ण भगवानाच्या हातांतल्या शंखाचें नांव; (ल) बोब (सं).

पांचवी पेंड (स्त्री) नाल्लांच्या पाडघाच्या वेळार माडाचेर तन्नीं आशिल्ल्या आडसरांची पेंड; चार पेंडी जून जावन पाडटकच मागीर पाडघाक येतली ती पेंड. दर तीन म्हयन्यांक दोन पेंडी पाडचेखातीर तयार जातात.

पांजीरें (न) कंदील; फाणस (के).

पाज्ज (स्त्री) दोंगरार खडपांतल्यान आपशींच जाल्ली वाट.

पाटगोणी (स्त्री) जळवणी.

पाट्टु, पाट (पु) आसन; पदवी; सत्ता (के).

पाठिंबो (पु) आधार; मजत; तेंको.

पांडव पक्षी (पु) रोहीत पक्षी; अग्निपंख.

पाडसावेलो कुंवाळो (पु) दोन कुटुंबांच्या मदेवर्ती पाडसाचेर जाल्लो कुंवाळो त्या कुटुंबांमदीं झगडघाक कारण जाता; (ल) दोन पक्षांत झगडें लावन दिवपी मनीस वा पक्ष.

पाडें (न) गांव. खेडेंपाडें – खेडेगांव. नागपाडो – नागगांव. (संस्कृत पट्टण – पाटो, पाडो).

पाडघा घट्टणाचो (वि) जाणटचो बायलो

वा भुरग्यांची आवय भुरग्यांनीं मस्ती करून त्रास दिल्यार भुरग्यांक अशें उलयतालीं. "तुजें पाड पडूं नाका." अशें म्हणटाली. तांच्या मनांत वांकडेपण नासतालें.

पाणपिशें (न) उदकाचो द्वेष करपाची व्याधी. पिसो कुत्रो चावल्यार ही व्याधी जावन मनीस मरता. हायड्रोफोबिया.

पाणयाबगर बुडप – (ल) योग्य कारणाबगर लुस्कान जावप.

पाणी दिवप (क्रिक) धातू तापोवन उदकांत निवोवपाची क्रिया भोवन भोवन करून धातूंत घटाय आनी लवचीकपण हाडप; धार काडप; मेल्ल्या मनशाक सद्गती मेळची म्हणून ताच्या वंशजांनीं ताच्या नांवान मंत्र म्हणून उदक सोडप; वायटाक लागून वा अपघातान खासावोस जाल्ल्या मनशाक सावध करचेखातीर ताका उदक पिवंक दिवप.

पातपणस (पु) निरपणस.

पातलो (क्रिअ) पडलो; पावलो; पोंचलो (के).

पाती (स्त्री) खांदी; वंशवेलीचो फागूर.

पातेलें (न) तोप, तोपुलो (फा).

पातोळे (वि) मर्याद नाशिल्ली (वायल); गरजेपरस चड उलोवपी (वायल).

पात्र (न) व्यक्ती; आयदन; कथानकांतली व्यक्ती (सं). सत्पात्र ब्राह्मण – सदाचारी ब्राह्मण, सच्छील ब्राह्मण; योग्यतेचो ब्राह्मण.

पादकूर (पु) इगर्जेंत मीस सांगपी पाद्री; सासेर्दोत (पु).

पादपुजा (स्त्री) स्वामी वा साधुपुरुषाची करतात ती दबाज्याची पुजा (सं).

पादरस (पु) पारज; पाऱ्याची धातू.

पानपोळो (पु) पातळ पोळो.

पानाडी (पु) जमनींत कितले खोलायेक उदक मेळत तें सांगपी तज्ञ.

पादपोठ (न) मोठो मनीस व्हड आसनार बसता तेन्ना ताच्या मुखार पांय दवरपाक म्हणून आसता ती चवाय; फूटस्टूल.

पापडखार (पु) पापडांची पिठी वर्री फुगची म्हणून वापरतात तो सोडियम कार्बोनेट पिठो; बेकींग पावडर. ही धोणम वा केक करूंक वापरतात.

पांपांच (वि) पांच पांच (के).

पाम (पु) तांदळाची कणी (के).

पायथो (पु) मूळ; पायो; बसका; मुळालागचो जागो.

पायलट (पु) भाड्यान मोटारसायकल चलोवपी; मोटारसायकलीन प्रवासी व्हरपी-हाडपी (इं).

पांयशीं (वि) पांचशीं; ५००.

पारदर्शिका (स्त्री) पारदर्शक पातळ पड्ड्याचेर चिकटायल्लो वा दोन पातळ पारदर्शक कांचांमदीं चिकटायल्लो फोटो; फोटोची स्लायड वा कांचचित्र; पारदर्शक चित्र. हया चित्रांतल्यान प्रकाशकिरण घालून व्हड पड्ड्याचेर तेंच चित्र व्हड आकारांत दाखोवं येता.

पार पडप (क्रिअ) बरे भाशेन घडून येवप; बरो साजरो जावप; सुरक्षीत पलतडी पावप; निवारप; पासार जावप.

पारपत्र (न) परदेशाक वचपाची सरकारी परवानगी; पासपोर्ट (सं).

पारपत्रधारक (पु) पासपोर्टवालो; जाका सरकारा पारपत्र मेळटा तो.

पाराथो (वि) पोन्नो; शेळो.

पार्थीव (न) एकुणिसावें संवत्सर (सं).

पार्दाव (पु) पुर्तुगेज राजवटींतलें सतागां

वा ३६ सेंताव्हांच्या मोलाचें भांगराचें नाणें; पुर्तुगेज राजवटींतलें पांच तांगां वा ३० सेंताव्हांच्या मोलाचें रुप्याचें नाणें (पु).

पांयटो (पु) पांयान दाबून चक्र चलोवंचें खातीर केल्लें पेडल.

पायथो (पु) मुळस; पायो; आधार.

पायु (पु) दांग.

पार (स्त्री) पारी; फळाचो काथो वा बीय; आंब्याची पार वा पारी.

पारखप (क्रिक) निरखप; वारीकसाणेन तपासप; परिक्षा करप; परिक्षा घेवप; पुराय माहिती करून घेवप (सं).

पारदर्शक रंग (पु) वयल्यान काडिल्ल्या रंगापोंदचे रंग दिसतात अशे तरेचो रंग (सं).

पाल्मार (स्त्री) माडांचें आनी फोपळींचें पोरसूं; कुळागर (पु).

पार्ं (न) खाऱ्या नुसत्याचें लोणचें (पु).

पार्लर (न) सौंदर्यप्रसाधन, केशभुषा, वेषभुषा बी करून मेळटा अशें कुशल तंत्रज्ञांचें आधनीक दुकान (इं).

पार्सेक (न) ज्योतिःशास्त्रांत सवायतीन प्रकाशवर्सांचें कालगणनामाप (इं). एक प्रकाशवर्स म्हळयार ५८८० अब्ज मैलांचें अंतर.

पालकडि (वि) उमथी (के).

पालकात्तो मांडून (क्रिवि) आमनमांडी घालून (के).

पालखी (स्त्री) देवमुर्तीचें, राजाचें, गिरेस्तांचें भोई उबारून खांद्यावेल्यान व्हरतात अशें वाहन; देवाचे मुर्तीची पालखेंतल्यान देवळाभोंवतणी वा एका देवळांतल्यान दुसऱ्या देवळांत वाजयत गाजयत पेणीं करीत व्हेल्ली भिरवणूक.

पालो (क्रिअ) पावलो (के).

पाली (क्रिअ) पावली (के).

पांव (वि) एक; कोंयडे-बालाच्या खेळांत खणीसावन उडयल्ल्या बालामेरेनचें अंतर कोंयडयान मेजतामतना म्हणपाचे आंकडे. (१) पांव, (२) चॅटमॅट, (३) बरमूट, (४) घोडा, (५) दुल्शी, (६) काला, (७) झील.

पावणेर काडप (क्रिक) ल) कांय मोल ना अशें मानून वस्तू विकूंक काडप; घराभायर घालप; लिलांवान विकप; चवगांमुखार विकप.

पावणेर घालप (क्रिक) लोकांक पावण्याच्या सांगातान वा देवस्थानी देवाच्या सांगातान जेवण वाडप.

पावतो करप (क्रिक) पाववप; पोंचवप; व्हरून दिवप; सांगातान पाववप.

पावत्व (न) माया; करुणा (के).

पावलणी (क्रिवि) पांवलभर.

पावुणी, पाउणि (वि) पावणे (के).

पाशी (अ) परस (के).

पावस (पु) पावमामारको वर्षाव. वाणांचो पावस - खूब बाणांचो वर्षाव; गारांचो पावस — गारांचो वर्षाव. आडयाळो पावस— पुर्वेकडच्यान येवपी पावस (अप).

पाशाणभूत (वि) भुंयेंत गाडून दाबून युगानयुगां उरिल्ल्यान दाबाक लागून पाशाणाचे अवस्तेंत पातळ पापुद्र्याभशेन जाल्ले (वस्तूचे वा ल्हान-व्हड प्राण्याचे अवशेष) (सं).

पाशीय (अ) परसय; कय हचा अर्थाचें कूस (के).

पासको, पासगो (पु) धुल्लांत हुळहुळपी एक जिवाणें.

पासडी (स्त्री) गवे व्हंकलेक चैत्र म्हय-

त्यांत नवीन साडी न्हेसोवन फुलां माळ-पाचो बायलांचो उत्सव.

पासात (अ) संबंदान; विशीं (के).

पासार करप (क्रिक) घालवप; मुखार धाडप; उत्तीर्ण करप; मान्य करप (पु).

पासार जावप (क्रिअ) वचप; उत्तीर्ण जावप (पु).

पांसूळं (न) दमो; उसरमट; खरस (के).

पासळी (स्त्री) पासडी; कपयाळें; गोजडी.

पासि (अ) परस; हून (के).

पास्सूळ (पु) दमो; खरस (के).

पाहूप (क्रिक) पळोवप (के).

पाळेगार (पु) सुभेदार; सरदार; सेना-पती (का).

पाळो दिवप (क्रिक) आज्ञा पाळप; सांगिल्ले भाशेन करप; मजत करप; आदार दिवप.

पाळ्ळय (न) पाळणें (के).

पिकूळ (स्त्री) गोगलगाय (के).

पिंगळी (पु) गोंयच्या गांवांनीं धालांचो मांड उलगतकच तांतल्यो कांय म्हाताऱ्यो बायलो आनी चेडवां पिंगळयाचें सोंग घेवन लागशिल्या वाडयार भोंवून "आमी पिंगळी घाटाचे, तांदूळ घाला भाताचे" अशें म्हणटात. लोक तांकां पैशे घालतात. धालांच्या निमाण्या दिसाचो हो एक खेळ.

पिच्चप (क्रिअ) जळून भस्म जावप.

पिंज्योर करप (क्रिक) घाणाक दवरप (पु).

पिटवंडी (स्त्री) पिसोंद्री; तणासारक्या लव्याची ल्हान सात्र; ल्हान झाडणी.

पिटाळ (पु) धांवडी.

पिट्टि (न) पीठ (के).

पिडा मारप (क्रिअ) व्याधी भोगप; वायटांत पडप.

पिडेकार, पिडेगार, पिडेस्त (पु) वायट-कार; दुखणेकार; रोगयाळो.

पिंडोदक (न) मेल्ल्या पुर्वजांक ओपिल्ले पिंड आनी तिळोदक (सं).

पिणसो (पु) नाकांतलें किरमें वा शेंबूड (के).

पिती (स्त्री) प्रजा; संतत; जाती तशी पिती आनी खाण तशी माती.

पितुळवत (न) पितुळचें सामायन.

पिंतूर (न) चित्रकला; रंगकाम; चित्र (पु).

पिंतोर (पु) चित्रकार; रंग काडपी; पेंटर (पु).

पित्तकामलि (स्त्री) कामीण (रोग); कावीळ.

पितृयान (न) अंनराळाचें दक्षीण अर्द.

पित्रार्जीत (वि) पुर्वजांनीं जोडिल्लें वा कमायल्लें (सं).

पियोर (वि) चड वायट (पु).

पिरळाद (पु) प्रल्हाद; हिरण्यकशिपु दैत्याचो पुत्र, नारायण देवाचो म्हान भक्त (के).

पिवळें (न) दांतांची हिरडी.

पिळणें (न) पिळगी (के).

पिळपु (पु) कातली; गर.

पीक (स्त्री) धान्य पिकपाचो मोसम; पिकेचे दीस; (न) पिकिल्लें धान्य वा फळफळावळ, भाजी वी.

पीट (न) पीठ (के).

पुकारप (क्रिक) जाहीर करप; आफवप; व्हडान सांगप वा आफवप (फा).

पुच्छप्रगती (स्त्री) फाटीं वचप; वायट अवस्थेकडे वचप; परागती (सं).

पुंजावप (उदक) (क्रिक) शिंपप; पांजणी करप.

पुटबाळी केळें (न) एलची केळें.

पुडचांफें (न) धव्या पाखळयांचें आनी हळड्व्या केंसरांचें घमघमीत वासाचें फूल.

पुडचांफो (पु) पुडचांफीं लागतात तें झाड.

पुडयेवण्णु (वि) तपकिरी रंगाचो (का).

पुडींग (न) इंग्लिश पद्धतीचें, फळांच्या, पावाच्या, मासाच्या कुडक्यांचे मोव दबदबीत गोडशें (इं).

पुण्यप्रकृती (वि) पुण्यशील; धर्मीक सभावाचो (सं).

पुण्यबळी (पु) जेवंचे पयलीं देवाच्या आनी पितरांच्या नांवान मोनजातीक, पांखरांक, किडयांक बी वाडटात तें जेवणाचें पान (सं).

पुतणयो (पु) (वायलमनशेचे) भयणीचो वा देराचो पूत; (दादल्याचे) मेवणेचो वा भावाचो पूत.

पुनर्जल्म (पुन मरतकच कुडींतल्या आत्म्यान दुसरे कुडींत जल्म घेंवची हिंदूंची भावना; मर्णाच्या उप्रांतची दुसरे कुडींतली जीण (सं).

पुनर्जिवीत (न) मर्णाउप्रांतची जीण; मेल्लो मनीस कुडीसयत जिवंत जावपाची क्रिस्तांवांची धर्मीक भावना. जेजू क्रिस्त पुनर्जिवीत जालो.

पुनर्पुंश्शें (न) पुनर्वसू नक्षत्र (के).

पुरवप (क्रिक) पूर्ण करप; पुरो जायसर दिवप; लाड पुरवप; इच्छा पुरवप; माल पुरवप.

पुरसी (अ) स्वता; प्रत्यक्ष (पु). Por si हो पुर्तुगेज वाक्प्रचार.

पुरस्थीत (व) फुडें आशिल्लो (सं).

पुरस्थीत गांठ (स्त्री) प्रॉस्टेट ग्रंथी; मुत्राशयाच्या मुखार आशिल्ल्यो दोन गांठी.

पुराणो (वि) प्राचीन काळांतलो (सं).

पुरूष (पु) व्याकरणांत कर्तो आनी क्रियापद हांचें एकामेकांचें जोडयेन केल्लें एक वर्गण. पयलो पुरूष – वाक्य उलोवपी. हांव करतां, आमी करतात. दुसरो पुरूष – जाचेकडेन वाक्य उलयतात तो. तूं करता, तुमी करतात. तिसरो पुरूष – जाचेविशीं वाक्यांत उलयतात तो पयलो आनी दुसरो पुरूष नासलो तर तिसरो पुरूष आसता. तो करता, ती करता, तें करता, ते करतात, त्यो करतात, तीं करतात. हीं तिसऱ्या पुरुषाचीं उदाहरणां. हांकां प्रथम पुरूष, द्वितीय पुरूष आनी तृतीय पुरूष अशेंय (संस्कृत) म्हणटात. प्रथम पुरुषाक उत्तम पुरूष, द्वितीय पुरुषाक मध्यम पुरूष आनी तिसऱ्याक तृतीय पुरूष अशेंय म्हणटाले. पुरुषाचें हें वर्गण वाक्यांतल्या कर्त्याक आनी क्रियापदाक लागू जाता. कर्तो ज्या पुरुषाचो आसता त्याच पुरूषवर्गाचें क्रियापद आसता. कर्तो प्रथम पुरुषी आसलो तर क्रियापदय प्रथम पुरुषी आसता. कर्तरी प्रयोगांत कर्त्याच्या लिंग, वचन आनी पुरुषाप्रमाण क्रियापदाचेंय लिंग, वचन आनी पुरूष आसतात.

पुरूषवाचक सर्वनाम (न) हांव, आमी, तूं, तुमी, तो, ती, तें, ते, त्यो, तीं हीं पुरूषवाचक सर्वनामां.

पुरुषोत्तम म्हयनो (पु) चडीत म्हयनो; अदीक म्हयनो; धोंड म्हयनो. ह्या म्हयन्यांत धर्मकृत्यां करिनासले.

पुर्वाबादपते (न) पुर्वाभाद्रपदा नक्षत्र (के).

पुश्तू (स्त्री) पठाणांची भास (फा).

पुश्शें (न) पुष्य नक्षत्र (के).

पूर्वकथानाटच (न) चालू कथानकांत पयलीं घडिल्ली कथा मदींच संदर्भाखातीर नाटचरुपान दाखवप (सं).

पूर्वकांड (न) भगवद्गीतेचो पुर्वार्ध (अध्याय १ ते ९) (१२९०).

पूर्वसंध्या (स्त्री) आदल्या दिसाची सांजवेळ; मोठचा सणाच्या वा म्हत्वाच्या दिसाच्या आदल्या दिसाची सांजवेळ; वेस्पेर; मोठचा धर्मीक सणाच्या आदल्या दिसाची सांजवेळ; आदल्या दिसाचे सांजवेळची इगर्जेंतली प्रार्थना; डिसेंबरचे २४ तारखेचे सांजवेळची इगर्जेंतली प्रार्थना.

पूर्व दिशा (स्त्री) सूर्य उदेता ती बाजू. अतीपूर्व – जपान देश. मध्यपूर्व – अरबस्तान, इराण, इजीप्त बी देश.

पुलक (पु) रंग बदलपी रत्नाचो खडो; रोमांच; आंगावेली ल्हंव आनंदान उबी रावप.

पुस्करणी (स्त्री) पोखर बांय; सोपाणां आशिल्ली बांय (के).

पुलीत्क (स्त्री) राजकारण; कारस्थान; (वि) राजकारणी; कारस्थानी (पु).

पुश्शें (न) पुष्य नक्षत्र (के).

पुसप (क्रिक) विचारप (के).

पेइंग गेस्ट (पु) खर्चाचे पैशे फारीक करून पावणो म्हणून कांय दीस वा म्हयने गृहस्थी कुटुंबांत रावपी परकी मनीस (इं).

पेंकट (न) पेंगट; भेंड; कमर.

पेंगट बांदप (क्रिक) (ल) वावराक हात घालप; कामाक सुरवात करप.

पेच कसप (क्रिक) स्क्रू फिरावन बुराखांत घट्ट बसवप.

पेट घेवप (क्रिअ) पेटप; लासप; जळप.

पेटप (क्रिअ) (ल) तापप; झटप; खरायेन वावरप; नेटान काम करप.

पेंढों-तज्ञ (पु) मेल्ल्या प्राण्याचें चामडें सुकोवन हाडांचो पांजरो नीट जुळोवन ताच्या आंगांत भुसो भरून ताका जित्या प्राण्याचें रूप दिवन राखपाची विद्या शिकिल्लो कारागीर; टॅक्सीडर्मिस्ट.

पेवीद (पु) (ल) (जुगार) खेळटामतना खेळगडी करता ती डावाची मागणी (पु).

पेय मारप (क्रिअ) आजारी पडप; (ल) धाड मारप.

पॅर (न) पेरीचें गोड फळ; कांडयेचो मदलो सांदो. हो उशिकांडयाक वा कोंडयाच्या मानीक आसता. बोटाच्या दोन हाडांमदलो सांदो. बोटाचें पॅर.

पैशीं (वि) पांयशीं; पांचशीं (के).

पेर (स्त्री) पेरीचो रूख; पॅरांचें झाड.

पेरू (पु) अमेरिकेसावन हाडिल्ल्या माणसाळिल्ल्या एका व्हडा कुकडाची चवदार मास आशिल्ली प्रसिद्ध जात; टर्की हो कुकडाचे जातीचो मामाळ पक्षी; मोळाव्या शेंकडयांन हचा पक्ष्याक माणसाळायलो. आतां हो संवसारभरचे लोक पाळटात. नातालाच्या फेस्तांत टर्कीच्या मासाची शाकोती करून खातात (पु). स्पॅनीश लोकांनी पेरू ह्या कुकडाक युरोपांत आनी पुर्तुगेजांनी भारतांत हाडलो. इंग्लिश बरप्यांनी पेरू कुकडाक टर्की हें नांव दिलें. आतां हे नांव संवसारभर पातळ्ळें.

पेलविकाने (क्रिवि) पेले वशीन; पेले दिशेन.

पेलु (पु) पेल्ल (के).

पेवप (क्रिअ) मस्ती करप; खेळप. तो भुरगो अभ्यास करिनासतना सगळो दीस पेयता.

ाप (क्रिक) ल्हान कुडके करप; पेशी
रप (के).
स (न) (लुगटाचो) तागो (पु).
हिली (क्रिक) न्हेसली (के).
ळू (पु) कापसाची लोळी.
ळों (पु) बांदिल्लो दाळ; चळय. पानांचो
ळो, पत्रावळीचो पेळो. शंबर दोण्यांच्या
ळ्याक काड्ट म्हणटान.
जार (पु) पांयतण; जोतें (फा).
जोळ (पु) पांयजणां (के).
रेकार (पु) देवस्थानांत देवळाची सफाई,
वाचीं आयदनां घांसप, देवळांत रातचे
ौकार बी दिवे लावपाचीं कामां पैऱ्यान
रपी नोकर.
ोगडो, पोडगो (पु) पडगो (के).
ोंगो, पोंगयो (वि) फाटीच्या कण्याक
ोंग आइल्लो; फाट बागवल्लो.
ोचकटो, पोसकटो (पु) पातळ पोती;
ातळ साल; गुरवारणीच्या पोटांतल्या
गर्भाभोंवतणची वार.
पोज (स्त्री) पवित्रो; आसन; ठाण;
स्थिती; मुद्रा (इं).
पोज घेवप (क्रिक) दुसऱ्याक आपूण कसो
दिसतो तें येवजून तसो रावप (इं).
पोजिशन (न) स्थान; सत्ता; प्रतिष्ठा;
पदवी (इं).
पोंजु (पु) दिवटी (के).
पोझिसांव (न) सत्ता; मान; प्रतिष्ठा
(पु).
पोटकुली (स्त्री) ल्हान भुरग्याचें पोट;
पांय आनी तकली पोटाकडे सांकडून
हातांनीं आंवळून कुडीची करतात ती कुर-
कुंडी, मोटळी.
पोटांत पांच पांच जावप – खूब भंय दिसप.
पोटार हात घेवन बचप – मरण. प्रेत
मसणांत व्हरतासतना हिंदू प्रेताचे हात
पोटार बांदतात.
पोंटून पूल (पु) लष्करी लोक आनी
सामान न्हंयेपलतडी व्हरपाखातीर ल्हान
होड्यांचो रचिल्लो तात्पुरतो पूल (इं).
पोणु (क्रिअ) पडून (के).
पोंत (पु/न) तोंक; शेवट; शेव (पु).
पाँत (न) तोंक; थेंबो; टिंब; विराम
चिन्ह; जुगारांत वा सर्तींत बा परिक्षेंत
मेळिल्लो गूण (मार्क, व्हालोर); हजेरीचें
पुस्तक; शिवणेचो टांको; परिक्षेचो पेपर
(प्रश्नपत्रिका); परिक्षेचे प्रश्नपत्रिकेंतलो
प्रश्न; मुद्दो; दृष्टिकोन (पु).
पोंत्तान (क्रिवि) धरून; पोंत धरून;
सावन; पासून.
पोतनीस (पु) खजीनदार; कोठयेकार
(फा).
पोयट (स्त्री) मांचिल्ल्या उदकाचो व्हाळ;
पोंय.
पोरकेपण (न) अनाथ अवस्था; आवय
बापूय नाशिल्ली अवस्था; पालक
नाशिल्ली अवस्था.
पोंब्र फिदाल्ग (पु) गरीब अवस्थेंत
पाविल्लो सरदार; (ल) बडया घराचो
पोकळ वांसो (पु),
पोरणावळ (स्त्री) प्राचीन वस्तू वळ-
खुपाची आनी सांबाळुंची विद्या.
पोर्तादोर (पु) वजेली; द्वारपाळ;
काजाराची भेट घेवन येवपी (पु).
पोर्तेर (पु) द्वारपाळ; कार्यालयाचो
रखवालदार (पु).
प्रकिण्व (न) जिते कुडींत पोषणाची
प्रक्रिया घडूंक गरजेचें अशें वनस्पती अर्क;
एंझायम (सं).
प्रकुंचनी रक्तदाब (पु) रक्ता-शिरो

आकुंचीत जातात तेन्नाचो रक्तदाब; सिस्टॉलीक ब्लड प्रेशर.

प्रकुलगुरू (पु) कुलगुरूचे खालोखाल विद्यापिठाचो शासकीय अधिकारी; प्रो-व्हायस चॅन्सेलर (सं).

प्रजासत्ताक दीन (पु) देश प्रजासत्ताक जालो तो सुवाळो मनोवपाचो वर्सुको दीस (सं).

प्रताप, पार्दाव (पु) सोळाव्या शेंकडयांतलें ३६ तांगांच्या मोलाचें भांगराचें पुर्तुगेज नाणें (पु). वराह = २ प्रताप (पार्दाव) हीं भांगराचीं नाणीं विजयनगरच्या काळासावन चवदाव्या शेंकडयासावन चालू आसलीं. गोंयांत अठराव्या शेंकडयामेरेन आसलीं.

प्रतिक्रांती (स्त्री) सुधारणेचे विरुद्ध जाल्ली क्रांती; क्रांतीचे विरुद्ध जाल्लो उठाव; परागती (सं).

प्रकाश-वर्स (न) अंतराळांत ताऱ्यांचो उजवाड सुमार धा हजार अब्ज किलोमिटरांचें अंतर पैस पावूंक घेता तितलो वेळ; सुमार धा हजार अब्ज किलोमिटरांचें अंतर.

प्रतिगान (न) समूहगायनांत एका गटान एक ओळ गावन जातकच दुसरो गट दुसरी ओळ गायता. ही दुसरी ओळ हें प्रतिगान. धालो गायतात तेन्ना एके ओळींतल्यो बायलो एक ओळ गायतात, तर दुसरे ओळींतल्यो बायलो दुसरी ओळ म्हणटात. देख : पंढरपुरा कालो जाला, पंढरपुरा कालो जाला, पंढरपुरा कालो जाला. दुसरी ओळ – तामणाचो बाजार भल्ला, तामणाचो बाजार भल्ला, तामणाचो बाजार भल्ला. एके रांगेंतल्यो बायलो आपली वळ गायतना तीन पावल्यो फुडें सरतात त्याच वेळार मुखावेले वळींतल्यो बायलो तीन पावलां फाटीं सरतात. हे भाशेन वरानवरां धालो गायत नाचत दर वर्सा आठ दीस घालांचो सण मनयतात.

प्रतिघटी (क्रिवि) घडयाळाच्या कांटयांचे उरफाटे दिशेन; Anti-clockwise.

प्रतिनियुक्ती (स्त्री) एके नेमणुकीवेल्यान दुसरे नोकरेर नेमपाचो वावर (सं).

प्रतियोगिता (स्त्री) सर्त; स्पर्धा; कॉंपिटीशन (सं).

प्रतिरूप सांधो (पु) कृत्रीम सांधो (सं). दोन हाडांमदलो सांधो निखळ्ळो तर सांधो जोडपाचें तंत्र शल्यक्रिया तज्ञ जाणात (सं).

प्रतिरोधक (पु) गती थांबोवपी; बफर.

प्रतिवाद (पु) विरुद्ध उलोवणें (सं).

प्रतिस्थापन (न) कुडीचें इबाडिल्लें आंग वा बांदावळीचो इबाडिल्लो भाग काडून त्याच उपयोगाखातीर दुसरें आंग वा बांदावळ बसवप (सं).

प्रतिक्षेपण (न) मोखिल्लें आवत जंयसावन मोखलां थंय परतें येवपाची क्रिया; रिकॉयल; बूमरँग (सं).

प्रत्यंत (स्त्री) सरहद्द; दोन देशांमदली सराद वा शीम (सं).

प्रत्यंत रेग (स्त्री) शीमेची रेग.

प्रत्यवाय (पु) आडखळ; अडचण (सं).

प्रदान (पु) प्रधान (के).

प्रदीर्घ (वि) खूब लांब; चड विस्ताराचें.

प्रदुवारी (वि) परद्वारी; शिंदळ.

प्रदूषण (न) खूब खराबी; चड इबाड.

प्रदेशनिष्ठ (वि) ठरावीक प्रदेशांत घडून येवपी वा लागू जावपी (सं).

प्रबंधक (पु) सरकारी नोंदणी खात्याचो प्रमुख अधिकारी; व्यवस्थापक; रजिस्ट्रार (सं).

भावीत जावप (क्रिअ) छाप पडप आनी का लागून कसल्याय वावराक उद्युक्त ावप; उत्तेजन मेळप; परिणाम जावप.

भास (पु) प्रकाशाच्या प्रमाणाचें एकक; इंग्लिशींत) लुमेन (सं).

माण (न) माप; दोन वस्तूंमदलो लनात्मक संबंद; दोन गुणोत्तरांची मानता; सिद्धिकरण; (वि) सिद्ध; ान्य; भोवमान्य (सं).

माण भाषा (स्त्री) साबार लोकांक ान्य अशी भाषेची मोड (सं).

यत्नशील (वि) खटपट करपी; प्रयत्नांत ाशिल्लो (सं).

योगप्रधान (वि) प्रयोग करूंच्या हेतून चिल्लो; प्रत्यक्षांत हाडप होच जाचो ख्खेल हेतू असो; प्रात्यक्षीक करपाक ोपो असो (सं).

प्रयोगमूल्य (न) प्रयोग करपाचो उपयोग; अणभव घेवंचो फायदो; प्रयोगाचो प्रभाव; प्रयोगाचो परिणाम (सं).

प्रवाल (न) पोवळें; समुद्रांत एकठावपी कॅलशमचो पदार्थ (सं).

प्रवालभस्म (न) पोवळयाचो लासून केल्लो आयुर्वेदीक पिठो (सं).

प्रशाळा (स्त्री) उच्च मध्यमीक शाळा; हायस्कूल (सं).

प्रश्नीक (वि) प्रश्नाचो; प्रश्न विचारूंक वापरतात तो; प्रश्न करपाक उपयोगी. प्रश्नीक सर्वनाम – कोण आनी कितें. हीं आदीं आयिल्ल्या नामशब्दाच्या जाग्यार येनात. तरीय हांकां सर्वनाम म्हणची पद्धत पडून गेल्या.

प्रस (अ) पस्स.

प्रसंगवश (क्रिवि) प्रसंगानसार; प्रसंगाक योग्य असो (सं).

प्रसवपूर्व उपचार (पु) गुरवारणीक बाळंतेरापयलीं करपाचे आरोग्यशास्त्रीय आनी वैजकी उपचार (सं).

प्रसाविका (स्त्री) सुईण; बाळंटीक सोडवपी वैजीण (सं).

प्रसुतीघर (न) बाळंतपणाचें हॉस्पिटल.

प्रसुत्युत्तर (क्रिवि) प्रसुतीउप्रांत; बाळंतपणाउप्रांत; (वि) बाळंतपणाउप्रांतचो (उपचार) (सं).

प्रस्तरील (पु) फातरांच्या पोटांत सुकून चेपून उरिल्लो प्राण्याचो, वनस्पतीचो वा वस्तूचो अवशेष; फॉस्सील (सं). असल्या प्रस्तरिलांवेल्यान पांच-पन्नास हजार वर्सांपयलीं कसले तरेचे प्राणी जगांत आशिल्ले तें कळटा.

प्रस्थापीत करप (क्रिक) सिद्ध करप; (लोकांक) पटोवन दिवप; लोकमान्यताय मेळवप; पायो घालप (सं).

प्रस्थापीत जावप (क्रिअ) सिद्ध जावप; अस्तित्वांत येवप; मूळ धरप (सं).

प्रस्थापना (स्त्री) योग्य स्थानाची प्राप्ती; अस्तित्व; प्राणप्रतिष्ठा; पायोभरणी (सं).

प्रक्षेपक (पु) प्रक्षेपण करपी यंत्र; ट्रान्स्मीटर; संदेश घेवन परत दिवपी यंत्र (सं).

प्रक्षेपण केंद्र (न) नभोवाणीचे कार्यक्रम वितरावपी केंद्र (सं).

प्राक्कथा (स्त्री) दंतकथा; इतिहासपूर्वकालीन काणी; प्राचीन कथा (सं).

प्राणसत्व (न) जिवनसत्व; जिणेक गरजेचें अशें द्रव्य (सं).

A–अधिनेत्र प्राणसत्व – नदरेची शक्ती तिगवपी जिवनसत्व.

B–गंधकामोदीन प्राणसत्व – दाळी आनी प्रथिनांतल्यान पुष्टी दिवपी जिवनसत्व.

B12–पंचीपितीन प्राणसत्व.
C–आमलीक, अम्ल प्राणसत्व – आंबट द्रवांची वनस्पती. सारक जिवनसत्व.
D–अध्वस्थी प्राणसत्व – हाडांत कॅल्शम फॉस्फेट घालपी तेल जिवनसत्व.
E–अधिप्रज प्राणसत्व – आंगांत शुक्रवीर्य निपजावपी जिवनसत्व.
K–अधिकिलाट प्राणसत्व – रक्त सोपे-पणान गोठवपी जिवनसत्व.

प्रात (पु) प्लेट; मेजार जेवतासतना खांवचे-जेवंचे जिन्नस वाडुंची ताटली; चिनी मातयेची (पोर्सलेन) चकचकीत व्हड ताटली; ताटांत वाडिल्लो खांवचो-जेवंचो जिन्नस (पु),

प्राथम्य तत्व (न) मगळ्यांहून चड म्हत्व दिवंचो नेम; Top priority (सं).

प्रादुर्भाव (पु) उप्रासणी; उपज; निपज (सं).

प्राधान्य तत्व (न) सामान्यांहून चड म्हत्व दिवपाचो नेम; Priority (सं).

प्रायोजक (पु) प्रयोजन करपी; पोसपी; आदार दिवपी; सांबाळपी (सं). स्पॉन्सर करपी.

प्रायोजन (न) मुखार वचपाची येवजण आनी आदार दिवन केल्ली अंमलबजावणी.

प्रार्थन (न) प्रार्थना; मागणी; विनवणी; होरावणी; आराधना (सं).

प्रावस्था तार (स्त्री) वीज घोळटा अशी तार (सं).

प्राश, प्रास (स्त्री) रीत; पद्धत (पु).

प्राशन (न) खावप; पिवप (सं).

प्रास (अ) परस.

प्राक्षर (न) उतरांतलो अवयव वा घटक. देख : प्र + सिद्ध. अव + यव. घट + मूट. प्र + देश. प्राक्षर हें एका, दोन वा तीन अक्षरांचो स्वतंत्र अर्थाचो घटक (सं).

प्रिय (वि) आवडीचो; प्रितीचो; ज्याचे विशीं प्रेम आसा असो (सं). नाटयप्रिय – नाटय आवडटा असो. नृत्यप्रिय – नाच आवडटा असो. अनुकरणप्रिय – अनुकरण करूंक आवडटा असो. मद्यप्रिय – सोरेकार लोकप्रिय – लोकांक आवडटा असो. शिस्तप्रिय – शिस्तीचो भोक्तो, शिस्त आवडटा असो.

प्रियाप्रिय (वि) प्रिय आनी अप्रिय, आवडी नावडीचो.

प्रीत, पिर्त (स्त्री) मोग; माया; प्रेम.

प्रेतयात्रा (स्त्री) प्रेत स्मशानांत व्हरपाचें क्रिया (सं).

प्रेपार (पु) फिर्यादीच्या न्यायाल्यींत खर्चाचो दिवाणांत भरचेलो पयलो हप्तो (पु).

प्रॅम (पेरॅम्ब्युलेटर) (पु) बाबागाडी; ल्हान भुरग्याक बसोवन फिरोंवची हात गाडी; सपाट बुडाची होडी (इं).

प्रेमीक (पु) प्रेम करपी; मोगी; प्रियकर

प्रोग्रेस (पु) प्रगती; जयपत; उदरगत; भरभराट (इं).

प्रोझेक (वि) गद्य मजकुरामारको; रूक्ष; अरसीक (इं).

प्रॉपॉश्त (न) सुचोवणी; मागणी (पु).

प्रॉफेट (पु) भविष्यवादी; देवमनीस; देवान आपली शिकवण मनीसजातीक शिकोवंक जल्माक घाल्लो संत मनीस; संदेशहर (इं).

प्रॉफेत (पु) दैवी स्फुर्तीन लोकांचो फुडार वर्तवपी भविष्यवादी; देवाचो संदेशहर; मनशाच्या जल्माक येवन देवाची शिकवण दिवपी (पु).

प्रॉस्टेट (ग्रंथी) (स्त्री) मुत्राशयांतल्यो

र गांठी. ह्यो उतारवयांत वाडल्यो शस्त्रक्रिया करून ल्हान करच्यो टात (इं).
बेंगो (पु) शिसपेन्सिलीचो फातर). हांतूंत शिशें नासता. हो कार्बनाचो शिल्ल्यान कागदार बरोवंक उपकरता; फायट.

फ—कोंकणी भाशेचे देवनगरी वर्णमाळेचें बाविसावें व्यंजन.
फिरा डायरो (पु) नाचांत वापरचेलें क झिमडेसारकें वाजप.
फकने (क्रिवि) सट करून; अकस्मात; खडेंच.
फट (स्त्री) खोटेपण; असत्य उलोवणें; टास; थाप.
फटी (वि) फटकिरो; फट मारपी; गोटें उलोवपी; (स्त्री) फट ह्या उतराचें वचन.
फडचान (न) खांवचें पान (के).
फडपोशी (वि) निर्बुद्ध; अजागळ; फिकट; र्बळ; नाका जाल्लो (का).
फडि (स्त्री) फोपळाची बोय (के); फोड.
फडी (स्त्री) फळी (के).
फंदन (न) भानगड; लफडें; किचांट; गायट नाद; फंद (फा).
फंदिल (न) फुनेल (के).
फफळ (न) फोपळ; सुपारी (के).
फरंगी (पु) फिरंगी (के).
फरिश्तो (पु) देवदूत; देवमनीस; साधू (फा).

फलितांश (पु) परिणामाचो वांटो (सं).
फसली साल (न) इसवी सनाउप्रांत ५९० वर्सांनीं केल्ली अरबी शकाची गणना. हें वर्स मिर्गार सुरू जाता म्हळ्यार पिकेचें वर्स म्हणून गणटात (अ); पिकेकडेन संबंधीत साल. ह्या शब्दकोशाच्या ४७२ पानाचेर फसली शक अकबर बादशाहान चालू केलो अशें आसा, तें चूक.
फळदायी (वि) फळाक येवपी; फळ दिवपी; यशाक पावोवपी; उपयोगी (सं).
फळसाकर (स्त्री) फळांचे गोडसाणीचें अर्क; फ्रुक्टोज (सं).
फळारी (पु) फळां विकपी; फळांचो धंदो करपी; एक आडनांव.
फांको (पु) पंखो.
फाटपिशवी (स्त्री) फाटीक बादून व्हर-तात ती सामानाची पोती.
फाटमणी (पु) फाटीचे मदीं हाडांचे मणी एकार दुसरो अशे रचिल्ले उरतात. तांच्या सांगाडयाक फाटीचो कणो म्हणटात. हे तेत्तीस मणी.
फाटसार (वि) मागूस; उसरां आयिल्लो; उसरां पिकिल्लो.
फाटिवासो (पु) फाटीचो कणो; पृष्ठवंश.
फांटी (स्त्री) ल्हान खांदी.
फातराच्या काळजाचो (वि) (ल) निर्भय; धाडसी; निष्ठूर; दुष्ट.
फांत, फांती (स्त्री) वळ; रेग; बरपाची वळ (के).
फांती (अ) फावटी (के).
फातरेल (न) पेत्रोल; घासलेट.
फांत्यार (क्रिवि) फांतोडेर.
फांदळो (पु) बेष्टी बडबड; मेळो; झांकडी.
फाम (स्त्री) फेस्ता आदीं फेस्त जातलें

म्हण दिल्ली जाहीर सुचना (पु).
फायल (स्त्री) खडबडीत वस्तू घांसून गुळगुळीत करपाचें आवत; कानस (इं).
फायलींग करप (क्रिक) कानशीन घांसप; कचेरेचे फायलींत पत्रवेव्हाराचे कागद जंयचे थंय घालप (इं).
फायलेरिया (पु) हत्तीरोग; आंड वा पांय सुजून व्हड जांवचो असाध्य रोग. फायले-रियाचे जंतू चाबतकीर हो रोग जाता (इं).
फार घालप (क्रिक) मुसळ दोनय हातांनीं उखलून वानांतली वस्तू (फोव, भात बी) चेंचप; कांडूंचे पयलीं अशे कांय फार घालची पद्धत आसता. कांडटासतना फार घालपाची पद्धत वेगळी आसता. सुरवातीक उबें मुसळ धरून दोनीय हातांनीं उबे फार घालतात. मागीर एका हातान मुसळ उखलून वांकडो फार घालतात ताका कांडप म्हणटात. फार घालून चेंचतात. कांडून भाताचीं सल्लां काडटात.
फारप (क्रिक) चोरप (के)
फारिक्षण (न) भरपाय.
फाल (स्त्री) नाटकाचे माचयेवेलो कडेचो पड्डो; वींग (इं). जवनिका (सं); (न) चारचौगांत केल्लो उलोवपाचो, गाण्याचो वा विनोदाचो कार्यक्रम (पु).
फाल फाल्यार (क्रिवि) फातोडे वेळार; फातपटेर; सक्काळीं फुडें.
फालेवप (क्रिअ) उजवडप; दीस जावप; भिणभिणप.
फाल्सिदाद (स्त्री) फट; असत्य; खोटे-पण (पु).
फावटीकार (पु) भाडेली; हमाल.
फासणां मारप (क्रिअ) स्वासोस्वास बेगी-बेगीन जावप; धापेवप.
फिगर (न) कळसुत्री बावली; आकृती; आंगलट (इं).
फिचाद (वि) धांपिल्लो (पु). वांक फिचाद – तोंड धांपून वग्गी राविल्लो (पु).
फिचार करप (क्रिक) धांपप (पु).
फिटींग (न) यंत्राचे भाग योग्य तरेन जोडपाची विद्या (इं).
फिचारणी (स्त्री) शाकारणी; धांपणी; बंद करपाची क्रिया; आर्कांचे चिरेबंदी बांदावळीची क्रिया (पु).
फीत (पु) चिरेबंदी दरवाज्याच्या आर्कांचो म्हदलो फिचारणेचो चिरो.
फुगरो (वि) लठ्ठ; फोपसो.
फुगांव (पु) रांदन; चूल; भट्टी; चुलाण (पु).
फुटकर (वि) फुटिल्लो; किरकोळ (खरेदीविक्री).
फुटकें वाजंतर (न) (ल) अर्थ नाशिल्ले उलोवणें.
फुटण्यां येवप (क्रिअ) फुटूंक येवप (फोड, दुखाणें).
फुटप (क्रिअ) उपजप (दांत फुटप); भग फुटप – आंगाक व्रण पडप; स्फोट जावप (गर्नाल फुटप, बाँब, फोगेत फुटप); चील पडप, चीर पडप (आयदन फुटप); उलवप (आवाज फुटप). आवाज फुटप - बारा-चौदा वर्सांच्या भुरग्याचो किनरे आवाज सकयले पातळेर येवप; आवाज पिचप; कपाळ फुटप – (ल) भयंक अरिष्ट कोसळप. नशीब फुटप – सुखवस्त मनशाक वायट दीस येवन दुर्भागी जावप
फुटावणो, खुटावणो (स्त्री) न्हंयेंत खूंट पुरून जाळीं बांदून पातळायतात. भरतेच्य वेळार त्या जाळयांनी नुसतें घुसपता सुकते वेळार तें काडून घेतात.
फुनेराल (पु) मरणयात्रा; प्रेतयात्रा;

नेर (पु).

ःरादि (स्त्री) फिर्याद (के).

ुलकार (पु) फुलां विकपी.

ुलप (क्रिअ) पर्जळप (निखारे); आनंद ावप (कळी फुलप); झाडावेलीं फुलां चांफो फुलला) विकसप.

फुलारी (पु) फुलझाडां लावन फुलां वकुंचो धंदो करपी.

फुसकें पान (न) वशाडीच्या झाडाचें ान.

फुसफुसप (क्रिअ) रागान सुस्कारप; रागाक लागून उलयना जावप; राग आयिल्ल्या मनशाचें तुटक तुटक उलोवणें.

फुंसांव (न) समारंभ; सुवाळो; नेमून दिल्लें काम (पु).

फूटस्टूल (न) पांय दवरपाची ल्हान चवाय; उंच आसनार बसतकच वा गाड-येंत चडटासतना ही चवाय वापरतात (इं).

फेंडोरी, फेणोरी (स्त्री) तळिल्लें मिठायेचें एक परखन्न; घडयांची चपाती लाटून, तळून साकरेच्या पाकांत वुडोवन काडिल्ली मिठाय.

फेस्तोजी (पु) चैनी मनीस; दुडू उधळपी मनीस.

फोंडांत घालप (ल) फसवप; लुसका-नीक मारप.

फोंडांत दवरप — पुरचेखातीर खणिल्ल्या फोंडांत घालप.

फोडी (स्त्री) सुपारी; कुडके; तळिल्ल्यो कचऱ्यो.

फॉरीनर (पु) परदेशी; परराष्ट्रीय मनीस (इं).

फोलदशेण (न) भायरी जांवक उपयोगी अशें वखदी वनस्पतीचें पान (पु).

फोलोण (न) लाताचो दबो (पु).

फ्रादि (पु) क्रिस्तांव जोगी; हे फ्रांसि-श्कान, कार्मेलायट, दोमिनिकान अशा संप्रदायांचे संन्याशी आसतात (पु).

फ्रीझ (क्रिवि) नाटकांत एका वा सगळया पात्रांनीं एकाच पवित्र्यांत बावल्याभशेन रावपाचो अभिनय (इं).

फ्रुक्टोज (न) फळसाकर; फळांतले साक-रेचें अर्क (इं).

फ्रेंड (पु) मित्र (इं).

फ्रेंडशिप (स्त्री) दोस्ती; मैत्री (इं).

ब—कोंकणी भाशेचे देवनगरी वर्णमाळेचें तेविसावें व्यंजन.

बकडो (पु) बकरो.

बकें (न) बगळो पक्षी (अप).

बक्कार (न) धेंप; भंगसाळ (का).

बडगो (पु) वालाचे एके जातीचें कड्डण (का).

बगल (स्त्री) बाजू; कूम (फा).

बगेक (अ) खातीर; लागून (के).

बचको (पु) उगडिल्लो पंजो; चपको.

बचकोभर (क्रिवि) बचक्यान धरूंक येता तितलें; चपकोभर.

बचेरी (स्त्री) फजेती; भिकार-भास; बकच्छाय.

बच्चीट (वि) बचत केल्लो; सांठयल्लो.

ब-जटील (न) बी कॉम्प्लेक्स नांवाचें जिवनसत्व.

बटवडो (पु) वांटप; वांटणी; पाववप; पावती.

बटाणी (स्त्री) गोड वाटाणो.

बडक (स्त्री) उत्तर दिशा (के).

बडकी (स्त्री) केरळांतल्या कुणब्यांची एक पोटजात.

बडंग (स्त्री) उत्तर दिशा (का).

बडगी (पु) सुतार; लांकूड कामाचो कारागीर (का).

बडवडगोत (न) ल्हान भुरग्यांनीं म्हणपाचें गीत.

बंडल (न) पुडो; मोवळी; (ल) फटास (इं).

बडावणो (पु) पेटणें, खळयाची जमीन सपाट करचेखातीर खणून चिखलावन पेटण्यान पेटटात तें पेटणें.

बड्ड (वि) खडबडीत; ओबडधोबड; बोथट; सुस्त; मठ्ठ (का).

बण्ण (पु) रंग; वर्ण (का).

बण्णागार (पु) चित्रकार; कळावंत; कवी (का).

बंतर (वि) बोंदर (के).

बद (वि) ठीक; बरें (के).

बंद टांचणी (स्त्री) सेफटी पीन.

बंदन (न) बंदपास; आडखळ; बंदिस्ती.

बंदरबोट (स्त्री) मोठी बोट बंदराल्लागीं येतकच किनाऱ्यासावन ते व्हड बोटीमेरेन वचपी येवपी ल्हान पडावाएदी बोट.

बदलो (पु) सांठिल्ल्या उदकांतलो एक-पेशी जोव. हो आपलो आकार बदलता, म्हळयार ल्हानाचो व्हड आनी व्हडाचो ल्हान जातां जातां ताच्या काऱ्यांतल्यान दुसरो बदलो जल्मता. अमीबा (इंग्लीश).

बद्द (वि) जिस्त; बिनचूक; थेट; शेकानशेक.

बद्दचि (क्रिवि) खरोखर.

बंधू, बांधव (पु) भाव; भावलो; भावा-सारक्या नात्याचो. वर्गबंधू – एका वर्गांत शिकपी म्हणून भावासारको; विद्याबंधू – एक विद्या चडकरून एकाच जाग्यार शिकपी म्हणून भावासारको; धर्मबंधू – एकाच धर्माचे; जातीबंधू – एके जातीं-तले; देशबांधव – एका देशाचे नागरीक; वृत्तीबांधव – एक धंदो करपी.

बनवड (न) एके तरेचें लोकगीत.

बप्पं (पु) बापूय (के).

बबर्जी (पु) रांदपी; सैंपाकी (फातु).

बबर्जीखानो (पु) रांदची कूड; कुझीन्य (फा).

बभ्रो (पु) गुपीत फोडप; गौप्यस्फोट; बोवाळ (सं).

बय (स्त्री) बोय (के).

बर (स्त्री) हड्डयाचें कुशीचें हाड; फांसळी.

बरगो (पु) वणटींतलो खांबो.

बरपेलो (पु) बरोवंक जाणा असो (का).

बरवणिगी (स्त्री) लिखाण; बरप; बर-यल्लो मजकूर (का).

बरशीं (क्रिवि) बरोबर; सांगातान.

बरसो (पु) बारसो; जल्मल्ल्या भुरग्याक नांव दवरंचो उत्सव (के).

बर्थ-डे (पु) वर्संगांठ; वाढदीस; जल्म-दीस (इं).

बऱ्या उतरान, बऱ्या बोलान (क्रिवि) गोडी गुलाबीन; बरे भाशेन; वाद घालिनासतना.

बलता (स्त्री) बळत्कार (के).

बलशांव (न) सुंगटांचें लोणचें.

बलाय, बल्लाय (पु) संकट; त्रास; कट-कट; इडापिडा; अमंगळ (का).

बल्लें (न) जाळें (के).

बसक्यो (स्त्री) उठाबशी; बैठकांचो व्यायाम.

बसपागारी (वि) पेन्शनर; सेवानिवृत्त.

बसव (पु) देवळांतलो नंदीबैल (म्हूर्त); लिंगायत संप्रदायाचो संस्थापक बसवण्ण; बसवेश्वर.
बहारवाटियो (पु) वाटमारो; नागोवणो; दरोडेखोर (पु).
बहिर्वर्ती (वि) भायर आसपी (सं).
बहुपदी राशी (स्त्री) बिजगणितांतल्या विविध पदांच्या वेगवेगळ्या घातांकांतल्या धन (+) आनी ऋण (–) पदांच्यो राशी (मं). Simultaneous equations.
बहुमार्गचक्र (न) जायत्या रस्त्यांच्या नाक्यार रहदारी बंद जांवची न्हय म्हणून छेद करपी रस्ते वयल्या वा सकयल्या थरार वळण बांदून व्हरतात आनी वाहनां थांबयनासतना नाक्याफुडे वा आडव्या रस्त्यार वळवपाची रहदारीची व्यवस्था. स्विडन देशाच्या स्टॉकहोम शारांत ही व्यवस्था मुळाक जाली. तिका क्लोवर पद्धत म्हणटात.
बहुराशीक गणीत (न) प्रमाण राशीच्या गणितांत त्रैराशीक हो प्रकार सोडून तिनांहून चड म्हळयार पांच, सात, णव बी राशी आसून अनुक्रमान सवी, आठवी, धावी रास सोडून काडपाचो गणिताचो प्रकार. पाच राशी आसून सवी रास सोडून काडपाच्या गणिताक पंचराशीक म्हणटात. सात राशी आसून आठवी रास सोडून काडची पडली अशा गणिताक सप्तराशीक म्हणटात.
बहुल तारे (पु) दोनांहून चड संख्येन एकामेकाभोंवतणीं भोंवतात अशे दिसपी तान्यांचे पुजुले.
बहुवर्ण (वि) बहुरंगी; चड रंगांचो (सं).
बळप (क्रिअ) वायटांत पडप; आजारी पडप; बळ्ळकेंत पडप.
बळवप (क्रिक) वळवप (के).
बळावीक (वि) चड बळिष्ट.
बळार (स्त्री) बक्याची एक जात.
बाकीन (न) चवाय; बांकडें; स्टूल; परसाकडे बसपाचें बांकडें (पु).
बाकूल (पु) जंगली माजर; बावल (के).
बांज्य (पु) न्हाण; चड जोर आइल्ल्या वायटकाराक घालतात तें थंड उदकाचें न्हाण (पु)
बाझिलिका (स्त्री) मुखेल इगर्ज (लातीं).
बाणवि (वि) ब्याण्णव (के)
बाणावळी (स्त्रीं) वाळयाचें तण.
बातोडी (पु) भात्यांत (के).
बांदकाम (न) बांदावळ; घरबांदणी; रस्ते बांदप, पूल बांदप, कालवे बांदप, बोगदे बांदप, भुयारां बांदप, धरणां बांदप, बंदरां बांदप, रेल्वेरस्ते बांदप बी विद्या; सिविल एंजिनियरिंग.
बांदणी (स्त्री) बांदावळ; रचण्क; (पुस्तकाची) शिवणावळ आनी वर्सान-वर्सां तिगून रावत अशी पुस्तकाच्या कवराची आनी कण्याची घट्ट बांदावळ; बुक बायंडींग.
बादत (अ) बगर; विरयत; शिवाय.
बांदप (क्रिक) रचना करप (पुजा); शिवून घट्ट चिकटावप (पुस्तक); पासान गांठ मारून एकठांय रावतीत अशें करप; (ल) एकठांय रावतीत अशें करप; स्नेहबंदनान वा मायेमोगान एकठांय दवरप.
बादाबाद जावप (क्रिअ) खेळांत, झगडयांत वा वादांत कोणाचो जय वा पराजय जायनासतना खेळ, झगडें वा वाद सोंपप.
बांदो (पु) (गोडाची) धेंप; व्हड बेली,

बाप (पु) आकाशींचो देव; देवबाप. देवाक बापूय म्हणनात. बाप म्हणटात. मनशांभितर ज्या दादल्यांक धूपूत जातात तांकां त्या धुपुतांचे बापूय म्हणटात.

बापा (पु) बापूय (के).

बापारां (न) बापझंवरें (मालवणी).

बाप्पु (पु) बापुलयो.

बाप्तीज्म (न) क्रिस्तीधर्म प्रवेश; क्रिस्ती धर्मप्रवेशाचो संस्कार म्हणून घालतात तें न्हाण; धर्मस्नान (पु).

बाप्सू (पु) बापूस.

बाबडें तोंड (न) निर्शेल्लो चेरो.

बाबत (वि) कुचकामी; निरुपयोगी.

बाबलावणें (न) बाबडेपण.

बाबा पुता करप – नमळायेन भीड घालप; गोड उतरांनीं मागप; गरजेच्या कामा-खातीर गयावया करप.

बायंडींग (न) बांदणी; पुस्तक बांदणी; पुस्तकाच्या दोंडिल्ल्या फार्मांची शिवणा-वळ आनी कवरासयत पुस्तकाच्या कण्याची घट्ट बांदावळ (इं). फुल बायंडींग – पुस्तकाच्या कवराक चामडें वा कपडो कवरभर चिकटावन केल्ली बांदणी. हाफ बायंडींग – कवराच्या कण्याक आनी तोंकांक चामडें वा लुगट चिकटावन कव-राच्या उरिल्ल्या भागार कागदी कवर चिकटायल्ली बांदणी. क्वार्टर बायंडींग – पुस्तकाच्या कण्यार चामडें वा लुगट आनी कवराच्या उरिल्ल्या भागार दाट कागद चिकटावन केल्ली बांदणी. पेपर-बॅक बायं-डींग – लुगट वा चामडें वापरिनासतना दाट कागदाचें पूर्ण कवर चिकटावन केल्ली बांदणी.

बायपाठ (वि) तोंडपाठ (का).

बायश (वि) उणाक; नीच; हलकट (पु).

बायॉलॉजी (स्त्री) जीवशास्त्र; जीव आनी वनस्पत हांचे भौतिक जिणेचें शास्त्र वा अभ्यास (इं).

बारशें (न) प्रदेश; दोंगरांनीं वेडिल्लो प्रदेश; (सं. वर्ष). लाटंबारशें – लाटं नांवाचो प्रदेश. हेमाडबारशें – हेमाड नांवाचो प्रदेश.

बारा आणे (वि) (ल) बावळट; अरवळ; पावणे आठ; पावणो; धड न्हय असो.

बारा बिरेस्तार आनी तेरा सुक्रार (ल) कलह; वांकडेपण; तंटो; दानाधिस्पट; वाताहात.

बारा साडव (वि) साडेबारा (के).

बारुली मण (पु) बारा पायल्यांचो मापी मण.

बालाव (वि) वायट (१५६६).

बालशांव (पु) सुंगटांचे मसाल्याचें तोंडाक (पु).

बावगप (क्रिअ) वागवप; वांकप (के).

बावगवप (क्रिक) वागवप; वाकवप (के).

बावगो (वि) बाबडो; गरीब.

बावळेपण (न) अरवळपण; बुद्दीची उणाय.

बावेचाळीस (वि) बेचाळीस (के).

बाशि (वि) ब्यायशीं (के).

बाष्पित्र (न) वाफ उप्रासपी यंत्र (सं).

बास (स्त्री) भास; वचन (के).

बास्कळ (वि) चुकीचो; तर्काभायरो; फट (का).

बास्टर्ड (पु) शिंदळीचो (पूत) (इं).

बाळनिंब (पु) कोडूनिंब.

बाळशें (न) तान्या भुरग्याची आंगलट.

बाळशेपण (न) भुरगेपण.

बाळां-जावुंक (क्रिअ) बाळंत जांवक (के).

बाळांतिरो (पु) बाळंटेर (के).

बाळो, बाळ्या रंगाचो (वि) दोन तीन रंगांचे ल्हंवेचे थिबके आंगार आशिल्लो (बैल, कुत्रो, बुकलो बी).

बाळो रंग (पु) एकाहून चड रंगांनीं वेग-वेगळीं आंगां रंगयल्लो. वेगवेगळ्या रंगांचे कुडके आशिल्लो.

बिकंड (न) पणसाचें भिकण (के).

बिक्कुण्डु (पु) भिकूण (के).

बिगदप (क्रिक) कसप; बांदप.

बिगर (अ) शिवाय; विरयत (फा. दिगर).

बिगर-कोंकणी (पु) कोंकणी न्हय असो; कोंकण्यांभायलो.

बिगू (वि) गच्च; घट्ट.

बिछायत (स्त्री) जमखण; हातरूण; बसकेवेली चादर (अ).

बिजप (क्रिअ) भिजप (के).

बिजवप (क्रिक) भिजवप (के).

बिनमोल (वि) मोलांवक येना इतलें म्हत्वाचें; कितलेंय मोल केलें तरी तें थोडें, असलो (फार्स).

बिबी (स्त्री) मानादीक कुटुंबांतली बायल; पत्नी (अ).

बिडार (न) बिराड; घरसामान; संव-साराचें साहित्य; कुटुंब; राबितो (का).

बिब्बये घोंगु (पु) गोडांबीं.

बियाणें, बियाळ (न) रोंवचेखातीर दव-रिल्लें बीं.

बिरंजी (स्त्री) कांदो, मिरसांग, आलें कालयल्ल्या शितांत फोडणी घालून वायंगीं, बटाट, कोबी बी भाजी मिसळून शिजयल्लो भात.

बिरमुटली (स्त्री) ल्हान बिरमुटी; पिसोळयामारकें लांबट फुलपांखरूं.

बिरमोत (स्त्री) दया; काकळूत; खोटो आरोप.

बिरयां (न) तेम, तेंसांव.

बिरवण (स्त्री) धारी; देग.

बिरुंडेल (न) भिंडेल; भिंडांच्या बियांचें तेल; कोकमा तेल.

बिरेव (पु) लेप; थर.

बिल्डिंग (स्त्री) इमारत; मोठें घर; हवेली (इं).

बिस्कीट आंबोडो (पु) हुड्डांचे दाळींत मसालो घालून वांटून चून घालून तळिल्लें भजें.

बी (स्त्री) दुसरी तीथ; बीय (के).

बुक्को (पु) बुकलो (के).

बुजुर्ग (व) जाणटेलो; पुज्य; वडील; प्रतिष्ठीत (फा).

बुड्ढो (वि) म्हातारो; जाणटेलो; वडील (हिंदी, अप).

बुड्ढेपण (न) वडीलपण; म्हातारपण.

बुतांव-गोंडो (पु) वांटकुळें तरेकवार तांबड्या रंगाच्या किसरांचें बुतांवाच्या आकाराचें फूल (पु).

बुतीक (न) तरेकवार सामानाचो पसरो (पु).

बुब्बु (पु) रोग (के).

बुयांव (न) गोंयकार बामणांचें एक आडनांव.

बुरखो काडप (क्रिक) बुड्डो काडप; उरबडप; बुरखप; घुष्टो काडप.

बुरड (स्त्री) सुमाराभायर वाडिल्ली आसकडी वनस्पत.

बुरमूट (वि) तीन. कोयंडेवालाच्या खेळांत खणीसावन बालामेरेन कोयंडयान मेजपाच्या अंतराचे आंकडे.

बुलबुलतरंग (पु) मर्यादीत सुरावटीचें ल्हानशें एक तंतुवाद्य.

बुशकोट (पु) रानांतल्यान, झाळक्यां-तल्यान भोंवतना वापरूंक बरो असो, अर्ध्या हातांचो, पातळ लुगटाचो, उकत्या गळ्याचो कोट. उष्ण हवेंत हो कोट लोकप्रीय जाला (इं).

बुशशर्ट (पु) कमरामेरेन सोडटात असो लांब हातांचो पातळ लुगटाचो शर्ट. हो उष्ण हवेंत लोकप्रीय जाला (इं).

बुशेद (न) डबी (पु).

बुश्कार करप (क्रिक) पोलिमांनीं वा शासनाच्या दुसऱ्या खात्यांनीं (इन्कमटॅक्स, एक्सायज, कस्टम बी) धाड घालून तपासप (पु).

बुश्कार जावप (क्रिअ) सरकारी खात्याची धाड पडून तपासणी जावप (पु).

बूमरँग (न) मोखून मारतकीर मोखप्याच्या हाताकडे परतून येवपी आवत. हें आवत ऑस्ट्रेलिया खंडांतल्या आदिवासी लोकांनी मुळाक घडयलें (इं); (ल) करप्याच्या आंगार उरफाटो येता असो युक्तिवाद.

बूर (न) दादल्याच्या आंडांत स्रव सांठपाचो रोग; हायड्रोसिल; अंतर्गळ (के).

बेकार ठवय (पु) (ल) रिकामटेकडो मनीस. बेकार ठवय बायलेचे कुले ताशी.

बेकींग पावडर (स्त्री) पीठ वा रवो मळून भाजून खांवच्या खाजक्यांत फूग येवंचेखातीर वापरतात ती सोडियम कार्बोनेटची पावडर; खांवचो सोडो(इं). पोळे, धोणस, केक, सांदनां, इडली बी करपाक ही पावडर वापरतात.

बेगडी (वि) बेगड लाइल्लो; नकली चकाकी हाडिल्लो; अडेची सोबा मिरवपी; (ल) कृत्रीम; खोटो.

बेंजार करप (क्रिक) क्रिस्तांवांचो धर्मीक संस्कार करप (पु).

बेटेल (न) फुरसत (के).

बेडो थारावप (क्रिक) देवाभुखार सुपारी दवरून नेम करप.

बेतणुगें (न) वेताचो कंडो वा पांटली.

बेणकट (स्त्री) पावसांत मातता ती झाळी.

बेतूल (न) घर; थळ (अ).

बेंदर (स्त्री) बेनल्ल.

बेपर्वा (स्त्री) बेपर्वाय; अनास्था; निष्काळजीपण; (वि) बेफिकीर; निष्काळजी (फा).

बेब्या कोचो (पु) बेबक्रेचें पोर (के).

बेरी बेरी (पु) बी१ जिवनसत्व आगान उणें पडिल्ल्यान काळजाची आनी संज्ञा-तंतूंची शक्ती उणी जाता अशी व्याधी (इं).

बेल (स्त्री) क्रिकेटच्या खेळांत विकेटीच्या खुंटयां वेल्यो दोन ल्हान तोणयो. तीन स्टंप्सचेर दोन बेली दवरतात; (पु) जामीन (इं).

बेलक (पु) स्वामिजीन घाल्लो जाती-बहिष्कार (के).

बेसाय (स्त्री) शेतकी (का).

बेस्ट मॅन (पु) काजाराच्या मुवाळचांत न्हवऱ्याचो धेडो (इं).

बेहडो (पु) (देवकृत्याचें) थारायल्लें मोल वा दक्षिणा.

बेळसाण (स्त्री) बेळशेल्ल्या पदार्थाची रूच आनी वास.

बेळें (न) पीक; उत्पन्न (का).

बैसकार (पु) उठबस; पावुणचार (के)

बोअरवेल (स्त्री) कूपनलिका; यंत्रीक स्क्रून खणिल्ली आनी ल्हान व्यासाची उदकाखातीर वा तेलाखातीर खोदतात

अशी, नळान उदक वा तेल उमळून पुरुमेत करता अशी बांय; टयूब वेल (इं).

बोकुडलें (न) बोकडेचें पोर.

बोगंती (स्त्री) देवी भगवत (के).

बोंच (स्त्री) तोंच; चोंच.

बोडको (स्त्री), बोडकें, बोडूक (न) तकली; माथें; केंसांची कापणी केल्लें माथें; केंस नाशिल्ली तकली. उपहासान वापरुंचें उतर.

बोडी (स्त्री) बडी (के).

बोडीक (न) बोडूक; नुसत्याची उजरायल्ली तकली.

बोड्डा (वि) बावळट.

बोड्ड (वि) बोथट; धार मुनिल्लो.

बोथ (स्त्री) बोथी.

बोदु (वि) मूर्ख (के)

बोंब (पु) नळ (के); चींब; भुरग्यांक दूद दिवपाची चिवेंची बाटली.

बाँबें (न) मुर्ती; बावली (का).

बॉल डान्स (पु) येवरोपी लोकांचो दादल्यांचो आनी बायलांचो मुज्ग वाजैत जोडयांनीं हॉलांत करतात तो आधुनीक नाच (इं).

बोलतो (पु) उलोवपी.

बोलप (क्रिक) उलोवप; रागार जावप; सांगप; दोष दिवप.

बोलर (पु) क्रिकेटच्या खेळांतलो गोलंदाज; (वि) उंच वांटकुळचा चेप्याची एक तरा. बोलर हॅट (इं).

बोलवप (क्रिक) वदवप; उलोवंक लावप.

बोली (स्त्री) उलोवप; उलोंवची भास; थारावणी; तोंडी करार; चर्चा; संभाषण.

बोलेर (पु) घोडयाची गाडी चलोवपी कामगार; कंडक्टर; वाहक (पु).

बोवाळ घालप (क्रिक) गडबड करप; बोवाळ करप.

बॉस (पु) वरिष्ठ अधिकारी; (धंद्याचो) मालक; पात्रांव (इं).

बोहरा (पु) मुसलमान समाजांतलो एक पंथ. हे लोक वेपार धंद्यांत हुशार आसतात.

बोळणीक (स्त्री) देवीचें वायट (का).

बोळमांडो (वि) बोडको; तकलेक केंस नाशिल्लो; खड्डो (का).

बोळें (न) वाळो (के).

ब्याण्णोय (वि) ब्याण्णवद; ९२.

ब्यार (पु) व्यार; धंदो (के).

ब्यारी (पु) व्यापारी; ब्यारी (के).

ब्रह्मपुरी (स्त्री) बामणवाडो; भटवाडी.

ब्रह्मर्षी (पु) ब्रह्मज्ञान जाल्लो ऋषी; ब्रह्मज्ञानी ऋषी (सं).

ब्रह्मो (पु) सृष्ट निर्माण करपी ब्रह्मदेव; ब्रह्मराक्षसाचें भूत; श्रौत यज्ञांत कांय चुको घडल्यो तर सुधारचेखातीर आनी चुकांक लागून यज्ञकर्त्याचेर संकट येवंचें न्हय म्हणून सगळे वेदविद्येचो ज्ञानी असो ऋत्विक यज्ञाक आपोवन ताच्या सल्ल्यान सगळो वावर करतात ताका यज्ञांतलो ब्रह्मो म्हणटात.

ब्रहस्तार (पु) ब्रेस्तार (के).

ब्राह्मण (न) वेदविद्येंतलें यज्ञशास्त्र शिकोवपी, चर्चा आनी गोष्टी आशिल्ले ग्रंथ; कर्मांतल्या मुद्यांचें विवेचन; यज्ञकर्मचर्चा. ऐतरेय, कौषीतकी, शतपथ बी ब्राह्मणांत चारय वर्णांचो इतिहास आसा. हया भायर पंचविंश, तैत्तिरीय, षड्विंश, मंत्र, जैमिनीय, जैमिनीयोपनिषद्, सामविधान, आर्षेय, देवताध्याय, वंश, संहितोपनिषद् आनी गोपथ मेळून सगळे पंदरा

ब्राह्मणग्रंथ आसात. हे ग्रंथ इसवीसना-पयलीं एक हजार वर्सांआदीं रचून जाल्यात. म्हळचार ते तीन हजार वर्सां-परस चड प्राचीन आसात. वेदांउप्रांत ब्राह्मणां रचलीं. ब्राह्मणांउप्रांत आरण्यकां आनी त्या उपरांत उपनिषदां रचलीं. ब्राह्मणां, आरण्यकां आनी उपनिषदां हें वेदवाङ्मय.

ब्राह्मो समाज (पु) बंगालांतलो हिंदू धर्मियांचो मुर्तीपुजा आनी ग्रंथप्रामाण्य न मानपी एकेश्वरी पंथ.

ब्रुट, ब्रूत (वि) पशू (इं पु).

भ—कोंकणी भाशेचे देवनगरी वर्णमाळेचें चोविसावें व्यंजन.

भक्ती (स्त्री) उपासना; आराधना; होरावणी; प्रिती; निष्ठा; ध्यानधारणा; भजन; सेवा; पुजा; उपचार हीं भक्तीचीं वेगवेगळीं आंगां (सं).

भगां पडप, भगां फुटप (क्रिअ) खोल कात्रे पडप; दुखाणीं जावप; वरण जावप; आंग कुसप.

भग्नमनस्कता (स्त्री) मनाच्या भावना-त्मक गोंदळाची व्याधी; सुसंगतपणान येवजूंक येना जावपाची अवस्था; निरर्थक आनी विक्षिप्त हालचाली करची अवस्था; शिझोफ्रेनिया (सं).

भटियारी (पु) कोंकणी मुसलमानांची रांदप्यांची जात (हिं).

भंडावप (क्रिक) त्रास दिवप; छळप; हैराण करप.

भरकूण (न) भारकूण (के).

भद्रताय (स्त्री) कल्याण; बरो घडिचार; मांगल्य; मंगलताय (सं).

भयरो जळप (पु) नर्कमंगनी नाशिल्ली, मंवय पडल्ली, मादी, नर्कीची वागणूक; अर्थहीन वागणूक; मपनांत भंयान मारिल्ली आरड.

भयांकृत (वि) भेष्टावणो; भयान थर-थरावपी; भेष्टावपी (सं).

भरखत (न) निजांतलें सारें; प्राण्याच्या घाणमुतान बी कुसयल्लें सारें; कंपोस्ट खत; सेंद्रीय खत.

भर घालप (क्रिक) भराव घालप; उबारी दिवप; मजत करप; भरून काडप.

भरणो-चिठी (स्त्री) पैशे फारीक कर-पाचें तपशीलवार पत्रक.

भर नासप (क्रिअ) चड मुवार्थी आमप. तारूं भरूंक गेल्लो आयलो खंय; पोट भरूंक गेल्लो आयलो ना.

भरवण (वि) भरिल्लो; मातये भरवण – मातयेंत पुरिल्लो, मातयेबरोबर एकरूप जाल्लो; माती जाल्लो; मातीमय जाल्लो; उदकाभरवण – उदकांत बुडिल्लो.

भरवंसप (क्रिक) विश्वास दवरप; पात-येवप.

भरीक घालप (क्रिक) वेंठीक धरप; मजत करूंक लावप.

भरसमुद्र (पु) किनाऱ्यामावन तीन मैल अंतरा भायलो समद्र.

भलायकी खातें (न) आरोग्य खातें; आजारी लोकांक वखद-उपचार करपी वैजकी नोकरवर्ग.

भल्ले (अ) 'वाव्वा;' 'की जय;' 'समर्थ' बी अर्थाचो गौरवाचो उद्गार. वीरभद्रा भल्ले, गौरिकुमरा भल्ले, अशी गर्जना शिमग्यांत वीरभद्राच्या संवगाचे

मिखणकींत करतात.

भविष्य नियोजन शास्त्र (न) भविष्य-काळांतले जिणेची वास्तव कल्पना करून समाजजिवनाच्या नियोजनाची विद्या; फुडार शास्त्र (सं).

भविष्यवाद (पु) दैवी प्रेरणेन फुडाराचें भाकीत करूं येता ही भावना; दैववाद; नशिबाचेर विश्वास दवरची वृत्ती (सं).

भव्योदात्त (वि) भव्य आनी उदात्त; आकारान व्हड आनी गुणांनीं थोर (सं).

भांगरसाळ (पु) बारीक तांदळाची एक जात; साकरभाताक योग्य असो तांदूळ.

भागवप (क्रिक) पुरोवन घेवप; थोडें आसलें तरी पावता अशें करून घेवप; वेळ भागवप – वेळ सांबाळप; अन्न सांबाळप; अतिथीधर्म सांबाळप; दीस भागवप – कमी साधनांनींय कशेंतरी काम करून घेवप.

भागेवंत (वि) भाग्यवंत; नशीबवान; मुदैवी; सदैव (सं).

भाचो (पु) (दादल्याचे) भयणीचो वा मेवण्याचो (बायलेच्या भावाचो) पूत; (बायल मनशेचे) नणडेचो वा भावाचो पूत.

भाजन (न) आयदन (सं).

भाटकी (स्त्री) एक सवणें.

भाणो (पु) (ल) पोटांतली पिशवी.

भाण्डि (स्त्री) आगगाडी (के).

भायरि करप (क्रि) हागप (के).

भायरो (वि) नाशिल्लो वा विरयत ह्या अर्थाचें जोड उतर. दुडवांभायरो – दुडू नाशिल्लो. घराभायरो – घर नाशिल्लो. जातीभायरो – जातीन भायर उडयल्लो.

भायली पिडा (स्त्री) वेश्याव्यवसाय आनी संभोगाच्या अतिरेकाक लागून रक्त दुषीत जावपाचो गरमीचो संसर्गी रोग; उपदंश.

भायल्या रंगाचो (वि) भायल्या छंदाचो; नायकिणीच्या नादाचो.

भारतविद्या (स्त्री) भारतीय इतिहास, भारतीय संस्कृताय, भारतीय धर्म, भारतीय लोक, भारतीय कला, भारतीय विद्या, भारतीय भासो हांची प्राचीन काळासावन आतांमेरेनची इतिहासीक विद्या Indology (सं).

भारचो (वि) भायलो (के).

भारादीक (वि) बजनदार; चड म्हत्वाचो.

भारतशास्त्री (पु) संस्कृत, प्राकृत आनी आधुनीक भारतीय भासांचो अभ्यास करून भारतविद्येंत प्रवीण जाल्लो विद्वान; Indologist.

भारोत्तोलन (न) वजन उखलपाचो व्यायाम; वजन उखलपाची सर्त (सं).

भाली (स्त्री) ल्हान भालो; बाण (के).

भाव (पु) भावना; स्रद्धा; विचार; येवजण; भक्ती; भोळेपण (सं). द्वैत भाव – वेगळेपणाची जाणीव. अद्वैत भाव – वेगळे न्हय असो सिद्धांत. धर्मभाव – धर्मीक विचार. द्वेषभाव – दुस्मानकाय.

भावडो (वि) बाबडो (के); भावलो; दायजो गोत्री.

भावना (स्त्री) कल्पना; निष्ठा (१२९०).

भावप (क्रिअ) रूप घेवप; उप्रासप; घडप; (क्रिक) मानवप; मानप; पसंत पडप (सं).

भावातीत (वि) भावनेच्या पेल्यानचो; येवजूंक कठीण असो (सं).

भावातीत ध्यान (न) अणभव घेवंक कठीण अशी एकाग्रताय; अध्यात्मीक समाधी (सं).

भावो (पु) व्हडलो देर.

भाषांतरकर्तो, भाषांतरकार (पु) एके भाशेंतल्या मजकुराचो दुसरे भाशेंत अर्थ सांगपी (सं).
भासाण (न) आयदन.
भासावणी (स्त्री) अभिवचन (के).
भिकबाळी (स्त्री) दादल्याच्या दाव्या कानाचे बयले पाळयेंत बुराख काडून घालताले ती मोतयां गुथिल्ली भांगराची मुदी; जल्मल्लो भुरगो जगचो म्हणून भीक मागचो नवस करून भिक्षेच्या दुडवांची बाळी चल्याच्या कानांत घालताले ती.
भिकारचोंट (वि) (ल) नालायक बेकार (मनीस); मुर्दाड. गाळीसारकें वापरतात अशें उतर.
भिकारपण (न) लाचारी; उणाकपण; दळिद्र; भिकाऱ्याची वृत्ती (सं).
भिकावळ (स्त्री) सोडमुजी दिमा मजयाक भिक्षा घालपाचो सुवाळो.
भिक्खू (पु) बौद्ध धर्मी संन्यासी; भिक्षू (पाली).
भिगारी (स्त्री) फोपळीचें फूल.
भिजुडाय (स्त्री) भित्रेपण; भंय दिसपाची वृत्ती.
भिडेवप (क्रिअ) कांवचेवप; दमप; मुर्वत धरप.
भितरो, भित्रो (वि) भिजूड; भियेवपी; भंय दिसपी; घाबरट (सं).
भितल्लेकडे (अ) भितरयां; (भीतरीलीकडे १२५०).
भियाण्ड (वि) भिजूड (के).
भिरभिरी मारप, भिरभिरी येवप (क्रिअ) चड राग येवप; तिडक मारप.
भिरांकूळ (वि) भियेल्लो; भयांकृत; भयानक; भेष्टावणो (सं).
भिरांत (स्त्री) भंय; भ्रांत; धास्ती.
भिरें (न) कळप, जमाव; चोंबो. मव-ण्यांचें भिरें.
भिरोंडकारांचें पुस्तक (न) (ल) अस्ता-व्यस्त वा गैरशिस्त कामाचो नमुनो.
भिल्ल (पु) आदिवासी लोकांतली खान-देशांत रावपी रानटी जात.
भिल्ली (स्त्री) भांग.
भिवकूर (वि) भिजूड.
भिवप (क्रिअ) भियेवप; भंय दिसप.
भिसको (पु) (ल) लवडो; चोंट.
भिसक्यार मारप (क्रिक) (ल) पर्वा करिना जावप.
भिसरावप (क्रिक) भेष्टावप (के).
भिस्त (स्त्री) भरवंसो; विश्वास.
भिळको (पु) भोंको; बुराख (के).
भिक्षा, भीक (स्त्री) अन्नाची याचना; नमळायेचें मागणें; दान मागप (सं).
भिक्षांदेहो करप (क्रिक) भीक मागप; संस्कृत भाशेंत 'भीक घाल गे' अशें म्हणप.
भिक्षू (पु) बौद्ध धर्मी संन्यासी (सं).
भीकर (वि) भयांकृत; भयानक; भेष्टा-वपी (सं).
भीस (स्त्री) दादल्यांनी शेंडी दवरून कापणी करपाची पद्धत सोडून माथ्याचे सगळे केंस वाडोवपाची केंसरचणूक.
भुकेवप (क्रअ) भूक लागप.
भुकेस्त (वि) भूक लागिल्लो.
भुगोल (पु) पृथ्वी, धर्तरी; धर्तरेवेल्या देशांची आनी थंयल्या लोकांची माहिती शिकोवपी विषय (सं).
भुंजप (क्रिअ) भुजप. हत्ती भुजतात अशें म्हणटात (के).
भुजवप (क्रिक) समजावप; शांतवन करप; खुवळावप; खुववप.
भुयचणो (पु) भूंयमूग; मस्मी भिकण.

यारी लोहमार्ग (पु) टचूब रेल्वे; मोठचा हरांतल्यान जमनींत बोगदे खणून तांतूं-ल्यान प्रवाशांची वहातूक करचेखातीर दिल्ली रेल्वे.
येल (पु) रानदुकरांचो कळप.
रगेकाल (स्त्री) भुरग्यांची आवय; हान भुरग्यांक सांबाळपी बायल.
लसावप (क्रिक) भूल घालप; भुलवप; होवप.
वर (पु) घुंगुल्लो; भ्रमर; भोंवरो; असो आवाज करीत फुलांचें म्होंव ावपी आनी लांकूड कोरांतपी किडो.
रू (पु) ल्हान भुरग्यांचे भाशेंत दुखता ा जखम जाल्लें आंग वा दुखीचो जागो.
गप (क्रिअ) भोगप (के).
भूत भूतकाळ (पु) साधो भूतकाळ वा र्ण भूतकाळ हाचे पयलींच्या काळाचो ोध करपी काळ. देख : केल्लो, गेल्लो, ल्लो, मारिल्लो.
भूतवत (पु) मृग नक्षत्रांतल्या व्याध ाऱ्याचें नांव (सं).
भूमापन (न) जमीन मेजणी.
भूमापन खातें (न) जमीन मेजपाचें सर-कारी खातें; आग्रिमेंसूर.
भूंय-कांदो (पु) कंदमूळ; जमनींत रुजून भितर वाडटा तो कारांदो वा गांठ. सुरण, कांदो, बटाटो, आळवाची माडी, चिनें, कणंगां बी भाजून वा उकडून भुसभुशीत खांवची वा भाजी करून खांवचीं मुळा-गांठी (सं).
भूयसी दक्षिणा (स्त्री) देवधर्माचो विधी सोंपतकच ब्राह्मणांक दितात ती भरपूर दक्षिणा (सं).
भूंयसोंसो (पु) रानांतलो हुंदीर.
भूंयिचणो (पु) भुयमूग.

भूर (क्रिवि) ल्हान भुरग्यांचे भाशेंत दूर वा पैस.
भेडस (स्त्री) बारीक जांबळां लागपी रूख.
भेणस (न) काळें बोर; (स्त्री) काळचा बोरांचें झाड.
भेमटावप (क्रिक) घोळकावप; फसवप; घोळाक घालप.
भैरि (स्त्री) भायरी; परसाकडे जांवचें वखद (के).
भैलो (वि) भायलो (के).
भोक्तो (पु) भोगणारो; आनंद वा सूख घेणारो; रसिक; कसल्याय जिनसाची रुची घेवंक जाणपी; जाण आनी आवड आशिल्लो; गुणग्राहक (सं).
भोगण (न) अणभव; जाणकारी.
भोगप (क्रिअ) भावप; समजप; सोसप; अणभवप (सं).
भोजवप (क्रिक) जेववप; जेवंक वाडून जेववप (के).
भोपशें, भोवशें (न) बारीक नुसतें; कर-बट; करमटलें; पचकमें. ताजीं भोंपशीं आनी सुकीं भोपशीं आसतात.
भोबळें (न) काळींग.
भोय (पु) पालखी, माचूल, मेणो, डोली बी वाहनां खांद्यार घेवन व्हरपी मानाय; व्हडें वलोवपी खलाशी; भोई.
भोयोभोयो (स्त्री) भोगभोग; विद्भोग; भोयभोय (अप).
भोंवडेकार (पु) शिकारी; कासादोर.
भोंवती (क्रिवि) भोंवतणी; (स्त्री) फिरती; भोंवडी.
भोंवारीं (क्रिवि) भोंवतणी; संयभोंव-तणी; सयभोंवार.
भोवीं (स्त्री) भुंवय.
भौत (वि) भोव; बहुत (के).

भौतीक उपचार (पु) **भौतीक चिकित्सा** (स्त्री) वखदाचो उपचार न करतां, व्यायाम, शेक, मालीस बी उपचारांनीं व्याधी बरी करपाचें तंत्र; फिजियोथरॅपी.

भौवचन (न) एकापरस चड वस्तूंचे संख्येचें व्याकरणी लक्षण (सं).

भ्रष्ट (वि) विटाळिल्लो; बहिष्कार घाल्लो; भायरायल्लो; भायरो ह्या अर्थाचें जोड उतर. देख : धर्मभ्रष्ट – धर्माभायरो. शीलभ्रष्ट – शील व्हगडायल्लो. चारित्र्यभ्रष्ट – चारित्र्यहीण. नितीभ्रष्ट – अनितीमान. जातीभ्रष्ट – जातीभायर काडिल्लो (सं).

म–कोंकणी भाशेचे देवनगरी वर्णमाळेचें पंचविसावें व्यंजन.

मखताल कापड (न) गर्भरस्मी माडी.

मंगल (न) मँगनीज धातू; निळसार लोखंड.

मंगावें (क्रिक) मागचें (के).

मगे, मगेर (अ) मागीर; उपरांत.

मगेले थंय, म्हगेले थंय – म्हज्या घरांत.

मगेलो, मेगेलो, मिगेलो, म्हगेलो (सं) म्हजो; म्हजे घरचो.

मंगेश (पु) महादेवाचें एक नांव; मांगिरीश; मंगेशी गांवांतलें गोंयकारांचें प्रख्यात दैवत; मुखवटो रुपी शंकर देव (द्रा). मंग – नटेश्वर (द्रा). मंगनाथ – जैन दैवत.

मग्गें (न) मोगें; चिबूड.

मंच (पु) उच्चासन; पलंग; माची (का).

मच्चु (पु) माव.

मच्छिमार (पु) गावती; खारवी; नुमतें मारून विकपाचो धंदो करपी (सं).

मज घेवप (क्रिक) आपखोशयेन करप; आपूणहून फुडाकार घेवप.

मजतगार (पु) मजत करपी; उपकारा पडपी (फा).

मंजूटी (स्त्री) वाल; चवळेची एक जात.

मटार (स्त्री) ताजो वाटाणो; वाटाण्याची ताजी सांग. सुकूंक नाशिल्लो वाटाणो.

मटो (पु) बांद.

मडल (न) चुडत (का).

मडतेल (न) माडटेल; कुडची; लाकडी हातोडो (के).

मडवळखार (पु) कॉम्स्टीक मोडो; मावण करूंक वापरतात तो सोडियम हायड्रोक्सायड पिठो (का).

मडवळण (स्त्री) एक ल्हान सवणें.

मडवळीण (स्त्री) मडवळाची बायल (का).

मडशी (स्त्री) आंव; अजीर्ण; अपचन; मोडशी.

मडळ (न) चुडटाचें मल्ल (के).

मंडूर (न) लोखंडाचें भस्म. हें आयुर्वेदीक वखद म्हण वापरतात.

मड्ड, मरड (न) मपाट दोंगरी जमीन.

मड्डी (स्त्री) कोयर; घाण; उपयोग नाशिल्ली वस्त; कचरो (का).

मणकी (अ) मणिके; सारको.

मणाशि (क्रिक) म्हणशी (के).

मणिकांचन योग (पु) भांगराच्या दागिन्यांत रत्नाचें थीक बसवपाचो बरो घडिचार (सं).

मण्णेण्णें (न) घासलेट (के).

मतलाडू (पु) हरभऱ्याच्या पिठाच्या

ड्यांचो गोड लाडू.

र्ती (न) मोतीं (के).

ोदक (न) संकल्पाचे मंत्र म्हणून डिल्लें उदक; पितरांच्या नांवान डिल्लें तिळोदक; मंत्र म्हणून भारिल्लें शक्तीमान केल्लें उदक (सं).

स्यकन्या (स्त्री) मस्तक, धड आनी हात यलमनशेचे आनी पांयांच्या जाग्यार त्याची शेपडी अशा सुंदर रुपाची दंत-थेंत वर्णिल्ली समुद्रांत जियेवपी बायल; मुद्रकन्या; Mermaid (सं).

त्स्यदेश (पु) महाभारतांतल्या विराट जाचो देश; इंद्रप्रस्थाचे नैऋत्येकडचो श.

दक (न) चिखलान भरिल्ली जमीन; टी.

वचो, म्हवचो, मदलो, म्हदलो (वि) दीं म्हदीं आशिल्लो वा जाल्लो; एके डेन नाशिल्लो; पयलो वा निमाणो ाशिल्लो; देगेन नाशिल्लो.

दनध्वज (पु) बायलमनशेच्या संभोग द्रियाचें तेमूक (सं).

दल (न) मुद्दल (के).

देराक येवप (क्रिअ) आशिल्लें मदेर ोरमेल्ल्यान नवीन मदेर घालुंची गरज ामप.

देरामेंत (पु) घराक, गाडयेक, तारवांक ी करचेलें लांकूडकाम (पु).

मद्यार्क (न) सोऱ्याचें सार; अल्कोहोल; स्पिरीट (सं).

मद्राति (स्त्री) म्हद्यान रात (के).

मधमास (पु) मधुचंद्र; आनंदमास; आधुनीक काळांत लग्नाउप्रांतचो घोवा-बायलेचो पयलोच म्हयनो (सं).

मधुरताय (स्त्री), **मधुरपण** (न) गोडी; सुवादीकपण; रुचीकताय; मोहकपण; सोबितकाय (सं).

मध्यकाल (पु) म्हदलो वेळ (सं).

मध्यंतर (न) मदलो वेळ; चड वेळाच्या कार्यक्रमामदीं कांय वेळ विस्रांतेखातीर वा च्या-पाणी घेवंचेखातीर दवरतात तो.

मध्यस्थ (पु) दोन विरोधी पक्षांची समजाविशी करपी निष्पक्षपाती मनीस; तिरायत (सं).

मनवासी (पु) मनांत रावपी; (वि) मनस्वी; एकनादी; छंदी.

मनशाळो (वि) मनशांबरोबर सुखाममा-धानान जियेता असो संवकळिल्लो (प्राणी).

मनवप (क्रिक) साजरो करप; पार पडप; आटाप धरप (हिं).

मनाचे मांडे खावप (ल) मनोरथ रचप.

मनाचो मांडो (पु) हातान कांय घडनास-तना मनांतल्या मनांत आपणाक जाय तशी उदरगत लाभता अशी येवजणी; मनोरथ.

मनावप (क्रिक) मना करप; करूंक आडखळ हाडप; विरोध करप (अ).

मनीं मानशीं (क्रिवि) मनांतल्या मनांत.

मनीषु, मनीष (पु) मनीम; मनीश (के).

मनोदशा (स्त्री) मनाची अवस्था; विचार; मत; धारणा (सं).

मनोरुग्ण (पु) धड येवजूंक येना असो मनीस; मनाचो तोल सुटिल्लो मनीस; धनर जाल्लो मनीस; तकली सारकी नाशिल्लो मनीस; मालूक मनीस (सं).

मनोविकास (पु) मन संस्कारीत जावपाची क्रिया; सज्ञान जांवची क्रिया; मनाची शिकवणूक; मनाची सुधारणूक; मन विवेकान संयमीत करची क्रिया; मनाक शिस्त लांवची धडपड (सं).

मनोव्यथा विज्ञान (न) मनोरुग्णांच्या

उपचारांचें शास्त्र (सं).
मफलर (पु) गळ्याभोंवतणी उबेखातीर गुंडाळपाचो लोंकरी लांबट लेंस (इं).
मया पोट्टि (न) मायें पोटीं, आवयचे पोटांत (के).
मरकत मणी (पु) पाचेचो खडो; पांचव्या रंगाचें रत्न (सं).
मरणपत्र (न) आपले मालकीचे माल-मत्तेचे विलेवाटीसंबंदीं मरणाच्या वेळार बरोवन दवरिल्लें कायदेशीर इच्छापत्र वा मृत्युपत्र; तेश्तामेंत; वुईल.
मरान (अ) मेरेन; पर्यान (के).
मरुद्यान (न) वाळवंटांतलें उदकाळ पोरसूं; मरु जलभूंय; मरुवन (सं).
मर्गा पालो (पु) वडटेलांव; पुदिनो.
मर्णाधीन (वि) मर्णाचे सत्तेंतलो; जाका मरण आसा असो; मरण जाका सुटना असो (सं).
मलनाड (पु) खूब रानां आशिल्लो देश; रानांचो देश; रानांनीं भरिल्लो देश (का).
मलें (न) रान (का).
मलेकुडिय (पु) सह्याद्रीचे पश्चीम उतारावेलो एक आदीवासी समाज (का).
मले, मोलो (पु) दोंगर (के).
मवप (क्रिक) मेजप (सं).
मवळो (पु) मावळो; मामा (के).
मवालीपण (न). तवनासपण; गुंडगिरी (अ).
मवाळ (वि) विवेकी; सौम्य स्वभावाचो; शांत वृत्तीचो (अ).
मवाळपण (न) सौम्य वर्तणूक; भिडेस्त वागणूक (अ).
मशी (स्त्री) शाय; काळी शाय (सं).
मसक (पु) म्हसंगाचो रूख; शेगलाचें झाड.
मसालेभात (पु) मसाल्याचें फोड्ण दिल्लो भात.
मस्लीन (न) मलमली लुगट (इं).
महंत (पु) मठाधिपती; संप्रदायाचो स्वामी (सं).
महत्कारी कांच (स्त्री) वस्तू प्रमाणशीर वाढून दिसता अशें भींग.
महादूत (पु) देवदुतांचो मुखेली; आर्की-जेल (गाब्रिएल) (सं).
महाभियोग (पु) पंतप्रधान वा राष्ट्रपती-सारक्या व्हड पदाधिकाऱ्याची संमदे-सारक्या न्यायाधिकरणामुखार शासकीय गैरवर्तनाखातीर करतात अशी चवकशी
महाविष्णु (पु) अकरा विष्णुसुक्तांच्या आवर्तनांचो अभिषेक करतात ती एका-दष्णी. अकरा एकादष्ण्यांच्या आवर्तनाक लघुविष्णु म्हणटात. आनी अकरा लघु-विष्णु अभिषेकांचो एक महाविष्णु याग जाता (मं). धा-बारा ब्राह्मणांक चार पांच दिसांत हो याग करूंक जमता. शैव दैव-ताक महारुद्र करतात तेच तरेचो वैष्णव दैवताक हो महाविष्णु करतात.
महोदर (पु) जलोदर; नाळकूट; कुडींत रक्ताच्या जाग्यार उदक सांठून जाल्लो व्याधी (स).
मळ (न) साव्या उदकांतलें एक सुवादीक नुसतें.
मळकुंड (न) भुमीगत गटारव्यवस्था नाशिल्ले वसतेंत संडासाची घाण निचरा वपाची आधुनीक पद्धती बांदून काडिल्लें जमनींतली टांकी; सेप्टीक टँक.
मळणी घालप (क्रिक) लुंविल्लीं धान्याचीं कणसां पांयांनीं माड्डप आनी गुड्डावप आनी तण आनी दाणे वेगळे काडप.
मळयो, मळया (न) कोंकणांतल्या का

मणांचें आडनांव.
ळो (पु) रोंपो.
क्षिचाणे (क्रिवि) फाटल्यान.
ंकडी (स्त्री) खुंटी; खुटयाळें.
खळप (क्रिक) अपुर्बाय करप; गोंजा-
प.
गल्यान (क्रिवि) फाटीं; फाटल्यान (के).
गशी, माक्षी (क्रिवि) मागीर; फाटीं;
ाटल्यान.
गेलो, माजो (सना) म्हगेलो; म्हजो;
ह्राजो.
ाचोळी (स्त्री) उंच इमारतीचें उंचा-
लें काम भायल्यान करचेखातीर बांदिल्ली
ात्पुरती कोंडयांची चौकट वा माची.
ार्जशिल (न) रोजांच्या फुलांची एक
ात.
ाजवप (क्रिक) लेप काडप; माखप;
ूर्तीक वा आयदनाच्या पोंदाक लेप
काडप.
ाजा (सं) म्हाका; म्हज्या (के).
ाजान (सना) म्हज्यान (के).
ाटूल (न) व्हंकलेक तेल, रोस बी लावन
न्हाणयतात त्या वेळार वापरतात तें
नालतेसारकें आयदन.
माडटेल (न) लांकडी तुतयो; कुडची;
मार्नेल (पु).
मांडप (क्रिअ) सांचप; (क्रिक) दाळप;
रचप (१५६६). हया उंडयाक काजळी
मांडल्या.
माडी (स्त्री) आळवाचें जमनींत वाडपी
कांडयेच्या आकाराचें लांब मून. माडयेचीं
कापां तळून तोंडाक लायतात. हया माड-
यांक कोंब्र फुटटात. ते कोंबाचे दोळे लावन
आळू रुजता आनी नवीन माडयो लाग-
तात. हयो माडयो म्हळचार लांबोडे आंकू-
रच आसतात.
माडो, माड्डो (पु) माड; नाल्लाचें झाड
(के).
मांडो (पु) पिठीसाकर, फोव आनी
ल्हायांचें पीठ कालोवन केल्लें पुरण घालून,
मैद्याची चौपदरी तिकोनी चपाती लाटून
तळिल्ली पोळी. सुग्रण बायलमनशेन
कुंडयाचो मांडो करून सुखाचो संवसार
करचो आसता (का).
माणसुकी (स्त्री) सभ्यपण; मानमर्याद;
बरेभाशेन हेरांकडेन वेव्हार करपाचो
गूण; दया, कारुण्य, दानशीलताय, धर्मीक
वृत्ती बी गुणांचो समुदाय; इलाज;
उपाय (प्रा).
माणसुकेन सुटप – अब्रू सांबाळप; धड-
पणान मेकळो जावप.
माणेणें (न) घासलेट तेल (के).
मातप (क्रिअ) चड वाडप; सुमाराभायर
मोठो जावप; मस्तेवप; लसलसून पाले-
वप (रूख, वाल, तण, बुंरड बी); गर्व
जावप; मद मारप; दुष्टपणान वागप.
मातूस (वि) मातयेच्या वासाचो; मात-
येचे रुचीचो; मातयेसारको.
मातृका (स्त्री) छापखान्यांत मजकूर
जुळवंक वापरचेलो अक्षरमुद्र (टायप)
ओतपाचो सांचो (सं); मूस; घड-
कामाच्या आकाराची पोकळ मूस वा
मोल्ड.
मातॅर (स्त्री) पू; कुसकें रगत; अभ्या-
साचो विषय; शिकपाचो धडो (पु).
मात्यां-दुकि (स्त्री) तकली उसळपाची
व्याधी (के).
मात्र (अ) फक्कत; थोडो; मात्सो;
गणखणीं; प्रत्येक हया अर्थाचें जोड-उतर.
वस्तुमात्र – दर वस्तू. प्राणीमात्राक –

प्रत्येक प्राण्याक. काडीमात्र – काडीलेगीत. अणुमात्र – अणुभर सुद्दा. क्षणमात्र – खीणभरलेगीत.

मात्रिमोनी (स्त्री) लग्नविधी; काजार (पु).

मात्रीकुल (न) शाळेंत, कॉलेजांत वा हेर संस्थांत नांवनोंदणी वा प्रवेश (पु).

मात्शें, माच्छें (वि) किंचीत; थोडें; इल्लेंशें.

माथें मारप (क्रिक) माथ्यार घेवप; (ल) मजत करप; कामाक लागप; आदार दिवप.

मादळें, म्हादळें (न) मुर्दगाच्या आकाराचें, मातयेचें दोनीय तोंडांचेर गाराचें चामडें लावन, दोनय हातांनीं वाजोवपाचें ताळवाद्य. हें संजांवांच्या मेळांत वाजयतात. पयलीं हेर मेळांनीं आनी सुवाऱ्यांनींय वाजयताले (१२५०) (प्रा).

मांदाद, मांदामेंत (पु) हुकूम; आज्ञा (पु).

मांदार करप (क्रिक) हुकूम सोडप; आज्ञा दिवप (पु).

मांदार जावप (क्रिअ) हुकूम मानप; आज्ञा पाळप.

मांदुरी (स्त्री) मांदरी; शेंदरी (के).

माधुरी (स्त्री) मधुरकाय; गोडसाण.

माध्व (वि) मध्वाचार्यांचो; मध्वाचार्यांच्या मताचो; मध्वाचार्यांचें मत मानपी; द्वैत मताचो (सं).

माध्व मत (न) जिवात्मो आनी परमात्मो हीं दोन वेगळीं तत्वां आसात, अशें मध्वाचार्यांचें तत्वज्ञानीक मत; शंकराचार्यांचो अद्वैत सिद्धांत आनी रामानुजाचार्यांचें विशिष्टाद्वैत तत्वज्ञान हांचे फाटभुंयेर मध्वाचार्यान द्वैत सिद्धांत प्रस्थापीत केलो. हाचे उप्रांत वल्लभाचार्यान शुद्धाद्वैत मत प्रस्थापीत केल्लें.

मानगो (पु) मानीचो कुडको; कोंडो.

मानद्रव्य, मानवेतन (न) म्हत्वाच्या वावराखातीर व्हड मनशाक मान म्हणून दिल्लें अल्प वेतन (सं).

मानपुळी (स्त्री) कांक्र; कॅन्सराची गांठ.

मानलेख (पु) प्रमाणानसार कसलेय भुंयेचो, प्रदेशाचो, घराचो, रस्त्याचो वा बांदकामाचो काडिल्लो नकाशो.

मानविकी (स्त्री) मानव विज्ञान शास्त्र; Humanities; मानव संस्कृतायेचें ज्ञान; तत्वज्ञान, वाङ्मय, इतिहास, अर्थशास्त्र; भाषाविषय, समाजशास्त्र, काव्यशास्त्र, धर्मशास्त्र, गणीत बी विषयांचें ज्ञान; Arts विषय; (वि) मानव विज्ञान शास्त्रासंबंधीं (सं). मानव विज्ञान शास्त्रासावन वेगळें अशें भौतीक विज्ञानशास्त्र म्हळ्यार फक्त विज्ञान शास्त्र (Science) आसा. हे शाखेंत रसायणशास्त्र, पदार्थविज्ञानशास्त्र, आरोग्यशास्त्र, जीवशास्त्र, धातुशास्त्र, स्थापत्यशास्त्र, अभियांत्रिकी बी तंत्रज्ञानाच्यो शाखा आसात.

मानव्य विद्या (स्त्री) मानव विज्ञानशास्त्र; Humanity विषय (सं).

मानस (न) मन; (मनाची) विचारसरणी; येवजणी; बेत; संकल्प (सं).

मानिकॉम (न) पिशांचें ओश्पिताल; मेंटल हॉस्पिटल; मनोरुग्णालय (पु).

मानेस्त (वि) मानादीक; माननीय; आदरणीय; मान दिवंक योग्य.

मान्यस्तना (स्त्री) सन्मान; भौमान.

मापेली (पु) माल मापून दिवपी; मापारी; मापपी; माप करपी.

मामाय (स्त्री) देवी दुर्गा; म्हामाय (द्रा).

मामेरु (पु) महामेरू; व्हड पर्वत (के).
मायक (पु) आवाजाचो गाज वाडोवपी यंत्र; मायक्रोफोन; आइल्लो आवाज जोडिल्ले तारेंतल्यान घोळोवन मोठो करून कण्यांतल्यान वातावरणांत फांकपी विजेचें यंत्र (इं).
मायक्रोफिल्म (स्त्री) ल्हान व्हड पुस्त-कांच्या सगळ्या मजकुराची अती ल्हान फोटोप्रतींची सेल्युलॉयड पट्टी वाचना-लयांत मायक्रोस्कोपांतल्यान वाचूंक दवर-तात ती (इं).
मायक्रोबायॉलॉजी (स्त्री) सूक्ष्म जंतूचे जिणेचें शास्त्र (इं).
मायटी (स्त्री) मालती हे वांटकुळ्या पोंदाचें मातयेचें गुळमाएदें आयदन.
मायपण (न) आवयपण; आवयची जाप-सालदारकी; आवयची भुरग्यांलागची वर्तणूक; लग्नांत न्हवऱ्याचे वा व्हंकलेचे आवयक करतात तो आहेर.
मायपास, मोयपास (पु) प्रेमाचो गुंता-वळो; मायेक लागून जाता तें मायेचें बंदन (सं).
माया (स्त्री) भुलोवंची शक्ती; मोग; प्रीत; आपलेपण (सं).
मायाजाळ (न) कपट; मायेचो भास; खोटी माया; भूल (सं).
मांयि (स्त्री) मामी (के).
मार (पु) पेट; मार-धपट; ख्यास्त; धपको; धक्को; फार. मार खावप — मारून घेवप. मार पडप — मार बसप. मार बसप — दु:ख भोगप, लुसकान जावप. मार मेळप — मार पडप.
मारप (क्रिक) ठोकप (खिळो); जेवप (भूस मारप); जड जावप (पोटाक वडी मारप); फीट येवप (मल्लूक मारप); घडघडीत (निरोगी) आसप — (ल) धाड मारप (उपहास); तट्टप (तट्टटे मारप); राग येवप (तिडक मारप); थट्टा करप (बातां मारप); फकाणां मारप; तालां मारप; सोरो पिवप (सूर मारप); थाप-टान, खोंटेन मारप (थाप्पट मारप; खोंट मारप); चैन करप (मजा मारप; फॉल्ग मारप); गाडी वळवप (गाडी मारप).
मारप (क्रिक) धपटप; दुखवप; जीव काडप; जीव घेवप; हुणप (झाड); स्फोट करप (मारांद, फोगत्यो, गर्नाल मारप); बाद करप (खेळांतलो घुलांचो जोड वा घूल मारप, खेळांतलो (कबड्डी गडी); उलो मारप — नांव घेवन आफवप; हटकप; कापप (झाड, केळ, झाडाचो खांदो वा खांदी मारप); खांद मारप — खांद दिवप, खांद्यार घेवप, मजत करप; (प्रेत) व्हरूंक तिरडेचो वांसो खांद्यार घेवप. ओपार मारप — उपमा दिवप, दृष्टांत दिवप, अळंकारीक भाशेंत सांगप. कॉपी मारप — नक्कल करप; सूर मारप — कोपभर वा खूब सोरो पिवप. गाळ मारप — गाळ घालप, गाळ संवप, अपशब्द उलोवप, निंदा करप. उडी मारप — उडी घेवप, उडकी मारप, घालून घेवप वा उसळून पडप. खोंट मारप — खोंटेन मारप. फांपार मारप. ग्राश मारप — तोंडपुजेपण करप, मालीस करप, पालीस मारप. चक्कर मारप — फेरी मारप, भोंवडी मारप. डल्लो मारप — चोरी करप, नाग-वप. जीव मारप — जिवाचे हाल करप. धांव मारप — बेगीन धांवप. दांग मारप — धेंप घालप, धेंप मारप. चोंटार मारप, भिसक्यार मारप, शेंटार मारप — (ल) पर्वा करिना जावप (उणाक प्रयोग). गुलांटी

मारप – तकली सकल आनी पांय वयर करून हातांर उबो रावून फुडल्यान, फाटल्यान वा कुशींनीं लागो मारप. धागो मारप – सुयेन आनी दोऱ्यान शिवप. गुड्डो मारप – (ल) वशिलो लावप; बुराखांत तुंवडी मारून वाट बंद करप. छाप मारप – प्रभाव घालप, छापप. फार मारप – तुबकांतल्यान गुळी मारप, मुसळान वानांतलें भात चेंचप, कांडप. नुसतें मारप – नुसतें पागप. तानेन मारप – पिवक कांय दिनामनना वळवळावप. दिब्री मारप – धोंपरां जमनीर तेंकोवन ताठ रावप. पासय मारप – येरादारी करप, मजेन भोंवप. फकाणां मारप – थट्टामस्करी करप. फट मारप – खोटें उलोवप. फुली मारप – फुलयेचो ठसो कोरप. बडाय मारप – खोटीं मोठेपणां सांगप. फोंड मारप – फोंड खणप. बांय मारप – बांय खणून उदक लागतकीर बांदून काडप. भुकेन मारप – खांवक दिनासतना वळवळावप. मस्करी मारप – फकाणां करप. मन मारप – मनाचे विरुद्ध वागप. येसाय मारप – अभ्यास करप, रियाझ करप; तालीम घेवप. बोकडे मारप – फटी मारप. मूंस मारप – आळसांत वेळ फुकट घालवप. मरसर मारप – (ल) खूप मार दिवप. वळ मारप – रेग काडप. वाफ मारप – वाफेचो फवारो मारप, वाफावप. लाग मारप – कुशीन हात जमनीर तेंकवन पांय वयर काडून गुलांठी मारप. रान मारप – रानांतलीं झाडां हणप. व्हॉल्त मारप – वळणान एके बाजून वचप, फेरी मारप, एके वशीन घुंवप. कोयर मारप, सारण मारप. सान्न मारप – सान्नीन कोयर झाडप. सुळार मारप – पोन्न्या काळांत देहांत शिक्षेच्या गुन्यांवकाराक सुळार बसोवन सुळाचें तोंक ताच्या पोटांत तोपून तो मरता अशें करप. गांळार मारप – फांशी दिवप, फांसार चडवप. सतॅस मारप – ख्यास्त फर्मावप. देग्रेद मारप – हद्दपारीची शिक्षा फर्मावप. तान मारप – संगितांत तरेतरेची जलद आलापी घेवप. गजाल मारप, बोब मारप – आड्डप. मेळे मारप – खबरी मारप, गजाली करप, वादविवाद करप. थोमणो मारप – उपहासान उलोवप. पोट मारप – उपाशीं रावप, गरजेह्न कमी खावप-जेवप. खर्चाक मारप – मुमागभायर खर्च करूंक लावप. पोटार मारप – (ल) लुसकानी करप. पोटार मारूं नाका, फाटीर मार – कुडीचेर मारून दुखल्यार जाता, भुकेन मारूं नाका. ताल मारप – फट मारप, थाप मारप. वाट मारप – प्रवाशांक वाटेर एकटोशीं लुटप. चैन मारप – मजा मारप. केंस मारप – केंसांची कापणी करप. मजा मारप – खूब चैन भोगप. सूर मारप – उदकांत उडी मारतना हात तकलेर धरून उदकाक हात पयलीं तेंकतीत अशे तरेन उडी मारप. जिवानशीं मारप – जितो मारप, ठार मारप, जीव घेवप. गांड मारप – बायलमनशेकडेन संभोग करप, बायलमनशेची कूड भोगप (अश्लील प्रयोग). हुयेल मारप – व्हडान रडप, विखळापप. किळंची मारप – तिडकीन आड्डप, भयान, वेदनेन जाता तितल्या व्हडा आवाजान आड्डप. कूस मारप – निसटून वचप, लोकांक कळनासतना वचप, पैस वचप. हात मारप – (ल) फारावप, चोरप, नागवप. (क्रिअ) खरस मारप – खरशेवप; धाप मारप – धापेवप. पेय

मारप – चड वायटांत पडप. वड मारप, वडी मारप – मुर्छा येवप. तिडक मारप – वड राग येवप. भिरभिरी मारप – तिडक येवप. वडी मारप – वेदनेन आंग वांकडें जावप. धाड मारप – वायट रोग जावप. चमक मारप – कळ मारप, वेदना जावप, चड दुखप. कळा मारप – खर वेदना जावप. घाण मारप, वास मारप – घाण येवप, घाणेवप, वास येवप. रूप मारप – सारको दिसप. मनाक मारप – दिसप (कल्पना येवप). मनाक मारिना – मनांत कल्पना येना. मारून येवप – वड मारप. आर मारप – लकवो येवप, पक्षघाताचें दुखणें जावप. घोणकी मारप – वात जावन कूड वांकडी जावप, धनुर्वात जावप. जोर मारप – जोर येवप. पिडा मारप – रोग जावप. पेय मारप – खर दुखणें जावप. केंस मारप – कापणी करप. भातें मारप – पोटभर जेवप.

मारपी (पु) मारूंचें काम करपी.

मारुती (पु) रामायणान वर्णिल्लो किष्किंधा नगरीच्या सुग्रीव राजाचो वानर मित्र; रामाचो एक निःसीम भक्त. हाणे लंकेंत वचून सितेक सोदली; रावणाच्या पुताक आनी जायत्या राक्षसांक मारून लंका जाळ्ळी; राम-रावणाच्या युद्धांत लक्ष्मण बेशुद्ध पडलो तेन्ना द्रोणागिरी पर्वत लंकेंत हाडून लक्ष्मणाक बरो करूंक मजत केली. मारुती चिरंजीव आस अशी रामभक्तांची भावना आसा. रामायण वाचतात थंय थंय मारुती येवन तें आयकता; म्हणून ताचे-खातीर एक पाट दवरतात (सं).

मार्गदर्शन (न) वाट दाखवप; शिकव-णूक; बोध; समजावणी (सं).

मार्तेल (न) लांकडाची मूठ (दांडो) आशिल्लो लांकडी तुतयो (पु).

मार्कतीन (क्रिवि) मध्यस्तेन; गुजार-तीन; वतीन; विद्यमान (फा).

माल (वि) वायट; (क्रिवि) वायट तरेन (पु).

मालतूल (न) मातयेची ल्हान मालती.

माल पडप (क्रिअ) वायटार पडप; वायट-पण जावप; वितुष्ट येवप; वायट परि-णाम जावप. उलोवणें माल पडटा – उलोवण्यान वितुष्ट येता. जेवण माल पडप – जेविल्ल्यान अजीर्ण जावप. (पु).

माल पासार जावप – अनारोग्य जावप; आजारी पडप (पु).

मालपुवो (पु) तुपांत तळिल्ली गोड पुरी (फा).

मालांद्र (पु) द्वाड मनीस; पाडो मनीस; चांडाळ (पु).

मालेत (स्त्री) ल्हान माल; ल्हान वजें; पोटली; पाकीट; बॅग (पु). लांकडो कुडची; मॅलेट (इं).

माल्ट (न) सवाद, बार्ली, नासणे, तांदूळ बी धान्यांची आंबील (इं).

माल्टोज (न) धान्यांतलो साकरेचो अंश; धान्याचे आंबिलींतल्यान काडटात ती साकर (इं).

माल्दाद (स्त्री) नष्टेपण; उणाकपण; खोटेपण (पु).

माल्दीत, माल्दोज (वि) नष्टो; पाडो (पु).

मावप (क्रिअ) आस्पावप; व्यापप (सं).

मासियेर (स्त्री) सफरचंदांचो सोरो (पु).

मास्टरी (स्त्री) सत्ता; पूर्ण ताबो; अधि-सत्ता (इं). भाशेचेर मास्टरी आसप – भाशेचें पूर्ण ज्ञान आनी भाशेंत सफाईदार बरप करची हातोटी आसप.

माह (पु) म्हयनो (फा). मुसलमानी वर्साचे म्हयने – मोहरम, सफर, रबिलावल, रबिलाखर, जमादिलावल, जमादिलाखर, रज्जब, साबान, रमजान, सव्वाल, जिल्काद आनी जिल्हेज (अ).

माहे – माह + इ; ज्वो म्हयनो. माहे मोहरम – मोहरमचो म्हयनो. माहे श्रावण शुक्ल पंचमी – श्रावणाचो म्हयनो शुद्ध पंचम.

माहूत (पु) हतयाक माणसाळावपी आनी ताचेकडच्यान सांगिल्लें काम करून घेवपी कुशल कामगार; गडेकार. गोयांत आनी सिंधुदुर्ग जिल्ह्यांत माहुताचें काम करप्याक गडेकार म्हणटाले.

माळंग (न) उंचाटेवेलें मळ; समुद्राचो तळ (का).

माळय (स्त्री) माळी; वयलो मजलो.

मिज्यान (स) म्हज्यान (के).

मिंक कोट (पु) समुद्रांत आनी जमनीर जियेवपी दाट ल्हंवच्या प्राण्याचे चामडेचो पिंगशा रंगाचे मोव आनी दाट ल्हंवेचो बायलो वापरतात असो कोट. ह्या उबदार कोटाक हजारांनीं रुपया पडटात (इं).

मिटकी (स्त्री) एक भाजयेचें कड्डण. हे भाजयेच्या रोंप्याच्यो सांगो जातात. चिटकीमिटकी – बारीक गवारीची भाजी (सांगो).

मिट्टूस (वि) गोड (के).

मिठानी (पु) आटयापाटयांचो खेळ.

मिडी (स्त्री) तंवर; चवर.

मितव्यय (पु) काटकसर; मर्यादीत खर्च.

मितव्ययी (वि) काटकसरी वृत्तीचो; हात सांबाळून संवसार करपी (सं).

मिनीट (न) एका तासाचो साठावो वांटो; साठ सेकंदांचो वेळ; वर्तुळाचे डिग्रीचो (३६०°) साठावो भाग. एका वर्तुळाक ३६० डिग्री वा अंश आसतात. साठ कळांचो अंश जाता. ६० विकळा – कळा. ६० कळा – अंश (डिग्री).

मिनिट्स् (पु) सभेचो अहवाल; सभेंत चर्चिल्ल्या विषयांच्या साराची नोंद (इं).

मिनूत (न) मिनीट; वराचो साठावो भाग; साठ सेकंदांचो वेळ; वर्तुळाच्या ग्रावांचो तिनशें साठावो भाग (पु).

मिरमिटान (स्त्री) खातकच तोंड चुरचुरता असो सुवाद.

मिरया सांग (स्त्री) मिरसांग (के).

मिरून (अ) परस; व्हून.

मिलनोत्सुक (वि) भेटीची उमळशीक लागिल्लो (सं).

मिलाम (न) मोव पोलाद.

मिश्तॅर (न) गूढ; रहस्य; धर्मावें गूढ; तर्कशास्त्र लागू जायना अशें क्रिस्तांव धर्माचें गूढ; देवाधर्माविशीं वाद घालूं नये अशे तरेचें ज्ञान (पु).

मिस्कूट (न) लोणचें. कुसपीर वा करम हांचो एक प्रकार; मेथी घाल्लें लोणचें वा करम; मेथकूट.

मिस ग्रंथ (पु) इगर्जेंत वर्सभर पाद्री आनी क्रिस्तांव भजक करतात त्या प्रार्थनांचें पुस्तक; मिसाल (पुसं).

मिसकूट (न) तोरांच्या लोणच्याचो एक प्रक र; मेथकूट.

मिस्त्री (स्त्री) खडेसाकर.

मी मी म्हणप – आपणाक सुमाराभायर मोठेपण घेवप.

मील रैश (पु) एक हजार रेंसांचें भांगराचें पुर्तुगालचें आनी ब्राझीलचें नाणें (पु). १९११ सालासावन ह्या नाण्याच्या

जाग्यार पुर्तुगेज सरकारान इश्कूद हें नाणें पाडलें. ब्राझील देशांत १९४२ सालासावन मील रैशच्या जाग्यार क्रूझैर हें नाणें चलनांत आयलें.

मुकलो (वि) मुखारचो; मुखावेलो.

मुकवांचो (पु) नुस्तें मारपी खारवी (के).

मुक्काल (वि) पावण; तीन चतुर्थांश (का).

मुक्त कंठान (क्रिवि) मेकळेपणान; मनापासून; मनस्पुर्वेक (सं).

मुक्तद्वार (क्रिवि) उक्तें दार आशिल्ली अवस्था; कोणेय भितर येवन आपलें काम करून घेवंचें अशी परिस्थिती (सं).

मुक्त नाटक (न) मेकळें वा पात्राक सुचता तशें उलयत रंगता अशें नाटक; काल्याचे वा तमाशाचे पद्धतीचें वा दशावतारी धर्तीचें नाटक; लोकनाटय थाटाचें नाटक (सं).

मुक्तिवंत (पु) मुक्तीक पाविल्लो; मोक्षाक गेल्लो; देवरूप जाल्लो (सं).

मुक्रर करप, मोक्रूर करप (क्रिक) नेमप; थारावप; निश्चीत करप; नक्की करप (अ).

मुखवास (पु) तोंडाचो वास. देवाची पुजा करतना "मुखवासार्थे पूगीफलताम्बूलं समर्पयामि" अशें म्हणून देवाभुखार विडो दवरतात (सं).

मुखस्तंभ (वि) घुमो; भौ थोडें उलोवपी; मोनो; (पु) तोंडान उलोवंक येना जावपाचो एक रोग (सं).

मुखारीक (क्रिवि) फुडल्या वर्सा.

मुखेलपण (न) म्हालगडेपण; मुखेलकाय; मुख्यत्व; मुखेल्याचो अधिकार; आधिपत्य; स्वामित्व.

मुंगड (न) इसारो; वावराखातीर वा मालाखातीर आगाऊ दिल्लो दुडू (का).

मुगड्याचो वेठो (पु) मुगडो बांदपाचो दोर; वळिल्लो दोर.

मुंगण (न) इसान्याचे पैशे; फारकतीचो पयलो हप्तो; अॅडवान्स; आदियांताद (का).

मुगोल (वि) गेडें (के).

मुग्ध (वि) मोहीत; भुलिल्लो (सं).

मुटदोषु, मुडदूस (पु) अशक्तायेक लागून आंगांतलीं हाडां वांकडीं जांवची व्याधी.

मुंडली (स्त्री) वनस्पतीच्या मुळांतलो कांदो वा गांठ; वनस्पतीचें शाकेक उपकरता अशें मूळ. आळवाची माडी, चिनें, सुरण, तापीयांगाच्या झाडाचें मूळ, कणंग, बटाट बी; वखदी पाळ.

मुंडळी (स्त्री) दोळयाचें बुबूळ; दोळयाचो काळो, निळो, पांचवो वा पिंगसो वांटकुळो भाग.

मुंडारगें (न) रांडूल; झुड्टेर; शिंदुळगें; एक सुरय गाळ.

मुडींब, मुसुंड (न) दांतांची हिरडी (के).

मुडू (पु) लुंगी (तुळू).

मुडो (पु) आंबे पिकोवंची सुक्या तणाची आडी.

मुतखडो (पु) मुत्राशयांत मुतांतली घाण शेंकेवन घडिल्लो गुंडो. हो वखदांनीं झरून पडलो ना जाल्यार ऑपरेशन करून काडचो पडटा.

मुतुद्दर (पु) मणी घडोवंच्या अर्द्या आकाराच्या ल्हान व्हड आयटींचें सोनाराचें लोखडी ठोकळयासारकें चौकोनी आवत. हे आयटींत भांगराच्या वा चांदीच्या कापिल्ल्या बारोक चौकोनी पातळ पत्र्याचे कुडके ठोकून जाय तेद्या आकाराच्या मणयाचीं अर्दीं घडोवं येतात. हीं दोन

अर्दी जोडून पांसून सोनार मणी घडयतात.

मुंदरसप (क्रिक) चालू करप; आनीक उलोवप; मेळवप; चडवप; चालू दवरप; मुखार व्हरप; (क्रिअ) मुखार वचप; चालू रावप (का).

मुदी (स्त्री) आंगठी; (ल) साकरपुडो; लग्न नक्की थारावपाचो सुवाळो.

मुद्दय (पु) फिर्यादी; वादी; तक्रारअर्ज करपी (अ).

मुद्दयालो (पु) दिवाणांतलो प्रतिवादी; प्रतिपक्षी; आरोपी (अ).

मुद्रांक (पु) स्टॅम्प; सरकारी ठसो (सं).

मुद्रांक शुल्क (न) स्टॅम्प ड्युटी; सरकारी नोंदणीचो खर्च.

मुद्राशास्त्र (न) इतिहासकाळातलीं नाणीं अभ्यासून इतिहासाचें संशोधन करची विद्या; नाणकशास्त्र (सं).

मुंबर (न) तरूण मनशाच्या पोल्यार उप्रासता अशी पुळी; मुमर (का).

मुंबूर (न) मुमर (के).

मुंम्रो (पु) बारीक पावसाळी किडो.

मुमकेपण (न) थोडें उलोवपाची वृत्ती; मितभाषित्व.

मुमको (वि) भौ थोडें उलोवपी; मोनो; मितभाशी.

मुमुक्षा (स्त्री) मोक्ष जोडचेली इच्छा; जल्म आनी मरण हांच्या फेऱ्यांतल्यान सुटकेची इच्छा; मोक्षपद मेळवंची इच्छा.

मुरकुंडी वळप (क्रिअ) कूड आंवळून गुठली जावप; (क्रिक) कूड वांकडी करून गुठलावप; मान मूड्‌प (द्रा). हांसून हांसून मुरकुंडी वळटा. वेदनेनय मुरकुंडी वळटा.

मुरथम (अ) पर्थम; मुळांत; पयलो (के).

मुरमुरप (क्रिअ) धुमसप (उजो).

मुरक्कु (पु) गंव, तांदूळ, चण्याची दाळ भाजून दळून तळिल्ली चकली (का).

मुर्छीत (वि) बेशुद्ध; शाबुद्दी नाशिल्लो.

मुळो (पु) कोनसो (का).

मुव्ही (पु) चलच्चित्रपट; बोलपट; सिनेमा (इं).

मुशेक येवप (क्रिअ) आकार घेवप; जल्माक येवप; रूप घेवप.

मुसकरी (स्त्री) मोनजातीचे नकलेंतल्यान मुखार येवपी दांताडाची सोंड; गाय, म्हस, कुत्रो, रानडुकर, मानगें, कोलो बी प्राण्यांचें लांब तोंड; सोंड.

मुसकील (वि) कठीन (अ).

मुसमुशीत (वि) प्रभावी; जितोजागतो; चपळ; हालतोचलतो; खतखतपी. मुसमुशीत तारुण्य – उत्साही जुवानपण.

मुस्तायक जावप (क्रिअ) मज्ज जावप; तयार जावप (फा).

मुळावण (न) मुळांतलें आळे; मुळेण; विरजण.

मुळवासी (पु) मुळाक वसती करपी; आदिवासी.

मुळीं (क्रिवि) मुळामावन; सुरवातीक सावन अखेरेमेरेन; अजिबात; बिलकूल; मुळांतच.

मुळींच (क्रिवि) अजिबात; बिलकूल.

मुळूक (पु) काप्या पणसाच्या पिकिल्ल्या गऱ्याच्यो शिरो, गॉड, चून, पीठ हांतूंत कालोवन तळिल्लें भजें.

मुळो (पु) मुळकेश्वर; श्री मंगेशाच्या देवकाऱ्या दिसा मंगेशाच्या भक्ताच्या नांवान मानान जेवंक वाडटात तो गावडो वा कुळवाडी; खिळो.

मूक (वि) मोनो; (क्रिवि) मोन्यानीं.

मूकनाटय (न) उलयनासतना निखट्या

हावभावांनीं पात्रांनीं माचयेर करपाचें नाटक वा देखावो (सं).

मूठ (स्त्री) आवत वापरूंच्या वेळार हातान धरतात तो आवताचो भाग. तरवारीची मूठ. कोयतेची मूठ – थोरूं. कानवेतीची वा सुरयेची मूठ; तान्या भुरग्यान मुठींत धरपाचें ल्हान खेळणें; हँडल (सं).

मूठभर (वि) हाताचे एके मुठींत रावता इतलें. मूठभर दाणे. मूठभर लोक – थोडे लोक.

मूतपात्र (न) आजारी मनशाचें वा रातच्या पाराक दुबळया मनशाचें मुतपाचें आयदन वा तस्त; मुतूंचो काशांव (सं).

मूर (स्त्री) कसल्याय रसायणांत वा स्रावांत पोंदाक उरता तो गाळ. देख : रक्तांत चाकळां, काजूच्या दिखा पोंदाक उरता तो गाळ.

मूलगामी (पु) मुळाकडेन वचपी; (वि) मुळासावन (सं).

मूलंगि (पु) मुळो.

मूळ (न) (झाडाचें) मून; पाळ (सं).

मूळ गांव (पु) कुटुंबाचें घरदार आशिल्लो गांव; कुटुंब रावत आयलां तो गांव.

मूळ द्रव्य (न) भांडवल; मुद्दल; धंद्यांत गुंतयल्ले दुडू (सं).

मूळ धन (न) मुदल; भांडवल; व्याजाक लाइल्ली रक्कम; धंद्यांत घातिल्ले पैशे.

मूळवासो (पु) आदीवासी; गिरिजन; पयली वसणूक करपी (सं).

मृग (पु) पशू; पसरूं (सं) (के).

मृगशिरें (न) मृगशीर्ष नक्षत्र; मीर्ग (के).

मृत्युवश (वि) मेल्लो; मरणाचे ताबींत गेल्लो; जाचेर मरणाचें बंधन आसा असो.

मृदू (वि) मोव (सं). मृदू स्वभाव – मनां जोडपी सबाव, मृदू उतरां – गोड उलोवणें.

मेकळूंक (क्रि) मेकळें करूंक (के).

मॅक्रोमिटर (पु) पैशिल्यो वस्तू आनी अवाढव्य वस्तु मापचेलें माप; विस्तारमापक (इं).

मेगॅफोन (पु) आवाजाचो गाज वाडोवपी तुतारी; पैसमेरेन आवाज आयकूंक येवंचो म्हणून घडयल्लें तुतारेचें साधन (इं).

मेच्चप (क्रिअ) मानवप; पसंत पडप (का).

मॅग्नेट (पु) लोहचुंबक; लोखंडाक ओडून घेवपी असो लोखंडाचे जातीचो एक धातू.

मेझ (न) टेबल; कार्यकारी समिती; कोमिसांव; समिती (पु).

मेझाद (न) लग्नाउपरांतची मेजवानी; पांच-परतवण (पु).

मेट (न) पांवल; नाको; चौकी.

मॅड (वि) पिसो; मालूक; भ्रमिष्ट (इं).

मॅडकॅप (वि) बावळट; अव्यवस्थीत; अन्नाडी (इं).

मेढि (स्त्री) माटव; माटवाचो खांबो; म्हुर्ताचो खांबो; गोरवां बांदचो खुंटो.

मेणकागद (पु) मेणाचो थर लाइल्लो कागद; उदकान भिजूं नये म्हणून मेण लायिल्लो कागद.

मेणबत्ती (स्त्री) मेणाचे लोळीमदीं वात घालून पेटयतात असो दिवो; मेणवात.

मेणलुगट (न) मेणकापड; उदकान भिजूंक फावना म्हणून मेणान सुकयल्लें लुगट.

मेणांय, मेणायें (न) धंय (के).

मेथकूट (न) मेथयेचें कूट घाल्लें लोणचें.

मेंदी (स्त्री) मुसलमानांच्या लग्नांत न्हवऱ्याक, व्हंकलेक मेंदी लावपाचो कार्यक्रम (फा).

मेनिंजायटीस (पु) मेंदूक जोर येवन तो

निकामी जावपाचो वा रोगी मरता असो रोग (इं).

मेरू (पु) पुराणांत वर्णिल्लो धर्तरेच्या मध्यभागांतलो सगळयांत उंचेलो पर्वत; मदलो दांडो; कणो; गुडगुडेचो चिलीम आनी व्रेल्याक जोडपी पोकळ दांडो (सं).

मेरूरज्जू (पु) फाटीच्या कण्यांतलें स्नायूंचें दोरखंड (सं).

मॅलेट (स्त्री) लांकडी कुडची; लांकडी ठोकणी. ही छापखान्यांत टायपाचो फॉर्म गच्च करपाक वापरतात (इं).

मेशी (वि) बावळट; अरवळ.

मेसूरपाक (पु) दुदाच्या खव्याचो तुपांत घोळयल्लो गोड सुको पाक वा हालवो (कासं).

मेस्त्री (पु) कारागीर; कुशल कामगार; प्रोफसोर (पु).

मेहूण (न) घोव-बायलेचें जोडें (अ).

मेळामेळ (स्त्री) एकमेकांची प्रेमान घेतिल्ली भेट (सं).

मेळाय (स्त्री) मुळेण; विरजण.

मैलि (स्त्री) देवी; आंगचें.

मोएल (पु) कोंबडे मामाचें मसाल्याचें तोंडाक (पु).

मोख (स्त्री) ध्येय.

मोगावप (क्रिक) लाडावप.

मोगरो (पु) घड्याळीक कॉर्द दिवपाची चावी.

मोगाळपण (न) प्रेमळपण; मायेस्तपण; मोगी सभाव.

मोग्गें (न) मघा नक्षत्र (के).

मोंचूव (पु) ल्हान होडें; ल्हान मचवो (के).

मोट (स्त्री) पोटली (के).

मोटवाय (स्त्री) मोटवेपण; गिड्डेपण.

मोटवें बरोवप (न) लघुलिपी; लघु-लेखन; शॉर्टहॅंड रायटींग.

मोटवो (वि) गिड्डो; खुजट; मोटको; ठेंगू; थोडे उंचीचो.

मोटेल (न) गिरायकांच्यो मोटारी दवर-पाची मोय आमा अशें वसतेचें होटेल (इं).

मोडकर (वि) मोडको; मोडिल्लो; कोसळिल्लो; कोरमेल्लो.

मोडप (वाजप) (क्रिक) एका ताळार चालू आशिल्लें वाजप पद्धतीन थारा-यल्ल्या ताळान बंद करप. वाजप मोडटा-सतना ठरावीक बोलांची तीन आवर्तनां वाजोवन वाजप थारता. कांय तालांच्या वाजपांत मोडप वाजयल्याबगर वाजप थारांव येता.

मोडींत काडप (क्रिक) मोडून उडोवप; ना करप; निरुपयोगी करप.

मोडू (पु) कुराड (तुळू).

मोंडो (वि) धार मुनिल्लो; बोथट.

मोण (स्त्री) मल्लक; मिरगी; फीट (के).

मोनेंपण (न) उलोवक येना जावपाचो दोष; उलोवंची असमर्थताय.

मोनेळ (स्त्री) मोनेपण.

मोय (पु) (काजूचे बियेचो) गर; म्होवलो; खांव येतात अशा बियांचो गर.

मॉर्गाव (वि) घनिष्ट; एकरूप; वेगळो जायना इतलो एकवटिल्लो; घाणवटाचो; घाणवटाक दवरिल्लो (पु).

मोर्चो (पु) निषेधकांची मिरवणूक; मोहीम; हल्लो; घुरी (अ).

मॉर्ताल्य (स्त्री) सिगरेट वळूंक वापरतात तो पातळ कागद; प्रेताचें कफन (पु).

मोलावन घेवप (क्रिस) मोल करून घेवप; विकतो घेवप; वाणपण करून विकतें घेवप.

मोलें (न) रान; अरण्य.
मोलो (पु) पर्वत (के).
मोल्लाक घेवप (क्रिक) विकतो घेवप; खरिदप.
मोवप (क्रिक) मेजप; मापप (के).
मोस (न) फटींगपण; कपट; नाडानाड (का).
मोहन (पु) कृष्ण भगवंताचें एक नांव.
मोळको (पु) आंकूर.
मोक्षफल (न) मुक्ती हेंच एक फळ; जल्ममर्णाच्या त्रासांतल्यान मेकळीक ही एक व्हड प्राप्ती वा लाभ (सं).
म्हजो, म्हगेलो (स) म्हज्या संबंदाचो; मगेलो; म्हज्या लाग्याबांध्याचो.
म्हणियारी (पु) पुरयत; विगार (का).
म्हणू (अ) म्हणून; हयाखातीर; ह्याका लागून; म्होणू.
म्हयन्यांचीं नांवां (ग्रेगोरियन कॅलेंडरांतलीं) – पुर्तुगेज भाशेंतलीं – झ्यानेर, फेव्रेर, मार्स, आब्रील, माय, झ्यून, झ्यूल, आगोश्त, सेतेंब्र, ओवतूब्र, नॉव्हेंब्र आनी देझेंब्र. इंग्लिश भाशेंतलीं – जानेवारी, फेब्रुवारी, मार्च, एप्रील, मे, जून, जुलै, ऑगस्ट, सप्टेंबर, ऑक्टोबर, नोव्हेंबर आनी डिसेंबर.
म्हस्त (वि) मस्त; खूब (के).
म्हळप (क्रिक) म्हणप; उलवप; सांगप; गावप (सं). हया रुपांत फकत म्हळो, म्हळी, म्हळें, म्हळे, म्हळीं, म्हळयो अशीं भूतकाळी रुपां घडटात. वर्तमान आनी भविश्यकाळांत म्हळप हें क्रियापदाचें रूप वापरिनात. म्हणप हें क्रियापद सगल्या काळांत वापरतात.
म्हळेलो (वि) म्हणिल्लो; सांगिल्लो; उलयल्लो.
म्हळयार (वि) म्हणल्यार; म्हणजे; म्हणू गेल्यार; सांगचें जाल्यार; उलोवंचें जाल्यार.
म्हळ्ळो (वि) म्हणिल्लो.
म्हाताड्डो (वि) खूब म्हातारो; म्हातारे पिरायेचो हया अर्थाचें तुच्छतायेन उलोवपाचें उतर.
म्हामारी (स्त्री) गांठीच्या जोरांची धाम; प्लेग.
म्हारॅग (वि) म्हारग; म्हाग (के).
म्हार्यान्त (क्रिवि) म्हऱ्यांत (के).
म्हालपेंड (स्त्री) पाडयाच्या वेळार माडाची सगळया पेंडींमदीं चड जून जाल्ली पेंड.
म्हाव (स्त्री) व्हडली चुलती (के).
म्हाळसा (स्त्री) पुराणांत वर्णिल्ली मोहिनीदेवी; गोंयांत म्हाड्डोळचें देवस्थान (१२९०).
म्हाळशेच्यो कळा (स्त्री) रुपां बदलपाची शक्ती; अनिश्चीत स्वभावाची वृत्ती. म्हाळसा सकाळीं कन्या कशी दिसता, दनपारां तरुणी दिसता आनी सांजेवेळा जाणटी बायल दिसता अशी समजूत आसा.
म्हाळेगण (न) म्हाल प्रार्थना; घाडी गायता ती देवी भगवतीची मुखेल स्तुती.
म्हूर्तमेड (स्त्री) म्हूर्तार पुरपाची ती मंगल कार्याच्या गाटवाची मेड; शुभारंभ.
म्हेनतानो (पु) मुशारो; मोबदलो; पगार (अ).
म्हेळांय (न) मुळेण; विरजण; मुळेल्लें वा विरजल्लें दूद; धंय.
म्होरावप (क्रिक) म्होर मारप; मुद्रांकीत करप.
म्होंव-मुसक (न) म्होंव एकठावपी मूस; मधमाशी.

म्होस (वि) मूर्ख (के).

य—कोंकणी भाशेचे देवनागरी वर्णमाळेचें सव्विसावें व्यंजन.

यंव (वि) एवीं; अशे तरेन (अप).

यव्वन (न) योवन; जुवानपण (के).

यामीचि (सना) स्वताच; आमीच (के).

याळू (पु) येळदोडो (के).

येंगा (अ) हांगा (के).

येजमानीण, येजमान्न (स्त्री) येजमान्याची घरकान्न.

येजमान्न (स्त्री) प्रवाशांक हाडपी व्हरपी विमानांत प्रवाशांखातीर नेमिल्लें खाण जेवण वेळचे वेळार तांकां दिवन, वेळप्रसंगाक तांकां मजत करपी, विमानाचे सेवेंतली प्रशिक्षीत तरनाटी अधिकारी; एअर होस्टेस.

येत (क्रिअ) येता (के). करयेत – करूं येता. धरयेत – धरूं येता, व्हरयेत – व्हरूं येता.

येवदी (पु) यहुदी; ज्यू वा ज्युदेव वंशाचो आनी यहुदी धर्माचो मनीस.

र—कोंकणी भाशेचे देवनागरी वर्णमाळेचें सत्ताविसावें व्यंजन.

रडप (क्रिअ) आरवप (कोंबो); कोंबो रडप – (ल) फायदो जावप.

रडप (क्रिअ) आवाज करप; आड्डप. कोंबो रडप – कोंब्यान एक विशिष्ट आवाज काडप. ताजो कोंबो रडलो – (ल) ताजो फायदो जालो.

रडप (क्रिक) कितेंय जाय म्हणून हट्ट करून रडप. जोर रडटा पेजेक – जोर आइल्ल्या मनशाक पेज वाडची. मागीर जोर बेगीन काडटा (उतरता). जोर म्हणटा : 'वायटकाराक पेज वाड, पेज वाड.' पेज जेवन रावलो कीं जोर वेता. म्हणुनच 'जोर रडटा पेजेक' अशी म्हण पडली.

राकप (क्रिक) राखप (के).

राकुड (न) लांकूड; जळोव (के).

राकसूल (न) राकशिणी सारकें झगडपी आक्रस्ताळें भुरगें.

राजआंवाळो (पु) मोठचा आंवाळ्याची एक जात.

रांदणि (स्त्री) रांदन (के).

रांदप-घर (न) देवस्थानांनीं मोठें जेवण रांदपाची पाकसाळ.

रावंड (न) फेरी; भोंवडी; (वि) वांटकुळो (इं).

राशे (वि) मसाल्यांत तळिल्लें (नुमते) (पु).

रीठे (पु) पांखां (के).

रुग्णवाहिका (स्त्री) वायटकारांक हॉस्पिटलांत हाडपी-व्हरपी अँब्युलन्स गाडी (सं).

रुपे भक्त, रुपे भगत (पु) शणिल्ली वस्त मेळची म्हणून इल्याशा गोडाच्या निवेदाची आंगवण मानून घेवपी दैवत.

रूव (स्त्री) रुयेचें झाड.

रेखांकीत (वि) रेग मारिल्लो; सुरक्षेखातीर खूण केल्लो (चेक).

रेखांकीत धनादेश (पु) क्रॉस्ड चेक; निश्चीत मनशाच्या खात्यार पैशे पावचे

म्हणून खुणेची रेग मारिल्लो धनादेश.

बीस (पु) पिशें सुणें चाबल्यार जाता तो पाणपिशाचो रोग (इं).

मातीज्म (न) संधिवाताचें दुखणें (पु).

मेतेंत जोर (पु) टायफॉयडसारको जोर (पु).

रोगेली (वि) रोगी (के).

रोधप (क्रिक) आडावप; रोखप; बंद करप (सं).

ल—कोंकणी भाशेचे देवनगरी वर्णमाळेचें अट्ठाविसावें व्यंजन.

लकलकी (स्त्री) पर्जळ (के).

लगाड (स्त्री) सांगात; संसर्ग.

लंगापत (स्त्री) लटांबर.

लंछन, लांछन (न) लजेचें कारण; दाग; कलंक (सं).

लंव (स्त्री) लोंकर; कपडो विणूं येता इतली बारीक आनी मोव, चडकरून मेंढरांच्या आंगची ल्हंव.

लागज परब (स्त्री) आषाढी दुवादस (के).

लागप (क्रिअ) वाद घालप; झगडप (तोंडाक लागप, वाटेक लागप); फाटल्यान धांवप (फाटीक लागप, भरडीक लागप); खर्च जावप (पैशे लागप); काजीक लागप – कारणाक खर्च जावप; ०कारणीं लागप; ०खातीर सोंपप.

लागू करप (क्रिक) वापरांत हाडप; कायदो लागू करप – कायदो अमलांत हाडप.

लागू जावप, लागू पडप (क्रिअ) परिणाम जावप (वखद, कायदो).

लावप (क्रिक) वापरप; ०काजीक लावप – ०खातीर खर्च करप वा सोंपवप.

लिमलेट (न) लिंबाची रूच आशिल्लें गोड पिवन; लेमोनेड (इं).

लूव (स्त्री) रूच.

लेप्रसी (स्त्री) कुष्ठरोग; आंगाचीं तोंकां भेरेवन झडपाचो रोग; महारोग (इं).

लेंबडो (पु) ल्हेवंटो; लाचार.

लेय (वि) लेह्य; चाटून खांवचें वखद (के).

लोटांकणा (न) लोटांगणां (के).

लोलो (वि) (ल) बुद्दू मनीस.

लोळीसर (स्त्री) तुपीकिवण; कोरफड; भारकूण बरी करपी आयुर्वेदीक वखदाची वनस्पत.

ल्हेंवण (न) चाटपाची क्रिया.

व—कोंकणी भाशेचे देवनागरी वर्णमाळेचें एकुणटिसावें व्यंजन.

वचाक पूरो – वचूंक पुरो; वचूंक खरो; वचूं (के).

वटांबा सोल (न) वटांबाच्या आंबट फळाचें तासून सुकयल्लें सोल. आमटाणीखातीर उपकरता.

वरार, ओरार (पु) वेळापत्रक (पु); Horario.

वर्कल (न) वल्कल; प्राचीन काळांत रानांत रावपी लोक न्हेसताले ती रुखा साल (के).

वलें (न) वलो कपडो; भिजिल्लें लुगट; उमळचे खातीर भिजयल्लें लुगट; सुकूंक

नाशिल्लें उमळिल्लें लुगट.

वर्साति (स्त्री) विटाळशी; भष्टी वायल (के).

वसुधा, वसुंधरा (स्त्री) धर्तरी; पृथ्वी.

वसू (वि) संयम नाशिल्लो (मनीस).

वसू सुटप (क्रिअ) देवाक सोडिल्ले मोन-जाती भाशेन मेळत थंय हात मारप वा खावप; (ल) लोकांक कारणाबगर त्रास दिवप. देवाक वसू सोडिल्ल्या वैलाक वा बोकडाक कोण मारिना.

वस्ताद (पु) कला वा विद्या शिकोवपी गुरू; कलेचे वा विद्येचे सर्तींत सगळ्या गड्यांभितर श्रेष्ठ म्हणून परिक्षकांनीं उत्तीर्ण केल्लो गडो; चँपियन; (वि) हुशार; चतूर (अ).

वस्तादपण (न) कसल्येय कलेंत वा विद्येंत श्रेष्ठत्व वा थोरपण.

वळेरी (स्त्री) यादी; गांथन; फांती; शिकळ.

वाकळप (क्रिअ) खेळप; बागडप; ल्हान भुरगीं, मोनजातीचीं पोरां, वासरां, पिल्लां ल्हानपणांत एकामेकांलागीं बागडटात.

वाकोर (पु) वाखर (के).

वाक्प्रचार (पु) वापरांतलें उतर वा लोकांचे घोळटिकेंतली म्हणणी (सं).

वागतो (वि) उकतो (के).

वागांबर (न) वागाचें चामडें (के).

वांच (वि) वांजूट (के).

वाचा धरप (क्रिअ) उलोवंक येना जावप.

वाजंतर (न) (ल) बडबडो मनीस; वाय-फळ उलोवपी मनीस.

वाटें (न) पेज वा शीत जेवंची थाळी (के).

वाटकुळो (वि) वांटकुळो (के).

वांयगणो (वि) हंगामी. वांयगणो आदो-गाद – अडेचो वकील.

वायल (न) कापूस, रशीम, सेल्युलोज (लांकडांतलो धागो) हांच्या ल्हवमार धाग्यांचें अर्दपारदर्शक लुगट. हें बाय-लांच्या साडयांक आनी ब्लावझांक वापर-तात (इं).

वायवळींग (न) वार्वडिगाचें बीं; वाव-डींग.

वावरसाळ (स्त्री) वावराचो मांगर; भंगसाळ; वावर शिकपाची आनी शिको-वपाची साळ; वर्कशॉप.

वावशी (स्त्री) पावसाची वावझड.

वास विसप (क्रिअ) चुरचुरे पडप.

वास मारप (क्रिअ) वायट वास येवप; घाणेवप.

वास येवप (क्रिअ) बरो वा सुमाराचो असो वास येवप.

वासावप (क्रिअ) वास घालप.

वास्तूशिल्प (न) घराचे बांदावळीचें शास्त्र (सं).

वास्तूशिल्पी (पु) घरां, इमारती, रस्ते, पूल, धरणां, नगरां हांचे बांदावळींचो तज्ञ; आर्किटेक्ट (सं).

वाळप (क्रिक) उंवाळप (के).

विकरप (क्रिअ) पातळप; पसरप (के).

विंचवी (स्त्री) वेंची (के).

विजपात (पु) वीज कोसळप; वीज पडप.

विझवप (क्रिक) पालवप; वाडवप.

विठें (न) विठावाय; एकाद्र्या कुटुंबांत चड चलयो जलमल्यो कीं नवीन जलमल्ले चलयेक 'विठें' म्हळयार 'विटें' वा 'वीट आयिल्लें' अशें नांव दवरताले.

विडविडप (क्रिअ) हेडप; गांवोगांव फिरप; खूब भोंवप.

विंदप (क्रिक) व्हणाकून मारप; मोखून

…प (के).

…ालू (पु) कोन्चोळी; शाकेच्यो वा …ाच्यो फोडी कोंचून, तांतूंत मसालो …न शिजयल्लें तोंडाक (पु).

…ीपूर्वक (वि) शास्त्रांत सांगिल्ल्या-…ाण (सं).

…ाचर्वात (स्त्री) विनायक-चवथ; …नायकी; भाद्रपद शुद्ध चवथ (के).

…म्हर (न) विवर; भुंयेर (के).

…विधमुखी (वि) वेगवेगळीं तोंडां …शिल्लो. न्हंयो विविधमुखी उरतात.

…विधा (स्त्री) तरेतरेच्या वस्तूंची वा …रेकवार वर्गांनीं नोंदिल्ली याद; सर-…ासळ याद; संकीर्ण ज्ञान; विविध …ाहिती; साबार दृष्टिकोनांतल्यान बर-…ल्ली आनी संपादिल्ली माहिती (सं) …Miscellany.

…श्वसुंदरी (स्त्री) संवसारांतल्या सगळ्या …शांतल्या सर्तीतल्यान निवडून आइल्ल्या …ुंदरींच्या निमाणे सर्तीतल्यान सर्वोत्तम …्हणून तज्ञांनीं निवडिल्ली सुंदर स्त्री (सं).

…ीजकशास्त्र (न) विजेच्या नकारात्मक …अणूं (Nutron) च्या वापराचें गिन्यान; …इलेक्ट्रॉनिक्सच्चें शास्त्र (सं).

…वजा-पेट (स्त्री) आगपेटी; फस्क (के).

…वजा-भाण्डि (स्त्री) आगगाडी (के).

…वृतावंतु (पु) वृत्तांत; बातमी; वर्तमान (के).

वेंचणावळ (स्त्री) तयार केल्लो माल वेंचून ताची ग्रेड थारावप. देख : काजूच्या कारखान्यांत सोलिल्ल्या बियांची वेंचणा-वळ करतात. तिका ग्रेडींग म्हणटात.

वेजु (पु) दार (के).

वेड (पु) तारी; तार पलतडी व्हरपी तांडेल (के).

वैसप (क्रिअ) बैसप (के).

वैंगुरमाचें (न) हागवण; अतिसार (के).

वोगरी (स्त्री) वर्गणी (के).

वोजेली (पु) वजेली (के).

वोणि (स्त्री) वाट; रस्तो (के).

वोलाणें (न) काष्टी (के).

व्यसन (न) संकट; वायट नाद (सं).

व्हिंदाल (पु) एके तरेचो सोरो; Vinho de alho (पु).

व्हेनिला (स्त्री) एक अमेरिकन वासादीक फुलझाड, खाजक्याच्या जिनसांक बरो वास येवंचो म्हणून तांतूंत व्हेनिलाच्या बियांचो रोस घालतात (इं).

व्होणुव (न) खाडकी (के).

व्होर (पु) वर; घोव; (न) विवाहीत दांपत्य (के).

व्होवळीक (स्त्री) शुभकार्याचें आमंत्रण.

श—कोंकणी भाशेचे देवनागरी वर्णमाळेचें तिसावें व्यंजन.

शंखपुष्पी (स्त्री) गोकर्णीचो फुलां-बेल.

शरीरशास्त्र (न) जित्या प्राण्यांच्या आनी वनस्पतींच्या आंगापांगांची वाड, वर्तणूक, म्हातारपण, बावप, विटप, रोग, व्याधी बी क्रियांचे माहितीचें ज्ञान.

शाम (पु) साम उपचार; मित्रतायेची वर्तणूक (के).

शामवी (स्त्री) देवी शांतादुर्गेचें एक नांव.

शायजिरें (न) जिऱ्याची एक जात (फा).

शास्त्राक नासप – (ल) अजिबात नासप; मुळींच नासप.

शास्त्राकय येना जावप – (ल) मात लेगीत माहिती नासप.
शिकाय, शिकायमंडें (स्त्री) शिकेकाय (के).
शितेचवरी (स्त्री) शतावरी ही वखदी वनस्पत.
शिरकाळ (न) तिळवण.
शिरको (पु) सोऱ्याचें आंब; व्हिनाग्र.
शिल्लो उपद्रव (पु) बारीक सारीक त्रास.
शिवडावप (क्रिक) शिपडावप.
शीर वाडप (क्रिअ) पोटांतल्यो शिरो आंडांत उतरपाची व्याधी.
शुटेर (स्त्री) सुटयेर; सुटीच्या दिसांत; सुटी भोगूंक (के).
शोंकु (पु) शंका; संशय; दुबाव (के).
शेवणें (न) सवणें; पांखरूं.
शेषक्रिया (स्त्री) उत्तरक्रिया; प्रेतकार्य; मेल्ल्या मनशाची क्रिया (के).
शेष भरप (क्रिक) शेंस भरप; घोव वायलांक संवसार-सूख लाभचें म्हणून एकामेकांनीं माथ्यार मंत्राक्षता उडोवप; लग्नांतलो एक विधी.
शैल (पु) पर्वत (सं).

स—कोंकणी भाशेचे देवनागरी वर्णमाळेचें बत्तिसावें व्यंजन.
सग (वि) सगळो; सगळे; पुराय (के).
संचीपन (न) संजीवन (के).
सट्टो (वि) सवो; सटो (के).
सडसडीत (न) मुकें तोंडाक; नुमत्याचें सुकें, दबदबीत, पातळ अशे तरेचीं तोंडाकां करतात. (वि) चपळ.
सडीक (वि) मडिल्लो (तांदूळ); आंगान बारीक जाल्लो; सक्त.
सतड (वि) साडेसात (के).
सत्यभास जावप (क्रिअ) कसलोय भयांकृत दिष्टावो जावन मनशाची वाचा बसप.
सत्र (न) छत्र; अन्नछत्र; धर्मसाळ (के).
संत्रासप (क्रिक) खूब त्रास दिवप.
सन्मानप (क्रिक) सन्मान करप.
सपत्नी (स्त्री) सवत (सं).
सपन (वि) छप्पन; ५६ (के).
सबगिणी (स्त्री) सभागीण (के).
संभालो (क्रिक) संभवलो; जल्माक आयलो (के).
समप (क्रिअ) शांत जावप; शमप.
समादेशक (पु) सुपरिंटेंडेंट; अधीक्षक (पुलीस खातें बी).
समीप (अ) लागीं (सं).
सरावळि (स्त्री) घोणू (कें),
सर्वयुत्तम (पु) सर्वोत्तम (के).
संवेदक (पु) जाका संवेदना जाता तो वेकायदेशीर वा नाका आशिल्ल्या वस्तूंची संवेदना जावन तांचो प्रवेश रोखचे खातीर घडयल्लें यंत्र. डिटेक्टर.
स-स (वि) स स च्या गटान (के).
सहज (वि) सांगातान जल्माक येवपी; आपशींच लाभता असो; कारण नासतना.
सांकडप (क्रिअ) आंग मुंगरून घेवप; शिरकुटप; ल्हान जांवचो यत्न करप.
सांगणेचो (वि) कोणेय जाणटयान वा शाण्या मनशान सांगिल्लें आयकून त्या प्रमाण वागपी; समजूतदार.
सांगून घेवप (क्रिक) (देवाक) आंगवण करप; नवस करप.
सांतणी, कोडूसाली (स्त्री) सातिगणाचो

…दी रूख.

…सष्ट (वि) ६७ (अप).

…सष्टि (वि) ६७ (के).

…सात (वि) सात सात; साता सातांच्या …न (के).

…लि (स्त्री) सांतली; सत्री (के).

…तं (न) म्हारी सत्री; बेळांचे फास्केंत …विल्लीं दाट पानां दाळून बांदिल्ली …शावी सत्री.

…दप (क्रिक) उलो मारप; सादावप.

…धु (पु) साद; उलो (के).

…प्ताहिकी (स्त्री) सात दिसांच्या कार्य-…चें दूरदर्शनाचें निवेदन (सं).

…बाव (अ) सबायेक; वगीच (के).

…यबा-जाता (स्त्री) बऱ्याच प्रयत्नान …ली समजाविशी.

…वळ (स्त्री) माडाच्या कावथ्या मुळांत …रें म्हणून घालतात तो झाडपालो. उस-…चे ताळे सडून कुसतकच कावथ्यांक तांचें …रें सारें जाता.

…स (वि) सहस्र; सस्र; हजार (के).

…सष्ट (वि) ६६ (अप).

…सष्टि (वि) ६६ (के).

…त (पु) बाण (सं).

…तडो (पु) शिताडो; शेणाचें उदक …के).

…को (वि) निखटो. सुको पगार – निव्वळ …शांच्या हिशोबान थारायल्लो पगार, …तूंत जेवण, खाण, भत्ते, बोनस, ओवर-…यम कामाचो मोबदलो, घरभाडें, शहरी …त्तो बी धरिल्ले नासतात.

…टप (क्रिअ) चालू जावप; (तोंड) सुटप – …ब उलोंवक लागप; उदार जावप – …ात सुटप.

…टावो (वि) सदळ; मेकळो; सुटिल्लो.

सुवकन (पु) सुतकाचे दीस (के).

सुवी, सुद्दी (स्त्री) सोद (सं).

सुरनोळी (स्त्री) तांदूळ, फोव, चिरमुल्यो, चून, गोड, दूद बी वांटून भाजिल्लो पोळो; कायलोळी.

सुरळी होळगी (स्त्री) पुरण पोळयेचें पीठ लाटून पुरण पोळयेंत कवळून भाजिल्ली पोळी (का).

सुरू जावप (क्रिअ) आरंभ जावप.

सूत (न) अंतराचें माप; एका सुताइतलो बारीक जागो. सूत रंगांत भिजोवन लांक-डार मारतकच काळी रेग उठटा, तितलो जागो. दोन सुतां, चार सुतां अशें उलोवन जाग्याचें माप सांगतात. चार सुतांची जाडी आशिल्ली फळी. देड सुती खिळो, तीन सुती खिळो अशीं मापां प्रचारांत आसात.

सूव (स्त्री) सूय (के).

सूक्ष्म जीवशास्त्र (न) सूक्ष्मदर्शक यंत्रां-तल्यान दिसतात अशा ल्हान जंतूंचें शास्त्र; Microbiology.

सृष्टाय (स्त्री) शिष्टाय; दोन राज्यां-मदले वादाचे प्रस्न वा तंटे सोडोवपाक दोनय राज्यांच्या प्रतिनिधींचीं वा शिष्ट लोकांचीं उलोवणीं (के).

सेजवासार (पु) शेजार (के).

सोकनी (स्त्री) पाल (के).

सोंकरो (पु) रेंव; सकेरी; सकेरो (के).

सोण (क्रिक) सोडून (के).

सोण (न) सोड्ण (के).

सोंतु करूंक (क्रिस) वाडोवंक (के).

सोनारलिग (न) सोनारींग (के).

सोनोग्रफी (स्त्री) अंतीम ध्वनी-परा-वर्तनाचो आलेख; रोगपरिक्षेचें अत्या-धुनीक तंत्र; मनीस देहाच्या वेगळ्या

वेगळया आंगांत सामान्यपणान आयकूंक येतात अशो ध्वनीलहरी सोडून त्यो परावर्तीत जातकच, तांचो यंत्रान काडिल्लो आलेख कुडीच्या आंगांतली विकृती दाखयता. ह्या आलेखाक सोनोग्राफ म्हणटात (इं).

सोर (पु) सर; पोड; झेलो (के).

सोर्पोतेल (न) दुकराच्या कांय आंगांची विशेष तरेन रांदिल्ली शाकोती.

सोलपावळ (स्त्री) काजू सोलपाची मजुरी.

सोवराक (न) शिवगाक सांवारें वा रोस.

स्टोन (पु) फातर; गुंडो; चवदा पौंडांचें इंग्लिश वजनी माप (इं).

स्थायू (पु) जागो (के).

स्थिरम् जीव – 'थीरपणान जिये,' हो आशीर्वाद (सं).

स्फटी (स्त्री) तुरटी; फटकी (सं).

स्फटीक (स्त्री) पारदर्शक निवळ फातर (सं).

स्फुरद (पु) फॉस्फॉरस; एकाहून चड रुपांत निजांत मेळपी, निर्धातूक अशी, क्षारांत वा जिवबाच्या आंगांत मेळपी मूलभूत वस्त; सादो स्फुरद हो ज्वालाग्राही, धवो, विखारी, चकाकपी वस्तू आसता. तांबसार स्फुरद फस्काच्या काडयांक गंदकाच्या रुपांत वापरतात.

स्याणवि (वि) शाण्णव; ९६ (के).

स्याशीं (वि) श्यायशीं (के).

ह—कोंकणी भाशेचे देवनागरी वर्णमाळेचें तेत्तिसावें व्यंजन.

हटणिचो एको (पु) (ल) झकास क[...] घालून भोंवपी मनशाक मस्करेन 'ह[...]णीचो एको' म्हणटात.

हप्तो (पु) सप्तक; आठवडो (फा).

हमचो (सना) आमचो (के).

हरिजागर (पु) कांय देवळांनीं एकादशी[...] राती सगळी रात करतात अशें भजन.

हर्न (स्त्री) उदकाचो पाट.

हळदुवो (वि) हळडीच्या रंगाचो.

हाण (क्रिक) हाडून (के).

हाणावेयां (क्रिक) हाडूंक (के).

हाणिलो (क्रिक) हाडलो (के).

हागरें (न) कडकडून हागूंक जालें [...] पडटा ती धांवडी. हागऱ्याफुडें वा[...] खंयचें? हागऱ्यामुखार आनीक [...] सुचना.

हागरो (वि) भोवन भोवन हागुंची सं[...] आशिल्लो.

हागप (खाल्ल्या पानार) (क्रिक) ([...] उपकार करतल्याचेर पडप; पडमूर जा[...]

हागुड्डो, हागुड्ड्यांनी (क्रिवि) पर[...]कडे जाल्या उपरांत लिमूंक नाशिल्ल[...] अस्वच्छ; धाणीन भरिल्लो.

हागुड्डो तांबयो (पु) परसाकडे वत[...]तना उदक व्हरचे खातीर वेगळोच द[...]तात असो तांबयो. घरांतले दुसरे तां[...] घेवन कोणय परसाकडे गेलो तर प[...] येतकच तो तांबयो घांसचो पडटा. घ[...]ल्याबगर तो तांबयो घरांत वापरूंक मेळ[...]

हात करप (क्रिक) हाताचे खुणेन कोण[...] कितेंय सांगप. मोटारीक हात कर[...] मोटार थांबोवंक सांगप.

हातकापो (वि) हात शिंवूंक नाशिल[...] (सदरो वा जाकीट); हात नाशिल[...] (ब्लावज).

हातपंप (पु) हातान पंप हालोवन उदक भयर काडपाचो पंप.

हातमोडको (पु) हात मोडिल्लो आसा असो मनीस.

हादगो (पु) भाताची एक जात.

हापशी (पु) हबसाण (अबिसिनिया) देशाचो नागरीक; खापरी; सिद्दी (फा).

हालडि (स्त्री कमर (के).

हाळप (क्रिक) हाडप (के).

हिंगा (क्रिविअ) हांगा; हया जाग्यार.

हितरिया (न) हिताखातीर (के).

हुम्माटप, हुमाळप (क्रिक) हुमटप (के).

हेट्टि (न) सुणें (के).

होगी, होग्गि (अ) रोखडोच (का).

होडु निंबुवो (पु) इर्डलिंबू.

ऐन वेळार मेळिल्लीं उतरां

आमेट (स्त्री) भुरगीं खेळटामतना मदींच सुटी घेतात. तिका आमेट म्हणटात आनी हाताक निथू लायतात. हो निथू पुसून आमेट सुटली म्हणसर खेळ बंद आसता.

उग्रवादी (वि) अतिरेकी; लोकांक छळपी आतंकवादी (सं).

उतराचो (वि) दिल्लें उतर पाळपी.

उतरावन काडप (क्रिक) बरोवन काडप; अचळय देंववप.

उत्तरपुजा (स्त्री) प्रासंगीक देवपुजांतली निमाणी पुजा; वर्सुक्या सणांत देवाची निमाणी पुजा; "यान्तु देवगणाः सर्वे पूजामादाय प्रार्थये । इष्टकाम प्रसिद्ध्यर्थं पुनरागमनाय च" अशें म्हणून देवाचेर अक्षता घालतात.

उत्तरपुजा करप (क्रिक) (ल) आयिल्ल्या याचकाक बेगीन वयार करप.

काकडयो आरती (स्त्री) धाकले दिवाळे-सावन व्हडले दिवाळेमेरेन देवळांत फांतोडेर देवाक दाखयतात त्यो आरती.

खळें करप (क्रिक) (ल) व्हगडावन बसप.

गोपीचंदन करप (क्रिक) (ल) दिवाळें काडप.

घट गुळी (स्त्री) गंवाचें पीठ, गांड, आले बी घालून घट्ट आंवळिल्ली गुळी.

चुडीदार (स्त्री) बायलांची जायत्या मिरयांची आधुनीक सलवार. साडयेपरस हो पोशाक सद्या लोकप्रीय जाला.

चुरो (पु) (ल) तंबाकूचो चुरो.

झळकेक रावप (क्रिअ) दिष्टीक पडप.

ताणून दिवप (क्रिअ) (ल) न्हिदप.

तांबडी पुर्तुगेज (स्त्री) पुर्तुगेज भाशेचें अर्दकुटें ज्ञान.

तांबी (स्त्री) संतती नियमनाचो एक उपाय.

तोडस, तोडास (न) चाक आंसांतल्यान भायर सरचें न्हय म्हूणून घालतात ती लांकडी वा लोखंडी कडी.

दुसरेपणाक दिवप (क्रिक) विधुरालागीं लग्न करप; धाकटेलपणाक दिवप.

नाट, नाटां (न) मदेराच्या लाकडाचीं व्हडलीं व्हडलीं खोडां.

पात्याक पातें लागना जावप – (ल) न्हीद लागना जावप.

बाबासूट (पु) ल्हान भुरग्यांखातीर शिविल्लो खास सदरो आनी पँट; चड्डी आनी कुतांवाचोय बाबासूट जांव येता.

भिकारो (पु) आवय बापायचीं जायतीं भुरगीं मेलीं, तर नवीन जाल्ल्या भुरग्याक भिकारो, भिकाजी म्हळयार देवान घातिल्ली भीक हया अर्थाचें नांव दवर-

तात. मागीर ते भुरगें जगता अशी आस्त बाळगितात.

भोंवती भागरथ (स्त्री) (ल) भोवूंक खूब आवडटा आनी खूब भोंवता अशी बायलमनीस.

मरून किल्लावप – (ल) मरून खूप तेंप जावप.

मर्तो (पु) आबय बापायचीं जाल्लीं जाल्लीं भुरगीं मरूंक लागलीं तर नव्यान जाल्ल्या भुरग्याक मर्तो (पूत), मर्तूल (धूव), अशीं नांवां दवरतात. मागीर तीं भुरगीं जगतात अशी पोन्नी समजूत आसली.

मूत जळप (क्रिअ) (ल) खूब रागीट आसप. ताचें मूत जळटा अशें रागीट मनशाचें वर्णन करतात.

मेस्तपण (न) मेस्ताचो वावर-धंदो; मुकादमी; सर्वेक्षण (पु).

मोडाव (पु) झीज. पोन्नी वस्त मोडून नवीन वस्त करतात, तेन्ना पोन्ने वस्तीच्या भांगराचें वजन मोडावान उणें जाल्लें मेळटा.

लायट पेटप (क्रिअ) (ल) तकलेंत प्रकाश पडप; प्रस्नाचें उत्तर लक्षांत येवप (इं).

लायन-मन (पु) विजेच्या खात्यांत तारेचे दुरुस्तीचें काम करपी कामगार (इं).

लायन मारप (क्रिक) तरनाटे आपले आवडीचे चलयेकडे वळख आनी परिचय करचो प्रयत्न करतात ताका लायन मारप म्हणटात.

लोडेवप (क्रिअ) लोडाक वणखून बसप.

शी-थू जावप (क्रिअ) अब्रू वचप; लज जावप; फजेत जावप.

शेकहँड करप (क्रिक) दुसऱ्याचो हात आपल्या हातांत घेवन मित्रतायेन दांबप; आदेस करप; निरोप घेवप-दिवप.

सणी सूत (न) खूब घट्ट अशें धवें सून; तुटून तुटना अशे मणाच्या तंतूचें वळिल्लें सूत.

सार्क (SARC) (स्त्री) दक्षीण आशिया प्रादेशीक राष्ट्रसंघ; SOUTH ASIAN REGIONAL COMMON-WEALTH. ह्या संघांत भारत, पाकिस्तान, बांगला देश, नेपाळ, माल्दीव, श्रीलंका आनी भूतान हीं राष्ट्रां आसात. हो राष्ट्रसंघ राष्ट्रांमदले प्रस्न सोडोवंचो यत्न करता.

सुताची गाडी (स्त्री) सूत गुठलायल्ली लांकडी वा प्लास्टीक गाडी.

हपापाचो माल गपापा – (ल) चोरयेंचो (माल) मारयेक वचप.

हाडाचीं काडां करप (ल) जीव झरवप.

हात दिवप (क्रिक) हातांत हात घेवन शेकहँड करप; आदेस करप.

क्षत्रीय भंडारी समाज (पु) गोंयांत बहुजन समाजांतली एक जात.

कोंकणी भाशेची कुळकथा

कोंकणी भाशेची कुळकथा

१. अपभ्रंश भाशेचो सोद

१. पाश्चात्य विद्वानांनीं संस्कृत भाशेच्या साहित्याचो १८ व्या शतकासावन अभ्यास केलो. त्या उपरांत ताणी प्राकृत भासांचो अभ्यास एकुणिसाव्या शेंकडयाच्या दुसऱ्या अर्दांत केलो. जर्मन भारतशास्त्री (Indologist) रिचर्डस् पिशेल हाणे हेमचन्द्राचो सिद्ध-हेम-शब्दानुशासन आनी हेर प्राकृत भासांच्या व्याकरणांचो अभ्यास[1] करून १९०० इसवी सालांत जर्मन भाशेंत लोकांक त्या व्याकरणांचो पयलोवयलो परिचय करून दिलो. मागीर ताणे साबार अपभ्रंश साहित्याची वळख १९०२ सालांत उजवाडायल्ल्या जर्मन पुस्तकांतल्यान लोकांक करून दिली. हेरमन याकोबी ह्या जर्मन भारतशास्त्र्यान जायत्या-प्राकृत कथांचे संग्रह आनी प्राकृत ग्रंथांचें संपादन करून पुस्तकां उजवाडायलीं.

२. हेमचन्द्राच्या सिद्ध-हेम-शब्दानुशासन ह्या ग्रंथाचो आठवो अध्याय म्हळ्यार सगळ्या प्राकृत भासांचें व्याकरण. ह्या व्याकरणाचें संपादन रावबहादूर शंकर पांडुरंग पंडीत हाणी करून हेमन्त्रंद्राच्या कुमारपालचरित ह्या काव्याचें परिशिष्ट म्हणून बॉम्बे संस्कृत सिरीज नंबर साठ ह्या क्रॉनिकलांत इ. स. १९०० सालांत तें छापलें.

३. श्री. चन्द्रमोहन घोष हाणी १९०२ सालांत प्राकृत पैंगलम् हें पुस्तक उजवाडायलें. श्री. देवकरण मूलचन्द हाणी हेमचन्द्राचें छन्दोऽनुशासन हो ग्रंथ संपादन करून उजवाडायलो. सन १९१८ सालांत डॉ. याकोबी हाणे धनपालाचें ‘ भविसयत्त कहा ’ हें काव्य उजवाडायलें. सन १९२१ त ताणेच हरिभद्र सूरिच्या नेमिनाथचरित्राचो एक भाग ‘ सनत्कुमार चरित ’ अपभ्रंश भाशेंत बरयल्लो आसा, तो संपादून उजवाडायलो.

४. सन १९१४ सावन बडोद्यांत महाराज सयाजीराव गायकवाड हांच्या उत्तेजनान श्री. चिमणलाल दलाल आनी डॉ. पांडुरंग दामोदर गुणे हाणी १९२३ मेरेन ‘ भविसयत्त कहा ’ दुसरे फावट संपादून उजवाडायलें. ह्या पुस्तकाचे प्रस्तावनेंत डॉ. गुणेनीं अपभ्रंश साहित्य, अपभ्रंश साहित्याचो इतिहास, अपभ्रंश काळ, व्याकरण, छन्द आनी आभीरवंशी लोकांचो अपभ्रंश भाशेकडे संबंध ह्या विषयांचेर उजवाड घालो. डॉ. गुणेनीं मुखावेले पिळगेखातीर अपभ्रंश भाशेच्या अभ्यासाचो मार्ग सोपो करून दवरलो.

५. अलाहाबाद विद्यापिठाचे विद्वान डॉ. हिरालाल जैन हाणी १९२६ सालामेरेन मध्यप्रांतांतल्या प्राकृत आनी संस्कृत हातबरपांचो अभ्यास करून त्या बरपांचे कॅटलॉग उजवाडायले. १९२७ सालांत श्री. एल. बी. गांधी हाणी ‘ अपभ्रंश काव्यत्रयी ’ ह्या नांवान तीन काव्यांची वळख करून दिली. सन १९२८ त डॉ. पी. एल. वैद्य हाणी पुण्यांत हेमचन्द्राच्या ‘ प्राकृत व्याकरणा ’ चें संपादन केलें. डॉ. बाबूराम सक्सेना हाणी नागरी प्रचारिणी सभा, काशी हे संस्थेच्या विद्यमान १९२९ त कवि विद्यापतीचो ‘ कीर्तिलता ’ हो अपभ्रंश काव्यग्रंथ संपादन करून उजवाडायलो.

६. डॉ. हिरालाल जैन हाणी 'सावयधम्म दोहा' (१९३२), पाहुड दोहा (१९३३), णायकुमार चरियु, करकंड चरियु (१९३४) ह्या ग्रंथांचें संपादन आनी प्रकाशन केलें. डॉ. परशुराम वैद्य हाणी कवी पुष्पदन्ताचें "जसहरचरियु" (१९३१), आनी ताच्याच महापुराणाचे तीन भाग हांचें संपादन आनी प्रकाशन सन १९३७, १९४० आनी १९४१ सालांत केलें.

७. डॉ. आदिनाथ नेमिनाथ उपाध्ये हाणी १९३७ त 'परमात्मप्रकाश' आनी 'योगसार' हीं अपभ्रंश पुस्तकां संपादन करून उजवाडायलीं. डॉ. शहीदुल्ला हाणी पारीम-सावन तर पंडीत राहुल सांकृत्यायन हाणी तिबेटी ग्रन्थांच्या आधारान कांय अपभ्रंश ग्रंथ संपादले. ह्या भायर जर्मन प्रो. लुडविग आल्सडॉर्फ हाणी हांबुर्गसावन अपभ्रंश पुस्तकांचें संपादन केलें. श्री. मुनि जिनविजय, श्री. भायाणी, डॉ. हरि दामोदर वेलणकर हाणी लेख बरोवन अपभ्रंश साहित्याचो प्रचार केलो.

८. संस्कृत साहित्यांत रामायण, महाभारत आनी पुराणांनीं रचिल्ल्या नायक नायिकांच्यो कथा आनी उपकथा मेळटात. अपभ्रंश भाशेंतल्या साहित्यांत सामान्य पुरूष आनी स्त्रियो नायक, नायिका जावन येतात. अपभ्रंशांत जैन धर्मी लोकांच्यो कथा आसात.

९. शृंगार रस, वीर रस आनी शांत रस हे तीन रस अपभ्रंश साहित्यांत भोवन भोवन मेळटात. अपभ्रंश भाशेंत सामान्य लौकीक जीण काव्यांत आपलें पडबिंब घालता. अपभ्रंशांत संस्कृत काळांतल्या ऋषींच्या जाग्यार मुनी आनी तीर्थंकर येतात. अपभ्रंशांत देवांक आनी ब्राह्मणांक तीर्थंकर आनी मुनी हांच्या खालच्या पांवड्यार जागे मेळटात. अपभ्रंशांत व्यापारी आनी तेय वैश्य वर्गातले हांकां प्रतिष्ठा मेळटा. नायक-नायिकांच्या पुर्वजल्मांच्या वर्णनांत चालू जल्मांतले कार्यकारण-भाव सिद्ध जातात.

१०. साबार प्राकृत आनी अपभ्रंश कवींनीं रामायण-महाभारताच्या कथानकांत स्वैरपणान फेरबदल केले. दशरथ हो वाराणसीचो राय. ताचे सुबला राणयेक राम जल्माक आयलो. तो वर्णान गोरो आसलो. रामाक सितेशिवाय सात पत्नी आसल्यो. कांय जैन रामायणांनीं रामाच्या पत्नींची संख्या आठ हजारांचेर पावता. दशरथाची दुसरी राणी कैकयी. तिका लक्ष्मण हो काळया वर्णाचो पुत्र जल्मलो. ताका १६ पत्नी आसल्यो. दुसऱ्या रामायणांनीं ही संख्या १६ हजारांमेरेन पावता.

११. सीता ही रावण आनी मंदोदरी ह्या विद्याधर योनींतल्या राजा-राणीची कन्या. ही कन्या रावणाचो कुळक्षय करतली म्हणून भविष्य कळटा. रावण तिका पेटेंत घालून जमनींत पुरता. शेत नांगरतना ती जनकराजाक मेळटा. तिचें रामालागीं लग्न जाता. नारदमुनीन रावणाकडे सीतेच्या सौंदर्याची तुस्त केली म्हणून रावणान तिका चोरून व्हेली. राम रावणाचें युद्ध जालें. तांतूंत लक्ष्मणान रावणाक मारलो. म्हणून लक्ष्मण मरतकच नरकाक गेलो.

१२. अपभ्रंश भाशेंत रिट्ठणेमिणाह-चरिउ हें महाभारताच्या आख्यान काव्याचें नांव. हरिवंस-पुराण अशेंय ताका म्हणटात. कवी पुष्पदंताची जायत्या नांवांची महाभारत कथा आसा, व्यासान रचिल्ल्या महाभारताचे कथेंत कवींनीं मनाक मानलें तशे फेरबदल केले.

२. अपभ्रंश भाशेआदल्यो प्राकृत भासो

१३. माहाराष्ट्री प्राकृत ही म्हालगडी प्राकृत भास ख्रिस्तपूर्व तीन/चार शतकां-सावन ख्रिस्ताब्द पांचशीं वर्सांमेरेन उत्तर भारतांत गंगा न्हंयेंसावन दक्षिणेक गोदावरीच्या वाठारामेरेन लोक उलयताले, बरयताले, साहित्य रचताले. माहाराष्ट्री भाशेंतलीं जायतीं उतरां तद्भव रुपान आमचे कोंकणींत आयल्यांत. आजून आमी तीं वापरतात. ह्या कोंकणी शब्दकोशाच्या दुसऱ्या भागाचे प्रस्तावनेंत असल्या उतरांची एक वळेरी दिल्या. आनीकय जायत्या असल्या उतरांची वळेरी दिवं येत.

१४. शौरसेनी ही प्राकृत भास माहाराष्ट्री आनी संस्कृत ह्या दोन भासांतल्यान म्हळ्यार तांच्या प्रभावान घडल्या अशें वररुची व्याकरणकार सांगता. हो वररुची ख्रिस्ती शकाच्या पयल्या दोनशीं वर्सांत जावन गेलो जांवये. कोणाक ताचो काळ नक्की सांगूंक येना. पाणिनीचे संस्कृत अष्टाध्यायीचेर वार्त्तिकां बरोवपी संस्कृत भाशेचो वार्त्तिककार वररुची वेगळो.

१५. प्राकृत व्याकरणकार वररुचीन णव अध्यायांत आपली अष्टाध्यायी म्हळ्यार प्राकृत भाशेचें, माहाराष्ट्री भाशेचें, व्याकरण संस्कृतांत रचलें. ह्या व्याकरणाचे निमाणे 'शेषं संस्कृतवत्' अशें सांगलें. कांय व्याकरणी नेम सांगपाचे उल्ले जाल्यार, तांच्या जाग्यांर त्याच विषयाचे संस्कृत व्याकरणाचे नेम वापरचे. असो ताचो अर्थ. वररुचीच्या ह्या व्याकरणाचें नांव प्राकृतप्रकाश. प्राकृतप्रकाशाच्या धांव्या परिच्छेदांत वररुचीन चवदा सुत्रांभितर पैशाची भाशेचें व्याकरण आटपलें. पैशाची ही प्राकृत भास पंजाब आनी पश्चीम-उत्तर भारतांत उलयताले. ती शौरसेनींतल्यान उप्रासल्या. शौरसेनींतल्यान पैशाचींत उतरां कशीं बदलून येतात हें वररुची सांगता. हाचे भायर उरिल्लें 'शेषं शौर-सेनीवत्' म्हळ्यार उरिल्लें व्याकरण शौरसेनीभाशेन, अशें म्हणून सोडटा. प्राकृत प्रकाशाच्या अकराव्या परिच्छेदांत मागधी आनी बाराव्या परिच्छेदांत शौरसेनी ह्या भासांचीं व्याकरणी सुत्रा ताणे गुथलीं.

१६. हे भाशेन माहाराष्ट्री, शौरसेनी, मागधी आनी पैशाची ह्या चार प्राकृत भासांचीं व्याकरणां वररुचीन प्राकृतप्रकाश ह्या ग्रंथांत रचलीं. दोनतीनशीं वर्सांनीं म्हळ्यार क्रिस्ताब्द ५०० ते ६०० वर्सांमेरेन ह्यो भासो लोकांच्या उलोवपांतल्यान गेल्यो. कवींनीं रचिल्ले ग्रंथ उल्ले. कवी आनीकय काव्यां माहाराष्ट्रींत आनी मागधींत रचीत रावले.

१७. माहाराष्ट्री, शौरसेनी, मागधी आनी पैशाची ह्यो भासो समकालीन आसल्यो. तांतूल म्हालगडी माहाराष्ट्री. हिचो आनी आधुनीक महाराष्ट्राचो प्रत्यक्ष संबंध सिद्ध जांवक ना. शौरसेनी भाशेंत लेखी काव्य वा ग्रंथ नात. कांय संस्कृत नाटकांतलीं गौण पात्रां गद्य शौरसेनी उलयतात. माहाराष्ट्री आनी मागधी भासांत काव्यां रचिल्लीं आसात. माहा-राष्ट्री, शौरसेनी आनी मागधी ह्यो तीन भासो जैन लोकांच्या धर्मीक आनी गद्यपद्य साहित्याक लागून भरभराटीक आयल्यो. अर्धमागधी ही जैन मुनींची पोत्री भास. मागधी

भाशेचीच ती एक शैली. पैशाची भाशेचो आतां वाङ्‌मयाच्या अभ्यासांत काय वांटो उरूंक ना.

३. अपभ्रंश भाशेचो इतिहास

१८. क्रिस्ताब्द सव्या शेंकड्यांत अपभ्रंश ही प्राकृत भास भारताच्या वायव्य कोनशांतल्यान भारतांत येवपी आभिरी (शवर) टोळिवाल्यांनी भारतांत हाडली. हे नागवंशी लोक हिंदू धर्माचे अभिमानी. ते शैव पंथी आसले. कालक्रमान ते जैन पंथांत गेले. बिहार, राजस्थान, मध्यप्रदेश, गुजरात, सौराष्ट्र, विदर्भ, मराठण, कोंकण, उत्कल बी प्रांतांनीं तांची भास वेगवेगळ्या शैलींनी लोक उलोवंक लागले.

१९. चण्ड नांवाच्या व्याकरणकारान 'प्राकृतलक्षणम्' हें प्राकृत भासांचें म्हळ्यार माहाराष्ट्री, शौरसेनी, मागधी, पैशाची आनी अपभ्रंश भासांचें व्याकरण रचलें. हो ग्रंथ कोणाक हालीं पळोवंक मेळ्ळो ना. हेमचंद्र हो व्याकरणकार आपल्या व्याकरणांत चण्डाच्या प्राकृतलक्षणाचे संदर्भ दिता.

२०. जॉइन्दु ह्या कवीन राजस्थानांत अकराव्या शतकाआदीं परमात्मप्रकाश आनी योगसार हे दोन ग्रंथ अपभ्रंशाचे पश्चिमी शैलींत रचले. देवसेन नांवाच्या कवीन धाव्या शतकांत (९३३ साल) सावय-धम्म-दोहा हो ग्रंथ माळव्यांतले धारा नगरींत रचलो. रामसिंह (पाउड दोहा), धनंजय (दशरूप), धनपाल, भोज (सरस्वतीकंठाभरण) जिनदत्त, लक्ष्मणगणी, हरिभद्र, सोमप्रभ आनी हेमचंद्र हे कवी बाराव्या शतकामेरेन गुजरातेंत जावन गेले.

२१. हांतल्या हेमचंद्रान 'सिद्ध-हेमचंद्रानुशासन' हें संस्कृत भाशेंत व्याकरण रचलें. हें व्याकरण संस्कृत, माहाराष्ट्री, शौरसेनी, पैशाची, मागधी, अर्धमागधी आनी अपभ्रंश भासांचें आस. त्या भायर ताणे 'देशीनाममाला' हो देशी उतरांचो शब्दकोश, कुमारपाल-चरित्र आनी छंदशास्त्राचेर बी ग्रंथ रचले. हेमचंद्र कवी, व्याकरणकार, कोशकार आनी छंदशास्त्राचो तज्ञ असलो. ताणे आपले ग्रंथ अणहिलपाटण ह्या नगरांत रचले. तो जैन पंडीत आसलो. सिद्धराज आनी कुमारपाल ह्या दोन महाराजांचो तो गुरू आसलो. अपभ्रंश भाशेचें व्याकरण ताणे रचलें. तो अपभ्रंश भाशेचो पयलो व्याकरण ग्रंथ. संस्कृत, माहाराष्ट्री, शौरसेनी, मागधी, अर्धमागधी, पैशाची, चूलिका-पैशाची आनी अपभ्रंश ह्या आठ भासांचीं अशीं व्याकरणां ताणे एका सिद्ध-हेम-शब्दानुशासन ह्या ग्रंथांत रचलीं. तो १०८८ सालांत जल्मलो आनी ११७२ सालांत मेलो.

२२. हेमचंद्रा उपरांत क्रमदीश्वर, त्रिविक्रमदेव, सिंहराज, लक्ष्मीधर, मार्कण्डेय कवीन्द्र हाणीय प्राकृत आनी अपभ्रंश भासांचीं व्याकरणां रचलीं. दोन व्याकरणां आमी अवश्य शिकचीं: एक हेमचंद्राचें सिद्ध-हेम-शब्दानुशासन; हें ताणे संस्कृतांत रचलें. दुसरें मार्कंडेय कवींद्रान उत्कलांत १५६५ त रचिल्लें 'प्राकृतसर्वस्वम्.'

२३. क्रिस्ती शकाच्या सव्या शेंकड्यांत माहाराष्ट्री, शौरसेनी बी भासो लोकांचे जिबेर घोळपाच्यो बंद जाल्यो. संस्कृत भाशेसारक्यो त्यो निखटच्यो साहित्यीक भासो

म्हणून पुस्तकांनीच उल्ल्यो. अपभ्रंश हीच भास सगळ्या हिंदुस्थानभर नागर, उपनागर, व्राचड बी तरेतरेच्या मोडींनीं हिंदुस्थानभर लोकांच्या जिबांर खेळूं लागली. पंडीत आनी कवी ते भाशेंत काव्यां रचूंक लागले. व्याकरणकारांनीं ते भाशेचीं व्याकरणां रचलीं. बाराव्या शेंकडयामेरेन ही भास लोकांचे जिबेर उल्ली. धाव्या-इकराव्या शेंकडयामावन आधुनीक भारतीय भासो, हेच अपभ्रंश भाशेच्या वेगवेगळया मोडींतल्यान उप्रासल्यो. बाराव्या शेंकडयांत अपभ्रंश भाशेच्या जाग्यार लोकांच्या जिबांचेर मैथिली, अवहट्ट, व्रज, राजस्थानी, मराठी, कोंकणी, गुजराती, बंगाली बी भासो वावरूंक लागल्यो. कांय अपभ्रंश भाशेचे पंडीत आजुनय ते भाशेंत काव्यां रचीत रावले.

४. अपभ्रंश आनी कोंकणी भाशेचो संबंध

२४. पंडीत हरगोविंददास टी. सेठ ह्या प्राकृत भासांच्या नज्ञान अपभ्रंश भाशेच्या वेगवेगळया मोडींतल्यान मुखार दिल्ल्यो आधुनीक भासो उप्रासल्यो म्हणून सांगलें :

(१) मराठी, (२) कोंकणी, (३) बंगला, (४) उडिया, (५) आसामी, (६) मैथिली, (७) मगही, (८) भोजपुरी, (९) अवधी, (१०) बघेली, (११) छत्ती-सगढी, (१२) बुंदेली, (१३) कनोजी, (१४) व्रजभाषा बाँगरू, (१५) हिंदी (उर्दू), (१६) राजस्थानी, (१७) मालवी, (१८) मेवाडी, (११) जयपुरी, (२०) मारवाडी, (२१) गुजराती, (२२) पूर्व पंजावी, (२३) सिंधी आनी (२४) काश्मिरी.

२५. सन १९८७ सालांत डॉ. नरेश कुमार ह्या हिंदी व्युत्पत्ती-नज्ञान अपभ्रंश-हिंदी शब्दकोश रचलो. ह्या शब्दकोशाचे प्रस्तावनेंत अपभ्रंश भाशेचो प्रभाव आधुनीक भासांचेर पडला म्हणून दाखोवपाक ताणी मावार आधुनीक भासांतलीं कांय उतरां अपभ्रंश भाशेंतल्यान कशीं देवलीं नें दाखयलें. कोंकणी भाशेंतलीं भावज, भावु, मेवणी, व्होन्नी, अव्वयि (आवय), व्होरेतु, चुळचुळेवप, व्हिळ्व्हीळि (विळविळीत) बीं उतरां अनुक्रमान अपभ्रंशांतल्यान देंविल्ल्या मुखार दिल्ल्या उतरांचीं कोंकणी रुपां म्हणून ताणी नोंदल्यांत :

अपभ्रंश	**कोंकणी**
भावुज्जा	भावज
भाओ	भावु (भावजी)
मेहुणिया	मेवणी
वहुणी	व्होन्नी
अव्वा	अव्वयि, आवय
वरइत्त	व्होरेतु
चुलचुलइ	चुळचुळेवप
विलिव्विली	विळविळीत

२६. कोंकणी भाशेकडेन क्वचितच संबंध आशिल्ले उत्तर हिंदुस्थानी भाशातज्ञ कोंकणी आनी अपभ्रंश भाशेचो पुराणकाळचो संबंध दाखोवन दितात. जाल्यार, खासा कोंकणी भाशी वावराड्यांनीं ह्या विषयाचो अभ्यास केल्यार "कोंकणी ही भासच न्हय.

ती एक थळावी बोली आसा. तिका व्याकरण ना, तिका लिपी ना, तिचो शब्दकोश ना, तिची प्रमाण भास ना," अशें उच्च रवान सांगपी आधुनीक भासांच्या विद्वानांक हाचेमुखार कोंकणी भाशेचो उगम आनी विकास ह्या विषयाचेर उलयतना विचार करून उलोवंचें पडटलें, कोंकणी भाशेचो इतिहास उजवाडांत येता. कोंकणी लोकांनीं तो अभ्यासुंचो. म्हणटकच तांकां आपली भास दुसरे आधुनीक भाशेलागीं घाणवटाक दवरची पडची ना.

५. कोंकणी भाशेच्या स्वर आनी व्यंजनाचो उगम

२७. कोंकणी भाशेंतले स्वर आनी व्यंजनां मुळाक कोणा भाशेंतल्यान आयलीं ते पळोवया.

संस्कृत स्वर	प्राकृत स्वर	अपभ्रंश स्वर	कोंकणी स्वर
अ, आ, इ, ई	अ, आ, इ, ई	अ, आ, इ, ई	अ, आ, इ, ई
उ, ऊ, ऋ, ॠ	उ, ऊ, ए, ओ	उ, ऊ, ए, ऍ	उ, ऊ, ऋ, ऌ
ऌ, ए, ऐ		ओ, ऑ, औ,	ए, ॲ, ओ, ऑ
ओ, औ		ऋ	ऐ, औ

अपभ्रंश व्यंजनां	कोंकणी व्यंजनां
क, ख, ग, घ, ङ, च, छ, ज, झ, ञ	क, ख, ग, घ, ङ, च, छ, ज, झ, ञ,
ट, ठ, ड, ढ, ण, त, थ, द, ध, न,	ट, ठ, ड, ढ, ण, त, थ, द, ध, न,
प, फ, ब, भ, म, य, र, ल, व, श,	प, फ, ब, भ, म, य, र, ल, व, श,
ष, स, ह, ळ.	ष, स, ह, ळ.

अपभ्रंशाच्या दक्षिणेंतल्या हातबरपांत ळ हें अक्षर मेळटा.

२८. कोंकणी भाशेंतले स्वर आनी व्यंजनां अपभ्रंश भाशेंतल्यान आयलीं. दांतया-ताळव्या उच्चाराचीं च, ज, आनी झ हीं व्यजनां अरबी, फारशी, उर्दू उतरांच्या प्रभावान कोंकणींत आनी हेर आधुनीक भारतीय भासांत आयलीं.

२९. वं हें व्यंजन म्हळयार कोंकणीची विशेषताय अशें दिसता. आजूनमेरेन व ह्या व्यंजना आदल्या स्वराचेर अनुस्वार दिवन ह्या व्यंजनाचो वं असो उच्चार करतात. मुखार दिल्ल्या उतरांत हो उच्चार स्पष्ट जाता. तंव, दांव, देंव, पेंव, पोंवप, जांव, भोंवप, मांव, बी.

संस्कृत उतरांत ष हें अक्षर येता. त्या संसर्गान कोंकणींन हें ष व्यंजन ह्या शंबर वर्सांत आयलां. न्ज्ञ हें जोड अक्षर पुर्तुगेजींत nha ह्या जोडगिराच्या उच्चाराचे सार-कायेक लागून आयलें. देख : लारान्ज्ञ, तोरान्ज्ञ, बी उतरां.

३०. ञ हें नाखयें-ताळवें व्यंजन कोंकणींत जायत्या उतरांनीं उच्चारतात. पूण तो उच्चार बरोबंक ञ च्या जाग्यार य हें अक्षर वापरून ताच्या आदल्या स्वराक नाखयो करतात. देख : बांय, कांय, थंय, न्हय, न्हंय, मांय, धंय, संयवर, बी. हीं उतरां उच्चारान-सार बरयतलो जाल्यार, अनुक्रमान, बांञ, कांञ, थंञ, न्हंञ, मांञ, धंञ, संञवर अशीं बरोवंक जाय.

३१. अपभ्रंशांत उतराचे सुरवेक ए वा ओ हे स्वर आयले आनी त्या उतरांत ाडाक्षर आयलें तर शब्दाच्या सुरवातीच्या ए वा ओ ह्या उच्चाराचो अनुक्रमान अॅ वा ॉ अशे उच्चार विकल्पान जातात. अपभ्रंशांत एक हें उतर ऍक्क अशेंय बरयताले. ामी कोंकणींत अॅक भुरगें, एक दादलो, एक बायल अशें उच्चारतात.

३२. कोंकणींत एकय, दोनय, चवदाय, बायलोय, आजय, तुमीय असल्या उतरांत ो हो प्रत्यय वापरतात. ताचो अर्थ निश्चिततायेचो असो जाता. बी, लेगीत, एकूण अशा र्याचो हो उपसर्ग. अपभ्रंश 'इ' ह्या उपसर्गाचो कोंकणींत य हो उपसर्ग जालो.

३३. अपभ्रंश भाशेंत धातूंच्या वर्तमानकाळी रुपांत पयल्या अक्षराचेर जोर येता. ोंकणी धातूंचेंय वर्तमानकाळी रूप तशेंच घडटा. करइ > करी, करता. अपभ्रंशांत भूत ा भविश्यकाळी रुपांत निमण्या अक्षराचेर आघात येता. कोंकणींतय तसोच येता. गए - गेले, वाढा – वाढले, करिहइ – करतलो, पढिल्लं – वाचतलों.

३४. अपभ्रंश भाशेंत मूळ धातूक अपयति अशा प्रत्ययान प्रेरणार्थक क्रियापद घडय-ात. वचाव – बचापयति; पढाव – पठापयति; जियाव – जिवापयति; बैसार – उप-शालयति; वंकइ – वंकापयति. कोंकणींत मूळ धातूक अयता हो प्रत्यय लागून प्रेरणार्थक ातुरूप घडटा. बस – बसयता. कर – करयता. न्हीद – न्हिदयता. ल्हेंव – ल्हेंवयता. ्हाण – न्हाणयता. घाल – घालयता. नाच – नाचयता. मार – मारयता.

३५. अपभ्रंशांत दोन अक्षरी नामांत वा विशेषणांत पयल्या अक्षराचेर आघात उरता. कोंकणींत तसोच जाता. देख : राम, कृष्ण, सीता, दादा, मीठ, कंति, रूढ, बाय, बाब, काका. तीन अक्षरी नामांविशेषणांत पयल्या अक्षराचेर आनी केन्नाकेन्ना दुसऱ्या अक्षरार आघात येतात. बाम्हण – बामण; आंगन – आंगण; कहणी – काणी; साकर – साकर; पाथर – फातर; विआस – विकास; हियय – हृदय.

३६. अपभ्रंशांत संस्कृत न च्या जाग्यार ण हें अक्षर येता. तें उतराचे सुरवेक लेगीत येता. उत्तर-पश्चिमी आनी दक्षिण-पश्चिमी भारतांत 'ण' लोकप्रीय आसलो. आडवाद : कीर्तिलता आनी कीर्तिपताका ह्या दोन ग्रंथांत नकारादि उतरां खूब आसात. उक्तिव्यक्ति-प्रकरणांत णकारादि उतरां नात. नकारादि उतरां बावीसच मेळटात.

क्रिस्तपूर्व २०० सालामावन क्रिस्ताब्द १० व्या शतकामेरेन संस्कृत उतरांतल्या न चो प्राकृतांत 'ण' करपाकडेन उलोवप्यांचो कल आसलो. धाव्या शेंकड्यासावन संस्कृताच्या प्रभावाक लागून प्राकृतांत, अपभ्रंशांत 'ण' चो 'न' जावंक लागलो. लुञ्चण – लुंचन; पाणिअ – पानीय; परमाणंद – परमानंद.

३७. स्त्रीलिंगाचो दर्शक ईण हो प्रत्यय अपभ्रंशांतल्यान कोंकणींत आयला. कुंबार – कुंबारीण; सुतार – सुतारीण; भट – भटीण; पेडणेकार – पेडणेकारीण, साष्टकारीण; बी. कोंकणींत कारीणचें कान्न अशें ल्हान केलें. नुमनेकारीण – नुमनेकान्न; साष्टकारीण – साष्टकान्न; म्हाड्डोळकान्न, भाटकान्न. कांय उतरांचें रुपांतर कान्न प्रत्ययांत जायना. खारवीण, डॉक्टरीण, भटीण, सुतारीण. कुंबारीणचें कुंबान्न जाता.

३८. कोंकणींत विमर्ग स्वर ना. संस्कृत दुःख ह्या उतराचो उच्चार आमी दुक्ख असो अपभ्रंश भाशेंतल्याप्रमाण करतात तसोच कोंकणींत दुक्ख असो बरोवंचो.

३९. भाववाचक नामाचो पण हो प्रत्यय, मनीसपण, ल्हानपण, म्हातारपण. वर्तमानकाळी धातुसाधीत उलयणो, वचणो, येणो, आपोवणो बी. हो 'पण' हो उपसर्ग अपभ्रंश 'त्तण' ह्या उपसर्गाचें आधुनीक रूप आस. कोंकणींत धातूक णूक हो प्रत्यय लावन वसणूक, घडणूक, नेमणूक, वर्तणूक, गांजणूक, छळणूक बी उतरां घडटात. तीं कोंकणीचेर अपभ्रंश भाशेचो प्रभाव दाखयतात.

६. कोंकणी भाशेचेर अपभ्रंश भाशेचो प्रभाव

४०. अपभ्रंश भाशेची उलोवपा-बरोवपाची मोड कोंकणीचें दायज जाली. देख: **आमी भयान थरथरतात**, संकष्टांक **लागून आमच्यो भोयोभोयो जातात**, आमी आमचीं **वर्लीं**, उदकांत **झळझळायतात** आनी **पिळटात**. आमच्या **घरांत वा आंगणांत** भुरग्यांचो **कलकल** जाता. आमची बरणी **भुंयेर पडटा** आनी **तट्ट करून फुटटा**. ही जी आमची **उलोवपाची** पद्धत आसा, ती अपभ्रंश भाशेंतल्यान आयल्या.

४१. आमी **बडबडटात**, आमी **वाजेतात**, आमी **ल्हेंवटेपणा** करतात. आमी **तोरां तोडटात** आनी **तण लुंवतात**. आमच्या **आंगणांत मोगरीं फुलतात, मार्वाळिंगेक मार्वाळिंगां पिकतात. मिरवेलीक मिरयां लागतात**. **म्हजो मांव** हो **म्हजे मावशेच्या गांवांतलो गांवुनगो** आसा.

४२. आमी **आंबील खातात, पेज जेवतात, शीत जेवतात, पाणी पियेतात. म्हजो बापूय, म्हजी आवय, भयण, भाव सगळीं एकमेकांक तोखेतात**. आज **हांव तिंवळान शीत कालोवन भाजी तोंडाक लावन जेवलों. कालवणाक दुसरें कांय** नाशिल्लें. पोन्या काळांत गोयांत **खेडयांनीं कुडां** आसताली. आतां **गांव** आनी **घरां** आसात. कोथरूडांत म्हज्या पोरसांत **चिंचेचें झाड** आसा.

४३. आमच्या पोरसांत **कुंवाळे, वायंगीं, घोसाळीं, तवशीं, लागल्यांत. शेतांत वावरून उपरांत** आमी **वजऱ्यार न्हातात, न्हेसणां न्हेसतात, आंगाक वटणीं लायतात. गोरवांक दावणींत बांदतात**. मागीर **जेवतासतना मर्दी उठबस करची पडना.**

४४. ह्या वयर बरयल्ल्या चार कुडक्यानी जो कोंकणी मजकूर आसा त्या मजकुराची कोंकणी मोड आनी उतरावळ शुद्ध अपभ्रंश नागर, उपनागर शैलींची आस. हेमचंद्रान आपल्या व्याकरणांत ज्या अपभ्रंश साहित्यांतलीं उदाहरणां दिल्यांत, तेच अपभ्रंश मोडींतसून मळची कोंकणी उप्रामल्या.

४५. आमचीं भुरगीं **सांजवेळचीं पाडे** आनी **लेखां म्हणटात. बे एके बे** सावन **तीस धंय तीनशीं मेरेन** पाडे म्हणटात. मागीर **पावकी**, निमकी, **पावणकी**, **सवायकी, दिडकी, अडेचकी, औटकी म्हणटात.** सव्या शेंकडयांत आनी ताचेर आदीं मागधी प्राकृतांत म्हळयार चवथ्या-पांचव्या शेंकडयांत जे तरेन पाडे म्हणटाले तशेच ते आजून कोंकणींत म्हणटात. बदलूंक नात. **साडे, पावणे**, **सव्वा** हीं उतरां जशाक तशीं म्हणटात. **कोंकणी**

भाशेन विचार उक्तावपाची मोड अपभ्रंश भाशेंतसून दायज म्हणून घेतली.

४६. गंबर-एक अपभ्रंश ग्रंथांचें साहित्य ह्या विसाव्या शेंकड्यांत छापून उजवाडांत आयलें. हाचे पयलीं भारतांत एकय अपभ्रंश पुस्तक छापून उजवाडाक आयलें ना. ह्या अपभ्रंश साहित्याचो अभ्यास करतां करतां भारतीय विद्वानांक आपली बोली-भास खंचे प्राकृत भाशेंतल्यान उप्रासली तें कळून आयलें. हाचे आदीं आपूण उलयतात त्या भासांनीं जायतीं मंस्कृत उतरां तत्सम आनी तद्भव भरसल्लीं आसात, हें भारतीय सुशिक्षितांक कळटालें आनी म्हणून आपली भास संस्कृत भाशेंतल्यान उप्रासली अशें साबार लोक मानताले.

४७. ह्या प्राकृत भासांच्या अभ्यासाची बुनयाद अस्तमतेंतल्या जर्मन, इंग्लिश, फ्रेंच भारतशास्त्र्यांनीं (Indologist) माल्ली. १८६० सालासावन १९०० मेरेन प्राकृत आनी खासा अपभ्रंश भासांचें व्याकरण, कोश, काव्यां हांचो अभ्यास करून त्या विषयां-तल्या कांय पुस्तकांचें संपादन करून तीं उजवाडायलीं आनी आमच्या भारतीय भास-शास्त्र्यांचो वावर सोपो केलो.

४८. ध्वनिविज्ञानाचे नदरेन अपभ्रंश भास ही हेर प्राकृत भासांहून चड वेगळी ना. रूपविज्ञानाचें नदरेन अपभ्रंश भास हेर प्राकृत भासांहून वेगळी. मंस्कृत भास विभक्ति-प्रधान आनी मंहितिप्रधान आसा. अपभ्रंश भाशेंत विभक्ती सैल जाली. आनी तिणे हेर प्राकृत भासांकडेन वेगळेचार केलो.

४९. यास्कान शब्दांचे चार वर्ग मानले : (१) नाम, (२) आख्यात, (३) उप-सर्ग आनी (४) निपात. नामांत नाम, सर्वनाम, विशेषण विचार येता. आख्यातांत धातू आनी क्रियेची सगली रूपां येतात. उपसर्ग आनी निपात हीं दोनय अव्ययांत मोडटात. म्हळचार भाशेंत विभक्ति नाशिल्लें नाम, सर्वनाम, क्रियापद मेळचेंच ना. संस्कृतांत विभक्तीचो वासय नाशिल्ली अव्ययां विभक्त्यन्त आसात अशें मानताले.

५०. अपभ्रंशांत सुरवातीक विभक्तीबगर शब्द सिद्ध जायनासलो. कांय काळान हे नेम सैल जाले. मागीर चतुर्थी आनी षष्ठी ह्या दोनांयची एकच षष्ठी विभक्ती जाली. अपभ्रंशांत प्रथमा, षष्ठी आनी सप्तमी ह्यो तीनच विभक्ती जाल्यो. कर्तो आनी कर्म-कारक एक जालीं. करण आनी अधिकरण कारक ममा जालीं. अपादान आनी मंबंध एकठांय आयलीं. मंप्रदान सुरवेकसावन मंबंधांत एकवटून आसलें.

५१. प्राकृतांत द्विवचन ना जालें. अपभ्रंशांत कर्तो, कर्म आनी संबंधकारक वेगळे काडूंक मेळनात दुसऱ्या प्राकृत भासांतय अशीच सदळ अवस्था जाली.

५२. अपभ्रंश भाशेंत लिंगव्यवस्था निश्चीत नासली. संस्कृतांत वेदकाळासावन एकाच अर्थाच्या तीन वेगवेगळ्या लिंगांच्या उतरांच्यो देखी मेळटात. दाराः पुल्लिंगी, स्त्री हें स्त्रीलिंगी आनी कलत्र हें नपुंसकलिंगी उतर. देव पुल्लिंगी, देवता स्त्रीलिंगी आनी दैवत नपुसकलिंगी उतरां.

५३. वररुचीन शब्दाचे निमाणे स्वर येवप हो प्राकृत भासांचो नेम घालून दिलो. अन्त्य स्वर दिर्घाचे ऱ्हस्व जाले. प्रातिपदिकां चडकरून अकारान्त जालीं.

५४. संस्कृत नकारान्त आनी सकारान्त नपुंसकलिंगी उतरां प्राकृतांत पुल्लिंगी जालीं : कम्मो, वम्मो, जसो, स्वरो. अपवाद : सिरं < शिरः, णहं < नभः.

५५. हेमचंद्रान अपभ्रंशांत 'लिंगमतन्त्रम्' म्हणून भाशेक लिंगव्यवस्थेंत पूर्ण स्वातंत्र्य दिलें.

५६. प्राकृत भासांत वचनां दोनच उल्लीं. एकवचन आनी भोववचन. संस्कृत द्विवचनाचें भोववचन जालें. अपभ्रंशांत क्रियापदाक लिंगभेद ना. अपभ्रंशांत कर्तो, कर्म आनी संबोधन हांचीं रुपां मारकीं जावंक लागलीं. करण, अधिकरण रुपां मारकीं जालीं. एकवचनी रुपां उकारान्त आनी भोववचनी आकारान्त जालीं. करण आनी अधिकरण रुपां एकारान्त वा इकारान्त जालीं वा सानुनासीक जालीं. संप्रदान, अपादान, संबंध हांच्या रुपांत ह हें अक्षर चडकरून आयलें. एकवचन–ह, हि, हुं, हे आनी हो. बहुवचन–अनुनासिक हं, हिं, हुं. संबोधन – हो. हे हकारी प्रत्यय अपभ्रंशाची विशेषताय. संस्कृत भिस्, भ्यस, हे प्रत्यय बदलून प्राकृतांत हकारी प्रत्यय जाले. अपभ्रंश भाशेचें मुखेल चिन्हः उकारबहुला. प्रथमा पुल्लिंग : गअवरु, तरुवरु, णिसिअरु, धाराहरु, करिवरु.

५७. अपभ्रंशांत कांय प्रमाणांत प्रथमा विभक्तींन उकारान्त आनी ओकारान्त पुल्लिंगी प्रथमेचीं रुपां मेळटात. चौदाव्या, पंद्राव्या शेंकड्यांत कोंकणींत प्रथमेचीं पुल्लिंगी रुपां उकारान्त आसलीं. आजून तीं दक्षीण कोंकणांत तशींच आसात. उत्तर कोंकणांत हेर भासांच्या प्रभावाक लागून तीं अकारान्त जालीं. अपभ्रंशांतलीं ओकारान्त पुल्लिंगी उतरां कोंकणींत आजून तशींच उल्लीं. देख : दादलो, उबो, खांदो, तांबयो, कळसो, पिडो, दिंडो, नासणो, दामगो, शेट्टो, बुकलो, गवो, रेडो बी.

५८. अपभ्रंशांत षष्ठीचो एकवचनी प्रत्यय हो असो जाता. वहलहो चक्क फिरन्ते कुल्हरहो, जणहो, णरहो, धणहो. मुखारकरून षष्ठीचो ह हो एकवचनी प्रत्यय जालो. कोंकणींत हो ह्या प्रत्ययांचें चो, ची, चें, जो, जी, जें अशी रुपांतरां जालीं. रामाचो, देवाची, कृष्णाचें, म्हजो, ताजी, तुजें, आमचें, तांच्यो, तुमची बी.

बहुवचनांत अपभ्रंशांत हो चो हं असो प्रत्यय जाता.

५९. अपभ्रंशांत ल्हवूनल्हवून विभक्ती क्षीण जाल्यो. तांच्या जाग्यार निपात वा परसर्ग म्हळचार शब्दयोगी अव्ययां वापरूंक लागले.

अपभ्रंश भाशेंत षष्ठीचो प्रत्यय गाळपाची पद्धत आसा. हेमचंद्राचें प्राकृत व्याकरण सूत्र ३४५. कोंकणींतय षष्ठी विभक्तीचो प्रत्यय लोप जावन निखटें सामान्यरूप उरपाची पद्धत आसा. देख : भुरग्या आवय (भुरग्याची आवय). भावा बायल (भावाची बायल). मंगेश देवा म्हाजन (देवाचो म्हाजन). नेवेद्या ताट (नेवेद्याचें ताट).

६०. कांय अपभ्रंश आनी कोंकणी समानार्थी उतरां देखीक मुखार दितां :

अपभ्रंश	कोंकणी	अपभ्रंश	कोंकणी
कढकढन्त	कडकडीत	छलइ	छळी, छळटा
किरिया	किर्या	छड्डइ	सोडी, सोडटा
कंध	खांदो	छेलि	शेळी

अपभ्रंश	कोंकणी	अपभ्रंश	कोंकणी
ढक्कई	धांकता	पुछिय	पुशिल्लो
झंखइ	झांकता (बडबडटा)	जामाय	जांवय
खंभ	खांबो	उट्ठावइ	उठयता
खलभलिय	खळबळ	तडतडइ	तडतडटा
तखण	तक्षण	थविय	थेयल्लो
चउक्क	चौको	थापे	थापप
चउथ	चवथ, चौथो	दलवट्टइ	दळवटी, दळवटटा
चक्कलिय	चकली	दोक्काणदार	दुकानदार
उच्चाइय	उंचायल्लो	(मूळ फारशी)	
बइसइ	बइसऽ, बैसता	भक्खइ	भकी, भकता
बप्प	बापूय	सीय	शीं
उब्भम्	उबो	आलसि	आळस
उब्भइ	उबारता	सासुअ	सासू
मडक्क	मडको, मडकी	दहि	धंय
महमहइ	घमघमता	महु	म्होंव
मेहुणय	मेवणो	अड्ढाइय	अडेच
सलाइय	सळय	वसहो (माहा.)	वसू
सूइ	सूय	विक्केइ	विकी, विकता
संकल	सांकळ	वणंवणेहि	वणवण करीत

६१. कोंकणी भाशेंत आसात तांतलीं जायतीं सुभाषितां अपभ्रंश भाशेंतल्यान आइल्लीं आसात.

	अपभ्रंश	कोंकणी
(१)	करे कंकणु किं आरिसे दीसइ।	हातांतलें कांकण हारशांत दिसता?
(२)	जं जसु रुच्चइ, तं तसु भल्लउ।	जें जाका रुचता, तें ताका भलें.
(३)	एक्कें हत्थें ताल किं वज्जइ ?	एका हातान ताळी वाजता?
(४)	तं खज्जइ जं परिणइ पावइ।	जें परिणामाक पावता (पचता), तें खांवचें.
(५)	घरे रंद्धिए जं भिक्ख भमिज्जइ, अण्णु मज्झु तं हासउ दिज्जइ।	घरांत रांदून जो भीक मागूंक भोंवता, तो हेरांमदीं हांशाक म्हारग जाता.
(६)	वर सुवण्ण कलस हो उवरि, ढंकणु किं खप्परु दिज्जइ।	बऱ्या सुवर्णाच्या कळशावयर धांकण म्हण खापर दितात!
(७)	पर उवएसु दितु बहु जाणउ।	दुसऱ्याक उपदेश करपी खूब लोक मेळटात.
(८)	दुद्ध सुद्ध किं कंजिउ पुरइ।	शुद्ध दूध पेजेच्या जाग्यार उपकरता?

अपभ्रंश	कोंकणी
(९) दइवायत्तु होंतु को वारइ।	दैवांतलें कोण वारूंक पावता ?
(१०) अमिलंताण व दीसइ णेहो दूरे वि संठियाणं पि। जइविहु रवि गयणयळे इह तहवि हुलइ सुहु णलिणी।	दूर आसून (एकामेकांक) न मेळणारां-मदीं स्नेह दिसूं येता. गगनतळीं जसा-जसो रवि (येता), हांगा तेच भाशेन कमळ बरें फुलता.
(११) उट्ठाविउ सुत्तउ सीहु केण ?	न्हिदिल्ल्या सिंहाक कोण उठयत ?
(१२) माणभंगु वर मरणु ण जीविउ।	मानभंग जावन जगचेपरस मरण बरें.
(१३) को तं पुसइ णिडालइ लिहियल।	निढळार लियल्लें कोण पुशीत ?

६२. आधुनीक भासांत कविता रचपाखातीर कवीनी जे छंद वापरले तातले पादाकुलक, भुजंगप्रयात, मंदाक्रान्ता, शार्दूलविक्रीडित, मालिनी, चामर, इंद्रवज्रा, वसन्ततिलका, उपजाति, तोटक, दोधक, चौपाई बी शेंकड्यांनी छंद अपभ्रंश आनी हेर प्राकृत भासांच्या साहित्यांतले घेतले.

६३. जैन लोक धर्मीक पुस्तकां लिपोवन दवरताले. पुरून दवरताले. कारण हेर वंशी लोक वा हेर धर्मी लोक तीं लासून उडयताले. हीं पुरून दवरिल्लीं पुस्तकां गेल्या शंबर वर्सांत उजवाडांत आयलीं. १८६० सालापर्यंत प्राकृत पुस्तका छापूंक मेळूंक ना.

६४. १९१८ सालांत हर्मन जाकोबीन पयलेंच संशोधीत अपभ्रंश पुस्तक धणवाल कवीचें भविसयत्तकहा हें छापून उजवाडायलें. हाचे उपरांत जर्मन, फ्रेंच, इंग्लिश भारतशास्त्र्यांनी (Indologist) आनी भारतीय भारतशास्त्र्यांनी अभ्यास करून अपभ्रंश, मागधी, माहाराष्ट्री बी प्राकृत भासांत साहित्याची पुस्तकां छापलीं. जैन धर्मसंस्थांनी कचाकच पैशे खर्चून आनी विद्वान प्रोफेसरांनीं मातो मोडून अभ्यास करून अपभ्रंश साहित्य पुनर्जल्माक हाडलें. व्याकरणां संशोधीत करून छापलीं.

७. अपभ्रंश आनी कोंकणी भाशेचो दाट संबंद

अपभ्रंश	कोंकणी
१. बप्पीहा, पिउ पिउ भणवि हयास कित्तिउ रुअहि।	बापया (चातका), पिया, पिया म्हण, असो हताश कितलो रडशी ?
२. तुह जलि महु पुणु वल्लहइ बिहुँ वि आस पूरिअ न।	तुजी जळांत, म्हजी पुन्ना प्रियांत, दोगां-चीय आस पुरना.
३. बप्पीहा, निग्घिण वार इ वार बोल्लिएण कइं ?	बापया (चातका), निर्दयाक वारवार उलोवन (बोलून) कितें (जांवचें आसा)?
४. भरिअइ सायरि, विमल-जलि एक्कहि धार लहहि न।	भरिल्लो सागर (आसुनय), निर्मळ जळाची एकय धार लाभना.
५. गोरि, आयहि जम्महि, अन्नहिं वि चत्तंकुसहं गयमत्तहँ जो हसन्तु अब्भिडइ,	गौरी (देवी), हया जल्मांत, आणयेकाय (जल्मांत), अंकुशाक आयकनाशिल्ल्या

अपभ्रंश	कोंकणी
कन्तु दिज्जहि ।	मस्त्या गजाक हांसत भिडटा, असो कांत दी.
६. हेलि.., आलु झंखहि म । ..हु कन्तहाँ बे दोसडा । ..न्तहाँ पर हउं उव्वरिअ, ..ुज्झन्तहाँ करवालु उव्वरिअ ।	सखे, अळकें (वायफळ) झांकू नाका, म्हज्या कांताचे दोन दोष : दितासतना हांव उरतां. झुजतना तरवार उरता.
७. मारणउ हत्थि, बोल्लणउ लोउ, ..ज्जणहु पडहु, भसणउ सुणउ.	मारणो हती, बोलणा लोक, वाजणो धोल, भोंकणो सुणो.
८. वालि, चलहिं चलन्तहिं ..ोअणेहिं जे तइँ दिट्ठा । ..हिं मयरद्धय अपूरइ कालि दडवडउ ..डइ ।	बाळे, चलतना चंचल लोचनांनीं जांकां तुवें देखले, तांचेर अपुऱ्या काळांत मकरध्वजाचो (कामदेवाचो) दरोडो पडटा.
९. हिअडा, जइ घणा वेरिअ, तो अब्भि चडाहु किं ? अम्हाहिं बे हत्थडा, जइ पुणु मराहुं, मारि मराहुं ।	हर्दा, जर घन वैरी (जाले), तर कितें आभाळांत चडचें ? आमचे दोन हात, जर मरचेंच, तर मारून मरचें.
१०. जइ सो वेउ पमाणु, पुप्फवईहिं ममाणु, सोएवा पर वारिआ । जग्गेवा पुणु को धरइ ।	जर तो वेद प्रमाण (आसत), फुल्लटणीलागीं न्हिदप वर्ज्य ! पूण जागो रावपाक कोण धरी (आडायता) ?
११. जं अच्छइ, तं माणिअइ, होसइ करतु अच्छि म ।	जें आसा, तें मानचें (मान्य करचें); होतलां करीत आसचें (बसचें) न्हय.
१२. उअ, कणिआरु पफुल्लिअउ । कञ्चण-कन्ति-पयासु । गोरी-वयण-विणिज्जिअउ; नं सेवइ वण-वासु ।	उय (पोय), कणेर फुललो. कांचनाचे कांतीचो प्रकाश ! गौरी (बायल) च्या वदनान (कणेराक) जिखलो ! (म्हणून) तो रानांत रावता.
१३. जीवहँ मज्झे कज्जगइ जार्माहं विसमी एइ । तार्माहं सुअणु वि अन्तरु देइ । इयरु जणु अच्छउ ।	जिवांमदीं कार्याक (काजाक) लागून वांकडेपण येता. तेन्ना सज्जनय (एकमेकांक) अंतर दितात. हेरां जनांचें आसूं
१४. ओ गोरी-मुह-निज्जिअउ मियङ्कु वद्दलि लुक्कु । अन्नु वि जो परिहविय-तणु, सो निसंकु किवँ भवँइ ।	ओ ! गौरी मुखान जिखिल्लो मियंक वादळांत (अभ्रांत) लिपलो. हेरांकडच्यान जाचो पराभव जालो, तो निःशंक कसो भोंवत ?
१५. पइं मेल्लन्तिहं महु मरणु, मइं मेल्लन्तहाँ तुज्झु ।	तुका मुकतल्याचें म्हजें मरण. म्हाका मुकतल्याचें तुजें (मरण). जशें, (पक्ष्यांच्या

अपभ्रंश	कोंकणी
जसु जो सारसु वेग्गला, सो वि कृदन्तहाँ सज्झु ।	भिऱ्यांतल्यान) जो सारस वेगळो(सरता) तो कृतांताचो साध्य (मरता).
१६. महु हिअउँ तुहुँ विनडिज्जइ । तइं ताए तुहुँ (विनडिज्जइ) । स वि अन्नें (विनडिज्जइ) । पिअ, हउँ काइँ करउँ । तुहुँ काइँ करउँ । मच्छें मच्छु गिलिज्जइ ।	म्हजें हर्दे तूं नाडटा (कर्मकर्तरी). तशें, ती तुजें नाडटा (कर्मकर्तरी). तिकाय आणएकलो नाडटा. पिया, हांव कितें करूं ? तूं कितें करता ? माशान मासो गिळटा (कर्मकर्तरी).
१७. भमर, म रुणझुणि रण्णडइ । सा दिसि जोइ, रोइ म । जसु तुहुँ विओइ मरहि, सा मालइ देसन्तरिआ ।	भोंवऱ्या, रानांत रुणझूण करनाका. ते दिशेक चोय. रण्णाका. जिच्या वियोगान तूं मरता, ती मालती देशान्तराक गेली.
१८. जु निव्वहइ, तं वोल्लिअइ ।	जें निभांव येता, तें बोलचें (उलोवंचें).
१९. गुणहि संपइ लहइ न. पर कित्ति लहइ । लिहिआ फल भुंजन्ति केसरि बोड्डिअ वि न लहइ । गय लक्खेंहि घेप्पन्ति ।	गुणांनीं संपत्ती लाभना. पूण कीर्ती लाभता. (लोक) लिखित फळ भोगतात. सिंह (सिंहाचे कुडीक) कवडी लाभना. गजाक (गजाची कूड) लाखांनी घेतात.
२०. ढोल्ला, मइँ तुहुँ वारिया मा कुरु दीहा माणु । निद्दए रत्तडी गमिही, दडवड विहाणु होइ ।	बावल्या, मियां तुका वारिल्लो, तूं दिग्ग (चड) मान करूं नाका. निदेंत गात वतली, सटकन फांतोड होयत.
२१. सिरि चडिआ फ्फलइं खन्ति । पुणु डालइं मोडन्ति । तो वि महद्दुम सउणाहं अवराहिउ न करंति ।	शेंड्यार चडून फळां खाती. पूण ताळयो मोडटी. तरीय व्हड रूख सवण्यांक अपराधी (मानिनात) करिनात.
२२. अब्भा डुंगरिहिं लग्गा, पहिउ रडंतउ जाइ । जो एहो गिरि-गिलण-मणु सो किं धणहें घणाइ ।	अभ्रां दोंगरांनीं लागल्यांत, पथीक रडत जाय (वता). हो जो गिरिचो ग्रास गिळपी, तो धन्नीक धाणायत ?
२३. सहि चंपयकुसुमहां मज्झि भसलु पइट्ठउ । जणि कणइ इंदनीलु बइट्ठउ सोहइ ।	सये, चांफ्या कुसुमां माझार भोंवरो पयठलो. जणु कनकांत इंद्रनील बयसला (असो) सोबता.
२४. जिणवरहो दीहर-नयण सलोणु	जिणवराचें दिग्ग नयनाचें लावण्ययुक्त

अपभ्रंश	कोंकणी
मुहु पेक्खेविणु गुरु-मच्छर-भरिउ । लोणु नावइ जलणि पवीसइ ।	म्होवाळें पळोवन खर मत्सरान भरिल्लें लवण जणु जळांत प्रवेसलें.
२५. पिउ एसि, हउँ रूसेसु, रुट्ठी मइँ अणुणेइ ।	पिय येतलो, हांव रुसतलीं, रुशिल्लेचो म्हजो अनुनय करतलो.
२६. गंग गमेप्पिणु, सिव-तित्थ गमेप्पि, जो मुअइ, सो जमलोउ जिणेप्पि तिदसावास-गउ कीलदि ।	गंगेर वचून, शिवतिर्थार वचून जो मरता, तो यमलोक जिखून देवलोकांत वचून किरायता.
२७. वाणारसिहिं गंपिणु, अह उज्जेणिहिं गम्पि, नर मुआ । परमपउ परावहिं । दिव्वंतरइँ म जंपि ।	वाणारसीक वचून, मागीर उज्जनीक वचून मनीस मेलो, (तर) परम-पदाक पावता. हेरां तिर्थांची बडबड नाका.
२८. निअय-धणु देवं दुक्करु, तउ करण पडिहाइ न । एम्वइ मणु सुहु भुंजणहँ, पर भुंजणहिं जाइ न ।	निज-धन दिवप दुष्कर, तप करप पुरवना. एवींच मन-सूख भोगचें, पूण भोगूंक जाय ना.
२९. अम्मडि, विआलि पिउ कलहिअउ, पच्छायावडा । घइं विणासहो कालि विवरीरी बुद्धडी होइ ।	अम्मा गे, सांजवेळा पियालागीं कलह केलो; पच्छाताप जालो. खरोखर, विनाशकाळार बुद्द विपरीत होय.
३०. पहिआ, गोरडी दिट्ठी ? मग्गु निअंत दिट्ठी । अंसूसासेंहि कञ्चुआ तितुव्वाण करन्त दिट्ठी ।	पथिका, गोरटी दिसली ? मारग नियाळ- टना दिसली, आंसवांनीं कांचोळी भिजयत, स्वासांनीं सुकयत दिसली.
३१. सरिहिं, न सरेहिं, न सरवरेहिं, न वि उज्जाण-वणेहिं, देस रवण्णा होन्ति । वढ, निवसन्तेहि सुअणेहि देस रवण्णा होन्ति ।	न्हंयानीं, तळयांनीं, सरोवरांनीं, उद्यान वनांनीं देश रम्य होयनात. वेडया, निवास करत्या सज्जनांनीं देश रम्य होतत.
३२. सायरहों तं तेत्तिउ जलु, सो तेवडु वित्थारु । पर तिसहे निवारणु पलुवि न वि । असारु धुट्ठुअइ ।	सागराचें तें तितलें जळ, तो तेदो विस्तार. परंत तान निवारूंक पळीभरय ना. असार धडधड.
३३.३४. मुद्ध-सहाव हिअडा, जाइट्ठिअए	मूढ सबावाच्या हर्या, चोयल्ल्या चोयल्ल्या-

अपभ्रंश	कोंकणी
जइ रच्चसि, घणा फुट्टणएण लोहें जिवँ ताव सहेसइ ।	चेर जर राजेशी, (तर) घणांनीं फुट्टल्या लोखणा जेवीं ताप सोसशी.
३५. ढक्करि-सार भण्डय हिअडा, 'पिएँ पवसन्ति, हउँ फुट्टिसु, एँहु पइं महु अग्गइ सयवार बोल्लिअओ ।	अद्‌भूत शक्तीच्या भंडा हर्या, 'प्रिय प्रवासाक गेलो (तर) हांव फुट्टलों,' हे तूं म्हजे मुखार शतवार बोल्ललो.
३६. एँक्कु, कइअह वि न आवही, अन्नु वहिल्लउ जाहि । मित्तडा, मइँ प्रमाणिअउ, पइँ जेहउ खलु नाहि ।	एँक, कंयच येयनाय, आणी बयलेवयर जाशी. मित्रा, मियां प्रमाणलां (सिद्ध जालां अशें मानलां): तुजे जेवो खळ नाय.
३७. पिएँ नयणेहि दिट्ठे, कसरक्केहि खज्जइ नउ । घुण्टेंहि पिज्जइ नउ, एम्वइ सुहच्छडी होइ ।	प्रियाक दोळयां देखतकच कसरत् कसग्न् (कर्न) खांवचो नासता. घोंटांनीं पिवंचो नासता. एवींच सुखाशिवर होय.
३८. जसु अधिन्नइँ अन्नइं, नायगु जिब्भिन्दिउ वसि करहु । तुंबिणिहे मूलि विणट्ठइ, पण्णइं अवसें सुक्कहि ।	जिचे आधीन अन्यां इंद्रियां, त्या नायक जीब इंद्रियाक वश करात. दुदनीचें मूळ नष्ट जातकच. पानां अवश्य सुकतात.
३९. जं सां हाँ न मिलिज्जइ तुहारेण संदेसें काइँ । पिअ, सुइणन्तरि पिएँ पाणिएँण पिआस छिज्जइ किं ?	जंय तुजो संग मेळना, (थंय) तुज्या संदेसान कितें (करचें आस) ? पिया, सपनांत पियेल्ल्या पाणयान तान भागता ? कितें ?
४०. अन्त्रडी पाइ विल्लग्गी सिरु खन्धस्सु ल्हसिउं । तो वि कटारइ हत्थडउ । कन्तस्सु बलिं किज्जउँ ।	(झुजतना) आंतडीं पांयांक लागलीं, शीर खांद्यावेल्यान घसरलें, तरीय कटचार हातांत. (अशा) कांताक हांव पुजतां.
४१. जाउ, जन्तउ पल्लवह म, हउँ जि हिअइ तिरिच्छी; पर पिउ डम्बरइँ करेइ । कइ पय देइ देक्खउँ ।	जावूं, जाताल्याक आफोंव नाका. हांवच हर्यांत तिरशी (बसल्यां); परंत पिय डम्बरां (भोवस्ताळे) करता. कितलीं पावलां मारता तें देखतां.
४२. एत्तहें मेह जलु पिअन्ति, एत्तहें वडवानल आवट्टइ । सायरहो गहीरिम पेक्खु, एक्क वि कणिअ ओहट्टइ नाहिं ।	अथंय मेघ जळ पियेती, अथंय वडवानल (जळ) आटयी, सागराचें गहिरेपण पोय, एकय कण ओहट ना (उणो जायना).
४३. हलि, पिअ मुह-कमलु	सखे, पियाचें मुखामळ चोग्रतलेचें आंगाक

अपभ्रंश	कोंकणी
जोअन्तिहँ, अंगहिं अंगु मिलिउ न।	आंग मेळ्ळें ना. अधराक अधर पावलो ना.
अहरे अहरु पत्तु न।	एवींच रतिसूख सोंपलें.
एम्वइ सुरउ समत्तु।	
४४. जणु वच्छहँ फलइँ गृण्हइ,	जनलोक वृक्षाची फळां घेतात, कोडू पालो
कडु-पल्लव वज्जेइ।	वर्जितात.
तो वि महद्दुमु सुअणु जिवँ	तरीय व्हड रूख सुजनांभाशेन तो (कोडू
ते (कडु-पल्लव) उच्छंगि धरेइ।	पालो) मांडयेर धरता.
४५. जहिं सरिण सरु कपिज्जइ,	जंय शरान शर कापता (कर्मकर्तरी),
खग्गिण खग्गु छिज्जइ,	खड्गान खड्ग छेंदता (कर्मकर्तरी), थंय
तहिं, तेहइ भड-घड-निवहि	तसल्या झुजाच्या घडगडचांत म्हजो कांत
कन्तु मग्गु पयासहि।	मार्ग उजवाडायता.
४६. एकहिं अक्खिहिं सावणु,	एका दोळचांत स्रावण, दुसऱ्यांत भादवो,
अन्नहिं भद्दवउ, महिअल-सत्थरि	भुयेवेले शेंदरेर माधव(वसंतऋतू), गालां-
माहउ, गण्डस्थलँ सरउ।	चेर शरद् (ऋतू), आंगांत गीम. तिळवणी
अंगिहिं गिम्ह, सुअच्छि तिलवणि	सुखासनांत मार्गशीर; तशेंच सुग्धेच्या
मग्गसिरु, तहे मुद्धहें मुहपंकइ	मुखामळार शिशीर ऋतू वसला.
आवासिउ सिसिरु।	
४७. हलि सहिए, महारउ कन्तु	अगे सखये, म्हजो कांत जाचेर रुसता,
जासु रूसइ, तासु ठाउ अत्थिहिं,	ताचो ठाव अस्त्रानी, शस्त्रांनीं, हातांनीय
सत्थिहिं, हत्थिहिं वि निच्छइँ फेडइ।	बी निच्छीत फोडटा.
४८. जीविउ कासु वल्लहउँ न ?	जिवीत कोणाक प्रिय ना ?
धणु कासु इट्ठु न।	धन कोणाक इष्ट ना ?
अवस-निवडिअइ विसिट्ठु	विशिष्ट (थोर) लोक अडचणीच्या वेळार
दोण्णि बि तिणसम गणइ।	दोनांकय तणासमान गणटात.
४९. उअही सोसउ म सोसउ च्चिअ,	उदधी (समुद्र) सुकूं वा न सुकूं वडवानलाक
वडवानलस्स तेण किं।	ताचें कितें (पडलां) ? जळपी जळांत
जं जलणो जले जलइ	जळटा, हें पुरो न्हय ? कितें ?
आएण वि पज्जत्तं न किं ?	
५०. आयहो दड्ढ-कलेवरहो	हचा जड्डचा कळिवराचें जें सावता तें
जं वाहिउ तं सारु।	खरें। जर धांकलें तर तें कुसता. जर
जइ उटठब्भइ तो कुहइ।	जळ्ळें तर क्षार (भस्म) जाता.
अह डज्झइ तो छारु।	
५१. दूइ, जइ सु घरू आवइ न	दुती, जर तो घरा येय ना, (तर) तुजें
तुज्झु मुहुं अहो काइँ ?	मूख खालतें कित्या ? सख्ये, जो तुजें

अपभ्रंश	कोंकणी
सहिए, जु तउ वयणु खण्डइ, सो मज्झु पिउ होइ न ।	वचन खंडिता, तो म्हजो प्रिय होयना.
५२. सुपुरिस कंगुहँ अणुहरहिं कवणेण कज्जें ? भण. जिवँ जिवँ वड्डत्तणु लहहिं तिवँ तिवँ सिरेण नवहिं ।	सत्पुरूप कंगु वनस्पतीक अनुसरतात. कोणा काजान ? म्हण. जेवीं जेवीं (जशे जशे) व्हडपण लाभतात, तेवीं तेवीं शिरान नमतान.
५३. जइ ससणेही तो मुइअ, अह जीवइ निन्नेह । बिहिं वि पयारेंहि धण गइअ । खल मेह, किं गज्जहि ।	जर ती सस्नेही (म्हजी मोगी) आसत, तर (एन्नाधर) मेली. जियेना आसन तर निस्नेह (म्हजी मोगी न्हय). दोनीय प्रकारांनीं सभागीण गेली. खळा मेघा, कित्या गर्जशी ?
५४. वर-तरु, पइँ मुक्काहँ वि पत्ताणं पत्ततणं फिट्टइ न । पुणु तुहु कह वि छाया जइ होज्ज, ता तेहिं पत्तेंहि ।	बऱ्या तरुवा, तुका मुकलीं तरी पानांचें पानपण वचना. पुन्रा, तुजी कशी तरी सावळी आस जायत, तर ती त्या पानांक लागून.
५५. पइँ मइँ बेहिंवि रण गयहिं जयसिरि को तक्केइ ? जम-घरिणि केसहि लेप्पिणु सुहु को थक्केहि ? भण ।	तूं (आनी) मियां, दोगय रणांत गेले, तर कोणा (शत्रूक) जयश्री तांकत ? यमाचे घरकान्नीचे केंस ओडटकीर सुखान कोण थाकाय घेतलो ? म्हण.
५६. तउ गुण-संपइ, तुज्झ मदि, तुध्र अणुत्तर खन्ति । जइ उप्पत्ति महि-मंडलि अन्न जण सिक्खन्ति ।	तुजी गुणसंपत्ती, तुजी मती, तुजो अनुत्तर (असामान्य) क्षमागूण जर उत्पन्न जावन महिमंडळार हेर लोक शिकतीत ! तर कितलें बरें जायत ?
५७. जे पहिअ, पराया के वि अम्बणु लाइवि गया, जिवँ अम्हहिं, तिवँ ते वि सुअच्छि अहिं अवस सुअहि न ।	जे पथीक, (वा) कोणय परके आंबोण (माया) लावन गेले, जेवीं आमी सुखासनी न्हिदनात तेवीं तेय अवश्य न्हिदनात.
५८. सन्ता भोगु जु परिहरइ तसु कन्तहो बलि कीसु । जसु सीसु खल्लिहडउँ तसु दइवेण वि मुण्डियउँ ।	आशिल्लो भोग जो पयसायता, त्या कांताची (हांव) पुजा करीन. जाच्या शिसाक खरड पडलां, ताचें दैवानच मुंडिलां.
५९. मइ जाणिउँ, विआलि पिअ विरहिअहं क वि धर होइ । खय-गालि जिह दिणयरु तवहि,	मियां जाणलें, अवकाळीं पियाविरयतांक कोण आधार होयत ? (अस्त) क्षयकाळीं जसो दिनकर तापता, तसो मियं-

अपभ्रंश	कोंकणी
तेह णवर मियंकु वि तवइ ।	कय (चंद्र) तापता.
६०. तहँ मुह-कबरि-बन्ध सोह धरहिं । णं ससि-राहु मल्ल-जुज्झु करहिं । तहे कुरल भमर-उल-तुलिअ सहहिं । णं तिमिर-डिम्भ मिलिअ खेल्लन्ति ।	तिचें मूख (आनी) विणयें-पटो सोबा धरतात. जणु शशि-राहू मल्ल-झूज करती. तिचे कुरळे केंस भोंवऱ्या कुळां लागीं तुलिल्ले सोबतात. जणु तिमिर-बाळां मेळून खेळटी.
६१. थणहं जं अइतुंगत्तणु, सो हु लाहु न; सो छेयउ । सहि, जइ नाहु केवँइ तुडि-वसेण अहरि पहुच्चइ ।	थानांची जी अती उंचसाण, तो लाभ न्हय; तो तोटो ! सखे, (म्हजो) नाथ केवांय चुकून अधराक पोंचता.
६२. जिवँ तिवँ तिक्खा शर लेवि ससि जइ छोल्लिज्जन्तु । तो जइ का वि गोरिहें मुह-कमलि सरिसिम लहन्तु ।	जेम तेम तिखे शर घेवन शशीक जर सोलीत, तर जगांत कदाचित गौरीच्या मुखामळाचें सारकेपण (तो) लाभत.
६३. सइ मुद्धि, कवोलि निहित्तउ चूडुल्लउ, सासानल-जालझलक्किअउ, वाह-सलिल-संसित्तउ चूण्णीहोइ ।	सये मुग्धे, चुडो पोल्यार दवरलो तर स्वासाच्या उज्याजाळांनीं जळून, (उस्वास) बाफंच्या उदकान भिजून चूर्ण जातलो.
६४. हिअइ गोरडी खुडुक्कइ । गयणि मेहु घुडुक्कइ. वासा-रत्ति-पवासुअहं एहु विसमा संकडु ।	हृयांत गौरी खुडूक (बसल्या). गगनीं मेघ घडगडटा. पावशा रातच्या प्रवाशाचें हें विषम (कठीण) सांकडें.
६५. अम्मि, पओहर वज्जमा । जें निच्चु मह कन्तहाँ सम्मह थन्ति । समरंगणइ गय-घड भज्जिउ जन्ति ।	अम्मी, (म्हजे) पयोधर (थानां) वज्राचे । जे नित्य म्हज्या कांतामुखार ठाकतात. समरांगणी गज–घट (कुंभ) भंगूक जातत.
६६. अम्मीए, सत्थावत्थेहिं सुधि माणु चिंतिज्जइ । पिए दिट्ठे हल्लोहलेण अप्पाणु को चेअइ ?	अम्मी गे, सस्तावस्तेंत सुखान मान चिंतुंचो (कर्मकर्तरी). पिय दिसलो (कीं) बोवाळान आपणाक कोण चेतायत (शिटकायत) ?
६७. जामु चाउ पम्हट्ठउ न; चारहडिय, धम्मु पम्हट्ठउ न । तसु जम्मु पर सभलउँ । मइँ सबधु करेप्पिणु कधिदु ।	जाणे त्याग (गूण), पराक्रम आनी धर्म व्हगडांवक नात, ताचो जल्म परम सफळ हांव सपूत घेवन सांगतां.
६८. जइ केवँइ पिउ पावीसु, अकिआ कुड्ड करीसु ।	जंय केवां पिया पावन, अक्रीत कोड करीन. नबे सुरईत पाणी जेवीं प्रवेशता, (तेवीं)

अपभ्रंश	कोंकणी
नवइ सरावि पाणिउ जिवँ सव्वंगें पइसीसु।	सर्वांगांनीं ताचेमदीं पसरन.
६९. व्रासु महारिसि एँउ भणइ, जइ सुइ-सत्थु पमाणु, मायहँ चलण नवन्ताहं दिवि दिवि गंगा-ण्हाणु.	व्यास महर्षी हें म्हणटा : जर श्रुती-शास्त्र प्रमाण (आस), (तर) मायेचे चरण नमतल्याक दिशिदिशीं गंगा-न्हाण (लाभता).
७०. केम समप्पउ दुट्ठु दिणु ? किध रयणी छुडु होइ ? नव-वहु-दंसण-लालसउ सोइ मणोरह वहइ।	दुष्ट दीन केवीं सोंपत ? सटकनं रान कशी होयत ? नवे व्हंकलेच्या दर्शनाची इच्छा करपी तो हो मनोरथ उबारता.
७१. सिरि आणन्द, बिम्बाहरि तणु रयणवणु किह ठिउ ? निरुवम रसु पिएँ पिआवे सेसहो जणु मुद्र दिण्णी.	श्री आनंद, बिम्बा (सारक्या) अधरार ल्हान दांना व्रण कसो उल्लो ? पिय निरुपम रोस पियेलो. उरिल्ल्याचेर जणु मुद्रा (मारून) दिल्या.
७२. सहि, पिउ मइं जइ सदोसु दिठ्ठु निहुअउँ तेवँ भण। तासु पक्खाडिअं मज्झु मणु जेवँ जाणइ न, तेवँ भण।	मये, पिय म्हजेलागीं जर दोषी दिसलो, तर गुप्तीं म्हाका तशें म्हण. ताचें पक्षपाती म्हज्या मनाक कळचें न्हय अशे तरेन म्हण.
७३. बलिराय, मइं तुहुं भणिअउ, केहउ मग्गण एहु। वढ, जेहु तेहु वि न होइ, एहु सइँ नारायण।	बळिराय, मियां तुका म्हणिल्लो, केहो मागणो हो ! वेडया, (एँसो, तँसो) एँहो तैहो न्होय. हो सैम नारायण.
७४. जाम कुंभयडि सीह-चवेड- चडक्क निवडइ न। ताम समत्तहं मयगलहं पइ पइ ढक्क वज्जइ।	जंववेर कुंभतडीर सिंहाच्या थापटाचो फटकार पडना, तंववेर समस्त मस्त गजांच्या पावला पावलाक धोल वाजतात.
७५. जइ सो प्रयावदी केत्थुवि सिक्खु लेप्पिणु घडदि। तो जेत्थुवि तेत्थुवि एत्थु जगि तहि सारिक्खु भण।	जर तो प्रजापती खंयच्यानय शिक्षण (नमुनो) हाडून (जग) घडटा (आसत) तर जंयथंय अथंय जगांत तिचे सारके (कोण आसा तें) म्हण.
७६. जाउँ नेह गलन्ति न, ताउँपर तिलहँ तिलत्तणु। नेह पणट्ठइ, ते ज्जि तिल तिल फिट्टवि खल होन्ति।	जंववेर तेल गळना. तंववेर तिळांचें तिळ- पण. तेल नष्ट जालें (कीं) तेच तीळ तिळपण व्हगडावन खळ (पेंड) होती.

अपभ्रंश	कोंकणी
७७. बम्भ, जे के वि नर सव्वंग-छइल्ल, ते विरला। जे वंका, ते वंचयर, जे उज्जुअ, ते बइल्ल।	वामणा, जे कोणय लोक सर्वांगचतूर, ते विरळे. जे वांकडे. ते चड फटींग. जे उजू (मार्गी), ते बैल (बावळट).
७८. हरि पंगणइ नच्चाविउ। लोउ विम्हइ पाडिउ। एम्वहि राह-पओहरहं, जं भावइ तं होउ।	हरीक प्रांगणांत नाचयलो. लोक विस्मयांत पाडले. एवीं राधे-थानांचें जें भावता तें होवं.
७९. ते दीहर लोअण अन्ने, तं भुअ-जुअलु अन्नु। सु घण-थण-हारु अन्नु। तं मुह-कमलु अन्नु जि। सु केस-कलावु अन्नु जि। जेण स गुण-लायण्ण-णिहि णिअम्बिणि घडिअ स प्राउ विहि अन्नु जि।	ते दिग्ग लोचन अणवे; तें भुजां जुवळ अणवें; तो घण थानां हार अणवो; तें मुखा-मळ अणवेंच; तो केंसां खोंपो अणवोच; जाणे तो गुणां-लावण्याचो निधी, भक्कम कमरेची स्त्री घडयली तो विधी (ब्रह्म-देव) अपूर्व-अणवो च.
८०. प्राइव मुणिहँ वि भंतडी। ते मणिअडा गणन्ति। अखइ निरामइ परम-पइ, अज्ज वि लउ लहन्ति न।	मुनींकय चड करून भ्रांती (दुबाव) आसुंये. ते मणी मेजनात. अक्षय, निरामय परम पदाक अजुनय ते लय पावनात.
८१. को वि विरहाणल-जाल करालिअउ पहिउ बुड्डिवि ठिअउ। अनु सिसिर कालि सीअल-जलहु धूमु कहन्तिहु उट्ठिअउ।	कोणय विरहाच्या उज्याजाळांनीं ग्रासिल्लो पथिक बुडिल्लो आसुंये। नातर शिशिर काळांत शीतळ जळांतल्यान धुवों खंयच्यान उठलो ?
८२. महु कन्तहो गुट्ठ-ट्ठिअहो झुम्पडा कउ वलन्ति। अह रिउ-रुहिरें अह अप्पणें रुहिरें उल्हवइ, न भन्ति।	म्हजो कान्त गोठयांत आसतना झोंपडचो कशो जळटीत ? एक रिपूंच्या रुधिरान वा आपल्या रुधिरान तो झोंपडचो पालयतलो. दुबाव ना.
८३. सहि, जइ पारक्कडा भग्गा, तो मज्झु पिएण। अह अम्हतणा भग्गा, तो तें मारिअडेण।	सखे, जर परके भंगले तर ते म्हज्या प्रियाक लागून. आनी आमगेले भंगले तर तो ताका मारिल्ल्यान.
८४. कन्तु जु सीहहों उवमिअइ तं महु माणु खण्डिउ।	कान्ताक सिंहाची ओपार मारती, तर म्हजो मान खंडिलो. रक्षण नाशिल्ल्या

अपभ्रंश	कोंकणी
सीहु निरक्खय गय हणइ । पिउ पय-रक्ख-समाणु (हणइ) ।	गजाक सिंह हणटा. पिय पद रक्षकां मयत गजाक हणटा.
८५. माणि पणट्ठइ जइ तणु न (चइज्ज), तो देसडा चइज्ज । दुज्जण-कर-पल्लवेँहि दंसिज्जन्तु. भमिज्ज मा ।	मान नष्ट जातकच तन त्यागिना तर देश-त्याग कर. दुर्जन ह्यानाच्या खुणांनीं दाखयतीत असो भोवूं नाका.
८६. लोणु पाणिएँण विलिज्जइ । अरि खल मेह, गज्जु म । सु वालिउ झुम्पडा गलइ, अज्जु गोरी तिम्मइ ।	लवण (लावण्य) पाणयान विरघळटा. अरे खळ मेघा, गजूं नाका. ती जळिल्ली झोंपडी गळत. आज गोरी तिंवत (भिजत).
८७. किवणु किर खाइ न, पिअइ न, धम्मि विद्रवइ न, रूअडउ वेच्चइ न, जमहो दूअडउ खणेँण पहुच्चइ । इह किवणु जाणइ न ।	किरपण खरेपणान खायना, पियेना, धर्माखातीर दान करिना, (एकय) रुपयो खर्चिना. यमदूत खिणान पोंचत हें किरपण नकळ (जाणना).
८८. मइँ वुत्तउं, धवल, तुहुँ धुरू धरहि । कसरेँहि विगुत्ताइं । पइँ विणु भरू चडइ न । एम्वइ वुन्नउ काइं ?	मियां हुतलां, धवळ्या, तूं धुरा धर. (त्या) मठ्ठ बैलांनीं (आमकां) विटयल्यात. तुजेविणे भरो चडना. एवींच (तूं) याण कित्या ?
८९. वढ, दिवेँहि वित्तढउँ खाहि । एक्कु वि द्रम्मु संँचि म । जेण जम्मु समप्पइ सो कोवि द्रवक्कउ पडइ ।	वेडचा, दिसभरान जोडिल्लें खा. एकय दमडो सांचोवं नाका. जाणे (कर्न) जल्म सोंपत असो दबडगो पडत.
९०. जिवँ सुपरिस तिवँ झकटइँ, जिवँ नइ तिवँ वलणाइं जिवँ डोंगर तिवँ कोट्टरइं हिआ, विसूरहि काइ ।	जेवीं सत्पुरुष तेवीं झगडीं, जेवीं न्हंयो तेवीं वळणां, जेवीं डोंगर तेवीं घोळी. हर्या, विसुरता (खेदता) कित्या ?
९१. जसु केरएँ हुंकारडएं मुहहुँ तृणाइं पडन्ति, सु केसरि गयउ । हरिणाइं, निच्चिन्तइँ जलु पिअहु ।	जागेल्या हुंकारड्यांनी मुखांतल्यान तणां पडटात, तो केसरी गेलो. हरिणांनो, निचींत जळ पिया.
९२. साहु वि लोउ सत्थावत्थहं आलवणु करेइ । जो सज्जणु सो आदन्नहँ मब्भीसडी देइ ।	साबार लोक स्वस्थावस्थेंतल्यालागीं उलोवणीं करतात. जो सज्जन आसता, तो भिव नाकात, म्हण दुःखार्ताक आस्वासन दिता.
९३. ढोल्ला, अइ भण एँह परिहासडी	वाबल्या, अरे म्हण, हो परिहास (थट्टा)

अपभ्रंश	कोंकणी
कवर्णहिं देसि। पिअ, हउँ तउ केहिं झिज्जउँ, तुहुँ पुणु अन्नहि रेसि।	कोणा देशींचो ? हांव तुजे खातीर झिजतां तूं आणीक कोणाखातीर झुरता !
९४. एँउ गृण्हेप्पिणु ध्रुं मइं जइ प्रिउ उव्वारिज्जइ। मइ करिएव्वउँ किं पि ण वि पर मरिएव्वउँ देज्जइ।	हो (आहेर) घेवन मियां जर प्रियाक उंवाळून उडोवंचेलो, तर मियां करचेलें कांयच ना, परंत मरचेलें दियात.
९५. सयल धर जेप्पि चयप्पिणु, तउ लेविणु पालेवि। सन्तें तित्थेसरेण विणु भुवणे वि को सक्कइ ?	सगळी धर्तरी जिखप आनी त्यागप, तपव्रत घेवप आनी पाळप, हें संत तीर्थेश्वराबीण भुवनांत कोण करूंक शकत ?
९६. वलयावलि-निवडण-भएँण धण उद्धब्भुअ जाइ। नाइ वल्लह-विरह-महादहहो थाह गवेसइ।	बांगड्यो हातांतल्यान सकल पडटीत ह्या भयान, धन्या, हात उबारून चलता. जणू वल्लभाच्या विरह (रुपी) महाडोहाचो थांग सोदता.
९७. भुवण-भयंकरु दहमुहु संकरु-तोसिअ रह-वरि चडिअउ, णिग्गउ। चउमुहु, छंमुहु एक्कहिं झाइवि लडवि, णाव दइवें घडिअउ।	भवन-भयंकर दशमूख, शंकराक संतुष्ट करून रथाचेर चडलो आनी निघलो. चतूर्मूख (ब्रह्मदेव) आनी षण्मूख (कार्तिकस्वामी) ध्यानांत एकठांय हाडून दैवान जणू (ताका) घडयल्लो.
९८. आयइँ, लोअणइँ जाअी सरइँ। न भन्ति। अप्पिएँ दिट्ठइ मउलिअहिं; पिएँ दिट्ठइ विहसन्ति।	ह्या लोकांचीं लोचनां (पूर्व) जल्म स्मरतात. दुबाव ना. अप्रिय दिसलें तर कवळेतात. प्रिय (जन) दिसले तर विस्फारतात.
९९. अणउ करन्तहो पुरिसहो आवइ आवइ।	अन्याय करतल्या पुरसाचेर आपत्ती येता.
१००. जउ पवसन्तें सहुँ गय न, तस्सु विओएँ मुअ न, सुहय-जणस्सु संदेसडा दिन्ते हिं लज्जिज्ज।	प्रवाशा सांगता गेलें ना, ताच्या वियोगान मेलें ना. प्रिय जनाक संदेश धाडूंक लज दिसता.

हे अपभ्रंश भाशेंतले शंबर श्लोक हेमचंद्रान उत्तराध्ययन, दशवैकालिक, सेतुबन्ध, कर्पूरमंजरी, पउमचरिय, वसुदेवहिण्डी, गउडवहो, दोहापाहुड, परमात्म-प्रकाश बी ग्रंथांतल्यान घेवन सिद्ध-हेम-शब्दानुशासन ह्या आपल्या प्राकृत भासांच्या व्याकरणांत व्याकरणी नेमाचीं उदाहरणां म्हणून दिल्यात.

ह्या श्लोकांची भास कोंकणी भाशेक जायती लागची अशें दिसून येता. त्या श्लोकांच्या कोंकणी भाशांतराची मोड ही आधुनीक गोंयची कोंकणी भाशेची मोड आसा.

प्रत्यक्षांत अपभ्रंश भाशेच्या तरेकवार मोडींचें रुपांतर कोंकणी भाशेंत घडलें तें अकराव्या शेंकड्यासावन तेराव्या-चौदाव्या शेंकड्यामेरेन घडिल्लें आसूंक जाय.

चवदाव्या शेंकड्यासावन विसाव्या शेंकड्यामेरेन सातशीं वर्सांच्या काळांत अरबी, फारशी (दिल्लीकार, बहामनी, आदिलशाही मुसल्मानी राज्यकर्ते), कानडी (शिलाहार, कदंब, विजयनगरचे आनी यादव राज्यकर्ते) पुर्तुगेज (इ. स. १५१० ते १९६० हीं ४५० वर्सां), इंग्लिश (१८४८ ते १९९० इ. स.) ह्या पांच भासांचो राजकीय प्रभाव कोंकणी भाशेचेर पडलो.

त्या भायर राजाश्रय नाशिल्ले कोंकणी भाशेचेर शेजारच्या राज्यांतल्या मराठी, कानडी, गुजराथी, हिंदी बी भारतीय भासांचो आनी राजकर्त्याकडच्यान लातीं, फ्रेंच बी युरोपियन भासांचो आनी संस्कृत भाशेचो जायतो प्रभाव पडला.

इतलें आसुनय मूळ अपभ्रंश भाशेचो आनी जैन संस्कृतायेचो जो प्रभाव कोंकणी भाशेचेर आनी कोंकणी अस्मितायेचेर पडला, तो सातशीं वर्सांउपरांतय पुसून वचूंक ना. हें अपभ्रंश आनी कोंकणी भाशेच्या संबंधाचो अभ्यास करतकच दिसून येता.

८. अपभ्रंश भाशेंतलें निवडक साहित्य–

भविसयत्तकहा

धणवाल नांवाच्या जैन कवीन धाव्या क्रिस्ती शतकांत माएसर (महेश्वर) गांवांत हें काव्य अपभ्रंश भाशेंत रचलें. त्या काळांत अपभ्रंश भास लोकांच्या तोंडांत घोळटाली अशें जाणकार संशोधक सांगतात. पाइअलच्छी हो शब्दकोश रचपी धनपाल हो वेगळो ग्रंथकार. ह्या ग्रंथाच्या कर्त्या धणवालाची अपभ्रंश शैली ही हेमचंद्राचे शैलीहून पोन्नी आसा. धनपालाच्या काळांत भास लोकांच्या उलोवपांत आशिल्ल्यान उतरांचीं रुपां बदलतालीं. व्याकरणाचे नेम कडक नाशिल्ले. हेमचंद्राच्या काळांत बाराव्या शतकांत अपभ्रंश भास उलोवपांत नाशिल्ल्यान व्याकरणी नेम निश्चीत थारिल्ले मेळटात. शब्दांचीं रुपांय बदलनात; कारण अपभ्रंश भास जिती नासली. लिखाणांत बांदिल्ली आसली. माए-सर हो गांव मारवाडांतलो आसुंये. वा उत्तर गुजरातेंतलो जांवये.

हेमचंद्राचे भाशेपरस धणवालाची भास कोंकणी भाशेक मातशी पैस पडटा. खंच्याय अपभ्रंश पुस्तकाची रचना खंय घडली आनी केन्ना घडली हीं दोन कारणां कोंकणी भाशेक ती अपभ्रंश शैली लागसारची काय पयशिली तें थारायता. भविसयत्तकहा ह्या पुस्तकाची छपाई आनी प्रकाशन पयलेच फावटी १९२३ सालांत बडोद्याक जालीं. दुसरी आवृत्ती १९६७ सालांत छापली. तंवसर ही दीर्घ कविता दिगंबर जैनांकडेन हातबरपा रुपांत पडून आसली.

ह्या ग्रंथांतलीं उतरां गुजराथी, मराठी आनी हिंदी भासांत आगळीं-उणीं बदलून देंवलीं अशें ह्या ग्रंथाचे संपादपी सर्गेस्त प्रो. सी. डी. दलाल आनी डॉ. पांडुरंग दामोदर गुणे हे सांगतात. ह्या ग्रंथांतल्यान कोंकणी भाशेंत आयिल्लीं उतरां हांवें सोदून काडल्यांत. त्या भायर कांय वाक्यां आनी वाक्यांश कोंकणींत आइल्ले हांवें मुखार दाखयल्यात :

अपभ्रंश	कोंकणी
ते तउ अमंगलु करइ।	तो तुजें अमंगळ करीत.
ाहिं तइ बप्पहो	आमी तुज्या बापायची
ाव करिवि जीवहं।	सेवा करून जियेतात.
कन्नहिं कुंडलाइं आइद्धइं।	कानीं कुंडलां अडकयलीं,
उप्परि वेढियाइं पहचिधइं।	वयर वेडी पटयल्यात.

अपभ्रंश	कोंकणी	अपभ्रंश	कोंकणी
अड्ढाइय	अडेच	उल्लाव	उलोवंक लायता
अड्ढतिय	,,	उवरि	वयर
अत्थिर	अथीर	उव्वत्तण	वटणें
अन्नेक्क	आनीक	ऊसरइ	ओसरता
अप्प, अप्पण	आपूण	ए	ए, आरे, आगे, आगो
अप्पाण, अप्पुणु	,,	उव्वर	उरप
अंबिल	आंबील	ऊण	उणो
अम्म	अम्मा	एत्तउ, एत्तिअ	इतलें
अम्ह	आमी	एइ, एति	येय, येता, येती
अवमाण	अवमान	एउं	हें
इक्कंतरु	एकांदर	एउंजि	हेंचि, हेंच
उच्चारइ	उच्चारता	एकल्ल	एकलो
उच्छलइ	उसळऽ, उसळटा	एक्कन्त	एकान्त
उज्जमण	उजबण	एक्कन्तर	एकंदर
उग्घाड	उगडप	एक्कमेक्क	एकमेक
उग्घाडिय	उगडिल्लो	एत्तहि, एत्थ	अथंय
उज्जाडिउ	उजवाडले	एत्तिय, एत्तडय	इतलो, एवडो
उज्जालिय	उजळिल्लो	एवड्ड,	एवडो, एदो
उज्जुअ	उजू	एहु	हो
उट्ठ	ओंठ	ओणल्ल	ओनवल्लो
उट्ठइ	उठऽ, उठटा	ओलक्खिय	वळखप
उट्ठावइ	उठयता	ओलि	वळ
उड्डावइ	उडूंक लायता	ओल्लाव	उलवप
उत्त	पूत	ओल्लिय	ओलें
उत्तरइ	उतरऽ, उतरता,	ओसरिय	ओसरप
उत्तारिय	उतरयलो	कइआ	केल्या
उल्लव	उलो	कक्ख	खाक
उल्लवइ	उलयता	कज्जल	काजळ

अपभ्रंश	कोंकणी	अपभ्रंश	कोंकणी
कंचुल्ली	चोळी	कुवर	कुंवर
कट्ठ	काठी	कूड	कोडें
कडय	कडें	केह	कॅहॉं, कसो
कडाह्	कडय	कोइल	कोगूळ
कडुय	कोडू	को	को, कोण
कड्ढइ	काडी, काडटा	कोट्ठो	कोठो
कढकढन्त	कडकडीत, खतखतीत	खज्ज	खाजें
कणिस	कणस	खज्जइ	खाय, खाता
कंटय	कांटो	खंचइ	खेंची, खेंचता
कंडु	चेंडू	खणइ	खणी, खणटा
कइस	कयसो	खत्त	खेत्री
कण्ह	कृष्ण	खंध	खांदो
कन्न, कण्ण	कान	खप्पर	खापर
कन्नाड	कर्णाटक	खडफड	खटपट
कप्पइ	कापी, कापता	खंड	खांडें
कप्पड	कापड, कपडो	खंभ	खांबो, खांव
कप्पूर	कापूर	खय	खेय
कंपिय	कांपिल्ली	खल्इ	खळऽ, खळटा
कंपावइ	कांपयता	खल्भलिय	खळवळप
कम्मयर	कामेरी	खाय	खाल्लो, खाता
कय	केलो, केल्लो	खार	खार
कवण	कोण	खारिय	खारो
कलस	कळसो	खिड्ड, खेड्ड	खेळ
कलिय	कळी	खीण	क्षीण
किरिया	किरया	खीर	खीर
किलेस	किलेस	खुडई	खुडप
किल	खरो	खुब्भ	खुबप
कील	खेळ	खेड	खेडें, खेळ
कुक्कुड	कुकड	खेल्लइ	खेळऽ, खेळटा
कुक्खि	कूस	गणइ	गणी, गणटा
कुच्छिय	कुच्छीत	गणण	गणना
कुरुल	कुरळो (केंस)	गंठि	गांठ
कुलकुलइ	कुलकुलाट करता	गद्दह	गाडव
कुलहरहो	कुळारचो	गंद	गंध, गंद

ापभ्रंश	कोंकणी	अपभ्रंश	कोंकणी
ाभ	गाब	चुंबइ	चुंबी, चुंबिता
ालइ	गळऽ, गळटा	चुड	चुडो
गम्भ	गीम	चूरिय	चुरलें
ुज्जर	गुजीर	चेडय	चेडो
ुज्झ	गूज	चोरइ	चोरी, चोरता
ुथ	गुथप	चोरत्तण	चोरपण
ुदल	गोंदळ	चोल्ल	चोळी
गुमगुमन्त	घुमणारो	च्छोऽइ	सोडी, सोडटा
गुरुहार	गुरवार	छक्क	छक्को, सको
गोट्ठ	गोठो	छज्जइ	साजऽ, साजता
घल्लइ	घाली, घालता	छट्ठ	सटो
घवघवन्त	घमघमाट	छडय	शिताडो
घाण	घाण	छण	सण
घेप्प	घेवप	छंडई	सांडी, सांडटा
चउक्क	चौक	चालइ	चालयता
चउत्थ	चौथ	छिन्दइ	शिनता, शिनी
चउकोणी	चौकोन	छिवइ	शिंवता, शिंवी
चक्क	चाक	छित्त	शेत
चंग	चांग	छुट्टइ	सुटऽ, सुटटा
चडप्फड	तडफडप	ज	जो
चडइ	चडऽ, चडटा	जइसउ	जैंसो
चप्पइ	चापप	जगड	झगडप
चमक्क	चमक	जग्गइ	जागऽ, जागता
चम्म	चाम	जंघ	जांग
चयइ	चळऽ, चळटा	जत्ता	जात्रा
चयारि	चार	जत्थ	जेथंय
चरह	चरऽ, चरता	जलइ	जळऽ, जळटा
चरउ	चोर	जहि, जउ	जंय
चरपुरिस	गुप्तचर	जाणइ	जाणऽ, जाणटा
चल्लइ, चलइ	चलऽ, चलता	जाल	जाळ
चाणक्क	चाणाक्ष, चलाख	जालिय	जाळिल्लो
चीरइ	चिरी, चिरता	जिम्मइ	जेवी, जेवता
चुक्कइ	चुकऽ, चुकता	जियइ, जीवइ	जियेता
चुण्ण	चून	जीह	जीब

अपभ्रंश	कोंकणी	अपभ्रंश	कोंकणी
जुज्झ	झूज	तओ	तेन्ना
जुयल	जुंवळ	तक्खण	तक्षण
जुवाण	जुवान	तड	तड
जूअ	जूओ, जुगार	तण्डव	तांडो
जूड	जुडी	तत्थ	तेथंय, थंय
जेत्तिय	जितलो	तन्ह	तान
जेत्थइ, जेत्थहि, जेत्थु	जेथंय, जंय.	तंब	तांबे
जोक्ख	जोखप	तंबिर	तांबडो
जेह	जसो, जेहाँ	तरइ	तरता
जोगी	जोगी	तह	तॉहाँ, तसो
जोग्ग	जोगो	तावेल	तावळी
जोयइ	चोयी, चोयता	तिक्ख	तिखो, तिजोखो
झंखइ	झांकऽ, झांकता	तिलय	तिळो
झडत्ति	सटकन्न, सट्ट करून	तिल्ल	तेल
झडप्पइ	झडपता	तिसट्ठि	त्रेसट
झेप	झेंप	तिह	तशें
झुलुक्क	झुळूक	तीसम	तिसावो
झलक्क	झळकप	तुहुँ	तूं
ठविय	थेयल्लो	तेतीस	तेत्तीस
ठाय	थाव	तेत्तहे	तेथंय
ठाण	ठाणें	तेत्तिय	तितलें
डाल	ताळी	तेत्थु, तेत्थहो	तेथंय
डोम्ब	डोंब	तोडइ	तोडी, तोडटा
डोल्ल	डोलप, धोलप	थट्ट	थाट
ढक्क	धांकप	थण	थान
णइ	न्हंय	थंभ	थांबप
णत्थि	नासता, ना	थरहरइ	थरथरता
णव	णव	थल	थळ
णाउं	नांव	थाल	थाळो
णासइ	नासता	थिर	थीर
णिरिक्ख	निरखप	थोअ, थोव	थोडो
त	तो	थोर	थोर
तइय	तुगेलो	दइव	दैव
तइयहँ	तेवाँ	दडवड	धडाधड

अपभ्रंश	कोंकणी	अपभ्रंश	कोंकणी
दण्डावइ	दंडयता	नाउं	नांव
दलइ	दळी, दळटा	नासइ	नासता
दलण	दळण	नीसरइ	निसरता
दळबट्टइ	दळवटटा	नेमित्त	निमीत
दहि	धत्र	नेसण	न्हेसण
दिवड्ढ	देड	न्हाइ	न्हाय, न्हाता.
दिसइ	दिसऽ, दिसता	न्हाण	न्हाण
दीव	दिवो	न्हावइ	न्हावयता, न्हाणयता
दुक्ख	दुक्ख, दूख	पइ	पती
दुक्खल्लिय	दुखिल्लो	पइज्ज	पैज
दुक्खाविय	दुखावप	पइसइ	प्रवेशता,
दूसण	दुशण	पओली	पांवळी
देइ	दीय, दिता	पक्क	पिको
देक्खइ	देखता	पक्ख	पाखो
देवर	देर	पंगुरइ	पांगरी, पांगुरता
देवल, देवउल	देवूळ	पंगुरण	पांगरूण
देस	देस	पंचासय	पांचशीं
देहुर	देवारो	पच्छिम	पच्छीम
धगधगन्त	धगधगीत, खतख़तीत	पज्जलिय	पाजळिल्लो
धण्	धोणू	पज्जालइ	पाजळी, पाजळटा
धरइ	धरी, धरता	पट्टासण	पट्टासन
धरणि	धरणी	पट्ठवइ	पाठयी, पाठयता
धवलित	धवो केल्लो	पडइ	पडऽ, पडटा
धाडिय	धाडप	पंडव	पाण्डव
धावइ	धांवऽ, धांवता	पडह	पड्डो
धिट्ठ	धीट	पडिसद्द	पडसाद
धीव, धूय, धूअ	धूव	पण्णास	पन्नास
धूव	धूप	पत्त	पत्र
धोवइ	धुयी, धुयता	पत्तल	पातळ
नइ	न्हंय	पत्तियइ	पातयेता
नग्गल्ल	नागडो	पन्हु	पानो
नच्चइ	नाचऽ, नाचता	पप्पडा	पापड
नत्थि	नासता, ना	पब्भट्ठ	बाटप, भष्टप
नंदइ	नंदता	पयल्लय	पावल

अपभ्रंश	कोंकणी	अपभ्रंश	कोंकणी
परिक्ख	पारख	पुंजइ	पुंजायता
परियल	परळ	पुंजविय	पुंजायल्लो
परिहण	पैरण	पुणु	पुन्रा
पसाउ	पसाय	पुत्त	पूत
पाउस	पावस	पुरिस	पुरुश
पाय	पांय	पुव्वि	पुर्वी
पल्लंक	पलंग	पेक्ख	पेखप
पल्लट्टइ	पालटटा, परतता	पोट्ट	पोट
पवाल	पोवळें	पोत्त	पांत (वस्त्र)
पसर	पसरप	पोत्थय	पोथी
पसाय	पसाय	पोप्फल	फोपळ
पहर	पार	पोसइ	पोशी, पोसता
पहार	फार	फट्टइ	फाडी, फाडटा
पहिलय	पयलो	फरसु	फरशी
पहुच्चइ	पोंचता	फलय, फलह	फळो
पाइक्क	पायक	फलेइ	फळटा
पाउस	पावस	फार	फार (खूब)
पाणिय	पाणी	फिट्टइ	फिटटा
पाय	पांज	फुट्टइ	फुटटा
पारक्क	परको	फुडिय	फुटिल्लो
पारणय	पारणे	फेडइ	फेडी, फेडटा
पालइ	पाळी, पाळटा	फड	फड (मंडळी)
पावइ	पावऽ, पावता	बइसइ	बैसता, बैसऽ
पास	पाशीं	बंध	बंदन
पिउ	पिल्लो	बंधारि	बंदखण
पिक्क	पिको	बंधइ	बांदी, बांदता
पिज्जइ	पियेता	बप्प	बापूय
पिट्टिवि	पेटून	बय	बळार
पियइ	पियेता	बलवंत	बळवंत
पीड	पिडा	बहव, बहुअ	भोव
पीडिज्जंति	पिडेतात	बहिणि	भयण
पुज्ज	पुजा	बहिरिय	भयरो
पुज्जइ	पुजी, पुजता	बहुत्त	भोवतेक
पुज्जिइ	पुजून घेय	बारह	बारा

अपभ्रंश	कोंकणी	अपभ्रंश	कोंकणी
बासण	बासण	भुल्ल	भुलप
बाह	वाफ	भवण	भोंवडी
बाहिर	भायर	भविस	भविष्य
बीय	बीय (दुसरो)	भारिय	भारी
बुज्झइ	बोधी, बोधता	भावइ	भावता
बुड्डइ	वुडऽ बुडटा	भास	भास
बोल्ल	बोल	भिगार	भांगर
बोल्लइ	बोलऽ बोलता	भिडइ	भिडटा
बोल्लवइ	बोलयता	भुक्खालअ	भुकेल्लो
भउहा	भुंवय	भोज्ज	भोज्य
भक्ख	भकप	भोलो	भोळो
भक्खइ	भकता	मइल	म्हेळो
भग्ग	भंगप, भंग	मइलइ	म्हेळयता
भज्यइ	भाजता (अ)	मउअ	मोव
भंजइ	भाजता	मउण	मौन
भंजण	भाजप	मग्ग	मागो, माग, मगेर
भडारय	भाटकार	मग्गइ	माग, मागता
भडारिय	भाटकान्न	मंकुण	भिकूण
भणइ	म्हण, म्हणटा	मच्छ	मासळी
भंड	भांडप	मच्छर	मत्सर
भंडण	भांडण	मज्जार	माजर
भंडारिय	भांडारी	मडक्क	मडकें
भंडुल्ल	भांडवल	मढ	मठ
भण्णइ	म्हणटा (अ)	मण	मन
भंतर	भितर	मणुअ	मनीस
भमइ	भोंवता	मणोहर	मनोहर
भमर	भोंवरो, भोंवर	मंडण	मंडण
भमाडइ	भोंवडाय	मंडव	माटव
भयभीसइ	भयान भियेता	मत्थय	माथें
भरइ	भरता	मरइ	मरता, मरऽ
भल्लय	भलो मनीस	मसाण	मसण
भल्लि	भालो	मलइ	मळटा, म्हेळऽ
भवण	भवन	मलिण	म्हेळो
भाइ	भाव, भाई	माम	मामु, माम

अपभ्रंश	कोंकणी	अपभ्रंश	कोंकणी
मुट्ठि	मूठ	मोल्ल	मोल
महग्घ	म्हाग	मोर	मोर
महत्तण	म्हत्व	रक्खइ	राखी, राखता
महत्तर	म्हातारो	रक्खस	राखेस
महल्ल	म्हाल (मुखेल)	रक्खण	राखण
महारउ	म्हारग, म्हजो	रज्ज	राज्य
महिस	म्हस	रन्न	रान
महु	म्होंव	रम्मइ	रमऽ, रमता
माइय	माय	रयण	रत्न
माण	मान	रयणी	रजनी
माणयारी	मानकार	राउल	राऊळ
माणुस	माणूस	राणउ	राणो
माम	मावळो	राणी	राणी
मायरि	मायेचो	रुक्ख	रूख
मारइ	मारता	रुचइ	रुचऽ, रुचता
माल	माळ	रोवइ	रडटा
मास	मांस	लउडि	लांकूड
माहुलिंग	मावळींग	लग्गइ	लागता
मिरिय	मिरयां	लंघइ	लाग मारता
मिलइ	मेळटा	लज्ज	लज
मिसल	मिसळप	लंछण	लंछन
मुक्ख	मुर्ख	लड्डिय	लाड
मुग्ग॰	मूग	लड्डुअ	लाडू
मुच्छ	मुर्च्छा	लब्भइ	लाभ, लाभता
मुट्ठि	मूठ	लंपड	लंफूट
मुहुल्लय	म्होवाळें	लहु	ल्हान
मेलइ	मेळयता	लायइ	लायी, लायता
मेलावय	मेळावो	लाह	लाव
मोकल्लइ	मोकळो करी	लिहइ	लियता
मोक्ख	मोक्ष	लोण	लोणचें
मोग्गर	मोगरो	ल्हिक्कइ	लिपयता
मोडइ	मोडी, मोडटा	वइरि	वैरो
मेहुणअ	मेवणो	वक्खाणइ	वाखाणी, वाखाणटा
मोत्तिय	मोतीं	वग्घ	वाग

अपभ्रंश	कोंकणी	अपभ्रंश	कोंकणी
वंक	वांकडो	विणय	विनय
वंकुड	वांकडो	विणीय	विनीत
वंकइ	वांकयता	विणु	वीण
वच्चइ	वचऽ, वयता	विब्भाडिउ	इबाडलो
वज्जइ	वर्जिता	विब्भाडिय	इबाडिल्लो
वज्जावइ	वाजयता, वर्जयता	विमाण	विमान
वट्टइ, वत्तइ	वर्तता	वीसमइ, वीसवइ	विसंवता
वड्ढार	व्हड	वीसरइ	विसरता
वड्ढइ	वाडऽ वाडटा	वेग्ग	वेग
वण	वन	वेयणा	वेदना, वेण
वणि, वाणि	वाणी	सइं, संय	संय
वत्त	वार्ता	सक्कइ	शकता
वन्न	वर्णप	संचइ	सांचता
वन्नइ	वानता	संचरइ	संचरता
वरइ	वरी, वरता	संचारइ	संचारता
वरि	बरी, बरें	संझ	सांज
वरिस	वर्स	सट्ठि	साठ
वलइ	वळी, वळटा	सत्त	सात
०वल्ल	०वालो (चो)	सत्तम	सातवो
ववसाय	वेवसाय	सद्द	शब्द
वसइ	बसऽ, वसता	संत	शान्त
वहइ	व्हांवऽ, व्हांवता	संतप्पइ	संतापता
वार	वेळ	संति	शान्ती
वारवार	वारंवार	संतोस	संतोष
वावरइ	वावरता	संधाण	संदान
वावि	बाव	समप्पण	समर्पण
वाहइ	व्हरता	समप्पइ	सोंपता
विसय	वीस	समत्त	समाप्त
विक्कय	विक्री	संभवइ	संभवता
विचित्त	विचित्र	संभालइ	सांबाळटा
विच्च	बिदी	सरइ	सर ऽ, सरता
विज्जय	वैंजकी	सलाय	सळय
विज्जुल, विज्ज	वीज	सल्ल	सल्ल
विडंबण	विटंबणा	सवत्ति	सवत

अपभ्रंश	कोंकणी	अपभ्रंश	कोंकणी
ससुर	सासरो	सोसइ	सोसता, सोशी
सासय	सासणाचो,सासायेचो	सोहलय	सोहळो, मुवाळो
साहुक्कार	सावकार	सोहइ	सोबता
सिक्ख	शिकप	हउं	हांव
सिक्खवइ	शिकयता	हक्कारइ	हाकारी
सिज्ज, सेज्ज	शेज	हड्ड	हाड
सिज्झइ	शिजता	हणइ	हणी, हणटा
सिढिल	सदळ	हत्थ	हात
सिप्पि	शिपी	हत्थि	हती
सुक्क	सुको	हरहि	व्हरता
सुक्ख, सोक्ख	सूख	हल्लिय	हाल्ऽ, हाल्ता
सुत्त	सूत	हसइ	हांस ऽ, हांसता
सुन्ह	सून	हीण	हीण
सुवन्न	सोनें	होइ	होई
सेट्ठि	शेट		
सेणावइ	शेणवी, शणै	**खाजीं (खाद्यान्नां)**	
सेरउ	सैर	सलोणं	मीठ घाल्लें, खारट
सेव	सेवा	सालिभत्तं	साळी भात
सोलह	सोळा	सुस्सार मुग्गा	मूगांचें सार
सोलहम	सोळावो	घयं	घी, तूप
सोवाण	सोपण	कच्चरा	कचऱ्यो
सोवाशिणि	सवाशीण	पप्पडा	पापड

९. महाकइ पुप्फयंतविरइयउ महापुराणु

डॉ. हिरालाल जैन हो एक विद्वान भारतशास्त्री जावन गेलो. पुष्पदन्त कवीच्या महापुराण ह्या अपभ्रंश काव्याचें पयलेंच संपादन पुण्याच्या वाडिया कॉलजचे प्रोफेसर डॉ. पी. एल. वैद्य हाणी करून हातबरपाचें पुस्तक छापलें. त्या पुस्तकाचे प्रस्तावनेंत डॉ. जैन सांगतात कीं, १९१७ सालाआदी अपभ्रंश भाशेचें छापून उजवाडायल्लें पुस्तक मेळनासलें.

१९२४ सालासावन विदर्भांतल्या कारंजा गांवांत जैनांच्या ग्रंथ भांडारांतल्या हातबरपांचें संशोधन विद्वान जैन मुनी आनी विद्यापिठांच्या प्राध्यापकांनीं करूंक सुरवात केली. पुष्पदन्त ह्या महाकवीचीं तीन अपभ्रंश काव्यां ताणी उजवाडाक हाडलीं. डॉ. पी. एल. वैद्य हाणी पुष्पदन्ताचें जसहर चरियु हें काव्य संशोधून उजवाडायलें. डॉ. हिरालाल जैन हाणी पुष्पदन्ताचें णायकुमारचरियु हें काव्य संशोधून छापलें.

पुष्पदन्ताच्या महापुराणाचे दोन भाग केले. पयलो आदिपुराण. हें डॉ. वैद्यांनीं उजवाडायलें, दुसऱ्या भागाचें नांव उत्तरपुराण. ताच्या बारा संधीं (अध्याय) चें प्रकाशन जर्मनींत डॉ. आल्मडॉर्फ ह्या भारतशास्त्र्यान केलें. ताका हरिवंशपुराण अशेंय म्हणटात.

अकरावो राष्ट्रकूट सम्राट क्रिस्ताब्द ९३९ सालांत सिंहासनार बसलो. ताचे राजधानींत, मालखेडांत ताचो प्रधान भरत आसलो. भरतान पुष्पदन्त नांवाचो एक अपभ्रंश भाशेचो कवी आपल्या आश्रयाक दवल्लो. ताका जैन तिर्थकरांचें महापुराण रचूंक प्रोत्साहन दिलें. पुष्पदंत मुळचो शैव पंथी बामण. पूण त्या काळांत जैन धर्म उदरगतीक येवपाचें वातावरण जंयथंय उमळून येतालें. पुष्पदंताचेर जैन धर्माचो प्रभाव पडलो आनी ताणे ९५९ क्रिस्ताब्द सावन ९६५ सालामेरेन आदिपुराण आनी उत्तर पुराण ह्या दोन भागांनीं त्रेसट महापुरुषांचें चरित्र काव्यांत रचलें.

हाचे आदीं क्रिस्ताब्द ८५० सालासावन जिनसेन नांवाच्या जैन कवीन जैन तीर्थंकर आनी महापुरुशांचें महापुराण संस्कृत भाशेंत रचूंक घेतिल्लें. ताणे ४२ पर्वां रचतकच तो भायर पडलो. ताचो शिष्य गुणभद्र हाणे राष्ट्रकूट दुसरो कृष्ण ह्या राजाचे कारकतींत क्रिस्ताब्द ८९८ सालांत तें महापुराण संस्कृत भाशेंत पूर्ण केलें. हेंय त्रेसष्ट महापुरुशांचें चरित्र आसलें.

हीं दोनय महापुराणां दिगंबर पंथी जैनांचीं आसलीं. क्रिस्ताब्द ११७० ते ११७२ ह्या काळांत हेमचन्द्र ह्या जैन कवीन संस्कृत भाशेंत श्वेतांबर पंथी जैनांखातीर त्रेसष्ट महापुरुषांच्या चरित्रांचें महापुराण संस्कृत भाशेंत रचलें. हो हेमचंद्र अपभ्रंश भाशेचो पयलो व्याकरणकार, कवी आनी शब्दकोशकार जावन गेलो. ताणे रचिल्ल्या पद्य शब्दकोशाचें नांव देशीनाममाला. अपभ्रंश भाशेंतल्या देशी उतरांचो तो शब्दकोश आस, असो हेमचंद्राचो दावो आस. त्या कोशांत संस्कृत भाशेंतल्यान अपभ्रंश भाशेंत आइल्लींय कांय उतरां आसात.

जैन कवींमदीं क्रिस्ताच्या तिसऱ्या शेंकड्याच्या अदमासाक विमल-सूरि ह्या कवीन पउमचरियम् ह्या नांवान वाल्मिकी रामायणाची रामकथा खूबकडेन बदलून प्राकृत भाशेंत रचली. क्रिस्ताच्या धाव्या शतकांत चतुर्मुख स्वयंभू ह्या कवीन आनी ताच्या त्रिभुवन ह्या पुतान पउमचरियु ह्या नांवान अपभ्रंश भाशेंत वाल्मिकीची रामकथा खूब फेरफार करून रचली. अशे भाशेन ह्या काळांत बऱ्याच कवींनीं काव्यां रचलीं. तीं काव्यां उत्कृष्ट आसलीं म्हणून आधुनीक भारतशास्त्री तांकां ताखेतात. पूण तीं काव्यां कालिदास, भवभूति, दंडी, वाल्मिकी, व्यास बी संस्कृत कवींच्या काव्यांच्या तोलाचीं जांवक नात हें सगळ्याक मान्य करचें पडटा. प्राकृत भाशांचो अभ्यास हीं काव्यां वाचल्यावगर पूर्ण जायना.

प्रत्येक ग्रंथ खंयच्या प्रांतांत रचिल्लो आनी कोणा काळांत रचिल्लो, हें पळोवप महत्वाचें आसता. अपभ्रंश ही एकच भास. पूण कालमानान आनी प्रांतोप्रांतांत तिच्या उतरांचीं रुपां बदल्ललीं दिसतात. देशकालानुसार संस्कृत भाशेंतलें न हें अक्षर प्राकृतांत आनी अपभ्रंशांत ण ह्या अक्षरांत बदलता. कांय काळान हें ण अक्षर बदलून न जाता.

अपभ्रंश भाशेंत णवव्या-धाव्या शेंकड्यांतलो व ह्रो उच्चार अकराव्या बाराव्या शेंकड्यांत बदलून ताचो ब असो उच्चार जालो.

हे जे उच्चारांत फेरबदल जाले तांची नोंद केल्ली आमची, म्हणून ह्या बरपांत अपभ्रंश भाशेंतलीं उतरां बरयतना खंच्या पुस्तकांतल्यान ती उतरां घेतल्यांत तें नोंदलां. आनी तें पुस्तक खंयच्या शेंकड्यांत आनी कोणा प्रांतांत रचिल्लें तेंय नोंदलां. हाका लागून जायतीं उतरां आगळ्या उण्या फरकान आइल्लीं वाचप्यांक मेळटलीं. तीं मुद्दाम आसलीं तशींच नोंदल्यांत.

एकच ग्रंथ महापुराण त्रेसष्ट महापुरुषांचें चरित्र. पूण वेगवेगळ्या काळांत आनी प्रांतांत वेगवेगळ्या कवींनीं रचला. म्हणून उतरांची संहिता बदलता. अर्थ चड करून मारकोच आसता. ह्या विषयाचेर विस्तारान बरोवं येता. पूण ह्या पुस्तकांत तें बरोवप शक्य ना. पुष्पदंताचें महापुराण धाव्या-अकराव्या शेंकड्यांतली अपभ्रंश भास दाखोवन दिता. ते भाशेंतलीं उतरां कोंकणी भाशेक कितलीं लागसारचीं आसलीं तें पळोवया :

१०. पुष्पदन्ताच्या महापुराणांतलीं अपभ्रंश उतरां आनी तांचें कोंकणींत जाल्लें रुपांतर

अपभ्रंश	कोंकणी	अपभ्रंश	कोंकणी
कप्पड	कापड	चडाविय	चडयल्लो
कयर	कोयर	चंग, चंगअ	चांग
करंड	करंड	चिक्खल, चिक्खिल्ल	चिखल
करोडि	कट्टं (तकलेची कवटी)	चुक्कइ	चुकऽ, चुकता
कंसाल	कांसाळें	चोभल	चुंबळ
कुंड, कोंड	कोळंबी	छज्जइ	सजता
कुंयरि	कुंवरी (प्राकाराची)	छल्लि	साल
कोट्ट	कोट (वणत)	छंडइ	सांडी, सांडटा
खुरुप्प	खुरपें	छिवइ	शिवता
खेउं, खेव	खेंव, खेम	छिक	शिंकप
खेड	खेडें	छोडअ	सुटका
खोल्ल	खोल	जांवाय	जांवंय
गोंछ	घोंस	जूरण	झुरप
गोंदल	गोंदळ	जूरइ	झुरऽ, झुरता
घल्लइ	घालता, घाली	जेवइ	जेवी, जेवता
घाल्लिय	घाल्लें	जोइय	चोयल्लो
चक्खइ	चाखी, चाखता	जोक्खइ	जोखता, जोखी
चट्ट	च्येड	झडप्पइ	झोडी, झोडटा
चडइ	चडटा	झडप्पण	झोड

अपभ्रंश	कोंकणी	अपभ्रंश	कोंकणी
झलझलिय	झुळझुळीत	दोर	दोर
झंपड	झांकी, झांकता	पत्तल	पातळ
झंपड	झांपड	परअ	परां
झुल्लइ	झुलता, झुलऽ	पल्लट्टिअ	पालथिल्लो
झुंबुक्क	झुबको	पहुल्ल	फूल
झेन्दुअ	चेंडू	पंगुत्त	पांगरिल्लो
झेन्दुलिया	शिदळ	पंगुरइ	पांगरी
टक्कर	ठोकर	पांगुरण	पांगरूण
टेंट	टेंठ	पाहुण	पावणो
डाल	ताळी	पिच्चइ	पिकता
डेवंत	देंवतो, देंवती	पोट्ट	पोट
डोल्लइ	धोलऽ, धोलता	पोट्टलो	पोटली
ढलइ	ढळटा, ढळऽ	पोप्फली	फोपळ
ढंकइ	धांकी, धांकता	पिट्टइ	फिटऽ, फिटटा
ढंकिय	धांकिल्लो	बइसइ	बैसऽ, बैसता
ढाल्इ	ढाळी	बप्प	बाबल, बाब
ढिल्लीहूय	धील जाल्लो	बाहिरि	भायर
णिच्छट्टइ	निसटऽ, निसटटा	बुक्करइ	भोंकी
णीवइ	निवऽ, निवता	बुड्डइ	बुडऽ, बुडटा
तलप्प	थापट	बुंध	मून, मूळ
तल्ल	तळें	बोल	बोल
तंडअ	तांडो	बोल्लइ	बोलऽ, बोलता
तुप्प	तूप	भउंहा	भुवय
तोंड	तोंड	भम्म	भामां
थरहरण	थरथरप	भल्ल	भलो
थव	थवो	भंडइ	भांडऽ, भांडटा
थिप्पिर	थिबकप	भिडिअ	भिडिल्लो
थेंभ	थेंब, थेंबो	भुक्कइ	भोंकी
दल्वट्टइ	दळवटटा	भोल	भोळो
दडत्ति	धडांयच कर्न	मड्ड	माड
दलवट्टिअ	दळवटिल्लो	माहुंडल	मांडूल
दाढा	दाड	मेरा	मेर
दीवड	दिवड	मेलअ	मेळो
वड्ड	व्हड	मेंढअ	मेंढा

अपभ्रंश	कोंकणी	अपभ्रंश	कोंकणी
मोक्कल्लिय	मेकळो केल्लो	वद्दल	वादळ
मोड्डिय	मोडिल्लो	विट्टल	विटाळ
रडि	रडें	सलसलइ	सळमळऽ, सळसळटा
रहट्ट	न्हाट, राट	साडी	साडी
रहल्लि	ल्हार	सिप्पि	शिपी
रंगइ	रांगता, रांग	सेंभ	शेंबूड
रंजण	रांजण	सोण्णार	सोनार
रंडिय	रांडाव	हट्ट	हाट
रुंद	रुंद	हल्लइ	हलऽ, हलता
रुंदिम	रुंदी	कुडव	कुडव
रेल्ल	रेलप	महाघर, म्हानघर	मांगर
लल्ल	लुडबो	मरहट्ठिया	मराठी (स्त्री)
लीह	रेग	वाविउ	बांयों
लुक्क	लिपिल्लो	मिरिवत्त	शिरवंत

११. महापुराणांतल्या उताऱ्यांचें कोंकणी भाशांतर

(१) सारमेउ छणयंदहु भुक्कउ।	कुत्रो चंद्रिमाचेर भोंकूं.
(२) तं मणुयत्तणु मसाणहु जाउ।	तें मनीसपण मसणांत वचूं.
(३) पासुलिया तुलाहिं।	फांसळयांच्या (बरी) तुळयांनीं (पाटयो)
(४) जो बलवंतु चोरू सो राणउ।	जो बळवान चोर (तो) राय (गणो) जाता.
(५) होमि दियंबरो।	हांव दिगंबर (जैन) जातलों.
(६) सहवाहु ओसहु णत्थि।	मबावाक वखद नासता.
(७) हउं जित्तउ. पइं तुहु सइ खंविउ।	तुवें म्हाका जिखलो. तुवें म्हाका क्षमा केली.
(८) विरोलिए पाणिए घिउ होइ किं?	चाळिल्ल्या पाणयाचें घी जाता? कितें?
(९) लाहु चिंततहो जंतहो, मूलु वि जाइ।	लाब चिंतितल्या जिवाचें मूळच ना जाता.
(१०) दुक्खइं जिम अणइच्छियइं होंति।	दुक्खां जशीं अनिच्छेन होतत!
(११) तिह सोक्खइं सहसा परिणवंति।	तशीं सुखांय सहमा (नकळत) परिणमतात (सोंपतात).
(१२) अहो दूरि हुअ चन्दहो जोण्ह किं मइलज्जइ?	अहो, दूर आशिल्ल्या चंद्राचें चांदनें कितें म्हेळटा?
(१३) जहा जेण दत्तं तहा तेण पत्तं।	जशें जाणे दिलें, तशें ताका पावलें.

(१४) सुपायत्रवा कोद्दवा जत्त माली,	माळी जेथंय कोदवो उपता आसत.
(१५) कहं सो नरो पावए तत्थ साली ?	तेथंय त्या नराक साळी कशो पावतीत ?

१२. पुष्पदंताच्या हरिवंस पुराणांतल्या सिद्धार्थ राजाचें वर्णन

बहु धणु, गुणु, बहु सिय जुत्तउ ।	भोव धन, भोव गुण, भोव श्रियेन युक्त.
तहि णिवसइ जिण कमलव्व रुत्तउ ।	ताचे थंय जणु कमळांचो ऋतू राविल्लो.
जिणच्च पसाहिय तह णर णारिउ ।	ताचे थंय नित्य नरनारी शिणगारिल्ले आसताले.

१३. मार्कंडेय कवीन्द्राचें प्राकृतसर्वस्वम् व्याकरण

ओरिसा प्रांतांत मोळाव्या शतकांत मार्कंडेय कवीन्द्र हचा कवी आनी व्याकरण-कारान 'प्राकृतसर्वस्वम्' हें सगल्या प्राकृत भासांचें व्याकरण रचलें. ताणेच दशग्रीववध हें खंडकाव्य आनी विलासवति हें सट्टक रचलीं. ताणे १५६० ते १५६६ इसवी सनांत रचिल्ल्या प्राकृतसर्वस्वम् हचा व्याकरणांत अपभ्रंश हे प्राकृत भाशेचें व्याकरण रचलें. ताच्या काळांत प्राकृत भासो उलोवपांत नामल्यो. पूण प्राकृत भासांतलें पोन्नें साहित्य वाचून कवी आनी व्याकरणकार प्राकृत भासांत काव्यां, सट्टकां आनी व्याकरणां रचताले. पुरुषोत्तम, रामशर्मा, क्रमदीश्वर, रामतर्कवागीश आनी मार्कंडेय कवीन्द्र हे सगले कवी आनी व्याकरणकार हेमचंद्रा उपरांत जावन गेले.

मार्कण्डेयाच्या प्राकृतसर्वस्वांत मुखार दिल्लीं प्राकृत उतरां अपभ्रंश आनी मागधी भासांतल्यान कोंकणीत आनी मराठींत रुपांतरीत जाल्यांत : अपभ्रंशा वेगळ्या उतरांची भास कंसांत संक्षेपान दिल्या.

अपभ्रंश / मागधी	कोंकणी	मराठी
आअग्सि (मा)	आरसो, हारसो	आरसा
आर्ण्हि	हाणीं	यांहीं, यांनीं
आणेइ	आणी, हाडी (रितीभूत) आणटा, हाडटा	आणी, आणतो
उक्केरो (मा)	उकरड, उकड्ड	उकिरडा
उघडेइ (मा)	उगडी, उगडी (रि.भूत) उगडटा	उघडी, उघडतो
उच्छू (मा)	ऊंस, उशि (कांडो)	ऊंस
उज्जू (मा)	उजू	उजू
उट्टो (मा)	उंट	उंट
उट्ठिअं	उठिल्लें	उठलेलें
उट्ठिअउ, उट्ठिओ	उठलो	उठला

अपभ्रंश / मागधी	कोंकणी	मराठी
उट्ठेदि	उठऽ, उठटा	उठे, उठतो
उड्डिज्जइ	उडटा, उडऽ	उडे, उडतो
उत्थिदो	उठिल्लो	उठलेला
उँबरो	उंबरो, हुमरां	उंबरा, उंबरठा
उम्हा	हूम	– – –
उल्लट्टइ	उलट्टा	उलटतो
उल्लुअं	लुंविल्लें	लुवलेलें
उल्लुवइ	लुंवी (रि.भूत) लुंवता	लुंवी (री.भूत) लुंवतो.
उवरि	वयरि, वयर	वरि, वर
उव्वरिय	उरिल्लो	उरलेला
उव्विज्जइ	वाजेता	उद्विग्न(सं) होतो
उस्सासो (मा)	उसासो	उसासा
एआरिसो	अॅसॉ, अइसॉ	असा, ऐसा
ऍकल्लो, ऍक्कोल्लो	अॅकलॉ	एकला
ओक्खलो	उखळ	उखळ
ओढणं	ओडणी	ओढणी
ओल्लं	ओलें, वलें	ओलं, ओलें
ओप्पिअं	ओपिल्लें	ओपलेलें
ओसढं	ओखद, वखद	ओखद
ओसरइ	ओसरऽ (रि.भू.) ओसरता	ओसरे, ओसरतो
कइ	कांय	काही
कइआ	कंज, केवां	केव्हां
कट्टइ (मा)	कातरी, कातरता	कातरी, कातरतो
कड्ढइ (मा)	काडी, काडटा	काढी, काढतो
कड्ढूण	काडून	काढून
कढइ	कडयी, कडयता	कढवतो, कढवी
कणिआरो, कण्णआरो (शौ)	कणेर	कण्हेर
कहंतिहु	खंयथावन	कुठून, कोठून
कत्थ	खडे, खथंय	कुठें, कोठें
करइ, करेदि	करी (रितीभूत), करता	करी (रितीभूत) करतो
काऊण	करून	करून
किसरो	किसर	कुसर, कुसळ
कुच्छी	कूस	कूस
कुंभारो	कुंबार, कुमार	कुंभार

अपभ्रंश / मागधी, शौ.	कोकणी	मराठी
केत्तिअं	कितलें	किती
कंधो (शौ) खन्धो (मा)	खांदो	खांदा
करइ (मा)	करी, करता	करी, करतो
करेइ (मा)	करयता	करवी, करवतो
केरो	०घेरचो, ०गेलो, ०चो, ०जो	०कडचा, ०कडील
कुमरो (माहाराष्ट्री)	कुंवर	कुमार (सं)
कोद्दालो (मा)	कुदळ	कुदळ
कुम्हंडो, कोइंडो (मा)	कुंबाळो	कोहळा
खणो (मा)	खीण	क्षण (सं)
खंभो (शौ)	खांबॉ	खांब
खंड् (शौ)	खांडें	खड्ग (सं)
खउरइ	खवळऽ, खवळटा	खवळे, खवळतो
खल्लिओ (शौ)	खळ्ळो	(नि)खळला
खीरं (शौ)	खीर	खीर
खाइ (भा)	खाय, खाता	खाई, खातो
खुज्जा	खुजॉ, खुजट	खुजा, खुजट
गद्दहो	गाडव	गाढव
गाइ, गाअइ	गाय, गाता, गायता	गाई, गातो
गद्ध, गिद्धो (माहाराष्ट्री)	गीद	गिधाड
गुणिल्लो (शौ)	गुणिलो, गुणुलो	— — —
गुंथइ (मा)	गुथी (रितीभूत), गुथना	गुथी (रीतिभूत) गुंथतो
घम्मो (शौ)	घाम	घाम
घरं (शौ)	घर	घर
घेउआण, घेऊण (शौ)	घेवन	घेऊन
घेउं (मा)	घेवं, घेवंक	घेतां
घोट्टइ (मा)	घोंटटा, घोंटी (रीतीभूत)	घोंटी, घोंटतो
चुक्क	चुकप	चुकणे
चुक्कं	चुकिल्लें	चुकलेलें
चड	चडप	चढणे
चाहसि	जाय आसा	चाहसी
चोप्पड	चोपडप	चोपडणें
छह (शौ)	स	सहा
छड्ड	सोडप	सोडणें
छड्डइ	सोडी, सोडटा	सोडी, सोडतो

अपभ्रंश / मागधी, शौ.	कोंकणी	मराठी
छाओ (शौ)	छावॉ	छावा
छिव्	शिवप (आफडप)	शिवणे
छिदइ (मा)	शिनता, शिनी (रितीभूत)	छेदी, छेदतो
छेत्तं (शौ)	शेत	शेत
जग्ग	जागप	जागणे
जइआ (शौ)	जॅवां, जॅन्ना	जेव्हां
जउं जउं मग्गासि, तउं देमि	जें जें मागशी, तें दियन	जे जें मागसी, तें देईन
जत्थ	जंयसून	जेथून
जंभाअइ	जांबय दिता	जांभई देतो
जा	जावप, (घडप, जल्मप)	– – –
जउं	जें	जें
जाइ, जाअइ	जाय, जाता (वता)	जाई, जातो
जाणइ (मा)	जाणऽ, जाणटा	जाणे, जाणतो
जिव्वइ (मा)	जियेता	जगतो
जिब्भा (शौ)	जीब	जीभ
जिम, जेम (मा)	जेवप	जेवणे
जुअली (शौ)	जुंवळ	जुळें
जुआणो (शौ)	जुवान	जवान
जुप्प	जुंपप, जोतप	जुंपणें, जोतणे
जुज्झइ (मा)	झुजऽ, झुजता	झुंजे, झुंजतो
जुज्झं (शौ)	झूज	झुंज
जुण्णं (मा)	जुनें	जुनें
जेमइ (मा)	जेवी, जेवता	जेवी, जेवतो
जोवइ (मा)	चोयी, चोयता	– –
जोव्वणं (शौ)	जुवानी	जवानी
झड	झडप	झडणे
झर (मा)	झरप, व्हांवप	झरणें
झरइ (मा)	झरऽ, झरता	झरे, झरतो
झिज्झइ (मा)	झिजऽ, झिजता	झिजे, झिजतो
ठवइ (मा)	थेयी, थेयता	ठेवी, ठेवतो
ठिउ	थांबलो	ठेला, थांबला
डगमग	डगमगपी (अस्थीर)	डगमगणारा
डर	डरप	डरणे
डंडो (शौ)	दांडो	दांडा

अपभ्रंश / मागधी	कोंकणी	मराठी
डोलेइ	धोलऽ, धोलता	डोले, डोलतो
ढण्ढुल्ल, ढण्ढोल (मा)	धुंडाळप	धुंडाळणे
णई	न्हंय	नदी
णच्चिरी (मा)	नाचरी	नाचरी
णेइ	नेय (व्हरऽ)	नेई, नेतो
तलावो	तलाव	तलाव
तिणा (मा)	तेणे, ताणे	तेणे, त्याने
तीसा (मा)	तीस (३०)	तीस (३०)
तुग, तुङ्, तो	तू	तूं
तेण्णि	तेंगॅ, तेंचे, तांचे	त्यांचे
थम्भिज्जइ	थांबऽ, थांबता	थांबे, थांबतो
दक्खव	दाखबप	दाखवणे
दॅक्ख (अकर्मक)	दॅखप (अकर्मक)	—
देक्खइ	दॅखऽ, दिसऽ (अकर्मक)	—
धुव	धुवप	धुणे
धूआ	धूव, धुवडी	दुहिता (सं)
पज्झर	पाझरप	पाझरणे
पअल्लइ, पसरइ	पातळऽ, पसरऽ, पातळटा, पसरता	पातळे, पसरे पातळतो, पसरतो
पाउसो (मा)	पावस	पाऊस
पाउस	पावस	पाऊस
पट्ठव	पाठवप	पाठवणे
पाडिवआ	पाडवो	पाडवा
पडइ (मा)	पडऽ, पडटा	पडे, पडतो
पल्लत्थो (मा)	पालथो	पालथा
पिज्ज	पियेवप	पिणे
पुलइ, पुलअइ, पुलोअइ	पळयी पळयता, पळेता	—
पेट्ठं (माहा.)	पीठ	पीठ
पुलअ	पळोवप	—
फणसो	पणस	फणस
फिट्ट	फिटप	फिटणे
फुट्ट	फुटप	फुटणे
बइल्लो	बैल	बैल
बहिरो (माहा)	भयरो	बहिरा

अपभ्रंश (मागधी)	कोंकणी	मराठी
बुक्क, भुक्क	भोंकप	भुंकणे
बीह	भियेवप	भिणे
बुड्डइ (मा)	बुडऽ, बुडटा	बुडे, बुडतो
बॉल्ल	बॉलप, वॉलप, उलवप	बोलणें
पलोट्टइ	पालटऽ, परतऽ, परतता	पालटे, परते, पालटतो, परततो
भणइ (मा)	म्हणऽ, म्हणटा	म्हणे, म्हणतो
भमड	भोंवप	भ्रमण करणें
भमडइ, भमाडइ	भोंवडाय, भोंवडायता	भोवंडे, भवंडितो
भुल्ल	भुलप	भुलणें
मड्ड	माडवप	—
भेत्तूण (मा)	भेतून	भेदून
मल	मळप	मळणे
राउ	राव	राव
लॉट्ट	लॉळप	लोळणे
वच्चइ (मा)	वचऽ, वता	वचे
वज्ज	वाजेवप	—
वडवड	बडबडप	बडबडणे
वलग्ग	वळगप	वोळगणे
विअट्ट	वटवटप	वटवट करणे
विक्क	विकप (अकर्मक)	विकणें (विकलें जाणे)
वड्ढइ	वाढऽ, वाडटा	वाढे, वाढतो
हणइ	हणी, हणटा	हणी, हणतो
हन्तूण	हणून	हणून
हरडई	हरडी	हरडी
हलद्दा, हलद्दी, हलिद्दा	हळद	हळद
हलिद्दॉ	हळडुवॉ	—
हलुअं, लहुअं	हळू, ल्हुवॉन	हळू
हवइ, हुवइ	होइ, हौता	होई, होतो
हस्सइ	हांसऽ, हांसता	हसे, हांसतो
हसिउ	हंसलो	हसला
हसिरो	हांसरो, हसरो	हसरा, हांसरा
हीणो	हीण	हीन
हुवइ	होई, हौता	होई, होतो

१४. अपभ्रंश उतरांचें कोंकणींत आनी मराठींत रुपांतर

क्रिस्ती शकाच्या सव्वा शेंकडचासावन अकराव्या-बाराव्या शेंकडचामेरेन अपभ्रंश भास भारतभरचीं देशभास जाली. गोदावरीचे दक्षिणेक मात लोक ती भास उलयनासले. अकराव्या-बाराव्या शेंकडचांत अपभ्रंशांतल्यान आधुनीक भारतीय भासो आकाराक आयल्यो. अपभ्रंशाचे दक्षीण-पश्चीम मोडींतल्यान गुजराथी, कोंकणी, मराठी भासो साकारल्यो. अपभ्रंशांतल्यान व्युत्पादिल्ल्या कोंकणी आनी मराठी उतरांची याद मुखार दिल्या :

अपभ्रंश	कोंकणी	मराठी
अइसो	ऐसो, अॅसो, असो	ऐसा, असा
अग्गलउ	आगळो	आगळा
अग्गिट्ठउ	आगिटें (१५६७), आगटें	आगटी
अङ्गारो	आंगारो	अंगारा
अङ्गुलिउ	आंगळी (१५६७), आंगूळ	अंगूळ
अचिन्तिअ	अचिंतो, अचिंत्य	अचिंत्य
अच्छरिअं	अचर्यें (१५६७)	अचर्य
अज्ज वि	आजुनय, अद्याप	अद्यापि
अज्जो	आजो	आजा
अज्जु	आज	आज
अट्ट	आटप	आटणें
अन्त्रडी	आंतडी, आंतकडी	आंतडें
अवहउं	व्हेल्लें	वाहिलेलें
आओ	आयलो	आला
आढवीअइ	आडायता	आरंभतो, अडवतो
आणहि, आहरइ	आणी, हाडी, हाडटा	आणी, आणतो
आणिअं, आहउं	आणिल्लें, हाडिल्लें	आणलें, आणलेलें.
पावइ	पावऽ	पावे, पावतो.
आयहिं	हीं	हीं
आयहो	ह्या, हाच्या	या, याच्या
आएण	हाणे	याने
उक्खुड	उखडप	उखडणें
आस	आस्त	आशा, आस
उल्लुहइ	हुळझवऽ, हुळझवता	— —
एइ	येय, येता	येई, येतो
एन्तु	येतो (संकेतार्थ)	येता (संकेतार्थ)

अपभ्रंश	कोंकणी	मराठी
ऊसलइ	उमळऽ उमळटा	उसळे, उसळतो
इअरु	इतर, हेर	इतर, येर
इअराइँ	हेरां	इतरें
इत्थ	अथंय	येथें
इह	हंय	इथें
उग्गइ	उगडऽ, उगडटा	उघडी, उघडतो
उज्जुअ	उजवो, उजू	उजू, उजवा
उट्ठ-बईस	उठ-बइस, उठबस	ऊठबस
उत्तरइं	तरती, उतरतात, तरतात	तरती, उतरतात
उल्लं	वलें	ओलें
उल्लेइ	ओलाय, ओलायता	ओलावे, ओलावतो
उवहरइ	व्हरऽ, व्हरता, उबारी	वाहातो, उभारी
ऍक्क	ऍक (१)	एक
एत्तुलो	इतलो	एतुला (१२९०)
एहो	हो	हा
कइसो	कैसो, कसो	कैसा, कसा
कड्ढ	काडप	काढणे
कडु	कोडू	कडू
कणिआरो, काणीआरो	कणेर	कण्हेर
करइ	करी, करता	करी, करतो
हउँ काइँ करउँ	हांव किदें करूं ?	मी काय करूं ?
जहिं	जंय	जेथें
कहिं	खंय	कुठें
काइं दॅक्खइ न	कांय दॅखना (दिसना)	कांहीं न देखे (दिसे)
केवँ, किवँ	केवीं, कॅहॉं	केवीं, कसा
किह	कॅहॉं, कसो	कसा
तेवँ	तेवीं	तेवीं
मज्झु मणु (पु)	म्हजें मन (न)	माझें मन (न)
जिवँ जिवँ	जंव जंव	जों जों, जंव जंव
कलंम्बो, कयंबु	कळंब	कदम्ब (सं).
कलयलो	कळकळ	कलकलाट
कुडीर	कूड (खोंप)	कुटी, कुटीर
खम्भो	खांबो	खांब
खुट्ट, खुड	खुडप	खुडणें

अपभ्रंश	कोंकणी	मराठी
खड्ड	खेळप	खेळणे
घुसल	घुसळप	घुसळणे
घोट्ट	घोंटप	घोट घेणें
चलइ	चलता, चलऽ	चालतो, चाले
जइसो	जैंसो, जसो	जंसा, जसा
जीवइ	जियेता	—
जुअलु	जुवळ	जुळें
जेत्तुलो	जितलो	जेतुला
जेवड्डु	जेदो	जेवढा
जो	जो	जो
जं	जॅन्ना, जॅवां	जेव्हां
झुम्पडा	झोंपडी	झोपडी
ठवइ	ठेयता, थेई	ठेवतो, ठेवी
ठाउ	ठाव	ठाव
ठाणु	ठाण, ठाणें	ठाणे
ढक्कइ	धांकी, धांकता	झांकी, झांकतो
ण्हाइ	न्हाय, न्हाता	न्हाई, न्हातो
ण्हाणु	न्हाण	नहाण
ण्हाविओ	न्हावी	न्हावी
तइआ	तॅवां, तंय	तेव्हां
तइसो	तैंसो, तसो	तैंसा, तसा
तडत्ति	तटकरून, तटकन	ताडकन
तण	तण	गवत
तुम्हारिसो	तुमासारको	तुम्हासारखा
तुम, तुम्ह	तुमी	तुम्ही
तेत्तिओ	तितलो	तेतुला
तोण्डं	तोंड	तोंड
तेत्तीसा	तेत्तीस	तेहतीस
तेत्थु	तेथंय, थंय	तेथें
तेम्व, तेवँ	तेवीं	तेवीं
तँल्ल	तँल	तेल
तेवडु	तेवडों, तॅदों	तेवढा
तेहइ	तसो, तॅहें, तॅहॉं	तसा
तोडइ	तोडी, तोडटा	तोडी, तोडतो

अपभ्रंश	कोंकणी	मराठी
गण्ठ	गांठप, गांठावप	गांठ मारणे
गेण्ह	घेवप	घेणे
थण	थान	स्तन, थान
थलि	थळ	स्थळ (सं)
दइउ, दइवं	दैव	दैव
दक्खवइ	दाखयी, दाखयता	दाखवतो
दडवड	धडाधड (रोखडोच)	धडाधड, लगेच
दण्डो	दांडो	दांडा
दसारो (माहा.)	दसरो	दसरा
दिट्ठउ, दिट्ठो, दिट्ठु	दिसलो	दिसला
दिट्ठउँ	दिसलें	दिसलं
दिहअडा	दिसावडे	दिवस (अनेक)
दूसरह	दुसरो	दुसरा
दोहलो	दुवाळो	डोहळा
धवलु	धवो	धवल (सं)
धुवइ	धुयी, धुयता	धुई, धुतो
धूआ	धूव	दुहिता (सं)
धूलडिआ	धुळेट, धुळवट	धुळवट
नइ	न्हंय	नदी (सं)
नग्गो	नागडो	नागवा
नच्चइ	नाचऽ, नाचता	नाचे, नाचतो
नाहिं (सं. न हि)	ना, न्हय	नाही
निग्गउ	निघलो	निघाला
निद्द	न्हीद	नीज
निल्लज्ज	निलाजरो	निलाजरा
पक्क	पिको, पिकिल्लो	पिका, पिकलेला
पङ्गुरणं (मा)	पांगरूण	पांघरूण
पञ्चावण्णा	पंचावन	पंचावन्न
पट्टण	पाटण	पाटण
पडइ	पडऽ, पडटा	पडे, पडतो
पण्णइं	पानां	पानें
पण्णरह (मा)	पंदरा	पंधरा
पण्णासा	पन्नास	पन्नास
पडइ	पडऽ, पडटा	पडे, पडतो

अपभ्रंश	कोंकणी	मराठी
पत्थरो	फातर	पाथर
पल्लत्थो (मा)	पालथो	पालथा
पल्लव	पालो	पाला
पिअइ	पिये, पियेता	पितो
पाओ (मा)	पावों, पांय	पाय
पावइ	पावता, पावऽ	पावे, पावतो
पिक्कं (मा)	पिको	पिका
पुत्ति	पुते (संबोधन)	पुत्री
पुरिल्लं	पुविल्लें	पूर्वीचें
पुलएइ	पळऽइ	——
पुसई (मा)	पुशी, पुसता	पुसते, पुसे
पूसइ	पोशी, पोसता	पोसतो
पॅज्जा (मा)	पॅज	पेज
पोप्फलं	फॉपळ	पोफळ
बइल्ल	बैल	बैल
बप्पीकी	बापायवशीन	बापाच्या बाजूने
बप्पुडा	बापडो, बाबडो	बापडा
बम्हणो	बामण	बामण
बलया (मा)	बळार	बगळा
बलि	बळी, बळवान	बळी, बळवान
बलु	बळ	बळ
बहि	भायर	बाहेर
बहिणी	भयणी (संबोधन)	बहिणी
बहिणुए	भयणुले (संबोधन)	बहिणी
बहिरो (मा)	भयरो	बहिरा
बालो	बाळो, बाळक	बाळ
बाहिरं (मा)	भायर	बाहेर
बीहइ	भिये, भियेता	भितो
बुक्कइ	भोंकऽ, भोंकता	भुंके, भुंकतो
बुड्डइ	बुडऽ, बुडटा	बुडे, बुडतो
बॉज्जइ	भुजऽ, भुजता	बुजे, बुजतो
बॉल्लइ	बोलऽ, बॉलता	बोलतो
बॉल्लणउ	बॉलणॉ, बॉलतॉ	बोलणारा
भइणी (मा)	भयण	बहीण

अपभ्रंश	कोंकणी	मराठी
भइरवो	भयरो (भैरव देवाचो)	बहिरोबा
भगवती	भगवत	भगवती
भण्डय	भंड, भोंदू	भोंदू
भण	म्हण (आज्ञार्थ)	म्हण (आज्ञार्थ)
भणइ	म्हणऽ, म्हणटा	म्हणे, म्हणतो
भमरु	भोंवरो	भोंवरा
भमर	भोंवऱ्या (संबोधन)	भ्रमरा
भमरो (मा)	भोंवरो	भोंवरा
भल्ला	भलो	भला
भाउओ	भावालो, भावावशीनचो	भावाकडचा
भवँरु	भोंवरो	भोंवरा
भायणं (मा)	भाण	भांडे
होन्ति	होतत	होतात
भेत्तुआण (मा)	भेतून	भेदून
होऊण	होवन	होऊन
मइँ	मियाँ	म्यां, मी
मज्झु	म्हजो	माझा
तुज्झु	तुजो	तुझा
मइलं	म्हेळें	मळलेले
मउअं (मा)	मोव	मऊ
मऊरो (मा)	मोर	मोर
मंसुल्लो (मा)	मिशियाळो	मिशीवाला
मक्कड्ड	माकड	माकड
मग्गइ	मागऽ, मागता	मागे, मागतो
मग्गू	मागो, माग, मारग	मार्ग, माग
मग्गहु	मागा, मागात (आज्ञार्थ)	मागा (आज्ञार्थ)
मक्खइ	माखी, माखता	माखे, माखतो
मच्चइ	मातता	मातलो
मञ्जरो, मञ्जारो	माजर	मांजर
मट्टिआ	माती	माती
मडयं	मडें	मढें
मणु	मन	मन
मणुअत्तं (मा)	माणूसपण	माणूसपण
मणूसो	माणूस	माणूस

अपभ्रंश	कोंकणी	मराठी
मरहट्ठो	मराठो	मराठा
मरहट्ठं	मराठण	महाराष्ट्र (सं)
मसणं, मसाणं (मा)	मसण	मसण
मस्सू (मा)	मिशयो	मिशा
महु	म्होंव	मध
महमहइ	घमघमऽ	--
माउच्छा, माउसिआ	मावशी	मावशी
माउलुङ्ग	मावळींग	महाळुंग
मिलइ	मेळऽ	मिळे, मिळतो
मारणउ	मारणो	मारणारा
मीसालिअं	मिसळिल्लें	मिसळलेलें
मुग्गडा	मूग	मूग
मुट्ठी (मा)	मूठ	मूठ
मुहुल्लं	म्होवाळें, मुखवटो	मुखवटा
मोग्गरो	मोगरो	मोगरा
मोडन्ति	मोडटात, मोडटी	मोडिती, मोडतात
मॉल्लं	मॉल	मोल
रत्तो (मा)	रातो	राता
राउलं	राऊळ	राऊळ
राय	राय	राजा
रुच्चइ	रुचऽ, रुचता	रुचे, रुचतो
रिणं (मा)	रीण	ऋण
रुक्ख	रूख	वृक्ष (सं)
लग्गा	लागले	लागले
लच्छि	लक्शीम	लक्ष्मी
लट्ठी	लाठी	लाठी
लिम्बडइ	लिंबिणीर	लिंबोणीवर
लिम्बो	निंबू, लिंबू	लिंबू
लिहिआ	लियल्या	लिहिली
लेखडउ	लेख	लेख
वच्चइ (मा)	वचऽ, वयता	वचे
वज्जइ	वाजयी, वाजयता	वाजवतो, वाजवी
वज्जणउ	वाजयणो, वाजवपी	वाजवणारा
वड्डप्पणु	व्हडपण	मोठेपणा

अपभ्रंश	कोंकणी	मराठी
वम्मिओ (मा)	वळंबो, रोयण	वारूळ
वक्खाणं (मा)	वाखाणणी, व्याख्यान	वाखाणणें, व्याख्यान
वग्घो (मा)	वाग	वाघ
वङ्की	वांकडी	वांकडी
वङ्का	वांकडे	वांकडे
वङ्कुडउ	वांकडो	वांकडा
वच्चइ (मा)	वचऽ, वता, वयता	वचे, वचतो
वज्जइ	वाजऽ, वाजता	वाजे, वाजतो
वञ्जदि (मागधी)	वयती (रि. भू.)	वचती
वड्डउं	[illegible]	वाढ
वाऊ (मा)	वाव, वारो	वाव, वारा
वाणिअ (मा)	वाणी	वाणी
वावरेइ	वाबरऽ, वावुरता	वावरे, वावरतो
वाहरइ	व्हरऽ, व्हरता	वहातो
विअणा (मा)	वेण, वेदना	वेदना
वि (मा. शौ. माहा. अप.)	य (निश्चितार्थक अव्यय)	हि (अवधारणावोधक अव्यय)
विकिणइ, विक्केइ	विकी, विकता	विकी, विकतो
विञ्चि	बिदी (वाट)	बिदी (बाट)
विज्जु (माहा. माग. अप.)	वीज	वीज
विज्जुला (मा)	विजुलता	विद्युल्लता (सं.)
विञ्चुओ	विंचू	विंचू
विट्टालु	विटाळ	विटाळ
विणु	वीण	विना
वीण	विणा	वीणा
वीसरइ	विसरऽ, विसरता	विसरे, विसरतो
वॅग्गला	वॅगळॅ	वेगळे
वेञ्चइ	वेंची, वेंचता (खर्चिता)	वेंची, वेंचतो
वेज्जो	वैज	वैद्य (सं)
वेण्टं (मा)	देंठ	देंठ
वेल्ली (मा)	बेल, वाल	वेल
वोल्ल	उलयी	बोले
सोभति	सोबता	शोभतो
सउणो	सवणो, सवणें	सवणा

अपभ्रंश	कोंकणी	मराठी
सउणाहं	सवण्यां, सवण्यांचो	सुकण्यांचा
सक्कं (मा)	(हांव) सकतां, शकतां	(मी) शकतों
संकडु	सांकडें	सांकडें
संकलं (मा)	सांकळ	सांखळी
संघइ	सांगऽ, सांगता	सांगे, सांगतो
संझा (मा)	सांज	सांज
सत्तरी (मा)	सत्तर	सत्तर
सत्तावीसा	सत्तावीस	सत्तावीस
संथार	शेंदरी, हांतरी	हातरी
सडइ	सडऽ, सडटा	सडे, सडतो
सवधु	सपूत	शपथ
समुहं (मा), संमुहं	सामखार	समोर
समा (मा)	समा	सम
सरइ	सरऽ, सरता	सरे, सरतो
सामन्नु	समान (ल्हानसमान)	सामान्य
सारिक्खु	सारको	सारखा
सारवइ	सारइ, सारयता	सारवी, सारवतो
सिङ्गं	शींग, शीङ्	शिंग
सिढिलो	सदळ, सैल	सढळ, सैल
सिप्पइ, सिम्पइ	शिंपऽ, शिंपता	शिंपे, शिंपतो
सिप्पी	शिपी	शिंपली
सिम्भो	शेंबूड	शेंबूड
सिव्वइ	शिंवऽ, शिवता	शिवी, शिवतो
सीसं	शींस	शीर्ष (सं)
सुक्कं	सुकें	सुकें
सुक्कहिं	सुकतात	सुकतात
सुक्खु	सूख	सूख
सुणउ, सुणओ	सुणो	श्वान (सं) सुणा
सुण्डो	सोंड	सोंड
सुण्हा	सून	सून
सीअरो, सीहरो	शिंवर	शिंतोडा
सुत्तं	सूत	सूत
खलिओ	खळिल्लो	खळलेला
पट्ठवइ	पाठई, पाठयता	पाठवी

अपभ्रंश	कोंकणी	मराठी
उट्ठइ	उठऽ, उठी	उठे, उठतो
उट्ठिओ	उठिल्लो	उठलेला
पट्ठविओ	पाठयलों	पाठविला
फुट्टइ	फुटऽ, फुटटा	फुटे, फुटतो
फुडइ	फोडी, फोडटा	फोडी, फोडतो
फोडन्ति, फोडेन्ति	फोडटात, फोट्टी	फोडतात, फोडती
फुट्टि	फुट्टात, फुट्टी	फुटती, फुटतात
हउं	हांव	—
हञ्जे	हयगो, आगो	अग्गो, अगो, अग
हत्थडा	हातोडो	हातोडा
सारिक्खं	सारकेपण	सारखेपणा
हत्थि	हती	हत्ती
हत्थो, हत्थु	हात	हात
हत्थें	हातीं, हातान	हस्तें, हातानें
हत्थहिं	हातीं, हातांत	हातीं, हातांत
हं (मा)	हांव	मी
हरइ	हरी, हरता	हरी, हरतो

१५. हेमचंद्राचें साहित्य

हेमचंद्र हो अपभ्रंश भाशेचो मुखेल व्याकरणकार म्हणपाचें फाटीं सांगलांच, हेमचंद्राचे आदीं जावन गेल्ले व्याकरणकार भोवन भोवन पाणिनीच्या संस्क्रत भाशेच्या अष्टाध्यायी ह्या व्याकरणाचेर टिका बरयताले. हेमचंद्रान आपल्या सिद्ध-हेम-शब्दानुशासन ह्या व्याकरणग्रंथांत पयल्या सात अध्यायांत पाणिनीच्या संस्क्रत व्याकरणाचेर टिका बरयली आनी आठव्या अध्यायांत माहाराष्ट्री, शौरसेनी, मागधी, अर्धमागधी, पैशाची, पैशाची-चूलिका आनी अपभ्रंश ह्या सात प्राक्रत भासांचें व्याकरण रचलें. आठव्या अध्यायाच्या चवथ्या पादांत ३२९ सुत्रासावन ४४८ सुत्रामेरेन १२० सुत्रांत ताणें अपभ्रंश भाशेचें व्याकरण रचलें. म्हळयार अपभ्रंश भाशेचेर संस्क्रत, माहाराष्ट्री, शौरसेनी, मागधी भासांच्या पडिल्ल्या प्रभावाची नोंद १२० सुत्रांत केली आनी पुस्कळ उदाहरणां दिलीं.

हेमचंद्र हो चतुरस्त्र कवी, व्याकरणकार आनी ग्रंथकर्तो जावन गेलो. ताचें साहित्य वेगवेगळ्या विषयांतलें आसा : (१) सिद्ध-हेम-शब्दानुशासन (व्याकरण), (२) लिंगानुशासन (व्याकरण), (३) संस्क्रत द्व्याश्रय (काव्य), (४) प्राक्रत द्व्याश्रय वा कुमारपाल चरित (काव्य), (५) काव्यानुशासन (अलंकारशास्त्र), (६) छन्दोऽनुशासन (छन्दशास्त्र), (७) अभिधान चिन्तामणि (कोश), (८) अनेकार्थसंग्रह (कोश),

(९) निघंटु शेष (वैद्यक कोश), (१०) प्रमाणमीमांसा (न्यायशास्त्र), (११) योग-शास्त्र, (१२) त्रिषष्टिशलाका-पुरुष-चरित्र (पुराण), आनी (१३) देशीनाममाला हे संस्कृत, प्राकृत आनी अपभ्रंश भासांतलें ग्रंथ रचले.

१६. देशी नाममाला

अपभ्रंश भाशेच्या व्याकरणाचे नेम बरे भाशेन समजुंचे म्हणून हेमचन्द्रान देशी-नाममाला गाथा आनी छंदांचीं उदाहरणां पूर्ण कडव्यांत दिलीं. देशीनाममाला हो अपभ्रंश भाशेंतल्या गांवगरी उतरांचो शब्दकोश ताणे संस्कृत पद्यांतच रचलो. हीं सुमार चार हजार उतरां संस्कृतांतल्यान तद्भव वा तत्सम जावन अपभ्रंशांत वापरूंक नात. तीं लोकांच्या उलोवपांतलीं स्वतंत्र गांवगरीं म्हळयार थळावीं उतरां आसात, असो हेमचंद्राचो दावो आसा. तरीय देशीनाममालेंतलीं कांय उतरां संस्कृतोद्भव आसातच.

अपभ्रंश भाशेच्या चार हजार देशी उतरांतलीं जीं उतरां आठ-णवशीं वरसां पयलीं सावन कोंकणींत वापरांत आयलीं, तांतलीं ५१३ उतरां अजून कोंकणीत वापरीत आसात. तीं देशी उतरां आनी कोंकणी रुपांतरां मुखार दिल्यांत :

अपभ्रंश	कोंकणी	अपभ्रंश	कोंकणी
अट्ट	आटप	उक्कोलो	उकाडो
अच्छरिए	अचर्ये	उक्खणिअं	खणिल्लें
आप्पो	आपा, आपू, बापूय	उक्खली	उखळी
अम्मा	अम्मा	उच्चडिओ	चडयलो
अल्लट्ट पल्लटं	आर्थून पर्थून आर्थंप पर्थंप	अडउज्झिअं	येडझंवों (पिश। बापायचो)
अवयासिणी	वेसण	अण्णाणं	आंदण
अव्वा	आवय	अक्का	आका
अहोरणं	उपरणें, उपरणी	अत्ता (सं)	आतें, आत्या
आमेलो	आंबाडो (फळ)	अप्पाहइ	आफई, आफयता
आमोडो	आंबाडो (झाड)	(सं) आह्वय	
आरोग्गिअं	आरोगण (जेवण)	अवअण्णो	वायन, वान
इंघिअं	हुंगलें	अवालुआ	वाळू, वाळवो (ओंठांची जिवणी)
इत्थ	अथंय		
इल्ली	इल्लें, इरलें	आंबिलिआए	आंबल्यो
उआली (कानांतली)	वाळी (नाकांतली)	आभंडणं	भांडें, भाण
उइंतणं	उपरणें	आराडी	आरड
उक्कंदी	उखांडी, बखादी	आलंबं	आळंबें
उक्कुरुडी, उक्कुरुडो	उकड्डो, उकुड्डो	उच्छू	उशिकांडो, ऊंस

अपभ्रंश	कोंकणी	अपभ्रंश	कोंकणी
उच्चत्थो	उंचाटो	कली (सं)	कली, शत्रू
उच्छट्टो	उष्टो	कल्होडी	कालवड
उच्छल-उत्थल्ल	उसळप		(नवरुपी गाय)
उज्जडं	उजाड	कड्आलो	कोडवो, कोडयाळो
उज्झमणं	हुळजवणें	काउल्लो	कावळो, कायळो
	(काडोन वचप)	कण्ण-बालं	काना-बाळी
उडिदो	हुडीद	कायरो, कायलो	कायळो, कावळो
उड्ड	उडप	कारंकडो	कोडूक्षार
उत्थलिअं	उथळ	कालओ	काळो (कपटी)
उत्थल्ल पत्थल्ला	उथळपाथळ	काहल्ल्ली	कायल
उंदिरो	हुंदीर	किरिकिरि	किरकीर
उंबरं	हुंबरो, उंबरो	कीरो	कीर
उंबी	ओंबी (मराठी)	कुऊलं	खोळ, खोवणी
उब्भं	उबो	कुच्छी	कूस, कुशी
उल्लेहडा	ल्हेंवटो	कुंडयं	कुयणें
ऊआ	ऊय, ऊव	कुरुलो	कुरळो (मुदयाळो)
एॅत्ताहे	आतां	कुरुचिल्लो	कुल्लो (व्हड कुल्ली)
एॅद्दहं	अॅद्दें, अॅदेंशें	कुरुविल्लो	व्हड कुल्ली
ओआलो	ओहोळ, व्हाळ	कुल्लडं	कुळणें
ऑग्गालो	ओळंगार,ओघळ(म)	कुल्लो	कुलो
ऑज्झरो	वजरो, वजर	कॅद्दहं	केद्दें
ओअल्लो	ओवळो	कोयला	कोयलो (गु)
ओली	ओळ, वळ	कोट्टिंबो	कोळंबी(उदकाची)
ओड्ढणं	ओडणी	कोट्टं	कोट (नगर)
ओहट्टो	होंटी, होंट	कॉण्णॉ	कोनसो
कच्छरो	कचरो	कोलंव, कोल्लउ	कोलवाचो कूड,
कंटाली	कांटयाळी		कोलवाचें घर
कयल्लं	कयल (मातयेचें)	कोलित्त	कोलती, कोलीत
कणिसं	कणस	कोहली	कुंवाळीण
कट्टारी	कटचार	खउर	खवळप, खुबप
कज्जव	काजवो, काजुलो	खड्डं	खाड
करोडी	करटी, कट्टी	खडुआ	खडो (रत्न)
करिल्ल	किल्ल		गुंडयाचो कुडको
कलंको	कणक	खट्टिको	खाटीक, काडगी

अपभ्रंश	कोंकणी	अपभ्रंश	कोंकणी
खाउ	खांब	घुसलइ	घुसळटा
खड्ढा	खड्डो, खाडो	घोडो	घोडो
खाइ	खाय, खाता	घोसाली	घोंसाळी
खा	खावप	चउकोण (सं)	चौकोन
खण्णं	खणिल्लें	चउक्क (सं)	चौक, चौकी, चौको
खिज्जअं	खिजयल्लें	चक्कम	चमकप
खुट्टइ, खूडइ	खुडटा, खोडटा	चक्कलं	चकली
खुप्पइ	खुपता, खुपऽ	चक्ख	चाखप
खेड्डइ	खेळटा	चंच्चा	चापट, थापट
गहरो	घार	चज्ज	चोवप
गढो	दुर्ग, गड	चड	चडप
गा (सं)	गावप	चण्डिज्जो	चाडियो
गाइ	गायता	चिक्का (द्रा)	चिके
गहिऊण	घेवन	चिक्खल्ल	चिखल
(सं. गृहीत्वा)		चप्पुटिका (सं)	चिटकी, चिरपूट
गामणी. गामउडो,	गावडो	चिंचा	चींच
गांवउडो,	गावडो	चिंचिणी	चींच (झाड)
(सं. ग्रामणी)		चिल्लो	चलो
गायरी	गायर	चुक्कइ	चुकता, चुकऽ
गुत्ती	गांठ	चुंचुली, चुंचुलीपूर	चूळ (घोंट)
गुलिआ	गुळी	चुक्को	बुक्को, घुमको
गेंठुल्लं	गांठलें	चुज्ज, चोज्जं	चोज (म) कौतूक
गेण्ह (सं. गृह्णाति)	घेवप	चुंभलो	चुंबळ
गोअला	गवळण	चुल्लो	चलो. चेडो
गोच्छा	घोंस	(चुल्लो	चेलो, (शिष्य) चेडो
गग्गरी	घागर	शिशुर्दासश्च)	(चाखर)
गोवरं	गोवरी, शेण	चुओ	चींव
गोहो	घोव	चूडो	चुडो (बांगड्यांचो संच)
घंग्घर	घागरो		
घट्टो	घांट (न्हंयेचो)	चेडो	चेडो
घरिणी (सं)	घरकारीण, घरकान्न	चोप्पड	चोपडप, माखप
घारी	घार	छंट	शिताडो, सट (कर्न)
घुट्टइ	घोंटटा, घोंट घेता	छड्डु	सोडप
घूक	घूग	छण (सं)	सण (ताग)

अपभ्रंश	कोंकणी	अपभ्रंश	कोंकणी
छल्ली	साल, सल्ल	झंपणी	झांपड
छाणं	शेण	झाडं	झाडी, झाळकी,
छित्तं	शिविल्लो		झाळी, झाड
छिप्पालुअं }	शेंप, शेंपली	झिल्लिरि	जळार
छिप्पं }	शेंपटी	झुट्ठं	झूट
छिण्णालो	शिदळ	झुल्लुरी	झाळकी, झुडूप
छुरम (सं)	सुरी	झोलिया	झोळी
छेंडं	शेंडी	टक्कारी	तगरी
छेंडो	शेंडो	टट्टइआ	चटय, चटई
छेभओ	थेंबो	टिक्कं	तिबो
जग्ग	जागप	टिप्पी	तिबो, तिकली
जत्थ	जेथें, जेथंय	टुंटो	थोंटो
जम्म	जल्मप, जावप	टोलो	टोळ
जच्चंदणम्	कुकूम	डक्कं	डंख
जच्चंदो, जच्छंदओ	आपसत्ती, स्वच्छंदी	डंडओ	दांडो
	(केरळ)	डफ्फं	डफ
जरंडो	जड्डो, जरठ	डर	डर (हिं)
जवओ	जव, यव	डव्वो	दावो (हात)
जाडी	झाडी	डावो	दावो हात
जिम, जेम	जेवप	डाअलं, डायलं	दोळो
जुंज	जूं, जोतप	डाली	डहाळी, ताळी
जुप्प	जुंपप	डिंडी	दिंडी (माळ)
जोइसं	नक्षत्र, जोयशिकी	डुंगरो	दोंगर
	जोयशी	डुंबो	डोंब
जोग्गा	जोगो	डोअणं	दोळो
जोण्णलिआ	जोनळो, जनळो	डोओ	दवलो, डाय
जोवारी	जवार, ज्वारी	डोला	डोली, दोळो
झंख	झांकप	डोलो	दोळो
झक्किअं	झांकप, झांकडी	ढंकणी	धांकणी
झंखइ	झांकता, झांकी	ढंकुणो	ढेकूण, भिकूण,
झंटी	झोंटी, झिपरी, झांट,		ढेंकुणो
	शेंट, झ्यांट	ढड्ढो	धोल
झडी	झड (पावसाची)	ढंढोल	धुंडाळप
झंडुली	झुड्टेर	ढुंढुल्ल	धुंडप, धुंडाळप

अपभ्रंश	कोंकणी	अपभ्रंश	कोंकणी
ढेंका	धेंक	तुवरो	तोरट
णक्को	नाक, नाख	तोड	तोडप
णडिओ	नाडिल्लो	थलओ	थळ (जागो)
णत्था	नथ .	थू	थुकप
णमसिअं } णवसिअं }	नमस, नवसाखातीर ओंपिल्ली भेट वा जमीन	थेरो	थोर (ब्रह्मदेव)
		थरू	थोरूं (आवताची मूठ)
णिअयं	(फुडयांत) न्हिदप	थेंबो	थेंबो
णिअंसणं (सं)	न्हेसण	थोरो	थोर
णिग्गिण्णं	निघणें, निघिल्लो	दक्खव	दाखवप
णिज्जो	न्हिदिल्लो	दहिय	धंय
णिंदिणी	निंदणी, नडणी	दवरो	दोरो
णिल्लज्ज	निलाजरो	दुब्भ	दुबप, दुबवप
णिव्वढो, णिव्वेढो	नागडो	दे	दी, दे (म)
णिवलियं	निवळायलें (उद-कान)	देअरेण	देरान
		देक्ख	देखप
णिस्सरिअं	निसरलें	देक्खइ	देखता
ण्हाविअ (सं. नापित)	न्हावी	दोरो	दोरो
णीसरणिआ, णीसणी	निसण	दोग्गं	दोगां
तउए	तंवरें	धओ	धव, घोव, पुरूष
तच्छ (सं. तक्ष)	तासप	धवल सउणो	धवो सवणो (हंस)
तड	ताणप	धाडइ	धाडी, धाडटा
तडफडिअं (परितश्चलितं)	तडफडप	धाडी	धाडिल्लो
		धूमरी	धुंवरी
तडमडो	तळमळो, तगमग	पटट्ठाण	पैठण, पाटण
तणरासी	ताणिल्लो	पंगुरणं	पांगरूण
तण्हा (सं. तृष्णा)	तान	पचावण्णा	पंचावन
तंबा	तांबडी (गाय)	पज्जण, पाजणं	पाजण
तिक्खालियं	तिखलें	पज्जा	पाज
तल्लं	तळें	पज्झर	पाझरप
तुडं (सं.)	तोंड	पट्ठव	पाठवप
तिरिडो	तेरडो	पण्हओ	पानो (दुदाचो)
तंड्डो	तिडतिडो	पंती	फांती
तुप्पो	तूप	पत्तलं	पातळ, अशक्त

अपभ्रंश	कोंकणी	अपभ्रंश	कोंकणी
पप्फाडो	फोपाटो	बडबड	वडबडप
परिअट्टो	परीट	बडबडइ	बडबडटा
फलोट्ट, पल्लट्ट	पालटप, परतप	बमाल	बोवाळ
पल्लट्टो, पल्लत्थो	पाराथो, पालथो	बप्पो	बापूय, बापू, बापी
पासं	पासो, फांसो	बाउल्ली	बावली
पिअणं	पिवन	बीह	भियेवप
पच्छिम	पच्छीम	बुक्क	भोंकप
पाअ	पावप (राखप)	बुड्ड	बुडप
पिज्ज	पिवप	बुन्नी	भष्टी (आफडीची)
पीवलं	पिवळें	बोक्कडो	बोकडो, बकरो
पुच्छ	पुसप (विचारप)	बोंडं	बोंड, चींव
पाणद्धी	पाणंद, पायण	बोलो	बोवाळ, बोबाट
पासल्लं	पासलें, उमथें	बोल्ल	बोलप, उलोवप
पिक्के	पिकिल्लो	भंडणं	भांडण
पुण्णमास	पुनव	भंडी	बंडी, बैलगाडी
पुल	पळोवप	भण, भण्ण	म्हण, म्हणिल्लो
पुंछइ, पुंसइ, पुसइ	पुसता (विचारता)	भमडइ, भम्मडइ	भोंवता, भोंवडायता
पुलअइ, पुलोइ	पळई, पळयता, पळय	भममुहो	भोंवरो (उदकांतलो, हवेंतलो)
पुस	पुसप		
पेल्ल	पेल्ल	भल्लुंकी	भालू
पोअलओ	पोळो (पोळयाचो उत्सव)	भव्वो, बहिणीतणए	भाचो
		भाओ, जेट्ठ	भावजी
पोआलो	पोळो, पोळ (बैल)	बहिणीवई	बहनोई (हिं)
पोट्टं	पोट	भाउजा	भावज, भावजय
फडं	फडा, फणा (सोरपाची	भित्तं	भिती (घराची)
		भुक्कणो	भोंकणो (सुणो)
फलिआरी	हळयारी	भुक्क	भोंकप
फिड्डो	गिड्डो	भुक्खा	भूक
फुक्का	फुक्या (सवाय)	भुत्तूणो	भुतो, भुत्या
	फुकट, फुकटो	भुल्लइ	भुलता, चुकता
फुट्ट	फुटप	भूओ	भोई
बहिणि	भयण, भयणी	भेज्जलओ, भेज्जो	भिजूड
बइल्लो	बैल	भेडो	भ्याड, भेंकरो
बक्करम्	बकच्छाय	मक्कड	माकड

अपभ्रंश	कोंकणी	अपभ्रंश	कोंकणी
मंगुसो	मुगूस	रंप	रांपप, तासप
मडो	मडें (प्रेत)	रंपइ	रांपता
मग्गो	मग, मगेर, मागीर, मगे	रवओ	रवयो
		राओ	रावो, मैनेचो नर
मठ्ठो	मठ्ठ, सुस्त	रसढ्ढं (चुल्लीमूलम्)	रसोडा (गु)
मड्ड	माडवप	राहो	राघू (कीर)
मम्मी, मल्लाणी	मामी, मावळण	रुअरुइआ	हुरहूर
मामी	मामी	रुंदो	रुंद
मर	मरप	रुवी	रुयेचें झाड
मल	मळप	रूव	रूप
मसाण, मसाणा	मसण, मसुंडी	रुवमिणी	रुक्मीण, रुखमीण
मरइ	मरऽ, मरता. रोज मरऽ ताका कोण रडऽ ?	रुक्मिणी	रुखमीण, रुपवती
		रेणी	रेनी, चिखल, घाण, पू
		रेवलिया	रेवेंचो भोंवरो, रेंवट
महल्लो	म्हालो, म्हातारो, म्हाल-म्हातारो	रोअणिआ	रोयण (राक्शीण)
		रोट्टं	रोंट
महालो	म्हालो, रायबारी	लग्ग	लागप
माहुरं	म्हावरें, शाक	लग्गइ	लागऽ (लागतालो)
मिंचण	मिचकावप	लवयं	लवो
मिसालिअं	मिसळिल्लें	लिक्क	लीख
मुअंगी	मुंगी, मूय	लिहिअए	लियतात
मुग्गसो, मुग्गसू	मुंगूस	लुअं	लुंविल्लें
मुहलं	म्होवाळें	लुव्व	लुंवता
मूसा, मूसाअं	मूस	लिंको	लेक
मेहुणिआ	मेवणी, मामेभयण	लट्टो	लट्टू, ल्हेंवटो
मेरा	मेर, मर्याद, शीम	लेहडो	ल्हेंवटो
मोग्गरो (द्रा. मोग्ग) (तेलगु—मोगड)	मोगरो	लोट्ट	लोळप
		लोढो	लोडेल्लो, लोळो, लोळपी, लोळिल्लो
मोचं	मोचो		
मेहुणओ	मेवणो	वइंगणं, वंगं	वांयगें
मोरे	मोर	वइवेला	वंय, वंत्र
मोडो	आंबाडो (केंसांचो)	वई	वंय, वंत्र
रंजणो	रांजण	वग्घ	वाग
रंगेल्ल, रंगेल्ली	रंगेल	वच्च	वचप, वच

अपभ्रंश	कोंकणी	अपभ्रंश	कोंकणी
वच्चइ	वता, वेता, वचऽ (वेताली)	सरडो	शेड्डो, सरडो
		सग्गलिआ	साळ, शिरली
वज्ज	वाजेवप	सवासो	सवासो (ब्राह्मण)
वज्जरा	वजरो	सालंकी	साळुंकी
मा वच्च	वचूं नाका	साहइ,	सांगऽ, सांगता
वड्ढ	वाढप	साल्ही	साळोरी
वट्टा	वाट	साहुली	सवळें, रसमी मुकटो
वडवड	वटवट, बडबड	सिंखला	सांखळ, सांखळी
वड्ढाविअं	वाडयल्लो	सिंबाडी	शींक, शेंबूड
वणवो	वणवो	सिंदी	शिंदी, खाजराचें झाड
वद्दलं	वादळ	सिव्वी	शिवणी
वर	वरप	सिंप	शिंपप
वरइयो	वरयो	सिव्व	शिंवप
वरइत्तो	वरैत	सूस	सुकप
वसई	वसती	सुमर	सुमरना (हिं)
वहोलो	व्हाळ, ओहोळ	सुक्कत	सुकत
वाउली	वावळी	सुरणो	सुरण
वायणं	वायन (भेंट)	हड्डं	हाड
–वि	–य	हत्थोडी	हातोडी
सो वि	तोय	हद्धी (सं.हा धिक्)	हड्, हट, हात्
विआरिआ	व्याहारी, न्याहारी	हव	होवप
वालुआ	वाळू	हरिआली	हरयाळी, हळयारी
वज्जइ	वाजेता	हस (सं) हस्स	हांसप
वलग्गइ	वळगता, वणखता	हारव	हरवप
वड्ढाविअं	वाडयलें (कुकूम), पालयलो (दिवो), फुटलीं (कांकणां).	हाल्लिअं	हालिल्लें
		हिड्डो	गिड्डो
		हीर	हिरावप
वीसर	विसरप	हीरो	हिरो, वज्र
वोज्झओ	बोजो, बोजें	हु	होवप
वोत्	वदप	हुन्ति	होतत
सद्दज्झो	शेजारी	हो, होइ	होता, होयी
सत्तावीस	सत्तावीस	होअऊण	होवन, होऊन
संपडिअं	सांपडिल्लो		

देशीनाममाला ह्या हेमचंद्राच्या अपभ्रंश शब्दकोशाचें हातबरप पयलेंच डॉ. बुहलर ह्या जर्मन भारतशास्त्र्याक (Indologist) १८७४ सालांत मेळ्ळें. १८८० सालांत पिशेल ह्या जर्मन भारतशास्त्र्यान तें संपादून उजवाडायलें.

हें देशीनाममालेंतलीं उतरां संस्कृत भाशेंतल्यान प्राकृत भासांत येवंक ना, असो हेमचंद्राचो दावो आसलो. हेमचंद्राचो हो दावो खरो न्हय. ह्या कोशांतलीं मुखार दिल्लीं उतरां संस्कृतांतल्यान आयल्यांत हें कोणय मान्य करीत.

अपभ्रंश	संस्कृत	अपभ्रंश	संस्कृत
अच्छरिए	आश्चर्यं	पंती	पंक्ति
एँद्दहं	अर्धं	पप्फाडो	प्रस्फोटः
कज्जव	खद्योत	पुच्छ	पृच्छ
कली	कलिः	दहिय	दधि
कीरो	कीर	देअरेण	देवरेण
कुच्छ	कुक्षिः	पंगुरणं	प्रावरणं,
अत्ता	अत्ता,	पच्छिम	पश्चिम
अप्पाहइ	आह्वय	पिज्ज	पिब
उक्खणिअं	उत्खनितं	पिक्के	पक्व
उच्छू	इक्षु	बइल्लो	बलिवर्दः
उच्छट्टो	उच्छिष्टं	फुट्ट	स्फुट
गंठ	ग्रंथ	भमडइ	भ्रमति
खण्णं	खात	मर	मृ
गोच्छा	गुच्छ	मसाण	स्मशानं
चउकोण	चतुष्कोण	मोग्गरो	मुद्गरः
खल	कील	मोरे	मयूरः
गंठइ	ग्रथ्नाति	रूवमिणी	रुक्मिणी
गोअला	ग्वाली	लिहिअए	लिख्यते
चेडो	चेटः	लुव्व	लुनाति
जरंडो	जरठः	मरइ	म्रियते
जोग्गा	योग्या	मिसालियं	मिश्रितं
जोइसं	ज्योतिष्कं	वच्च	व्रज
जाण	ज्ञा	वड्डो	वृद्धः
निअंसणं	निवसनं	विज्जुला	विद्युल्लता
ण्हाविअ	नापित	सिंखला	शृंखला
तुट्ट	त्रुट	सूस	शोष
थोरो	स्थविर	वग्घ	व्याघ्रः
पइट्ठाण	प्रतिष्ठान	वच्चइ	व्रजति

अपभ्रंश	संस्कृत	अपभ्रंश	संस्कृत
संपडिअं	संपादितं	हुन्ति	भवन्ति
सुमर	स्मर	हो	भू
हु	भू	होअऊण	भूत्वा

हचा अपभ्रंश उतरातलीं कांय उतरां अर्वाचीन काळांत अपभ्रंशांतल्यान संस्कृत भाशेंत घेतल्यांत जांवये. देशीनाममालेंत कोणेतरी गोंदळ घालाशें दिसता. स्वता हेमचंद्र असली चूक करीत सो दिसना.

हेमचंद्राभायर गोपाल, देवराज, द्रोण, पादलिप्ताचार्य, राहुलक, शीलांक आनी भामह हचा सात जाणांनी अपभ्रंश भाशेचे देश्य उतरांचे कोश रचले, अशें कळटा. ही पुस्तकां छापून उजवाडायल्लीं मेळनात.

१७. धणवाळाचो पाइअलच्छी कोश

धनपाल हचा कोशकारान अपभ्रंश भाशेच्या देशी उतराचो 'पाइअलच्छी' म्हळचार 'प्राकृतलक्ष्मी' हो कोश छापिल्लो मेळटा. धनपालाचो कोश देशीनाममालेपरस ल्हान आसा. त्या कोशांतल्यान कोंकणी भाशेंत आइल्ली तद्भव उतरा मुखार दिल्यांत :

अपभ्रंश	कोंकणी	अपभ्रंश	कोंकणी
आयरि	हारसो	कयली	केळ
आलवाल	आळें	कयवर	कोयर
इंगाल	इंगळो	करह	करें
उच्छलिअ	उसळिल्लो	कलस	कळसो
उज्जुय	उजू	कलिआ	कळी
उज्जोअ	उजो	कल्ल	काल
उप्फुल्ल	फुलिल्लें, फुल्ललें	कवोल	पोलो
उम्ह	हूम	कस	कस
ओज्झर	वजरो	कायल	कायळो, कावळो
कक्खा	खाक	काहिल्लिआ	कायल
कंगु	कांग	कीर	कीर
कच्छह	कांसव	कील	खिळो
कच्छा	कास	कुक्कुड	कुकड
कंची	काष्टी	कुट्टिब	कोळंबी
कट्ठ	काठी	कोहलिआ	कुंवाळी
कडय	कडें	खज्जूर	खाजूर
कणवीर	कणेर	खड्ड	खाड
कत्त	कात	खणी	खण
कव	केल्लें	खर	खर

अपभ्रंश	कोंकणी	अपभ्रंश	कोंकणी
खुलुह	खुबो	तिलअ	तिळो
खेडय	खेडें	तिरिच्छ	तिरसो
गलअ	गळो	तोय	तोय
गवित्त	गवत	थण	थान
गिद्ध	गीद	थेरी	थोरि
गुट्ठ	गोठो	थोरा	थोर
गुलिअ	गुळो	दरिद्द	दळिद्र
गोव, गोवाल	गवळी	दहिअ	धंय
घडिअ	घडिल्लो	दार	दार
घडिआ	घटका	दिण्ण	दिल्लो
घम्म	घाम	दिअर	देर
घोणा	घोणो	दीव	दिवो
छण	सण	दुद्ध	दूद
छिप्प	शेंप, शेपडी	दुहिआ, धूआ	धूव
छुट्ट	सुटो	धणुह	धोणू
छुरिआ	सुरी	धरइ	धरी, धरता
जगल	जगल	धवल	धवो, धवसो
जघा	जांग	नक्खत्त	नखेत्र
जाइ	जाय	नाम	नांव
जीवइ	जियेता	नास	नाश
जीहा	जीब	निअंसण	न्हेसण
जुग्ग	जोगो	नेउर	जंद्री
जुअल	जुवळ	पट्ठाविअ	पाठयल्लो
जुआण	जुवान	पडिहत्थ	पडहत्थ
जूअ	जुवो, जुगार	पत्थार	पथारी
झत्ति	झटकन	पंथ	पंथ
टंका	टांग, बांग	परद्ध	अपराधी
ण्हाविअ	न्हावी	परंपरा	परंपरा
तक्खण	तक्षण	पसरिअ	पसरिल्लो
तड	तड	पार	पार, कांठ
तण्णअ	तन्न	पट	पै, स्वामी
तण्हा	तान	पउट्ठ	पोवठ
तवअ	तवो	पास	पास
ताल	ताड (रूख)	पिक्क	पिको

अपभ्रंश	कोंकणी	अपभ्रंश	कोंकणी
पिप्पल	पिंपळ	मुल्ल	मोल
पिसल्लय	पिसावल्लो	मेरा	मेर
पुत्तलिआ	पुतळी	मेल	मेळो
पुलइअ	पळयल्लो	मोर	मोर
फालिअ	फाळिल्लो	रज्जु	राजू
वाउल्ली	बावली	राया	राय
बहिणी	भयण	रुप्पय	रुप्पय, रुपयो
बाहिर	भायर	रूढ	रूढ
बिइज्जय	बीय (दुसरी)	लंचा	लंच
बिराली	बिलू (माजर)	लंछण	लंछन
बोरी	बोर (झाड)	लेंडु	लेंड, लेंडकी
भाया	भाव	वग्घ	वाग
भाव	भाव (भावना)	वंक	वांकडो
मुक्कडय	माकड	वट्टुल	वाटोळो, वांटकुळो
मग्गो	मागो, मारग	वडरुक्ख	वडारूख
मज्जारी	माजर	वेढिअय	वेढिल्लो
मडय	मडें	सज्जुक्क	साजूक
मणुअ	माणूस	सासय	सासाय
भयण	मीण	हढ	हट
महिसी	म्हस	हट्ट	हाट (बाजार)
महु	म्होंव	हत्थ	हात
माउच्छा	मावशी	हरिआली	हरयाळी
मामी	मामी	हलबोल	बोवाळ, बोबाळ
मुइंग	मुर्दंग	हिअय	हर्दें

धनपालाच्या कोशांतल्या ह्या अपभ्रंश उतरांक देशी उतरां कित्याक म्हणचीं तें कळना. ह्या उतरांतलीं चड उतरां संस्कृत भाशेतलीं तद्भवां आसात. सामकीं थोडीं उतरां अपभ्रंश देशी आसात. तीं मुखार दिल्यांत : कुर्ट्टिव, खड्ड, गवित्त, छिप्प, वावुल्ली, सज्जुक्क.

धनपाल हो सौराष्ट्रांतलो वा उत्तर गुजराथेंतलो कवी / बरपी आसलो. देशी ह्या उतराचो अर्थ थळावें असो करताले जांवये.

धनपालाचे पाइअलच्छीतलीं देशी उतरां अपभ्रंशांतल्यान कोंकणींत आयलीं. धन-पाल हो लेखक गुजराथेंतली पश्चिमोत्तर अपभ्रंश भाशेची मोड बरयतालो.

संस्कृत	अपभ्रंश	कोंकणी
आदर्श	आर्यारस	हारसो
आलवाल	आलबाल	आळें

संस्कृत	अपभ्रंश	कोंकणी
अंगार	इंगाल	इंगळो
उच्छलित	उच्छलिअ	उसळिल्लो
ऋजुक	उज्जुय	उजू
उद्योत	उज्जोअ	उजो
उत्फुल्ल	उप्फुल्ल	फुलिल्लें, फुल्ललें
उष्मन्	उम्ह	हूम
अवझर	ओज्झर[1]	वजरो
कक्षा	कक्खा	खाक
कंगु	कंगु	कांग
कच्छप	कच्छह	कांसव
कच्छा	कच्छा	कास
काञ्ची	कंची	काष्टी
काष्ट	कट्ठ	काठी
कटक	कडय	कडें
करवीर	कणवीर	कणेर
कृत्ति	कत्त	कात
कृत	कव	केल्लें
कदली	कयली	केळ
कचवर	कयवर	कोयर
करभ	करह	करें
कलश	कलस	कळसो
कलिका	कलिआ	कळी
कल्य	कल्ल	काल
कपोल	कवोल	पोलो
कष	कस	कस
काक	कायल	कायळो, कावळो
कटाह	काहिल्लिआ	कायल
कीर	कीर	कीर
कील	कील	खिळो
कुक्कुट	कुक्कुड	कुकड
	कुर्टिब	कोळंबी
कुष्मांडी	कोहलिआ	कुंवाळी (बेल)
खर्जूर	खज्जूर	खाजूर
	खड्ड	खाड

संस्कृत	अपभ्रंश	कोंकणी
खनी	खणी	खण
खर	खर	खर
गुल्फ	खुलुह	खुबो
खेटक	खेडय	खेडें
गलक	गलअ	गळो
	गवित्त	गवत
गृध्र	गिद्ध	गीद
गोष्ठ	गुट्ठ	गोठो
गुलिक	गुलिअ	गुळो
गोप, गोपाल	गोव, गोवाल	गवळी
घटित	घडिअ	घडिल्लो
घटिका	घडिआ	घटका
घर्म	घम्म	घाम
घोणा	घोणा	घोणो
शणं	छण	सण
	छिप्प	शेंप, शेपडी
	छुट्ट	सुटो
क्षुरिका	छुरिआ	सुरी
	जगल	जगल
जंघा	जंघा	जांग, पांयांची पोवठ, धांप रावेलो दांगेचो भाग.
जाति	जाइ	जाय
जीवति	जीवइ	जियेता
जिह्वा	जीहा	जीब
योग्य	जुग्ग	जोगो
युगल	जुअल	जुंवळ
युवन्	जुआण	जुवान
द्यूत	जूअ	जुवो, जुगार
झटिति	झत्ति	सटकन
टंका	टंका	टांग, दांग
नापित	ण्हाविअ	न्हावी
तत्क्षण	तक्खण	तक्षण
तट	तड	तड
तर्णक	तण्णअ	तन्न

संस्कृत	अपभ्रंश	कोंकणी
तृष्णा	तण्हा	तान
तपक	तवअ	तवो
ताल	ताल	ताड (रूख)
तिलम्	तिलअ	तिळो
तिर्यञ्च्	तिरिच्छ	तिरसो
तोयं	तोय	तोय
स्तन	थण	थान
स्थविरा	थेरी	थोरि
स्थूल	थोरा	थोर
दरिद्र	दरिद्द	दळिद्र
दधिक	दहिअ	धंय
द्वार	दार	दार
दत्त	दिण्ण	दिल्लो
देवर	दिअर	देर
दीप	दीव	दिवो
दुग्ध	दुद्ध	दूद
दुहिता	दुहिआ, धूआ	धूव
धनुष्	धणुह	धोणू
धरति	धरइ	धरी, धरता
धवल	धवल	धवो, धवसो, धवाडो
नक्षत्र	नक्खत्त	नखेत्र
नामन्	नाम	नांव
नाश	नास	नास
निवसन	निअंसण	न्हेसण
नूपुर	नेउर	जंद्री (झांझर गु.)
प्रस्थापित	पट्ठाविअ	पाठयल्लो
प्रतिहस्त	पडिहत्थ	पडहात
प्रस्तार	पत्थार	पथारी
पंथ	पंथ	पंथ
अपराद्ध	परद्ध	अपराधी
परम्परा	परंपरा	परंपरा
प्रसृत	पसरिअ	पसरिल्लो
पार	पार	पार, कांठ, तड
पति	पइ	पै, स्वामी

संस्कृत	अपभ्रंश	कोंकणी
प्रकोष्ठ	पउट्ठ	पोवठ
पाश	पास	पास
पक्व	पिक्क	पिकिल्लो
पिप्पल	पिप्पल	पिंपळ
पिशाच	पिसल्लय	पिसावल्लो
पुत्तलिका	पुत्तलिआ	पुतळी
प्रलोकित	पुलइअ	पळयल्लो
पाटित	फालिअ	फाळिल्लो
	वाउल्ली	बावली
भगिनी	वहिणी	भयण
बहिर्	वाहि, बाहिर	भायर
द्वितीय	बिइज्जअ	वीय (तीथ)
बिडाली	बिराली	बिलू (माजर),बिल्ली(हिं)
बुक्का	बुक्का	बुक्को
बदरी	बोरी	बोर (झाड)
भ्राता	भाया	भाव
भाव	भाव	भाव (भावना)
मर्कटक	मुक्कडय	माकड
मार्ग	मग्गो	मागो, मारग
मार्जारी	मज्जारी	माजर
मञ्जीर	मंजीर	जंद्री
मृतक	मडय	मडें
मनुज	मणुअ	माणूस
मदन	मयण	मीण
महिषी	महिसी	म्हस, म्हैस
मधु	महु	म्होंव
मातृष्वसा	माउच्छा	मावशी
मातुलानि	मामी	मामी
मृदंग	मुइंग	मुदंग
मूल्य	मुल्ल	मोल
मर्यादा	मेरा	मेर
मेल	मेल	मेळा
मयुर	मोर	मोर
रज्जु	रज्जु	राजू

संस्कृत	अपभ्रंश	कोंकणी
रज्जन	रंजण	रांजण
अरण्य	रन्न	रान
राजा	राया	राय
रुप्यक	रुप्पय	रुपयो, रुप्पय
रूढ	रूढ	रूढ
लञ्चा	लंचा	लंच
लांछन	लंछण	लंछन
लेष्टु	लेट्टु	लेंड, लेंडकी
व्याघ्र	वग्घ	वाग
वक्र	वंक	वांकडो
वर्तुल	वट्टुल	वांटकुळो, वाटोळो
वटवृक्ष	वडरुक्ख	वडारूख
वेष्टित	वेढिअय	वेढिल्लो
शची	सई	शची
शाश्वत	सासय	सासाय
हठ	हठ	हट
हट्ट	हट्ट	हाट, पसरो
हस्त	हत्थ	हात
हरिताली	हरिआली	हळयारी
हलबोल	हलकल्लोल	बोवाळ
हृदय	हिअय	हृदें

१८. चतुर्मुख स्वयंभूदेव, त्रिभुवन स्वयंभू आनी यशकीर्ति

हया तीन कवींनीं पउमचरियु (रामायण पुराण) आनी रिट्ठनेमिनाहचरियु (हरिवंश पुराण / महाभारत) हीं तीन काव्यां अपभ्रंश भाशेंत विदर्भांत रचलीं.

स्वयंभून पउमचरियुचीं सुरवातीचीं तीन कांडां: विज्जाहरकंड (विद्याधर कांड), उज्झाकंड (अयोध्याकांड) आनी सुंदरकंड ही तीन कांडां आनी रिट्ठनेमिनाह चरियु (अरिष्टनेमिनाथ चरित्र वा महाभारत) चीं जायवकंड (यादवकांड), कुरुकंड (कुरुवंश कांड), जुज्झकंड (युद्धकांड/भारतीय युद्ध) आनी उत्तरकंड हांतले ९९ संधी रचले.

बाकी रामायणाचें चवथें जुज्झकंड आनी पांचवें उत्तरकंड आनी हरिवंशपुराणाचे १०० ते ११२ संधी (सर्ग) स्वयंभूचो पूत त्रिभुवन आनी यशकीर्ति हया कवींनीं रचले, हया भायर स्वयंभून स्वयभूच्छंदम् नांवाचो अपभ्रंश भाशेच्या छंदशास्त्राचो एक ग्रथ रचलो.

स्वयंभूची वाङ्मयीन भास अपभ्रंश आसली. हे कवी कानडी भाशेचो प्रभाव आशिल्ल्या विदर्भांत णव्व्या शतकांत (क्रिस्ताब्द) जावन गेले. स्वयंभू आनी ताच्या उपरांत तीनशीं वर्सांनी जल्मल्लो हेमचंद्र हांच्या अपभ्रंशाचे शैलींत फरक आसा. कारण ते वेगळ्या काळांत आनी वेगळ्या राज्यांत वावुरले.

स्वयंभूच्या पउमचरिय (पद्मचरित्र-रामायण) हांतलीं पयल्या विज्जाहरकांडांतलीं उतरां कोंकणींत मेळटात तें पळोवंचे सारकें आसा :

अपभ्रंश	कोंकणी	अपभ्रंश	कोंकणी
अच्छरिय	अचर्यें	कच्छ, काछडी	काष्टी
अक्खाडय	आखाडो (कुस्तीचो)	कज्जॅ	काजीक
अज्ज	आज	कण्ठय	कंठो
अट्ठाहिय	आठवडो	कण्ठिय	कंठी
अण्ण	अन्न	कडय	कडॉ (दोंगराचो)
अत्थक्कएँ	अचकीत	कडुअ	कोडू
अप्पय, अप्पाणय, अप्पुण	आपूण	कड्ढ	काडप
		कन्दुअ, गन्दुअ	चंडू
अन्दोल, आंदोल	दोळी	कप्प	कापप
अहॉ	अहॉ	कर	करप
आव	येवप	कलंतर	कळंतर
उट्ठ	उठप	किह	खंय
उड्ड	उडप	कह	कॉहॉ, कॅहॉ
उड्ढण	ओढणी	काइं	कांत्र
उण्डि	उंडी	कहु	कॅहॉ, कॉहॉ
उण्हय	हून	कुढार	कुराड
उप्पज्ज	उपजप, उप्रासप	कुल्हर	कुळार
उप्पाड, उम्मूल	उपटप, हुमटप	कोट्ठय	कोठो
उरॅ उरॅ	ओरॅ ओरॅ	खय	खेय
उव्वरिय	उरिल्लो	खम्भ	खांबॉ
ऊहु, एहु	हो	खीर	खीर
एय	हें	खुज्ज	खुजो
एक्कमेक्क	एकमेक	खोल्ल	खोल
एत्थु	येथें, अथंय	गज्ज	गाजप
ओणाव	ओणोव	गरुयार, गुरुअर गुरुहार	गुरवार
ओल्ल	ऑलॉ, वलो		
कउ	को, कोण	गा	गावप

अपभ्रंश	कोंकणी	अपभ्रंश	कोंकणी
गिद्ध	गीद	जणु	जणू
गिल	गिलप	जत्त	जात्रा
गीय	गीत	जयकार	जयजयकार
घग्घरय	घागरी, घुंगूर	जर	जोर
घड	घडप	जहिं	जंय
घडउ	घडवप	जाण	जाणप
घण	घण	जं	जें
घण्ट	घांट	जा	जावप (वचप)
घर	घर	जामाय	जांवंय
घरट्ट	घरटो	जिम्भ	जांबय दिवप
घरिणि	घरकारीण	जीव	जियेवप
	घरकान्न	जीह	जीब
घल्ल	घालप	जुअल	जुंवळ
घाय	घाय, फार, धपको	जुज्झ	झूज
घोल	घोलवप	जेत्थु	जेथंय
चउग्गुणिय	चौगुणी	जेहय	जॅहॉ, जसो
चउदिसु	चावदीस	जोय	चोय, चॉवप (कर्म-
चङ्गय	चांग		कर्तरी)
चड	चडप	जोत्त	जॉत
चप्प	चॅंपप	ज्जँ	जॅं
चर	चरप	जोक्ख	जोखप
चन्दिणय	चांदनें	झत्ति	झटकन, सटकन्न
चुक्क	चूक, चुकिल्लो	झलक्क	[illegible]
चुण्ण	चुरणी, चून	झल्लरि	झालर
चुम्बल	चुंबळ	झिज्ज	झिजप
छण (वासर)	सण (दीस)	झेन्दुय	चेंडू
छणछणसद्द	सणसणे (आवाज)	डाल	ताळी, ताळो
	(दूख)	डोय	डाय, दवलो
छड्ड	सोडप	डोर	दोरो
छिन्द	शिनप	डोल्ल	घोलप
जइ	जरी	डोह	धवळप
जउ	जंय	ढिल्ल	ढिल्लो, धील, सदळ.
जगड	झगडो, झगडें	ढोर	ढॉर, धॉर
जडिय	जडयल्लो	णक्ख	नाखूट

अपभ्रंश	कोंकणी
णच्च	नाचप
ठाण	ठाणें
णवल्ल	नवेलो
णाउँ	नांव
णाडय	नाडी, नाड (स्त्री)
णास	नासप
णाहिं	न्हञ, न्हञी
णिअंसण णियासण	न्हेसण
णिव्वड	निवड
तुप्प	तूप
तुह, तुज्झु	तुजो
तेत्तहँ	तेथें, तेथंञ
तोय	तॉय
तिलय	तिळो
त्तय	तय
तिह	तशें
तुट्ट	तुटप
थण	थान
थम्भ	थांवप
थव	थेवप
थवइ	ठवय
थोडय, थोव	थोडें
थोर	थोर
दक्खव	दाखवप
दल	दळप
दलवट्ट	दळवटप
दाइय	दायज
दाढ	दाड
दीव	दिवो
दीस	दिसप
दुक्खु	दुक्ख, दूख
दिन्ति (स्त्री)	दिती, दिवपी
देउल	देवूळ

अपभ्रंश	कोंकणी
दे	दिवप
धग	धग
धर	धरप
धरिणी	धरणी
धाव	धांवप
धीय, धूय	धूव
पइज्ज	पैंज
पओली	पांवळी
पच्छल	पासलो
पजल	पाजळप
पट्ठव	पाठवप
पड	पडप
पल्लङ्क	पलंग
पहर	फार
पहिलय	पयलें
पाइक्क	पायक
पाउस	पावस
पाणिय	पाणी
पारावय	पारवो
पारक्कय	परको
पिय	पियेवप
पुज्ज	पुजप
पोक्खरिणी	पॉखरबांञ
पुज्ज	पुजा
पोट्टल	पोटली
फुट्ट	फुटप
फुल्ल	फूल
भइय	भँ, भंञ
भइणि	भयण
भउह	भुंवय
भण	म्हणप
भण्ड	भांडण
भण्डार	भांडार
भर	भरप

अपभ्रंश	कोंकणी	अपभ्रंश	कोंकणी
भाइ	भाव	लट्ठि	लाठी
भाव	भावप	लोट्ट	लोळप
भुक्खा	भूक	वइरिणि	वैरीण
मग्ग	मागप	वक्क	वाक्य
मज्झें	माझार, मदीं	वज्ज	वाजवप
मज्जरिय	माजर	वड्ढ	वाडप
मणुस	माणूस	वप्प	बापूय
मा	मावप, आस्पावप	वर	बरो
माम	मांव, मावळो	वरइत्त	व्होरेत
मातुलय	मावळो	वल	वळप
माएँ (संबोधन)	माये	वहिणि	वयनी
माउलय	मावळो		भयण
मार	मारप	वहुत्त	भोव
मिल	मेळप	वहुवर	व्होवर
मेलय	मेळो	वावार	वावर
मेहुणय	मेवणो	वाह, वह	व्हांवप
मेहुणिया	मेवणी	विच्छिय	विंचू
मोक्कलकेस	मेकळे केंस	विज्जु	वीज
मोग्गरो	मोगरो	वेज्ज	वैज
मोड	मोडप	वेढ	वेढप
मोर	मोर	वेल्ली	बेल, वाल
रक्ख	राखप	वोल्ल	बोलप
रक्खवाल	रखवालो	सयंवरय	संयवर
रड	रडप	सक्कर	साकर
रण्ण	रान	सङ्कल	सांकळ
रम	रमप	समप्प	सोंपवप (दिवप)
राय	राय	सवत्ति	सवत
रुच्च	रुचप	संथव	शांतवप
रुन्द	रुंद	सावय	सावद
रुप्पय	रुपें	सासुअ	सासू
रोक्क	रोखप	सासुरय	सासर
लक्कुडं	लांकूड	सिक्खव	शिकवप
लग्ग	लागप	सिज्झ	शिजप
लज्ज	लजप	सिलोअ	शिळोक

अपभ्रंश	कोंकणी	अपभ्रंश	कोंकणी
सीय	शीं	हो	होवप
सीयर	शिवर	हो	अहो
सुक्कय	सुको	जीर	जिरें
सुज्झ	सुचप	दक्ख	दाक
सूयार	सुवार	जूही	जूय
सुण्ह	सून	पोप्फलि	फोपळ
हल्लाविय	हालवप	फणिस	पणस
हण	हणप	माहुलिंगी	मावळींग
हस	हांसप	लवङ्ग	लवंग
हर	हरवप	लिम्ब	निंबू
हिण्ड	हिंडप, हेडप	वउल	वोंवळ
हुल्ल	फूल	सम्वलि	सांवर
हेरि	हेरप		

१९. पउमचरियुच्या अयोध्याकांड आनी सुंदरकांड ह्या दोन कांडांतलीं कोंकणींत मेळपी उतरां

अपभ्रंश	कोंकणी	अपभ्रंश	कोंकणी
अइय	आयलो	उत्तावलिय	उतावळी
अग्गलय	आगळो	उप्परन्तें	उपरांत
अन्धलय	आंधळो	उप्पाड	हुपळप
अपूर	अपुरो	उव्वड	उडप
अप्पाहइ	आफयता	एत्त	एदो
अप्पाणु	आपणाक	एत्तउ	एदी
अप्पुणु	आपूण	उब्बड	उडी घेवप
आउद्ध	आवत	उव्वेक्खिय	उवेखिल्लो
आहुट्ठ	औट (३॥)	कक्कर	कांकर
इट्ट	वीट	कच्च	कांच
उक्खल	उखळ	कप्पइ	कापी, कापता
उच्चिट्ठ	उष्टो	कयार	कोयर
उच्छ	ऊंस	कीसा	कशें
उज्झर	उजरो, वजरो	केत्तडय, केत्तिय	कितले
उट्ट	उंट	कोट्टवाल	कोतवाल
उण्हालय	उन्हाळो	खट्ट	खाट
उत्तार	उतार	खडक्क	खडक, खडप

अपभ्रंश	कोंकणी	अपभ्रंश	कोंकणी
खणखणाकार	खणखणाट	डोल्लन्त	धोलतो, धोलपी
खण्डय	खांडें	डेव	देंवप
खेड्डु	खेळ	ढङ्क	धांकप
गब्भिण	गावणी	ढुक्काढुक्कि	धकाधकी, धक्काबुक्की
गायण	गाणारो, गायक		
गोन्दल	गोंदळ	ढड्ढस	धाडस
गोह	घोव	ढेक्कार	धेंकर
घग्घर	घागरी	डउँ डउँ	डमरूचो आवाज
घुम	घुमप	णत्थ	नथ
घुसल	घुसळप	णाहि	न्हय, नाय
घोट्ट	घोंटप, घोंटपी	णाडय	नाडी
घोणस	घोणस	णिव्वड	निवडप
चउक्कय	चौक	णिसेणि	निसण
चड्डिय	चडिल्लो	णोक्ख	नवखो
चउप्फलिय	चोफाळो	णोखी	नवखी
चाउद्दिसु	चावदीस	ण्हन्ति	न्हातात
चुम्भल	चुंबळ	तइउ	तेवां
चेयारि	चार	तव्वेल	तावळी
चप्पणय	चंपी	तउ तउ	थंय थंय
चलवलय	चळवळ	तडयड	तटांयच
छाण	शॅण	तरण्डय	तरांडूं, तराणूं, तारूं
जइउ	जेवां	तलप्प	थापट
जगडन्त	झगडटे, झगडपी	तल्लवेल्ल	तळमळ
जलजल	जळजळ	तव्वेल	तावळी
जव्वेल	जावळी	तिडिक्क	तिडक
जेम्मइ	जेवी, जेवता	तिम्मण	तिंवळ
झङ्ख	झांकप, झांकडी	थरथरन्त	थरथरतो-पी
झडप्प	झडप	दइ	दी
झिन्दुअ	चंडू	दाय	डाव
झुम्बिर	झुंबर	दाढिय	दाढी, खाड
टक्कर	टक्कर	दिवँ दिवँ	दिशीं, दिशीं
टंकारव	टणटण आवाज	दुवारस	दुवादस
डोय	डाय, दवलो	धवल	धवळो, धवो
डाल	डाहळी, ताळी	धगधगन्त	धगधगतो, धगधगीत

अपभ्रंश	कोंकणी	अपभ्रंश	कोंकणी
धुम्मुक	धुमकट	मडय	मडें
धूमवत्ति	धुंवरायल्ली (हिंगान)	मणुस	माणूस
		मण्डा	मांडो
पच्चइ	पचऽ, पचता	मन्दल	म्हादळें
पच्छाहर	फाटलें घर	मप्प	मापप, माप
पलोयइ	पळयी, पळयता	मरामरि	मारामार
पणतीस, पंचतीस	पस्तीस	महु	म्होंव
पइज	पैंज	माएँ	माये, माई
पडिवा	पाडवो	महल्ल	म्हाल (मुखेल)
पओली	पांवळी	माम	मांव
पत्तल	पातळ	मासाहारीय	मासाहारी
पच्चार	पाचर	मामुरी	मिशी
पत्तिय	पातयेवप	मिलिम्मिलि	मिणमिणप
पलोट्टिय	परथिल्लो	रण्ण	रान
पलोवइ	पळयी, पळयता	रङ्गावलि	रांगोळ
पत्थरण	पथारी	रत्तिदिउ	रातदीस
पवलय	पोवळें	रद्धय	रांदिल्लें
पाडापाडि	पडापड	रुक्ख	रूख
पारक्कय	परको	रुन्द	रुंद
पासिउ	परस	रोग्ग	रोग
पिसिवय	पिशवी	लोट्टावण	लोटप, लोळवप
पॅज्जा, पॅज्ज	पॅज	लोणिय	लोणो
पिट्टिजन्त	पेटिल्लो (मारिल्लो)	लोहखण्ड	लोखंड
पेट्ट	पोट	ल्हिक्क	लिपवप
पेल्लापेल्ली	धुकलाधुकली	वइ	पती
पोट्टरिय	पोटरी	वय, वंत्र	वंत्र
पोट्टलय, पोट्टल	पोटलॉ, पोटली	वइठ, बइठ	बशिल्लो
फार	फार, खूब	वइल्ल, बइल्ल	बैल
फिर	फिरप	वइसइ, बइसइ	बसऽ, बसता
भज्जिय	भाजी	वइसर	बैसप
भण्डण	भांडण	वच्चइ	वचऽ, वयता
भी	भिवप, भियेवप	वट्टइ	वट्ट, निश्चीत
भुक्खा	भूक	वड्ड वप्प-बप्प	व्हड बापूय, जाणटो बापुलयो
भेट्ट	भेट		

अपभ्रंश	कोंकणी	अपभ्रंश	कोंकणी
वरावरि	बरोबरी	हिण्डि	हेडप, भोंवप
वरि	वयर	कण्णाड	कर्णाटक
वरइत्त	वरैंत	गुज्जर	गुजीर
वंस	वांसो	वाइङ्गण	वाञगें
वाउल्लि	वावटळ	मिरी	मिरीं
वावर	वावडप	सावय	सावद
वाहिर, बाहिर	भायर	ढेक्किय	धेंक घालप
विरल्ल	विरळ	सासुरय	सासर
विलविलन्त	हुळहुळणो	सेवाल	शेवाळ, शेळो
वुढत्तण	व्हडपण	हक्क	हांक
वोज्झ	वजें, वोजें	हल्लावइ	हालयी, हालयता
वणकुक्कड	वनकुकड	होज्झ	होयत
वेल्ल	बेल, वाल	हल्लियय	हालिल्लो
वोलाव	वळवप	करहाडय	कऱ्हाडो, काराडो
वोल्ल, बोल्ल	बोल, उलोवणें	गोग्गडिय	गोग्गडाचो, (गुहागराचो)
वोल्लावोल्लि	बोलाबोली		
सयवर	संञवर	कोंकणिय	कोंकणी
सच्च	सत	पइठाणय	पैठणचो
संथ	सांत	पारसीय	पारशी
सल	सळ	आरोक्क	रोखप
संथार	हांतरी, शेंदरी	आउद्ध	आवत
साडिव	सार	ओज्झर	वजरो, वजर
सिज्झ	शिजप	कंसाल	कांसाळें
सिहरिणि	शिकरण	कुडीरय	कुडें
सीयालय	शियाळो	खलखलखलन्ति	खळखळपी
सुज्जन्त	सुजिल्लो	खिलिहिलन्त	खिंकाळपी
सूइ	सूय (माडाची, तणाची)	खिलिय	खिळिल्लो
		खुप्पन्त	खुपपी
सोहल	सुवाळो, सोहळो	घइँ	घसांयच (आवाज)
हड्ड	हाड	चक्कल	चकली
हणाहणि	हाणाहाण	चप्पणय	चेपणो
हण्डिय	हांडो, हंडी	णेवावइ	नेवयता
हर	घर	णवल्ली	नवेली
हलुव	ल्हवू, हळू	दाढिय	दाडी

अपभ्रंश	कोंकणी
मूडय	मुडो
वुब्बुव	बुडबुडो

२०. पउमचरिउ–युद्धकांड

अपभ्रंश	कोंकणी
अइहव	आयाव
अङ्गुत्थलिय	आंगठी
अड्डु	आडवो
अड्डु	अड्डो (ठाणें)
आवड	आवड
आवडिय	आवडिचें
आहुट्ठ	औट (३॥)
उण्ड	उंडी
उद्देहि	उधय
अच्छहल्ल	आस्वेल
अल्लल्ल	ओलेंओलें
उच्चल्लाविय	उचलिल्लो
उम्मिल्ल	उमळप
उव्वट्टिय	उटी लायली
उल्लाव	उलोवप
एक्कल्लय	एकलो
कण्णाडिया	कानडी (स्त्री)
कण्डिय	कांडी
कप्पियय	कापिल्लो
करकरयन्त	करकरावपी
कलहण	कलही
कल्लवण	कालवण
कायल	कायळो
खंच	खेंचप
खंचिय	खेंचलो
खड्डु	खड्डो
खील	खिळो, खिळावप
खुड, खुड्डु	खुडप, खोडप
खुण्ट	खूंट
खुप्पन्तय	खुपतना

अपभ्रंश	कोंकणी
गण्ण	गणप
गलीण	गळिल्लो
गिर	गर (फळाचो)
गुप्फ	गुंफप, गुथप
गुमुगुमुगुमन्त	घुमघुमपी
गुरुहार	गुरवार (गर्भेस्त)
घइँ	घसंत्रच, घोऽऽ (आवाज)
घग्घर	घुंगूर
घत्थ	घोंटिल्लो, गिळिल्लो
घल्लियय	घाल्लें, घाल्ललें
घाणय	(तेलाचो) घाणो
घुग्घ	घुगूम, घूग
घुम्मुक्क	घुमघुमप (नादप)
घुरुहुर	घुरघुरप, घोरेवप
घुल	गुरगुरप
घोरिय	घोरेलो
चक्खियय	चाखिल्लो
चंगय	चांग
चडीण	चडिल्लो
चड्डण	चोपडप
चन्दिम	चांदनें
चप्प	चेपप
चिक्खिल्ल	चिखल
चीर	चिरप
चुक्क	चुकवप (निसटप)
चुम्भल	चुंबळ
चोप्पडय	चोपडप
छड	शेड (वणटीचो रंग)
छड्ड	सोडप
छणछणछणन्त	झणत्कार
छार	खार (गोबर)
छिव्	शिवप, स्पर्श करप
छुडु छुडु	सटसट (कर्न)

पभ्रंश	कोंकणी	अपभ्रंश	कोंकणी
गड	झगड	तुप्प	तूप
गडावण	झगड्डार	तेत्तडय	तितले
गड्ड	जाडो (लठ्ठ)	थरहन्त	थरथरपी
वणि	जेवणी	थोडउ	थोडो
जगिजिग्	झिगझिगप	दलवट्टण	दळवटपी
त्तडय	जंवसर	दाढिय	दाडी
वणय	जेवपाचो (हात)	दावणि	दावणी, दावें
जोत्त	जोत (जाँत)	दिणार	दिनार
जोत्तिय	जोतिल्लो	धगधगधगन्त	धगधगपी (उजो)
झड	झड (वाव)	धरत्ति	धरती, धर्तरी, धत्तरी
झड	झटको, फार	धाणुक्किय	धोणवाकार
झडक्क	झटको, फार	धाह	धांवो
झडझडझडन्त	धडधडपी	धुद्धुद्धुवन्त	घडघडपी
झलझलझलन्त	झळझळटो	धुम्मुक्क	घुमट (वाजप)
झुलुक्क	जळप, तळपप	पइज	पैंज
टक्कर	टक्कर	पय-रक्ख	पांय राखणो
टलटलिहूई	ढाळिल्ली, निखळिल्ली	पङ्गुर	पांगुरप, पांगरप
डक्क	डंको	पच्चारिय	पाचारलो
डरावण	भेष्टावणो	पज्झर	पाझरप
डाल	ताळो, ताळी	पडहत्थ	पडहात, चाखर
डोम्ब	डोंब, चांडाळ	पण्ण	पान (खांवचें)
ढड्ढस	धाडस	पण्ह	पानो (दुदाचो)
ढेक्किय	धेंकर, धेंक	पत्तल	पातळ (धारदार)
णाडय	नाडी (सुताची)	परएँ	फाल्यार (फांतोडेर)
णिहालय	नियाळप	परिअन्त	पर्यंत
णिवट्टिय	वांटप (फातरीर)	पलोट्टिय	परथिलो
ण्हाण	न्हाण	पल्हत्थय	पालथिलो
तडयडन्त	तटतटांयच (वीज)	पल्हत्थिय	पालथिलो
तडतडतडन्त	तटतटतटांयच	पहुच्च	पोंचवप
तणय	तान्हो, तान्हुलो	पारक्कय	परको
तरण्डय	तरांडूं, तारूं	पिण्ड	पिंड
तिडिक्क	किट्ट (उज्याची)	पुप्फस	फोपीस
तिम्मण	तिवळ	पोट्टल	पोटली
तीर	तीर	पोत्ति	पोती

अपभ्रंश	कोंकणी	अपभ्रंश	कोंकणी
फंसण	फांसप, पुसप	वट्टइ	वट्ट, नक्की
फिट्ट	फिटप	वट्टय	वाडगो
फोप्फस	फोपीस	वड्ड	व्हड
भइय	भय	वड्डत्तण	व्हडपण
भयाल	भयानक	वड्डिम	व्हडवीक
भण्ड	भांडप	वप्प	बाप्पा
भण्डण	भांडण	वप्पिक्की	बापायवटेनची
भल्ल	भलो	वमाल	बोवाळ
भिड	भिडप (युद्धांत)	वरि	वयर
भडवोक्क	बडिवार, बडाय	वला	वळान
भोल	भोळो	वाओलि	वावटळ
मज्जाणय	मांदनें	विक्खिर	विखरप
मज्झार	माजघर	विब्भाडण	इबाडप, इबाड
मन्दल	म्हादळे	वीडी	विडी
मरहट्ठिया	मराठी स्त्री	वुड्ड	बुडप
माम	मांव, माम, मामा	वुड्डण	बुडणें
मेहुणिय	मामेभयण, मेवणी	सङ्ख	शख
मोड	मोडप	वोल्ल	हल्लो
रडि	रडप	वोल्ल	बोलप
रणझणन्त	रुणझुणु करपी	सन्थारय	शेंदरी, हांतरी
रण्ण	रान	सर	सरी, माळ
रत्तिन्दिहु	रातदीस	सव्व	सर्व, शर्व (शंकर)
रुन्द	रुंद	सिप्पि	शिपी
लक्कड	लांकूड	सुम्ब	सूंब
लाव	लावप	सेयवड	शीड
लुल	लोळप	सोहलय	सोहळो, सुवाळो
लेहड	ल्हेंवटो	हट्ट सोह	हाटाची सोबा
लोट्टन्त	लोळपी, लोटपी	हड्ड	हाड
लोट्टाविय	लोटिल्लो	हत्थियार	हत्यार
लोणिय	लोणी	हलप्फलय	खळबळ
लोलि	लोळो, आमलो	हल्लिय	ह्यालप
वइसणय	बैसवप	हाणण	हाणपी
वइसर	बैसप	हिण्डिन्तय	हेडपी
वइसार	बैसवप	हिन्दोला	हिंदोळो

पउमचरियुच्या कांडांनीं न आनी व ह्या अक्षरांनी मुखात जावपी उतगं मेळनात. नच्या जाग्यार ण हें अक्षर येता. बच्या जाग्यार व हें अक्षर येता. श अक्षराच्या जाग्यार स हें अक्षर येता. धाव्या शेंकडयामेरेन अपभ्रंश भास उलयताले तिची मोड कशी आसली तें ह्या पुस्तकांवेल्यान कळून येता.

हेमचंद्राच्या काळांत म्हळयार अकराव्या-बाराव्या शेंकडयांत अपभ्रंशांत न आनी व हीं अक्षरां अनुक्रमान ण आनी व ह्या अक्षरांनीं सुरू जावपी उतरांत सुर्वेक येवंक लागलीं.

२१. प्राचीन आनी अर्वाचीन भासांतले आंकडे / लेखां

संस्कृत	मागधी	अपभ्रंश	कोंकणी
एकम्	एग	एक, ऍक्क, एकल्ल	एक, ॲकटॉ, ॲकलॉ (पु) ; एकली, एकटी (स्त्री) ; ॲक, ॲकलें, ॲकटें (न).
द्वौ, द्वि, द्वे	दुवे	दु, दुइ, बे, वि	दोन, दों, दॉग, दुकलो दुकटो, बीय, दुणे दुकी, दुट्टी, दोट्टी
त्रि, त्रय, त्रै, त्रिकुट	तइ	ति, तिण्ण, तिण्णि, तइ, तिअ	तीन, त्रिक, तियां तिपेट, तीग, ते० त्रे० त्र्या० तिरकूट
चतुर, चतारि, चत्वारि	चउ	चउ, चयारि, चार, चत्तारि, चारि	चार, चों, चव, चोक, चौ० चवे० चौऱ्या०
पंच	पंच	पंच, पण्ण	पांच, पंद्र०, पंच०, पंचे०,पां०,पै०,पंच्या०
छह, षष्, षट्क, षट्, षण्, षड्	छट्ठ	छ, छअ, छउ	स, सक, सो, सव०, छत्० शे०, सा० शा०
सप्त, सप्त०	सत्त	सात	सात, साती, सप्ते, सत्ता०,सत्ते०,सत्त्या०
अष्ट	अट्ठ	अट्ठ	आठ, आठी, अठ, अट्ठा, अट्ठे, आड, अठठ्या०, आठा
नव	नव, णव	णव, नव	णव, नव, नवे, नव्या०
दश	दस, दह	दस, दह	धा, दस, दश० धाइ
एकादश	एगारह	गारह, एग्गारह, एक्कादह	अकरा, इकरा

संस्कृत	मागधी	अपभ्रंश	कोंकणी
द्वादश	बारह	बारह, दुवारह, दुवादस, बारस	बारा
त्रयोदश	तेरह	तेरह, तेरस	तॅरा
चतुर्दश	चउद्दह	चउदह, चउदम	चार, चव, चो, चौ, चव्वे० चवऱ्या०
पंचदश	पन्नरह	पण्णरह, पण्णारह पन्द	पंदरा, पंद्रस
षोडश	सोलस, सोलह	सोलह	सॉळा, सोळी(दोन) सोळो(दरशें)
सप्तदश	सत्तरह	सत्तारह	सतरा, सतरी(दोन) सतरो(दरशें)
अष्टादश	अट्ठारह	अट्ठारह, अठ्ठारस	अठरा
एकोनविंशति	एगूणवीस	एगुणवीस, एक्कूण-वीस	एकुणीस
विंशति	वीस	बीस, बीसा	वीस
एकविंशति	एगवीस	एक्कवीस	एकवीस
द्वाविंशति	बावीस	बाईस, बावीस	बावीस
त्रयोविंशति	तेवीस	तेईस, तेवीस	तेवीस
चतुर्विंशति	चउवीस	चउवीस, चोविह	चव्वीस
पंचविंशति	पंचवीस, पणवीस	पंचवीस	पंचवीस
षड्विंशति	छव्वीस	छव्वीस, छहवीस	सव्वीस
सप्तविंशति	सत्तवीस, सत्तावीस	सत्ताईस, सत्तावीस	सत्तावीस
अष्टविंशति	अट्ठावीस	अठाइस, अट्ठावीस	अठ्ठावीम
एकोनत्रिंशत्	एगूणतीस, अउणतीस	एगुणतीस	एकुणटीस
त्रिंशत्	तीस	तीस, तीसा, तीसंति	तीस
एकत्रिंशत्	एगतीस, एकतीस	एक्कतीस	एकतीस
द्वात्रिंशत्	बत्तीस	बत्तिस, वत्तीसह	वत्तीस
त्रयस्त्रिंशत्	तेत्तीस	तेत्तीस	तेत्तीस
चतुस्त्रिंशत्	चोतीस	चउत्तीस	चवतीस
पंचत्रिंशत्	पणतीस	पंचतीस	पस्तीस
षट्त्रिंशत्	छत्तीस	छत्तीस	छत्तीस
सप्तत्रिंशत्	सत्ततीस	सत्ततीस, सततीस	सात्तीस
अष्टत्रिंशत्	अट्ठतीस	अट्ठतीस	आठटीस

संस्कृत	मागधी	अपभ्रंश	कोंकणी
एकोनचत्वारिंशत्	एगूणचालीस	एगुणचालीस, एक्कूणचालीस	एकूणचाळीस
चत्वारिंशत्	चालिस, चालीस	चालीस, चालिस	चाळीस
एकचत्वारिंशत्	एक्कचत्तालीम, इगयाल	एक्कचालीस	एकेचाळीस, एकेचाळ
द्वाचत्वारिंशत्	बायालीस	बाआलीस, बेआल दुचालीस	बेचाळीस, बेचाळ
त्रयश्चत्वारिंशत्	तेयालीस	तियालीस	त्रेचाळीस, त्रेचाळ
चतुश्चत्वारिंशत्	चउयालीस	चउआलीस, चउआलह	चव्वेचाळीस, चव्वेचाळ
पंचचत्वारिंशत्	पणचालीस, पणचाल	पंचचालीस, पंचतालीसह	पंचेचाळीस, पंचेचाळ
षट्चत्वारिंशत्	छायालिस, सायालिस	छायालीस, छालीस	शेचाळीस, शेचाळ
सप्तचत्वारिंशत्	सतचालीस	सत्तचालीस	सत्तेचाळीस, सत्ते-चाळ
अष्टचत्वारिंशत्	अट्ठचतालिस, अढयाल	अट्ठचालीस, अट्ठायाल	अट्ठेचाळीस, अट्ठेचाळ
एकोनपंचाशत्	एगूणपण्णास, अउणापण्ण	एक्कूणपच्यास, एक्कूणपण्णास	एकूणपन्नास
पंचाशत्	पण्णास	पण्णास	पन्नास
एकपंचाशत्	एक्कावण्ण	एक्कवण्णास	एकावन
द्विपंचाशत्	बावण्ण	दुवण्णास	बावन
त्रिपचाशत्	तेवण्ण	तिवण्णास	त्रेप्पन
चतुःपंचाशत्	चउवण्ण	चउण्णास	चौपन
पंचपंचाशत्	पणपण्ण	पंचवण्णास पणपण्णास	पंचावन
षट्पंचाशत्	छप्पण्ण	छप्पण्णास, छप्पण	छप्पन
सप्तपंचाशत्	सत्तावण्ण	सत्तावणिअ, सत्तावण्णास	सत्तावन
अष्टपंचाशत्	अट्ठावण्ण	अट्ठावण, अटठावण्णास	अटठावन
एकोनषष्टि	एगूणसट्ठि, अउणट्ठि	एक्कुणसट्ठि	एकूणसाठ
षष्टि	सट्ठि	सट्ठि	साठ
एकसष्टि	इगसट्ठि	एक्कसट्ठि	एकसट

संस्कृत	मागधी	अपभ्रंश	कोंकणी
द्वाषष्टि	वासट्ठि, वावट्ठि	बासट्ठि, दुसट्ठि	बासट
त्रिषष्टि	तेसट्ठि, तेवट्ठि	तिसट्ठि	त्रेसट
चतु:षष्टि	चोसट्ठि, चउवट्ठि	चउसट्ठि	चंवसट
पंचषष्टि	पणसट्ठि, पण्णसट्ठि	पंचसट्ठि, पण्णट्ठि	पैंसट
षट्षष्टि	छावट्ठि	छसट्ठि	सैंसट
सप्तषष्टि	सत्तसट्ठि	सत्तसट्ठि	सातसट
अष्टषष्टि	अठसट्ठि, अढसट्ठि	अट्ठसट्ठि, अट्ठासट्ठि	आडसट
एकोनसप्तति	एगूणसत्तरि, अउणत्तरि	एक्कूणहत्तरि	एकूणसत्तर
सप्तति	सत्तरि	सत्तरि	सत्तर
एकसप्तति	एक्कसत्तरि	एकहत्तरि	एकात्तर, एक्यास्तर
द्वासप्तति	बावत्तरि	बाहत्तरि, दुसत्तरि	बहात्तर, ब्यास्तर
त्रिसप्तति	तेवत्तरि	तेहत्तरि, तिसत्तरि	त्र्याहत्तर, त्र्यास्तर
चतु:सप्तति	चोवत्तरि	चउहत्तरि, चउहत्तर	चौऱ्याहत्तर चवऱ्यास्तर
पंचसप्तति	पंचहत्तरि, पण्णत्तरि	पंचहत्तरि	पंच्याहत्तर, पंच्यास्तर
षट्सप्तति	छावत्तरि	छहत्तरि, छेहत्तरि	शाहत्तर, शास्तर
सप्तसप्तति	सत्तहत्तरि	सत्तहत्तरि	सत्याहत्तर, सत्यास्तर
अष्टसप्तति	अट्ठहत्तरि	अट्ठहत्तरि	अटठयाहत्तर, अटठयास्तर
एकोनअशीति	एगूणसीइ	एक्कूणासी	एकूणअयशीं, ॲवण्यायशीं
अशीति	असीइ	असी, असीति, असिअ	ऐशीं
एकाशीति	एक्कासीइ	एक्कासी, एक्कासीति	एक्यायशीं
द्व्यशीति	बासीइ	बेआसी, दुवासी	ब्यायशीं
त्र्यशीति	तेसीइ, तेयासी	तियासी, तेयासीति	त्र्यायशीं
चतुरशीति	चउरासीइ	चउरासी	चौऱ्यायशीं
पंचाशीति	पंचासीइ	पंचासी	पंच्यायशीं
षडशीति	छलसीइ	छयासी, छासीति	शायशीं
सप्ताशीति	सत्तासीइ	सत्तासी, सत्तासीति	सत्यायशीं

संस्कृत	मागधी	अपभ्रंश	कोंकणी
अष्टाशीति	अट्ठासीइ	अट्ठासी, अठ्ठासीति	अठ्ठायशीं
एकोननवति	एगूणणउइ	एक्कूणवदि	एकूणणव्वद
नवति	नउइ	णवइ, णवदि	णव्वद, नव्वद, णोय
एकनवति	एक्कणउइ	एक्कणवइ, एक्कणवदि	एक्याण्णोय, एक्याण्णव्वद
द्वानवति	बाणउइ	बाणउइ, दुणउदि	ब्याण्णोय, ब्याण्णवद
त्रिनवति	तेणउइ	तिणवइ, तिणवदि	त्र्याण्णोय, त्र्याण्णव्वद
चतुर्नवति	चउणवइ	चउणवइ, चउणवदि	चौऱ्याण्णोय, चौऱ्याण्णव्वद
पंचनवति	पंचाणउइ	पंचणवइ, पंचणवदि	पंच्याण्णोय पंच्याण्णव्वद
षण्णवति	छण्णउइ	छाणवइ, छणवेआ	शाण्णोय, शाण्णव्वद
सप्तनवति	सत्ताणउइ	सत्ताणवइ	सत्याण्णोय सत्याण्णव्वद
अष्टनवति	अट्ठाणउइ	अट्ठाणवइ	अठ्याण्णोय, अठ्याण्णव्वद
नवनवति	नवणउइ	णवणवइ	णव्याण्णोय णव्याण्णव्वद
शतम्	सय	सय, सअ, सआ	शें, शंवर, –शीं
सहस्र	सहस्स	सहस्र	सहस्र, सस्र
लक्ष	लक्ख	लक्ख	लाख, लक्ष
कोटि	कोडी	कोडि	कोटी

संस्कृत भास क्रिस्ताआदीं सुमार दोन शतकां लोकांच्या उलोवपांतल्यान गेली. सावार लोक प्राकृत भासो उलयत-बरयत आसले. भगवान बुद्ध आनी महावीर तीर्थंकर हे मागधी ही प्राकृत भास क्रिस्ताआदीं तिसऱ्या शतकांत उलयताले.

वयर दिल्ले मागधी भाशेंतले आंकडे बावीसशीं वर्सापयलीं लोकांच्या तोंडांत घोळटाले. अपभ्रंश ही भास क्रिस्ती शकाच्या सव्या शेंकडयांतसावन लोकांच्या तोंडांत घोळूंक लागली. तेन्नासावन वयर दिल्ले अपभ्रंश भाशेंतले आंकडे लोक उलोवंक-बरोवंक लागले. इकराव्या क्रिस्ती शतकामेरेन अपभ्रंश भास लोक उलयताले आनी बरयताले. बाराव्या शतकासावन अपभ्रंश भास उलोवपांतल्यान गेली. ती बरपांनच चालू उरली. विद्वान आनी कवी तितले अपभ्रंश भाशेंन काव्यां, नाटकां आनी सट्टकां रचीत रावले. सावार लोकांच्या उलोवपांत आधुनीक भारतीय भासो घोळूं लागल्यो.

अकराव्या ते तेराव्या शेंकडयामेरेन अवहट्ट, मरहट्ट, बंगाली, भोजपुरी, कोसली, राजस्थानी, व्रज, मारवाडी, कोंकणी, गुजराती, सिंधी वी भासो, लोक त्या त्या नांवाच्या प्रांतांत उलोवंक लागले. आनी कालांतरान बरोवंक लागले, म्हळचार त्या भासांनी साहित्य रचूंक लागले.

मागधी भाशेंत संख्यावाचक उतरां दोन हजार वर्सापयलीं लोकांच्या तोंडांत आसलीं. तसलींच उतरां भोव थोडया अशा वदलान अपभ्रंश आनी कोंकणी भाशेंतय लोक उलोव लागले. म्हळयार आयचे कोंकणी भाशेची बुनयाद दोन हजारांवयर वर्साइनली प्राचीन आसा हें उक्तें जालें.

संस्कृत भाशेंत 'सपादक' म्हळचार 'पादकाम्यत' म्हळचार पावामयन. अपभ्रंशांत 'सपादक' हया उतराचें 'सवायअ' अशें जालें. 'सवायअ' म्हळचार स आनी पाव, 'पावासयत स.' म्हळचार ६। अशें दरयनालें. ६¼ अशें ताचें रूप व्यवहारी अपूर्णांकांत घडलें. कोंकणींत तें उतर सवायस अशें जालें. निखटें सवाय रुपया म्हळचार एक आनी पाव रुपया.

२२. प्राचीन-अर्वाचीन भासांतलीं क्रमवाचक उतरां

संस्कृत	प्राकृत	अपभ्रंश	कोंकणी
प्रथम	पढमो	पहिल्य, पहिल्उ	पयलो, पर्थनलो
द्वितीय	विइओ	विअ, वीय, वीयउ	दिजो, दुजो
		दुइअ, दुइजो	
द्विसर	—	दूसरिस, दूसरह	दुसरो
त्रिसर	—	तीसरिस, तीसरिह	तिसरो
तृतीय, तृतीयक	तइओ, तिज्जो	तइअ,तइय,तइअउ	तय (तीथ)
		तइयय	(इजो,विजो,तिजो)
		तइजो,तिज्ज,तिज्जो	तिजो
चतुर्थ, चतुर्थक	चउत्थो	चउत्थ, चोत्थ	चवथो, चवथ (तीथ)
		चउथय, चउठा	चवाठो
		चाउथो, चारिय	
पञ्चम	पंचमो	पंचम, पंचवँ	पांचवो, वी, वँ
			पंचम (तीथ)
षष्ठ	छट्ठो	छट्ठ	सटवो, सटो, सष्ट
षष्ठय	—	षट्ठय	सको
षष्ठी	—	छट्ठी	सष्ट, सटी (रात)
सप्तम	सत्तमो	सातवाँ, सत्तम	सातवो,सत्तम (तीथ)
अष्टम	अट्ठमो	अट्ठम, अटठवँ	आठवो.अष्टम तीथ
नवम	नवमो	णवम, णववँ	णवो, नम (तीथ)

संस्कृत	प्राकृत	अपभ्रंश	कोंकणी
दशम	दसमो	दसम, दसवँ, दहवँ	धावो, दसम (तीथ)
एकादशम	एगारहमो	एगारहम, एगारहवँ	इकरावो, एकादस
द्वादशम	बारहमो	बारहम, बारहवँ	बारावो, दुवादस.
त्रयोदशम	तेरहमो	तेरहम, तेरहवँ	तेरावो, तिरोदस
चतुर्दशम	चउद्दहमो	चउदहम, चउदहवँ	चौदावो
		चउदस	चतुर्दस, चावदीस

२३. प्राचीन आनी कोंकणी भासांत अपुर्णांक बोधक संख्या

संस्कृत	अपभ्रंश	कोंकणी
अर्ध	अद्ध, अडढ	अर्द, अद्दॉ, अर्दो, अद्द. कोंकणींत देड.
द्वि + अर्ध द्व्यर्ध	दिवडढ	कोंकणींत अडेच म्हळ्यार साडेदोन.
स + अर्ध	स + अडढ	साडे = अर्दासयत. ह्या उतराक लागून
सार्ध	साड्ढ	जो आंकडो येता, ताचेसयत अर्द, असो
अर्ध + द्वि		ताजो अर्थ जाता. देख : साडेतीन = तीन

आनी अर्द. साडेचार = ४½. साडे हें उतर तीन सावन शंवर ह्या उतरांमेरेनच्या संख्यांक जोडटात. देख : साडे पंचवीस, साडेपन्नास (५०½), साडेण्व्याण्णोय (९९॥) आनी साडेशंबर (१००॥). शंबरांचे मुखार साडे हें उतर जोडचें पडलें तर शेंकड्याचो वा ताचेवेल्या स्थानावेल्या आंकड्याचो उच्चार वेगळो करून एकं आनी दहं स्थानावेले संख्येक साडे हें उतर जोडटात. देख : चारशें साडेबावीस; दोन हजार तीनशीं साडेसतरा. पांच हजार साडेपांचशें ही संख्या ५,५५० अशी बरयतात. साडेपांचशें म्हळ्यार पांचशें आनी अर्द शेंकडो. साडेचार हजार म्हळ्यार चार हजार आनी अर्द हजार.

संस्कृत 'पादोन' ह्या उतराचो अपभ्रंशांत 'पाउण' असो आदेश जाता. म्हळ्यार ह्या उतराक जोडून येवपी उतराचे संख्येंतल्यान 'पाव उणो'. पावणे स म्हळ्यार ५¾. पाउण शें = पावण शेंकडो म्हळ्यार १००—२५ (पाव शेंकडो) = ७५. पावणे चारशीं = ३७५. पाउण वा पावण हाचें भोववचनी उतर पावणे अशें जाता.

वयर दिल्ले माहितीवेल्यान एक गोष्ट दिसून येता, कीं गेल्या दोन हजार वर्सांत मागधी, अपभ्रंश आनी कोंकणी भासांतल्या संख्यावाचक उतरांत भोव थोडो फरक जाला.

कोंकणी भाशेचो उगम

कोंकणी भाशेचो उगम अपभ्रंश भाशेंतल्यान जालो ह्या निष्कर्षाक पावूंक मुखार दिल्लीं कारणां आसात.

१. कोणाय प्रदेशांत एक भास लोकांच्या वापरांत आसता. त्या प्रदेशांत भायल्या लोकांची धुरी येता. हे नवे लोक आपल्या पराक्रमान तो प्रदेश जिखतात. येनासतना ते आपली भास हाडटात. ती भास आनी त्या प्रदेशांतली मूळची भास हांची मेळामेळ जाता. दोन संस्कृतायो मिसळटात, आनी एक वेगळी अस्मिताय उप्रासता.

२. आभिरी (शबर) हे टोळीवाले नागवंशी लोक आपल्या गोरवांक, मेंढरांक, घोड्यांक बी घेवन वायव्य दिशेंतल्यान भारतांत घुसले. क्रिस्ती शकाचो दुसऱ्या निमऱ्या शतकांतली ही गजाल. धुरी घालपी टोळीवाले थळाव्या लोकांपरस संख्येन थोडेच आसतात. पूण ते सशस्त्र आनी धाडसी आसतात. मरूंचे आनी मारूंचे तयारेन ते येतात. ह्या टोळीवाल्यांची धुरी पळोवन थळावे लोक भिवन पळूंक लागतात. कारण तांची सामान्य लोकांची संघटना नासता. तांचेकडेन शस्त्रां आनी धाडस नासता.

३. टोळीवाले येवन लोकांक कापीत घरांदारां जाळीत विध्वंस घालतात. प्रदेश जिखतकच शांत जावन थळाव्या लोकांबरोबर मिसळून आपलें शासन घडयतात. शंबर दोनशीं वर्सांत जित आनी जेते हांचो नवो समाज घडटा. तांची नवी संस्कृताय, नवी भास उप्रासता.

४. आभीरी लोक दुसऱ्या शतकासावन भारतांत पातळूंक लागले .ते उत्तर भारतांतल्यान पुर्वेक बंगालासरेन, मध्य भारतांत, गुजराथेंत आनी दक्षिणेक गोदावरी न्हंयेसरेन पातळले. समुद्राच्या पश्चिम किनाऱ्यान गुजराथेंतल्यान ते कोंकणांत, अपरांतांत, पातळ्ळे अशें इतिहास सांगता. हे प्रक्रियेक तीन-चारशीं वर्सां लागलीं आसूंये.

५. चवथ्या-पांचव्या क्रिस्ती शतकासरेन हे लोक उत्तर आनी मध्य भारतांत पातळ्ळे आनी थळाव्या लोकांचे धर्म, संप्रदाय, भासो ताणी शिकून घेवन तांचेशीं एकरूप जाले. भासांविशीं उलोवचें जाल्यार थळाव्यो प्राकृत भासो त्या काळांत चालू आसल्यो. प्रांतोप्रांतांत लोक माहाराष्ट्री, मागधी, शौरसेनी ह्या प्राकृत भासांच्या मोडींनीं वेव्हार करताले. ह्या शक-क्षत्रप राज्यकर्त्यांनी तांची आभिरी भास ह्या प्राकृत भासांत भरशिली आनी अपभ्रंश ही एक नवी भास सव्या क्रिस्ती शतकांत भारतांतल्या उत्तर, मध्य, पूर्व, पश्चिम आनी दक्षिणेक गोदावरी न्हंयेसरेन लोक साबार मोडींनीं वेव्हारांत वापरूंक लागले.

६. ही भास राजस्थान, गुजराथेंतल्यान कोंकणांत पातळ्ळी. हेमचंद्र हो जैन राजगुरू खंबायतांत आपलें अपभ्रंश साहित्य रचतालो. सिद्धराज आनी कुमारपाल ह्या पितापुत्र राजांचो तो राजगुरू आसलो. ह्या दोनय राजांचो धेंक कोंकणांत पातळिल्लो अशें जैन इतिहासकार सांगतात. तांच्या काळांत अपभ्रंश भास कोंकणांत सुस्थीत जाल्ली. कोणाय प्रदेशांत एकाद्री भास सुस्थीत जांवक किमान दोनशीं वर्सां लागतालीं. प्रदेशांतले सगळेच लोक एकच भास उलयतात असो हाचो अर्थ न्हय. ते तरेनतरेच्या मोडींनीं उलयतात.

७. वेगवेगळ्या समाजांतले लोक एका गांवांत रावतात. एके जातींतल्या लोकांची बोली दुसरे जातींतल्या लोकांचे बोलीपरस मात्शी वेगळें आसता. आनी बाजारांत लोक एक साबार लोकांची अशी भास उलयतात. ती भास कोंकणांत त्या काळांत अपभ्रंश आसली.

८. कोणाय प्रदेशाची भास बदलता तेन्ना आनीक जायते बदल जातात. जैन लोक आपलें धर्मीक तत्वज्ञान घेवन दक्षिणेंत आनी कोंकणांत आयले. ताणी हळूहळू आमकां कोंकण्यांक आमच्या जेवणाखाणांत शिवराक केले. आमच्यो चालीरिती बदलल्यो. आमचेच लोक वेदधर्मी आनी यज्ञकर्मी आसले ते यज्ञांक कंटाळून पुजापाठ करूंक लागले, आमचीं देवस्थानां आनी धर्मस्थानां बदललीं.

९. ल्हान भुरग्यांक आमी बरोवंक वाचूंक शिकयतना पयलो धडो श्रीगणेशाय नमः। हो शिकयताले. दुसरो धडो ॐ नमः सिद्धं। हो घालताले. हो सिद्ध आमच्या शिक्षणांत जैनांनीं हाडलो. सिद्धनाथ, सिद्धेश्वर, चंद्रेश्वर, रवळनाथ, कमळेश्वर, द्वारपाल, क्षेत्रपाळ, ग्रामपुरूष; म्हारू, धडवळ, दाड, कालनाथ, सप्तनाथ, रामनाथ, भोमपुरूष, सत्पुरूष, सिद्ध, बी दैवतां वैदीक आनी जैन संप्रदायांची मेळामेळ जावन सुधारिल्लीं देवस्थानां आसात.

१०. जैनांनी आमच्या रामाचो रामनाथ, वामनाचो वामनेश्वर, बेताळाचो बेताळेश्वर केलो. आमची सरस्वती आनी लक्ष्मी जैनांनी आपल्या मंदिरांनीं पुजून आपूण लक्ष्मीवंत जाले. आमचो आदिनाथ, पुर्वाचारी हीं दैवतां अस्सल जैनांनी स्थापिल्लीं. नागनाथ, शिवनाथ, क्षेत्रपाळ, कपिलेश्वर हीं नांवां जैनी पंडितांनीं दवल्ल्यांत. ह्या देवळांचे म्हाजन जैन जाल्ले, ते पर्थून वेदधर्मी जाले. देवांचीं नांवां कायम उल्लीं. आमचे गुरव पुजारी हे मूळचे जैनधर्मी. गोंयांत जोगयां म्हणून जात आसा ती जैनधर्मी. आमच्यांतले कांय आचार विचार जैनांनी बदलले.

११. कोंकणांतलो एक राजा वेदधर्मी आसलो तर ताजो युवराज जैन संप्रदायी जातालो. आजून आमच्या गारायण्यांत आमी कांय देवांक 'बा जैना' म्हणून उलो मारतात. गोविंदनाथ, गणेशपुरूष, रामपुरूष ही मूळ जैनी दैवतां. वैदीक धर्मियांनी धर्माचरणांत अत्याचार केले म्हणून जैन धर्म भारतांत पातळ्ळो. जैनी लोकांनींय अत्याचार केले. माथ्यांतली ऊव मारली म्हणून उवो मारपी बायलमनशेक ह्यास्त खावयली आनी उवेचें देवूळ बांदून तिका देवता केली. म्हणून जैन कोंकणांतले काडोन गेले. पूण आमचे भाशेंत अपभ्रंश भाशेची परंपरा दवरून गेले.

१२. कोंकण हें उतर म्हाका चतुर्भुज स्वयंभूच्या पउमचरियु ह्या अपभ्रंश रामायणांत मेळ्ळें. त्या काळांत म्हळचार धाव्या शतकांत शेजारच्यो आधुनीक भासो जल्माक आइल्ल्यो काय कळना.

१३. तेराव्या शेंकड्यांत देवगिरीच्या यादवांक मारून खिलजीच्या मलिक कफूरच्या सैन्यान कोंकण जिखलें. पंद्राव्या शेकड्यामेरेन बहामनी आनी आदिलशाही मुसलमानांनी कोंकणाचेर शेक चलयलो. मदीं विजयनगरच्या सम्राटांनीय कांय वर्सां कोंकणाचेर सत्ता चलयली. आनी सोळाव्या शतकांत पुर्तुगेज लोकांनी गोंय जिखलें. तरीय तंवसर कोंकणी

भास शुद्ध उल्ली. पुर्तुगेज धर्मप्रसारकांनी गोंयांत क्रिस्तांव धर्माचो प्रचार करचेखातीर कोंकणी भास शिकून घेतली.

१४. कोंकणी भाशेचे सगळे उच्चार रोमी लिपींत बरोवंचे खातीर पुर्तुगेजांनी सोळाव्या शतकांत आपले भाशेंतल्या चोवीस अक्षरांचे मजतीक छत्तीस खुणां वापरल्ल्यो. ताणी सुंदर रोमी हातवरपांत कोंकणी कथा बरोवन काडून पुर्तुगालच्या वाचनालयांनी वाचप्यांक वाचचे-खातीर धाडून दिल्यो. हालीं कांय वर्सांनि त्या कथांच्यो प्रती करून गोंयांत हाडल्यो. तांतले एके कथेचो वांटो सोळाव्या शेंकड्यांतली शुद्ध कोंकणी म्हणून नमुन्याखातीर हांगा दितां.

१. सोळाव्या शतकांतले कोंकणी भाशेचो नमुनो

दशरताची कथा

अयोध्या नगरीं भर्तुहरि राजा. त्या रायाचे घरि दोग पुत्र जाहाले. येकाक नांव दसरतु. दुशेऱ्याक पद्मशेनु. तो पद्मशेनु अरण्यांतु वचुनु तप कोरूं लागलो. बारा वरुसां पर्येन्त्र तप जंव करी, तंव येकु राखेसु, भयानकु, विकराळ, तोंड दोनि गांव उंचु, ऐसो तो राखेसु येवनु त्या राया सन्मुख उबो राविलो. तो रायान देखुनु धनुश्य बाण घेवनु त्या राखेसाक जंव पाचारी, तंव त्या राखेसान आपुलें मुख पसरुनु त्या रायाक गिळूंक आयलो. तावळि रायान ति बाणांनीं त्या राखेसाचें शिर छेदिलें.

फुडां धा सहस्र वरुसां त्या रायान तप करिनां. परमेस्परु प्रसन जावनु ताका वरु दिलो: 'तुका कोणाच्यान जिकव नां. येवडो तूं समर्थु जासी.' ऐसें वरुदान देवनु परमेस्वरु अद्रुस्ट जाहालो.

फुडां त्या रायाक अजरत्व जाहालें. देखुनु. देव समस्त मेळुनु. त्या राया लागीं येवनु, त्या रायाची किर्ति वाखाणूं लागले. देवांनीं त्या रायाक उदंडु मानु देवनु, समस्त देव बोलूं लागले: 'आगा राया. येकु दैतु. तारकासुर ताचें नांव: तो दैतु येवनु. आमचें नगर अमरावती. ते नगरिचें राजे तो करता. आमी ताच्या भयान पळनु, ह्या गुफांतु आसांव. त्या तारकासुराक वरुदान, "देवांचे हातीं मरण नां." तरि तुका परमेस्परू प्रसन होवनु, कोणाच्यान तुका जिकव नां, ऐसो वरु तुका जाहालो. तरि तुवें आमकां मजति करुनू, तो दैतु मारनू आमकां सोडय.'

ऐसें समस्त देवांनीं त्या रायाक बोलिलें आसतां, त्या रायान मनीं म्हळें, 'आपण मनुसे देह. पण माका परमेस्परु प्रसन होवनु, कोणाच्यान जिखव नां, ऐसें वरुदान पावलों. तरि हें शेरिर नासिवंत. परउपकाराक लावंचें. पेल्याच्या उपकाराक जरि हें शेरिर लाए, तरि परमेस्परू ताका उदंड भागे दे. स्वंसारीं प्राणियान परउपकारा सारिखें आणिएक पुणे नां. ह्या कारणें परउपकारु अदिकु. तरि हें माजें शेरिर परउपकाराक दिन.'

ऐसें मनीं म्हणू, देवांक समस्तां नमस्कारु कोरुनू, त्यां लागीं बोलिलें: 'तुमच्या कार्याक हो मजो प्राणु सुखें दिन.' ऐसें त्या रायान बोलिलें आसतां, समस्तां देवांनीं विमानारि बैसवनू त्या रायाक स्वर्गावरि व्हेलो.

तावळि इंद्राचें राजे दैत्यांनीं घेवनु आपण राजे करिताति. फुडां देवानीं तो राजा आणी तेतिस कोटी देव, गण, गंधर्व, एख्य, किनर, गुह्यक, सिध, ऐसें सहिनें सांगातीं घेवनु इंद्रु, वरुणु, इश्यानु, चंद्रु, सुर्यु, अग्नि ऐसे अष्टलोकपाळ इतुक्यांसहित त्या दैत्या-वरि झुजाक आयले.

फुडां ते दैत्य, देवांचे सवती भाव. बापु येकु माए दोगी. त्या दैत्यांचे घरीं येकु स्रुधिमानु नांव दैतु, त्या दैत्यान साटि सहस्र वरुसां तप केलें. येका उंगटचावरीचि अपुल्या सर्व शेरिराचो भारु घालनु परमेस्पराचें चिंतन कोरूं लागलो. ऐसीं साटि सहस्रां वरुसां भोगलीं आमतां; अन, उदक वर्जुन् तप केलें, तंव परमेस्परान ताची भग्ति देखुनु, ताका वरुदान दिलें: 'तुका कोणाच्यान जिखव ना. देवांचे ह्यातीं तुका मरण नां.'

ऐसें वरुदान ताका दिलें आमतां त्या दैत्यान जेतुके दैते आसिले इतुकेय मेळवनु, त्यां सैत अमरावतिक, इंद्राच्या नगरा वेडो घालनु देवांक आणी दैत्यांक येवधे जाहालें.

परस्परें येकमेकांवरि गदा, सेग्ति, पटिश, ऐसें सहस्रां दंडायेवधें करितां, येकमेकांक मारूं लागले. तावळि केतिकांचे पाए खांडले, कितिकांचे ह्यात तुंटले. कितिक मधेंचि कातरले. कितिक मेले. ऐसें दोहिय दळिचें सहिनि परस्परें येकमेकांक जंव मारिति, तंव रग्ताची न्हई व्हावूं लागली. त्या न्हइंतु मडीं होळनु वेताति. जैसे येकी न्हइंतु थोर थोर मासे जसे वचति, तैसीं तीं मडीं होळनु वचूं लागलीं. तंव हस्तिचीं सोंडां तुंटुनु, घोडचांचीं मुखां, आयुधां, नाना विरांचीं कवचां, ऐसें ते न्हइंतु व्होळनु वेतां; जैसे नाना प्रकारिची जिनस मामळी न्हंयतुल्यान व्होळुनु वच, तैसीं तीं धनुसां, हस्ती-घोडचांचीं मुखां व्हांवनु वचूं लागलीं.

ऐसें तुंबळ येवधे मांडलें आसतां जेतुके देव रणीं पडले, त्या देवांचो गुरू ब्रुहस्पति तांकां दिव्य वोमदी त्या समेस्तां मेलल्या देवांक अम्रुत-संजिवनी देवनु तो जिवे करी. येणे प्रमाणीं दैत्यांचो गुरू शुक्रु, तो आपुल्या मंत्रबळान जेतुके दैते रणीं पडल्याति, तेतुक्यांकय जिवे करी.

ऐसे दोहीय दळिचे विर, जेतुके रणीं पडति, तेतुक्याय विरांक ते दोगय जिवे करिति. ऐसें येवधे जातां मागुतेन मागुतेन येकमेकांक मारिति. तैसेचि ते दोगय जिवे करिति. ऐसें येवधे करितां दोनीय दळां येकमेकांक भिएनाति. देखुनू त्या दैत्यांचो राजा स्रुध्युमनु, तो कोपुनु, आपुल्या रथावरि बैसुनु, वाह्युवेगीं करितां त्या देवांच्या सहिन्या-वरि येवनु पनमां वाणानीं इंद्राक विंदिलो. विसां बाणानीं एमाक विंदिलो. तिसां बाणानीं वरुणु, पंचेविसां बाणानीं कुबेरु, धा बाणानीं इश्यानु, पांचां बाणानीं वाह्यु, विसां बाणानीं चंद्र व सुर्यु. येकी कोटी बाणानीं जेतुकें देवांचें सहिने, जैसो वाह्यु थोरु आयल्यावरि, प्रथुमिचे व्रख्य, पातां उबय, तैसें त्या दैत्याच्या तेजान समस्त देवांचें सहिने उबुनु गेलें.

जिकडे तिकडे देव जंव पळति, तें राया इंद्रान देखुनु, आपलें सहिने भंगलें, समस्त पळता ऐसें जाणुनु पर्वतास्त्र घेवनु त्या दैत्यावरि चालुनु आयलो. तें दैत्यान देखिलें. मग सात बाण घेवनु त्या इंद्राचें पर्वतास्त्र छेदुनु आणिएका पांचां बाणांनीं त्या इंद्राचें कवच भेदिलें.

फुडां इंद्रान अग्निशेस्त्र त्या दैत्यावरि घालें. वरुणान प्रजन्यास्त्र, कुबेरान पवनास्त्र शेस्त्र, एमान काळदंड, वाहयून अपुल्या बळान निर्वाण शेस्त्र, जैसो प्रळय काळीं वाहय् ये, तैसें करिना अस्टलोकपाळ अपपुल्यां शेस्त्रान त्या दैत्याक विंदूं लागले. तें दैत्यान देखुनु, म्हा विकट रुप धोर्नु जेतुकें आकास मंडळ तेतुकेंय मुख उगडुनु त्या समेस्त देवां अस्टलोकपाळांक गिळूंक जंव ये, तंव त्या अस्टांय लोकां देवानीं तो भयानकु देखुनु समेस्त पळूं लागले.

तेतिस कोटी देवां सहित राजा इंद्रु पळता देखुनु तो राजा थोरु कोपुनु आपुल्या रथावरि वैसुनु त्या दैत्याचें शेरिर भेदूं लागलो. जैसो मेघु प्रथुमिवरि वरुस, तैसो तो राजा बाणजाळ त्या दैत्याच्या मुखांतु वरुसूं लागलो. तें देखुनु दैत्यान म्हा विशाळ रूप जें धरललें, तें अद्रुस्ट कोरुनु, मागुतेन रथावरि बैसुनु त्या रायालागीं येवध्याक आयलो.

तावळि मागुतेन रायान काळचक्र शेस्त्र घालुनु त्या दैत्याच्यो भुजा छेदिल्यो. तें देखुनु दैत्यान म्हा विकराळ तोंड मागुतेन धोर्नु त्या रायाक जंव गिळुंक ये, तंव त्या रायान ब्रह्मास्त्र – म्हणजे येकु बाणु, तो बाणु काडिल्यावरि प्रथुमि कांपली. नखेत्रां आकासीं होवनु पडलीं–ऐसो बाणु म्हा दारुणु, त्या दैत्यावरि सोडिलो. तो आकास पर्येंत्र वचुनु त्या दैत्याच्या हृर्धयावरि पडलो आसतां, तो दैतु मरण पावनु भुमीं पडलो.

तें देखुनु देव सोंतसले. तंव इंद्रु आदि करुनु अस्टलोकपाळ त्या रायाक आपुल्या नगरांतु व्हर्नु सिंहासनीं बैसयलो. नाना परिचीं वस्त्रां, भुसणां देवनु म्हा सोंतसु केलो. देवांनीं म्हळें, 'आगा राया, तुवें मागुतेन हें राजे आमकां दिलें. आतां तूं भोव काळपर्येंत्र कस्टलोसि. तरि आतां आपुले नगरीं म्रुतलोकीं वचुनु तूं राजे करि.'

ऐसें त्या रायाक समस्त देव वरुदान दिवं लागले. तंव इंद्रान म्हळें, 'आगा राया, तुका राज अखंड जांव.' येमान म्हळें, 'तूं मरणा वेगळो जा.' वरुणान म्हळें, 'तुका उदकांतुलें भय मात्र नां.' अग्निन वरुदान दिलें, 'तुका उज्याचें भए नां.' कुबेरान म्हळें, 'तुजे घरीं द्रवे नाना होवं.' ऐसें अस्टलोकपाळांनीं वरुदान देवनु त्या रायाक वस्त्रां, भुसणां, आळंकार, नाना प्रकारींचे देवनु, बरवे चिंतामणी, माहा अपुर्व ज्या मणियांलागी इच्छिलो पदार्थु देति. ऐसे मणी त्या रायाक दिवनु, इंद्रान आपुल्या हस्तिवरि बैसवनु स्वर्गीं होवनु म्रुत्युलोकीं पाठविलो.

फुडां तो राजा म्रुत्युलोकी येवनु आपल्या नगरा वचूंक गेलो. नगरिच्या लोकान राजा आयलो देखुनु दमरताक सांगूंक गेले : 'तुजो भाउ तपाक होवनु नगरा आयलो.' ऐसें आयकुनु दमरतान बिदी, हाट, हाटवटो, नाना परिच्या परिमळोदकान सिंपुनु गुडियो, तोरणें, मखरें, आरति, निंवलोणें करुनु समस्ता नगरिच्या लोकांसहित त्या भावाचे भेटेक वचुनु ताच्या चरणांवरि नमस्कारु केलो. येकमेकानीं आलिंगण देवनु आपुल्या नगरा आयले.

मग सुख सोंतसीं नगरा आसतां त्या रायान सुखसोंतसु सांडुनु, स्त्री-भोगु सांडिलो. परमेस्पराचेंचि ध्यान करुनु, समस्त संवसार सुख सांडुनु आसतां साटि सस्र वरुसं जालीं.

---

२. कोंकणी भाशेची वाटचाल

१५. वयली कथा सन १५५० सालाच्या सुमाराक बरयल्ली आसुंये. हे कथेंत्र कोंकणी भाशेंत एकय अरबी फारशी उतर ना. शेजारच्या आधुनीक भासांतलीं उतरां नात. ही शुद्ध कोंकणी सोळाव्या शेंकडयांतली. १५६७ सालाआदी हे भाशेचो कोंकणी-पुर्तुगेज शब्दकोश (VOCCABULARIO DA LINGOA CANARINA COM VERSAM PORTUGUEZA) रोमी हातबरपांत सुमार पंद्रा हजार उतरांचो रचलो. १६४० सालांत फादर स्टिफन ह्या आर्यारिश जेजुइट पाद्र्यान कोंकणी भाशेचें व्याकरण रचून उजवाडायलें. भारतांतल्या जायत्या आधुनीक भासांचीं व्याकरणां आनी शब्दकोश इंग्रज सरकाराचे मजतीन एकुणिसाव्या शतकांत रचून उजवाडाक आयलीं.

१६. फादर स्टिफन्सच्या व्याकरणाआदीं पाद्रि लोवरेंसु पेरिश नांवाच्या मिशनऱ्यान गोंयांत १५६३ सालांत कोंकणी भाशेचें हातान बरयल्लें व्याकरण वापरतालें अशी माहिती दिल्ले कागद मेळटात, अशें डॉ. वि. बा. प्रभु देसाई आपल्या 'सतराव्या शतकांतील गोमंतकी बोली' ह्या पुस्तकांत (पा. १३५) सांगतात.

१७. पाद्रि माफेय ह्या इतालियन मिशनऱ्यान मंगळूरच्या कोंकणी लोकांखातीर एक कोंकणी व्याकरण एकुणिसाव्या शतकांत रचलें. फादर स्टिफन्स हाणे दौत्रीन क्रिस्तां हें क्रिस्ती धर्माचें शिकवणीचें पुस्तक रोमी लिपींत बरोवन वापरलें. हें पुस्तक १६४० सालांत रायतुरांत छापून उजवाडायलें. फादर स्टिफनच्या पुस्तकांत यादव काळांतलीं मराठी उतरां भरसल्लीं आसात. म्हणून सतराव्या शतकांतली गोमंतकी बोली आनी मराठी भास हांचो दाट संबंध आसा अशें डॉ. देसाय सांगतात. देसायांचें हें विधान खरें न्हय.

१८. **आवय, बापूय, भाव, भयण, माम, मावळो, मामी, मावशी, धूव, पूत, वोरेत, व्होवर, व्हरडीक, गोंदळ, कानसूल, खाड, दाड, थान, धोंद, निडळ, पांयर, मास, रेंदी' ल्हंव, वाळ, नावाडगो, व्हड, म्हातारो, चलो, चली, चेडो, चेडी, न्हिदप, कोलती, खळें, खोंप, खांडें, चिचारो, डोय, दोणी, तगड, निसण, कडी, कालवण, आंबील, उंडो, पोलारो, बाळो, नथ, भांगर, खाजें, भजें, पेज बी उतरां** मराठीच आसात अशें प्रा. अ. का. प्रियोळकार आनी डॉ. देसाय सांगतात. **हीं उतरां अपभ्रंश भाशेचे नागर आनी उपनागर शैलींतल्यान अकराव्या शतकांतच कोंकणींत आयल्यांत. आजमेरेन कोंकणींत तीं लोक वापरतात.**

१९. डॉ. देसायांनी अपभ्रंश भाशेचो अभ्यास करून आपलीं विधानां परतून तपासून पळोवंचीं अशी हांव तांका विनंती करता. १९२५ ते १९२७ सालामेरेन प्रा. प्रियोळकार आनी कै. दत्तात्रय व्यंकटेश पै हाणी कोंकणी ही भासच न्हय. ती एक बहुरुपी बोली आसा म्हणून शणै गोंयबाबांलागी नेमाळ्यांतल्यान वाद घालो. कोंकणी ही एक स्वतंत्र भास आसा म्हणून शणै गोंयबाबांनी प्रियोळकारांचे आनी पैंचे मुद्दे खोडून सिद्ध केलें. विसाव्या शतकामेरेन शणै गोंयबाबांच्या अफाट परिश्रमांक लागून कोंकणी भाशेची खूब उदरगत जाली. तरीय शणै गोंयबाब भायर पडून तीस वर्सांनी १९६४ सालांत प्रियोळकारांनी आपले पोन्ने मुद्दे पुण्यांत विद्यापिठाचे सभेंत एके व्याख्यानमालेंत उपस्थीत केले.

२०. कोंकणी ही भास न्हय, ती मराठी भाशेची एक बोली आसा; अशें कांय लोक मानताले. कैलासवासी प्रा. अ. का. प्रियोळकार हाणी १९६४ सालांत ऑक्टोबर म्हय-न्यांत पुणें विद्यापिठांत 'ग्रांथिक मराठी भाषा आणि कोंकणी बोली.' ह्या विषयाचेर स व्याख्यानां दिलीं. पयल्याच व्याख्यानांत ताणी सांगलें, कीं 'कोंकणी अशी एक निश्चित बोलीच नाहीं.' (ग्रां. म. भा. आणि कों. बोली, पान ७).

२१. प्रा. प्रियोळकार पांचव्या व्याख्यानांत सांगतात कीं, 'शिवकालांत गोमंतकांत यादवकालीन किंवा त्याच्याही पूर्वीची मराठी बोलली जात होती, हें जेजुइट लोकांच्या ग्रंथांच्या भाषेवरून दिसून येतें.' हें विधान सिद्ध करचेखातीर प्रियोळकारानी यादवकालीन मराठींतलीं म्हणून १३९ उतरांची यादी दिली. (ग्रां. म. भा. आणि कों बोली. पान९३-१०२) हांवें ही यादी तपासली. फक्कत तेरा उतरां यादवकालीन मराठींत वापरताले, बाकीचीं १२६ उतरां अपभ्रंश भाशेतल्यान कोंकणींत आइल्लीं आसलीं. प्रियोळकारांनी अपभ्रंश भाशेचो अभ्यास केल्लो नासुंये.

२२. प्रियोळकार म्हणटात ती यादवकालापूर्वीची कोंकणांत आनी गोमंतकांत उलयताले ती भास म्हळचार अपभ्रंश भास. शिवकाल म्हळचार सतरावें शतक. त्या शतकांत गोमंतकांत अपभ्रंश भास लोकांच्या वापरांत नासली. सतराव्या शतकांत जेजुइतांनी अपभ्रंश भाशेंत आपलें साइत्य रचूंक ना. जेजुइतांनी चड करून कोंकणींत रोमी लिपींत आपलें साहित्य रचलें. फादर स्टिफनसारक्या एकाद्या जेजुइतान कोंकणी मिस्रीत मराठींत क्रिस्तपुराण रचलें. यादवपूर्वकालीन मराठी भाशेचें साहित्य दुर्मिळ आसा.

२३. शिवकालांत गोमंतकांत यादवकालीन किंवा त्याच्याही पूर्वीची मराठी बोलली जात होती. हें प्रियोळकारांचें विधान तर्कातीत आनी अनैतिहासीक आसा, हातूंत दुबाव ना.

पांचव्या व्याख्यानाचे निमाणें प्रियोळकारांनी पुणे विद्यापिठाच्या श्रोतृवर्गाक सांगलें कीं 'आम्ही कोंकणींत बोलतों. असें ज्या बोलीसंबंधीं गोवा प्रांतांतील लोक म्हणतात, ती कोंकणी बहुरूपी आहे.'

२४. ताणी ह्या व्याख्यानांत जायतीं विसंगत विधानां केलीं.

"ज्ञानेश्वर हा इतर महाराष्ट्रांतील भागांप्रमाणें गोमंतकांतीलही अत्यंत आवडीचा ग्रंथकार होता. त्याच्या नांवावर मराठी काव्यें लिहिण्याचा गोमंतकांत एक कारखानाच सुरू झाला होता असें दिसतें. श्रीज्ञानेश्वराचें योगवासिष्ठ म्हणून जो ग्रंथ १९१४ सालीं प्रसिद्ध झाला, तो याच कारखान्यांत तयार झालेला दिसतो.

वास्तविक मराठी हीदेखील कोंकणीच, म्हणजे ग्रांथिक कोंकणी आहे. ही गोष्ट पोर्तुगीज संशोधक कुन्ज रिव्हार व कोंकणीचे इतर पुरस्कर्ते यांनी कबूल केली आहे."

असलीं परस्पर विसंगत विधानां प्रा. प्रियोळकार हाणी आपल्या स व्याख्यानांत केलीं. तांच्या विधानांतली विसंगती कोणाच्या लक्षांत आयली नासुंये. प्रियोळकारांनी केलीं तशींच विधानां त्या व्याख्यानांच्या पुरस्कारांत कुलगुरू न. वि. गाडगीळ हाणीय केलीं.

२५. पुर्तुगालसून जेजुइट पाद्री गोंयांत येताले. आयल्याबरोबर ते मराठी यादवकालीन वाङ्मय शिकताले. महानुभावीय वाङ्मय वाचताले आनी ताणी जें क्रिस्ती धर्मप्रचाराचें

साहित्य सतराव्या शतकांतले गोमंतकी बोलींत बरयलें तें सगळें मराटीच बरयलें अशें प्रियोळकार आनी डॉ. वि. बा. प्रभु देसाई मांगतात. महानुभावीय वाङ्मय मराठी संतांक वा साहित्यिकांक वाचूंक मेळ्ळें ना. कारण तें सांकेतीक लिपींत आसलें. महानुभावीय महंत तें वाङ्मय दुसऱ्या संप्रदायांच्या लोकांक वाचूंक दिनासले. मराठी संशोधक प्रोफेसर डॉ. वि भि. कोलते बी लोकांनी महानुभाव महंतांची जायती सायवा-जात्रा करून ह्या वाङ्मयाचें संशोधन आनी प्रकाशन केलें. आनी तरीय तांकां त्याच महंतांनी कोर्टांत खेचले. म्हणटकच मिशनऱ्यांनी यादवकालीन आनी यादवपूर्वकालीन वाङ्मय कसलें वाचलें तें प्रियोळकारांक सांगूंक जमलें ना.

२६. फादर स्टिफनच्या ग्रथांत वा पाद्रि दियोग रिबैरूच्या पुस्तकांत डॉ. देसायांक तुकारामाचे गाथेंतलीं आनी रामदासाच्या दासबोधांतलीं उतरां मेळटात. फादर स्टिफन भायर पडलो तेन्ना संत तुकाराम धा वर्सांचो आशिल्लो जांवये. दियोग रिबैरु रामदासाचो दासबोध आनी १८९६ साल्चो अमृतरायाचो ग्रंथ कसो वाचतलो ? ख्याली, जेरबंद, मनसुबी, हुर्मति, नाहक, तागायत, जाजति असली अरबी-फारशी उतरां हे येवरोपेच पाद्री पुर्तुगालसावन गोंयां येनासतना आपल्या चारपांच म्हयन्यांच्या तारवांतल्या प्रवासांत शिकले आसूंक जाय. त्या काळांत अरबी भास पुर्तुगालांत आनी स्पेनांतच लोकांच्यान शिकूं येनाली. ही उतरां शिकूंक मराटी संतवाङ्मय आनी तंवसर बरोवंकच नाशिल्लें बखर वाङ्मय वाचची गरज नासूंये. मिशनरी पयलीं अरबी-फारशी भास आनी मागीर थळावी कोंकणी भास शिकताले.

२७. प्रा. प्रियोळकारांनी गोंयकारांच्या सतराव्या शतकांतल्या पुर्वजांक ते यादवकालीन मराठी उलयताले म्हणून प्रमाणपत्र दिलांच ! तरी बरें, ते संस्कृत वा प्राकृत भासो उलयताले, अशें प्रमाणपत्र ताणीं दिलें ना ! वानगी म्हणून यादवकालीन मराठीच्या उतरांची जी यादी प्रियोळकारांनी आनी डॉ. देसायांनी दिल्या, तांतलीं चडावत उतरां अपभ्रंश भाशेतल्यान कोंकणींत स्थायीक जाल्लीं आसात. देख : माणुसु, कांहीं, थोर, दिवस, बैसला, बोलुनु, अंतरता, अपदा, आडवारप, आदिपुरुस. इतुलें, उजुवाडु, उंडो, उतर, उपरांत, उपेगु, उवगण, उभटण, कितुलो, कुडी, कुलाहाळु, कैचि, कोंड, खई, खर्ग, खळप, खेव, गेरि, चालि, चित, जावळि-तावळि, जिणि, जियेवप, जेनुकें, जैसे, जोइसिपण, जोडप, टांकप, ठाइं, ठावनु, टावो, तवें, तुम्ति, तेगई, तैमी, दारवटो, दिसावडो, दुखेस्त, देखणें, दों, नाडि, निखेपप, निडळ, निवारप, नीद, न्होण, पावो, पामि, पुणति, बाउलि, बुजावप, भांजप, बी उतरां अस्सल अपभ्रंशांतल्यान अकराव्या-बाराव्या शेंकड्यांत कोंकणी भाशेंत स्थिरावल्यांत. सोळाव्या-सतराव्या शेंकडयांत परदेशांतल्यान गोंयांत आइल्ल्या लोकांक तीं उतरां कोंकणी उलोवण्यांतल्यान आपशींच कळटालीं. तीं शिकून घेवंक कोंकणी रहिवाशांक देवगिरीक यादवांच्या काळांत वचचें लागनाशिल्लें.

२८. "मराठीलाच कोंकणी असें नांव देऊन पुनः ही कोंकणी मराठीहून निराळी आणि स्वतंत्र भाषा आहे, असें मत कुञ्ज रिव्हार याने मांडलें" (ग्रांथिक मराठी भाषा आणि कोंकणी बोली, पान १२१). वास्तविक हा त्याचा मराठी भाषेचा म्हणजे 'ग्रांथिक

कोंकणीचा ऐतिहासिक निबंध ' आहे (प्रियोळकार, पान १२०). प्रियोळकारांचो मराठी भाशेचो नमुनो मुखार दिला. हो उतारो कुन्ज रिव्हारान कोंकणीचो उतारो म्हणून दिला :

"व्हडली दिवाळी मरनाच आनी एक परब येना. तिका खिरावंद म्हणतात. त्या दिना समस्त घरचीं मनशां न्हाल्यांत आणि तुळशीभोंवतीं बसल्यांत. थइं सेजारी नी आणिएक सावार लोक पुंजावला. त्या घरकारान उदंड फोव, गोड, कांनळचो, नो, उसिच्यो कांडियो हाडिल्यात. तो वांटून दिना आणि नीं समेस्तां ते तुळसीलागीं गोइंदा गोइंदा म्हणउन बोब हाणतात. पळत्रा केन्ना मोर्ताव्याची पर्वणी आणि पर्वणीचो समारंभ केदो वळकट मना हाडचा."

कन्फेसर – "किनें जाय, कित्या आयलोसि ?"

पश्चात्तापी– "कोंफेसार जाउंक."

"म्हाताऱ्या, तूं कोंफेसार जातोलोसि ?"

"परमेस्वराचो मान् सैतानाक दितोलो ?"

प्रियोळकारांनी हे उतारे मराठीचे म्हळे ! (ग्रां. म. भा. आणि कों. बोली, पा. १२०, १२१)

२९. शक्य जाली तितली प्रा. प्रियोळकारांनी कोंकणी भाशेची निंदा केली. पुणे विद्यापिठाच्या श्रोतृवृंदान ती मुकाटयानी आयकून घेतली. प्रियोळकारांच्या मतांचेर तांचो पूर्ण विस्वास. प्रियोळकारांच्या व्याख्यानाच्या छापील पुस्तकाक कुलगुरु श्री. न. वि. गाडगीळ हाणी बरयल्ल्या पुरस्कारांत ते म्हणटात : "शिवकाळांत गोमंतकांत यादवकालीन किंवा त्याच्याहि पूर्वीची मराठी बोलली जात होती. प्रियोळकरांचें मत मान्य केलें पाहिजे... पोर्तुगीज अंमलानंतर मराठी प्रदेशाच्या सांस्कृतिक व भाषाविषयक प्रगतीच्या मुख्य प्रवाहापासून गोमंतक दूर राहिलें...कोंकणी ही स्वतंत्र भाषा नाहीं...कोंकणी बोली ही एक नसून अनेक प्रकारांची आहे, हें सिद्ध झालें आहे...या व्याख्यानांत (प्रियोळकरांनी) तथाकथित कोंकणी भाषा म्हणजे मराठी हें स्पष्ट केलें आहे."

३०. बोलभाषा सतत बदलत असते. आणि त्यामुळें तिच्यांत स्थीरता कमी. हें श्री. न. वि. गाडगीळ हांचें विधान अनुभवसिद्ध आसा. ह्या विधानाक अनुसरून सोळाव्या-सतराव्या शतकांतले गोमंतकीय लोक त्याच शतकांतली बदलती बोली उलयताले. अशें आम्कां जाय. प्रियोळकार, गाडगीळ आनी विठ्ठल देसाय सांगतात कीं, सतराव्या शतकांतले गोमंतकी लोक यादवकालीन आनी यादवपूर्वकालीन भास उलयताले !

३१. यादवपूर्वकालीन गोमंतकी भास म्हळ्यार अपभ्रंश भास. हेमचंद्राची अपभ्रंश भास ! सतराव्या शेंकड्यांत गोंयकार कोंकणी भास उलयताले आनी बरयताले. जगांत खंयच्याच समाजांतले लोक चालू काळांतली भास वा बोली सोडून सर्शीं वर्सापयलींची भास उलयतात, अशें इतिहासांत घडूंक ना. प्रियोळकार आनी गाडगीळ गेले. आतां श्री. विठ्ठलबाब देसायांनी ह्या कुवाड्याचेर उजवाड घालचो.

कोंकणी भाशेक लागून प्रगतीच्या मुख्य प्रवाहापासून गोमंतक दूर राहिलें अशें काकासाहेब गाडगिळांक दिसलें (ग्रां. म. भा. आणि कों. बोली, पुरस्कार, पा. १२).

ाकामाहेबांनी पुण्यांत रावून गोमंतकाची प्रगती मेजची नासली. ते प्रगतीचो नियाळ ोयांन वचून करचो आसता.

३२. कुन्ज रिव्हाराच्या काळाउपरांत १९६४ सालामेरेन कोंकणी भाशेचें किते जालें, ं प्रियोळकारांनी आपल्या व्याख्यानांत सांगलें ना. पुणें विद्यापिठाच्या श्रोत्यांक ताणी पूर्ण त्ती दाखयलो ना. हत्तीचो सतराव्या शतकामेरेनचो 'अवएव्' विकृत रुपांत दाखयलो. 'हस्तु होए'' म्हणून गवाय दिली. हाका लागून साबार मराठी लोक कोंकणी भाशेविशींचे विकृत समजुतींत वावुरतात.

३३. हचा म व्याख्यानांच्या निमाण्या समारोपांत प्रियोळकारांनी सांगलें कीं 'भाषा-शास्त्राच्या दृष्टीनें बोली भाषांना फार महत्त्व आहे आणि त्यांचीं व्याकरणें, कोश वगैरे ग्रंथ अवश्य व्हावे. परंतु व्यवहारांत त्या अडगळवजा आहेत. म्हणून कोंकणी बोली बोलणारांनीं ग्रांथिक मराठी भाषा बोलण्याकरितां स्वीकारणें अपरिहार्य आहे.'

भासशास्त्राचे उदरगतीखातीर कोंकणीचें व्याकरण आनी कोश रचचो. पूण कोंकणी भास उलोंवची बंद करात. मराठीच उलयात, अशें प्रियोळकारांनी पुणे विद्यापिठांतल्या मराठी श्रोत्यांक सांगलें. ही व्याख्यानां ताणी गोंयांत दिलीं नात. गोंयचे लोक आपलो उपदेश मानचे नात, हें प्रियोळकार बरे भाशेन जाण आसले. आपलो उपदेश अव्यवहारी आसा हें ते जाण आसतलेच.

३४. प्रियोळकारांचे शिष्यवर्य डॉ. वि. बा. प्रभु देसाई हाणी ''सतराव्या शतकांतील गोमंतकी बोली,'' हो प्रबंध प्रियोळकारांच्या मार्गदर्शनाखाला बरयलो. सतराव्या शतकांतील गोमंतकी बोली ग्रांथिक मराठीशीं एकरूप जाल्या अशें आपल्या प्रबंधांत सिद्ध (?) करून डॉ. देसायांनी प्रियोळकारांक गुरुदक्षिणा दिली. प्रियोळकारांनी डॉ. देसायांच्या प्रबंधाचे छापील प्रतींत प्रस्तावनेंत पान क्र. (२२) चेर सांगलां :

''गोमंतकी ही जर एकादी स्वतंत्र अन्य भाषा असती, तर केवळ मराठी भाषा व वाङ्मय यांच्या अभ्यासाला वाहिलेल्या संस्थेंत राहून ही बोली आपला पीएच्. डी. चा अभ्यासाचा विषय म्हणून डॉ. देसाईना निवडतांच आली नसती. त्यामुळें या बोलीचा भाषिक परिचय करून देतांना तिचा व ग्रांथिक मराठीचा परस्पर संबंध काय आहे तो दाखविणें त्यांना प्राप्तच होतें.''

३५. कोंकणी भाशेची वाटचाल हचा मूळ विशयापासून बरोच वेळ आमी कोंकणी भाशेचे आड आयिल्ल्या बुनयाद नाशिल्ल्या मुद्द्यांची चर्चा करीत रावले. गोयांत आजून प्रियोळकारांचे मराठीवादी वाग्म वावरत आसात. तांकां सत्याची वळख करून दिवंची म्हणून हें सगळें बरोवंचे पडटा.

कोंकणी भाशेचे हे कुळकथेंत अपभ्रंश भाशेंतल्यान कोंकणी उतरां आनी वाक्यां कशीं रुपांतरीत जालीं तें विस्तारान शंवर एक पानांन बरयलां. अपभ्रंश भाशेचीं आनीकय कांय पुस्तकां वाचून तांतलीं कोंकणी उतरां दाखोंव येतालीं. तो वावर भविश्यकाळांत कोंकणी लोक करतलेच.

डॉ. नरेशकुमार ह्या नांवाजत्या भारतशास्त्र्यान सुमार पस्तीस हजार उतरांचो अपभ्रंश – हिंदी शब्दकोश रचून १९८७ सालांत उत्तर प्रदेशांत गाझियाबाद शारांत उजवाडायलो. त्या शब्दकोशांतलीं सुमार ३६०० अपभ्रंश उतरां अकराव्या-बाराव्या शेंकड्यांत कोंकणींत रुपांतरीत जाल्यांत. अपभ्रंश भास कितली व्यापक आशिल्ली आनी तिच्री उत्तरेची शैलीय कोंकणी भाशेक कितली लागशिली आमली आनी आजुनय आसा, तें ह्या पुस्तकाच्या परिशिष्टावेल्यान वाचप्यांक कळून येनलें.

अपभ्रंश उतर नाम जातीचें आसलें तर कंसांत ताचें लिंग दिल्लें आसा. अपभ्रंश उतर आनी पर्यायी कोंकणी उतरां हांचें लिंग एकच आसलें तर कोंकणी उतराचें लिंग वेगळें दिवंक ना. कोंकणी उतराचें लिंग अपभ्रंश उतराहून वेगळें आसलें तर तें कोंकणी उतरा मुखार कंसांत दिलां.

वाचप्यांनी हें परिशिष्ट मुजग्त वाचून पळोवंचें.

३. मल्याळम् लिपींत गोड्डे (गडे) रामायण

केरळांत कोंकणी लॅंग्वेज इन्स्टिट्यूट नांवाची संस्था कोंकणी भाशी लोकांनीं कोचीन शारांत स्थापून ह्या शतकाच्या उत्तराधांत ते कोकणी भाशेची उत्साहान सेवा करतात. इ. स. १५६० सालाच्या सुमाराक ह्या कोंकणी भाशी लोकांचे गोंयकार पुर्वज पुर्तुगेज सरकारच्या धर्मच्छळाक लागून केरळांत वचून कांय गांवांनी वसती करून रावले. कोंकणी भाशेचो मजकूर मल्याळी लिपीन बरोवंची-वाचची सवंय ह्या लोकांत पडली.

वाल्मिकी रामायणाक अनुसरुन कोंकणी भाशेंत रामकथेचीं गितां रचिल्लीं मल्याळी लिपींतलीं तळतां (ताडपत्र) शिवर्डी प्रो. आर. के. राव हाणी १९८२ सालांत सोदून संपादन करून छापली. देवीच्या देवळा मंडपांत गोड्डे कोंकणी रामायण गायतात. ही शिमग्याच्या उत्सवाची तांची एक रीत. प्रो. रावांनो ही कोंकणी रामायण कथा, मेळ्ळी तशी देवनगरींत लिप्यंतर करून छापली.

कोंकणी भाशेच्या ह्या काव्याचे कांय नमुने हांगा दिल्यात :

अयिशे सांगुनु राया रडुक लागली गा
ते वेळां ती मण्डोदरी उठूनु बैसली गा
भयंकर वानरान केशी धरिली गा
केशी धरुनु माजा वहुत विटंबिली गा
.... – ....
खंयंची सिता पतिव्रता इतुक्या हाणिली गा
सिता ना देकुनु विरु एचना पावली गा

अयिशें वचेन मण्डोदरी बोलिली गा
ते वेळा तो हनिमन्तु आश्चर्य पावलो गा
सीता नहीं मणवुनु भायर सरलो गा
अयिसा वृतावन्तु सभा मण्टपी पै जालो गा
सिता नहीं मणवुनु भायर सरलो गा
सितेसि सोदिता विरु वहुत कष्टपलो गा
सभा मण्टपान्तु सिते सोदुक लागलो गा

रावणाचे राजांकणी सोदुक लागलो गा
अश्शी सहस्त्र राणियान्तु सोदुक लागलो गा
दुर्गा भायर सिते सोदुक लागलो गा
राक्षसांचे घरां सिते सोदुक लागलो गा
वृक्षन वृक्षु सिते सोदुक लागलो गा
सिता न देकता विरु येचने वैंसलो गा

---

४. समारोप

फाटल्या शंवर पानांत अपभ्रंश आनी कोंकणी भाशेचो संबंद दाखोवन दिवंचे खातीर प्राकृत आनी अपभ्रंश ह्या भासांच्या इतिहासाचें सार दिलां. चार प्राकृत भासो माहाराष्ट्री, मागधी, शौरसेनी आनी पैशाची आनी ह्या चार भासांची आभिरी लोकांच्या भासांलागीं जाल्ले मेळामेळींतल्यान पांचव्या-सव्या शेंकड्यासावन उप्रासली ती अपभ्रंश भास आनी आधुनीक भारतीय आर्य भासांचे संबंध हरगोविंददास टी. सेठ ह्या भास-शास्त्र्यान दाखयतासतना त्या प्रत्येक भासांतलीं सात-आठ उतरां देख म्हणून दिल्यांत.

डॉ. नरेशकुमार ह्या कोशकार व्युत्पत्तिशास्त्र्यान कोंकणी आनी अपभ्रंश भासांचो संबंद असो दाखयलो :

"कोंकणी के 'भावु'–भागिनी-पति (अप० भाओ), 'भावज' (सं० भ्रातृ-जाया > अप० भावुज्जा), 'मेण्णि'–भार्याभगिनी (अप० मेहुणिया), 'व्होन्नि'–ज्येष्ठ भार्या (अप० वहुणी), 'अव्वयि'–माता (अप० अव्वा), 'व्होरेतु'–वर (सं० वर, अप० वरइत्त), 'चुळचुळेवप'–स्पन्दन (अप० चुलचुलइ), 'व्हिळ्व्हीळि'–कोमलता (अप० विलिव्विली) आदि अनेक शब्दों का मूल रूप अपभ्रंश में विद्यमान हैं।"

इ. स. १९८७ मेरेन अपभ्रंश भाशेचो शब्दकोश उपलब्ध नाशिल्लो. त्या संबंदान डॉ. नरेशकुमार आपल्या कोशाचे प्रस्तावनेंत म्हणटात :

"अपभ्रंश-कोश के निर्माण के अभाव में व्युत्पत्तिमूलक दृष्टिसे हिन्दी, राजस्थानी, गुजराती, मराठी, बंगला, असमी, उडिया, पंजाबी, कोंकणी आदि भाषाओं के कोश-निर्माण का कार्य अपूर्ण ही रहेगा."

महाराष्ट्री-अपभ्रंश भाशेंतल्यान मराठी कोंकणी भासो उप्रासल्यो अशें पं. हरगोविंद-दास टी. सेठ सांगतात. हाचे पयलीं डॉ. झ्यूल ब्लोक हचा फ्रेंच भारतशास्त्रान (Indologist) १९१४ आनी १९२० सालांत LA FORMATION DE LA LANGUE MARATHE हें 'मराठी भाशेचो विकास' ह्या अर्थाचें पुस्तक फ्रेंच भाशेंन बरयलें. झ्यूल ब्लोक हो प्रख्यात भारतीय भासशास्त्रज्ञ. मराठी भास अपभ्रंश भाशेपासून जाल्ली अशें झ्यूल ब्लोक म्हणूंक तयार ना. 'मराठी भाषेचा विकास' ह्या नांवान झ्यूल ब्लोकच्या वयर दिल्ल्या फ्रेंच पुस्तकाचो डॉ. वा. गो. परांजपे हाणीं केल्ल्या भाषांतराच्या पान ३४० चेर ही माहिती आस. मराठी ही अपभ्रंशापासून जल्मल्ली अशें ग्रिअर्सन म्हणटा अशें त्याच पुस्तकांत त्याच पानार डॉ. वा. गो. परांजपे सांगतात.

डॉ. कृ. पां. कुळकर्णी हाणी मराठी भाषा—उद्गम आणि विकास हें पुस्तक १९३३ ते १९५७ मेरेन तीन आवृत्तींत सुदारून बरयलें. ह्या पुस्तकाच्या १३४ पानाचेर डॉ. कुळकर्णीनी प्राचीन काळासावन भाषांचे उत्पत्तीचो क्रम असो दिला : प्राकृत बोली—दाक्षिणात्य – माहाराष्ट्री – अपभ्रंश – मिश्र प्राकृत – मराठी. डॉ. कुळकर्णीनी अपभ्रंशांतल्यान मराठी साकारल्ली म्हणून विस्तारान बरयलें. तरी मिश्र प्राकृत ही एक भास ताणी मदीं घुसडल्ली, ताका स्पष्टीकरण दिलें ना.

म्हज्या संशोधनानुसार नागर अपभ्रंश ही अपभ्रंशाची शैली हेमचंद्रान चड वापरल्ली. राजस्थान आनी गुजरार्थेत हीच अपभ्रंशाची शैली चड वापरांत आसली. हेमचंद्र खंबायतांत सिद्ध आनी कुमारपाल राजांचो गुरू आसलो. त्या राजांचो शेक कोकणाचेर आसलो. त्या राजांच्या सेनापतीन उत्तर कोंकणांतल्या समकालीन शिलाहार राजाचो पराभव केल्लो. त्याच काळांत कोकणांत दक्षिणेमेरेन जैनधर्मी मुनी आनी श्रमणकांनी कदंब काळामेरेन कोंकणांत संस्कृतीक राज्य चलयलें. तें इतिहास-प्रसिद्ध आसा.

ह्या काळांत आनी ताचे आदी पांचशीं वर्सां प्राकृत आनी अपभ्रंश भासो कोकणांत वावरल्यो. त्याच नागर अपभ्रंशांतल्यान कोंकणी भास उप्रासली हें सिद्ध करूंक हावें आतांमेरेन ह्या पुस्तकांत सुमार दोन हजार उतरांचीं उदाहरणां दिल्यांत.

परिशिष्ट

अपभ्रंश–कोंकणी उतरावळ

डॉ. नरेशकुमार हांच्या अपभ्रंश-हिंदी शब्दकोशांतलो ही उतरावळ. हीं अपभ्रंश उतरां धाव्या-अकराव्या इसवी शतकांत कोंकणींत रुपांतरीत जालीं :

अपभ्रंश – कोंकणी

अंकुड – आंकडो, हूक
अंग (न) आंग
अंगुट्ठ (पु) आंगठो
अइस (वि) असो, अैसो
अउखध (न) वखद
अक्क (स्त्री) आक, आका, आवय, भयण
अक्खाडय (पु) आखाडो (व्यायामशाळा)
अग्गलु (वि) आगळो, अदीक
अचिंतिय (क्रिवि) अचिंतो, अवचित
अच्छरिअ, अच्चरिउ (न) अचर्य
अच्छभल्ल (पु) आस्वल
अट्नसी (वि) अठ्ठयायशीं
अट्ठोत्तर-सउ (वि) आठोदरशें
अड्ढाइय (वि) अडेच
अढार (वि) अठरा
अत्थिर (वि) अथीर
अप्पण (सना) आपूण
अपूर (वि) अपुरो
अप्प (सना) आप, ओंपप
अप्पुण (सना) आपूण
अप्प (क्रिक) ओंपप
अप्पसत्तु (वि) आपसत्ती
अप्पणउं (सना) आपलें, आपणाचें
अप्पणय (सना) आपणाचो, आपलो
अप्प (सना) आप, आपूण, आत्मो
अप्पणा (सना) आपलो

अपभ्रंश – कोंकणी

अप्पु, अप्पुणु, अप्पाण (सना) आपलो
अप्पाणअ (सना) आपलो
अप्पिण (क्रिक) ओंपप
अब्भ (न) आभाळ
अम्म (स्त्री) अम्मा
अम्हहं, अम्हैं, अम्हां (सना) आमचो
अम्ह (सना) आमी
अरहट्ट (पु) राट, ऱ्हाट
अल्लय (न) आलें
अव्वा (स्त्री) आवय

आंबुला (पु) आंबुलो
आइअ (क्रिभ्र) आयली
आऊर (क्रिक) भरप
आगि (स्त्री) आग
आच्छउं (क्रिअ) (हांव) आसां.
आढप्पइ (क्रिक) आडपय, आडायल्लें
आण (क्रिक) हाडप, आणप
आपण (सना) आपूण
आपुलउ (सना) आपलो
आमलय (पु) आंवळो
आमोड (पु) केंसांचो आमाडो
आयदण (न) आयदन
आरड (क्रिक) आरडप
आरडिअ, आराडि (स्त्री) आरड
आरत्तिअ (स्त्री) आरत, आरती

अपभ्रंश – कोंकणी

आलवणु (न) उलोवणें
आलस (पु) आळस
आवट्ट (क्रिअ) आटप
आवड (क्रिक) आवडप

इंगल (पु) इंगळो
इंहां, इअ, इउं (अ) हंय
इअर, इयर (अ) हेर
इउ (सना) हो
इकट्ठु (अ) एकठांय
इक्कल्ल (वि) एकलो
इग्गारह (वि) इकरा
इत्तउ, इत्तलउ (वि) इतलो
इत्तहि, इत्थ, इत्थि (अ) अथंय
इल्लि (पु) इरलें
इस (वि) असो
ईसीसी (वि) इल्लोसो, इल्लेंशें

उंदर (पु) हुंदीर
उँछल (क्रिअ) उसळप
उँठ (क्रिअ) उठप
उलटि (वि) उलटी
उव्वर (क्रिअ) उरप
उकड्ढ (क्रिक) उखडप
उकोल (क्रिक) उकडप; उकळप
उक्कुरड, उक्कुरुडी (पुस्त्री) उकरड
उक्खण (क्रिक) उखडप
उक्खल (न) उखळ
उक्खली (स्त्री) उखळी
उग (क्रिअ) उगवप
उग्गम (पु) उगम
उग्गिअ (क्रिअ) उगवलो
उघाडे (वि) उगडो
उच्चत्तण (न) उच्चताय

अपभ्रंश – कोंकणी

उच्चल (क्रिक) उखलप, उचलप
उच्चल्लण (न) उसळप, उसळणें
उच्छ, उच्छु (पु) ऊंस
उच्छलण (न) उसळप
उच्छलिअ (वि) उसळिल्लो
उजाल (पु) उजाळो
उजु (वि) उजू, उजवो
उज्जल्ल (पु) उजाळो
उज्जड (वि) उजाड
उज्जवण (न) उद्यापन
उज्जर (वि) उजळ
उज्जीर (पु) वजीर (कीर्तिलता)
उज्झमण (न) हुळजवप (काडोन वचप)
उज्झर (पु) झरो, वजरो
उज्जोय, उज्जोअ (पु) उजो
उज्झरिअ (वि) उजरायल्लो
उट्ट (पु) उंट
उठ्ट (पु) ओंठ
उट्ठ (क्रिअ) उठप
उठाइउ (क्रिक) उठायलो
उट्ठावियअ (धातुसा) उठायल्लो
उट्ठिअ (क्रिअ) उठलो
उडद, उडिद, उडिउ (पु) हुडीद
उड्ड (क्रिअ) उडप
उड्डाण (न) उड्डाण
उड्ढण (न) ओढणी
उण्ह (वि) हून
उत्तारिय (वि) पलतडी उतरिल्लो, पावयल्लो
उत्तावलय (वि) उतावळो
उन्हत्त (पु) हुनेत (न)
उन्हय, उण्ह (वि) हून
उन्हाला (पु) उन्हाळो
उप्पज्ज (क्रिअ) उपजप

अपभ्रंश – कोंकणी

उप्परन्ते (अ) उपरांत
उप्पाअ (पु) उपाय
उप्पाड (क्रिक) उपटप, हुमटप
उल्लट्ट (वि) उलटो
उल्लव (क्रिक) उलोवप
उल्लवेइ (क्रिक) उलयता
उल्लियउ (वि) ओलायल्लो
उवरि (अ) वयर
उवरिल्ल (वि) वयलो, वेलो
उवविस (क्रिअ) वइस, बइसप
उववाय (पु) उपाय
उवहाण (न) व्हाण
उवरिल्ल (वि) उरिल्लो
उव्वर (क्रिअ) उरप
उव्वेक्खिय (वि) उवेखिल्लो
उसास (पु) उसासो
उसीस (स्त्री) उशें

ऊआ (स्त्री) ऊव
ऊखल (न) उखळ
ऊजल (वि) उजळ
ऊण (वि) उणें
ऊतर (क्रिअ) उतरप

एइ (क्रिअ) येय, येता
एक्कंत (पु) एकांत
एक्कत्थ (अ) एकठांय
एक्कल्लो, एक्कल्लय (वि) एकलो
एतें (वि) इतलें
एत्तहि (अ) अथंय; येथें
एत्थु (अ) अथंय, येथ
एवड (वि) एवडो

ओक्किअ (स्त्री) ओंक

अपभ्रंश – कोंकणी

ओक्खली (स्त्री) उखळी
ओज्झर (पु) वजरो
ओणल्ल (वि) ओनवल्लो
ओप्प (स्त्री) ऑप (चमक)
ओल्ल (स्त्री) ओलसाण
ओल्लु (वि) ओलो
ओवरी (स्त्री) होवरी

कंकर (पु) कक्री
कंडुअ (पु) चेंडू
कंबल (स्त्री) कांबळ
कंसाल (पु) कांसाळें
कउडी (स्त्री) कवडी
कउतिग (न) कवतीक
कक्ख (पु) काख, खाक
कच्चें (न) कांच
कच्छव (पु) कांसव
कज्ज (न) काज
कट्ठ (स्त्री) काठी
कडाय (पु) कडय
कडुक्क (वि) कोडवो
कड्ढ (क्रिक) काडप
कड्ढण (क्रिक) काडप
कढ (क्रिअ) कडप
कढकढकढ (वि) खतखतप
कढिआ (स्त्री) कडी
कण (क्रिअ) कणकणप
कण (पु) कणी
कणइर कंब (न) कणेराची कांब
कणउज्ज (न) कनोज
कण्णाड (पु) कर्णाट
कण्णाडि (स्त्री) कर्णाटी (स्त्री)
कण्हु (पु) कान्हो(बा)
कत्थइ (अ) खंयतरी

अपभ्रंश – कोंकणी

कन्नाड (पु) कर्णाट
कन्नाडी (स्त्री) कानडी स्त्री
कप्पड (पु) कपडो
कप्पण (न) कापणी
कप्परिअ (वि) कापिल्लो
कप्पिय (वि) कापिल्लो
कप्पूर (पु) कापूर
कब्बाड (पु) काबाड(कष्ट)
कयलि (स्त्री) केळ
करवंद (न) कारांद
करवत्त (स्त्री) खरवंत
करवाल (स्त्री) तरवार
करहाड (न) कऱ्हाड
करिल्ल (पु) किल्ल (हिंदी कल्ला)
कल्ल (अ) काल, (गेल्लो) दीस
कल्लोल (पु) कल्लोळ
कल्होड (पु) कालवड(पाडो)
कल्होडी (स्त्री) कालवड(गाय)
कवडी (स्त्री) कवडी, धुलेचें नाणें
कवण (सना) कोण
कवल (पु) कवळ
कवित्त (न) कवीत
कव्वाडिअ (पु) काबाडी (कष्टेली)
कसवट्ट (पु) कसोटीचो फातर
कसवट्टी (स्त्री) कसोटीचो (भांगराची) काळो फातर
कांठ (पु) कंठी
कांध (पु) खांद, खांदो
कांबल (न) कांबळ
काछ (स्त्री) कास
काजर (पु) काजळ
काण (वि) काणो
काणा (वि) काणो
कान (पु) कान

अपभ्रंश – कोंकणी

कापडी (पु) कापडी, कावडकार
कामिणि (स्त्री) कामणें
किणंक (वि) खिणां पडिल्लो (वज्याचीं)
कित्तिअ (वि) कितले
कित्तिउ, केत्तिउ (वि) कितलो
किराण (पु) किराणो (माल)
किसरा (स्त्री) खिचडी
किसउ (वि) कसो
किसण (पु) किसन
किसाण (पु) किसान
किह (अ) खंय
कीडी (स्त्री) कीड
कीर (पु) कीर
कुंकुम (न) कुकूम
कुंट (वि) थोंटो; कुंटपी
कुंढय (न) कुंडलें
कुक्कुर (पु) कुत्रो
कुक्खि, कुच्छि (स्त्री) कूस
कुच्छिय (वि) कुच्छीत
कुट्ट (क्रिक) कुटप, पेटप, मारप
कुडिहर (न) कुडाचें घर
कुडुल्ली (स्त्री) ल्हान कूड
कुडुव (पु) कुडव
कुढार (पुं) कुराड
कुद्दाल (पुं) कुदळ
कुप्प (क्रिक) कोपप
कुप्पर (पु) कोंपर
कुलीण (वि) कुळीण
कुल्ह (पु) कोलो
कुवरि (स्त्री) कुंवरी
कुहाड (पु) कुराड
कूजा (स्त्री) खुजो(फा)
कूडउं (वि) कुडो, कपटी, वायट
केत्तडउ (वि) केदो

अपभ्रंश – कोंकणी

त्तडय (वि) केदे
त्तिअ (वि) कितले
तवड (वि) केवडो; केदो
केस (पु) केंस
केसे (वि) कशे
केह, केहउ (वि) कसो
कोइल (स्त्री) कोगूळ
कोलंब (पु) कोळंबो; हांडो
कोल्लर (पु) कोळमूळ
कोल्हुय (पु) कोलो
कोलिअ (पु) कोळी (किडो)
कोस (पु) कोस
कोहली (स्त्री) कुंवाळीण

खंचण (क्रिक) खेंचप
खंडा (पु) खांडें
खंभ (पु) खांब; खांबो
खज्ज (न) खाजें; खांवचें
खज्जय (न) खावंक
खज्जा (न) खाजें
खज्जूर (न) खाजूर
खट्टा (स्त्री) खाट
खट्टिअ (पु) खाटीक
खडक्क (पु) खडप
खडक्की (स्त्री) खिडकी
खडुआ (स्त्री) खडो (मोतीं)
खड्डा (पु) खळगो; खांच
खड्डु (न) खाडमिशी
खण (पु) खोण
खण (क्रिक) खणप
खणक्खण, खणखणखण (क्रिअ) खण-खणप (आवाज)
खणि (स्त्री) खण(खाण)
खणिय (वि) खणिल्लो

अपभ्रंश – कोंकणी

खंडय (पु) खांडें
खंडसोल्ल (पु) साकरेची मिठाय, गुडसोल्ल–गोडाची मिठाय.
खण्णुअ (पु) खुंटो; खुंटी
खत्तिय (पु) खेत्री
खप (क्रिअ) खपप, सोंपप
खप्पर (न) खापर
खब्भालइ (क्रिक) खुबळावप
खंभ (पु) खांबो
खयरोअ (पु) खेयरोग
खल (वि) खळ (दुष्ट)
खल (क्रिअ) खळप
खलक्खल (क्रिअ) खळखळप (आवाज)
खलभल (पु) खळबळ
खल्लिहडउँ (पु) खड्डो (केंस नाशिल्लो)
खा (क्रिक) खावप; खाजप
खाट (स्त्री) खाट
खाण (न) खाण; भक्षण
खाण (स्त्री) खण
खार (पु) खार
खिच्च (पु) खिचडी (स्त्री)
खिल्ल (क्रिक) खेळप
खिड्ड (पु) खेळ
खिन्न (वि) खिन्न
खिल्ल (पु) खिळो, खुंटी
खीर (न) खीर
खुटण (न) खुटणी; तोडणी
खुंटु (पु) खूंट
खुज्ज (वि) खुजट; खुजो
खुप्पइ (क्रिअ) खुपप; घुसप
खुब्भ (क्रिअ) खुबप
खुरप्प (पु) खुरपें
खुलुह (पु) खुबो (पांयाचो)
खुटप (क्रिअ) खुटप, उणो पडप

अपभ्रंश – कोंकणी

खेड (न) खेडें
खेडामगाम (पु) खेडेगांव
खेड्डु (पु) खेळ
खेत्ती (स्त्री) शेती
खेल (क्रिक) खेळप

गंजिल्ल (वि) गांजिल्लो
गंठि (पु) गांठ
गंठिअ (क्रिक) गांथिल्लो
गंडय (पु) गेंडो
गंडीरी (स्त्री) गंडेरी; उशिकांडयाचो कुडको
गज्ज (क्रिअ) गर्जप, गाजप
गज्जर (पु) गाजर
गज्जिउ (वि) गांजिल्लो
गड्डी (स्त्री) गाडी
गण्ठि (स्त्री) गांठ
गण्ड (पु) गेंडो
गद्दह (पु) गाढव
गब्भ (पु) गाब
गलय (पु) गळो
गवत्त (न) गवत
गवल (पु) गवो
गाई (स्त्री) गाय
गाउं (पु) गांव
गाण (पु) गाण (गवय)
गामउड, गामऊड (पु) गावडो
गामगोह (पु) गांवुनगो
गाली (स्त्री) गाळ, गाळी
गिण्ह (क्रिक) घेवप
गिंदू (पु) चेंडू
गिद्ध, गेद्धु (पु) गीद
गिंभ (पु) गीम
गिंमयाल (पु) गिमाळी

अपभ्रंश – कोंकणी

गिम्ह (पु) गीम
गिल (क्रिक) गिळप
गुंठिअ (वि) गुठलायल्लो
गुंथइ (क्रिक) गुथता
गुंदा (पु) गुंड
गुआल (पु) गवळी
गुज्झ (वि) गूज
गुडिआ (स्त्री) गुळी
गुड्डिया (स्त्री) गुडी
गेल (क्रिअ. भूतकाळ) गेलो
गोर (वि) गोरो
गोरू (पु) गोरूं
चाउद्दिसु मसया गुणगुणंति – चारीय दिशांनी मूस गुणगुणटात.
गुरुहार (वि) गुरवार
गोंदल (पु) गोंदळ
गोअला (पु) गवळी
गोट्ठ (पु) गोठो
गोमठ (पु) घुमट
गोरि (वि) गोरी
गोह (पु) घोव
गोहूम (पु) गंव

घंटा (स्त्री) घांट
घघर (पु) घागरो
घग्घरोली (स्त्री) घागराळें
घट (क्रिअ) घटप
घट्ट (पु) घाट
घड (क्रिअ) घडप; (क्रिक) जोडप
घड (पु) घडो
घडावअ (क्रिक) घडवप
घडिअ (वि) घडिल्लो
घडी (स्त्री) घटका
घण (पु) फार (घाव)

अपभ्रंश – कोंकणी
घम्म (पु) घाम
घर (न) घर
घल (क्रिक) घालप
घल्ल (क्रिक) घालवप
घस (क्रिक) घांसप
घाअ, घाय (पु) घाय
घाउ (पु) घाव
घाघरिय (स्त्री) घागरी
घाण (पु) घाण
घारंत, घारिया, घारिय (पु) घारी, घिवर
घारी, घार (पु) घार
घाल (क्रिक) घालप
घुग्घु (पु) घूग
घुम्म (क्रिअ) घुमप
घुसल (क्रिक) घुसळप
घूय, घूक (पु/स्त्री) घूग (स्त्री)
घे (क्रिक) घेवप
घेउर (पु) घीवर
घेतल (वि) घेतिल्लो
घोट्ट (क्रिक) घोटप, पिवप
घोट्ट (पु) घोंट
घुरुघूर (क्रिक) गुरगुरप
घोड, घोडग, घोडय (पु) घोडो
घोणस (पु) घोणस
घोर (क्रिअ) घोरप
घोल (क्रिक) घोळप
घोंस (पु) घोंस
घोसण (न) घोषणा
चंगं (वि) चांग
चइअ, चक्ख (क्रिक) चाखप
चट्ट (क्रिक) चाटप
चट्टण (न) चाटण
चड (क्रिअ) चडप

अपभ्रंश – कोंकणी
चन्दिय (स्त्री) चांदनें (न)
चप्प (पु) चाप
चमक (स्त्री) चमक
चमर (पु) चंवर
चम्म (न) चाम
चयारि (वि) चार
चरु (पु) चरू
चल, चल्ल (क्रिअ) चलप
चलाव (क्रिक) चलवप
चवण (क्रिक) चांवप, चाबप
चहोड (वि) चाडयाळो
चाउत्थ (वि) चवथो
चिंधिय (स्त्री) चिंदी
चिक्क (वि) चिके
चिक्कण (वि) चिकण
चिक्खल्ल, चिक्खिल्ल (पु) चिखल
चिब्भड (न) चिबूड
चल्ल (पु) चलो
चीर (न) चिरां, चीर
चुंब (क्रिक) चुंबप
चुंभल (पु) चुंबळ (स्त्री)
चुक्क (क्रिअ) चुकप
चुण्ण (न) चून, चुरणी (स्त्री)
चूड (पु) चुडो
चूतडं (वि) चुतडें
चेड (पु) चेड
चेडअ (पु) चेडो
चेडिअ, चेडिय (स्त्री) चेडी
चोदह (वि) चौदा
चोप्पड (क्रिक) चोपडप
चोर (पु) चोर
चोरण (न) चोरी
चोरिअ (न) चोरी
चोल्ल (पु) चोळी

अपभ्रंश -- कोंकणी

चौहट्ट (पु) चवाठो
छउ, छअ (वि) स
छक्का (वि) सको
छट्ठ (वि) सटो
छड्ड (क्रिक) सोडप
छण (पु) खीण
छत्तीस (वि) छत्तीस
छत्त (न) छत
छन्नवइ (वि) शाण्णव
छप्पण (वि) छप्पन
छब्बीसा (वि) सव्वीस
छयासी (वि) शायशीं
छल्लि, छल्ली (स्त्री) साल, सल्ल
छाण, छाणी (न) शेण
छिण्णालिआ (वि) शिनळ
छिन्न (वि) छिन्न
छिप्प (न) शेंप (स्त्री)
छुरिअ (स्त्री) सुरी
छोल्ल (क्रिक) सोलप

जंघा (स्त्री) जांग
जं जं (अ) जंय जंय
जंबू (न) जांबूळ, जांवळ (स्त्री)
जमायउ (पु) जांवंय
जइ (अ) जर
जइउ (अ) जेवां, जेन्ना, जेदना
जइवि (अ) जरी
जइयकालि (अ) ज्या काळारसावन
जइसउ (वि) जैसो, जसो
जइसा (अ) जैसो
जउ (अ) जंय, (सना) जो
जउ जउ (अ) जंय जंय, जो जो
जत्ता (स्त्री) जात्रा
जेत्थ (अ) जंय, जेथंय

अपभ्रंश – कोंकणी

जत्ते (वि) जितले
जत्थ (अ) जंय, जेथंय
जनि (अ) जणू, जशी
जनु (अ) जणू
जन्हि (सना) जांचे
जलजल (क्रिअ) जळजळप
जलण (न) जळप
जस्स (सना) जाचो
जह (अ) जसो
जहां (अ) जंय
जहि (अ) जंय
जा (क्रिअ) जावप, जल्मप, घडप
जा (अ) जंव, जंववेर
जा (सना) जो
जाइँ जाइँ (सना) जीं जीं
जाउं (अ) जंववेर
जाडी (स्त्री) झाडी, झाळी, झाळकी
जाण (क्रिक) जाणप
जाणएँण (पु) जाणट्यान
जाणाविय (वि) जाणायल्लो
जाणिअ (वि) जाणिल्लो
जादर (पु) चादर
जान (स्त्री) जाण
जाम (अ) जंवसर
जामाइय, जामाउय (पु) जांवंय
जायव (पु) यादव, जादव, जाधव
जाल (पु) जाळ
जाल (क्रिक) जाळप
जालिय (न/वि) जळीत
जासि, जास (सना) जाचो
जासु (सना) जाचे
जाहां (अ) जंय
जिंव (अ) जेवीं
जिउ (पु) जीव

अपभ्रंश – कोंकणी	अपभ्रंश – कोंकणी
जिण (पु) जिन भगवान, बुद्ध भगवान	जेमण, जेवण (न) जेवण
जिण्ण (वि) जुनो	जेता (वि) जितलो
जित्त (वि) जिखिल्लो	जेत्तह (अ) जेथंय
जित्थ (अ) जेथंय	जेत्थ (अ) जेथंय
जिम (क्रिक) जेवप	जेभाई (स्त्री) जांबय
जिय (क्रिअ) जियेवप	जेम (अ) जेवीं
जिवँ (अ) जेवीं	जेवड (वि) जेदो, जेवडो
जी (पु) जीव	जो (सना) जो, जा(का)
जीभ (स्त्री) जीब	जोअ, जोइ (क्रिक) चोवप
जीर (न) जिरें	जोइय (वि) चोयल्लो
जीव (क्रिक) जियेवप	जोइस (पु) जोयशिकी
जीवण (न) जीण	जोक्खइ (क्रिक) जोखी, जोखता
जीवभाउ (पु) जीवाभावाचो	जोग, जोग्य (वि) जोगो; योग्य
जीविउ, जीविय (वि) जिवो; जितो	जोड (क्रिक) जोडप
जु (सना) जो	जोडणय (पु) जोडणार; जोडपी
जुआँ (पु) जुवो	जोडि (स्त्री) जोडी
जुज्ज (क्रिक) जोडप	जोडिया (वि) जोडिल्ले
जुज्झ (क्रिक) झुजप	जोणी (स्त्री) जेनी; योनी
जुज्झ (न) झूज	जोण्णलिया (स्त्री) जोनळे (पु)
जुट्ठ (पु) झूट (न)	जोय, जोव (क्रिक) चोवप
जुण्ण (वि) जुनो	जोवण (न) जुवानी
जुन्न (वि) जुनो	जोवारि (स्त्री) जवार
जुप्प (क्रिक) जुंपप	
जुयल, जुवल (न) जुंवळ	झंकार (पु) झंकार
जुवाण (वि) जुवान	झङ्ख (क्रिक) झांकप
जुवार (पु) जवारी	झंटी (स्त्री) झांटी
जुव्वण (न) जुवानी	झंप (क्रिअ) झेंपप; धावप
जुहार (पु) जोहार, जयकार	झंपाण (पु) धांकणो; सांदन धांकणो
जूझ (न) झूज	झगमग (वि) झगमगीत
जूठ (वि) उष्टें	झडत्ति (अ) झटकर्न
जून (वि) जून	झडप्प (क्रिक) झडपप, पकडप
जूरण (न) झुरणी	झडप्पण (पु) झटापट
जें (सना) जो, जाणे	झडी (स्त्री) झड
जेंव, जेंम (क्रिक) जेवप	झणझण (क्रिक) झणझणप

अपभ्रंश – कोंकणी
झत्ति (क्रिवि) झटपट
झर (क्रिअ) झरप
झल, झला (स्त्री) झळ
झल, झलक्क (क्रिअ) झळकप
झलज्झल (क्रिक) झळझळावप
झल्लरि (स्त्री) झांज, झालर
झाड (न) झाड, झाडी, झाळकी
झाल (स्त्री) जाळ
झिज्ज (क्रिअ) झिजप, झरप
झिन्दुअ (अ) चेंडू
झिल्लिरि (स्त्री) जळार
झीण (वि) झिणिल्ल्यो
झीणी (वि) झिणिल्ली
झुंपडउं (पु) झोंपडी, खोंपटी
झुट्ठ (वि) झुट
झुणझुण (क्रिक) झुणझूण वाजप
झुलक्क (पु) झुळूक
झुल्ल (क्रिक) झुलप
झुल्लुरी (स्त्री) झाळी
झूठ (वि) झूट, फट
झूल (पु) झूल
झेन्दुअ (न) चेंडू
झेन्दुलिय (स्त्री) शिनळ
टंकार (पु) टणत्कार
टंकु (पु) टांक (वजन माप)
टंटं, टणटण (पु) टणटण
टलटलइ (क्रिअ) टळटळप
टाप (पु) टाप (घोडयाची)
टापू (पु) टापू (वाठार)
टालइ (क्रिक) टाळटा
टिक्क (न) थिबको
टीली (स्त्री) तिकली
टुंट (वि) थोंटो

अपभ्रंश – कोंकणी
टुट्ट (क्रिअ) तुटप
टोप (पु) तोप, स्तूप
टोप्परु (पु) टोप
टोप्पी (स्त्री) तोपी
टोल (पु) टोळ
ट्ठग (पु) ठक
ट्ठाउ (पु) ठाव, ठांय
ठक (पु) ठक
ठक्कुर (पु) ठाकूर
ठव (क्रिक) थेवप
ठाकुर (पु) ठाकूर
ठाणा (पु) ठाणें
ठाम (पु) ठाण
ठाय (पु) ठाय
ठाव (क्रिक) थेवप
ठोक्कर (पु) ठाकूर
डंक (क्रिक) डंक मारप
डंगुरउ (पु) डांगोरो
डंड (पु) दांड (मदोमद शिवण)
डंभ (पु) दंभ
डमरु (पु) डमरू
डर (पु) डर
डाव, डव्व (पु) दावो हात
डांडिअ (क्रिक) दंडावप
डाल (स्त्री) ताळी
डिक्क (पु) धेंक
डिप्प (क्रिक) दिपकावप, दिपवप
डुंगर (पु) दोंगर
डुंब (पु) डोंब
डुंबिय (पु) डोंब (काळो नाग)
डुब्विउ (क्रिअ) बुडप
डुल (क्रिअ) डोलप

अपभ्रंश – कोंकणी

डेकुण (पु) भिकूण, ढेकूण
डेव (क्रिअ) देंवप
डोअ (पु) दवलो
डोय (पु) डाय
डोर (पु) दोर
डोल (क्रिअ) धोलप
डोला (स्त्री) दोळी
डोला (पु) धोलारो
डोल्लिय (स्त्री) दोळी
डोहलअ (पु) दुवाळो

ढंक (क्रिक) धांकप
ढंकिज्जइ (क्रिअ) धांकता (कर्मकर्तरी)
ढंकण (न) धांकण
ढंकणी (स्त्री) धांकणी
ढंकणु (पु) ढेकूण, भिकूण
ढंकिउ (क्रिक) धांकलो
ढंकिय (वि) धांकिल्लो
ढक्क (क्रिक) धांकप
ढक्का (पु) डंको
ढलइ (क्रिअ) ढळटा
ढिक्क (पु) धेंक
ढिल्ल (वि) धील
ढिल्लइँ (वि) धील
ढेंकुण (पु) ढेकूण
ढेक्कार (पु) धेंकर
ढोर (पु) धोंर
ढोल्ला (पु) धोल

णंचु (न) नाच
णंदी (पु) नंदी
णंदीयइ (क्रिअ) न्हिदता
णअ (वि) नवो
णइ (स्त्री) न्हंय

अपभ्रंश – कोंकणी

णक्क (पु) नाक
णक्ख (पु) नाखट
णग्ग (वि) नागडो
णडिअ (वि) नाडिल्लो
णत्ति (स्त्री) नात
णत्थ (स्त्री) नथ
णद्द (पु) नाद
णम (क्रिक) नमप
णमोक्कार (पु) नमस्कार
णवल (वि) नवेलो
णस (क्रिअ) नासप
णहाण (न) न्हाण
णहि (अ) न्हय
णा (अ) ना
णाउ (पु) नांव
णाडि (स्त्री) नाडी (शीर)
णाणा (वि) नाना
णारियर (पु) नाल्ल
णिंद, णिद, णिद्दा (स्त्री) न्हीद
णिवसणाइं (न) न्हेसणां
णिद्दायइ (क्रिअ) न्हिदेता, न्हिदता
णिरक्ख (क्रिक) निरखप
णिसेणि (स्त्री) निसण
णिहाल (क्रिक) नियाळप
णीसणिआ (स्त्री) निसण
णीसर (क्रिअ) निसरप
ण्हव (क्रिक) न्हाणवप
ण्हाण, ण्हवण (न) न्हाण
ण्हा (क्रिअ) न्हावप

तं (सना) तो, ताका
तंडव (पु) तांडव
तं तं (सना) तें तें
तंतु (पु) ताणो, धागो, तंतू

अपभ्रंश – कोंकणी

तंद (पु) तंद्री
तंदुल (पु) तांदूळ
तंब (न) तांबें
तइँ (सना) तुवें
तइ (अ) थंय, तांतूंत, तेन्ना, तेवां, तिसरो, तुमचो
तउ (सना) तुजो, थंय
तट्टु (वि) तुटको
तट्ठअ (वि) ताठ
तड (स्त्री) तड
तडतड (क्रिक) तडतड(आवाज) करप
तडत्ति (क्रिवि) तट करून
तडप्फड (क्रिअ) तडफडप
तडफडिअ (वि) तडफडिल्लो
तडि (स्त्री) तडीक, तडीर, तडी
तडियतडि (स्त्री) तडतडो(आवाज)
तण्डव (पु) तांडो
तण्हा (स्त्री) तान
तत्थ (अ) थंय
तथ्थ (न) तस्त (फा)
तथ्थि (अ) थंय
तन्हाविय (वि) तानेल्लो
तप्प (वि) तापिल्लो
तप्प (क्रिअ) तापप
तप्पण (न) तर्पण
तप्पर (वि) तत्पर
तम्बारु (पु) तांबयो
तम्बोलु, तम्बोल (पु) तांबूल
तरंड (पुन) तरांडू, तारूं
तरंडय (पुन) तराणूं, तारूं
तरवार (सं) तरवार
तरिअव्व (न) तरी(तार)
तरियहु (पु) तारयो
तरी (स्त्री) तरी, तार

अपभ्रंश – कोंकणी

तरुण (वि) तरूण
तरुणि (स्त्री) तरुणी
तर्प्प (क्रिअ) तृप्त, जावप
तर्हि (अ) तरी, तेन्ना, त्यापासत
तल्ल (क्रिक) तळप
तल (न) तळ, तळचो भाग
तलप्प, तल्लप (क्रिअ) तापप
तलप्प (पु) थापट, फार
तलप्फ (क्रिअ) तळपेवप
तलवट (न) दोंगराची तळाठी
तलाउ (न) तलाव
तलाउलिव (पु) तळावली
तलि (पु) तळ, तळी
तलाएँ (न) तळें
तलिय (न) तळिल्लें (मांस)
तल्ल (न) तळी
तल्लुविल्लि (स्त्री) तळमळ
तव (अ) तंव
तव (क्रिअ) तापप
तलिय (वि) तळिल्लो
तविअ (वि) तापिल्लो
तविआ (स्त्री) तवो
तव्वे (अ) तंव
तव्वेल (अ) तावळी
तसि (सना) ताचे
तसु (सना) ताचो
तसुकेरा (सना) तागेले
तस्स (सना) ताचे
तहं (अ) थंय
तह (वि) तसो
तहल्लिआ (स्त्री) तबेलो
तहवि (अ) तथापी, तरीय
तहा (अ) तशें
तर्हि (अ) थंयच, थंय

अपभ्रंश – कोंकणी

तहिं (सना) ताचो
तहि तहि (अ) थंय थंय
तही (स्त्री) तवो
तहु (सना) ताचो
तहें (सना) तिचो
तहेय (अ) तशेंच
तहों (अ) तांतूंत, थंय
तहेव (अ) तशेंच
ता (अ) तंव
ताइँ ताइँ (सना) तीं तीं
ताउं (अ) तंवसर
ताउ (अ) तंव
ताउ (पु) ताप
ताए (अ) तेन्ना
ताकं (क्रिक) ताकप, ताकत पळोवप
ताग (पु) तागो, धागो
ताड (क्रिक) ताणप
ताड (क्रिक) पेटप, मारप
ताडण (न) ताडण
ताडिय (वि) पेटिल्लो
तार (क्रिक) तारप
तारअ (पु) तारो, ग्रह-नक्षत्र
तारा (स्त्री) तारका, नक्षत्र
तारिय (वि) तारिल्लो (पलतडी)
ताल (पु) ताडगुळो
तालु (न) ताळू (स्त्री)
ताव (क्रिअ) तापप
ताविअ (स्त्री) तापी न्हंय
तावियडि (स्त्री) तापीची तड
तावी (स्त्री) तापी
तासओ (सना) ताचो
तासु (सना) ताची
ताहं (सना) तांकां, तांचो
ताहां (अ) थंय, थंयसून, थंयसर

अपभ्रंश – कोंकणी

ताहिकर (सना) तागेलो
ताहे (सना) ताचेखातीर
तिआ, ति (वि) तीन
तिउणु (वि) तीन
तिक्ख (वि) तीख
तिज्ज (वि) तिजो, तिसरो
तिडइ (क्रिअ) तिडटा
तिडिक्क (स्त्री) उज्याची किट्ट
तिडिपिडन्त (धा. सा.) तडफडपी
तिण (न) तण
तिण्ण, तिणि (वि) तीन
तित्तहिं (अ) तेथंय
तित्तिल (वि) तितलो
तित्थु, तिथ (अ) तेथंय
तिन्नि (वि) तीन
तिम्मणय, तिम्मण (न) तिंवळ; सोलाची कडी
तिरिच्छ (वि) तिरसो
तिरिच्छी (वि) तिरशी
तिलंगि (वि) तेलंगी स्त्री
तिल (पु) तीळ
तिलय, तिलअ (पु) तिळो
तिलजलंजलि (स्त्री) तिळांजली.
तिलपिंड (पु तिळांची पेंड
तिलमेत्त (अ) तिळमात्र; तिळभर
तिलरिण (पु) तेलसाण
तिलहुणत्रि (पु) तिळहवन
तिलहुमत्रि (पु) तिळहोम
तिल्ल (न) तेल
तिल्लायरु (पु) तेलहळडीचो (लग्ना-आदलो) सुवाळो
तिल्लिय (पु) तेली
तिवँ (वि) तेवीं
तिह (वि) तसो

अपभ्रंश – कोंकणी
तींब (क्रिक) तिंबप
ती (वि) तीन
तीय, तीअ (वि) तिसरो
तीजउ (वि) तिजो; तिसरो
तीणि (वि) तीन
तीरिय, तीर (पु) तड; बाण
तीवण, तोमण (न) तिंवळ; कडी
तीसंति, तीस (वि) तीस
तीसइम, तीसम (वि) तिसावो
तुण्ड (न) तोंड
तुंवर (पु) तंबोरो
तुज्झ (सना) तुमचो; तुजो
तुज्झु (सना) तुका, तुमकां
तुडिअ (वि) तोडिल्लो
तुप्प (पु) तूप
तुमा (सना) तुमकां
तुम्ह (सना) तुमचो
तुम्हार (सना) तुमचो
तुम्हारु (सना) तुमचो
तुम्हारिस (वि) तुमचे सारको
तुरंत (अ) त्वरीत
तुरुतुरिय (वि) तुरतुरीत
तुल (ऋक) तोलप
तुलिय (क्रिवि) तोल्ललो
तुव (सना) तुजो
तुवर (वि) तुरट, तोरट
तुस (पु) तूस
तुह (सना) तुमचो
तुहार (सना) तुमचो
तुहारउ (सना) तुमगेलो
तुहिं (सना) तूंच; तूंय
तुहुँ (सना) तूं
तुहिण (न) हिमतुषार; हिंवार
तें, ते (सना) ते

अपभ्रंश – कोंकणी
तेआलीसइम (वि) त्रेचाळिसावो
तेइस (वि) तेवीस
तेड्ड (पु) तिडतिडो (किडो)
तेण (सना) ताणे
तेता (अ) तितले
तेतीस (वि) तेत्तीस
तेतुली (वि) तितली; तितकी
तेत्तड (वि) तितलो; तेवडो
तेत्तडय (वि) तितले; तितके
तेत्थु, तेत्थ, तेथु (अ) तेथंय
तेम (वि) तेवीं
तेरउ (वि) तुजो
तेरय (वि) तुमचो
तेरसुत्तरसय (वि) तेरोदरशें; ११३
तेल्ल (न) तेल
तेवँ (अ) तेवीं
तेवडु (वि) तेवडो; तितको
तेसंझ (न) तिनसांज; तिळसान
तेसरा (वि) तिसरो
तेह (वि) तसो
तेहअ (वि) तसोच
तेहत्तरि (वि) त्र्याहत्तर; ७३
तेहु (वि) तैसो
तैसन (वि) तैसलो
तोय, तोअ (न) तोय
तोड (क्रिक) तोडप
तोडणय (वि) तोडणो; तोडपी
तोडिअ (वि) तोडिल्लो
तोतर (वि) तोतरो
तोंद (न) धोंद (पोटाचें)
तोर (वि) तोडिल्लो; तोर; कांकाड्डो
तोर (सना) तुमचो
तोरण (न) तोरण
तोल (क्रिक) तोलप

अपभ्रंश – कोंकणी

क्क (क्रिअ) ठाकप; उबो रावप
ण (पु) थान
णि (स्त्री) ठाणें
प्पड (पु) थापट
प्प (क्रिक) थापप
र (पु) थर; साय
रथर (पु) थरथरो
रु (पु) थोरूं (न) (मूठ)
ल (न) थळ
ल्लिया (स्त्री) थाळी
व (क्रिक) थेवप
थवइ (पु) थवय
थविर (वि) थोर
थविर (वि) थेरलो, थोरलो
थाट (पु) थाट (दबाजो)
थापे (क्रिक) थापप
थार (पु) थारो
थाल (न) थाल
थाली (स्त्री) थाळी
थावर (वि) थावर
थुक (पु) थूक
थुक्क (न) थुकी (स्त्री)
थुक्क (क्रिक) थुकप
थुत्त (न) तुस्त (स्त्री)
थुत्थुक्कारिय (वि) धुतकारिल्लो
थूल (वि) थूळ
थेर (पु) थेर(डो)
थोट्ट (वि) थोटो
थोट्ठु (वि) थोटूक
थोड (वि) थोडो
थोर (वि) थोर
थोवड (वि) थोराड
थोवा (वि) थोडो

अपभ्रंश – कोंकणी

दंड (पु) दांडो
दंड (पु) दंड
दंत (पु) दांत
दंस (पु) डांस
दइ (क्रिक) दी (आज्ञार्थ)
दक्ख (स्त्री) दाक
दक्ख (क्रिअ) देखप (दिसप)
दक्खवइ (क्रिक) दाखयता
दक्खव (क्रिक) दाखवप
दक्खविउ, दक्खालिउ (क्रिक) दाखयलो
दक्खा (स्त्री) दाकांची वाल
दक्खिय (वि) दाखयल्लो
दडवड (क्रिक) धडबडावप
दडवड (पु) धडपड
दडवड (क्रिवि) झटपट
दत्थर (पु) धोतर
दम (पु) दाब
दम (क्रिक) दांबप
दम्म (पु) दाम (नाणें), दमडी (स्त्री)
दय (न) दया
दरवाल (पु) दरवाळ, दरवाल (द्वारपाल)
दल (क्रिक) दळप; दाळाक लावप; नष्ट करप
दलण (न) दळण; दळपाची क्रिया
दलवट्ट (क्रिक) दळवटप; नाश करप
दलवट्टण (न) निर्दळण; दळवट
दलिय (वि) दळीत; दलीत
दवाव (क्रिक) दिववप
दवर (पु) दोर
दस (वि) धा
दसमी (स्त्री) दसम (तीथ)
दसुत्तरसय (वि) दाहोदरशें
दह (वि) धा
दहि (न) धंय

अपभ्रंश – कोंकणी

दा (क्रिक) दिवप
दाइ (क्रिक) दिय; दिता
दिउ (क्रिक) दिली
दाइय, दाइउ (पु) दायजों
दाइच्च (पु) दायज; वारस हक्क
दाइजय (पु) दायज (वरदक्षिणा)
दाडिम (न) दाळींब
दाढा (स्त्री) दाड
दाढिआ (स्त्री) दाढी
दाम (पु) दाब; दाम (नाणें)
दाय (पु) दाव; डाव
दार (न) दार
दारिद्द (न) दळिद्र
दारुण (वि) दारूण
दालि (स्त्री) दाळ
दालिद्द (न) दळिद्र
दाव (क्रिक) दिववप
दावणी, दावण (स्त्री) दावें, दावण (दांव्यान बांदिल्ल्या मोनजातीची रांग)
दास (पु) दास
दासि (स्त्री) दासी
दिअ (पु) दीस
दिअसिअ (न) दिशीं; दिशिदिशीं
दिअहडा (पु) दिसवडो
दिआ (अ) दिसा (दिसा उजवाडे)
दिक्ख (क्रिक) देखप
दिखाल (क्रिक) दाखवप
दिग (पु) दिक; दिशा
दिगन्त (पु) दिगंत
दिगंतर (पु) दिगंतर; दोन दिशांमदलें अंतर
दिगपाल (पु) दिक्पाल
दिण (पु) दिन, दीस
दिणि-दिणि (क्रिवि) दिनंदिन

अपभ्रंश – कोंकणी

दिण्ण (वि) दिल्लो
दिवड्ढ (वि) देड
दिवहडा (पु) दिसावडो
दिवालिय (स्त्री) दिवाळी
दीणार (पु) दिनार
दीर्घी (वि) दिग्ग
दीव (पु) दीव (न), बेट
दीव (पु) दिवो
दीवा (पु) दिवो
दीवालिय, दीवाली (स्त्री) दिवाळी
दीवि (स्त्री) दिवली
दीस (पु) दीस
दीस (क्रिअ) दिसप
दीहडउ (पु) दिसावडो
दुई (स्त्री) दुरी
दुक्काल (पु) दुकळ
दुक्ख (न) दूख (स्त्री); दुखी
दुक्ख (क्रिअ) दुखप
दुक्खद (वि) दुक्खद
दुक्खल्लिय (वि) दुखिल्लो; दुक्खी
दुक्खविअ (वि) दुखयल्लो; दुखावल्लो
दुक्खित (वि) दुक्खी; दुखेस्त
दुगुणा (वि) दुगण
दुगुणिय (वि) दुगूण
दुधु, दुद्ध (न) दुड्ध (पु) दूद (न)
दुण्णो (वि) दुपेट
दुण्ह (वि) दोनीय
दुद्दुइ (वि) दोन दोन; दों दों
दुब्भ (क्रिक) दुबवप
दुरित्त (न) दुरीत
दुल्ल (न) दुलय (स्त्री)
दुवारस (वि) बारा
दुवीस (वि) बावीस
दुव्वल (वि) दुबळो

अपभ्रंश – कोंकणी

दुस्सह (वि) दुस्सह
दुहिय (स्त्री) धूव
दूण (वि) दूण
दूधु (न) दूद
दूर (वि) दूर
दूसण (न) दुशण
दे (क्रिक) दिवप
देउर (न) देऊळ; देवूळ
देक्ख (क्रिक) देखप
देर (पु) दॅर (दार)
देव (पु) देव
देवर (पु) देर
देवल (न) देवूळ
देवहर (पु) देवारो
देवि (स्त्री) देवी
देस (पु) देश; देस
देसि (स्त्री) देशी भास
देह (पु) देह
देहूर (न) देवारो
दो (वि) दोन
दोक्काणदारा (पु) दुकानदार
दोग्ग (वि) दोग
दोण्णि (वि) दोनीय
दोर (पु) दोर
दोसरी (वि) दुसरी
दोसरे (वि) दुसरे
दोहलउ (पु) दुवाळो
द्रम्मु (पु) दाम

धध (पु) धडो
धगधग (क्रिअ) धगधगप
धड (पु) धड (न)
धण (पु) धणू
धणिअ (वि) धनी

अपभ्रंश – कोंकणी

धणु (न) धणू
धत्तुरिय (वि) धतरो
धनु (न) धन
धन्धे (पु) धंदे
धर (क्रिक) धरप
धरइ (स्त्री) धरती
धर (क्रिक) धारण करप; राखप
धरणि (स्त्री) धरणी
धरिणी (स्त्री) धरणी
धाडे (पु) धाड (स्त्री)
धार (न) धार (स्त्री)
धार (क्रिक) धारण करप
धाविअ (वि) धांविल्लो
धुल्लि (स्त्री) धूळ
धू (स्त्री) धूव
धूम (पु) धुंवर
धूव (पु) धूप
धेठ (वि) धीट
धो (क्रिक) धुवप
धोवति (स्त्री) धोतीर (मुंडारी)
धोबी (पु) धोबी

नइ (स्त्री) न्हंय
नकत (पु) नखेत्र (न)
नच्च (क्रिअ) नाचप
नत्थि (क्रिअ) ना आस; ना
नन्द (क्रिअ) आनंदप
नमोत्थु – नमोस्तु
नय (पु) न्याय
नर (पु) नर
नहि (अ) न्हय; न्ही
नाउं (पु) नांव (न)
नाक (पु) नाक (न)
नाग (पु) नाग

अपभ्रंश – कोंकणी

नाच (क्रिअ) नाचप
नाटक (न) नाटक
नाडि (स्त्री) नाडी (शीर)
नाना (वि) नाना
नाम (न) नाम
नायरंग (पु) नारिंग (न)
नायर (पु) नागर; नगरांतलो
नायरी (स्त्री) नागरी (स्त्री)
नारिंग (पु) नारिंग (न)
नारि (स्त्री) नारी
नालिएर (पु) नाल्ल
नालिएरी (स्त्री) नाल्लावें झाड
नास (पु) नास
नास (क्रिअ) नासप
नाहि (अ) न्हय; ना
निंद (स्त्री) न्हीद
निंद (क्रिक) निंदप
निंब (पु) निंब
निक्खेवय (क्रिक) निखेपप
निक्खेविय (वि) निखेपीत
निग्गच्छ (क्रिअ) निघप.
निग्गय (वि) निघिल्लो
निंच्चित (वि) निचींत
निच्छय (पु) निच्छय
निज (वि) निज
निडाल (पु) निढळ (न)
नितु (बि) नित (अ)
नित्त-णच्च (न) नृत्त-नाच
नित्ति (स्त्री) निती; नीत
निद्द (स्त्री) न्हीद
निनाद (पु) निनाद
निप्पट्ट (वि) निपट
निमाजगह (पु) निमाजगो
निमित्तु (न) निमीत

अपभ्रंश – कोंकणी

नियत (वि) नियत
नियम (पु) नियम
निरंजण (वि) निरंजन
निरंतर (क्रिवि) निरंतर
निरुत्तर (वि) निरुत्तर
निरोप् (पु) निरोप
निसान (पु) निशाण (नगारो)
निहार, निहाल (क्रिक) नियाळप
न्हवण (न) न्हाण
ण्हविय (वि) न्हावयल्लो
न्हा (क्रिअ) न्हावप
न्हाण (न) न्हाण
न्हाव (क्रिक) न्हाववप
न्हाविअ (पु) न्हावो

पंगुल (वि) पांगळो, अपंगूल
पंगुर (क्रिक) पांगरप
पंगुरुण (पु) पांगरूण
पंच (वि) पांच
पंचतालिसह (वि) पंचेचाळीस
पंचदस (वि) पंद्रा
पंचमि (स्त्री) पंचम (तीथ)
पंचवीस (धि) पंचवीस
पंचसट्ठ (वि) पैंसट
पंचसय (वि) पांचशीं
पंचहत्तर (वि) पंच्याहत्तर
पंचाणउइ (वि) पंच्याण्णव
पंचाणउय (वि) पंच्याण्णववो
पंचासीइम (वि) पंच्यायशींवो
पंचुत्तरसय (वि) पांचोदरशें, १०५
पंचावण्ण, पंचावन्न (वि) पंचावन
पंजर (पु) पंजर, पांजरो
पइंधणइं (न) पडदणी
पइक (पु) पायक

अपभ्रंश – कोंकणी

पइज (स्त्री) पैंज
पाए (पु) पांय
पएदा (पु) पेंदो
पओली (स्त्री) पांवळी
पक्कड्ढ (क्रिक) पकडप
पकाव (क्रिक) पिकवप; शिजवप
पक्क (वि) पिको; पक्को
पक्ख (पु) पांख (न); पाखें (न)
पक्खर (न) पाखर; पखरण (स्त्री) लडायेंत घोडयाक घाल्ली लोखंडी झूल वा कवच.
पच्चार (क्रिक) पाचारप
पच्चारिअ (वि) पाचारिल्लो
पच्छिम (न) पच्छिम (स्त्री)
पछताविय (वि) पच्छतापिल्लो
पजल (क्रिअ) पाजळप; पर्जळप
पज्जण (न) पाजण; पिववप
पज्जलिय (वि) पाजळिल्लो
पज्जा (स्त्री) पाज
पज्जाल (क्रिक) पाजळप
पज्झर (क्रिअ) पाझरप
पञ्चशर (पु) पंचबाण; कामदेव
पञ्जर (पु) पांजरो; पंजर
पटउली (स्त्री) पाटोळो (पु)
पटरानी (स्त्री) पाटां राणी
पड (पु) पड्डो
पड (क्रिअ) पडप
पडिउ (क्रिअ) पडलो
पडिला (क्रिअ) पडलो
पडण (न) पडप
पडिगह (पु) पडगो
पडिबिंब (न) पडबिंब
पडिवा (स्त्री) पाडवो (पु)
पणतीस (वि) पस्तीस

अपभ्रंश – कोंकणी

पणयाल (वि) पंचेचाळ
पणवीस (वि) पंचवीस
पणसट्ठि (वि) पैंसट
पण्ण (वि) पन्नास
पण्ण (स्त्री) पान (न)
पण्णरस (वि पंद्रा
पताका (स्त्री) पताका
पत्तल (ति) पातळ
पत्ताका (स्त्री) पताका
पत्तिअ (क्रिक) पात्येवप
पत्थ (पु) पथ, पथ्य (न)
पत्थर (पु) फातर
पत्रावली (स्त्री) पत्रावळ
पदाति (पु) पेदो
पनर (वि) पंद्रा
पन्नारस (वि) पन्नास
पप्पडा (स्त्री) पापड (पु)
पप्फाड (पु) फोपाटो
पप्फुल्ल (वि) खूब फुलिल्लें
पप्फुल्ल (क्रिअ) पुराय फुलप
पय (पुन) पांय (पु)
पयंग (पु) पतंग (किडो)
पयज्ज (स्त्री) पैंज (स्त्री)
परमाणु (पु) परमाणू
परसु (पु) फरशी (स्त्री)
परिअंत (पु) पर्यंत, पर्यंत्र, मेरेन (अ)
परिअट (क्रिअ) पर्यटप; भोंवप
परिअट्ट (पु) परीट
परिअल्ल (पु) परळ; थाळो
परिक्ख (क्रिक) पारखप
परिक्खा (स्त्री) पारख
परिअर (पु) परिवार
परिण (क्रिक) पर्णप
परिपाटि (स्त्री) परिपाठ (पु)

अपभ्रंश – कोंकणी

परिमल (पु) परमळ
परिमळिअ (वि) परमळीत
परियल (पु) परळ; थाळो
परिवार (पु) परिवार
परेव (पु) पारवो
पर्यन्त (अ) पर्यंत; पर्यंत्र; पर्यान
पलटि (स्त्री) पालट (पु)
पलट्ट (क्रिअ) पालटप
पलट्टो वि) पालथो
पलट्टिअ (वि) पालटिल्लो
पला (क्रिअ) पळप
पलाःअ (वि) पळिल्लो
पलाण (न) पळप; पळणूक
पलित्त (वि पलितो
पलोइय (वि) पळयल्लो (देखिल्लो)
पलोअ (क्रिक) पळोवप
पलोइउ (क्रिक) पळयलो
पलोट्ट (क्रिअ) परतप (कूस)
पलोयण (न) पळोवणें; पळोवणी (स्त्री)
पलोव (क्रिक) पळोवप
पल्लंक (पु) पलंग
पल्लंघ (पु) पलंग
पल्ल (पु) पळ (६० पळां = घटका)
पल्लट्ट (क्रिक) पालटप
पल्लव (पु) पालो; पालव (पदर)
पल्लववोह (पु) पाचोळो, सुको पालो
पल्लविय (वि) पालेल्लो (आंकरिल्लो)
पल्लाण (पु) पलाण
पवट्ठ (पु) पोवठ
पसर (क्रिअ) पसरप
पसाअ (पु) पसाय
पसाओ (पु) पसाय
पसु (पु) पसरूं (न)
पहर (पु) फार (आघात)

अपभ्रंश – कोंकणी

पहर (पु) पार (तीन ताम)
पहरा दुइ (पु) दोंपार; दनपार
पहार (पु) फार (आघात)
पहिरण (पु) पैरण
पहिल, पहिलय, पहिल्ल, पहिल्लिय (वि) पयलो
पहुच, पहुच्च (क्रिअ) पोंचप
पांगरण (न) पांगरूण
पांव, पाउ, पा (क्रिअ) पावप
पाउ, पाअ (पु) पांय; पावों
पाइअइ (क्रिअ) पावता (लाभता)
पाउस (पु) पावस
पाअ, पाओ, पाए (पु) पांय
पाच (वि) पांच
पाट (पु) पट्टो
पाटी (स्त्री) पट्टी
पाठ (पु) पाठ (पठण), धडो
पाड (क्रिक) पाडप, धुकलून उडवप
पाणद्धि (स्त्री) पाणंद; पायण
पाणिउ, पाणि, पाणिय, पाणी (न) पाणी
पात (न) पात, लांब पान, कांद्याची पात
पातल (वि) पातळ
पातिसाह (पु) पात्शा; पाच्छा
पात्र (पु) पात्र (नाटकांतलो नट-नटी)
पान-बीड (पुन) पानबिडो
पानि (न) पाणी
पाप (न) पाप
पायक, पायक्क (पु) पायक
पायत्ताण (न) पांयतण
पायप्पडण (न) पांयां पडप
पायस (पुन) पायस (दुदाचो)
पार (क्रिक) पारप (गुणाक पडप), पलतडी पाववप
पारक्कय, पारक (वि) परको

अपभ्रंश – कोंकणी

पारक (पु) पालक
पारण (न) पारणें (व्रताचें, उपासाचें)
पारद्धि (स्त्री) पारध
पारधिय (पु) पारधी
पारय (पु) पारज; पारो
पारावअ, पारावय (पु) पारवो
पालकी (स्त्री) पालखी
पालण (न) पाळण
पालिय (वि) पाळिल्लो
पालै (क्रिक) पाळप
पाव (क्रिअ) पावप
पाविउ (क्रिक) पावलो
पाव (पु) पांव
पावय (पु) पांवो (मुरली)
पावमकाल (पु) पावसाळो
पाविअ (वि) पाविल्लो
पास (पु) पास (पाश)
पासाण (पु) पाशाण
पासि, पासिउं (वि) पाशीं (लागीं) (अ)
पासुलिया (स्त्री) फांसळी
पाहुण (पु) पावणो, पाहुणो
पिंग (वि) पिंगट; पिंगसो
पिंज (क्रिक) पिंजप (कापूस)
पिंजर (पु) पिंजर (स्त्री)
पिक्क (वि) पिको
पिक्क (स्त्री) पीक (पानाची थुकी)
पिट्ट (क्रिक) पेटप
पिट्ठ, पिट्ठी (न) फाट (स्त्री)
पिडिआ (स्त्री) पिडो; पिळगी
पितरहो, पितरु (पु) पितराचो
पित्त (पु) पित्त
पिलळ (न) पिलळ, पिवळ (स्त्री)
पियर (पु) पितर (बापूय)
पिल्ल (पु) पेल्ल

अपभ्रंश – कोंकणी

पिल्ल (पु) पील, मोनजातीचें ल्हान पोर.
पुक्कर, पुक्कार (क्रिक) पुकारप
पुक्खर (पु) पोखर (बांय)
पुच्छ (क्रिक) पुसप
पुज्ज (वि) पुज्य (आदरणीय)
पुज्ज (स्त्री) पुजा
पुडिया (स्त्री) पुडी
पुणि, पुणु, पुणो (अ) पुन्ना
पुण्णिम (स्त्री) पुनव
पुत, पुत्त (पु) पूत
पुप्फस (न) फोपीस
पुर (न) पुर, पूर (नगर)
पुरिल्ल (वि) पुर्विल्लो
पुरिस (पु) (पुर्स)
पुरुष (पु) पुरूष
पुलोअण)न) पळोवणें
पुव्विल्ल (वि) पुर्विल्लो
पूअल (पु) पोळो
पूइ (वि) पुवाचो
पूजा (स्त्री) पुजा
पूत (पु) पूत
पूनिव (स्त्री) पुनव
पूय (पु) पू
पूयफली (स्त्री) फॉपळ
पूयहल (न) फॉपळ
पूर (क्रिक) पुरवप, पुरवण करप
पेज्ज (पु) पेज
पेट (पु) पोट
पेट्ट (क्रिक) पेटप
पोअलय (पु) पोळो (सण)
पोआल (पु) पोळ (बैल)
पोक्कार (पु) पुकार
पोक्खर (न) पोखर (बांय)
पोक्खरिणी (स्त्री) पोखरण

अपभ्रंश – कोंकणी

पोट (न) पोट
पोट्ट (न) पोट
पोट्ट, पोट्टल (न) पोटली
पोट्टलउ (न) पोटलो (पु)
पोत्थ (पु) पोथी (स्त्री)
पोप्फल (न) फॉपळ
पोलि (स्त्री) पोळी
पोस (क्रिक) पोसप
पोसण (न) पोशण
प्राकार (पु) प्राकार

फंस (पु) फांस
फंस (क्रिक) फांसप
फट्ट (क्रिअ) फाटप
फट्टाइं (वि) फाटिल्लीं (न्हेसणां)
फडक्क (पु) फडको, फाडो
फडाडोय (पु) फडा
फण (पु) फणा
फणस (पु) पणस
फणाल (वि) फणावालो
फरसु (पु) फरशी (स्त्री)
फल (पुन) फळ, फाळ
फल (क्रिक) फळप
फलह (पु) फळो
फलिआरी (स्त्री) हळयारी
फाट (वि) फाटिल्लो
फाड (क्रिक) फाडप
फाडिउ (क्रिक) फाडलो
फाडिय (वि) फाडिल्लो
फार (वि) फार (खूब)
फाल (क्रिक) फाळप
फालिय (वि) फाळिल्लो
फाली (स्त्री) फाळी
फिट्ट (क्रिअ) फिटप (तुटप, सोंपप)

अपभ्रंश – कोंकणी

फिट्ट (क्रिअ) फुटप
फिर (क्रिअ) फिरप
फुक्क (क्रिक) फुकप
फुक्कर (क्रिक) फूक मारप
फुक्कार (पु) फुत्कार
फुट्ट (वि) फुटप, फाटप
फुट्ट (वि) फुटिल्लो
फुट्टइ (वि) फुटटा
फुट्टिय (वि) फुटिल्लो
फुट्टय (वि) फुटिल्लो
फुट्टाइं (वि) फुटिल्लीं
फुड (क्रिक) फोडप
फुडवि (धातुसाधीत) फोडून
फुडिय (वि) फोडिल्लो
फुप्फुव (क्रिक) फुकप, फू फू करप
फुप्फुस (पु) फोपीस (न)
फुल्ल (न) फूल
फुल्ल (क्रिक) फुलप
फुल्ली (न) फुली (स्त्री)
फुस (क्रिक) पुसप
फूल (क्रिक) फुलप
फूल़ (न) फुल़ (ल्हान भुरग्यांचे भाशेन)
फेड (क्रिक) फेडप, तोडप, फारीक करप
फेडिय (वि) फेडिल्लो
फेण (पु) फेंड
फेणरासि (स्त्री) फेणेर (पु)
फेर (न) फेर, फेरो (पु)
फोड (क्रिक) फोडप
फोडण (न) फोडण, फोडणी (स्त्री)
फोडव (पु) फोड
फोडिअ, फोडिय (वि) फोडिल्लो
फोफल (न) फोपळ

बंक, वंक (वि) वांकडो

अपभ्रंश – कोंकणी

बंझा, वंझा (स्त्री) वांज
बंद, वंद (क्रिक) वंदप
बंदण (न) वंदणा (स्त्री) बंदन (न)
बंदि (पु) बंदिजन (भाट)
बंदिग्गह (पु) बंदखण (स्त्री)
बंदिण (पु) बंदिजन (चारण)
बंदी (पु) बंदखणींतलो बंदिस्त मनीस
बंध (पु) बांद (पु) बांदकाम (न)
बंध (क्रिक) बांदप
बंधिऊण (क्रिक) बांदून
बंधण (न) बंधन, बंदन
बंधव (पु) बांधव (भावलो)
बंधु (पु) बंधू
बंबुल, वबूल (पु) बाबुळी, बाभळ
बंभण (पु) बामण, बाम्मणु
बइट्ठ (क्रिअ) बैठप, बैसप
बइल (पु) बैल
बइस (क्रिअ) बैसप, बसप
बइसणय (वि) बैसायल्लो
बइसार (क्रिक) बैसावप
बइसावय (क्रिक) बैसावप, बसवप
बइसाह, वइसाह (पु) वैशाख
बउल, वउल (पु) बोंवळ (न)
बखाण, वखाण (क्रिक) वाखाणप
बग (पु) बगळो
बडवड (क्रिक) वडवडप
बड्ढ, वड्ढ (क्रिअ) वाडप
बत्तीस (वि) बत्तीस
बद्दलिण, वद्दल (न) वादळ
बद्ध (वि) बंदिस्त
बद्ध (क्रिक) बांदल्लो
बपुरि (अ) बापरे !
बप्प (पु) बाप्पा
बप्पी (पु) बापी (बापूय)

अपभ्रंश – कोंकणी

बप्पुडा (वि) बापडो, बावडो
बबूल (पु) बाभूळ
बम्हण (पु) बामण
बरिस, वरिस (न; वर्स
बल (न) बळ
बलवंत (वि) बळवंत
बलाया (स्त्री) बळार
बलाय (पु) बगळो
बलाहिय (वि) बळादीक
बलि (पु) बळी (राजा)
बलि (स्त्री) बळी (पु) देवतांक दिताले तो बळी
बस, वस (क्रिक) वसप
बहव (वि) भोव
बहिण (स्त्री) भयण
बहिणुल्ली (स्त्री) भयणुली
बहिर (वि) भयरो
बहिरिल्लउ (वि) भायरायल्लो
बहु (वि) भोव
बहुतु (वि) भोव
बहुमोल्ल (वि) बहुमोल
बाँकुले, वाँकुले (वि) वांकडे
बांध (क्रिक) बांदप
बांधि (क्रिक) बांदून
बांभन (पु) बामण
बाआलीस (वि) बेचाळीस
बाईस (वि) बावीस
बाउल्लिय (वि) बावळट
बाढत (क्रिअ) वाडटा
बाण (पु) बाण
बापुडी (वि) बावडी
बायो (पु) दाव्या हातान वाजोवचो डग्गो
बार (न) द्वार, दार
बार (वि) बारा

अपभ्रंश – कोंकणी

बारि (स्त्री) बारी (खिडकी)
बारस (वि) दुवादस (तीथ)
बारह (वि) बारा
बाल (पु) बाळक
बालपन (न) बाळपण
बालि (पु) वाली (रामायण)
बावण्ण (वि) बावन
बावीस, बावीस (वि) बावीस
बावीसम (वि) बाविसावो
बासट्ठि (वि) बासट
बाह (पु) बावळो, (भुज)
बाह (स्त्री) वाफ
बाहत्तरी (वि) बहात्तर
बाहिर (अ) भायर
बाहिरअ, बाहिरउ (वि) भायलो
बाहिरे (अ) भायरावन
बिंब (न) बिंब (प्रतिमा)
बि (वि) बे
बिल्ल (पु) बेल (फळ)
बीय (वि) बीय (दुसरी तीथ)
बीय (न) बीय (स्त्री) बीज (न)
बीस, बीस (वि) बीस
बीह (क्रिअ) भियेवप
बुक्क (क्रिक) भोंकप
बुज्झ (क्रिक) बुजवप
बुड्ड, बुड (क्रिअ) बुडप
बुड्डउ (वि) बुडिल्लो
बुद्धि (स्त्री) बुद्धी, बुद्द
बुब्बुअ (पु) बुडबुडो
बुल्ल (क्रिक) बोलप, बोलावप
बोहारी, वहुआरी (पु) बोहरी, बोहरो
बू (क्रिक) बोलप
बुड्ढ (पु) बुडढेपण, वडीलपण
बूढउ (पु) बुडढो

अपभ्रंश – कोंकणी

बे (वि) बे
बेअणु, बेअणा (पु) वेण (स्त्री) वेदनेचो झटको
बेआल (वि) बेचाळ
बेआसी (वि) व्यायशीं
बेटा (पु) बेटो
बेटी (स्त्री) बेटी
बेढ, बेढ (क्रिक) वेढप
बेण्णि वि) दोनी
बेल्ल, बेल्ल (पु) बेळ
बैस (क्रिअ) बैसप, बसप
बोक्कड (पु) बोकड
बोज्झ, बोज्झ (पु) वजें
बोड (वि) बॉड
बोल (क्रिक) बोलप
बोल (पु) बोल
बोलु (पु) बोल
बोल्ल (क्रिक) बोलप
बोल्लण (पु) बोलप
बोल्लाविय (वि) बोलायल्लो
बोल्लिअ (वि) बोल्लले

भंउहा (स्त्री) भुंवय
भंग (वि) भंगिल्लो
भंग (पु) भंग
भंगुर वि) भंग जावपी, भंगूर
भंज (क्रिक) भंगप
भंजण (क्रिक) भांजप
भंजण (न) भांजणी (स्त्री)
भंजणय (पु) भंजनक
भंड (पु) भाण (न)
भंड (क्रिक) भांडप
भंडण (न) भांडण
भंडारिय (पु) भांडारी

अपभ्रंश – कोंकणी

भंडुल (पु) भाणें (न)
भंवरि (स्त्री) भोंवरी
भअ (पु) भंय (न)
भइट्ठ (क्रिअ) भष्टप, सोंपप
भइणी (स्त्री) भयणी (संबोधन)
भउंह (स्त्री) भुंवय
भउहावलि (स्त्री) भुंवय
भक्ख (क्रिक) भकप
भग्ग (न) भाग्य
भग्ग (क्रिअ) भंगप (पळप)
भज्जिय (स्त्री) भाजी
भट्ट (पु) भट
भट्ठ (वि) भ्रष्ट
भंडइ (न) भांडें
भडित्त (न) भरीत (वांयग्याचें वा मासाचें)
भण (क्रिक) म्हणप
भणिउं (क्रिक) म्हणलें
भणु (क्रिक) म्हणचें (विध्यर्थ)
भणिअ (वि) म्हणिल्लें
भण्डणु (न) भांडण
भतीजउ (पु) भाचो
भत्त (पुन) भात (तांदळांचो)
भत्तिज्जी (स्त्री) भाची
भत्था (स्त्री) भातो (पु)
भद्दवअ (पु) भादवो, भाद्रपद
भन (क्रिक) म्हणप
भभकी (स्त्री) वाफ
भम (क्रिअ) भोंवप
भमड (क्रिअ) भोंवडप
भमण (न) भोंवडी
भमर (पु) भोंवरो
भमाड (क्रिक) भोंवडावप
भंभर (पु) भोंवरो

अपभ्रंश – कोंकणी

भय (न) भंय
भयणि (स्त्री) भयण
भल (वि) भलो
भल्ल (वि) भलो
भल्ल (पु) भालू
भल्ला (पु) भालो
भल्ला (वि) भलो
भल्लु (पु) भालू (स्त्री)
भवँ (क्रिअ) भोंवप
भवंत (धातुसाधीत) भोंवतो
भवँण (न) भोंवडी (स्त्री)
भवाणी (स्त्री) भवानी
भाई, भाइय (पु) भाई
भाइजाय (स्त्री) भावजय
भाऊ, भाउ (पु) भाव
भाषा (स्त्री) भास
भाडअ (न) भाडें
भाण (पुन) भाण (न)
भातु (पु) भात (शिजयल्ले तांदूळ)
भाथ (पु) भातो
भामटउ (वि) भामटो
भाय (पु) भाई
भायण (पुन) भाण
भायणिय (स्त्री) भयणी वशीन
भार (पु) भार, वजें
भारिय (वि) भारी
भारीय (वि) भरिल्लो
भाल (न) भलो
भाल (न) भाळ
भाव (पु) भाव, भावना
भाव (क्रिक) भावप, रुचप
भावण (पु) भावना, चिंता
भाविर वि) भावी
भास (स्त्री) भास

अपभ्रंश – कोंकणी

भास (क्रिक) भासप, उलवप, भामावप, भास दिवप (वचन)
भास (क्रिअ) भासप (दिसप, प्रकाशप)
भासण (न) भाशण
भासा (स्त्री) भास, भाशा
भिंगार (पु) भांगरा-कळसो
भिंतर (अ) भितर
भिंद (क्रिक) भेदप, भेतप
भिंदण (न) भेद, भेतो
भिक्ख (स्त्री) भीक (मागिल्ली वस्तू)
भिक्ख (क्रिक) भीक मागप
भिक्खयर, भिक्खारि (पु) भिकारी
भिक्खु (पु) भिक्खु, बुद्ध धर्मी संन्यासी
भिज्ज (क्रिक) भिजप
भिट्ट (क्रिक) भेटप
भिड (क्रिक) भिडप
भिड्ढु (पु) भिड्डू
भिडिय (क्रिक) भिडलो
भिणिहिण (क्रिअ) भिणभिणप
भिण्ण (वि) भिन्न
भिण्णत्तण (पु) भिन्नताय (स्त्री)
भिण्णमरट्ठो (पु) भिन्न-मराठण, मराठणा वेगळो.
भित्ति (स्त्री) भिंत, भिती
भित्तिचित्त (पुन) भित्तिचित्र
भिन्न (वि) भिन्न, वेगळो, भेतिल्लो
भिल्ल (पु) भिल्लं
भिल्लमाल (पु) भिल्लमाड
भी (क्रिअ) भियेवप
भीय, भीअ (वि) भियेल्लो
भीख (स्त्री) भीक
भीति (स्त्री) भिती
भीयकर (वि) भयंकर
भीरु (वि) भिजूड

अपभ्रंश – कोंकणी

भील (पु) भिल्ल
भीसाण (वि) भिशण
भुंज (क्रिक) भोजन करप
भुंभुक्कइ (क्रिअ) भोंक भोंक भोंकता
भुंहडि (स्त्री) भुंयेची वाडी (कुडको, शीर)
भुअ, भुय (पुस्त्री) बावळी, भूज (न)
भुअण (पु) भुवन (न)
भुअदंड (पु) भुजदंड
भुआ (स्त्री) भूज (न)
भुइं (स्त्री) भूंय
भुक्क (क्रिअ) भोंकप
भुक्किअ (न) भोंक (कुत्र्याची) (स्त्री)
भुक्ख (स्त्री) भूक
भुक्खअ, भुक्खिअ (वि) भुकेल्लो, भुको
भुक्खा (स्त्री) भूक
भुक्खिया (वि) भुकी, भुकेल्ली
भुत्ती (स्त्री) भुती, शिदोरी
भुम्मि (स्त्री) भूंय
भुयण (न) भुवन
भुल (क्रिक) भुलप
भुल्ल, भुल्लअ (वि) भुलिल्लो
भुल्लउ (क्रिक) भुललो
भुल्ली (वि) भुलिल्ली
भुवण (न) भुवन
भू (स्त्री) भुंवई
भूति (स्त्री) विभूत, बिवत
भूदाण (न) भूंयदान
भूरि (वि) भोव
भूल (क्रिक भुलप
भूसण (न) भुशण
भेक्खस (पु) भेष्टावपी
भेट (पु) भेट (स्त्री)
भेट (क्रिक) भेटप

अपभ्रंश – कोंकणी

भेस (क्रिक) भेष्टावप
भेसअ (वि) भेष्टावपी
भैअल (वि) भेतिल्लो
भैठि (क्रिक) भेटलो
भो (अ) अहो (संबोधन)
भोअ (पुन) भोगाची इच्छा
भोइ (वि) भोगी
भोउ (पु) भोग (क्रिया)
भोग्ग (वि) भोग्य
भोजन (न) भोजन
भोज्य (न) भोज्य वस्तू
भोम (वि) भुंयेचो
भोय (पु) भोग
भोयण (न) भोजन
भोर (वि) भोळो
भोल, भोलउ (वि) भोळो
भोलिउ (वि) भोळायल्लो
भोवाल (पु) भुपाळ
भौह (स्त्री) भुंवय
भ्रांति (स्त्री) भ्रांत

म (अ) नकारार्थी उतर
मंकुण (पु) भिकूण
मंगइ (क्रिक) मागप
मंगल (न) मंगळ (कल्याण)
मंगलचार (पु) मंगळाष्टक (न)
मंगल्ल (न) मंगळ (कल्याण)
मंच (पु) मंच, मांचो
मंजर (न) माजर
मंजरि, मंजरिया (स्त्री) मंजिरी, राई
मंजीरय (पु) पांयजण
मंठ (वि) मट्ठ
मंटिउ (स्त्री) मोटवी (स्त्री)
मंड (क्रिक) मांडप

अपभ्रंश – कोंकणी

मंड (पु) मांडो (पोळो)
मंडअ (पु) मंटप, माटव
मंडउल्ल (पु) माटोळी
मंडण (न) मांडणी (स्त्री)
मंडप (पु) माटव
मंडय (पु) मांडो
मंडल (पुन) मंडळ (न)
मंडलि (स्त्री) मंडळी
मंडलिय (वि) मांडलीक, मंडळाकार
मंडव (वि) मांडव, माटव
मंडा (पु) मांडो, मांडको
मंडिय, मंडिअ (वि) मंडीत, मांडिल्लो
मंडिणी (वि) मांडणी करणारी
मंडिर (पु) मांडिल्ले
मंडुकि (स्त्री) मांडकी
मंडूक (पु) मांडको
मंत (पुन) मंत्र, मात्रा (उपचार)
मंतत्थ (पु) मंत्रार्थ, मंत्राचें मार
मंति (पु) मंत्री
मंतिग (पु) मांत्रीक
मंत्री (पु) मंत्री
मंथर (वि) मंद
मंथाण (पु) मथानी, हांडो
मंद (वि) मंद(बुद्दीन)
मन्दर (पु) मंदर (पर्वत), मंदार (रूख)
मंदल (पु) म्हादळें (न)
मन्दारय (पु) मन्दार (फूल)
मंदिर (न) मंदीर
मंदी (वि) मंद (वावरांत)
मंम (पुन) मांम
महति (वि) म्हान
मइं (मना) मियाँ
मइल (वि) म्हेळो
मइलि (वि) म्हेळो

अपभ्रंश – कोंकणी

भइल्ल (पु) मैलो
मउ (वि) मोव
मउच्छ (पु) मासो, मासळी (स्त्री)
मउण (न) मौन्य
मउण (पु) मोर
मउरिज्जइ (क्रिअ) मोहोरप
मउरिय (क्रिअ भू. का.) मोहोरलो
मऊर (पु) मोर
मक्कड (पु) माकड
मक्ख (क्रिक) माखप
मक्खिय (स्त्री) मूस
मगर (पु) मानगें
मगोल (पु) मोगल
मग्ग (पु) माग, मागो, मारग
मग्ग (क्रिक) मागप
मग्गअ (अ) मग, मागीर, मगेर
मग्गण (पु) मागणी
मग्गिअ (वि) मार्गी
मच्चइ (किक) माड्डिता
मच्छ (पु) मासो
मच्छर (पु) मत्सर
मच्छिय (पु) मासळी (स्त्री)
मच्छी (स्त्री) माशी
मज्ज (न) मद्य
मज्ज (न) मज्जा
मज्ज (वि) मदेवर्ती
मज्जा (स्त्री) मज्जा (हाडांतलें सत्व)
मज्जाय (स्त्री) मर्याद
मज्जार (पु स्त्री) माजर
मज्झ (न) माझार (पु), मध्य
मज्झट्ठिय (वि) मध्यस्त
मज्झन, मज्झण्ण (पु) मध्यान्न
मज्झम्म (वि) मध्यम
मज्झयार (न) मध्यकार (मध्यम प्रतीचो, मदलो भाग)

अपभ्रंश – कोंकणी

मज्झार (पु) माझार (मदेवर्ती भाग)
मज्झि (न) मदलो भाग
मज्झिम (वि) मध्यम
मज्झिल्लउ (वि) म्हदलो
मज्झु (सना) म्हजो, म्हाका, म्हजेलागीं
मट्टिय, मट्टी (स्त्री) माती
मडक्क (पु) मडको
मडमड (किक) मडमड (आवाज) करप
मडय (न) मडें
मढ (पुन) मड, मठ
मढिअ, मढिय (वि) मढयल्लो
मडहुल्ल (स्त्री) मडखूळ (ल्हान मानगो)
मण (किक) मानप
मण्णिउ (किक) मानलो
मणमार, मणमत्थ (पु) मन्मथ, मन खुबळावपी, मनाक मारपी (कामदेव)
मणहर, मणहरि (वि) मनोहर
मणाइं (पुन) मन
मणि (पु स्त्री) रत्न
मणिगण (पु) मणिहार, रत्नमाळ
मणिभायण (पुन) रत्नपात्र, रत्न (खचित) भांडें
मणिमय (वि) रत्नजडीत
मणिमाल (न) मणिमाळ (स्त्री)
मणिमुद्दी (स्त्री) रत्नजडीत मुदी
मणियारह (पु) मणिकार
मणुअ, मणुय (पु) मनीस, मनुज
मणुयत्त (पु) मनीसपण
मणुस, मणुव, मणुसु (पु) माणूस, मानव, मनुष्य
मणोरम (स्त्री) मनोरमा
मणोरह (पु) मनोरथ
मण्डलि (स्त्री) मांडावळ

अपभ्रंश – कोंकणी

मण्डा (स्त्री) मांडो
मण्डिअ (वि) मंडीत, सोबीत
मण्ण (किक) मानप
मण्णाविय (वि) मनयल्लो
मण्णखेड (पु) मालखेड
मण्णणिअ, मण्णणीअ (वि) माननीय
मण्णिअ (वि) मानिल्लो
मत्त (वि) मस्त
मत्तउ (वि) मेल्लो
मत्ता (स्त्री) मात्रा, परिमाण
मत्थ (पुन) माथो, माथें
मत्था (पु) माथो
मथाँ (पु) माथो
मदि (स्त्री) मती
मद्दल (न) मादळें
मद्दव (न) मोवाळपण, मार्दव
मन (पुन) मन
मन्तणय (स्त्री) मन्त्रणा
मन्दु (वि) मन्द
मन्न (वि) मान्य
मन्न (किक) मानप
मन्नाव (किक) मानप
मद्द (किक) माडुवप
मद्दअ (न) मार्दव, मोवसाण
मप्प (न) माप
मम (सना) म्हजो
ममत्ति (न) ममताय
मम्म (मून) मर्म
मयं (सना) म्हजें
मयण (पु) मदन
मयर (पु) मगर, मानगें
मर (किअ) मरप
मरजार (स्त्री) मर्याद, प्रतिष्ठा
मरट्टो (पु) मराठो

अपभ्रंश – कोंकणी

मरहट्ठि (स्त्री) मराठी स्त्री
मरिय (पुन) मिरीं
मरु (पु) मारवाड
मर्ग (पु) मार्ग
मर्यादा (स्त्री) मर्याद
मल (किक) मळप
मलन (न) मळणी (स्त्री)
मलय पव्वय (पु) मलय पर्वत
मलयाचल (पु) मलय पर्वत
मलयाणिल (पु) मलयावेलो वाव
मलिण (वि) मळीण
मलिय (वि) मळिल्लो
मल्ल (पु) मल्ल
मव (किक) मापप, मेजप
मसक्क (किक) मसतप
मसग (पु) मुसक
मसय (पु) मच्छर
मसाण (न) मसण
मसि (स्त्री) काळी शाय
मसीद (स्त्री) मशीद
मसूरी (स्त्री) मसूर कड्डण
मस्तक (पु) माथें (न)
महंत (वि) महंत
मह (सना) म्हजो
मह (किक) मारप
महकवि (पु) महाकवी
महग्घ (वि) म्हाग, म्हारग
महणइ (स्त्री) महानदी
महतार (पु) म्हातारो
महत्तण (न) म्हत्व, महत्व
महत्तर (पु) म्हातारो
महपुरिस (पु) म्हापुर्स
महभारह (स्त्री) महाभारत (न)
महयर (वि) म्हातारो

अपभ्रंश – कोंकणी

महराअ (पु) महाराज
महराय (पु) महाराजा
महरिट्ठ (पु) महाराष्ट्र
महरिसि (पु) महर्षी
महल (पु) महाल
महल्ल (वि) म्हाल, मुखेल
महाउत (पु) माहूत
महाकव्व (पु) महाकाव्य
महाजन (पु) म्हाजन
महाणुभाव (पु) महानुभाव
महापसाअ (पु) म्हाप्रसाद
महामांस (पु) नरमांस
महामाई (स्त्री) महामाया
महामुणि (पु) महामुनी
महायण (पु) महाजन
महार (सना) म्हजो
महारा, महारअ (सना) आमचो
महारडि (स्त्री) म्हान रड
महारिय (सना) म्हजो
महिम (पु स्त्री) महिमा
महिल (स्त्री) महिला
महिस (पु) म्हस (स्त्री)
महु (पु) महुवा रूख
महुत्त (पु) म्हूर्त
महुमास (पु) मधुमास, चैत्र मास
महुवर (पु) मधुकर, भोंवरो
महेली (स्त्री) महिली
महेस (पु) महेश
मा (स्त्री) माय
माअ (स्त्री) माय
माअ (स्त्री) माता
माअ (स्त्री) माया, कपट
माआ (स्त्री) करुणा, दया
माइहर (पु) मायेर (न)

अपभ्रंश – कोंकणी

माई (स्त्री) माई
माउ (स्त्री) माय
माउच्छिआ (स्त्री) मावशी
माउलिंगी (स्त्री) मावळिंगी (झाड)
माउमालि (स्त्री) मावमडें (न) मामाचें घर
माऊर (पु) मोर
माएँ (स्त्री) माये (संबोधन)
माग (पु) मार्ग, मारग
मागणु (पु) मागणें (न)
माण (पु) मान
माणदण्ड (पु) मानदंड, मापाची पट्टी
माणस (पु) मन (न)
माणावमाण (पू) मानापमान
माणिक्क (न) माणीक
माता (स्त्री) माय
माणुस (पु) माणूस
माणुसत्त (न) माणुसकी, माणसुकी
मातृ (स्त्री) माय
माथ (पु) माथें, मस्तक (न)
मादल (पु) मादळें, मातयेच्या नाळाचो मुदंग
माधुर्य (पु) माधुरी
मान (पु) अभिमान, मोठेपण, प्रतिष्ठा
मानधन (वि) मानी, मानान मोठो
मान (क्रिक) मानप, अनुभवप
मानस (न) मन
माणिनि (वि) मानिनी
मानुस (पुन) माणूस
मान्यजन (पु) मानादीक जन
माम (पु) माम, मामा, मावळो
मायंगणर (पु) मांग जातीचो मनीस
माय (स्त्री) माया, मायाजाल
माय (स्त्री) माई, माता, माय
मायबप्प (पु) मायबाप

अपभ्रंश – कोंकणी	अपभ्रंश – कोंकणी
मायर (स्त्री) माय	मिंढी (स्त्री) मेंढी
मायरि (स्त्री) माय	मिअ (पु) मिर्ग
माया (स्त्री) माय	माहि (अ) मदीं
मायामाअ (वि) मायामय	मिउ (वि) मोव
मायामाम (पु) मायी माम	मिग (पु) मिर्ग
मायार (पु) मायावी आचार	मिट (क्रिअ) मिटप
मायावंत (पु) गांठीक माया केल्लो	मिट्ठ (वि) मिठास
मार (पु) मार (कामदेव)	मित्त (पु) मित्र
मार (क्रिक) मारप	मित्ति (स्त्री) मिती (परिमाण)
मारल (क्रिक) मारलो	मिरिआ (स्त्री) मिरयां
मारविअ (क्रिक भू.का.) मारून उडयलो	मिल (क्रिअ) मेळप
माराविअ (भू. का.) मारिल्लो	मिलाविय (क्रिक) मेळयले
मारि (कृ) मारून	मिल्लिअ (वि) मेळिल्लो
मारिआ (क्रिक) मारलो गेलो	मिल्हणअ (न) मेळ, मेळप
मारिज्जइ (क्रिक) मारजाय	मिसल (क्रिअ) मिसळप
मारक (वि) मारपी	मिसियाउ (वि) मिश्रीत
मारए धारए – मारधाडींत	मिहुण (न) मेहूण
मारण (न) मारण	मीत (नपु) मित्र
मारणहार (पु) मारणार, मारणो	मीस (क्रिक) मिसळप
मारि (स्त्री) मरिआई	मुंड (न) मुंड
मारि (स्त्री) मारकाट	मुंड (क्रिक) मुंडप, कापणी करप
मारी (स्त्री) महामारी (सांथ)	मुंडें (वि) मुंडिल्लें
मारुय (पु) मारूत	मुंडिय (वि) केंस कापिल्लो, मुंडण केल्लो
मालइ (स्त्री) मालती	मुकदम (पु) मुकादम
मालव (पु) माळवो देश	मुक्कल (वि) मेकळो, मोकळो
माला (स्त्री) माळ	मुक्ख (वि) मूर्ख
मालिअ (पु) माळी	मुख (न) मूख
मालिणी (स्त्री) मालिनी (छंद)	मुखमण्डल (न) मुखामळ
मास (पु) माह, म्हयनो	मुग्ग (पु) मूग
मामुरि (स्त्री) दाडीमिशी	मुग्गस (पु) मुंगूस
माहा (पु) माघ	मुच (क्रिक) मेकळो करप, मुक्त करप
माहि (अ) मदीं	मुज्झु (सना) म्हजो
माहुलिंग (न) मावळिंग	मुझु (सना) म्हजी
मिढय (पु) मेंढो	मुट्ठि (स्त्री) मूठ

मुणि (पु) मुनी, राग-द्वेषरहीत मनीस
मुण्ड (नपु) मस्तक
मुत्त (पु) मूत (न)
मुत्तिए (पु), मुत्ता (स्त्री) मोतीं (न)
मुत्तिय (न) मोतीं
मुद्द (स्त्री) म्होर, अभिनय, मुदी
मुद्दिय (वि) म्होरायल्लो
मुल्ल (पुन) मोल (न)
मुसल (पु) मुसळ
मुसुंढि (स्त्री) मुसंडी
मुह (क्रिअ) मोह पडप, भुलप
मुंदडउ (स्त्री) मुदी
मूग (पु) मूग
मूल (न) मूळ, मून
मेत्त (अ) मात, मात्र
मेर (पु) मेर (स्त्री)
मेरउ (पु) मेरू
मेल (क्रिअ) मेळप
मेलणु (न) मेळण
मेहलि (स्त्री) महिला
मेहलिया (स्त्री) मेखला
मेहलिय (स्त्री) महिला
मेहुणेउ (पु) मेवणो
मोंहि (सना) म्हाका
मोहॉर (सना) म्होर
मो (सना) म्हजो
मोक्कल (वि) मोकळो
मोग्गर (पु) मुद्गर
मोजा (पु) मोजो, पायांत घालचेलो
विणिल्लो कपडो
मोट्टिउ (वि) भोठी
मोड (क्रिक) मोडप
मोडण (न) मोड्ण, वळण
मोडामोडि (स्त्री) मोडामोड

अपभ्रंश – कोंकणी

मोडिय (वि) मोडिल्लो
मोण (वि) मोनो, मोन्यानी
मोत्तिअ (न) मोत्ता (स्त्री) मोतीं (न)
मोयय (पु) मोदक
मोर (सना) म्हजो
मोर (पु) मोर
मोल्ल, मोलु (पु) मोल (न)

य हें अक्षर मागधी भाशेंत चड मेळटा. हेर प्राकृत भासांत तितलें मेळना. अपभ्रंशांत सुर्वेच्या वाङ्मयांत य नाशिल्लो. पश्चिमी अपभ्रंश मोडीत यश्रुती मेळटा. मध्यवर्ती अपभ्रंश मोडीन क आनी न ह्या अक्षरांचो लोप जालो तर त्या जाग्यार य हो वर्ण येता. 'कीर्त्तिलतां'त (विद्यापनि) यन्त्र, यम, यज्ञोपवीत, युवराज उतरां मेळटात. 'उक्तिव्यक्ति प्रकरणां'त यज, याजक, यजमान हीं उतरां मेळटात.

यक (वि) यॅक
यगण (पु) यगण, छंद शास्त्रांत पयलो लघू आनी मागीर दोन गुरू गण येतात तो.
यजमान (पु) यजमान
यण (पु) जण
यन्त (न) यंत्र
यन्द (पु) चंद्र
यश (पु) यश (न)
यहु (सना) हो
या (क्रिअ) वचप
याचक (पु) याचक
याण (क्रिक) जाणप
याणिय (वि) जाणिल्लो
यात्रा (स्त्री) यात्रा, जात्रा
याव (अ) जंव

अपभ्रंश – कोंकणी	अपभ्रंश – कोंकणी

यावत् (अ) जंवसर
युवराज (पु) युवराज
यो (पु) जो

र–स्वर आनी व्यंजन हांचो मदेवर्ती अंतस्थ वर्ण; अल्पप्राण, निरनुनासीक.
रंक (वि) रंक
रंग (पु) रंग
रंग (क्रिअ) रंगप
रंगावलि (स्त्री) रांगोळी
रंगिय (वि) रंगिल्लो
रंगिर (वि) रंगीत
रंज (क्रिअ) रंजप
रंजण (न) रंजन
रंजण (पु) रांजण
रंजय (पु) रंजक
रंजिअ, रंजिय (वि) रंजीत (प्रसन्न)
रंड (स्त्री) रांड
रंडत्तण (पु) रांडपण
रंडी (स्त्री) रांड
रंध्र (न) रंध्र, छिद्र
रंध (क्रिक) रांदप
रंधणी (स्त्री) रांदपीण
रंधिणी (स्त्री) रांदची कूड
रंप (क्रिक) रांपप, तासप
रंभ (स्त्री) रंभा
रंभ (क्रिक) आरंभप
रंव (क्रिअ) रमप
रअणं (न) रचणूक (स्त्री)
रअणि (स्त्री) रजनी (रात)
रअणु (नपु) रत्न
रइ (पु) रवी
रइ (स्त्री) राई, राय
रइ (क्रिक) रचप

रइअ, रइय (वि) रचीत
रउद्द (पु) रुद्र
रक्खसी (स्त्री) राक्शीण
रक्खसु (पु) राखेस
रक्खा (स्त्री) रक्षण
रक्खिअ (वि) राखिल्लो
रक्त (पु) रगत (न)
रखवाल (पु) रखवालो
रगण (पु) रगण (छंदशास्त्र : गुरू, लघु, गुरू वर्णांचो गण)
रघुराय (पु) रघुराय
रंगावलि (स्त्री) रांगोळी
रच (क्रिक) रचप
रज्ज (न) राज्य
रज्जव (पु) राजू
रज्जु (स्त्री) राजू (पु)
रट्ठ (न) राष्ट्र
रड (क्रिक) रडप
रडउ (स्त्री) रांडाव
रडिय (न) रडिल्लें
रणंगण (पु) रणांगण
रण (पु) रणशब्द, रणध्वनी
रणझणंत (क्रु) रणझणपी, रणझण आवाज करपी
रंडी (स्त्री) रांडूल (न)
रा, राअ (पु) राय, राजा
राआ (पु) राय
राआपुत्त (पु) राजपुत्र, रावत
राइ (स्त्री) राय, राई, म्होवरी
राई (स्त्री) रायचीं बियां
राईव (न) राजीव (पु)
राउ (पु) राय, राजा
राउउल (न) राऊळ
राउत (पु) रावत

अपभ्रंश -- कोंकणी	अपभ्रंश -- कोंकणी
राउत्त (पु) रावत	रित्त (वि) रितो
राउल (न) रावूळ, राजघर	रिद्धि (स्त्री) ऋद्धी, ऐश्वर्य
राए (पु) राय	रिसि (पु) ऋषी
राख (स्त्री) राखण	रिसिआइ (क्रिअ) रुसून
राख (क्रिक) राखप	रिह (क्रिक) रिगप
राङ्क (पु) रंक	रिपु (पु) रिपू, शत्रू
राङ्गल (वि) रंगयल्लो	रिमिझिमि (स्त्री) रिमझिम
राज (वि) राज, राजाचो	रीति (स्त्री) रीत
राजकुमार (पु) राजकुमार, राजकुंवर	रुंख (स्त्री) रूख
राजनीति (स्त्री) राजनीत	रुंद (वि) रुंद, मुखर, विशाल
राजपथ (पु) राजमार्ग	रुंध (क्रिक) रोधप
राजपुत (पु) राजपूत	रुअ (क्रिक) रडप
राजू (स्त्री) राजू (पु)	रुअउ (पु) रुपयो
राज्य (न) राज्य	रुई (स्त्री) रूच
राड (न) रडारड	रुक्ख (पु) रूख
राण (पु) राणो	रुक्खराइ (स्त्री) रूखराय
राणउ (पु) राणो	रुच्च (क्रिक) रुचप
राणा (पु) राणे	रुणझुण (क्रिक) रुणझुणप
राणी, राणि (स्त्री) राणी	रुण्ड (न) रुण्ड, कुडीचें धड
रान्ध (क्रिक) रांदप	रुण्णु (न) रडणें
राम (पु) राम	रुत्थिणी, रुप्पिणी (स्त्री) रुखमीण
रामण (पु) रावण	रुद्द (पु) रुद्र
रामय (क्रिक) रमवप	रुद्दक्ख (पु) रुद्राक्ष
राय (पु) राय	रुद्दत्तण (न) रुद्रताय (स्त्री)
रायउर (पु) राजधानी, रायपूर	रुद्ध (वि) रोधिल्लो
रायट्ठाण (न) रायसभा, राजस्थान	रुध (क्रिक) रोधप
रायहर (न) राजघर	रुसिय (वि) रुशिल्लो
रायहाँ (पु) राज्य (न)	रुह (क्रिअ) रुजप
रायरायाण (पु) रायरायान	रुहरुहय, रुहुरुहय (पु) हुरहूर (स्त्री)
रावल (पु) रावळ, राजवंश	रूउ, रूअ (पु) रूप
रास (स्त्री) रास	रूयउ, रूअय (पुन) रुपयो
रास (पु) रास, समूहनाचाचो एक प्रकार	रूई (पु) रूय (स्त्री) (वखदी झाड)
रिण (न) रीण	रूढ (स्त्री) रुढी, रूढ
रिज, रिज्झ (क्रिअ) रिझप, खोस भोगप	रूप (पुन) रूप (न)

अपभ्रंश – कोंकणी	अपभ्रंश – कोंकणी
रूप (क्रिक) रोवप	लउड, लक्कड (पु) लांकूड (न)
रूवअ (पुन) रुपयो, रुपया	लक्ख (वि) लाख
रूस (न)रोस (पु)	लग्ग (क्रिअ) लागप
रूस (क्रिअ) रुसप	लग्गण (वि) लागणो, फुलपी-फळपी
रूसलि (वि) रुशिल्ली	लग्गिर (वि) लागिल्लो
रे (अ) आरे (संबोधन)	लज्ज (न) लज (स्त्री)
रेकारिय (पु) रेकार (अशिष्ट संबोधन)	लग्गी (वि) लागिल्ली
रेख, रेहं (स्त्री) रेग	लच्छि (स्त्री) लक्शीम, लक्ष्मी
रेय (पु) रेंव (स्त्री)	लजालु (स्त्री) लजरी
रेसु (पु) रेंस (फा)	लज्जिअ (वि) लजिल्लो
रैंअति (स्त्री) रयत (अ)	लट्ठि (स्त्री) लाठी
रोंकण (वि) रंक	लडखडिआ (भू. का.) लडखडलो
रोय, रोग्ग, रोअ (पु) रोग	लडह (वि) लाडको
रोक्क (पु) रोखड	लडहा (स्त्री) लाडकी
रोक्क (क्रिक) रोखप, आडावप	लड्ड (क्रिक) लाडावप
रोष (पु) रोस, राग	लड्डु, लड्डय (पु) लाडू
रोजा (पु) रोजो (फा) उपास	लड्डाविय (वि) लाडायल्लो
रोटी (स्त्री) रोटी	लद्ध (वि) लाभिल्लो
रोमंच (पु) रोमांच	लद्धि (स्त्री) लाभ (पु)
रोमंथ (क्रिक) रोमंथ करप	लब्भ (क्रिअ) लाभप
रोम (पु) ल्हंव (स्त्री)	लया (स्त्री) लता
रोमय (पु) रोमन	लवंग (पुन) लवंग (न)
रोहिय, रोहय (पु) रोहू (मासो)	लव (क्रिक) उलवप
	लव (क्रिक) लुंवप
लंगल (न) नांगर (पु)	लहणअ (न) लाभ
लंघ (क्रिक) ओलांडप, लाग मारप	लहरि (स्त्री) ल्हार (न)
लंछण (न) लंछन, कलंक	ला (क्रिक) लावप
लंपट, लंपड (वि) लंफूट	लाविय (भू. का.) लायलो
लंब (वि) लांब	लाक्ख (वि) लाख (संख्या)
लंब (क्रिक) लोंबप	लागी, लागु (अ) लागून
लंबिउ (भू का) लोंबलो	लाज (स्त्री) लज
लंबड (वि) लांबोडो	लाड (पु) लाट (गुजरात देश)
लंबिय (वि) लांबयल्लो	लाडणु (पु) लाडको
लइ (पु) लय	लाडु (पु) लाडू

अपभ्रंश – कोंकणी

लाध (क्रिक) लाभप, लाधप
लान्हउ (वि) ल्हानगो
लापसिअ (स्त्री) लापशी, लुरांव
लाभ (पु) लाभ
लाय (क्रिक) लावप
लाल (क्रिक) लाडावप
लाल (न) लाळ (स्त्री)
लालय (न) लाला (पु)
लाला (स्त्री) लाळ
लालाविल (वि) लाळायल्लो
लावय (पु) लवो (सवणें)
लाह (पु) लाभ
लाहव (न) ल्हवसाण
लाहवि (वि) ल्हव
लिंग (न) लिंग
लिंप (क्रिक) लेपप
लिंपण (न) लेप
लिंपिअ (वि) लेपिल्लो
लिक्क (क्रिअ) लिपप
लिक्खा (स्त्री) लीख (केंसांतली)
लिप्प (क्रिक) लेपप
लिवि (स्त्री) लिपी
लिह (क्रिक) लिवप
लिह (क्रिक) ल्हेंवप
लिहाव (क्रिक) लिववप
लील (स्त्री) लिला
लुंच (क्रिक) लुचप
लुअ (वि) लुविल्लो
लुट्ट (क्रिक) लुटप
लुण (क्रिक) लुंवप
लुणि (स्त्री) लुंवणी
लुद्ध (वि) लोभी
लुद्धि (स्त्री) लोभ (पु)
लुप्प (क्रिक) लोपवप

अपभ्रंश – कोंकणी

लुब्भ (क्रिक) लोभ धरप
लुय (वि) लुंविल्लो
लूअ (वि) लुंविल्लो
लूड (क्रिक) लूटप
लूडिअ (वि) लुटिल्लो
लूणिय (पु) लोणी (न)
लेख (न) लॅख, हिशेब
लेक्खइ (क्रिक) लेखी, लेखता
लेडु (पुन) लेंड (न)
लेडुक्क, लेडुअ (पुन) लेंडूक (न)
लेप (पु) लेप
लेसाल (पु) लिवंची, वाचुंची साळ
लेह (पु) लेख, लेखन (न)
लेह (पु) ल्हेवंची वस्त, चाटुचें वखद, अवलेह, चाटण
लेहड (वि) ल्हेंवटो
लेहण (न) ल्हेंवण
लेहणी (स्त्री) लेखणी, लिखणी
लोअ (पु) लोक, जनलोक, लोकवसती, मृत्युलोक, स्वर्गलोक, पाताळलोक, भारतीय लोक, युरोपियन लोक बी
लोअडी (स्त्री) ल्हंवपटी, ल्हंवपडी, कांबळ
लोउ (पु) जनलोक
लोट्ट (क्रिक) लोळप, लोडेवप
लोट्ट (क्रिक) लुटप
लोट्टण (पुन) लोळण (स्त्री)
लोट्टिअ (वि) लोडेल्लो
लोण (न) मीठ, पादेलोण
लोण (पु) लोणी (न)
लोणचि (स्त्री) लोणचें, लवणाचें (न)
लोणिय (न) लावण्य
लोप (क्रिअ) लोपप
लोभ (पु) लोभ

लोह (पुन) लोहखण्ड, लोखंड

लोहटोपरी (स्त्री) लोखंडी टोप

व–अंतस्थ व्यंजन. दन्त्यौष्ठ्य, कण्ठौष्ठ्य; सघोष, अर्धस्वर आसा.

वंक (वि) वांकडो, बागवल्लो

वंकत्तण (न) वांकडेपण, बांक

वंका (वि) वांकडो

वंकुड (वि) वांकूड

वंग, वंगा (पु) बंग वा बंगाल

वंग (न) वायंगोण

वंच (क्रिक) वंचप

वंचण (न) वंचना (स्त्री)

वंचय (पु) वंचक

वंचिय (वि) वंचीत

वच्च (क्रिअ) वचप

वंछ (क्रिक) इच्छप

वंछिअ (वि) इच्छीत

वंझउ, वंझ (स्त्री) वांझ

वंटण (न) वांटणी (स्त्री)

वंठ (वि) वठिल्लो, मोटवो

वंढ (पु) बंध, बंदन (न)

वंद (क्रिक) वंदप

वंदिअ (वि) वंदिल्लो

वंदुरवाल (स्त्री) वन्दनमाळ, घराच्या दारार बांदिल्ली मंगळमाळ वा तोरण-माळ

वंध (क्रिक) बांदप

वंधु (पु) बंद

वंस (पु) वंश, कूळ, वेणू

वइंगण (न) वांयगें

वइ (स्त्री) वंय

वइएस (वि) विदेशी

वइर (पु) वैर (न)

अपभ्रंश – कोंकणी

वइरिय, वइरि (पु) वैरी

वइरिणि (स्त्री) वैरीण

वइल्ल (पु) बैल

वइस (पु) वैश्य

वइस (क्रिअ) बैसप

वईस (क्रिअ) बैसप

वउल (पु) वोंवळ (न)

वए (क्रिअ) वचप

वओ (पु) वय (न)

वक्कल (न) वल्कल

वक्खाण (क्रिक) वाखाणप

वक्खाण (न) वाखाणणी (स्त्री)

वक्खाणीअ (वि) वाखाणिल्लो

वखाण (न) वाखाणणी (स्त्री) व्याख्यान

वग (पु) बगळो

वग्ग (पु) वर्ग

वग्घ (पु) वाग

वग्घि (स्त्री) वागीण

वंकडउ (वि) वांकडो

वंकी (वि) वांकडी

वच (न) वचन

वचाव (क्रिक) वाचवप, वाचूंक लावप

वच्च (क्रिअ) वचप

वच्छ (पु) बच्चो, वासरूं

वच्छर (न) वर्स

वच्छरु (पु) वासरूं

वच्छल (वि) वत्सल, मोगाळ

वच्छल्ल (न) वात्सल्य, मोग

वड्डप्फर (पु) व्हड फळो

वड्डा (वि) व्हड

वड्डार (वि) चड व्हड

वड्डुल (वि) व्हडलो

वड्ढ (क्रिक) वाडप

वड्ढइ (पु) बढय, सुतार

अपभ्रंश – कोंकणी

वड्ढइअ (पु) चांबार
वड्ढमाण (पु) वर्धमान, चोविसावो तीर्थंकर
वड्ढवण (न) वाडणे, वाडवण, शुभेच्छा
वड्ढाविअ (वि) वाडयल्लो (दिवो), सोंपयल्लो.
वड्ढविय (वि) वाढयल्लो, शुभेच्छा दिल्लो
वड्ढार (क्रिक) वाढवप
वढ (वि) वेडो, पिसो
वढ (क्रिक) वाढप
वण (पुन) घाव, जखम, माव
वण (न) वन, रान, अरण्य
वणदेवया (पु) वनदेवता (स्त्री)
वणप्फइ (स्त्री) वनस्पत
वणफल (पु) कापशिणीचें बोंड
वणमाल (स्त्री) वनमाळ
वणराअ (पु) वनराय (राज)
वणराइ (स्त्री) वनराय (राजी, राई)
वज्जिय (वि) वर्जीत
वटोरइ (क्रिक) वांटप (वितरण)
वट्ट (पुन) वाट
वट्ट (क्रिअ) वर्तप
वट्टइ (अ) वट्ट, नक्की
वट्टय (न) वाटी
वट्टा, वट्टिय (स्त्री) वाट
वट्टुल (वि) वांटकुळो
वट्ठ (न) फाट
वट्ठी (स्त्री) फाटली वाट (वाजू)
वड (वि) भोव, जायते
वड (पु) वडाचो रूख
वड्डप्पणु (पु) व्हडपण (न)
वडा (वि) बडो, व्हडलो
वडाइ (स्त्री) व्हडवीक

अपभ्रंश – कोंकणी

वड्ड (वि) व्हड
वज (क्रिअ) वचप
वजारी (स्त्री) बाजार (पु)
वजाव (क्रिक) वाजवप
वज्ज (क्रिक) वर्जप
वज्ज (क्रिअ) वाजप
वज्जण (न) वर्ज्यप
वज्जन (न) बाजो
वज्जाव (क्रिक) वाजवप
वणव (पु) वणवो
वणवाल (पु) वनपाल
वणवास (पु) वनांतलो राबितो
वणवासि (पु) वनांत रावपी
वणसइ, वणस्सइ (स्त्री) वनस्पती, वनस्पत
वणि (पु) वाणी
वणिउ (पु) व्यापारी
वणिक (पु) वाणी
वणिज (न) व्यापार
वणिजार (पु) वणजारी
वणिज्ज (न) व्यापार
वणिय (पु) व्यापारी
वणिवाल (पु) वनपाल
वणी (पु) व्यापारी
वण्ण (पु) वर्णन (न)
वण्ण (पु) वर्ण (४ मुख्य जाती)
वण्णण (न) वर्णन, विवेचन
वतीस (वि) बत्तीस
वत्त (पुन) वार्ता (स्त्री)
वत्त (पु) बात (स्त्री)
वत्तडी (स्त्री) वार्ता
वत्तयार (पु) वार्ताकार
वद्दल (न) वादळ
वपुडा (वि) बापडो, बावडो
वम्हण (पु) बामण

अपभ्रंश – कोंकणी

वय (पु) वय
वय (न) वंय
वय (क्रिअ) वचप
वयण (पुन) वचन
वर (क्रिक) वरप
वरइअ (वि) वरिल्लो
वरइत्त (पु) वरैत, पती
वरइत्ती (स्त्री) वरपी स्त्री
वरणसि (स्त्री) वाराणसी
वरय (पु) वरयो (स्त्री)
वरयत्त (पु) वरैत
वरिस (न) वर्स
वरु (पु) वर
वरेइ (किक) वरप
वलअ (पु) वाळो
वलद्द (पु) बैल
वलय (पु) बळार
वलवल (क्रिक) वळवळप
वलाय (पु) बळार
वलिवलि (अ) वेळोवेळ, वारवार
वलोइय (वि) पळयल्लो
वल्लरि (स्त्री) वाल, बेल (पु)
वल्ली (स्त्री) वाल, बेल (पु)
ववगअ (वि) वावगो
ववसाउ (पु) वेवसाय
ववहर (किक) वेव्हारप
ववहार (पु) वेव्हार
वविय (वि) वोपिल्लो, उपिल्लो
वसंत (पु) वसंत
वसंततिलआ (स्त्री) वसंततिलका
वस (न) वस (स्त्री)
वसप (क्रिक) वसप
वसइ (स्त्री) वसती
वसण (न) वेसण, संकट

अपभ्रंश – कोंकणी

वसन (न) वसणूक (स्त्री)
वसह (पु) वसू (बैल)
वसा (स्त्री) वस
वसातुप्पगिल्ल {वि) बस आनी तुपान थपथपिल्लो
वसिअ (वि) वसयल्लो
वसुह (स्त्री) वसुधा
वस्तु (न) वस्तू (स्त्री)
वह (पु) प्रवाह
वह (क्रिक) वाहप, उबारून व्हरप
वह (क्रिक) व्हांवप
वहण (न) व्हरप
वहि (स्त्री पु) व्याधी (स्त्री)
वहिणि (स्त्री) वयनी
वहु (वि) भोव
वहुअ (स्त्री) व्हंकल
वहुण्णी (स्त्री) व्होनी, जाणटी भावज, जाणटी जाव.
वहुत्तय (वि) भोव
वहुडिय, वहुलिया (स्त्री) व्होवळी
वहुहाडिणी (स्त्री) वऱ्हाडीण
वहू (स्त्री) वधू
वहूवर (स्त्री पु) व्होवर (न)
वहोल (पु)) व्हाळ
वांकुले (वि) वांकडे
वांग (स्त्री) बांग (फा)
वांछ (क्रिक) इच्छप, वांछप
वांछा (स्त्री) वान्सा
वांस (पुन) वांसो, बाम्बू
वा (क्रिक) व्हांवप
वाअ (पु) वाव
वाइंगण (न) वांयगें
वाइ (पु) वाय, वायू
वाइअ (वि) वाजोवपी

अपभ्रंश – कोंकणी

वाइऊण (क्रिक भूकृ) वाजोवन
वाउ (पु) वाव, वाय
वावुलिय, वावुल्ली (स्त्री) बावली
वाघ (पु) वाग
वाच (क्रिक) वाचप
वाचा (स्त्री) वाचा
वाज (पु) वाजंतर (न)
वाज, वज्ज (क्रिअ) वचप
वाजु ((क्रिअ. भू.का.) वाजलें
वाट (पु) वाट (स्त्री)
वाड (पु) वाडो, वसतीची हाळी
वाडिआ (स्त्री) वाडी
वाढल (भू कृ) वाडिल्लो
वाण (पु) बाण
वाणय (पु) वाणी
वाणरु (पु) वानर
वाणी (स्त्री) वाणी, वचन, भास
वात (पु) वात
वादि (पु) वादी, फिर्यादी
वाद्य (न) वाजंतर
वान (क्रिक) वानप
वाप (पु) वापूय
वापुर (वि) वापडो, बाबडो
वाम (वि) बायो, दावो
वाय (क्रिअ) व्हांवप
वायण (न) वायण
वार (पु) वार, दीस
वार (क्रिक) वारप, रोखप
वारइवार, वारवार (अ) वारंवार
वारह (वि) बारा
वार्ता (स्त्री) वार्ता
वाल (पु) वाळ
वाव (क्रिक) उपप, रोवप
वावर (क्रिक) वावडप (शस्त्र)

अपभ्रंश – कोंकणी

वावर (क्रिक) वावरप
वावरण (न) वावर
वावरिअ (न) वावर
वावल्उ (वि) वावळो
वावल्ल (पुन) वावळो (झाडाचें नांव)
वावार (पु) वावर
वावि (स्त्री) बांय
वाविज्जए (क्रिक) रोयता
जं जि वाविज्जए, तं ति खलु
लुज्जए–जों जें रोयता, तेंच लुंवता
वावीस (वि) बावीस
वास (पु) वास (वसती), वनवास, नगरवास, स्वर्गवास
वास (पु) वास (गंध)
वासप (क्रिक) वासावप
वासट्ठि (वि) बासट
वासन, वासण (न) वासण, बासण, वस्त्र
वासणा (स्त्री) वासना
वासरु (पुन) वार, दीस
वासिय, आसिअ (वि) वसयल्लो
वासिउ (वि) वासायल्लो
वाह (क्रिक) व्हरप (उबारून)
वाह (क्रिअ) व्हांवप
वाहण (पुन) वाहन
वाहि (स्त्री) व्याधी
वाहिर (अ) भायर
वाहुड (क्रिक) वावडप
वि (अ) बी, सुद्दा, इत्यादी
विआर (क्रिक) विकारप
विचार (क्रिक) विचारप (चिंतप)
विआरिआ (स्त्री) न्याहारी
विकीण (क्रिक) विकप
विक्क (क्रिक) विकप
विक्कइ (वि) विकणारो

विक्कय, विक्कण (पु) विकरो
विक्कम (पु) विक्रम
विक्किण (वि) विकिल्लो
विक्किय (वि) विकिल्लो, विक्रीत
विक्किरिया (स्त्री) विकार
विक्खिर (क्रिक) विखरप
विक्खिरिय (वि) विखरायल्लो
विग्गह (पु) विगड, बिघाड
विघडइ (वि) बिघडिल्लो
विग्घिण (वि) विघ्नांवो
विचारक (पु) विचार करपी
विचिंत (क्रिक) विचिंतन करप, विचार करप
विचित (वि) विचित्र
विच्च (क्रिक) वेंचप, विकप
बिच्चल्ले (वि) भितल्ले
विच्छेय (क्रिक) विच्छेदप
विजअ (पु) विजय
विजय (क्रिक) जिखप
विजुरि (स्त्री) वीज
विज्ज (स्त्री) वीज
विज्जा, विज्ज (स्त्री) विद्या
विज्जय (न) वैजचिकित्साय
विज्जु, विज्जू (पु स्त्री) वीज
विज्झ (क्रिक) विझवप
विज्झविअ (वि) विझयल्लो
विट्टल (वि) विटाळिल्ली
विट्टलिउ (क्रिक भू. का.) विटाळ्ळो
विट्टाल (पु) विटाळ
विट्ठि (स्त्री) वेंठ
विट्ठु (पु) विठू, विट्ठल
विटंब (पु) विटंबणा (स्त्री)
विडंत्र (क्रिक) विटवप
विण (अ) तीण, विणें

विण्णव (क्रिक) विनवप
विण्णविउ (क्रिक भू.का) विनयलो
विण्णविअ (वि) विनयल्लो
विण्हु (पु) विष्णु
वितर (क्रिक) वितरप, वांटप, पोंचवप
वित्त (न) वित्त, धन
वित्त (न) वेत, वियेवप
वित्ति (स्त्री) वृत्ती, सभाव
वित्तु (पु) वृत्तांत
वित्थार (पु) विस्तार
विदेस (पु) विदेस
विद्ध (वि) वेधिल्लो, छेदिल्लो
विद्ध पुरुस (पु) वृद्ध पुरूष
विनु (अ) विणें, विना
विन्नाण (न) विज्ञान, विशेष जाणकारी
विपअ (स्त्री) विपष्टा
विपय, विपइ (स्त्री) विपत्ती
विपक्ख (पु) विपक्ष
विब्भाड (क्रिक) विभाडप, इबाडप
विब्भाडिय (वि) इबाडिल्लो
विभूति (स्त्री) संपत्ती
रूसलि विभूति पलटाए आनलि–रुशिल्लें वैभव परतून हाडलें.
विमरस (क्रिक) विमर्श करप, विचार करप
विमल (वि) विमळ
विमलण (क्रिक) साणीर झरवप
विमाण (पुन) विमान
विमुंच (विक्रि) विमोचप
विमुह (वि) विमूख
वियंभ (क्रिक) जांबय काडप
वियर (क्रिक) वितरप, पार करप
विरज्ज (क्रिअ) विरक्त जावप
विरम (वि) विराम

अपभ्रंश – कोंकणी

विरम (क्रिअ) विरमप
विरल (वि) विरळ
विरल्ल (क्रिअ) विस्तारप
विरस (न) वर्स
विरस (वि) विरूस
विरह (पु) वियोग
विरह (वि) विरथ
विरहिअ (वि) विरयत
विराअ (क्रिअ) विराजप
विराइअ (वि) विराजीत
विराजमान (वि) सोबीत
विराम (पु) विराम
विरायवंत (पु) बैरागी
विरुज्झ (क्रिक) विरोध करप
विरुद (पु) विरूद, पदवी
विरुद्ध (वि) विरुद्ध
विरुअ, विरूउ (वि) विरूप, प्रतिकूल, विरुद्ध
विरोह (पु) विरोध
विरोहय (पु) विरोधक
विलंब (क्रिक) विलंबप, कळाव करप
विलअ (पु) विलय, विलो
विलग्ग (क्रिअ) विलग्न जावप
विलय (क्रिक) विलो लावप विलयाक पावोवप
विलस (क्रिअ) विलसप
विलसिअ (वि) विलसीत
विलव (क्रिक) विलपप, विखळापप
विलिव्विली (स्त्री) विळविळीत
विलीण (वि) विलीन
विलेव (पु) विलेप
विल्लि (स्त्री) वाल, बेल (पु)
विवण्ण (वि) विपन्न
विवर (न) बीळ

अपभ्रंश – कोंकणी

विवरहो कड्ढेवि किह खद्धइँ–बिळांतल्यान काडून कशे खाले ?
विवर (क्रिक) विवरप, वळवप (केंस)
विवर (क्रिक) विवरण करप
विवरीअ (वि) विपरीत, उरफाटो
विवर्त (क्रिक) घुंवप
विवाअ (पु) विवाद
विवाह (पु) विवाह
विवेउ (पु) विवेक
विशर (क्रिक) विसरप
विस (पुन) वीख (न)
विसह (पु) विषय
विसज्ज (क्रिक) विसर्जप
विसण्ण, विसन्न (वि) विषण्ण
विसम (वि) विषम
विसल्ल (वि) सल्लाविरयत
विसाम (पु) विसांवो, विसंव
विस्सर (क्रिक) विसरप
विहवत्तण (पु) रांडावपण (न)
विहीण (वि) विहीन, विरयत
वीकण (क्रिक) विकप
वीज (क्रिक) आळणो हालवप
वीण, वीणा (स्त्री) विणा
वीथी (स्त्री) बिदी
वीरिअ (न) वीर्य, पुरुषार्थ
वीस (वि) वीस
वीसम् (क्रिक) विसंवप
वीसमउ (वि) विसांवो
वीसर (क्रिक) विसरप
वीसरिअ (वि) विसरिल्लो
वीसव (क्रिक) विसंवप
वीसाइँ (वि) वीस
वीसामो (पु) विसंव
वीसास (पु) विश्वास

अपभ्रंश – कोंकणी

वीह (क्रिक) भियेवप
वीहि (पुन) वरयो (स्त्री)
वुक्क (क्रिक) भोंकप
वुक्कार (क्रिक) गर्जप
वुच्च (क्रिक) उलवप
वुज (क्रिअ) वचप
वुट्ठिय (वि) उठिल्लो
वूड (क्रिअ) बुडप
वुड्ढ (वि) व्हडलो
वूह (पु) व्यूह
वृद्धि (स्त्री) वाढ
वेढिअ (वि) वेढिल्लो
वे, बे (वि) दोनय
वेअ (पु) वेद
वेआल (पु) बेताळ
वेउ (पु) वेग
वेउ (पु) वेद
वेच (क्रिक) वंचप
वेच (क्रिक) वेंचप, खर्चप
वेच्च (क्रिक) विकप
वेज्ज (पु) वैज
वेट्टुल (वि) वाटोळें, वांटकुळें
वेड (पु) वेढो, वेष्टण
वेढ (क्रिक) वेढप
वेढण (न) वेष्टण, वेढो (पु)
वेढिय (वि) वेढिल्लो
वेण (वि) विषमतल
वेणु (पु) बांसरी
वेणु (पु) कणकीचें झाड
वेत्थल (वि) विशाल
वेद (पु) वेद
वेदि (स्त्री) वेदी
वेयण (न) वेण, वेदना
वेयाल (पु) बेताळ

अपभ्रंश – कोंकणी

वेर (न) वेर (स्त्री) दार (न)
वेरि (वि) वैरी
वेलंब (पु) विटंबण (न)
वेल (पु) वेळ
वेलक (पु) बेळकें (न)
वेला (स्त्री) वेळ
वेलाव (क्रिक) कळाव करप
वेल्ल (न) बेल (पु) वाल (स्त्री)
वेल्लि (स्त्री) वाल
वेवहार (पु) वेव्हार
वेवाहिय (वि) विवाहीत
वेश्या (स्त्री) वेश्या
वेस (पु) वेश
वेस (पु) वैश्य
वेसा (स्त्री) वेश्या
वेसी (स्त्री) वाणी स्त्री
वेह (क्रिक) पळोवप
वेहव (न) वैभव
वंचित्री (स्त्री) विचित्रताय
वैर (न) वैर
वैरि (पु) वैरी
वैस (क्रिअ) बैसप
वैसल (वि) बशिल्लो
वोइय (वि) वर्जित
वोक्क (पु) वोंक (स्त्री)
वोज्झ (पु) वजें (न) बोजो (पु)
वोरिहलु (न) बोर फळ
वोल, वोल्ल (क्रिक) उलोवप, बोलप
वोल्लालाव (पु) बोलप-उलवप, संभाषण
वोल्लावोल्लि (स्त्री) बोलाबोली
व्वण (पु) वरण, व्रण
शप (क्रिक) शापप
शास्त्र (पु) शास्त्र (न) क्रमबद्ध ज्ञानाचो संग्रह

अपभ्रंश – कोंकणी

श्रवण (पु) श्रवण (न)

ष–अपभ्रंश आनी अवहट्ट भासांत ष च्या जाग्यार ख चो उच्चार करतात. 'कीर्तिलतां'त १७ उतरांचे अपवाद आसात.

स – हें व्यंजन सगळ्या प्राकृत भासांत दंत्य उच्चारान हजारांनी वर्सां वापरिल्लें मेळटा.

संकट (न) संकट
संकर (पु) शंकरदेव
संका (स्त्री) शंका
संकार (पु) संस्कार
संकोच (क्रिक) संकोचप
संकुड (क्रिअ) सांकडप
संख (पु) शंख
संख (न) संख्या (स्त्री)
संखेव (पु) संक्षेप
संग (पुन) सग, सांगात (पु)
संगअ (पु) संगत (स्त्री)
संगइ (स्त्री) संगतो (स्त्री)
संगम (पु) संगम
संगर (पु) संगर
संगह (पु) संग्रह
संगह (क्रिक) संग्रह करप
संगाम (पु) संग्राम
संघट्ट (वि) संघटीत
संघट्ट (क्रिक) संघटप
संघट्ठिय (वि) संघटीत
संघटण (न) संघटन
संघर (क्रिक) संहरप
संघार (क्रिक) संहारप
संच (पु) संच
संच (क्रिअ) सांचप

अपभ्रंश – कोंकणी

संचइ (क्रिक) सांचवप
संचर (पु) संचार
संचर (क्रिक) संचरप
संचल (क्रिक) संचालप
संचार (पु) संचार
संचार (क्रिक) संचारप
संचि (क्रिक) सांचवप
संचिअ (वि) सांचयल्लो
संजम (पु) संयम
संजमि (वि) संयमी
संजीवणी (स्त्री) सजिवनी
संजोइय (वि) संयोजीत
संजोय (पु) संयोग
संझ (स्त्री) सांज
संझा (स्त्री) संध्या
संडस्सय (पुन) सांडस
संणास (पु) संन्यास
संत (वि) शांत
संत (न) शांती (स्त्री)
संतविय (वि) संताविल्लो
संताउ, संताअ (पु) संताप
संताण (पु) संतान (न)
संताव (पु) संताप
संताव (क्रिक) संतापवप
संतास (क्रिक) संत्रासप
संति (स्त्री) शांती
संतु (वि) शान्त
संतुट्ठ (वि) संतुष्ट
संतुट्ठि (स्त्री) संतुष्टी
संतोस (पु) संतोष
संथर, संथार (पु) हांतरुण
संथावण (न) सांत्वन
संदेस (पु) संदेश
संध (क्रिक) सांधप

अपभ्रंश – कोंकणी

संधाण (न) संदान
संधि (पु) सर्ग, अध्याय, प्रकरण
संधि (पु) सांधो, जोड (व्याकरणी उतर)
संपअ, संपय (पु) संपत्ती (स्त्री)
संपया, संपइ (अ) सांपुची, सांप्रतची
संपण्ण (वि) संपत्तिवान
संपत्ति (स्त्री) संपत्ती
संपय (पु) संपदा
संपाइअ, संपाइय (वि) संपादीत
संपुण्ण (वि) संपूर्ण
संपूस (क्रिक) संपोषण करप
संफाल (क्रिक) फाळप, चिरप
संबंध (पु) संबंद
संबंधिय (पु) संबंधी
संबर (न) सांबर
संबल (पुन) सांवळी
संबोह (क्रिक) संबोधप, समजावप
संभउ (पु) संभव
संभण (क्रिक) सारकें म्हणप
संभर (क्रिक) स्मरप
संभर (क्रिक) सांवाळप
संभव (पु) संभव, जांवची शक्यताय
सभार (पु) संभार, संच
संभाल (क्रिक) सांवाळप
संभासण (न) संभाशण
संभु (पु) शंभू
संम (पु) श्रम
संमाण (क्रिक) सन्मानप
संमाणियउ (क्रिक भू.का.) सन्मानिलो
संमाणिअ (वि) सन्मानीत
संमिल (क्रिक) संमेलन करप
संमीस (वि) संमिश्र
संमुह (क्रिवि) सन्मूख, सामखार
सलग्ग (क्रिक) एकठांय लागप

अपभ्रंश – कोंकणी

संवच्छर (पु) संवत्सर
संवार (क्रिक) सांवारप, सजवप
संस (क्रिक) शासन करप
संसय, संशअ (पु) संशय
संसग्ग (पु) संसर्ग
संसर (वि) सुस्वर, सुरेल
संसार (पु) संवसार
संहण (क्रिक) संव्हार करप
संहर (क्रिक) एकठांय करप
संहार (पु) संव्हार
सअ (वि) शें
सआणा (वि) शाणो
सआनी (वि) शाणी
सइं (सना) संय, स्वयं, आपूण, आपलो
सइ (स्त्री) सती
सइच्छ (स्त्री) स्वेच्छा
सइज्झिय (न) शेजार (पु)
सइण्ण (न) सैन्य
सइतउ (अ) सयत
सइत्त (वि) सावचीत
सइत्तण (न) स्वत्व, आपलेपण
सइत्तिय (स्त्री) सती स्त्री
सइत्तिह (अ) सयत
सइय (सना) सयं, सइं
सइव (पु) शैव, शिवभक्त
सइवर (पु) सैंवर, सयंवर (न)
सउं (अ) सयत
सइरिणी (स्त्री) स्वैरीण
सउ (वि) सर्व, समस्त
सउ (अ) सयत
सउणय, सगून (पु) शकून, शूभ वा अशूभ लक्षण
सउणा (स्त्री) सवणो (पु)
सउणि (स्त्री) सवणें (न)

अपभ्रंश – कोंकणी

सउण्ण (पु) शकून
सउण्ह (वि) हून
सउन्न (पु) सपन (न)
सउदिवढ्ढ (वि) देडशें
सउबीस (वि) एकशेंवीस
सउरिस (पु) सत्पुरूष
सउवीर (पु) सौवीर
सउह (पु) सपूत
सए (वि) शें
सए (सना) सयं, सइं
सकल (वि) सगळे, सगळो
सक्क (क्रिक) शकप, सकप
सक्कर (स्त्री) साकर
सख (पु) सखो
सखि (स्त्री) सखी
सगल (वि) सगळो, सगळे
सगुण (पु) सगूण
सग्ग (पु) सर्ग (स्वर्ग)
सग्गत्थ (वि) सर्गेस्त
सग्गु (पु) सर्ग
सग्घ (क्रिक) सांगप
सघण (वि) घणदाट
संगर (न) संगर
सच्च (न) सत्, सत्य
सच्चवंत (वि) सच्चो
सच्चसील (वि) सच्छील
सच्चान (पु) ससाणो
सच्चु (पु) सत्य
सच्छंद (वि) स्वच्छंदी
सच्छ (वि) स्वच्छ
सज (क्रिअ) सजप
सज्ज (वि) सज्ज, सजिल्लो
सज्जण (पु) सज्जन
सज्ज (क्रिक) सजवप

अपभ्रंश – कोंकणी

सज्जह (क्रिअ) सज्ज जावप
सज्जिअइ (क्रिक) सज्ज करप
सुसज्जित (वि) सुसज्ज
सज्जीअ (वि) सजीव
सज्जीउ (वि) सजीव
सज्झ (वि) साध्य
सज्झइरि (पु) सह्यगिरी, सह्याद्री
सझडप्प (क्रिवि) झटपट
समग्घ (वि) सवंग, सवाय
सञ्चर (क्रिअ) संचरप, भरून रावप
संचार (प) संचार
सट्ठि (वि) साठ
सट्ठिम (वि) साठावो
सड (क्रिक) सडप
सडिय (वि) सडिल्लो
सण (पुन) सणबियां, सणमियां
सणगार (पु) शिरंगार
सणेहल (वि) स्नेही (पु)
सण्णास (पु) संन्यास
सण्ह (वि) सान
सततीस (वि) सात्तीस
सतरह (वि) सतरा
सत्तावीस (वि) सत्तावीस
सत्त (न) सत्य, सत्
सत्तम (वि) सातवो
सत्तम (स्त्री) सातवी तीथ
सत्तावन्न (वि) सत्तावन
सत्त (न) सत्व
सत्ततीस (वि) सातत्तीस
सत्तर (वि) सत्तर
सत्तरस (वि) सतरावो
सत्तरि (वि) सत्तर
सत्तसआ (वि) सातशीं
सत्तसट्ठ (वि) सातसट

सत्तहत्तर (वि) सत्याहत्तर
सत्तावणिअ (वि) सत्तावन
सतावरी (स्त्री) शतावरी
सत्तासी (वि) सत्यायशीं
सत्तु (पुन) सतू, सत्व
सत्थ (न) शस्त्र
सत्थ (पु) सार्थ, समूह
सत्थ (पु) शास्त्र
सत्थत्थ (पु) शास्त्रार्थ
सत्थवाय (पु) सार्थवाह
सत्थर ((पुन) हातर, हातरी (स्त्री)
सत्थिय (पु) स्वस्तीक
सत्रु (पु) शत्रू
सदय, सदए (वि) दयाळू
सदउ (वि) दयाळो
सदा (अ) सदा
सद्द (पु) साद
सद्द (क्रिक) सादप
सद्दय (पु) साद
सद्ध (न) श्राद्ध
सधन (वि) सधन
सनियंसणु (वि) न्हेसणासयत
सन्देसडउ (पु) संदेश
संधि (पु) संधी, मेळ, सलोखो
सप्प (पु) सोरोप
सप्परिवार (वि) सपरिवार
सफल (वि) सफळ
सबंधउ (वि) सबांधव
सब (वि) सर्व
सबर (पु) शबर
सबरी (स्त्री) शबरी
सब्भाव (पु) सद्भाव
सभा (स्त्री) सभा
सभाव (पु) सभाव

सम (पु) सम, शम
सम (वि) सम, समान
सम (क्रिअ) समप, शमप
सम (पु) स्रम
समआ, समअ (पु) समय
समउं (अ) सवें
समक्ख (अ) सामखार
समग्ग (वि) समग्र
समग्गल (वि) सगळे
समण (पु) श्रमण
समत्त (वि) समस्त
समत्त (वि) समाप्त
समत्ति (स्त्री) समाप्ती
समत्थ (वि) समर्थ
समप्प (क्रिक) सोंपवप
समप्पण (न) समर्पण
समरंगण (न) समरांगण
समलउ (वि) सांवळो
समा (वि) समान
समा (क्रिअ) समावप
समागम (पु) समागम
समाज (पु) समाज
समाणिअ (वि) समाप्त
समान (वि) समान
समानल (भूका) सन्मानले
समाया (वि) मायाळू
समाव (क्रिक) सोंपवप
समास (पु) समास, जोडशब्द
समाहि (स्त्री) समाधी
समिदि (स्त्री) समिती
समिद्ध (न) समृद्धी
समी (पु) शमी
समिह (न) समिधा
समीर (पु) समीर

अपभ्रंश – कोंकणी

समुट्ठ (क्रिअ) उठप
संबर (पु) सांबार, शिदोरी
सम्मत (वि) सहमत, संमत
सम्मिल (क्रिअ) मेळप
सयंवरमंडव (पु) संअवर-माटव
सयडी (स्त्री) छकडी
सयाइं (वि) शें, शीं (शेंकडयांनी)
सयाण (वि) शाणो
सयणि (स्त्री) शाणी
सर (पु) शर
सर (क्रिअ) सरप (वचप)
सरज्ज (पु) स्वराज्य
सराड, सरढ (पु) सरडो, शेड्डो
सरण (पुन) शरण
सरद (पु) शरद
सरबस (पु) सर्वस्व
सरम (स्त्री) स्रम
सरम (स्त्री) शरम
सरलाइवि (धातुसाधीत) सरळ करून
सरबण (न) श्रवण
सरवर (न) सरोवर
सरस (वि) सरस
सरासई, सरस्सई, सरसइ (स्त्री) सरस्वती
सरसुच्छु (पु) सरस ऊंस
सरिच्छ (वि) सारको
सरीखअ (वि) सारको
सल (पु) सल्ल (न)
सलसल (क्रिअ) सळसळप
सलाइय, सलाई, सलाय (स्त्री) सळय, सळाई
सलिज्जर (वि) सलज्ज, लजेल्लो
सल्लइ (स्त्री) सळी, सांवर
सल्लि (स्त्री) सांवरी रूख
सव (वि) सर्व

अपभ्रंश – कोंकणी

सवण (पु) चुनो
सवतहु (पु) सावत्र
सवत्ति (स्त्री) सवत
सव्वंग (पु) सर्वांग
सस (पु) सोंसो
ससुर (पु) सासरो
सह (क्रिक) सहन करप
सह (अ) सयत
सहज (वि) सहज
सहस (अ) सहसा
सहस्स (वि) सहस्र
सही (स्त्री) सखी
साइय (पु) साई, सांय
साक (पु) शाक, (स्त्री)
साकम (पु) सांकव
साखि (पु) साक्षी
साग (पु) शाक (स्त्री)
साचइ (न) सत्य
साज (क्रिअ) सजप
साडी (स्त्री) साडी
साण (पु) साण (स्त्री)
सात (वि) सात
साद (पु) साद
साधु (पु) साधू
साम (पु) साम
साम (वि) श्याम
साम (पु) साम (वेद)
सामक्ख ((क्रिवि) सामखार
सामर (वि) सांवरो, सांवळो
सामरि (स्त्री) सांवर
सामला (वि) सांवळी
सामी (पु) स्वामी
साम्वल (वि) सांवळो
सायत्त (स्त्री) सवत

अपभ्रंश – कोंकणी

सार (पु) सार (न)
सारविअ (वि) सारयल्लो
सारस (पु) सारस (पक्षी)
सारिक्ख (वि) सारको
साळंकी (स्त्री) साळुंकी, साळोरी
साव (वि) सर्व
साव (पु) शिराप, शाप
साव (पु) छावो
सावणु (पु) श्रावण
सावत्त (न) सावत्रपण
सावन्न (वि) सामान्य
सावय (पु) सावद
सावय (पु) श्रावक
सालहिआ, सालही (स्त्री) साळुंकी, साळोरी
सास (स्त्री) सासाय
सासण (न) शासन
सासुव (स्त्री) सासू
साहस (न) साहस
साह (पु) साय (दुदावेली)
साहसिअ (वि) साहसी
साहुकार (पु) सावकार
सिंग (न) शींग
सिंगार (पु) शिरंगार
सिंगार (क्रिक) शिरंगारप
सिंदी (स्त्री) शिंदी, खजुरी
सिंदूर (न) शेंदूर
सिंभ (पु) शेंबूड
सिक्ख (स्त्री) शिकवण
सिक्ख (क्रिक) शिकप
सिज्ज (स्त्री) शेज
सिज्ज (क्रिअ) शिजप
सिज्जंत (कृ०) शिजतना
सिढिल (वि) सदळ

अपभ्रंश – कोंकणी

सित्थ (न) शीत (शिजयल्लें धान्य)
सिप्प (क्रिक) शिंपप
सिप्पि (स्त्री) शिंपी
सिरिखंड (पु) श्रीखंड (हरिचंदन)
सिल, सिला (स्त्री) शिळा
सिव (क्रिक) शिंवप
सीम (स्त्री) शींम
सीय (पुन) शीं, हिंवाळ
सील (स्त्री) शील
सीसम (पु) शिसम
सुआर (पु) सुवार
सुक्क (क्रिअ) सुकप
सुक्ख (न) सूख
सुक्क (वि) सुको
सुज्ज (क्रिअ) सुजप
सुण्ह, सुणहा (स्त्री) सून
सुण्णार (पु) सोनार
सुत (न) सूत
सुद्द (पु) सुदीर
सुद्दिणी (स्त्री) सुद्रीण
सुन्न (न) शून्य
सुन्नार (पु) सोनार
सुन्ह (स्त्री) सून
सुरित्ताण (पु) सुलतान
सूइ (स्त्री) सूय, झाडाचो कोंवळो आंकूर, माडाची सूय, उशिकांडयाची, केळीची शिवडी.
सूई (स्त्री) सूय, शिंवपाच्या कामांत वापरतात ती धातूची दोऱ्यान शिंवपाची सूय.
सूरण (पु) सुरण
सूल (पु) सूळ
सूवार (पु) सुवार
सेउं (पु) शेव, सत्तू

अपभ्रंश – कोंकणी

सेंदूर (पु) शेंदूर
सेंधव (पु) सैंधव (न) शेंदेलोण
सेंवलि (पु) सांवर (रूख)
सेक (क्रिक) शेकप
सेट्ठि (पु) शेट
सेढि (स्त्री) शिड्डी
सेरणी (स्त्री) शिरणी (फा. शीरनी)
सेवाल (न) शेवाळ, शेळो (पु)
सोण्णार (पु) सोनार
सोन (न) सोनें
सोपान (पु) सोपण (न)
सोपारय (पु) सोपारें (न)
सोभ (स्त्री) सोबा
सोरट्ठ (पु) सौराष्ट्र (न)
सोवासिणी (स्त्री) सवाशीण
थाळी (स्त्री) थाळी, थाळो (पु)

ह – उष्म वर्ण, कंठस्थान
हँउ (सना) हांव
हँस (क्रिअ) हंसप, हांसप
हकार (क्रिक) हाकारप
हक्क (पु) हांक (स्त्री)
हक्क (क्रिक) हांकप
हग (क्रिक) हगप, हागप
हट्ट (पु) हाट
हठ (पु) हट्ट
हडि (वि) हटी
हड्ड (न) हाड
हड्डावलि (स्त्री) हाडावळ

अपभ्रंश – कोंकणी

हण (क्रिक) हणप
हण्डिय (स्त्री) हांडो (पु)
हत्थ, हथ्थ (पु) हात
हत्थि (पु) हती
हत्थियार (न) हत्यार
हर (क्रिक) हर
हरडई (स्त्री) हरडी
हरिआली (स्त्री) हरयाळी
हल्ल, हल (क्रिअ) हलप
हलहल (क्रिअ) हळहळप
हलुव (वि) हळू
हल्लिअ (वि) हालिल्लो
हल्लकलोल (पु) हल्कल्लोळ
हव (क्रिअ) होवप
हस (क्रिक) हंसप, हांसप
हांडी (स्त्री) हांडो (पु)
हाकु (क्रिक) हांकप
हाट (पु) हाट
हाथ (पु) हात
हाम (पु) घाम
हार (पु) हार
हार (क्रिक) हारवप
हावभाव (पु) हावभाव
हिंड (क्रिअ) हिंडप, हेडप
हिंडोलय (पु) हिंदळो, हिंदोळो
हिअ, हिअड (न) हर्दें
हिण्ण (वि) हीण
हेरिय (पु) (गुप्त) हेर
हो (क्रिअ) होवप

उपसंहार

१. प्राकृत भासांचो अभ्यास करपाक कांय वर्सां लागतात अशें हृया पुस्तकाचे प्रस्तावनेंत सांगलां. संस्कृत सुत्रांनी रचिल्लीं हीं व्याकरणां. पयलें व्याकरण . सवी सनाच्या पयल्या वा दुसऱ्या शतकांत रचिल्लें वररुचीचें चार प्राकृत भासांचें प्राकृत प्रकाश. हें उत्तर भारतांत रचिल्लें. दुसरें हेमचंद्रान बाराव्या शतकांत खंबायतांत रचिल्लें सात प्राकृत भासांचें सिद्ध-हेम-शब्दानुशासन हें व्याकरण. निमाणें मार्कण्डेय कवीन्द्राचें चवदा प्राकृत भासां/बोलींचें सोळाव्या शतकांत ओरिसांत रचिल्लें प्राकृतसर्वस्वम् हें व्याकरण.

२. वेगळ्या वेगळ्या प्रांतांनी, हजार-पंद्राशीं वर्साच्या काळान रचिल्ल्या हृया व्याकरणांभितर आगळो उणो वेगळेचार आसप हें स्वाभावीक आसा. वररुचीन णव अध्यायांत रचिल्ल्या व्याकरणाचे मुखेल भाशेचें नांव प्राकृत. हेमचंद्र आपल्या व्याकरणांतय ते भाशेक प्राकृतच म्हणटा. ते भाशेचें पुर्विल्लें दाक्षिणात्य अशेंय नांव आसलें. सात-वाहनांच्या काळांत दक्षिणापथांत (आतांचो महाराष्ट्र) आनी उत्तरेंत भारतभर ही भास लोकप्रिय आसली. दण्डी कवीन हे भाशेक 'महाराष्ट्राश्रया भाषा' अशें म्हळें. सोळाव्या शतकांत मार्कण्डेय कवीन्द्र ते भाशेक माहाराष्ट्री म्हणटा. हें माहाराष्ट्री नांव हे भाशेक केन्नासावन कोणे दवल्लें तें कळना.

३. संस्कृत भाशेंनलीं उतरां हे प्राकृत भाशेंत येतात. हे भाशेंत येनासतना त्या उतरांत जे बदल जातात, त्या बदलांची व्यवस्था हेंच प्राकृत भासांचें व्याकरण. ही प्राकृत भास संस्कृतांतल्यान आयली अशें वररुची आपल्या व्याकरणांत सांगना. ती प्राकृत भास संस्कृतांतल्यान उप्रासली म्हणून हेमचंद्र आपल्या व्याकरणांत सुर्वेकच सांगून उडयता. संस्कृतानन्तरं, तत्र भवं प्राकृतम् । प्रकृतिः संस्कृतम् । प्राकृत भास संस्कृतांतल्यान जल्मली. म्हळ्यार संस्कृत भाशेंतलीं सावार उतरां सोपीं करून प्राकृत भाशेन घेतली.

४. संस्कृता उपरांत प्राकृत जाली. संस्कृतांतल्यान प्राकृत जाली हें हेमचन्द्राचें विधान तर्कशुद्ध न्हय, आनी इतिहासीक न्हय. प्रत्यक्षान कितें घडटालें? हजारभर लोक-वस्तींत पांच-धा ब्राह्मण, क्षत्रीय आपसांत संस्कृत उलयताले. तांच्या घरांतलीं बायलभुरगीं आनी सावार लोक गांवभर प्राकृत भासांनी उलयताले. प्राकृत, शौरसेनी, मागधी, पैशाची आनी तांच्या गांवगऱ्या बोलयांनी उलयताले.

५. संस्कृत भाशेचें व्याकरण भोव कठीण. सुमार दोन हजार क्रियापदां धा गणानीं वांटिल्लीं. दोन पदांनी घडटालीं. म्हळ्यार वीस तरांनी तांची रुपां जातालीं. स काळांत आनी चार अर्थांत तीं क्रियापदां घोळटालीं. प्राकृत भासांची सुमार पंद्राशीं क्रियापदां. तीन काळांनी आनी दोन अर्थांनी घोळून आसतालीं. संस्कृतांतलें द्विवचन प्राकृतांत उलय-नासले. द्विवचनाचें भोववचन करताले.

६. सामान्य जनांक संस्कृत भाशेचें व्याकरण समजप, शिकप जमनासलें. प्राकृत भासांनी संस्कृत भाशेची व्याकरणी वांदावळ घेतली ना. ताणी संस्कृत भाशेचीं आनी हेरां प्राकृत भासांचीं उतरां उसपून उसपून घेतलीं आनी सोपीं करून आपले खाशेले मोडीन

उलयले, बरयलीं. प्राकृत भाषांनी संस्कृत भाशेचे सगळे स्वर आनी व्यंजनां वापरलो ना. प्राकृत भासांचेर संस्कृत उतरांचो आनी तांच्या अर्थाचो प्रभाव पडटालो. म्हणून तितल्या-पुरत्यो त्यो संस्कृत भाशेच्यो दायजी जावन गेल्यो.

७. एके पोन्ने भाशेंतल्यान एकच आधुनीक भास उप्रामता अशें ना. एकाद्री भास एकाहून चड भासांचें दायज म्हळचार व्याकरणी लक्षणां घेवन आकाराक येता. अपभ्रंश भास ही माहाराष्ट्री, शौरसेनी, मागधी आनी पैशाची ह्या भासांची बांदावळ घेवन उप्रामली. माहाराष्ट्री उपरांत ज्या प्रदेशांत अपभ्रंश वावुरली त्या प्रदेशांत आनीकय थळाव्या बोलयांच्या सरमिसळान मेळून मराठी भास जाली. शौरसेनी ज्या प्रदेशांत उत्तरेंत उलयताले थंय अपभ्रंश भास सात आठशीं वर्सां घोळली आनी थंय हिंदी (पश्चिमी) राजस्थानी, माळवी, गुजराथी, कोंकणी भासो उप्रामल्यो.

८. मराठीचेर माहाराष्ट्री, मागधी, अपभ्रंश आनी कांय मिश्र प्राकृत भासांचो प्रभाव पडला. एके माहाराष्ट्री भाशेंतल्यान मराठी जांवक ना. कोंकणी, गुजराथी, राजस्थानी, हिंदी भासांचेर अपभ्रंश भाशेचो जितलो प्रभाव पडला तितलो मराठी भाशेचेर पडलो ना. कोंकणी भाशेचेर चडांत चड प्रभाव अपभ्रंश भाशेचो पडला. शौरसेनी भाशेचो थोडो प्रभाव पडला. माहाराष्ट्री भाशेचीं कांय उतरां कोंकणींत झिरपल्यांत. ह्या पुस्तकाच्या दर्शनी पानार भासां-रुखाचो नक्शो छापला. तो नक्शो दाखोवन दिता कीं कोंकणी भाशेक मराठीपरस गुजराथीचें चड लागचें नातें लागता.

९. राजकी कारणांक आनी इतिहासीक घडणुकांक लागून गुजराथी आनी कोंकणीच्या लागचारामदीं मराठी भास घुसली. साडेचारशीं वर्सांच्या पुर्तुगेज गिराणाक लागून कोंकणी भाशेचे बुनयादीचेर, कोंकणी-अपभ्रंश लागचाराचेर कांय परिणाम जालो ना. कारण अपभ्रंश भास पांचव्या-सव्या शतकामावन अकराव्या-बाराव्या शतकामेरेन कोंकणांत रुजताली. ताचे पयलीं चारशीं वर्सां कोंकणांत शौरसेनी प्राकृत आनी द्राविडी भास घोळटाली. म्हणूनच गेल्या आठशीं वर्सांत कानडी, फारशी, पुर्तुगेज, मराठी, इंग्लीश हांचो सासुरवास भोगुनय कोंकणी भास आपलें अपभ्रंश भाशेचें दायज घट्ट धरून रावल्या.

१०. आमच्या कांय विद्वान कोंकणी भावांनी कोंकणीक 'मराठी भाषेची बोली, मराठीची बोली' हो खतो आंगभर काडचो यत्न केलो. म्हणून हो कोंकणी भाशेच्या मुळाचो सोद वेगीवेगीन घेवंचो पडलो. जगून वांचून उल्यार अपभ्रंश आनी हेर प्राकृत भासांचो आनीकय अभ्यास करून ह्या विशयाचेर आनीक उजवाड घालचो आसा. म्हजे अस्वडीं कोंकणीच्या वावराडयांनीं हो वावर मुखार चलावंचो हीच म्हजी तांकां विनंती.

११. असलो वावर करतामनना प्रतिष्ठीत विद्वानांनी केल्लीं कांय विधानां चुकीचीं म्हणून कळटात. अशा विद्वानांक दोष दिवंचो जिवार येता. पूण सत्य हें पर्जळीत आसता तशें जळजळीतय आसता. सत्याची धग लागूनच संवसार उजळटा. अपभ्रंश-हिंदी शब्द-कोशांत य ह्या अक्षराचे सुर्वेक डॉ. नरेशकुमार हे विद्वान कोशकार सांगतात, कीं य हो

वर्ण फकत मागधी प्राकृत सोडून दुसऱ्या प्राकृत भासांत मेळना. आतां कितें करचें? य हो वर्ण माहाराष्ट्रींत आसा, पैशाचींत आसा. अपभ्रंशांत आसा. ह्या पुस्तकाच्या १३२८ पानाचेर य वर्णाविशीं म्हाका डॉ. नरेशकुमार हांचेकडे नाशिल्ली माहिती दिवंची पडली.

१२. कै. प्रा. अ. का. प्रियोळकार हांच्या कांय विधानांची चूक थारायतासतना म्हज्या जिवार आयलें. पूण तशें केल्याबगर इलाज ना. सत्य हें प्रियोळकारांहून श्रेष्ठ आसा.

श्री. र. बे.

संदर्भ ग्रंथ

१. प्राकृतप्रकाश–वररुची – माहाराष्ट्री, शौरसेनी, मागधी, पैशाची भासांचें व्याकरण सं. मथुराप्रसाद दीक्षित.

२. सिद्धहेमशब्दानुशासन (व्याकरण) हेमचंद्र – सं. पी. एल. वैद्य

३. हेमचन्द्रकृत अपभ्रंश व्याकरण (मराठी भाषांतर) सं. के. वा. आपटे

४. देशीनाममाला – शब्दकोश–हेमचन्द्र. भांडारकर प्राच्य विद्या परिषद

५. प्राकृतसर्वस्वम् – मार्कण्डेय कवीन्द्र, प्राकृत भासांचें व्याकरण

६. प्राकृताध्याय (व्याकरण) – क्रमदीश्वर, सं. डॉ. सत्यरंजन बानर्जी

७. प्राकृतकल्पतरु – रामशर्मन्, सं. मनमोहन घोष

८. ज्ञानेश्वरीची प्रस्तावना आणि ज्ञानेश्वरींतील मराठी भाषेचें व्याकरण – वि. का. राजवाडे, सं. डॉ. शं. भो. तुळपुळे.

९. प्रो. ज्यूल ब्लोककृत – मराठी भाषेचा इतिहास–भाषांतर – वा. गो. परांजपे

१०. कीर्तिलता – विद्यापति. सं. डॉ. बाबुराम सक्सेना

११. कीर्तिलता और अवहट्ठ भाषा – डॉ. शिवप्रसाद सिंह

१२. भाषा : इतिहास आणि भूगोल – डॉ. ना. गो. कालेलकर

१३. पुरातत्त्व कोश – इंग्रजी-मराठी – रामचंद्र विनायक मराठे

१४. पाइअलच्छी – अपभ्रंश शब्दकोश – धनपाल

१५. भविसयत्तकहा (अपभ्रंश काव्य) – धणवाल. सं. पांडुरंग दामोदर गुणे

१६. कुमारपालचरित – अपभ्रंश काव्य – हेमचन्द्र

१७. महापुराण – (अपभ्रंश पुराण) – कई पुष्पदन्त. सं. पी. एल. वैद्य

१८. पउमचरियु – (अपभ्रंश रामायण) – स्वयंभू, त्रिभुवन, यशकीर्ति

१९. कप्पूरमंजरी – (प्राकृत सट्टक) – कवि राजशेखर

२०. बालरामायण – (प्राकृत नाटक) – कवि राजशेखर

२१. काव्यमीमांसा – (अलंकार-शास्त्र) – कवि राजशेखर

२२. गाहा सत्तसई – कई हाल (माहाराष्ट्री) – सं. प्रो. अरविंद मंगरूळकर

२३. अपभ्रंश-हिंदी कोश – डॉ. नरेशकुमार

२४. अपभ्रंश साहित्य – डॉ. हरिवंश कोछड

२५. संदेस-रासक – कई अब्दुल रहमान (अपभ्रंश काव्य) सं. हरिवल्लभ भायाणी

२६. शेफालिका – कई हालाची गाथा सप्तशती, कवी राजा बढेचें मराठी पद्य रूपांतर; प्रो. अ. मंगरूळकरांचें भाषांतर

२७. कहकोसु (पद्य) मुनि सिरिचंद विरइयउ. सं. डॉ. हिरालाल जैन

२८. मृच्छकटिकम् (संस्कृत नाटक) कवि राजा शूद्रक

२९. प्राकृतानुशासन (व्याकरण) पुरुषोत्तम

३०. प्राकृत शब्दानुशासन (व्याकरण) त्रिविक्रम

३१. अपभ्रंश भाषा का अध्ययन – वीरेन्द्र श्रीवास्तव
३२. ज्ञानेश्वरीचें शब्दभांडार (कोश) सं. रा. ना. वेलिंगकर
३३. सह्याद्रीखंड – स्कंद पुराणाचो भाग
३४. कोंकणी भाशेचें जैत – शणै गोंयबाब
३५. गोंयकारांची गोंयांभायली वसणूक – कै. वा. र. शणै वालावलिकार
३६. मराठी व्युत्पत्तिकोश – डॉ. कृ. पां. कुलकर्णी
३७. मराठी–उद्‌गम आणि विकास – डॉ. कृ. पां. कुलकर्णी
३८. महाराष्ट्र भाषेचा कोश – सं. जोशी, क्रमवंत, घगवे आदी शास्त्री
३९. आदर्श मराठी कोश – डॉ. प्र. न. जोशी
४०. महाराष्ट्र शब्दकोश – श्री. दाते, कर्वे, चांदोरकर, दातार इत्यादि
४१. अभिनव मराठी-मराठी शब्दकोश – डॉ. दत्तात्रय अग्निहोत्री
४२. हिंदुस्थानी-गुजराती कोश – सं. मगनभाई प्रभुदास देसाई
४३. ग्रांथिक मराठी भाषा आणि कोंकणी बोली – प्रा. अ. का. प्रियोळकर
४४. सतराव्या शतकांतील गोमंतकी बोली – डॉ. वि. बा. प्रभू देसाई
४५. क्रिस्तपुराण – फादर थॉमस स्टिफन. सं. रे. शांताराम बंडेलू
४६. दौत्रीन क्रिस्तां – फादर थॉमस स्टीफन
४७. ध्वनिविचार – डॉ. ना. गो. कालेलकर
४८. यादवकालीन मराठी भाषा – डॉ. शं. गो. तुळपुळे
४९. लीळा चरित्र – सं. डॉ. वि. भि. कोलते
५०. श्रीगोविंदप्रभु चरित्र – डॉ. वि. भि. कोलते
५१. कोंकणी भासेचें व्याकरण – श्री. सुरेश रामचंद्र पै
५२. कोंकणी व्याकरण – श्री. सुरेश जयवंत बोरकार
५३. महाराष्ट्र-पोर्तुगीज कोश – सुर्याजी आनंदराव दळवी देशपांडे
५४. फार्शी-मराठी कोश – डॉ. मा. त्रि. पटवर्धन
५५. येवकार अध्यक्षांलें उलोवप – शणै गोंयबाब
५६. कोंकणीची व्याकरणी बांदावळ – शणै गोंयबाब
५७. मराठी-इंग्रजी शब्दकोश – सं. मोल्सवर्थ
५८. इंग्रजी-मराठी शब्दकोश – सं. मेजर कँडी
५९. शासन व्यवहार कोश – (इंग्लीश-मराठी) भाषा संचालनालय, महाराष्ट्र शासन.
६०. जैनधर्म–उद्‌गम व विकास – डॉ. नतालिया गुसेवा
६१. उर्दु-मराठी शब्दकोश – सं. श्रीपाद जोशी व प्रा. एन. एम. गोरेकर
६२. मुद्राराक्षसम्–विशाखादत्त – सं. डॉ. गो. के. भट
६३. कोंकणी-मलयाळम् स्वबोधिनी – प्रा. आर. के राव, कोचीन
६४. मराठी-कानडी शब्दकोश – सं. पुंडलिकजी कातगडे
६५. कानडी-मराठी शब्दकोश – सं. पुंडलिकजी कातगडे

६६. कोंकणी भाशेचो इतिहास – श्री. नागेश सोंदे
६७. कोंकणी सरस्पतीचो इतिहास – प्रो. ओलिव्हींज्यु गॉमिश
६८. सातवाहन राजे आणि क्षत्रप वंशांचा इतिहास – डॉ. वा. वि. मिराशी
६९. शिलाहार राजवंशांचा इतिहास – डॉ. वा. वि. मिराशी

1. Sanskrit English Dictionary by Monier-Monier Williams.
2. Oxford English Dictionary.
3. Raimonds English Dictionary.
4. Collins English Dictionary.
5. Vocabulario de Lingoa Canarina com versam Portuguesa.
6. Dicionario Portugues por Lemos.
7. Hobson-Jobson Glossary of Colloquial Anglo-Indian Words by Col. H. Yule & A. C. Burnell.
8. Sanskrit-English Dictionary by V. S. Apte.
9. English-Sanskrit Dictionary by V. S. Apte.
10. Dicionario Concani-Portugues por Mons. Rodolfo Sinai Dalgado.
11. Dicionario-Portugues-Concani por Mons. Rodolfo Sinai Dalgado.
12. Formation of Konkani by Dr. S. M. Katre.
13. An English-Konkani & Konkani English Dictionary by Padre A. F. X. Maffei.
14. Historical Grammar of Apabhramsha Language by Dr. G. V. Tagare.
15. Codices 771-772 de Biblioteca Nacional, Braga, Portugal.
16. Prakrit Languages and Literature by Dr. A. N. Upadhye.
17. A Konkani Grammar by Rev. A. F. X. Maffei.
18. A History of the Konkani-Marathi Controversy by Dr. Jose Pereira.
19. Wilson Philological Lectures by Dr. Ramkrishna Gopal Bhandarkar.

(कव्हर पान दोन वेल्यान चालू)

जलहर संहर एहु कोपइं आढत्तओ,
अविरलधारासारदिसामुहकन्तओ,
ए मइं पुहवि भमन्तो
जइ पिअं पेख्खिहिमि,
तव्वे जंजु करीहिसि
तंतु सहीहिमि ॥११॥

अर्थ : जलधरा, (तूं म्हजो) आज्ञापिल्लो (कर्म-कर्तरी) आसा. हो (तुजो) कोप सांवर. तुज्या अविरत धारांनीं दिशां-मुखां-कांत धांकून गेली. आरे, हांव पिर्थूम भोंवतना जंव पियेक देखीन, तंव तूं जें जें करशी, तें तें सोशीन.

✤ ✤ ✤

गन्धुम्माइयमहुअरगीएहिं
वज्जन्तेहिं परहुअतूरेहिं ।
पसरिअपवणुव्वेल्लिअपल्लवणिअरु
सुललिअविविहपआरं
णच्चइ कप्पअरु ॥१२॥

अर्थ : कल्पतरू नाचे ! (ताज्या) पालवांचे (पाल्याचे) घोंस व्हांवत्या वाऱ्याक लागून पिंजारल्यात ! (फुलांच्या) गन्धान उन्मादिल्ल्या म्होंवमुसांच्या गीतांचे (आनी) कोगळींच्या पेंपाऱ्यांचे साथीन, सुललीत विविध प्रकारांनी कल्पतरू नाचे !

✤ ✤ ✤

ह्या श्लोकांनी कालिदासाचे कलेचो विलास दिसून येता ! अपभ्रंश भाशेचें हाचेपरस प्राचीनतर अशें साहित्य आजून मेळूंक ना. हेर कवींच्या अपभ्रंश साहित्याचे फाटभुंयेचेर कालिदासाचें अपभ्रंश काव्य उठून दिसता !

– श्री. र. दे.

卐

कोंकणी शब्दकोश

श्रीपाद र. देसायचीं दुसरीं पुस्तकां

कोंकणी शब्दकोश – भाग १, २, ३;
यक्षप्रस्न, रघुवंश.

– विकतीं मेळपाचें ठिकाण –
श्रीसीताराम प्रकाशन, पेडणें, गोवा
पिन– ४०३५१२